

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตร : พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
ปีการศึกษา 2568
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตร : พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
ปีการศึกษา 2568
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร : พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย”

ของ คณิดา หอมทรัพย์

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ)

.....ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ สุขเจริญ)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แคทรียา อังทองกำเนิด)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ดร.พรหมพิสิฐ พันธจันทร์)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.วัฒนา พัดเกตุ)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รักษาการแทน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย
ผู้วิจัย	คณิดา หอมทรัพย์
ประธานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2568
คำสำคัญ	วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พลวัต

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ และศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การศึกษาวิจัยเป็นการศึกษาจากเอกสาร โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเรื่องภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และกรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในการศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และใช้แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ในการศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตใน 5 มิติ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ ในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ปรากฏการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงและเกิดแนวคิดใหม่ ได้แก่ เทวดาเดินดิน ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุปถัมภ์ทุกศาสนา พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ครูแห่งแผ่นดิน พ่อแห่งแผ่นดิน กษัตริย์นักพัฒนา กษัตริย์แห่งการเกษตร และกษัตริย์แห่งความพอเพียง พลวัตของแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ เป็นการผสมผสานและปรับเปลี่ยนของคติเทวราชา ธรรมราชา พระจักรพรรดิราช และพุทธราชา โดยการคำนึงถึงความเป็นจริงขององค์พระมหากษัตริย์และบริบทสังคมร่วมสมัย

แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เป็นแกนหลักในการกำหนดทิศทางและพลวัตในมิติอื่น ๆ ของ
 วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ กษัตริย์ผู้ทรงมี
 พระอัจฉริยภาพเป็นเลิศในสหวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคม
 ร่วมสมัย กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ กษัตริย์
 ผู้ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชน กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน กษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี
 ให้แก่ประชาชน กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้
 กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ภาพเสนอเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า
 พระมหากษัตริย์มีสถานะที่คลี่คลายไปจากความเป็นอุดมคติในฐานะแห่งสมมติเทพผู้มีความศักดิ์สิทธิ์
 ยิ่งใหญ่และห่างไกลจากประชาชน แต่ทรงเป็นมนุษย์สามัญที่ถึงพร้อมด้วยอัจฉริยภาพและคุณธรรม
 ในมิติรูปแบบ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดรูปแบบใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิม
 พระเกียรติในสมัยอดีต ด้านรูปแบบคำประพันธ์ มีการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ การใช้
 คำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว การใช้คำประพันธ์
 ร้อยแก้วร่วมสมัย และวรรณกรรมบทเพลง ด้านรูปแบบการนำเสนอเรื่อง พบว่า ปรากฏการใช้รูปภาพ
 การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ การใช้อารมณ์ขัน การใช้เรื่องเล่า และการรวบรวมบทประพันธ์
 ขนาดสั้น ในมิติเนื้อหา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้เพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่
 แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ พระราชประวัติวัยเยาว์และ
 ชีวิตครอบครัว บทบาทของสมเด็จพระราชินี พระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพ
 ในบริบทของโลกสมัยใหม่ และพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการ
 พระราชดำรินานัปการ และในมิติภาษาวรรณศิลป์ กวีได้สร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่แปลกใหม่ซึ่งได้
 สร้างลักษณะเฉพาะให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ การสรรคำ การใช้ความเปรียบ
 และการอ้างอิง พลวัตในทุกมิติมีความสอดคล้องและกลมกลืนกัน อันหลอมรวมให้เห็นว่า
 พระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่เหนือความเป็นอุดมคติ และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยสร้างสรรค์
 ขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชม
 หาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตอันเนื่องมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีอาจแยกขาด
 จากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลาของการประพันธ์ ได้แก่ บริบทของการแต่งวรรณกรรม
 และบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
 ร่วมสมัยมีพลวัตไปตามคติความเชื่อ อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสอดคล้อง
 และมีนัยยะสำคัญ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงสืบทอดสายธารทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน
 เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้เกิดพลวัตอันเป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททาง

สังคมและวัฒนธรรม แต่ยังคงเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจนและเกิดความแปลกใหม่ พระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่มีความเฉพาะพระองค์ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีความน่าสนใจและแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตด้วยการนำเสนอแนวคิด และการสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะขึ้น โดยยังคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะและ ขนบจารีตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยที่เคยมีมานับแต่โบราณกาล ไปได้อย่างมั่นคงเหนียวแน่น

Title PANEGYRIC LITERATURE OF HIS MAJESTY KING BHUMIBOL
ADULYADEJ THE GREAT: DYNAMICS OF CONTEMPORARY
PANEGYRIC LITERATURE

Author Kanita Homsab

Advisor Associat Professor Thanya Sangkhaphanthanon, Ph.D.

Academic Paper Ph.D. Thesis in Thai, Naresuan University, 2025

Keywords Contemporary Literature, His Majesty King Bhumibol Adulyadej
The Great, Dynamic

ABSTRACT

This thesis aims to examine the dynamics of the panegyric Literature of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great in concepts concerning kingship, Representation of the king, forms, content, and literary language. It also aims to investigate the social and cultural contexts that influenced the dynamics of the panegyric Literature of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great. This research is document-based. The researcher applies conceptual frameworks concerning kingship in Thai socio-cultural contexts, theories of the representation of kingship in panegyric literature, and the conceptual framework of Thai panegyric literature to study the dynamics of this body of work. Furthermore, the researcher employs the sociology of literature and new historicism to examine the social and cultural contexts that shaped these dynamics.

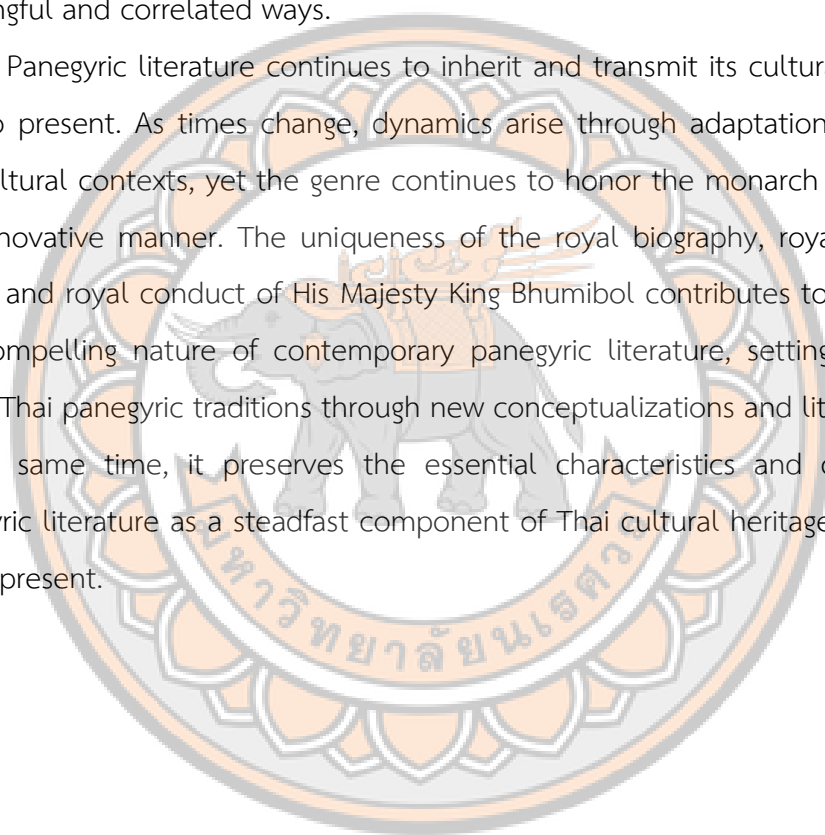
The study finds that the panegyric literature of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great displays dynamics that diverge from Thai panegyric literature of the past in five dimensions: concepts of kingship, representation of the king, form, content, and literary language. In the dimension of concepts concerning kingship, the literature presents transformed and newly emergent ideas—namely: the king as a deity who walks among humankind; the virtuous king who shows compassion to the poor and supports all religions; the great emperor endowed with a new type of charisma and possessing the Ittarattana-the celestial consort as the treasure of an emperor; the Mahajanaka of the nation; the sage of the land; the teacher of the land; the father of the land; the king as developer; the king of agriculture; and the king of

sufficiency. These dynamics represent a synthesis and transformation of the concepts of the king as a deity, the virtuous king, the great emperor, and the Buddha-king, shaped by the real-life presence of the monarch and contemporary social contexts. Concepts of kingship thus serve as the central axis influencing the dynamics of the other dimensions of contemporary panegyric literature. In the dimension of representation, the king is portrayed as: a monarch of exceptional multidisciplinary genius in modern fields; a king who resolves contemporary social crises; a king who grants the philosophy of Sufficiency Economy and the New Theory Agriculture; a king who works tirelessly for the people; a king who instructs and guides the populace; a king who serves as a moral exemplar; a king who shows filial piety toward the Queen Mother; a king of true perseverance; a king compassionate toward animals; and a king with a sense of humor. These representations reveal a shift from portraying the monarch as a sacred, distant, idealized divine being toward a portrayal of a human monarch endowed with extraordinary talents and virtues. In the dimension of form, contemporary panegyric literature exhibits new formats previously unseen in older Thai panegyric works. In poetic form, innovations include the creation of new metrical patterns; the use of folk-song verse; hybrid poetic—prose forms; contemporary prose poetry; and song lyrics. In modes of presentation, new techniques include the use of images; the inclusion of English and other languages; the use of humor; storytelling techniques; and compilations of short compositions. In terms of content, contemporary panegyric literature adds and transforms content beyond what appeared in earlier Thai panegyric traditions: the king's childhood and family life; the role of Her Majesty the Queen; His Majesty's genius as the Supreme Artist and within the context of the modern world; His Majesty's journeys to meet the people throughout Thailand; and the numerous royal development initiatives. In the dimension of literary language, poets create innovative literary expressions that lend a distinctive character to contemporary panegyric literature—including inventive diction, figurative comparisons, and intertextual referencing. The dynamics across all dimensions are coherent and harmonized, revealing that the king is not portrayed solely within the boundaries of

idealized divinity, and that contemporary works have developed unique literary characteristics.

The dynamics of the panegyric literature of His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great are inseparable from the social and cultural contexts in which the works were composed—namely the contexts of literary production and broader socio-historical circumstances. This thesis demonstrates that contemporary panegyric literature evolves in accordance with shifting beliefs, ideologies, and social contexts in meaningful and correlated ways.

Panegyric literature continues to inherit and transmit its cultural lineage from past to present. As times change, dynamics arise through adaptation to new social and cultural contexts, yet the genre continues to honor the monarch in both a clear and innovative manner. The uniqueness of the royal biography, royal genius, royal duties, and royal conduct of His Majesty King Bhumibol contributes to the distinctive and compelling nature of contemporary panegyric literature, setting it apart from earlier Thai panegyric traditions through new conceptualizations and literary creativity. At the same time, it preserves the essential characteristics and conventions of panegyric literature as a steadfast component of Thai cultural heritage from the past to the present.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร : พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือของหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยใจจริง มา ณ โอกาสนี้

ขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวรที่สนับสนุนทุนอุดหนุนในการศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนและเขียนวิทยานิพนธ์ได้อย่างเต็มที่

ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้เมตตาให้ความรู้และคำปรึกษาจนกระทั่งผู้วิจัยเขียนวิทยานิพนธ์ได้เรียบร้อยเสร็จสิ้น อีกทั้งขอบคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ในการแก้ไขวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ให้สมบูรณ์

ขอบพระคุณครูทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนและขัดเกลา ทั้งความรู้ทางวิชาการและความรู้ทางธรรมด้วยความเมตตา จนก่อเกิดการบ่มเพาะทางปัญญาเป็นเครื่องมือต่อยอดให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาต่อระดับปริญญาเอกและเขียนวิทยานิพนธ์ได้จนสำเร็จเรียบร้อย ขอให้งานวิจัยนี้ที่ผู้วิจัยได้มุ่งมั่นศึกษาว่าเป็นประจุมลัญญ์แก่วิชาพระคุณของครูทุกท่าน

ขอบคุณบุพการีทั้งสองท่าน คือ คุณพ่ออาทิตย์ หอมทรัพย์ และคุณแม่ผ่อง หอมทรัพย์ ที่สนับสนุนส่งเสริมผู้วิจัยในทุกเรื่อง ชื่นทางที่เหมาะสม และเป็นแบบอย่างของความวิริยะที่งดงาม และขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่าน เพื่อนนิสิตในหลักสูตรปริญญาเอกที่เกื้อกูลให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการวิจัย และให้กำลังใจที่ดีเสมอมา

คุณความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการบูชาแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นเครื่องแสดงสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ผู้ทรงมีพระวิริยอุตสาหะเพื่อการพัฒนาคนและสังคมไทย ทรงเป็นแบบอย่างของการใช้ความเพียรอันบริสุทธิ์เพื่อขจัดอวิชชาและสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งคนไทยสามารถเดินตามรอยพระยุคลบาทได้ แม้พระองค์สวรรคตแล้วแต่พระมหากรุณาธิคุณยังประทับในความทรงจำของคนไทย และ “ศาสตร์พระราชา” ยังคงเป็นหลักในการครองตนเพื่อความสุขที่ยั่งยืนของคนและสังคมไทยสืบต่อไปตราบนับวัน

คณิตา หอมทรัพย์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
ประกาศคุุณูปการ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	11
1.3 ความสำคัญของการวิจัย.....	11
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	11
1.5 สมมติฐานของการวิจัย.....	18
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	18
1.7 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้.....	19
1.8 กรอบการวิจัย.....	30
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	34
2.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	34
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	46
2.3 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	54
2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย.....	58
บทที่ 3 มโนทัศน์และองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	101
3.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับการสวดศึกษัตริย์ของชนชาติต่าง ๆ.....	101
3.1.1 ความหมายของการสวด.....	101
3.1.2 วัตถุประสงค์ของการสวดศึกษัตริย์.....	103

3.2 องค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	108
3.2.1 ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	108
1) ความหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	108
2) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของชนชาติต่าง ๆ.....	109
3) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย.....	119
3.2.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	133
1) พระราชประวัติ พระราชจริยวัตร พระอัจฉริยภาพ พระเกียรติคุณ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	133
2) การเมืองการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร	146
3) สังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	152
4) เศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร.....	155
บทที่ 4 วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย.....	161
4.1 พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์.....	161
4.1.1 เทวดาเดินดิน.....	162
4.1.2 ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุปถัมภ์ทุกศาสนา.....	171
4.1.3 พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์.....	177
4.1.4 พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน.....	183
4.1.5 จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน.....	188
4.1.6 ครูแห่งแผ่นดิน.....	192
4.1.7 พ่อแห่งแผ่นดิน.....	197
4.1.8 กษัตริย์นักพัฒนา	200
4.1.9 กษัตริย์แห่งการเกษตร.....	204
4.1.10 กษัตริย์แห่งความพอเพียง.....	209
4.2 พลวัตในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์.....	215
4.2.1 กษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้าน	217

4.2.2	กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย.....	226
4.2.3	กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่.....	233
4.2.4	กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน.....	237
4.2.5	กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน	243
4.2.6	กษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ทุกด้าน.....	247
4.2.7	กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี	251
4.2.8	กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้	255
4.2.9	กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง.....	257
4.2.10	กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน.....	259
4.3	พลวัตในมิติรูปแบบ.....	264
4.3.1	รูปแบบคำประพันธ์.....	264
1)	การประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่.....	267
2)	การใช้คำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้าน.....	269
3)	การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว.....	274
4)	การใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วร่วมสมัย.....	277
	นวนิยาย.....	277
	เรื่องสั้น.....	279
	วรรณกรรมชาดกร้อยแก้วร่วมสมัย.....	280
	หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน.....	280
5)	วรรณกรรมบทเพลง.....	281
4.3.2	รูปแบบการนำเสนอเรื่อง.....	282
1)	การใช้รูปภาพ.....	282
2)	การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ	291
3)	การใช้อารมณ์ขัน.....	294
4)	การใช้เรื่องเล่า.....	282
5)	การรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น.....	299
4.4	พลวัตในมิติเนื้อหา.....	303
4.4.1	พระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัว.....	303
4.4.2	บทบาทของสมเด็จพระราชินี	312
4.4.3	พระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่.....	315

4.4.4 พระราชนิพนธ์กิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ.....	328
4.5 พลวัตในมิติภาษาวรรณศิลป์	339
4.5.1 การสรรคำ.....	339
1) การใช้คำเรียกพระนาม	339
2) การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ.....	351
3) การใช้คำภาษาถิ่น	355
4.5.2 การใช้ความเปรียบ	358
1) อุปมา.....	360
เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ.....	360
เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์.....	362
เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงที่ไพเราะ.....	363
เปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน.....	364
2) อุปลักษณ์.....	364
เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์.....	365
เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน.....	365
เปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้.....	366
เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝ่ายและเขื่อน.....	367
เปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่.....	368
เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวง.....	368
เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ.....	369
4.5.3 การอ้างถึง.....	370
1) การอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท.....	370
2) การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์.....	377
3) การอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์.....	382
4) การอ้างถึงเพลงเฉลิมพระเกียรติ	391
บทที่ 5 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร..	395
5.1 บริบทของการแต่งวรรณกรรม.....	395
5.1.1 นักเขียน.....	395
1) ความหลากหลายของนักเขียน.....	395

2) ศิลปินพื้นบ้านกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ท้องถิ่น.....	400
3) การประกวดกับการกำหนดทิศทางของนักเขียน.....	403
5.1.2 ตัวบทวรรณกรรม.....	409
1) การสร้างตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในวัฒนธรรมกระแสหลัก.....	409
2) การพิมพ์ต่อเนื่อง.....	412
3) การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของวรรณศิลป์ร่วมสมัย.....	415
4) การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่าน.....	419
5.1.3 ผู้อ่าน.....	425
1) ผู้อ่านวัยเยาว์.....	425
2) ผู้อ่านเป็นประชาชนทั่วไป.....	428
5.1.4 สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์.....	430
1) การกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	430
2) การคัดเลือกนักเขียน.....	433
3) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขายได้.....	437
5.1.5 การเผยแพร่.....	439
1) การพิมพ์.....	439
2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์.....	440
5.2 บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์.....	441
5.2.1 อุดมการณ์ทางการเมือง.....	441
1) แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย.....	441
2) การต่อยอดอุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก.....	446
3) ชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตย.....	448
5.2.2 การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก.....	454
5.2.3 อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย.....	462
บทที่ 6 บทสรุป.....	466
บรรณานุกรม	493
ประวัติผู้วิจัย	514

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 รูปแบบคำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยสุโขทัย-รัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.....	264

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 ภาพประกอบท้ายเรื่องในหนังสือการ์ตูนเรื่องพระมหาชนก.....	187
ภาพ 2 แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางออกของวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง.....	232
ภาพ 3 ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน.....	261
ภาพ 4 แผนผังฉันทลักษณ์ของ “อินทรวงศ์วิจิตรฉันท 12”	268
ภาพ 5 ภาพแผนผังอธิบายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	285
ภาพ 6 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 18 แสดงเหตุการณ์ตอนเรือแตก.....	288
ภาพ 7 บางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33 แสดงถึงเมืองอวิชาที่มี ปัญหาเกิดขึ้นในสังคม.....	288
ภาพ 8 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 24 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม.....	289
ภาพ 9 ภาพตัวการ์ตูนปิงปอนด์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือการ์ตูนชายหัวเราะ.....	290
ภาพ 10 การสร้างอารมณ์ขันโดยการล้อบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในหนังสือการ์ตูน ชายหัวเราะ.....	297

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสวดหรือสรรเสริญบุคคลเพื่อรำลึกหรือสำนึกถึงคุณงามความดีที่บุคคลนั้นกระทำเป็นความคิดของมนุษย์หลายชนชาติ ทั้งในสังคมของชาวตะวันตกและตะวันออก ดังที่ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538, น. 6) กล่าวไว้ว่า

นับแต่โบราณ ทุกสังคมมีเรื่องราวของบรรพชนซึ่งได้ประกอบคุณงามความดี เล่าสืบทอดกันมาด้วยความภูมิใจ เตือนผู้อยู่ในสังคมนั้นให้รำลึกถึงผู้นำเกียรติคุณมาสู่และเพื่อเป็นแบบแผนแก่นุชนด้วย ต่อมาผู้นำเรื่องเล่าธรรมดานั้นมาแต่งให้ไพเราะประทับใจยิ่งขึ้น กลายเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่เรียกว่าวรรณกรรมยกย่องบุคคลหรือวรรณกรรมสวดซึ่งมีอยู่หลายชาติ

สิทธา พินิจกุล (2538, น. 94) ยังได้อธิบายถึงปรัชญาของวรรณกรรมสวดไว้ว่า

ปรัชญาหลักของวรรณคดีสวดวีรกรรมแฝงไว้ซึ่งความระลึกถึงบุญคุณของผู้มีคุณ ประกอบด้วยความปิติชื่นชมในวีรกรรมของมหาบุรุษ ความประทับใจในความกล้าหาญเสียสละยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้ปลอดภัย นับว่าเป็นคุณธรรมความดียิ่งใหญ่ที่น่าสรรเสริญ

วรรณกรรมสวดของแต่ละชนชาติ ได้แก่ ยุโรปมีมหากาพย์อีเลียด โอดิสซีย์ เบียวูลฟ์ (สิทธา พินิจกุล, 2538, น. 96) เขมรมีเรื่องเลบิกอังกอร์วัต (เสาวณิต วิงวอน, 2538, น. 88-93) ส่วนชนชาติไทหลายแห่ง เช่น สิบสองปันนา ไทดำในเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเรื่องท้าวบาเจือง (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2538, น. 10) จึงเห็นได้ว่า การสร้างวรรณกรรมเพื่อสวดบุคคลนั้นปรากฏทั่วไปในสังคมมนุษย์หลายชนชาติ

ในสังคมวัฒนธรรมไทยมีการสรรเสริญบุคคลเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ อันเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญในสังคมมนุษย์มาช้านาน ประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์มีบทบาทในการปกครองบ้านเมือง รักษาเอกราช ทำนุบำรุงบ้านเมือง และบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร จึงก่อเกิดและดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติที่มั่นคง และพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย

วิธีแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ทางหนึ่งที่คนไทยนิยมปฏิบัติสืบต่อมายาวนาน คือ การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังที่เสาวณิต วิจารณ์ (2530, น. 7) กล่าวว่า

เมื่อคนไทยเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์จึงแสดงออกด้วยการพรรณนาเกียรติคุณ ผู้ประพันธ์อาจเกิดแรงบันดาลใจจากพระปรีชาสามารถทางด้านการปกครอง การรบ จากความร่มเย็นเป็นสุขแห่งบ้านเมืองซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้คุ้มครองรักษา หรือเนื่องจากผู้ประพันธ์เป็นผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท จึงประพันธ์ถวายเพื่อเทิดพระบารมี งานเขียนเช่นนี้ได้ชื่อว่าวรรณคดีขอพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงเป็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยที่มีมาช้านาน เกิดขึ้นจากการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังที่ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. 196) กล่าวว่า

ตราบไต่ที่ ประเทศไทยยังคงมีการปกครองในระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นพระประมุข ตรานั้นสายธารแห่งวรรณคดีขอพระเกียรติจะไม่วันหยุดรินไหลหรือแห้งเหือดไป เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติไทยโดยแท้จริง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย สามารถแบ่งประเภทได้ 2 ประเภท คือ เฉลิมพระเกียรติตามธรรมเนียมการแต่งวรรณคดีไทย คือ ไหว้พระไหว้เทพ สรรเสริญพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อความสวัสดิของผู้แต่งและการแต่ง ไม่มีเรื่องราวของพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ เป็นการแต่งสรรเสริญตามความคิดอุดมคติว่าพระเจ้าแผ่นดินสูงส่งอย่างไร ประเภทที่สองเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยตรง มีทั้งการสรรเสริญในเบื้องต้นตามธรรมเนียมและสรรเสริญพระเกียรติยศตามเนื้อหา อาจยกตอนใดตอนหนึ่งของพระราชประวัติ หรือพระราชกรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมาแต่ง เช่น ขุนพ่าย ตะเลงพ่าย หรือเป็นพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจโดยตลอด ธรรมเนียมการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเช่นนี้มีมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, น. 19-35)

นับแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) มีวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์จำนวนมาก วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละสมัยมีพัฒนาการทั้งด้านรูปแบบเนื้อหา แนวคิด และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์มาโดยตลอด เนื้อหาเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์โดยตรง อีกทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีคุณค่าต่อสังคมหลายด้าน ทั้งทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. 2493-2559 รวมระยะเวลา 70 ปี ความนิยมในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็ยิ่งปรากฏอยู่ ดังมี

การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจำนวนมาก วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้มีรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าวรรณกรรมร้อยกรอง และเกิดรูปแบบใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาก่อน ได้แก่ บทเพลง นวนิยาย รวมเรื่องสั้น หนังสือการ์ตูน และหนังสือนิทานประกอบภาพ อันเนื่องมาจากการครองราชสมบัติเป็นเวลานาน รสนิยมการอ่านของคนสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร นับแต่ช่วงการสวรรคตเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559 เกิดวรรณกรรมแสดงความอาลัยและเฉลิมพระเกียรติจำนวนมาก ดังที่ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. 63) กล่าวไว้ว่า

วรรณคดีขอพระเกียรติเกิดขึ้นมากมายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีทั้งเรื่องยาวและเรื่องสั้น มีทั้งกวีแต่งเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตและในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเป็นยุคที่วรรณคดีขอพระเกียรติเฟื่องฟูมากรัชสมัยหนึ่ง

อีกทั้งในสมัยรัชกาลที่ 9 นี้ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนยังมีการจัดประกวดการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอย่างสม่ำเสมอและแพร่หลาย โดยเฉพาะในช่วงวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี เป็นเหตุให้ผู้แต่งต้องสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้น่าสนใจ มีความโดดเด่น แตกต่างออกไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เคยปรากฏมีมาและแตกต่างไปจากผลงานของผู้แต่งคนอื่น ๆ เพื่อให้ได้รับรางวัล ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในระยะหลังมีพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยก่อนหน้าอย่างชัดเจน ดังที่เกศสุตานาสีเคน (2562, น. 30) กล่าวไว้ว่า

หน่วยงานภาครัฐทำให้เกิดโครงการจัดประกวดการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในวาระต่าง ๆ ซึ่งสร้างขวัญกำลังใจและเสริมแรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคัวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการสร้างและเสพวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนอกจากสืบทอดขนบนิยมของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณแล้วยังได้สร้างสรรค์จารีตอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยนี้ขึ้น โดยมีเนื้อหาแนวคิด การสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ดังที่ธงชัย ดิษโส (2547, น. 356-380) กล่าวว่า วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์ และรูปแบบการนำเสนอสาระ เช่น การคิดประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่

การนำเสนอโดยใช้ภาพประกอบ การนำเสนอโดยใช้เชิงอรรถ ส่วนเนื้อหา มีการปรับเปลี่ยน ส่วนพระราชประวัติ พระราชธรรม พระอัจฉริยภาพ สิ่งคู่บุญบารมี พระราชกรณียกิจ ภาพลักษณ์ของ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ สถาปัตยกรรม การกล่าวบรรยายสภาพพระราชวังที่ประทับ และเนื้อหาปลุกย่องที่ผู้แต่งประทับใจ และด้านศิลปะการใช้ภาษา มีการปรับเปลี่ยนคำเรียกแทน พระนาม และการใช้ภาพพจน์ การปรับเปลี่ยนเหล่านี้เกิดขึ้นจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ความคิดริเริ่มของผู้แต่ง และผู้แต่งได้รับแรงบันดาลใจจากพระมหากษัตริย์ การวิเคราะห์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่มาจากผู้แต่งเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อมูลในการศึกษามี ไม่มาก เพราะศึกษาจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเพียง 19 เรื่อง ที่แต่งในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 ซึ่งยังมีความเปลี่ยนแปลงไม่ชัดเจน ดังที่รัชนิกร รัชตกรตระกูล (2560, น. 145) พบว่า “วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่แต่งช่วงก่อน พ.ศ. 2540 มีพัฒนาการจากในยุคก่อน แต่ยังไม่ได้ปรากฏ ความต่างอย่างเด่นชัดมากนัก” ส่วนหลัง พ.ศ. 2540 วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีแนวคิดที่เด่นชัดและมีการใช้ ชุดความเปรียบเฉพาะ รัชนิกร รัชตกรตระกูล (2560, น. 149) กล่าวว่า

หลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ปรากฏแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชว่าเป็น “พระมหาชนก” อย่าง สืบเนื่องและเด่นชัด เห็นได้จากการพัฒนาความเปรียบให้มีลักษณะเป็น “ชุดความเปรียบ” อันสื่อและเชื่อมโยงมิตีความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การนำเสนอภาพเสนอ (Representation) ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังเป็นลักษณะเฉพาะพระองค์ ดังที่วิเชษฐชาย กมล สัจจะ (2562, น.5) เขียนผลงานการค้นคว้าอิสระเรื่อง “บทอาศิรวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิม พระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช: ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์และ กลวิธีการนำเสนอ” โดยศึกษาจากบทอาศิรวาท พ.ศ. 2558 พบว่า บทอาศิรวาทไม่เพียงนำเสนอภาพ พระมหากษัตริย์ที่เป็นอุดมคติ แต่ยังนำเสนอภาพความเป็นจริง ซึ่งเป็นภาพที่แตกต่างไปจากภาพของ พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ที่เคยปรากฏ

แม้จะมีผู้ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรไว้จำนวนหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาจากวรรณกรรมบางประเภท เท่านั้น ได้แก่ บทร้อยกรอง บทอาศิรวาท กาพย์เห่เรือ นวนิยายชุด กวีนิพนธ์โศกาลัย บทเพลง และ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังที่ ธงชัย ดิษโส (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” วิเชษฐชาย กมลสัจจะ (2561) เขียนผลงานการค้นคว้าอิสระเรื่อง “บทอาศิรวาทเนื่องในโอกาส

วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช: ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์และกลวิธีการนำเสนอ” ศุภนุช กำลังหาญ (2559) ได้ค้นคว้าอิสระเรื่อง “การวิเคราะห์นวนิยายเทิดพระเกียรติชุด ‘ลูกไม้ของพ่อ’ และอรรถวิทย์ รอดเจริญ (2552) เขียนบทความเรื่อง “ลีลาภาษาในบทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” กฤษฎา ปานเทวัญ (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กวีนิพนธ์ไศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช: บรรณานถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์” รัชนิกร รัชตกรตระกูล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” และสันติภาพ ชารัมย์ (2560) เขียนบทความเรื่อง “ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติเรื่อง 70 ปีสัมพัจฉรฉนดองรัชธรรมราชา” และอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรรณานถบพิตรเพียงบางเรื่องร่วมกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอื่น ๆ เช่น

เสาวณิต วิงวอน (2530) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” ศึกษาวรรณคดียอพระเกียรติในสมัยต่าง ๆ จำนวน 41 เรื่อง ผู้วิจัยยังใช้ข้อมูลวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัชกาลที่ 9 จำนวนไม่มาก เนื่องจากศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายสมัย

ยุพร แสงทักษิณ (2537) เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณคดียอพระเกียรติ” ใช้ข้อมูลวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรรณานถบพิตรในการศึกษาร่วมกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยต่าง ๆ ได้แก่ *บทอาศรัยวาทราชสดุดี* ของนายวงศ์เชาวนะกวี *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา *เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช* ของ เกื้อ นคร ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรรณาธิการและ *เฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* ของ จิรภา อ่อนเรือง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นครองราชสมบัติในช่วงต้นรัชกาลเท่านั้น

ปัทมา ทีฆประเสริฐกุล (2556) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ยวนพ่ายโคลงฉันท์: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างขนบและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทยอพระเกียรติของไทย” ใช้ข้อมูลวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรรณานถบพิตรจำนวน 3 เรื่อง คือ *คำกลอนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด เรื่องพระราชกรณียกิจ* ของ พระมหาสมทวิง สาระกะ *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา และ *พระภัทรมหาราชคำฉันท์* ของ สุวิทย์ พวงสุวรรณ

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2542) เขียนบทความเรื่อง “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ” ศึกษาภาพพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจากวรรณคดีของพระเกียรติ โดยได้ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ ของ เกื้อ นคร บทอาศิรวาทราชสดุดี ของ วงศ์ เขาวนงศ์ เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช ของท่านผู้หญิง สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ของ พระมหาสมหวัง สารณะ และ เถลิงพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ของ สุกร ผลชีวิน ซึ่งเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งในช่วงต้นรัชสมัย

การศึกษาเหล่านี้ยังไม่ครอบคลุมวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทุกรูปแบบ ส่วนมากจะมุ่งศึกษาวรรณกรรมร้อยกรอง เนื่องจากมีเป็นจำนวนมาก และเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่แต่งในช่วง พ.ศ. 2527-2542 เท่านั้น ซึ่งยังไม่ครอบคลุมวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในระยะหลังของรัชกาลที่มีระยะเวลาอีกถึง 17 ปี อันเป็นระยะเวลาที่วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติมีความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน อีกทั้งประเด็นการศึกษามุ่งเน้นการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของเนื้อหาและวรรณศิลป์

แม้การศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในยุคสมัยก่อนหน้า ปรากฏในการศึกษาของธงชัย ดิษโส (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” รัชนิกร รัชตกรตระกูล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” กฤษฎา ปานเทวัญ (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กวีนิพนธ์ไศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างวรรณศิลป์” แต่พบว่า เป็นการศึกษาจากข้อมูลวรรณกรรมเพียงบางรูปแบบหรือบางเรื่องเท่านั้น ยังขาดการศึกษาจากข้อมูลรูปแบบอื่น ๆ อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในช่วงระยะหลังของรัชสมัยซึ่งแสดงให้เห็นพลวัตหรือความเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้อย่างชัดเจนและมีเอกลักษณ์เฉพาะ รวมทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทวรรณกรรมร้อยแก้วซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และมีรูปแบบ เนื้อหา การสร้างสรรค์ศิลปะการใช้ภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน

ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ (2560, น. 32-35) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังสามารถศึกษาได้และน่าสนใจ ดังนี้

เมื่อตอนรัชกาลที่ 9 สวรรคตมีกลอนออกมาสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน แม้แต่ตอนที่ท่านยังไม่สวรรคตเมื่อเวลาที่มีการเฉลิมฉลองก็มีลักษณะที่เห็นในรัชกาลที่ 9 นี้ผู้แต่งไม่ใช่กวีใหญ่สูงส่ง เป็นกวีชาวบ้านก็มี ชาวบ้านแต่งมาก ไม่ได้ออกมาจากราชสำนัก เป็นสิ่งที่คนอยากจะแสดงออก ยกตัวอย่างเพลง ลั่นเกล้าเผ่าไท...เขาเขียนสิ่งที่เขาเห็นซึ่งเราไม่เห็น ข้อนี้เป็นของใหม่ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ...มีหลาย ๆ ประเด็นที่ต่างไปจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติแต่ก่อน...เพราะฉะนั้นจะเป็นลักษณะอย่างไร โครงสร้างแบบใด ใครเป็นคนเขียน พื้นฐานเป็นอย่างไร ยังศึกษาทำวิจัยได้อีกมาก...เพลงต้นไม้ของพ่อ คำ “ต้นไม้ของพ่อ” ก็ดีนะ แล้วก็จะมินวัตกรรม การที่จะสามารถดึงเอาพระราชกรณียกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อนเข้ามาแล้วก็สามารถจะสอดแทรกเข้ามาได้ อย่างเช่นเปรียบกับต้นไม้ใหญ่ที่แต่เดิมไม่มี อันนี้เป็นภาพพจน์ (Figure of speech) ใหม่ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องสไตล์หรือเรื่องลักษณะการเขียน อารมณ์ก็ต่างไป คำที่ใช้ก็ต่างไป สิ่งที่น่ามาเปรียบ อุปมา อุปไมยนี้เปลี่ยนไปหมด คือ อาจจะมีสิ่งเหมือนเดิมบ้าง แต่ไม่เหมือนลักษณะเดิม...รัชกาลที่ 9 ทรงพระปรีชา ความเป็นปัจเจกของท่านสูงมาก ขณะเดียวกันท่านก็ทำเพื่อ public ได้ด้วยซึ่งหาได้ยาก

ส่วนรัชนิกร รัชตรศระกุล (2560, น. 182) เสนอความคิดเห็นว่า การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรรูปแบบต่าง ๆ จะทำให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังนี้

นอกเหนือจากเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์แล้ว ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จสวรรคตยังปรากฏตัวบทที่แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัยจำนวนมาก ทั้งบทร้อยกรองที่เผยแพร่โดยหน่วยงานต่างๆ และการเผยแพร่ของประชาชนทั่วไปในสื่อสังคมออนไลน์ บทเพลง การ์ตูนภาพ การนำตัวบทเหล่านี้มาศึกษาก็จะทำให้เห็นภาพรวมของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเด่นชัดขึ้น

อีกทั้งการวิเคราะห์ในประเด็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับบริบททางสังคม การเมือง และประวัติศาสตร์ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังไม่มีผู้ศึกษา โดยให้ความสำคัญมากนัก จึงสมควรศึกษาให้ครอบคลุมอย่างรอบด้านตามแนวทางทฤษฎีวรรณกรรมร่วมสมัยที่มุ่งเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม จะทำให้การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร น่าสนใจ และเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้อย่างชัดเจนในฐานะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและความคิดในช่วงเวลาของสังคมไทยร่วมสมัย

การวิเคราะห์บริบทสังคมไทยร่วมสมัยเบื้องต้น เห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สร้างสรรค์ขึ้นท่ามกลางบริบทสังคมไทยที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์ สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับการเชิดชูให้เป็นตัวแทนของความเป็นชาติและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทย การคงอยู่และแสดงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยได้ปรากฏผ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

หนังสือร้อยแก้วเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชจริยวัตร พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสที่มีเป็นจำนวนมาก ตีพิมพ์เผยแพร่ซ้ำหลายครั้ง แม้จะมีเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกัน แต่ก็ยังมีเป็นจำนวนมาก และตีพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง หาอ่านได้โดยง่ายทั่วไป แม้แต่ในรูปแบบเอกสารออนไลน์ การนำเสนอข่าวในพระราชสำนัก และสารคดีเทิดพระเกียรติทางโทรทัศน์หลายสถานี ล้วนแต่เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ การ “คัดลอก” เนื้อหาที่ถูกกลั่นกรองมาแล้วจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นการกำหนดการรับรู้เรื่องของพระมหากษัตริย์ที่ส่งผลต่อโลกทัศน์ของประชาชนชาวไทยมาโดยตลอด เป็นการสร้างภาพจำเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์เนื้อหา และการนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยนี้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมไทยที่นำมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในยุคสมัยก่อนหน้า ทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา แนวคิด การนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์

การเทิดทูนและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นอุดมการณ์ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

นอกจากนี้ รูปแบบของสื่อที่หลากหลาย ผู้ผลิตและผู้อ่านวรรณกรรมในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ยังเป็นปัจจัยทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นคนธรรมดาสามัญ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าพระมหากษัตริย์สมัยก่อน การสื่อสารสมัยใหม่ในปัจจุบันทำให้ประชาชนสามัญได้รู้เห็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์มากกว่าสมัยก่อน และการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การให้รางวัลวรรณกรรม การสนับสนุนให้แต่งบทสวดเฉลิมพระเกียรติในโอกาสต่าง ๆ (ประคอง นิมมาน เหมินทร์, 2542, น. 2-3) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบบทเพลงยังปรากฏอย่างกว้างขวาง เป็นปรากฏการณ์ใหม่และเกิดขึ้นอย่างเด่นชัด ถือเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับบริบทสังคม (กรีกมล หนูเกื้อ, 2560, น. 25) นอกจากนี้ หนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอีกลักษณะหนึ่ง พบว่านักเขียนการ์ตูนได้ถ่ายทอดเรื่องราวของในหลวง รัชกาลที่ 9 จากภาพจำหรือภาพประทับใจจากการนำเสนอของสื่อสารมวลชน (วัชรภรณ์ ดิษฐป่าน, 2560, น. 99) ส่วนเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก นำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่ ผู้สร้างดัดแปลงถึงเปลี่ยนจากกวีผู้รจนบทร้อยกรองมาสู่บริษัทผลิตสื่อขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดพลวัตต่อบทด้วย เนื่องจากเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกมีการบันทึกไฟล์ในการแสดงไว้ในรูปแบบดิจิทัลและมีการนำไปเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์อย่าง You Tube หรือ Facebook ความสะดวกในการเข้าถึงอาจจะทำให้เกิดการเสพซ้ำเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์ได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดว่าต้องเป็นเวลาเฉลิมพระชนมพรรษาหรือการฉลองสิริราชสมบัติเท่านั้น เมื่อตัวบทสามารถเข้าถึงได้ง่ายก็ทำให้เกิดผู้เสพตัวบทกลุ่มที่กว้างและหลากหลายขึ้น โดยผู้เสพกลุ่มนี้คือกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต สื่อสมัยใหม่มีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างการเสพ การเผยแพร่ และการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก แสดงให้เห็นสายธารของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ถักทออย่างยาวนานในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทยว่าไม่ได้สูญหายไป หากแต่เพียงปรับเปลี่ยนลักษณะ และพื้นที่ในการดำรงอยู่ (รัชนิกร รัชตกรตระกูล, 2560, น. 181-182)

นอกจากนี้ รูปแบบการผลิตและการอ่านวรรณกรรมในสังคมสมัยใหม่ของศตวรรษที่ 21 ได้แก่ อีบุ๊ก (E-Book) เริ่มขายดีกว่าหนังสือแบบเดิม มีวรรณกรรมปรากฏขึ้นอีกเป็นจำนวนมากในรูปแบบที่แตกต่างจากชนบทเดิม ทั้งเสียง ภาพ และรูปแบบเสมือนจริง เนื้อหาที่มีให้อ่านหรือแหล่งข้อมูลมีขนาดใหญ่มากขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถจัดส่งได้ทันที โดยปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของแต่ละคนได้ เพียงจ่ายเงินจำนวนไม่มากและกดปุ่มหน้าจอสองสามครั้ง ก็สามารถ

เป็นเจ้าของงานที่ตีพิมพ์เสร็จใหม่ ๆ หรือหนังสือมือสองมากมายแทบนับไม่ถ้วนบนเว็บไซต์ (John Suthurland แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น. 413-415) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยก็ได้มีการปรับตัวตามบริบทสังคมดังกล่าว เช่น การ์ตูนขายหัวเราะที่ปรับเป็นการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก เนื่องจากวรรณกรรมทั้งสองรูปแบบนี้ได้รับความนิยมจากผู้อ่าน สำนักพิมพ์ยังสามารถจำหน่ายเพื่อผลกำไรได้ อีกทั้งพบว่า หนังสือนิทานภาพยังผลิตในรูปแบบอีบุ๊ก (E-Book) ซึ่งเข้าถึงได้ง่าย โดยมีการผสมผสานระหว่างตัวอักษร เสียง และภาพ ดังนั้น ในแง่ของการผลิตวรรณกรรมจึงเป็นการนำแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติมาสร้างสรรค์วรรณกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อ่านและตอบสนองเรื่องผลประโยชน์ทางการตลาดด้วย จึงเห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดความพร่าเลือนของการจัดประเภท (รัชนิกร รัชตรัตระกุล, 2560, น. 181) ผู้ผลิตได้ผสมผสานวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ตามความนิยมของผู้คนสมัยใหม่ เช่น การ์ตูน หนังสือนิทานภาพ และนวนิยายรัก

จากการสำรวจการศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยพบว่า การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อให้เห็นพลวัตของการเฉลิมพระเกียรติในมิติต่าง ๆ ยังไม่ปรากฏอย่างเด่นชัด

อีกทั้งผู้วิจัยยังสนใจศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยจะนำแนวคิดและทฤษฎีร่วมสมัยทางวรรณกรรมมาใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ได้แก่ แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม (Sociology of Literature) และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ (New Historicism) ซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษาตามแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรกับบริบททางสังคม การเมือง ประวัติศาสตร์ และบริบททางความคิดในช่วงของการประพันธ์ซึ่งมีอิทธิพลทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตไปจากสมัยอดีต

การนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและประวัติศาสตร์นิยมใหม่มาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะทำให้การศึกษานี้แตกต่างและโดดเด่นไปจากการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เคยมีมา โดยเฉพาะการวิเคราะห์และอธิบายบริบทที่สัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอย่างรอบด้าน ทั้งบริบทของการแต่งวรรณกรรมและบริบททางความคิด ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจและองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพลวัตของวรรณกรรมวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างชัดเจน

1.2 จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในมิติของแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์

2) เพื่อศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

1) ทำให้เข้าใจพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

2) ทำให้เข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

3) ทำให้เห็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อันเป็นการสืบต่อสายธารของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย โดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรประเภทวรรณกรรมร้อยแก้ว

4) เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเรื่องอื่น ๆ และวรรณกรรมประเภทอื่น โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นแนวทางการศึกษา โดยเฉพาะแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ ตลอดจนเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในประเด็นอื่น ๆ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่นำมาใช้ในการศึกษา พิจารณาคัดเลือก ดังนี้

ระยะเวลาการแต่ง เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและหลังจากการสวรรคตถึงปี 2564 เนื่องจากเน้นการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย โดยนับแต่การสวรรคตในปี 2559 จนกระทั่งถึงปี 2564 ยังปรากฏการสร้างสรรควรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เนื้อหา มีเนื้อหาเกี่ยวกับสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ แนวพระราชดำริ พระบรมราโชวาท การนำแนวพระราชดำริและพระบรมราโชวาทมาใช้ในชีวิตประจำวัน การดำเนินตามรอยพระยุคลบาท และการที่ผู้แต่งได้รับแรงบันดาลใจในการแต่งจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

รูปแบบ วรรณกรรมร้อยกรองและวรรณกรรมร้อยแก้วมีการตีพิมพ์เป็นหนังสือหรือรวบรวมผลงานของผู้แต่งหลายคนเป็นหนังสือ โดยการจัดทำเป็นหนังสือที่เผยแพร่เป็นตัวเล่มฉบับพิมพ์และเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัล ส่วนวรรณกรรมบทเพลง ซึ่งไม่มีการตีพิมพ์ เก็บรวบรวมเนื้อเพลงจากอินเทอร์เน็ต [www. Youtube.com](http://www.Youtube.com) และเว็บไซต์

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วรรณกรรมร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้ว และวรรณกรรมบทเพลง โดยคัดเลือกข้อมูลแบบสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. วรรณกรรมร้อยกรอง จำนวน 40 เรื่อง ประกอบด้วยวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ และวรรณกรรมร้อยกรองศกาลัย ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2514-2560 ดังต่อไปนี้

1.1 วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำนวน 32 เรื่อง ได้แก่

1) ลิลิตราชภิเษกสมรสบรมราชาภิเษกและเฉลิมราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2514) ของ จิรภา อ่อนเรือง

2) บทอาศิรวาทราชสดุดีเนื่องในมหามงคลสมัยพระราชพิธีรัชดาภิเษก วันพุธที่ 9 มิถุนายน 2514 (2514) ของ วงศ์ เชาวนะทวี

3) เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515) ของ เกื้อ นคร

4) ใบบุญโบยโบกฟ้า (2523) ของ อนงค์ อินทร์มรรย

5) สมเด็จพระมหาราชคำฉันท์ (2524) ของ ศิวกานท์ ปทุมสูติ

6) เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2525) ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

7) เียรพระเกียรติกษัตริราชแห่งบรมราชจักรีวงศ์ (2525) ของ วิโรจน์ ศรีสุโร

8) เทอดพระเกียรติพระบรมราชจักรีวงศ์สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (2525) ของ คณะอนุกรรมการยกร่างคำเทอดพระเกียรติพระบรมราชจักรีวงศ์ใน พ.ศ. 2525

9) เียนศิริเพราพระบริบาล (2527) ของ สุภร ผลชีวิน

- 10) ลิลิตเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระภูมิพลมหาราช (2530) ของ เฉลิมชัย ตาละลักษณ์
- 11) บทกวีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล (2530) ของ วงศ์ เขาวนกะวี
- 12) พระผู้ทรงเป็นจอมทัพไทย (2530) ของ วันเพ็ญ เซ็นตระกูล
- 13) นวมินทรมหาราชสดุดี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศร
รามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร สยามมินทราธิราชบรมนาถบพิตร เฉลิมพระชนมพรรษาห้ารอบพระนักษัตร
วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2530 (2530) ของ สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์
- 14) บารมีพระร่มเกล้า : คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช ฉบัษชนะการประกวต (2531) ของ วรณคดี สรรพจิต
- 15) พระราชกรณียกิจ : คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช ฉบัษชนะการประกวต (2531) ของ พระมหาสมหวัง สารระภา
- 16) นวมราชสดุดี : กวีนิพนธ์ฉบัษชนะกวีสมานฉันท์ (2532) ของ คณะกรรมการอำนวยการ
จัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- 17) โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิ่มเย็น
- 18) ลิลิตอัครศิลป์ (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ
- 19) มหาชนกคำฉันท์ (2539) ของ บุญเดือน ศรีวรพจน์
- 20) กวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล: รวมผลงานและบทกวีเทิดพระเกียรติ (2539) ของ
คณะกรรมการจัดงานโครงการ กวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล
- 21) ลิลิตโครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพลมหาราชเสวยสิริราชสมบัติครบ 50
ปี (2539) ของ สุนีย์ ปิยะเกตุ
- 22) ฉัตรแก้วแก้วแผ่นดิน (2540) ของ สมพร จารุณี (บรรณาธิการ)
- 23) ภูมิพลมหาราชคำฉันท์ (2542) ของ พระปรัชญา อภิวิโส
- 24) ลิลิตอัครศิลป์ “นวมินทรมหาราช” (2542) ของ ถวัลย์ มาศจรัส
- 25) ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2542) ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
- 26) นบพระภูมิบาลบุญดิเรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช (2549) ของ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี
- 27) นวมินทราศิรวาท : รวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี (2550) ของ มูลนิธิศิลปิน
แห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

28) สยามรัฐร่วมฉัตรแก้ว : รวมบทกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช (2554) ของ วรวิทย์ ภักดีบุรุษ

29) 84 พรรษาในหลวงของปวงชน : รวมผลงานการประกววรรณกรรมร้อยกรองประเภท ลิลิตนิลฉัตรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2555) ของ สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

30) กาพย์เห่เรือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2556) ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ)

31) 70 ปีสัมพัจฉรฉนลงรัชธรรมราชา (2559) ของ กรมศิลปากร

32) นวมินทราศิวาทราชสดุดี (2560) ของ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึกและ จัดหมายเหตุ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร

1.2 วรรณกรรมโศกาลัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่

- 1) ทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ (2560) ของ อธิชนัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ)
- 2) นวมรัชชัตติยานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (2560) ของ รัตน์พล ชื่นคำ (บรรณาธิการ)
- 3) แผ่นดินโดยใด (2560) ของ ชมัยกร แสงกระจ่าง
- 4) พระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎร์ล้วนอาลัย (2560) ของ ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ (บรรณาธิการ)
- 5) มงกุฎฟ้า (2560) ของ ยุทธ โตคติเทพ (บรรณาธิการ)
- 6) ร้อยมนีน้าตา รำลึกพระมหากรุณาธิคุณ (2560) ของ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

7) 89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ร้อยกรองสำนักพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (2560) ของ ศิริรัตน์ ทวีทรัพย์ (บรรณาธิการ)

8) มหาภูมิพลธรรมราชัญชลี (2560) ของ บำรุง พันธุ์อุบล

2. วรรณกรรมร้อยแก้ว จำนวน 55 เรื่อง ประกอบด้วยนวนิยาย รวมเรื่องสั้น วรรณกรรม ชาตก หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังต่อไปนี้

2.1 นวนิยาย จำนวน 10 เรื่อง ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2553-2559 ดังนี้

- 1) น้ำเล่นไฟ (2553) ของ กฤษณา อโศกสิน
- 2) ลูกหนี้ที่รัก (2554) ของ ชาครีญา

- 3) แสงดาวกลางใจ (2554) ของ รินท์ลภัส
- 4) ในม่านเมฆ (2554) ของ ร่มแก้ว
- 5) ไตรัมไบภักดิ์ (2554) ของ ชมจันทร์
- 6) หัวใจใกล้รุ่ง (2554) ของ อีสยาห์
- 7) ดั่งต้องมนตร์รัก (2557) ของ โมริสา
- 8) ในร่มเงารัก (2557) ของ พู่ไหม
- 9) เพชรรักรอยฝัน (2557) ของ เตชิตา
- 10) รอยรักในดวงใจ (2557) ของ รมย์นลิน

2.2 รวมเรื่องสั้น จำนวน 1 เล่ม ประกอบด้วยเรื่องสั้นทั้งหมด 9 เรื่อง ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2558 ดังนี้

รวมเรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชุต แสงธรรมแห่งศรัทธา (2558) ของ พลอยพินแสง

2.3. วรรณกรรมชาดก จำนวน 1 เรื่อง ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2539 ดังนี้

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (2539) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล อดุลยเดช

2.4 หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน จำนวน 40 เรื่อง ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2542 - 2564 ดังนี้

2.4.1 หนังสือนิทานภาพ จำนวน 29 เรื่อง

- 1) ในหลวงของฉันทัน (2555) ของ เฉลิม อัครกะพู
- 2) กล้องของใคร (2555) ของ ลำภู แสงลภ
- 3) เพลงแผ่นดิน (2555) ของ ชีวัน วิสาสะ
- 4) วาดภาพตามพ่อ (2555) ของ กฤษณะ กาญจนภาและวชิราวรรณ ทับเสื่อ
- 5) เมฆน้อยของพระราช (2555) ของ เกริก ยืนพันธ์
- 6) เรือใบใจกล้า (2555) ของ วิภาวี ฌกาทรงศักดิ์
- 7) การเดินทางของความสุข (2555) ของ ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชัย
- 8) ต้นไม้ของพระราช (2555) ของ ธนะชัยและนวิษฐา สุนทรเวช
- 9) ตามยายไปวัด (2555) ของ วีรยุทธ เลิศสุตวิชัย
- 10) หนูจะทำตามคำพ่อ (2559) ของ ดนัย ปรีชาประสิทธิ์ คณิตา หอมทรัพย์ และจันทิมา

สว่างลภ

11) พ่อสอนไว้ใจดีงาม (2559) ของ ดนัย ปรีชาประสิทธิ์ คณิดา หอมทรัพย์ และจันทิมา สว่างลาภ

12) พระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ (2559) ของ ธัมม์ ศิริพรมรินทร์

13) ทำไมคนไทยรักในหลวง รัชกาลที่ 9 (2560) ของ armpipat

14) หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 (2560) “คำสอนของพ่อ” ของ กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพับลิชชิง แอนด์ พรินติ้ง

15) หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 (2560) ของ ธัมม์ ศิริพรมรินทร์

16) คำสอนของพ่อ (2564) ของ น้องพี

17) เพลงของพ่อ (2564) ของ น้องพี

18) ต้นไม้ของพ่อ (2564) ของ น้องพี

19) รอยเท้าของพ่อ (2564) ของ น้องพี

20) วันของพ่อ (2564) ของ น้องพี

21) แผนของพ่อ (2564) ของ น้องพี

22) หยาดฝนของพ่อ (2564) ของ น้องพี

23) เจริญทองของพ่อ (2564) ของ น้องพี

24) นิทานทำดีตามคำพ่อ (2552) ของ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)

25) ฉันรักในหลวง (2559) ของ น้านกฮูก

26) นิทานพอเพียง ชุดในหลวงรัชกาลที่ 9 (2559) ของ กองบรรณาธิการสร้างสรรค์

27) เรารักในหลวง (2560) ของ กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก

28) บ้านพอเพียง (2564) ของ ไพโรจน์ คงเกิด

29) ตามรอยพ่อ (หลวง) (มปป.) ของ ศักดิ์ดา ศรีमानนท์

2.4.2 หนังสือการ์ตูน จำนวน 11 เรื่อง

1) พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน (2542) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

2) การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน (2554) ของ สละ นาคบำรุง

3) การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม (2554) ของ สละ นาคบำรุง

4) การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน (2554) ของ สละ นาคบำรุง

- 5) ขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชา (2559) ของ บัณลือ อุตสาหจิต
- 6) มหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชา (2559) ของ บัณลือ อุตสาหจิต
- 7) ขายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี (2559) ของ บัณลือ อุตสาหจิต
- 8) ขายหัวเราะ ฉบับ คิดถึงพระราชา (2560) ของ บัณลือ อุตสาหจิต
- 9) การ์ตูนชุด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับเยาวชน (2559) ของ วัชร

หล้าหา

- 10) สาวดอกไม้ นายกล้วยไข่ ฉบับรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 (2559) ของ เพน สดุดิโ
- 11) ในหลวงของเรา (2559) ของ กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์

3. วรรณกรรมบทเพลง จำนวน 97 บทเพลง ดังต่อไปนี้

3.1 วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติ จำนวน 58 บทเพลง ได้แก่

1) Always Be With One	2) ทรงพระเจริญ	3) King of kings
4) ในหลวงของแผ่นดิน	5) พ่อแห่งแผ่นดิน	6) ตามรอยพระราชา
7) รูปที่มีทุกบ้าน	8) ของขวัญจากก้อนดิน	9) ต้นไม้ของพ่อ
10) ปาร์กน้ำ	11) ร่มฉัตร	12) ภูมิแผ่นดินนวมินทร์มหาราชา
13) พระราชาผู้ทรงธรรม	14) เดินตามพ่อ	15) ต้นกล้าของพ่อ
16) ด้วยหัวใจ	17) เพลงของพ่อ	18) ผู้ปิดทองหลังพระ
19) ไม่อยากให้พ่อเหนื่อย	20) ให้พ่อทั้งชีวิต	21) ความรักของพ่อ
22) หัวใจของพ่อ	23) เดิมพันที่ยิ่งใหญ่	24) ลูกของพ่อ
25) ครองแผ่นดินโดยธรรม	26) ดินอุดม น้ำสมบูรณ์ ด้วยพระบารมี	27) 80 พรรษามหาราชา
28) ทรงพระเจริญ	29) ฝนหลวง	30) ได้ร่มพระบารมี
31) พ่อหลวงปวงประชา	32) ลั่นเกล้าฯ เผ่าไทย	33) น้ำพระทัยในหลวง
34) ในหลวงในดวงใจ	35) ราชันแห่งแผ่นดิน	36) เหตุผลของพ่อ
37) สดุดีมหาราชา	38) สรรเสริญพระบารมี	39) พ่อฟ้าหลวง
40) พ่อของแผ่นดิน	41) แด่สืบบรรษากองครา	42) พระเจ้าแผ่นดิน
43) ขอเป็นข้าราชการทุกชาติไป	44) บทเพลงของพ่อ	45) ลูกได้เกิดในรัชกาลที่ 9
46) ฝนบิดา	47) ด้วยรักของพ่อ	48) ตามรอยพ่อหลวง ร.9
49) บทเพลงรักแห่งแผ่นดิน	50) อยู่อย่างพอเพียง	51) หนึ่งในโลก
52) ฟ้าหม่ดิน	53) เดินตามรอยเท้าพ่อ	54) กลับบ้านนอกดีกว่า
55) เบ้าหลอมดวงใจ	56) พระบารมีปกเกล้า	57) พ่อแห่งสยาม

58) ดั่งฟ้าหลังฝน

3.2 วรรณกรรมบทเพลงโศกาลัย จำนวน 39 บทเพลง ได้แก่

1) รักพ่อสุดหัวใจ	2) กาลครั้งหนึ่งตลอดกาล	3) ฉันทเกิดในรัชกาลที่ 9
4) พ่อภูมิพล	5) รักในดวงใจนิรันดร์	6) ตรานานเท่านั้น รัชกาลที่ 9
7) พระราชาในนิทาน	8) จากลูกของแผ่นดิน	9) เพลงรักจากฟ้า
10) ทรงสถิตอยู่ในใจไทยทุกคน	11) อยู่นิรันดร์	12) แสงแห่งรัก
13) คืนสู่สวรรค์	14) วิมานไทย	15) ลูกขอสัญญา
16) วันที่พ่อไม่อยู่	17) เสด็จประทับอยู่	18) พลังแสงอาทิตย์
19) จากสวรรค์	20) ภาพจำ	21) รักเพื่อพ่อ
22) รักพ่อ...ไม่มีวันพอเพียง	23) พ่อหลวงในดวงใจนิรันดร์	24) เล่าสู่หลานฟัง
25) คิดถึงพ่อหลวง	26) ด้วยน้ำตาที่อาลัยพ่อ	27) กวีลายนก
28) ถึงคนบนฟ้า	29) แก้วตาในดวงใจ	30) ความรู้สึกด้วยใจจริง
31) พ่อเพียงเฝ้าพ่อ	32) เทวดาเดินดิน	33) เรื่องเล่าของพ่อ
34) คิดถึงพ่อ	35) สันร่มโพธิ์ทอง	36) ฟ้าร้องไห้
37) ร่มโพธิ์ทองของแผ่นดิน	38) ชุตีคำแต่ใจสีทอง	39) วอนฟ้า ขอเทวดาคืน

1.5 สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยก่อน ในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบเนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เกิดจากบริบทของการต่างวรรณกรรม และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสรรเสริญหรือสดุดีพระเกียรติคุณด้านต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ไม่ใช้คำว่า วรรณกรรมยอพระเกียรติ เนื่องจากคำว่า เฉลิมพระเกียรติ มีความหมายที่เหมาะสมและสัมพันธ์กับลักษณะของวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเทิดทูนพระมหากษัตริย์ สามารถชี้เฉพาะถึงการสรรเสริญพระมหากษัตริย์โดยตรง มิใช่บุคคลทั่วไป

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย หมายถึง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ที่มีรูปแบบ เนื้อหา และแนวคิดเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ โดยมีช่วงเวลาของการสร้างสรรค์อยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรหรือหลังจากการสวรรคต แม้ไม่ใช่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยตรงแต่ก็สามารถเฉลิมพระเกียรติได้ เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย การ์ตูน หนังสือนิทานภาพ และวรรณกรรมบทเพลง จึงนับเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

พลวัต หมายถึง การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้น่าสนใจในแง่มุมที่แตกต่างไปจากเดิมของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยปรากฏมีมาในยุคสมัยก่อนหน้านี้ โดยพลวัตในลักษณะต่าง ๆ ที่สามารถปรากฏได้ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ การปรับปรุง การพราเลี่ยน การคลี่คลาย การเกิดขึ้นใหม่ และการสืบสรรค์

1.7 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีแนวทางการวิเคราะห์ตามแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเรื่องภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย แนวคิดสังคมวิทยา วรรณกรรม และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

1.7.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย เป็นแนวคิดที่สืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ สมมติเทพหรือเทวราชา ธรรมราชา พุทธราชา และพระจักรพรรดิราช

สมมติเทพหรือเทวราชา คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพผู้สูงส่งยิ่งใหญ่ ทรงมีสภาวะแห่งความเป็นสมมติเทพหรือเทวราชา กษัตริย์คือการอวตารของเทพเจ้ามาเกิดในพื้นที่พิภพใหม่ ฐานะเทวราชาแสดงถึงภาวะที่เหนือกว่าบุคคลธรรมดา มีพระบุญญาบารมีดุจเทพเจ้า ปรากฏในการตั้งพระนามพระมหากษัตริย์จากเทพเจ้า และการมีสถานภาพและภูมิหลังที่สูงส่งมากกว่ามนุษย์

ธรรมดาทั่วไป ราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชามี 4 ประการ คือ การขยายดินแดนและป้องกันราชอาณาจักรโดยการทำสงคราม การมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ การปกครองโดยใช้พระราชอำนาจ และการประกอบพิธีกรรม พระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชานั้นทรงเป็นผู้มีพระราชอำนาจและพระราชสิทธิ์อันพันหนือชีวิตของประชาราษฎร์ และเหนือกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจทางการเมือง (ดินาร์ บุญธรรม, 2555, ปาริชาติ กัณหาทรัพย์, 2558, แคทรียา อังทอง กำเนิด, 2562)

ความคิดเรื่องเทพเจ้าเป็นความเชื่อของศาสนาฮินดู ในคัมภีร์ศิวะปุราณะกล่าวถึงมหาเทพองค์สำคัญ ได้แก่ พระอิศวร พระศิวะ และพระพรหม ศาสนาพราหมณ์มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในอาณาจักรเขมรโบราณ เกิดการสถาปนาลัทธิเทวราชาเพื่อยกย่องกษัตริย์ว่าทรงสูงส่งและยิ่งใหญ่ดุจเทพเจ้า ทรงเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า มิใช่สามัญมนุษย์ทั่วไป กษัตริย์เขมรโบราณได้แสดงพระองค์ในฐานะเทพเจ้า คือ พระอิศวร ทั้งการสร้างโบราณสถาน การสร้างรูปเคารพ พระนาม และการเฉลิมพระนามหลังการสวรรคต อารยธรรมเขมรมีอิทธิพลอยู่บริเวณสุวรรณภูมิ ส่งผลให้อาณาจักรไทยนับแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลลัทธิเทวราชามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นสมมติเทพที่มีภาวะสูงส่งยิ่งใหญ่ เปี่ยมด้วยฤทธาณภาพ ทรงเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า ได้แก่ พระนารายณ์ พระรามซึ่งเป็นนารายณ์อวตารปางหนึ่ง และพระอิศวร (จิตร ภูมิศักดิ์, 2547, จิตร ภูมิศักดิ์, 2557, จิตร ภูมิศักดิ์, 2563)

ธรรมราชา คือ พระมหากษัตริย์ที่ทรงธรรมและใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง แนวคิดธรรมราชาได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา หลักธรรมสำคัญที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมือง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร 12 ราชสังคหวัตถุ 4 และธรรมอื่นๆ ธรรมของพระราชาเป็นเครื่องควบคุมพระมหากษัตริย์มิให้ทำผิดทำนองคลองธรรม ช่วยกำหนดพระราชสถานะอีกด้านหนึ่งและจำกัดพระราชอำนาจอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องตัดสินว่าผู้ใดสมควรเป็นราชาและทรงเป็นราชาที่ดีหรือไม่ดี พระมหากษัตริย์ทรงดำรงไว้ซึ่งธรรมะทางพระพุทธศาสนา เพื่อโน้มน้าสังคมให้ดำเนินไปตามครรลองแห่งธรรม ราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชา มี 3 ประการ คือ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การปกครองโดยธรรม และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง และพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบ้านเมือง อันก่อให้เกิดความผาสุกสมบุรณ์แก่ประชาชน และความมั่นคงของราชบัลลังก์ควบคู่กัน (ดินาร์ บุญธรรม, 2555, ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2542, ปาริชาติ กัณหาทรัพย์, 2558)

พุทธราชา คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลเดียวกันกับพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์คือพระโพธิสัตว์ผู้อุบัติมาเพื่อสั่งสมบารมีเพื่อการได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้า และทรงบารมีเสมอด้วยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงถึงการมีบารมีอันยากยิ่งที่บุคคลธรรมดาสามัญจะพึงมี ปรากฏในการตั้งพระนามหรือคำแทนพระมหากษัตริย์ พระชาติกำเนิด การสืบเชื้อสายซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ พระบุญญาบารมีจากการบำเพ็ญบารมี การสร้างพระบรมรูปหรือพระพุทธรูปแทนองค์พระมหากษัตริย์ และพฤติกรรมที่เลียนแบบพระจริยวัตรของพระโพธิสัตว์ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2548, น. 15-56)

พระจักรพรรดิราช คือ ราชาเหนือราชา พระราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่กว่าราชาทั้งปวง ผู้ได้รับการยอมรับจากมหาชนให้ขึ้นเป็นกษัตริย์เพราะมีบุญบารมี คติความเชื่อเรื่องพระจักรพรรดิราชปรากฏทั้งในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติสูง ตามคติพราหมณ์หน้าที่แรกและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพระราชาคือ เป็นผู้นำในสงคราม ในคัมภีร์อรรถศาสตร์และราชศาสตร์ อันว่าด้วยภาระและหน้าที่ของพระราชาเน้นเรื่องการสงคราม โดยเฉพาะเพื่อขยายอาณาจักรว่าเป็นราชธรรมที่สำคัญที่สุด คติเรื่องพระมหากิจการพรตราชของพราหมณ์นี้ได้ถูกรับปรับเข้ามาในพุทธศาสนาด้วย พระมหากิจการพรตราชจะประกอบด้วยมงคลลักษณะ และแวดล้อมด้วยรัตนหรือสิ่งมีค่าต่าง ๆ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ต่างกันแต่เพียงว่าพระพุทธเจ้าจะนำสรรพสัตว์สู่วิถีแห่งความรู้แจ้ง ส่วนพระมหากิจการพรตราชจะปกครองชมพูทวีปโดยธรรมและนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนั้นในยุคสมัยใด ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้ามาเกิดในโลกจะมีพระมหากิจการพรตราช ความเป็นพระมหากิจการพรตราช เป็นยอดปรารถนาและเกียรติยศของพระราชาทั้งปวง และตำแหน่งพระมหากิจการพรตราช มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตำแหน่งพระบรมศาสดา (เอนก มากอนันต์, 2561, มณีปิ่นพรหมสุทธิรักษ์, ม.ป.ป.)

ความเชื่อเรื่องพระมหากิจการพรตราชที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ 3 ส่วนใหญ่ คือ 1. บุญกุศลที่ทำให้คนใดคนหนึ่งมาเกิดเป็นพระมหากิจการพรตราช 2. สิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากิจการพรตราช และ 3. แนวการปฏิบัติตนของพระมหากิจการพรตราช เรียกว่า “จักรวรรดิวัตร” ส่วนที่เกี่ยวกับรัตนหรือสิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากิจการพรตราชเป็นที่รู้จักกันมากที่สุด สิ่งมงคลทั้งหมดมี 7 ประการ คือ กงจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ดวงแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และลูกแก้ว ไทยมีคติเรื่องพระจักรการพรตราชเช่นกัน และคงได้รับมาทางพุทธศาสนาดังปรากฏในวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกของไทย คือ ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงเนื้อหาสาระทั้ง 3 ส่วนของเรื่องพระจักรการพรต แต่จะมีรายละเอียดพรรณนาส่วนที่ 2 คือ รัตนหรือสิ่งมงคลทั้ง 7 มากที่สุด ผู้แต่งต้องการแสดงเรื่องบุญบารมีเหนือมนุษย์ของพระจักรการพรตราช ต่อมาในสมัย

รัตนโกสินทร์ตอนต้น พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียงหนังสือไตรภูมิโลกวินิจฉัย ผู้แต่งเสนอว่า การจะเป็นพระมหากษัตริย์พรตราชไม่ใช่ด้วยบุญแต่ก่อนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นเพราะปฏิบัติใน จักรวรรดิวัตร 12 ประการ ไตรภูมิโลกวินิจฉัยยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่า พระมหากษัตริย์จะปฏิบัติแต่ จักรวรรดิวัตรอย่างเดียวไม่ได้ ต้องประกอบจักรวรรดิวัตรเป็นหนึ่งในชุดราชธรรมอันประกอบด้วย ทศกัศณกรรมบถ 10 ที่แยกออกเป็นกายสุจริต 3 วจิตสุจริต 4 และมโนสุจริต 3 ในขณะที่ปฏิบัติ จักรวรรดิวัตร พระมหากษัตริย์ต้องปฏิบัติธรรม 3 ประการควบคู่ไปด้วย คือ รักขธรรม การมีจิต เมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย อารยธรรม การสงเคราะห์บุคคลทั้งปวงที่ควรจะสงเคราะห์ และ คฤติธรรม ค้ำครองป้องกันคนที่ควรจะป้องกันให้พ้นอันตรายต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ไทยทรงปฏิบัติ จักรวรรดิวัตรหลายข้อ จนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, ม.ป.ป.)

คติจักรพรรดิราชประกอบด้วย อำนาจและคุณธรรม มีหน้าที่ปกครองหมู่ชนในโลก จักรพรรดิ ราชเป็นผู้มีกำลังอำนาจแต่ไม่ทรงใช้อำนาจ ชนชั้นนำไทยได้นำคติพระจักรพรรดิราชมาปรับใช้ในการ ทำสงครามขยายอาณาเขตพร้อมกับสำแดงฐานะทางธรรม ทั้งในทางปฏิบัติและทางสัญลักษณ์ การสำแดงตนเป็นพระจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์จะใช้แสดงต่อเจ้าต่างแดนเพื่อแสดงอำนาจ เหนือกว่าเจ้าต่างแดนทั้งหลาย พระจักรพรรดิราชแบบไทยเป็นราชาเหนือราชาในปริมนทลทาง อำนาจอันจำกัดของตนและพร้อมขยายอำนาจเมื่อมีโอกาส คติพระจักรพรรดิราชได้กลายเป็น ธรรมเนียมปฏิบัติ เป็นประเพณีกษัตริย์ และวัฒนธรรมทางความคิดที่ฝังลึกในโครงสร้างสังคมชนชั้น นำไทยมาช้านาน (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, ม.ป.ป.)

ในระยะแรก พระมหากษัตริย์ของไทยเป็นหัวหน้าครอบครัวใหญ่ แต่ระยะต่อมา พระมหากษัตริย์เป็นราชา ในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์มีความเป็นธรรมราชา พระมหากษัตริย์นับ แต่สมัยอยุธยาเป็นทั้งเทวราชาและธรรมราชา ต่อมาเป็นพุทธราชาด้วย คือ ทรงสั่งสมพระบารมีเพื่อ พระโพธิญาณในอนาคต แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้แสดงอยู่ในวรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมวัฒนธรรมไทยเป็นแนวคิด ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการถือคติพุทธราชาปะปนกันไปกับคติธรรม ราชและสมมติเทวราชาหรือสมมติเทพ และสามารถปรากฏร่วมกันได้ เพราะมีส่วนช่วยเสริมอำนาจ หรือบารมีให้กันและกันได้ดียิ่ง (เสาวณิต วิงวอน, 2538, น. 76-87, ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2548, น. 15-56) แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติดังกล่าวนี้ ยังคงมีการสืบทอดในสมัย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาพลวัตของแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรม เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เพื่อให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการเทียบเคียงกับแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย

1.7.2 แนวคิดเรื่องภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะ บุคลิกภาพ พฤติกรรม และหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ตามความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ (ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล, 2547, น. 25, วิเชษฐชาย กมลสัจจะ, 2561, น. 6-7)

ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ภาพของพระมหากษัตริย์ที่กวีประกอบสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประดับแต่ง เพื่อสื่อความหมายและคุณค่าในสังคมวัฒนธรรมไทย ซึ่งไม่ใช่ความจริงทั้งหมด

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถประมวลภาพลักษณ์และภาพเสนอพระมหากษัตริย์ของไทยในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตได้ทั้งหมด 34 ภาพ (ยุพธาสงทักษิณ, 2537, ประคอง นิมมาน เหมินทร์, 2542, ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล, 2547, วันชนะ ทองคำเภา, 2550, มารศรี สอทิพย์, 2551, วรุณญา อัจฉริยบดี, 2554, ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม, 2557) ดังนี้

- 1) ผู้ทรงมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง
- 2) ผู้ทรงมีพระราชทรัพย์
- 3) ผู้ทรงมีเกียรติยศ
- 4) ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ
- 5) ผู้ทรงเป็นปราชญ์ทั้งทางโลกและทางธรรม
- 6) ผู้มีบุญญาบารมี
- 7) ผู้ทรงครองราชธรรม
- 8) ผู้ทรงรักความเป็นไทยหรือความเป็นอิสระอย่างยิ่ง
- 9) ผู้ทรงพระบรมเดชานุภาพ
- 10) ผู้ทรงเป็นนักรบ กล้าหาญ และเข้มแข็ง
- 11) ผู้ทรงปราบยุคเข็ญ
- 12) ผู้ทรงสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น
- 13) วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย
- 14) ผู้ทรงบันดาลความสุขสมบูรณ์แก่บ้านเมือง
- 15) ผู้มีพระรูปโฉมสง่างาม มีรูปร่างและบุคลิกลักษณะที่ดี
- 16) ผู้มีพระราชจริยวัตรที่งดงาม อ่อนโยน สุขุม และอ่อนหวาน
- 17) ผู้ทรงเป็นมนุษยธรรมดาที่ทรงเป็นประมุข

- 18) ผู้ทรงเป็นพ่อที่ห่วงใยและดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด
- 19) ผู้ทรงเป็นครูอาจารย์สั่งสอนชาวไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้
- 20) ผู้ทรงฝึกฝน ศรัทธา และเป็นศาสนูปถัมภกในพุทธศาสนา
- 21) ผู้ทรงมีความเชื่อในอำนาจที่มองไม่เห็น
- 22) ผู้ทรงทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก และมองการณ์ไกล
- 23) ผู้ทรงใกล้ชิดและเป็นที่รักของชนทุกชั้น
- 24) ผู้ทรงโปรดศิลปะและวิทยาการ
- 25) ผู้ทรงโปรดธรรมชาติและศิลปะ
- 26) ผู้ทรงเป็นนักอนุรักษ์นิยม พันธุ์ศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ
- 27) ผู้ทรงเป็นนักพัฒนาที่เอาพระราชหฤทัยใส่ราษฎร
- 28) ผู้ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชสมัยใหม่
- 29) พระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่เสด็จประพาสต่างประเทศ
- 30) ผู้ทรงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ท่ามกลางการคุกคามของชาติตะวันตก
- 31) ผู้ทรงปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวไทย
- 32) ผู้ทรงมีน้ำพระทัยประชาธิปไตยและทรงวางรากฐานประชาธิปไตย
- 33) ผู้ทรงเชื่อมั่นว่าการศึกษาของประชาชนเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาบ้านเมืองทุก ๆ ด้าน
- 34) ผู้ทรงสละราชสมบัติและทรงประทับอยู่ที่ต่างประเทศ

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาพลวัตของภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเพื่อให้เห็นภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่องภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เคยปรากฏ และพิจารณาคัดเลือกภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากข้อมูลที่ปรากฏอย่างสม่าเสมอและเป็นภาพเสนอที่เชื่อมโยงกับความร่วมสมัยแห่งการเป็นผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์

1.7.3 กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ (กาญจนา ธรรมเมธี, 2519, เสาวณิต วิงวอน, 2530, ยุพร แสงทักษิณ, 2537, ปราโมทย์ สุกุลรักความสุข, 2554) ดังนี้

- 1) รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบคำประพันธ์และรูปแบบการนำเสนอเรื่อง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีการแต่งทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง ร้อยแก้วบางตอนมีการส่งสัมผัสกันภายในวรรคหรือระหว่างวรรค ส่วนรูปแบบร้อยกรอง ปรากฏทั้งการใช้ร้อยกรองชนิดใดชนิดหนึ่งในการแต่งทั้งเรื่อง ได้แก่ ร่าย ฉันท์ กาพย์ โคลง กลอน และ การใช้ร้อยกรองระคนกัน ได้แก่ ลิลิต โคลงกับกลอน โคลงห่อกาพย์กับฉันท์ และร้อยแก้วที่บางแห่งมีสัมผัสคล้ายร่าย

ส่วนรูปแบบการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนต้นเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนท้าย ส่วนต้นเรื่อง จะเป็นบทประณามพจน์ บทนมัสการหรือไหว้ครู ปฐมสดุติ สังเขปเรื่อง กล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่ง ส่วนเนื้อเรื่อง แสดงการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ และส่วนท้าย เป็นบทขอพร และกล่าวถึงตัวกวี วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางเรื่องยังมีการนำเสนอเรื่องที่ไม่ครบถ้วนทั้ง 3 ส่วน เช่น ไม่ปรากฏส่วนต้นเรื่องและส่วนท้ายเรื่อง โดยการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงล้วน ๆ การนำเสนอข้อเท็จจริงผสมกับจินตนาการ เพิ่มเติมรายละเอียดตามความคิดสร้างสรรค์ของกวี เช่น การเพิ่มบทนิราศ การเลือกนำเหตุการณ์และพระราชกรณียกิจที่คิดว่าสำคัญมากกล่าวสรรเสริญ แต่ก็ไม่ได้กล่าวสรรเสริญทุกด้าน เช่น พระราชกรณียกิจทางด้านศาสนา การกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ทุกด้าน โดยสรุปพระราชกรณียกิจและพระราชนิยมด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ในรัชสมัยเอาไว้ และการตั้งหัวข้อเรื่องแล้วจึงบรรยายหรือพรรณนาไปจนจบ

2) เนื้อหา เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแสดงการสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ เป็นส่วนสำคัญที่สุดของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยอาจเป็นการสรรเสริญพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์ใดพระองค์หนึ่งหรือหลายพระองค์ เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ คุณสมบัติ สภาพสังคม เหตุการณ์บ้านเมือง การทำสงคราม บทสดุดีพระเกียรติโดยตรง วรรณกรรมขอพระเกียรติแสดงให้เห็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์เป็นหลัก และเน้นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ สมัยต่อมาจะเน้นพระราชประวัติและการสรรเสริญพระราชวงศ์ที่มีบทบาทควบคู่กันด้วย

3) ภาษาวรรณศิลป์ กวีใช้ภาษาไพเราะงดงามเพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งและเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ กวีถือว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นของสูง จึงสร้างสรรค์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติวิจิตรบรรจงเพื่อให้สามารถสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ได้บรรลุผล ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสระหว่างวรรค การเล่นคำและกลุ่มคำ การซ้ำคำ การสรุคำ การหลกคำ โคลงกระทู้และกลบท การใช้ความเปรียบเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์ การใช้คำถามเชิงวรรณศิลป์ การสรุคำและการใช้ความเปรียบเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่โดดเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

การสรรคำ คำที่กวีนำมาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์ที่ใช้เปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ เป็นคำศัพท์สูงที่ได้รับการประดับประดาตกแต่งให้ดูหรูหราและสูงส่ง

ความเปรียบ ได้แก่ ความเปรียบแบบอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ การอ้างถึง และสัญลักษณ์ โดยใช้ความเปรียบดังกล่าวนี้เกี่ยวกับพระราชสถานะ พระคุณสมบัติ และสิ่งเสริมพระบารมี การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้มีการสืบทอดขนบตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี เรื่อยมาจนถึงสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในกลวิธีการอุปมา อติพจน์ สมพจน์ย ปฏิพจน์ และการอ้างถึง นอกจากนี้ ยังพบพัฒนาการในการใช้ความเปรียบอันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของกวี และความเชื่อความศรัทธาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา

รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องและแต่ละสมัย มีการสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์ให้แตกต่างกันไป จึงมีทั้งการสืบทอดจารีตเป็นหลักสำคัญในการแต่งและลักษณะเฉพาะในส่วนของการรายละเอียด

ผู้วิจัยจะนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาพลวัตของรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อให้เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยปรากฏมีมา โดยเทียบเคียงกับกรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต

1.7.4 แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม (The Sociology of Literature) (John Hall, 1979, Suman Gupta, 2012, Audrey Watkins, 2017) แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม สนใจศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นผลผลิตของสังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมมีอยู่จริง เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างงานวรรณกรรมกับบริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการกำหนดการคงอยู่ และความสำเร็จของวรรณกรรม ค้นหาการพึ่งพาซึ่งกันและกันหรือการสนับสนุนกันระหว่างวรรณกรรมกับสังคม

แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ผลงานเขียนที่สำคัญและเป็นจุดหมายในประวัติศาสตร์ของสังคมวิทยาวรรณกรรม คือ The Sociology of Literature (1979) ของ John Hall ซึ่งได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีที่หลากหลายของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม

การมองวรรณกรรมในแนวสังคมวิทยาวรรณกรรมเป็นการมองทั้งความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกของวรรณกรรม ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือกับสิ่งอื่น และมองที่วรรณกรรมในฐานะที่มีสังคม วรรณกรรมมีโลกเป็นของตัวเอง การศึกษาวรรณกรรมตามแนวสังคมวิทยาวรรณกรรม

พิจารณาความสัมพันธ์ภายในหนังสือในมิติการผลิตสร้าง (production) และมิติการรับ (reception) โดยพิจารณาบทบาทขององค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) *นักเขียน* นักเขียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การศึกษานักเขียน ได้แก่ ภูมิหลัง ประวัติชีวิตและบุคลิกภาพของนักเขียน ฐานะของนักเขียน ตำแหน่งทางชนชั้นทางสังคมของนักเขียน นักเขียนสังกัดกลุ่มงานประเภทใด และสังกัดสถาบันทางวรรณกรรมใด ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน การตีความหมายของนักเขียน บทบาทของนักเขียนในการสร้างและปรับเปลี่ยนนิยามมาตรฐานและรสนิยมทางวรรณกรรม และผู้อุปถัมภ์นักเขียน

2) *ตัวบทวรรณกรรม* ศึกษากำเนิดและที่มาของตัวบท ลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะตัวเป็นงานเขียนที่อยู่ในวัฒนธรรมกระแสใด มีที่มาจาก “ต้นแบบ” ที่มีมาแต่เดิม หรือเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยการแยกแยะรูปแบบและเนื้อหาในการแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นประเภทของตัวบท การพิมพ์ต่อเนื่อง รูปแบบการตีพิมพ์และการนำเสนอ รูปแบบของวรรณกรรมในยุคสมัยใหม่ การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของแต่ละคน การได้รับรางวัลวรรณกรรมที่ส่งผลต่อการจำหน่าย

3) *ผู้อ่าน* ศึกษาวิวัฒนาการของกลุ่มผู้อ่านตั้งแต่อดีต ความสำคัญของกลุ่มผู้อ่านในด้านการเมือง สังคม ตลอดจนเศรษฐกิจ อาชีพและการศึกษาของผู้อ่าน ประเภทของผู้อ่าน ตำแหน่งทางชนชั้นทางสังคมของผู้อ่าน บทบาทของนักอ่านในการสร้างและปรับเปลี่ยนนิยาม มาตรฐานและรสนิยมทางวรรณกรรม และพฤติกรรมการอ่าน

4) *สำนักพิมพ์* ศึกษาบทบาทด้านต่าง ๆ ของสำนักพิมพ์ ได้แก่ การเป็นทวารบาล (door-keeping) กระบวนการคัดเลือกเพื่อตีพิมพ์ กระบวนการกำหนดให้นักเขียนสร้างงาน การตกแต่งให้งานน่าอ่านและขายได้ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้งานขายได้ ผลที่เกิดจากการโฆษณา การสร้างรสนิยมทางวรรณกรรม การทำให้แพร่หลายในวงกว้าง อุดมการณ์ของสำนักพิมพ์ อิทธิพลของสำนักพิมพ์ต่อความเฟื่องฟูและความเสื่อมถอยของวรรณกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างสำนักพิมพ์กับนักเขียน

5) *นักวิจารณ์* ในปัจจุบันทุกคนล้วนสามารถเป็นนักวิจารณ์ได้ การศึกษานักวิจารณ์จะพิจารณาบทบาทของนักวิจารณ์ต่อความสำเร็จของวรรณกรรม

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาบริบทของการแต่งวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

1.7.5 แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ (New Historicism) (สุเรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2559, Stephen Bonnycastle, 2007, Loist Tyson, 2006, Peter Barry, 1995) แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ หมายถึง การวิจารณ์วรรณกรรมที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรม (text) กับ

บริบททางความคิดในช่วงเวลาที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ขึ้น ผู้ริเริ่มแนวคิด New Historicism ที่ได้รับการยอมรับ คือ Stephen Greenblatt แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่มองว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้นำเสนอความจริง การเขียนประวัติศาสตร์เกิดจากการตีความของผู้เขียน โดยประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนตลอดจนบริบททางสังคมสัมพันธ์กับการตีความของผู้เขียน ไม่สามารถมีคำอธิบายสำเร็จรูปหรือการอธิบายในเชิงสาเหตุที่นำไปสู่ผลกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์นิยมใหม่เน้นศึกษาการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อความในวรรณกรรมและบริบท การหมั่นตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาในการแต่งของผู้เขียนส่งผลกระทบต่อวรรณกรรมอย่างไร และวรรณกรรมสะท้อนถึงยุคของผู้เขียนอย่างไร ศึกษาบริบทการเมือง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถานการณ์ที่สร้างผลงานวรรณกรรม

แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่แตกต่างจากแนวคิดประวัติศาสตร์ดั้งเดิมในแง่ที่ว่าประวัติศาสตร์ไม่สามารถมองอย่างเป็นกลางได้ ความเป็นจริงสามารถเข้าใจได้ผ่านบริบททางวัฒนธรรม และปฏิเสธว่างานวรรณกรรมเป็นเพียงการสะท้อนความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ เนื้อความในวรรณกรรมจึงเชื่อมโยงกับโลกของสังคมภายนอก วรรณกรรมมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในบริบททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการอ้างอิงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปฏิบัติการในสังคมในยุคนั้น วรรณกรรมเป็นหนึ่งในสถาบันที่มีส่วนร่วมในการทำให้อำนาจรัฐและอุดมการณ์เป็นที่คุ้นเคย และเป็นที่ยอมรับของพลเมืองของรัฐ วรรณกรรมเป็นวาทกรรมที่สัมพันธ์กับอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่มองตัวบทวรรณกรรม (text) ในฐานะที่เป็นผลผลิตของสังคม ตัวบทวรรณกรรมไม่ได้อยู่ในฐานะวัตถุที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นอิสระจากผู้แต่งหรือผู้อ่าน การพิจารณาอดีตในฐานะวัตถุที่แยกออกจากบริบทจึงเป็นไปไม่ได้ วรรณกรรมไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สะท้อนประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นวาทกรรมที่สะท้อนอุดมการณ์ของผู้เขียนหรือชนชั้นของผู้เขียน นักประวัติศาสตร์สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นกลาง ความเป็นกลางหรือภาวะปรวิสัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง เพราะนักประวัติศาสตร์ต่างยึดมั่นในชุดอุดมการณ์หนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ประวัติศาสตร์ในแง่นี้ ไม่ได้ทำให้เข้าใจความจริงสมบูรณ์อย่างที่เคยคาดคิดไว้ แต่เป็นการสร้างความรู้เพื่อเสริมระบอบแห่งความจริงให้คนในสังคมได้ยึดถือร่วมกัน ทั้งวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต่างนำเสนอความจริงผ่านภาษา วรรณกรรมและประวัติศาสตร์นำเสนอความจริงผ่านความซับซ้อนและอคติที่ซ่อนเร้นในภาษา งานเขียนทางประวัติศาสตร์จึงมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นโคกนาฏกรรม สุขนานุกรม หรือละครเสียดสี และผู้ประพันธ์เป็นร่างทรงของยุคสมัยและชุดอุดมการณ์ของชนชั้นตนเอง

แนวทางการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมตามแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่ มีดังนี้

1) เนื่องจากตัวบทของวรรณกรรม (text) เป็นวาทกรรม (discourse) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ภายใต้บริบทของยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง การทำความเข้าใจความหมายของวรรณกรรมให้ได้ อย่างครบถ้วนจึงจำเป็นต้องพิจารณาวรรณกรรมเทียบเคียงไปกับวาทกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นใน ช่วงเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางการเมือง แนวคิดทางเศรษฐกิจ หรืองานเขียนประเภทอื่น ๆ ที่กำลังแพร่หลายในเวลานั้น

2) แม้นักวิจารณ์ในแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จะเห็นพ้องกับนักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์ แบบดั้งเดิม (old historicism) ที่มองตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และพยายาม ศึกษาความหมายของวรรณกรรมผ่านการวิเคราะห์บริบทของการประพันธ์ แต่ขณะที่นักวิจารณ์ แนวประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิมศึกษาบริบทของงานเพื่อเข้าถึงจิตวิญญาณแห่งยุคสมัย (spirit of the age) ที่มีความเป็นเอกภาพ นักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่กลับมองว่าในแต่ละยุคล้วนเต็มไปด้วย แนวคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปะทะประสานกันอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ เป้าหมายสำคัญของนัก วิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จึงอยู่ที่การมองหาความคิดและอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ซับซ้อนกันอยู่ ในสังคมผ่านตัวบทวรรณกรรมเป็นหลัก

3) แม้ว่านักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จะมองว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของยุค สมัย แต่เนื่องจากวรรณกรรมเป็นเพียงเรื่องแต่งไม่ใช่งานเขียนทางประวัติศาสตร์ ตัวบทวรรณกรรมจึง ไม่สามารถสะท้อนความจริงในยุคสมัยนั้นออกมาได้อย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นการสะท้อน “แนวคิด” หรือ “อุดมการณ์” ที่มีอยู่ในสังคมขณะนั้น การศึกษา “บริบท” ในแนวทางประวัติศาสตร์ นิยมใหม่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบททางความคิดหรืออุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมขณะที่ ตัวบทได้รับการประพันธ์เพื่อมองหาความคิดและอุดมการณ์ในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏในตัวบท

4) การศึกษาวรรณกรรมและประวัติศาสตร์เทียบเคียงกันในฐานะวาทกรรม เพื่อให้เข้าใจ ว่าตัวบทได้สะท้อนให้เห็นการครอบงำของชุดอุดมการณ์ใดเป็นหลัก

5) การพิจารณาว่าวรรณกรรมได้นำเสนอชุดอุดมการณ์ที่ตอกย้ำหรือโต้แย้งกับชุดอุดมการณ์ ในประวัติศาสตร์กระแสหลักอย่างไร

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเพื่อให้เห็นบริบททางความคิดหรืออุดมการณ์ รวมทั้งแนวคิดทางการเมืองและสังคมที่ ส่งผลทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

1.8 กรอบการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถนำเสนอเป็นแผนผังความคิดได้ดังนี้

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่

1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมวัฒนธรรมไทย

1.1.2 แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรม

เฉลิมพระเกียรติ

1.1.3 กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย

1.1.4 แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม

1.1.5 แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

1.3 เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

1.4 เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่สัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

2. วิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรด้วยแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และกรอบแนวคิดวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย

2.2 วิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรด้วยแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่

3. ขึ้นสรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยในแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยแบ่งออกเป็น 6 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 มโนทัศน์และองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

บทที่ 4 วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

บทที่ 5 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

บทที่ 6 บทสรุป

1.10 ข้อตกลงเบื้องต้น

คำเรียกแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในงานวิจัยนี้กำหนดเรียกพระนามตามที่ทางราชการกำหนด คือ “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” และ “พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9” เพื่อความกระชับและความสละสลวยในการเขียน ส่วนข้อมูลทางบรรณานุกรมและเนื้อความอัญพจน์ของเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ก่อนและหลังการสวรรคต ซึ่งยังไม่ได้กำหนดคำเรียกพระนามดังกล่าว จะใช้คำเรียกพระนามตามที่ปรากฏในข้อมูลบรรณานุกรมและเนื้อความอัญพจน์ของเอกสารนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลการเขียนอ้างอิง ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในหลวง และในหลวง รัชกาลที่ 9

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย” มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร 3. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และ 4. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เอกสารและงานวิจัยที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ประเภท เนื้อหา แนวคิด ศิลปะการใช้ภาษา พัฒนาการของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย และทิศทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ จำแนกได้ 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาและ พัฒนาการของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2) แนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 3) ภาพลักษณ์/ ภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ 4) กลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ และ 5) บทบาทและความเชื่อมโยงกับสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1) **ประวัติความเป็นมาและ พัฒนาการของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ** มุ่งเน้นศึกษาเรื่องความเป็นมาและ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกสมัย และศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเฉพาะสมัย ดังนี้

เสาวณิต วิงวอน (2530) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวรรณคดีของวรรณกรรมयोพระเกียรติ” เพื่อศึกษาวรรณคดีของพระเกียรติในสมัยต่าง ๆ จำนวน 41 เรื่อง พบว่า วรรณกรรมयोพระเกียรติเริ่มแต่งตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว มีวิวัฒนาการสืบมาจนสมัยปัจจุบัน วรรณกรรมयोพระเกียรติมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ประณามพจน์ เนื้อเรื่อง และสรุป เนื้อเรื่องเป็นส่วนสำคัญที่สุด เพราะแสดงให้เห็นพระคุณสมบัติ พระราชกรณียกิจ สภาพบ้านเมืองที่สวยงามและสงบสุข พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เป็นพุทธมามกะและทรงใช้ธรรมะปกครองบ้านเมือง โดยได้อธิบาย

ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติด้านภาษา แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ทางวรรณคดี และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์

ยุพร แสงทักษิณ (2537) เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณคดียอพระเกียรติ” กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ รวมทั้งพิจารณาคุณค่าของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ 3 ด้าน คือ ด้านพระบุคลิกภาพของพระมหากษัตริย์ ด้านประวัติศาสตร์และพงศาวดาร และด้านวรรณศิลป์ โดยอธิบายตามลำดับเวลาที่แต่งวรรณคดี และมุ่งเน้นศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และพงศาวดาร ทั้งด้านการเมือง การปกครอง และการต่างประเทศ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการ ด้านสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชน และด้านเหตุการณ์ทั่วไป โดยกล่าวถึงลักษณะและคุณค่าของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่งขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ 9 ได้แก่ *บทอาศรัยวาทราชสดุดี* โดยนายวงศ์ เชาวนะทวี *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* โดยคุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา *เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช* โดย เกื้อ นคร *ลิลิตราชาภิเษกสมรส บรมราชาภิเษก และเฉลิมพระราชมณเฑียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช* โดย จิรภา อ่อนเรือง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการขึ้นครองราชสมบัติในช่วงต้นรัชกาลเท่านั้น

ประพจน์ อัครวิรุฬหการ (2560) ได้แสดงปาฐกถาและจัดพิมพ์เป็นบทความเรื่อง “ปาฐกถาพิเศษ ภาพรวมวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” กล่าวถึงที่มา ลักษณะ ประเภท คำประพันธ์ และความสำคัญของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมไทย นำเสนอความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในภาพรวมและลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งของไทยที่มีพัฒนาการนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยและมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากวรรณคดีไทยประเภทอื่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติถือว่าเป็นอากาโง ถือเป็นสมบัติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยุคแรก ๆ เป็นเรื่องรบ เริ่มปรากฏมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย วรรณคดีประเภทนี้สะท้อนให้เห็นความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของไทย การเฉลิมพระเกียรติกระทำไปเพราะเชื่อว่าได้บุญ เนื่องจากถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์เป็นเทพหรือเทวดา การแสดงออกของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงมีการใช้คำที่ลึกซึ้งเพื่อให้ความหมายเข้มข้น สามารถแบ่งประเภทของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้ 2 ประเภท คือ เฉลิมพระเกียรติตามธรรมเนียมการแต่งวรรณคดีไทย และวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ

โดยตรง สิ่งที่สะท้อนออกมาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละสมัย คือ การนำเสนอหรือแสดงความคิดของคนต่อพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกัน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติส่งผลให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิบัติให้ได้เหมือนที่เฉลิมพระเกียรติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นตัวจักรหนึ่งที่ทำให้ความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ของไทยค่อนข้างมั่นคง ไม่ใช่วรรณกรรมสำหรับการอ่านเล่น แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ยังอยู่ สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ผู้แต่งไม่ใช่กวีสูงส่ง เป็นกวีชาวบ้านก็มี เป็นสิ่งที่ประชาชนอยากแสดงออก อีกทั้งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยก่อน

การศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเฉพาะสมัย ได้แก่ กาญจนา ธรรมเมธี (2519) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) จำนวน 7 เรื่อง เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยนี้ ทั้งด้านรูปแบบ แนวการเขียน ประดิษฐ์ภาพ คุณลักษณะและคำศัพท์ที่กวินามาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ สุนทรียภาพ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงยึดขนบการประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่มีมาแต่เดิม และมีประติสัมพันธ์ด้านฉันทลักษณ์โดยนำกลอนเพลงยาวมาแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวการใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น

การศึกษาวิจัยดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ ประวัติความเป็นมา พัฒนาการด้านเนื้อหา รูปแบบ การใช้ภาษา และคุณค่าของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมากนัก

2) แนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ประเด็นการศึกษาและวิจัยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีผู้สนใจเป็นจำนวนมาก ได้แก่ การศึกษาแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีการสืบทอดแนวคิดและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนี้

เสาวณิต วิงวอน (2538) เขียนบทความเรื่อง “เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยกย่องพระเกียรติ” พบว่า ในระยะแรก พระมหากษัตริย์ของไทยเป็นหัวหน้าครอบครัวใหญ่ แต่ระยะต่อมา พระมหากษัตริย์เป็นราชา ในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์มีความเป็นธรรมราชา ต่อมาสมัยอยุธยาตอนต้นพระมหากษัตริย์เป็นทั้งเทวราชาและธรรมราชา หลังจากนั้นเริ่มเป็นพุทธราชาด้วย

ชัยรัตน์ พลมุข (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์” เพื่อศึกษาแนวคิดธรรมราชาในวรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์ 70 เรื่อง พบว่า กวีมุ่งถ่ายทอดจริยาคติของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเป็นองค์ธรรมมกราช ผู้ปฏิบัติตามหลักราชธรรมและหลักธรรมทั่วไป การเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลुพระโพธิญาณ และแก้กมลมหาชน และการเป็นองค์พุทธศาสนูปถัมภกผู้บำรุงฝ่ายพุทธจักรควบคู่ไปกับราชอาณาจักร จริยาคติเหล่านี้สามารถประมวลเป็นแนวคิดธรรมราชา 2 ประการ คือ แนวคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ดำรงไว้ซึ่งธรรมะทางพุทธศาสนา และแนวคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อบ้านเมือง อันก่อให้เกิดความผาสุกสมบูรณ์แก่ประชาชน และความมั่นคงของราชบัลลังก์ควบคู่กัน

นิตยา แก้วคัลณา (2542) เขียนบทความเรื่อง “ภาพสะท้อนเกี่ยวกับสถานภาพของกษัตริย์ในวรรณกรรมไทย” โดยศึกษาจากวรรณกรรมสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานภาพของกษัตริย์เริ่มแรกในวรรณกรรมสุโขทัย กษัตริย์คือ ผู้สั่งสอน ครั้นถึงสมัยอยุธยาฐานะของกษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน สืบเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมพราหมณ์เข้ามา ใช้สื่อแสดงนัยของผู้ครองเมืองหรือพระมหากษัตริย์ว่าเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เสมอเทพเจ้า โดยเฉพาะระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ต้องทำศึกสงครามกับข้าศึกศัตรูมาก การอ้างคติความเชื่อของพราหมณ์จึงช่วยสร้างภาพให้ผู้ปกครองมีความศักดิ์สิทธิ์เข้มแข็ง สามารถครองเมืองได้ คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานภาพของกษัตริย์ว่า ทรงเป็นสมมติเทพเริ่มลดลงในวรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย สถานภาพของกษัตริย์ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนอีกในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าทรงเป็นเทพ ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ประกอบไปด้วยบุญบารมี และยังคงเป็นนักรบ วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงยังคงสะท้อนคติธรรมราชาและเทวราชาเช่นวรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น

แม้การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและวรรณกรรมไทยมีเป็นจำนวนมาก แต่ผลการศึกษาแสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยข้างต้นทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่น่าเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ตามค่านิยมของสังคมวัฒนธรรมไทย ได้แก่ เทวราชา และธรรมราชา

3) ภาพลักษณ์/ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ การศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ (Image) และภาพเสนอ (Representation) ของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีผู้นิยมศึกษา การศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ มีดังนี้

ปัทมา ทิมประเสริฐกุล (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยา” เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยาจำนวน 13 เรื่อง โดยมุ่งศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีอยุธยาที่ต่างประเภทกัน และศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีอยุธยากับลักษณะพระมหากษัตริย์ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ พบว่า พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยามีคุณสมบัติ 7 ประการ ได้แก่ การมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง การมีบุญ การมีรูปร่างและบุคลิกลักษณะที่ดี การมีความรอบรู้ การมีพระราชทรัพย์ การมีพระราชอำนาจและฤทธานาภาพ และการมีเกียรติยศ นอกจากนี้ พระองค์ยังปฏิบัติหน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ 2 ประการ คือ การเป็นนักปกครองและการเป็นนักรบ โดยวรรณคดีขอพระเกียรติให้ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่ดีเลิศสมบูรณ์มากที่สุด ลักษณะของพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยา พระองค์ทรงมีลักษณะของผู้ทรงพลังอำนาจและน่าเกรงขามเหมือนพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ และมีลักษณะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมหรือธรรมราชาเหมือนพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของศาสนาพุทธด้วย

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2542) เขียนบทความเรื่อง “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีขอพระเกียรติ” ศึกษาภาพพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจากวรรณคดีขอพระเกียรติ 19 เรื่อง สะท้อนภาพของพระมหากษัตริย์ที่คล้ายคลึงกัน คือ ทรงเป็นผู้มีบุญญาบารมี ทรงศรัทธาและคำจุนพระพุทธศาสนา และทรงเมตตาต่อคนทั้งปวง แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามแต่ยุคสมัยและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะความเป็นวีรกษัตริย์ และลักษณะของกษัตริย์ในอุดมคติกลายเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประเทศชาติ ผู้ทรงเป็นมนุษย์ธรรมดา ได้แก่ ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม (2557) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ศึกษาวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 24 เรื่อง เพื่อเปรียบเทียบภาพของพระองค์ที่กวีนำเสนอในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นขณะดำรงพระชนม์ชีพ และประพันธ์ขึ้นหลังจากเสด็จสวรรคตแล้ว พบว่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ทั้ง 2 กลุ่มนำเสนอภาพที่เหมือนและแตกต่างกัน ภาพที่เหมือนกันมี 2 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์นักพัฒนาผู้เอาพระราชหฤทัยใส่ราษฎร และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงวางรากฐานประชาธิปไตย ส่วนภาพที่แตกต่างกันนั้น กลุ่มแรกนำเสนอ

ภาพที่เป็นลักษณะเด่น 3 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระจักรพรรดิราชสมัยใหม่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้มีพระเมตตาแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และภาพพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่เสด็จประพาสต่างประเทศ กลุ่มหลัง นำเสนอภาพที่เป็นลักษณะเด่น 2 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงใกล้ชิดและทรงเป็นที่รักของราษฎร และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ ท่ามกลางการคุกคามของชาติตะวันตก ความแตกต่างของภาพดังกล่าวเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างกวีกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนการศึกษาภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ มีดังนี้

วันชนะ ทองคำเภา (2550) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย” ศึกษาจากวรรณกรรมไทยที่ประพันธ์ขึ้นตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึง พ.ศ. 2546 พบว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไม่ใช่ภาพสะท้อนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์แต่ถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์และความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมในยุคสมัยของการประพันธ์ ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรม ได้แก่ 1) ในสภาพขุนพิเรนทรเทพผู้เป็นขุนศึกของอยุธยา ปรากฏเป็นภาพของผู้ปราบยุคเข็ญและนักรักนักรบ 2) ในสถานภาพพระมหาธรรมราชาผู้เป็นเจ้าของเมืองพิษณุโลก ปรากฏเป็นภาพของผู้ต่อสู้เพื่อชาติ ผู้เผด็จชาติตน และผู้พ่ายแพ้ และ 3) ในสถานภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏเป็นภาพพระราชบิดาของวีรสตรี/วีรบุรุษ และเป็นวีรกษัตริย์

มารศรี สอทิพย์ (2551) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์” พบว่า ในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือ ผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตา เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรองเน้นภาพลักษณ์ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้ทรงธรรมและผู้สร้างชาติให้ชาติของตนยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ๆ เรื่องเล่าประเภทความเรียงเน้นภาพลักษณ์วีรบุรุษผู้ปราบยุคเข็ญ เรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพลักษณ์ผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม เรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนเน้นภาพลักษณ์ของวีรบุรุษผู้กล้าหาญและผู้เสียสละ เรื่องเล่าประเภทละครนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะสัญลักษณ์ของการสร้างความรักชาติและความสามัคคี โดยให้คนเฝ้าเฝ้าอย่างพระองค์ เรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์ผสมผสานภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามแบบพระราชพงศาวดาร และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกประเภทล้วนนำเสนอภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่จะอยู่ในใจของคนไทยตลอดไป

วรรณญา อัจฉริยบติ (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” พบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏภาพแทนเป็นสองลักษณะซึ่งมีความขัดแย้งกัน ได้แก่ ภาพวีรบุรุษ ผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพของกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทนในวรรณกรรมทั้งสองประเภท คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

การศึกษาเรื่องภาพลักษณ์มีผลการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่า เป็นการสะท้อนภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในอุดมคติตามจารีตนิยม ส่วนการศึกษาเรื่องภาพตัวแทน เป็นการเปิดมุมมองใหม่ของการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติตามทฤษฎีของตะวันตก ภาพของพระมหากษัตริย์ที่นำเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงมิใช่ภาพที่สะท้อนความจริงทั้งหมด แต่เป็นความจริงที่กวีประกอบสร้างขึ้นมาที่มีความสัมพันธ์กับบริบทสังคมและวัฒนธรรม

4) กลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ได้รับความสนใจและมีจำนวนมากที่สุด คือ กลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ ดังนี้

การศึกษาวิจัยในระยะแรก ได้แก่ การศึกษาสุนทรียภาพ ดังที่ชลดา ศิริวิทย์เจริญ (2519) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์” เพื่อศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนววิเคราะห์ วิวิจารณ์และเปรียบเทียบโดยเน้นหนักไปในด้านการศึกษาแนวสุนทรียศาสตร์เพื่อค้นหาความงามในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในวรรณคดีเรื่องนี้

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาการสืบทอดและพัฒนาการของวรรณศิลป์และกลวิธีการนำเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่

เสาวณิต วิงวอน (2560) เขียนบทความเรื่อง “ยวนพ่าย: ปฐมบทแห่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา” กล่าวถึงลักษณะการเฉลิมพระเกียรติในเรื่องยวนพ่าย แบ่งได้ 2 ด้าน คือ การใช้ภาษา และเนื้อหา ด้านการใช้ภาษามีความงดงาม มีการสรรคำเหมาะแก่การสรรเสริญพระเกียรติ สำนวนความเปรียบดี ให้ภาพพระมหากษัตริย์สูงส่ง ส่วนด้านเนื้อหา กวีสร้างเนื้อหาที่เป็นการสรรเสริญพระเกียรติโดยการกล่าวถึงพระคุณสมบัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเหตุการณ์ในรัชสมัยที่เป็นพระเกียรติยศ และวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติรุ่นหลังที่ได้แบบแผนจากเรื่องยวนพ่ายอยู่หลายประการ ทั้งด้านรูปแบบคำประพันธ์ การใช้คำ และกระบวนพรรณนา

ปัทมา ทิมประเสริฐกุล (2556) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ยวนพ่ายโคลงฉันท์: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างขนบและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทยอพระเกียรติของไทย” พบว่ายวนพ่ายโคลงฉันท์

มีกลวิธีการประพันธ์ที่เชื่อมโยงทั้งกลวิธีการเล่าเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์ ทำให้ยวนพ่ายโคลงต้นเป็นต้นแบบให้แก่วรรณคดีของพระเกียรติสมัยต่อมา มีการแต่งบทประพันธ์เลียนแบบยวนพ่ายโคลงต้น อย่างไรก็ตาม วรรณคดีของพระเกียรติสมัยต่อมาก็มีพัฒนาการที่ต่างออกไป ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคม เช่น การสรรเสริญพระมหากษัตริย์จากที่เป็นเทวราชาอย่างเด่นชัดในยวนพ่ายโคลงต้นก็คลี่คลายเป็นมนุษย์ที่ทรงธรรมและทรงงานอย่างหนักเพื่อประชาชนในวรรณคดีของพระเกียรติปัจจุบัน การศึกษาของปัทมา แม้จะได้ใช้ข้อมูลวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นข้อมูลในการศึกษาด้วย แต่ใช้วรรณกรรมเพียง 3 เรื่องที่ได้รับอิทธิพลไปจากเรื่องยวนพ่ายโคลงต้น ได้แก่ 1) คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด เรื่องพระราชกรณียกิจ ของ พระมหาสมหวั่ง สารระภา 2) เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา และพระภัทรมหาราชคำฉันท์ ของ สุวิทย์ พวงสุวรรณ

ปราโมทย์ สกุรักษ์ความสุข (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีของพระเกียรติสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” พบว่า กวีใช้กลวิธีเสนอความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 8 กลวิธี ได้แก่ ความเปรียบแบบอุปมา การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ การใช้ความเปรียบแบบอติพจน์ การใช้ความเปรียบแบบการอ้างถึง และการใช้สัญลักษณ์ การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์สืบทอดขนบตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในกลวิธีการอุปมา อติพจน์ สมพจน์ ปฏิพจน์ และการอ้างถึง นอกจากนี้ยังพบพัฒนาการในการใช้ความเปรียบอันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของกวี และความเชื่อความศรัทธาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา

อัครวิทย์ เรืองรอง (2542) เขียนบทความเรื่อง “การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงต้น” ผลการศึกษาพบว่า การใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ในยวนพ่ายโคลงต้นชี้ให้เห็นว่า นอกจากกวีเลือกสรรเพื่อให้เห็นความประณีตบรรจงอันเป็นอัจฉริยภาพของกวีแล้ว กวียังสามารถสื่อแง่คิดหรือความคิดอันเกิดจากการใช้คำเรียกและความเปรียบเกี่ยวกับกษัตริย์ คือ แง่คิดในการเชิดชู สดุดีกษัตริย์ในฐานะที่เป็นเทวราชาหรือสมมติเทพผสมผสานกับความเป็นพุทธราชา อันหมายรวมถึงความเป็นธรรมราชา ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของความเป็นกษัตริย์

งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งยังได้ศึกษากลวิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ผสมผสานเนื้อหากับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ทำให้เห็นว่า การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิม

พระเกียรติมีกลวิธีที่หลากหลาย โดยมีการแต่งร่วมกับวรรณกรรมประเภทอื่นด้วย ได้แก่ จตุพร มีสกุล (2556) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา ‘วรรณคดีโสกาลัย’ ในสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะวรรณคดีเฉพาะประเภท” พบว่า ลักษณะเนื้อหาของวรรณคดีโสกาลัยมีการประกอบสร้างจากลักษณะเด่นและขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีไทย 3 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ วรรณคดีนิราศ และวรรณคดีบันทึก ขนบวรรณคดีทั้ง 3 ประเภทมีการผสมผสานกันในเรื่องอย่างกลมกลืน โดยมีกรอบความคิดสำคัญ คือ การเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์

การศึกษาและวิจัยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเกี่ยวกับกลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ ได้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสร้างสรรค์อย่างมีวรรณศิลป์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ แม้รูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย แต่วรรณศิลป์ยังเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยการสร้างสรรค์วรรณศิลป์มีการสืบทอดตามขนบนิยมและปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม

5) บทบาทและความเชื่อมโยงกับสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาวิจัยกลุ่มนี้มุ่งนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

คำยวง วราสิทธิชัย (2549) เขียนบทความเรื่อง “มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ” เพื่อศึกษาวรรณกรรมประกอบพระราชพิธีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เช่น ประกาศบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช คำฉันท์ดุขี้สังเวก ล้อมช้าง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมพระราชพิธีสะท้อนทั้งคุณลักษณะ บทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ และแสดงให้เห็นความเจริญมั่นคงของเมืองไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การศึกษาดังกล่าวนี้ แสดงถึงวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ดังนั้น เนื้อหาของวรรณกรรมประเภทนี้ย่อมสัมพันธ์กับการเฉลิมพระเกียรติและมีบทบาทเชิดชูพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติซึ่งปรากฏแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เกิดจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ดังการศึกษาของ ฉัฐรินทร์ โพธิ์ศิริ (2542) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์ลักษณะความเป็นธรรมราชาของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2525-2394)” พบว่า ลักษณะความเป็นธรรมราชาของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยนี้เกิดจากปัจจัยทางด้านค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นธรรมราชาตามแนวทางพุทธศาสนา และตามแนววิถีไทย ปัจจัยทางด้านพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการปกครองของพระมหากษัตริย์

ทางด้านศาสนจักรและการปกครองข้าราชการสำนักและประชาชน ปัจจัยจากแรงบันดาลใจของกวีที่เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเชื่อมโยงให้เห็นว่า ภาพตัวแทนเกิดจากการประกอบสร้างจากบริบทการเมือง สังคม และวัฒนธรรม และยังแสดงให้เห็นว่า วาทกรรมต่าง ๆ ในสังคมมีอิทธิพลต่อภาพตัวแทนด้วย ได้แก่ วันชนะ ทองคำ เภา (2550) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย” พบว่า ความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้แก่ วาทกรรมชาตินิยม ความแตกต่างด้านโลกทัศน์เกี่ยวกับพม่า การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เรื่องวีรบุรุษ วาทกรรมการเมืองในวิกฤติการณ์ 14 ตุลา 2516 และพฤษภาทมิฬ วาทกรรมประวัติศาสตร์กระแสรอง และอิทธิพลของมโนทัศน์เรื่องพ่อของแผ่นดิน

ส่วนมารศรี สอทิพย์ (2551) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์” พบว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ การชำระพระราชพงศาวดาร วาทกรรมชาตินิยม ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษ และวัฒนธรรมวรรณศิลป์ และวรรณญา อัจฉริย บดี (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทน คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับสังคมและวัฒนธรรมยังปรากฏไม่มาก และยังไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา พบว่า มีผู้นำแนวคิดและทฤษฎีวรรณกรรมกับสังคมของตะวันตกมาศึกษา ซึ่งช่วยเพิ่มแนวทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้น่าสนใจ

นอกจากนี้ ยังผู้นำทฤษฎีทางคติชนวิทยามาศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์กับสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

อรอุษา สุวรรณประเทศ (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พลังขับเคลื่อนประชาชาติ” ใช้มุมมองสหวิทยาการอธิบายเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรในเชิงคติชนวิทยา เพื่อทำความเข้าใจและเสนอคุณลักษณะพิเศษและความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรในสามมิติ คือ มิติของปัจเจกบุคคล มิติของสังคมวัฒนธรรม และมิติของเทพปรกณัมและเหนือโลก โดยศึกษาจากข้อมูลที่สืบค้นได้จากหนังสือ เอกสาร ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัด

พิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ในมิติแห่งปัจเจกบุคคล สมเด็จพระนเรศวรทรงถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้เป็น “มหาบุรุษ” ทรงมีความฉลาดลุ่มลึกและอำนาจพิเศษในบุคลิกภาพที่เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปและถือกันว่าเป็นสิ่งที่เหนือธรรมดา ในมิติแห่งสังคมวัฒนธรรม ในสมัยของพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรเป็นผู้กอบกู้อิสรภาพและฟื้นคืนความเป็นปึกแผ่นชาติสยามทั้งในเชิงอธิปไตย วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเสถียรภาพทางสังคม เป็นผู้เริ่มต้นสร้างประวัติศาสตร์ยุคใหม่อันเป็นโฉมหน้าใหม่แห่งกรุงศรีอยุธยาที่มีความมั่นคงปลอดภัยและมีความเจริญมั่งคั่ง มีความเป็นอารยชนเป็นที่ยอมรับของชาวต่างประเทศ ประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขยาวนานสืบต่อกันมาหลายรัชสมัย ในสมัยปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระดับราชสำนัก ระดับราชการและระดับประชาชนทั่วไป ในมิติแห่งเทพปกรณัม สมเด็จพระนเรศวรได้รับการเชื่อมโยงกับเทพเจ้า ในทัศนะของชาวสยามมีความเชื่อที่แน่นแฟ้นว่า พระองค์ทรงเป็นอวตารย่อยของพระศิวะมหาเทพ และได้ทรงประกอบพระราชภารกิจในฐานะเป็นนักรบดุดังพระนารายณ์ทรงปราบมารพระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวร แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นพลังขับเคลื่อนเบื้องหลังปึกแผ่นชาติสยาม ผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าอย่างมีโครงสร้างชัดเจนในกิจกรรมหลากหลายสาขา ประชาชนยังรู้สึกว่าเขาได้รับการคุ้มครองรักษาและมีชีวิตอยู่ภายใต้การนำทางของพระองค์ จวบจนทุกวันนี้

บุญสมหญิง พลเมืองดี (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับมุมมองทางคติชนวิทยา” เพื่อศึกษาพระราชประวัติและผลงานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในเชิงสหวิทยาการจากมุมมองประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ศาสนา ศิลปะ ภูมิศาสตร์ และโดยเฉพาะของคติชนวิทยา และเพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Geo-Spatial Information) ของโบราณสถานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยใช้ข้อมูลจากวรรณคดีเรื่องคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในพงศาวดารต่าง ๆ และข้อมูลจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชนย่อยในพื้นที่ ได้ถ่ายทอดข้อมูลมาเติมเต็มภาพรวมของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้กระจ่างชัดขึ้น ข้อมูลขุปาวะด้านความเชื่อ และประเพณี พิธีกรรม ได้ช่วยอธิบายความหมายของบุคคล เหตุการณ์ และมรดกทางวัฒนธรรมของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และทำให้โบราณสถานที่ปรักหักพังของพระองค์มีชีวิตชีวาขึ้น การศึกษาวรรณคดีเรื่องคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ทำให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเน้นความสำคัญของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทรงเชื่อมโยงเทพปกรณัมกับงานพระราชพิธี พิธีกรรม เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และบ้านเมือง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่มีบทบาทใน

ด้านคติชนคดี ทรงปฏิบัติพระองค์ในบทบาทที่เด่นชัด 3 ประการ ได้แก่ บทบาทในฐานะโพธิสัตว์ราชา บทบาทในฐานะเทวราชา และบทบาทในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรม

จากเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) แนวคิดและทฤษฎีของตะวันออก 2) แนวคิดและทฤษฎีของตะวันตก และ 3) แนวคิดสหวิทยาการ แนวคิดและทฤษฎีของตะวันออก ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย และกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ส่วนแนวคิดและทฤษฎีของตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีเรื่องภาพลักษณ์ ภาพตัวแทน มายาคติ วาทกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษ แนวคิดวรรณกรรมกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าและองค์ประกอบของนวนิยาย ความเปรียบในวรรณกรรม และศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรม โดยมีการใช้แนวคิดและทฤษฎีของตะวันออกเพื่อศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอย่างแพร่หลาย แต่ยังเกิดองค์ความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แนวคิดศิลปะการใช้ภาษามีผู้นิยมนำมาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเป็นการศึกษาตามขนบนิยม ส่วนทฤษฎีเรื่องภาพตัวแทนเป็นแนวคิดที่มีผู้นำมาศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในระยะหลัง ซึ่งทำให้เกิดแนวทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่กว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดสหวิทยาการ ได้แก่ มุมมองประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ศาสนา ศิลปะ ภูมิศาสตร์ และคติชนวิทยา ทำให้การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีมิติที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการอธิบายให้เห็นความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ที่สัมพันธ์กับคติความคิดในมิติสังคมวัฒนธรรมไทยและมิติของเทพปกรณัมและเหนือโลก

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย ผู้แต่งมีกลวิธีการประพันธ์เพื่อเชิดชูพระมหากษัตริย์ โดยองค์ประกอบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีคุณค่าทั้งในทางประวัติศาสตร์ วรรณศิลป์ และการบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัย ทิศทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ จากเริ่มแรกที่นิยมศึกษาเรื่องพัฒนาการ องค์ประกอบทางวรรณกรรม วรรณศิลป์ แนวคิดและภาพลักษณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นการศึกษาตามขนบนิยม มีผู้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องภาพตัวแทนเพิ่มมากขึ้น และการนำทฤษฎีทางคติชนวิทยามาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ โดยยังไม่ปรากฏการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรด้วยแนวคิดและทฤษฎีทางวรรณกรรมร่วมสมัยที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทราบทิศทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และประเด็นที่ยังขาดการศึกษาให้ละเอียดชัดเจน โดยสามารถจำแนกประเด็นการศึกษา ได้แก่ 1) แนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 2) ภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร 3) กลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ และ 4) บทบาทและความเชื่อมโยงกับสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1) **แนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์** การศึกษาแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่

กฤษฏา ปานเทวัญ (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กวีนิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างวรรณศิลป์” ศึกษา กวีนิพนธ์โศกาลัย พบว่า กวีนิพนธ์โศกาลัยมีการสืบทอดแนวคิดพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ ได้แก่ ทรงเป็นมหาเทพ ผู้ยิ่งใหญ่ตามคติพราหมณ์ ทั้งพระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม ทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช พระโพธิสัตว์ และผู้ทรงทศพิศราชธรรมตามคติพุทธด้วย นอกจากนี้ ยังปรากฏแนวคิดอันเกิดแต่การบำเพ็ญพระองค์เพื่ออาณาประชาราษฎร์ ได้แก่ พ่อของประชาชน ครูของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์นักพัฒนา ดวงใจของชาวไทย ศูนย์รวมใจของชาวไทยทั้งชาติ ปลั่งแห่งแผ่นดิน ปราชญ์ของแผ่นดิน และสามัญมนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่ งานวิจัยเรื่องนี้พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ปรากฏเป็นลักษณะเดิมกับในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในยุคก่อนหน้า อีกทั้งยังมีแนวคิดที่แตกต่างไปจากเดิม แต่เป็นการศึกษาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเพียงบางประเภทเท่านั้น

รัชนิกร รัชตรตรระกูล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” แสดงให้เห็นถึงแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีการสืบทอดและเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ในเรื่องเล่าจาก บทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ปรากฏแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติ

5 ประการ ได้แก่ 1) พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมความเพียร 2) กษัตริย์ผู้นำปัญญามาสู่มหาชน 3) กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม 4) กษัตริย์นักเกษตรกรรม และ 5) พ่อผู้เมตตาแก่มหาชน โดยแนวคิดในการเฉลิมพระเกียรติทั้ง 5 ประการ เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดในการสรรเสริญที่ปรากฏในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเดียวกัน จะพบว่าแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติที่เหมือนกัน 3 ประการ คือ พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมความเพียร กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม และพ่อผู้เมตตาแก่มหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นหลังปี พ.ศ. 2540 อันเป็นปีที่บาทสมเด็จพระปรมินทรมหาชนกเริ่มเผยแพร่

วรรณนา เพ็ชรกิจ และสุธาสินี ปิยพสุนทรา (2560) เขียนบทความเรื่อง “พระทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์” : การศึกษามโนอุปลักษณ์และมโนมองของพสกนิกรไทยที่มีต่อในหลวงรัชกาลที่ 9” ผลการวิจัยพบรูปแบบอุปลักษณ์ที่สะท้อน 9 มโนอุปลักษณ์ต่อในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้แก่ 1) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นเทพ” 2) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพ่อ” 3) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นสิ่งที่ให้ร่มเงา” 4) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นฝน” 5) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นสิ่งที่ให้แสงสว่าง” 6) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นครู” 7) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพลัง” 8) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นเสาหลัก” 9) “ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นช่าง จะเห็นว่า บทความนี้ได้สะท้อนแนวคิดต่อพระมหากษัตริย์ในปัจจุบันอันเป็นลักษณะเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งมีแนวคิดบางแนวคิดที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ด้วย

การศึกษาวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีทั้งการสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ คือ เทวราชา พระโพธิสัตว์ และธรรมราชา อีกทั้งมีการนำเสนอแนวคิดที่อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แม้รูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไว้อย่างชัดเจน การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เป็นการศึกษาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรบางประเภท โดยมีการนำทฤษฎีมโนอุปลักษณ์ซึ่งเป็นทฤษฎีทางภาษาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาด้วย

2) ภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่

วิเชษฐชาย กมลสัจจะ (2561) เขียนผลงานการค้นคว้าอิสระเรื่อง “บทอาศรัยวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช: ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์และกลวิธีการนำเสนอ” วิเคราะห์บทอาศรัยวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช 2558 พบว่า บทอาศรัยวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีการผสมผสานภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ 2 ลักษณะ คือภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์แบบอุดมคติ และภาพลักษณ์เฉพาะพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์แบบอุดมคติปรากฏภาพลักษณ์ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีชาติกำเนิดสูง ผู้มีบุญบารมี ผู้มีคุณธรรม ผู้ทรงเป็นปราชญ์ ผู้มีพระราชจริยวัตรอันงดงาม ผู้มีเกียรติยศ ผู้ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้มีความสามารถในการบริหารปกครองบ้านเมือง และเป็นศูนย์รวมใจของคนในชาติ ส่วนภาพลักษณ์เฉพาะพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปรากฏภาพที่พระองค์เป็นผู้ยึดหลักความพอเพียง ผู้มีพระวิริยอุตสาหะในการเสด็จเยี่ยมราษฎร ผู้คิดริเริ่มโครงการเพื่อชาติและประชาชน ผู้เป็นครูของแผ่นดิน ผู้ทรงงานหนัก ผู้มีพระราชสมัญญา “มหาราช” ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและชลประทาน ผู้เป็นนักนวัตกรรม ผู้เป็นนักคิด นักวิทยาศาสตร์และผู้ครองราชย์ยาวนาน ภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในบทอาศรัยวาท จึงเป็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่โดดเด่นและแตกต่างไปจากภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์โดยทั่วไป

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาภาพลักษณ์อัครศิลปินซึ่งเป็นภาพลักษณ์เฉพาะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังที่เกศสุดา นาสีเคน (2562) เขียนบทความเรื่อง “คุณค่าของลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” พบว่า มีการนำชื่อผลงานศิลปะของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแต่ละแขนงมาบรรยายเฉลิมพระเกียรติพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างละเอียด ทำให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปิน และภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติสิ่งที่เกื้อหนุนศิลปะ นำประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน การนำเสนอภาพลักษณ์ทรงเป็นอัครศิลปินในการศึกษาของเกศสุดานี้ก็ยังคงแสดงถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักพัฒนา นั่นคือ ทรงใช้ความรู้ทางศิลปะเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

เอกสารและงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ตามอุดมคติและภาพลักษณ์เฉพาะพระองค์ซึ่งเกิดจากการประกอบพระราชกรณียกิจ มีการนำเสนอ

ภาพลักษณ์ที่โดดเด่นเพียงภาพลักษณ์เดียว ได้แก่ ผู้ทรงเป็นอัครศิลปิน อย่างไรก็ตามการศึกษาภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จะศึกษาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางประเภทและบางเรื่องเท่านั้น

3) กลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพ การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังมีความนิยมศึกษาการสร้างสรรค์วรรณศิลป์และกลวิธีการแต่ง โดยเป็นประเด็นที่มีผู้นิยมศึกษามากที่สุด ดังนี้

ธงชัย ดิชโส (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” พบว่า แม้ว่าวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีลักษณะส่วนใหญ่ที่สืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีตอย่างเคร่งครัด ทั้งรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา แต่ก็ยังพบว่า มีลักษณะบางส่วนที่ได้ปรับเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนด้านเนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษาที่ผู้แต่งคิดสร้างสรรค์และแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ รวมทั้งการดัดแปลงเพิ่มเติมหรือพัฒนา สิ่งที่เคยปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีตและวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ มาก่อน เพื่อนำเสนอในลักษณะใหม่ที่มีแง่มุมต่างไปจากเดิม และที่สำคัญคือเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ การคิดประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่ การนำเสนอโดยใช้ภาพประกอบ การนำเสนอโดยใช้เชิงอรรถ ส่วนเนื้อหา มีการปรับเปลี่ยนส่วนพระราชประวัติ พระราชธรรม พระอัจฉริยภาพ สิ่งคู่บุญบารมี พระราชกรณียกิจ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ สถาปนาเมือง การกล่าวบรรยายสภาพพระราชวังที่ประทับ และเนื้อหาปลื้มก้อยที่ผู้แต่งประทับใจ และด้านศิลปะการใช้ภาษา มีการปรับเปลี่ยนคำเรียกแทนพระนาม และการใช้ภาพพจน์

กฤษฎา ปานเทวัญ (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กวีนิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างวรรณศิลป์” พบว่า กวีนิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีรูปแบบ คือ การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ ทั้งคำประพันธ์เดี่ยว คำประพันธ์ผสม และคำประพันธ์ระคน โดยเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่สืบทอดตามแบบแผนและรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้าน มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่อง การเสนอเนื้อหาส่วนนำเรื่อง ได้แก่ การแสดงความทุกข์โศกเศร้า การแสดงเหตุการณ์และบรรยากาศวันเสด็จสวรรคต ประณามบท การแสดงพระเกียรติคุณบุญบารมี การแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ การแสดงคารวะอาลัย การแสดงภาพจำหรือประสบการณ์ประทับใจ การแสดงความจงรักภักดี และการระบุวัน เดือน ปีที่เสด็จสวรรคต การเสนอเนื้อหา

ส่วนเนื้อเรื่อง ได้แก่ สรรเสริญพระเกียรติคุณ การแสดงความอาลัย และการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญ และการนำเสนอเนื้อหาส่วนปิดเรื่อง ได้แก่ การแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ การแสดงความอาลัยและความจงรักภักดี การส่งเสด็จสู่ทิพย์สถาน การถวายชัยมงคล และการขอเจริญตามรอยพระยุคลบาท นอกจากนี้ ยังปรากฏการนำเสนอเนื้อหาแบบเทวปกรณัม และการนำเสนอเนื้อหาแบบเล่าเรื่อง ส่วนเนื้อหาทวินิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้แก่ การคร่ำครวญ การบันทึก และการเฉลิมพระเกียรติ และด้านภาษาวรรณศิลป์ ได้แก่ การเล่นเสียง การเล่นคำ การหลกคำ การซ้ำคำ การใช้คำแสดงจำนวน หรือปริมาณ การใช้ความเปรียบเพื่อแสดงพระมหากรุณาธิคุณ เพื่อแสดงพระเกียรติ และเพื่อแสดงเรื่องราวสำคัญ การอ้างถึง การปะติดความ การใช้คำคู่ตรงข้าม การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และการพรรณนาตามขนบนิราศ ได้แก่ การพรรณนาความพลัดพราก และการพรรณนาความโศกเศร้า

เกศสุตา นาสีเคน (2562) เขียนบทความเรื่อง “คุณค่าของลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” พบว่า คุณค่าด้านวรรณศิลป์ มีลักษณะการเล่นคำเล่นเสียง ทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะ สื่อความหมายพิเศษ และมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ และนามนัย ซึ่งเป็นความเปรียบที่เน้นให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพ กวีเฉลิมพระเกียรติจากงานที่พระองค์ทรงปฏิบัติจริง โดยมีได้มุ่งเน้นถึงความเป็นสมมติเทพเหมือนในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติโบราณ

สุภคธัช สุธนภิญโญ วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา และมารศรี สอทิพย์ (2562) เขียนบทความเรื่อง “ราชันผู้ยิ่งใหญ่: การนำเสนอภาพวีรชนในกาพย์เห่เรือ” โดยวิเคราะห์จากกาพย์เห่เรือที่ประพันธ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำนวน 15 สำนวน และใช้ทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตเป็นกรอบการวิเคราะห์ พบว่า วีรชนที่ปรากฏมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ทานวีระ ธรรมวีระ และรณวีระ

อรรถวิทย์ รอดเจริญ (2552) เขียนบทความเรื่อง “ลีลาภาษาในบทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” พบว่า บทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แม้จะมีความหมายหลากหลายทั้งในด้านเนื้อหาและลีลาภาษา แต่ถึงกระนั้นก็ตามลักษณะร่วมที่ปรากฏในบทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็คือ บทเพลงที่มีลีลาภาษาไพเราะ งดงาม เปี่ยมด้วยวรรณศิลป์ และเนื้อหาที่ทรงคุณค่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทเพลง คือ เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ส่งผลให้ผู้ฟังเพลงเกิดความรู้สึกเทิดทูน ซาบซึ้ง สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและทวีความจงรักภักดี มีความประทับใจแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของปวงชนชาวไทยตลอดไปและตลอดกาล

สุวรรณา งามเหลือ (2562) เขียนบทความเรื่อง “เนื้อหาและภาษาในบทเพลงถึง ‘พ่อ’ : พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” ศึกษาบทเพลงเกี่ยวกับพ่อที่เผยแพร่ระหว่างเดือนกันยายน 2559-เดือนกุมภาพันธ์ 2560 จำนวน 89 บทเพลง พบว่า การใช้ภาษา แบ่งผลการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ 1. ชื่อเพลง มีการตั้งชื่อ 3 รูปแบบ ได้แก่ ใช้ความเปรียบสร้างความสนใจ และใช้ภาษาตรงประเด็น การตั้งชื่อทั้ง 3 รูปแบบ พบว่า มีใช้จำนวนใกล้เคียงกัน 2. เนื้อเพลง ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาในเนื้อเพลง แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1.ระดับคำ ได้แก่ ใช้คำสัมผัส ใช้คำซ้อน ใช้คำเรียก “พ่อ” ใช้คำราชาศัพท์ การสรรคำ 2. ระดับความ ได้แก่ การซ้ำคำ และซ้ำความ และการใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปลักษณ์ อุปมา บุคคลวัตและอติพจน์ การใช้ภาษาดังกล่าว ทำให้บทเพลงมีความไพเราะทั้งด้านเสียงและความหมาย ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของปวงชนชาวไทยที่มีต่อ “พ่อ” ทำให้ผู้ฟังรับรู้ถึงความจงรักภักดี ความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และความเศร้าเสียใจในความสูญเสียอันใหญ่หลวงของประชาชน

วนิดา บำรุงไทย (2556) เขียนบทความเรื่อง “นวนิยายรักพาฝัน ‘น้ำเล่นไฟ’ ของกฤษณา อโศกสิน และการสอดแทรกพระราชนิพนธ์ ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ และ ‘เกษตรทฤษฎีใหม่’ พบว่า นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ ของกฤษณา อโศกสิน มีคุณลักษณะดีเด่นในเชิงวรรณศิลป์ด้วยองค์ประกอบหลายด้าน กล่าวคือ ด้านโครงเรื่อง มีจุดเด่นที่การคลี่คลายปมเรื่องย่อยอย่างถึงพร้อมด้วยวรรณศิลป์ คือ กระชับสมเหตุสมผล เหมาะควรแก่เรื่องแนวพาฝัน รวมทั้งการจบเรื่องอย่างสอดคล้องกับการมุ่งเทิดพระเกียรติในแนวพระราชดำริ “เกษตรทฤษฎีใหม่” และได้ทั้งอารมณ์หวาน ๆ ของนวนิยายรัก ส่วนการสอดแทรกการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแนวพระราชดำริ “เกษตรทฤษฎีใหม่” และ”ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นั้น มีความพอเหมาะพอดีแก่ความเป็นนวนิยาย ด้านตัวละคร มีจุดเด่นที่ตัวละครหลักเป็นตัวละครหลายมิติที่มีชีวิตชีวาและมีความสมจริง ด้านบทสนทนา เป็นอีกส่วนที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างสนุกสนาน สอดคล้องกับอารมณ์ของเรื่องแนวพาฝัน และสอดคล้องกับบุคลิกหรืออุปนิสัยของตัวละคร ผู้พูดอย่างสมจริง และด้านสำนวนภาษา ประกอบด้วยความราบรื่น สละสลวย ด้วยความดีเด่นในเชิงวรรณศิลป์ดังกล่าว น้ำเล่นไฟจึงเป็นนวนิยายเรื่องหนึ่งที่จดจารจารึกพระเกียรติคุณแห่งพระราชผู้ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งที่โลกต้องแซ่ซ้องปิติสรรเสริญ

ศุภนุช กำลังหาญ (2559) ได้ค้นคว้าอิสระเรื่อง “การวิเคราะห์นวนิยายเทิดพระเกียรติชุด ‘ลูกไม้ของพ่อ’” พบว่า กลวิธีการเทิดพระเกียรติในนวนิยายชุดนี้ คือ กลวิธีการเทิดพระเกียรติโดยใช้องค์ประกอบของ นวนิยาย ได้แก่ การสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละคร การใช้แนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหา การกำหนดอาชีพของตัวละคร การใช้การกระทำของตัวละคร การใช้บทสนทนา

การใช้ฉากจริง การใช้ฉากสมมติ การใช้แก่นเรื่อง ได้แก่ การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน การกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ความพอเพียง และความหวัง ส่วนกลวิธีการเทิดพระเกียรติโดยใช้กลวิธีการประพันธ์ ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องตามลักษณะของสถานที่ การตั้งชื่อเรื่องโดยใช้สมญานาม การตั้งชื่อบท การตั้งชื่อตัวละคร การเปิดเรื่องด้วยพระราชดำรัส การเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงโครงการในพระราชดำริ การเปิดเรื่องด้วย บทเพลงพระราชนิพนธ์ การปิดเรื่อง การใช้คำตรงไปตรงมา และการใช้คำเปรียบเทียบ

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2560) เขียนบทความเรื่อง “ชายหัวเราะ-มหาสนุกฉบับในหลวงรัชกาลที่ 9 : การ์ตูนกับการเทิดพระเกียรติ” เพื่อศึกษาลักษณะของนิตยสารการ์ตูนชายหัวเราะฉบับรอยยิ้มของพระราชและมหาสนุกฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีการนำเสนอ และการใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นการเทิดพระเกียรติและการแสดงความอาลัยแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีอนุภาคทางคติชนและทฤษฎีกลวิธีการแต่งวรรณกรรม พบว่า ชายหัวเราะฉบับรอยยิ้มของพระราชและมหาสนุกฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชเป็นนิตยสารการ์ตูนฉบับพิเศษที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จุดประสงค์และเนื้อหาของนิตยสารการ์ตูนฉบับพิเศษทั้งสองฉบับแสดงให้เห็นการเทิดพระเกียรติและการแสดงความอาลัยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยนำเสนอผ่านศาสตร์ของการ์ตูน มีกลวิธีการนำเสนอและการใช้ภาษาเพื่อเทิดพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 คือ การใช้ภาพการ์ตูน การนำเสนอเรื่องราวของในหลวง รัชกาลที่ 9 ผ่านตัวการ์ตูนที่เป็นเอกลักษณ์ของนิตยสาร ส่วนกลวิธีการเทิดพระเกียรติผ่านกลวิธีการใช้ภาษา ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องของการ์ตูน การใช้คำเรียกแทนในหลวงรัชกาลที่ 9 การกล่าวเทิดพระเกียรติโดยตรง การใช้คำถามและคำตอบในบทสนทนา การใช้ภาพพจน์ในการเทิดพระเกียรติ และการใช้สัทพ

เอกสารและงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีทั้งการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ได้ศึกษาจากวรรณกรรมร้อยกรองที่แต่งในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 และศึกษาเฉพาะกวีนิพนธ์โศกาลัย นอกจากนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น จึงมีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์และกลวิธีการนำเสนอที่สัมพันธ์กับรูปแบบที่ต่างกันไปอีกด้วย การศึกษากลวิธีการแต่ง การใช้ภาษา การนำเสนอ และสุนทรียภาพจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช

มหาราช บรมนาถบพิตรมักศึกษาจากข้อมูลวรรณกรรมที่มีการจำกัดขอบเขต และมุ่งเน้นให้เห็นลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์

4) บทบาทและความเชื่อมโยงกับสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาในประเด็นนี้ปรากฏอยู่จำนวนไม่มาก และยังไม่เป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2560) เขียนบทความเรื่อง “ชายหัวเราะ-มหาสนุกฉบับในหลวงรัชกาลที่ 9: การตลกกับการเทิดพระเกียรติ” โดยใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนมาใช้ในการศึกษาพบว่า บทบาทสำคัญของนิตยสารการ์ตูนฉบับพิเศษทั้งสองฉบับคือบทบาทด้านการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้านการเป็นสื่อบันเทิงที่ปลอบประโลมจิตใจคนไทยให้คลายจากความเศร้าหลังการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และการเป็นสื่อที่บันทึกและถ่ายทอดเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 รวมถึงความรู้สึกของคนไทยและเหตุการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของความเศร้าโศก

ส่วนรัชนิกร รัชตกรตระกูล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” โดยใช้แนวคิดพลวัตทางคติชนมาใช้ในการศึกษาพบว่า แนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมที่ตัวบทสร้างขึ้น คือ ศาสนาในฐานะแกนกลางในการสร้างวรรณคดี และบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของการสร้างวรรณคดี ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก คือ เรื่องเล่าเผยแพร่ในสื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่บันทึกไฟล์ในการแสดงไว้ในรูปแบบดิจิทัลและนำไปเผยแพร่ซ้ำในสื่อสังคมออนไลน์ได้ อันอาจทำให้เกิดการเสฟซ้ำเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังทำให้เรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนกสามารถนำมาเผยแพร่ซ้ำในโอกาสต่าง ๆ ได้ เช่น การนำการ์ตูนแอนิเมชันพระมหาชนกมาเผยแพร่ซ้ำในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จสวรรคต และเมื่อตัวบทสามารถเข้าถึงได้ง่ายก็ทำให้เกิดผู้เสฟตัวบทกลุ่มที่กว้างและหลากหลายขึ้น โดยผู้เสฟกลุ่มนี้ คือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต จะเห็นได้ว่าสื่อสมัยใหม่มีบทบาทอย่างมากต่อการเสฟ การเผยแพร่ และการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก แสดงให้เห็นสายธารของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ถักทอมาอย่างยาวนานในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทยว่าไม่ได้สูญหายไป หากแต่เพียงปรับเปลี่ยนลักษณะและพื้นที่ในการดำรงอยู่เพื่อเป็นประจักษ์พยานยืนยันว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยมาช้านาน

แม้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและความเชื่อมโยงของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรกับสังคม วัฒนธรรม ดังเช่น การนำแนวคิดทางคติชน ได้แก่ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่และแนวคิดพลวัตทางคติชน มาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับสังคม แต่ยังไม่ครอบคลุม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในมิติอื่น ๆ อยู่อีกมาก และเป็นการศึกษาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงบางประเภทเท่านั้น

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า มีการศึกษาโดยนำแนวคิดทฤษฎีของตะวันตกมาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยก่อนหน้านี้ เห็นได้ว่า นอกจากนำแนวคิดและทฤษฎีที่เคยใช้กับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยก่อนหน้ามาใช้ในการศึกษาแล้ว ยังมีการนำแนวคิดและทฤษฎีของตะวันตกมาใช้ในการศึกษากว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าที่เคยมีมา โดยนำทฤษฎีทางคติชนและภาษาศาสตร์มาใช้ ได้แก่ ทฤษฎีอนุภาคและบทบาทหน้าที่ของคติชน แนวคิดพลวัตทางคติชน และแนวคิดเรื่องมโนอุปลักษณ์ ซึ่งช่วยขยายทิศทางการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมักศึกษาวรรณกรรมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และการศึกษาในประเด็นพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจากวรรณกรรมหลากหลายประเภททั้งวรรณกรรมร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้ว และวรรณกรรมบทเพลงยังไม่มีผู้ศึกษาไว้ อีกทั้งการนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและประวัติศาสตร์นิยมใหม่มาใช้ในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมยังไม่ปรากฏ

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์และพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรตามวัตถุประสงค์การวิจัย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตรซึ่งผู้แต่งได้นำมาเป็นเนื้อหาของการแต่งวรรณกรรมเฉลิม

พระเกียรติ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคม และวัฒนธรรมไทยในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ มีเอกสารและงานวิจัย ดังต่อไปนี้

น้ำผึ้ง ปุณณสุคนธ์, สุรพล ราชภัฏธารักษ์, สมบูรณ์ สุขสำราญ, และเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2561) เขียนบทความเรื่อง “การเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” เพื่อศึกษาลักษณะการทรงงาน พระราชดำรัส พระบรมราโชวาทของ รัชกาลที่ 9 ที่มีผลต่อการจรรโลงและเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย “กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitution Monarchy) ในสมัยรัชกาลที่ 9 นั้น พระองค์ทรง “ปกเกล้าฯ แต่ไม่ปกครอง” ทรงยึดมั่นการทรงงาน ตามระบอบประชาธิปไตย ทรงเน้นการทรงงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การทรงงาน ดังกล่าวทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันหลักที่สำคัญยิ่งในการจรรโลงและเสริมสร้าง การปกครองระบอบประชาธิปไตย ด้วยแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทำให้ประชาชนมีคุณภาพ ชีวิตที่ดี และตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เรียนรู้หลักการอยู่ร่วมกันและ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) จัดทำหนังสือเรื่อง “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” นำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักการ ทรงงานและแนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประกอบด้วยภาพรวมของหลักการทรงงาน โครงการ ส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ห้องทดลองในพระราชวัง แนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศ และการน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ ประโยชน์สุขสู่ปวงประชา พระเกียรติคุณเกริกไกร และนักพัฒนา ผู้ทรงพระคุณอันยิ่งใหญ่

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) เขียนหนังสือเรื่อง “หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท” นำเสนอหลักธรรมที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ บพิตรทรงยึดถือเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมือง และแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชจริยวัตรที่เป็นต้นแบบของการยึดมั่นในหลักความพอเพียง การน้อมนำหลักธรรมและแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตในระดับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยหลักคิดทางพระพุทธศาสนา

ปิยนาก บุนนาค, และคณะ (2554) เขียนหนังสือเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการบริหารจัดการ” นำเสนอเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการบริหารบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แสดงถึงพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถที่สามารถนำพาประเทศผ่านพ้นวิกฤตการณ์ เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง ทรงมีพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการบริหารจัดการ ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระราชหฤทัยในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ในลักษณะของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการปรากฏในลักษณะของผู้นำแผ่นดิน พระราชวิสัยทัศน์ พระปรีชาสามารถในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน พระผู้ทรงเป็นแบบอย่างของการบูรณาการการทำงาน พระผู้ทรงเป็นจอมปราชญ์ของแผ่นดินในการจัดการความรู้ พระผู้ทรงเป็นผู้นำในการบริหารการเปลี่ยนแปลง พระปรีชาสามารถในการจัดการศึกษาด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ พระอัจฉริยภาพในการสื่อสารสร้างความเข้าใจ การทรงกำกับติดตาม และประเมินผล อีกทั้งได้อธิบายแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ด้วย

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี (2551) จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “สารานุกรมพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรอบ 60 ปี แห่งการครองราชย์” นำเสนอพระราชกรณียกิจและเหตุการณ์สำคัญในรอบ 60 ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติ หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งประกอบด้วยอุปกรณ์ที่เรียบง่าย ทรงงานอย่างเท่าทันต่อยุคสมัย ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ มองภาพรวม ครบวงจร และไม่ติดตำรา คำนึงถึงภูมิประเทศและภูมิสังคม แก้ปัญหาที่จุดเล็กหรือเป็นการระเบิดจากข้างใน ดำเนินตามลำดับขั้น เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ประหยัด ทำได้ง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ อธรรมปราบอธรรม ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ทรงงานอย่างมีความสุขด้วยหลักทศพิธราชธรรม ขาดทุนคือกำไร มองประโยชน์ส่วนรวม รู้รักสามัคคี มีความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน และมีความเพียร และกล่าวถึงพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เช่น โครงการพระราชดำริ พระราชสมัญญา การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม” นำเสนอพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร 9 สาขา คือ จิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะการถ่ายภาพ หัตถศิลป์ ดุริยางคศิลป์ นาฏยศิลป์ วรรณศิลป์ วาทยศิลป์ และสถาปัตยกรรมศิลป์ รัฐบาลไทยได้ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2529 อัครศิลปิน หมายถึงศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ หรือผู้เป็นใหญ่ในศิลปิน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ

บพิตรทรงเป็นเลิศในศิลปะทั้งมวล ทรงได้รับการยกย่องสดุดีพระเกียรติคุณและทรงมีคุณูปการ
อุปถัมภ์ศิลปินและศิลปะทั้งหลายมาโดยตลอด

สุเมธ ตันติเวชกุล (2557) เขียนหนังสือเรื่อง “ตามรอยพระยุคลบาทครูแห่งแผ่นดิน”
กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญานามว่า “พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน” ความเป็นครูของ
พระองค์ คือ ทรงสอนผ่านการพระราชทานพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และทรงทำให้ดู
พระราชกรณียกิจของพระองค์คือบทรียนมหาศาล และมีครอบคลุมทุกสาขา ทรงสอนผ่านการสาธิต
เรื่องต่าง ๆ แล้วทำให้ดู แสดงให้ประจักษ์ จับต้องได้ และกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพความเป็นผู้นำใน
การบริหาร เศรษฐกิจพอเพียงกับวิกฤตโลก การพัฒนาเกษตรตามแนวพระราชดำริ และ
แนวพระราชดำริในการพัฒนากรุงเทพมหานคร

วิลาศ มณีวัต (2544) เขียนหนังสือเรื่อง “พระราชอารมณ์ขันจากพระโอษฐ์” นำเสนอ
เรื่องราวพระราชอารมณ์ขันในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตรในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงใกล้ชิด
ประชาชนและไม่ถือพระองค์

มูลนิธิพระดาบส (2554) จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและ
พระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง” รวบรวมพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับ
เศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ เรื่องความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความเจริญทางจิตใจ
ภูมิคุ้มกัน ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ชาติและความสมดุล การพัฒนา และความสามัคคี

เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ข้างต้นได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติ และพระราชกรณีย
กิจด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชสมบัติ
70 ปี และพระเกียรติคุณที่ทรงได้รับการยกย่องจากประชาชนชาวไทยและชาวโลก อีกทั้ง
พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ประชาชนเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต
ตลอดจนสภาพสังคมและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากเอกสาร
และงานวิจัยต่าง ๆ ข้างต้นไปเรียบเรียงบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรม
ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในบทที่ 3 และวิเคราะห์บริบทสังคมและ
วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในบทที่ 5 ต่อไป

2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ใช้แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพตัวแทนของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กรอบแนวคิดเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม และแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1) **แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทย** วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติในสังคมวัฒนธรรมไทยจึงเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดินาร์ บุญธรรม (2555) เขียนหนังสือเรื่อง “พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา” กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นับแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ในสังคมไทย นับแต่สมัยอยุธยาทรงมีสถานะแห่งความเป็นสมมติเทพหรือเทวราชาผู้มีพระราชอำนาจและพระราชสิทธิ์ ล้นพ้นเหนือชีวิตของประชาราษฎร์ และเหนือกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจทางการเมืองตามอย่างเทวราชาในวัฒนธรรมเขมร แต่พระราชอำนาจและพระราชสิทธิ์นั้นจำเป็นต้องได้รับการถ่วงดุลด้วยธรรมะและอุดมคติบางประการในพระพุทธศาสนา หากไม่แล้วอาจนำไปสู่การที่พระมหากษัตริย์จะปกครองบ้านเมืองโดยลู่แก่พระราชอำนาจตามอำเภอพระราชนิหิต โดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานทางศีลธรรมจรรยา ซึ่งจะเกิดเหตุพาลรัฐ และบ้านเมืองไปสู่ความเสื่อมได้ ธรรมะและอุดมคติทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยกำหนดพระราชสถานะอีกด้านหนึ่งและจำกัดพระราชอำนาจอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์ พระราชสถานะที่พระมหากษัตริย์ทรงได้รับการยกย่อง ได้แก่ *ธรรมราชา* คือ พระราชาผู้ทรงธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยธรรม ธรรมะที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือปกครองบ้านเมืองหรือราชธรรม ได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ ราชสังคหวัตถุ 4 ประการ และจักรวรรดิวัตร 12 ประการ *พระจักรพรรดิราช* คือ กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย เป็นผู้ได้รับการยอมรับจากมหาชนให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ด้วยเห็นว่าเป็นผู้มีบุญบารมี *พระโพธิสัตว์* คือ พระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ผู้อุบัติมาเพื่อสั่งสมบารมีเพื่อการได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้า *พระพุทธเจ้า* คือ พระมหากษัตริย์ทรงบารมีเสมอด้วยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเป็นประมุขสูงสุดในหมู่มนุษย์โลกนั้นคือการมีบารมีอันยากยิ่งที่บุคคลธรรมดา

สามัญจะพึงมี *สมมติเทพหรือเทวราชา* คือ การอวตารของเทพเจ้ามาเกิดในพื้นที่ใหม่ ทรงเป็นเทพผู้สูงส่งยิ่งใหญ่

แคทรียา อังทองกำเนิด (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “อาร์คีไทพ์อวตาร ปรากฏการณ์ทางเทพปรกรณ์ในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการอวตารในมุมมองของทฤษฎีอาร์คีไทพ์ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การอวตารในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา 3) เพื่อศึกษาคติความคิดเรื่องการอวตารในสังคมไทย 4) เพื่อศึกษาปรัชญาเพอร์เนเนียล (Perennial Philosophy) ในประเด็นเรื่องการอวตารจากวาทะของท่านผู้รู้ และเทพปรกรณ์ที่สืบทอดและส่งต่อสู่คนรุ่นหลังอย่างไม่ขาดสาย ผลการศึกษาพบว่า อาร์คีไทพ์อวตารมีลักษณะสามประการ คือ ประการแรก เทพเจ้า/ เทพอวตารสู่โลกมนุษย์ เพื่อปฏิบัติพันธกิจในโลกอันได้แก่ การปราบอธรรม การสั่งสอนและชี้แนะหนทาง การเป็นต้นแบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันจิตวิญญาณของมวลมนุษย์ไปสู่หนทางที่ดีขึ้น ประการที่สอง อวตารสำแดงพระองค์ในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ เทพ มนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ ประการที่สาม อวตารมีคุณสมบัติเฉกเช่นเดียวกับพระเจ้า กล่าวคือ ทรงไว้ด้วยมหิทธานุภาพ ความเป็นสัพพัญญู และทรงปรากฏพระองค์ในทุกหนทุกแห่ง จากการศึกษาอาร์คีไทพ์อวตารในเทพปรกรณ์ของศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา พบว่า อวตารและพระโพธิสัตว์ มีลักษณะสามประการคล้ายคลึงกัน หากแต่พระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะมีลักษณะใกล้เคียงกับองค์อวตารในศาสนาฮินดูมากกว่าพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท การศึกษาคติความคิดเรื่องการอวตารในสังคมไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีพบว่า ความคิดเรื่องการอวตารมีปรากฏในสังคมไทยมาช้านานแล้ว หลักฐานจากจารึกสมัยสุโขทัย แสดงให้เห็นว่า ความคิดเรื่องการอวตารปรากฏตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย แต่ไม่ได้กล่าวถึงไว้อย่างชัดเจน พระนามของพระมหากษัตริย์สมัยนี้จะเชื่อมโยงกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดู และการเชื่อมโยงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลงกาที่ปมहासामีกับพระวิษณุ ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแสดงว่าอาณาจักรอยุธยาได้รับเอาลัทธิเทวราชมาจากอาณาจักรขอมซึ่งอาณาจักรขอมรับลัทธิเทวราชมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่ง ลัทธิเทวราชถือว่าพระมหากษัตริย์คือสมมติเทพหรือเป็นอวตารของเทพเจ้าลงมาทำหน้าที่ปกครองมนุษย์ พระองค์ไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่ทรงได้รับการยกย่องให้เป็นองค์สมมติเทพดังจะเห็นได้จากความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์คือองค์อวตารของเทพเจ้า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ความคิดเรื่องการอวตารมีความชัดเจนมากขึ้น ดังจะเห็นจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การสถาปนาพระนามของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อมโยงระหว่างพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้าสะท้อนผ่านพระนามของพระมหากษัตริย์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ และหลักฐาน

ทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างพระมหากษัตริย์กับเทพ 8 องค์และ 11 องค์ แต่เนื่องจากประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ลักษณะความคิดเรื่องการอวตารของไทยมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ มีการผสมผสานทางความคิดระหว่างศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้พระมหากษัตริย์ไทยทรงอยู่ในฐานะทั้งองค์อวตารและพระโพธิสัตว์อยู่เสมอ

ผลงานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคติเทวราชาของศาสนาพราหมณ์ที่เผยแพร่สู่ประเทศไทย ดังนี้

จิตร ภูมิศักดิ์ (2557) เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชนบท ตำนานแห่งนครวัด” กล่าวไว้ว่า พวกเขมรยุคโบราณทั้งเจ้าทั้งไพร่ส่วนมากนับถือศาสนาพราหมณ์ เรียนหนังสือและวิชาอาคมกับครูพราหมณ์ พวกพราหมณ์ตั้งสำนักอบรมสั่งสอนความรู้ทางศาสนาและอักษรศาสตร์ตลอดจนปรัชญา กษัตริย์เขมรมีพราหมณ์เป็นครูเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องอ่านภควัทศิตาและศึกษาเรื่องมหาภารตะ และรู้เรื่องสงครามกुरुเกษตรเป็นธรรมดา ภควัทศิตา ถือเป็นคัมภีร์สูงส่งและเป็นเพชรปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ บรรดากษัตริย์กัมพูชามีความใฝ่ฝันตรงกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ ปราบปรามที่จะเป็นเจ้าโลก ต้องการแผ่อาณาจักรให้กว้างขวางที่สุด ทางด้านหนึ่งก็ปราบปรามจะเป็นเทวะ ลัทธิที่ถือว่ากษัตริย์คือเทวดานี้มันคงมากในสมัยอาณาจักรกัมพูชาโบราณ เรียกว่า ลัทธิเทวราช กษัตริย์เขมรทุกองค์ถือตนว่าเป็นเทวราชทั้งนั้นและพยายามทำทุกอย่างเพื่อยกตนขึ้นเป็นเทวะ และเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือว่าเป็นเทวะจริง ๆ ลัทธิเทวราชนี้ไม่ได้มีเพียงในกัมพูชาแต่มีทั่วไปในแถบตะวันออกทางอินเดีย พวกกษัตริย์โบราณก็ถือตนเป็นเทวะ เวลาพูดพลู้ก็ต้องใช้คำว่า เทวะ ต่อท้ายประโยคเสมอ ทางจีนก็ถือว่ากษัตริย์เป็นโอโรสสวรรค์ พวกไทยโบราณก็เรียกกษัตริย์ว่า เจ้าฟ้า แม้ทางเชียงตุงรัฐฉานเดี๋ยวนี้อาจเรียกกษัตริย์ว่า เจ้าฟ้า ไทยทางสุโขทัยและอยุธยาได้รับเอาลัทธิเทวราชแบบเขมรเข้าไปไว้ด้วยมากเหมือนกัน กษัตริย์ส่วนมากจึงมักใช้พระนามว่า อาทิตยวงศ์ รามาธิบดี นารายณ์ราชา อินทรราชา สุริยวงศ์ อินทรวงศ์ พระเจ้าอู่ทองเฉลิมพระนามว่า รามาธิบดี และใช้ชื่อเมืองราชธานีที่ประทับว่า อยุธยา ล้วนมาจากความปรารถนาที่จะแสดงเดชานุภาพให้เสมอด้วยพระรามผู้ครองนครโยธยา คำเรียกขาน พระนามว่า พระเจ้า ได้บ่งชัดเจนว่า หมายถึง เทวะ ไม่ใช่มนุษย์

จิตร ภูมิศักดิ์ (2563) เขียนหนังสือเรื่อง “โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทย ลุ่มน้ำเจ้าพระยา” กล่าวไว้ว่า ลัทธิเทวราช คือ ความเชื่อว่ากษัตริย์คือเทวะ กษัตริย์สถาปนาตนเองขึ้นไว้บนฐานะเหนือสามัญมนุษย์และเป็นเทวะ กษัตริย์สุโขทัยก้าวขึ้นสู่เวทีในลักษณะพ่อขุนที่ยังมีกลิ่นอายของคนอย่างสามัญ แต่กษัตริย์ศรีอยุธยา ก้าวขึ้นมาในลักษณะเทวะ มีขนบธรรมเนียม กฎเกณฑ์ ภาษา ฯลฯ อันสูงส่งต่างไปจากสามัญชนอย่างฟ้ากับดิน อิทธิพลของลัทธิเทวราชที่ปรากฏในราช

สำนักสุพรรณภูมิหรืออุทอง ซึ่งมีกษัตริย์ชื่อ “พระเจ้ารามาริบัติ” ภายหลังพระองค์ได้แสวงหาชัยภูมิ สร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้น ให้สมกับที่เป็นราชธานีของพระรามาธิบดีอวตาร สุพรรณภูมิเป็นเมืองประเทศราชเมืองหนึ่งที่เขมรได้ส่งรูปของขยวรรมนันที่ 7 ซึ่งเรียกว่า “ขยพุทธมหานาถ” มาไว้เป็นพระพุทธรูปสำหรับเมืองและบังคับให้แห่แหนไปร่วมพิธีมูรธาภิเษก ณ นครธมทุกปี แนวความคิดแบบเทวราชและพุทธราชของเขมรจึงเป็นที่รู้จักกันอย่างซึมซาบ

จิตร ภูมิศักดิ์ (2547) เขียนหนังสือเรื่อง “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา” กล่าวไว้ว่า คติเทวราชาที่ไทยรับมาจากเขมร ดังปรากฏจารึกวัดศรีชุม พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี เล่าถึงการเสริมยอตพระธาตุหลวง ปรากฏคำว่า นครพระกริส คือ นครพระกฤษณ์ หมายถึง อาณาบริเวณภายในกำแพงล้อมพระมหาธาตุ การตั้งชื่อว่า นครพระกฤษณ์ ก็เพราะถือตนเป็นกฤษณาวตาร คือ นารายเทพจุติลงมาเกิดในโลก กษัตริย์สุโขทัยหลายพระองค์นิยมใช้คำว่า ราม เช่น รามคำแหง (มีหลายองค์) และศรีสุริยพงศราม แนวคิดที่จะสถาปนาตนขึ้นเป็นพระนารายณ์อวตารนี้เกิดขึ้นในอินเดียบนพื้นฐานแห่งสังคมรัฐเจ้าทาส ทางไทยเราไม่ได้พัฒนาผ่านสังคมระบบทาสด้วยตนเอง ระบบทาสมีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐศรีโคตรปุระ (กัมพูชา) อำนาจรัฐสังคมเจ้าทาสเขมรแผ่ครอบงำมาถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีศูนย์กลาง ณ เมืองละโว้ ครอบงำมาถึงลุ่มแม่น้ำมูลแห่งภาคอีสานของไทย โดยมีศูนย์กลางอยู่ ณ พิมาย นครรัฐละโว้และพิมาย เป็นนครรัฐระบบสังคมเจ้าทาส โดยที่เขมรเป็นผู้เข้ามาแสดงบทบาทเจ้าทาส ระบบทาสในกัมพูชาเป็นพื้นฐานแนวความคิดที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นท้าว กษัตริย์เขมรโบราณสถาปนาตนขึ้นเป็นพระอิศวรผู้เป็นนายแห่งภูตผีปีศาจ อีกส่วนหนึ่งสถาปนาตนเองเป็นพระนารายณ์ (วิษณุ) ผู้ปราบปรามกิลยัค หรือการกบฏต่อผู้ของพวกชนชาติที่ตกเป็นทาส ภายหลังสมัยของอุทัยทิศยวรรมเทพที่ 2 หรือนับแต่ พ.ศ.1600 ลงมาพบความปรารถนาใหม่ในราชวงศ์เขมรโบราณ นั่นคือ ความพยายามที่จะสถาปนาตนเป็นพระวิษณุหรือนารายณ์ พระเจ้าศรีสุริยวรรมเทพที่ 2 (พ.ศ. 1655-1705) ผู้บัญชากำลังทาสเขลยและทาสพื้นเมืองให้สร้างปราสาทหินขนาดใหญ่เรียกว่านครวัด ได้สะท้อนความปรารถนานี้ออกให้เห็นอย่างแจ่มชัด มีข้อสังเกตว่า ไม่เคยพบว่ากษัตริย์หรือเจ้านายเขมรโบราณใช้ชื่อว่า “ราม” ซึ่งเป็นอวตารหนึ่งของพระวิษณุเลย รายชื่อเจ้านายในศิลาจารึกจำนวนมากมาย ก็ไม่ปรากฏความนิยมเรื่องรามนี้อีกเช่นกัน รัฐเมืองราดเริ่มพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับรามขึ้นแล้ว จึงปรากฏว่าพ่อขุนผาเมืองตั้งชื่อลูกชายว่า พญาคำแหงพระราม เริ่มใช้ชื่อรามขึ้น ถึงสมัยหลาน คือ ลูกของพญาคำแหงพระรามก็ได้รับทินนามว่า พระหริรามเทพ ทริ นั่นก็คือพระนารายณ์ ส่วนรามเทพก็คือพระรามซึ่งยกย่องกันเป็นท้าว ภายหลังพระหริรามเทพได้บวชจนเป็นสังฆราชในสุโขทัย มีฉายาว่า พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาทวีปมหาสามีเป็นเจ้า ในจารึกวัดศรีชุม พระหริรามเทพปรารถนาที่จะเป็นทั้ง

พระกฤษณะและพระราม ซึ่งก็คือนารายณ์จุติลงมาเกิด (อวตาร) ทั้งนั้น ทางด้านสุโขทัย เมื่อทางรัฐเมืองราดของพ่อขุนผาเมืองตั้งลูกเป็นพญาตำแหน่งพระราม พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ก็ตั้งลูกคนเล็กซึ่งรับขณะขุนสามชนขึ้นเป็นพระรามตำแหน่ง เป็นชื่อที่ลอกเลียนกันอยู่ในเชิง เมื่อพระรามตำแหน่งได้เป็นกษัตริย์ ก็มีพระนามตามจารึกว่า “พระบาทกัมมเดงอัญ ศรีรามราช” สำหรับทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลัทธิรามหยั่งรากลึกและยืนยาวกว่าที่ใดหมด ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างอย่างแจ่มชัดและเป็นรูปธรรมกว่าทางอื่น ราชธานีของไทยที่บริเวณนี้คือ อโยธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพระรามในอดีต ใน พ.ศ. 1893 เมื่อทำอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นก็นำชื่อเมืองเพนนครเดิมมาใช้หน้านามเมืองราชธานีใหม่ว่า กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา ราชธานีใหม่จึงเป็นทั้งเมืองของพระราม เมืองของพระกฤษณะ (ทวารวดี) และเมืองของพระอินทร์ (เมืองแกน-เพนนคร) พร้อมกันในขณะเดียวกัน ทางฝ่ายชื่อผู้ครองกรุงศรีอยุธยา ก็มักใช้นามว่า รามาริบัติ หลังจากสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 2000) กษัตริย์อยุธยา มักใช้พระนามในพระสุพรรณบัตรว่า รามาริบัติ แทบทุกพระองค์ ในด้านรัชทายาทก็ได้เคยใช้นามว่า พระรามเมศวร หลายครั้ง นอกจากเมืองราชธานีจะมีชื่อว่า ศรีอยุธยา ตามนครหลวงของพระรามแล้ว พระเจ้าอู่ทองยังได้ตั้งเมืองละโว้เก่าแก่ขึ้นเป็นเมืองลูกหลวง และใช้ชื่อเป็นไทยว่า ลพบุรี คำว่าลพบุรี นั้นมาจากภาษาสันสกฤตว่า ลวปุระ หมายถึงเมืองของพระลพซึ่งเป็นลูกของพระราม พระเจ้าอู่ทองได้ตั้งโอรสเป็นพระรามเมศวรไปครองลพบุรีด้วย

ปาริชาติ กัณหาทรัพย์ (2558) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เทวราชาและธรรมราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา” เพื่อศึกษาแนวคิดเทวราชากับธรรมราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา จำนวน 35 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยามีคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ และด้านราชธรรม ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ พระองค์ในฐานะเทวราชาได้รับการยกย่องว่าเป็นสมมติเทพ พระมหากษัตริย์อยู่ในภาวะที่เหนือกว่าบุคคลธรรมดา 5 ประการ คือ การตั้งพระนามจากเทพเจ้า และพระบุญญาบารมีดุจเทพเจ้า ซึ่งแสดงถึงสถานภาพและภูมิหลังที่สูงส่งมากกว่ามนุษย์ธรรมดาทั่วไป ส่วนพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชา สถานภาพของพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาพบว่า พระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องอย่างสูง 5 ประการ คือ การตั้งพระนามพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ พระชาติกำเนิด และการสืบเชื้อสาย ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป หรือพระโพธิสัตว์ และพระบุญญาบารมีจากการบำเพ็ญบารมี ในด้านราชธรรมนั้น ราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชามี 4 ประการ คือ การขยายดินแดนและป้องกันราชอาณาจักรโดยการทำสงคราม การมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ การปกครองโดยใช้พระราชอำนาจ และการประกอบพิธีกรรม ส่วนราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชา มี 3 ประการ คือ

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การปกครองโดยธรรม และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา กวียกย่องพระมหากษัตริย์ว่าได้ปฏิบัติธรรมตามหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ

เสาวณิต วิงวอน (2538) เขียนบทความเรื่อง “เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมयोพระเกียรติ” กล่าวว่า เทวราชา คือ คดีที่พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าหรือเทวราช ส่วนธรรมราชา คือ คดีพระราชาผู้มีธรรม ในระยะแรกพระมหากษัตริย์ของไทยเป็นหัวหน้าครอบครัวใหญ่ แต่ระยะต่อมา พระมหากษัตริย์เป็นราชา ในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์มีความเป็นธรรมราชา ต่อมาสมัยอยุธยา ตอนต้นพระมหากษัตริย์เป็นทั้งเทวราชาและธรรมราชา หลังจากนั้นเริ่มเป็นพุทธราชาด้วย คือ ทรงสั่งสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในอนาคต แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้นี้แสดงอยู่ในวรรณกรรมयोพระเกียรติซึ่งมีอยู่จำนวนมาก วรรณกรรมयोพระเกียรติแสดงให้เห็นธรรมในองค์พระมหากษัตริย์ทำนองเดียวกัน กล่าวได้ว่า มีราชธรรมเสมอกันทุกพระองค์ แม้ความเป็นเทวราชา จะเปลี่ยนไปบ้าง แต่ความเป็นธรรมราชา ไม่เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2542) เขียนหนังสือเรื่อง “ธรรมรัฐ ธรรมราชา” กล่าวว่า ธรรมราชา โดยความหมายทั่วไป คือ พระราชาผู้ทรงธรรม ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรต กล่าวถึงธรรมราชา ได้แก่ ผู้ทรงธรรม และเป็นพระราชาโดยธรรม คำว่าผู้ทรงธรรม หมายถึง ผู้ปฏิบัติ ตามธรรม คือ ดำรงชีวิตอยู่ในศีลธรรมทั้งกาย วาจา ใจ ส่วนเป็นพระราชาโดยธรรมนั้น หมายถึง ทรงใช้ธรรมในการปกครองราษฎรและข้าราชการบริหารตลอดจนพระราชวงศ์ทั้งในพระนครของพระองค์ และในบรรดาประเทศราช เอาชนะก็ด้วยธรรม แก้ไขปัญหาและคดีความต่าง ๆ ด้วยธรรม บริหาร บ้านเมืองด้วยธรรม ธรรมของพระราชาถือว่าเป็นเครื่องควบคุมพระราชมิให้ทำผิดทำนองคลองธรรม มิให้ทำตามอารมณ์ เกียจคร้าน หรือลุ่มหลงในสิ่งที่ไม่ควรแก่ผู้มีหน้าที่ปกครอง ธรรมเหล่านั้นเองเป็น เครื่องตัดสินว่าผู้ใดสมควรเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ดีหรือไม่ดี พระพุทธเจ้าและพระจักรพรรดิราชเป็นธรรมราชา พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นธรรมราชาในประวัติศาสตร์ก็ ดำเนินรอยตามพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงธรรม ธรรมซึ่งเป็นขัตติยราชประเพณีในการปกครองของ ไทย ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร 12 ราชสังคหวัตถุ 4 และธรรมอื่น ๆ

เอนก มากอนันต์ (2561) เขียนหนังสือเรื่อง “จักรพรรดิราช คดีอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำ ไทย” คดีความเชื่อเรื่องพระจักรพรรดิราชเป็นแนวความคิดที่ปรากฏทั้งในพุทธศาสนาและศาสนา พราหมณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติสูง พระเจ้าจักรพรรดิราช หมายถึง พระราชาธิราชผู้ยิ่งใหญ่กว่า ราชาทิพวง ลักษณะสำคัญของคติจักรพรรดิราชประกอบด้วย อำนาจและคุณธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระเจ้าจักรพรรดิราชทรงเป็นธรรมราชา เป็นพระราชาทางโลก มีหน้าที่

ปกครองหมู่ชนในโลก จักรพรรดิราชเป็นผู้มีกำลังอำนาจแต่ไม่ทรงใช้อำนาจ ชนชั้นนำไทยได้นำคติพระจักรพรรดิราชมาปรับใช้ในการทำสงครามขยายอาณาเขตพร้อมกับสำแดงฐานะทางธรรม ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการสงครามขยายอาณาเขตเพื่อช่วงชิงความเป็นศูนย์กลางอำนาจ การปกครอง การปราบปรามรัฐประเทศราช รวมถึงการพยายามแสวงหาช้างเผือก หนึ่งในรัตนทั้ง 7 ของชนชั้นนำไทย เพื่อส่งเสริมฐานะความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเจ้าศูนย์กลางแห่งการปกครอง รวมไปถึงการใช้คติจักรพรรดิราชของชนชั้นนำไทยในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการถือครองอำนาจ อันเป็นสมบัติเฉพาะบุคคล รวมถึงพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความเป็นพระจักรพรรดิราช ทั้งในทางปฏิบัติและทางสัญลักษณ์ การสำแดงตนเป็นพระจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์จะใช้แสดงต่อเจ้าต่างแดนเพื่อแสดงอำนาจเหนือกว่าเจ้าต่างแดนทั้งหลาย พระจักรพรรดิราชแบบไทยไม่จำเป็นต้องมีจักรรัตนครบ 7 ประการ หรือแผ่ขยายอำนาจจรดมหาสมุทรทั้ง 4 ปกครองจักรวาลอย่างพระจักรพรรดิราชในตำนาน แต่เป็นราชาเหนือราชาในปริมณฑลทางอำนาจอันจำกัดของตนและพร้อมขยายอำนาจเมื่อมีโอกาส เมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาก็มีแนวคิดเรื่องผู้ปกครอง ความชอบธรรมและปริมณฑลที่มีขอบเขตชัดเจน แต่ก็มี การพยายามหาทางออกให้กับการรักษาพระเกียรติยศ เช่น พระราชดำริเรื่อง “เจ้าแห่งสยามประเทศ” ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีอาจสามารถสละฐานะราชาเหนือราชาลงได้ คติพระจักรพรรดิราชได้กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ เป็นประเพณีกษัตริย์ และวัฒนธรรมทางความคิดที่ฝังลึกในโครงสร้างสังคมชนชั้นนำไทยมาช้านาน ที่ยังหลงเหลือเค้าโครงทางความคิดที่แสดงออกผ่านพระราชประเพณีและศิลปวัตถุตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

มณีนัน พรหมสุทธิรักษ์ (ม.ป.ป.) เขียนบทความเรื่อง “พระจักรพรรดิราช” กล่าวว่า ตามคติพราหมณ์หน้าที่แรกและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพระราชาคือ เป็นผู้นำในสงคราม ในคัมภีร์อรรถศาสตร์และราชศาสตร์ อันว่าด้วยภาระและหน้าที่ของพระราชานั้นเรื่องการสงคราม โดยเฉพาะเพื่อขยายอาณาจักรกล่าวว่า เป็นราชธรรมที่สำคัญที่สุด ในพงศาวดารของพวกอารยันในอินเดีย พระราชาที่สามารถในการทำสงครามจะได้รับการยกย่องสูงสุด และจะได้รับขนานนามว่า “ทิกวิชยิน” หมายถึง พระราชาผู้มีชัยในทั้งสิบทิศ คำว่า “จักรวรรดิน” ในภาษาไทยคือคำว่า “พระมหากิจพรรดิราช” คติเรื่องพระมหากิจพรรดิราชของพราหมณ์ได้ถูกปรับปรับเข้ามาในพุทธศาสนาด้วย หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของปรากฏในจกักวัดติสสีหนาทสูตร ในทิมมิกายะ ในคัมภีร์พุทธศาสนา พระมหากิจพรรดิราชจะประกอบด้วยมงคลลักษณะ และแวดล้อมด้วยรัตนหรือสิ่งมีค่าต่าง ๆ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ต่างกันแต่เพียงว่าพระพุทธเจ้าจะนำสรรพสัตว์สู่วิถีแห่งความรู้แจ้ง ส่วนพระมหากิจพรรดิราชจะปกครองชมพูทวีปโดยธรรมและนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนั้น

ในยุคสมัยใด ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้ามาเกิดในโลกจะมีพระมหากษัตริย์หรือ มีตำนานพุทธประวัติ เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าความเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา เป็นยอดปรารถนาและเกียรติยศของ พระราชาทั้งปวง และตำแหน่งพระมหากษัตริย์หรือพระราชา มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตำแหน่ง พระบรมศาสดา ความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์หรือพระราชาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ประกอบด้วย เนื้อหาสาระ 3 ส่วนใหญ่ คือ 1. บุญกุศลที่ทำให้คนใดคนหนึ่งมาเกิดเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา 2. สิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์หรือพระราชา และ 3. แนวการปฏิบัติตนของพระมหากษัตริย์หรือพระราชาเรียกว่า “จักรวรรดิวัตร” ส่วนที่เกี่ยวกับบริบทหรือสิ่งมงคลที่เป็นสัญลักษณ์แห่ง พระมหากษัตริย์หรือพระราชาเป็นที่รู้จักกันมากที่สุด สิ่งมงคลทั้งหมดมี 7 ประการ คือ กงจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ดวงแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และลูกแก้ว ไทยมีคติเรื่องพระจักรพรรดิหรือพระราชาเช่นกัน และคงได้ รับมาทางพุทธศาสนาดังปรากฏในวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกของไทย คือ ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง เนื้อหาสาระทั้ง 3 ส่วนของเรื่องพระจักรพรรดิ แต่จะมีรายละเอียดพรรณนาส่วนที่ 2 คือ รัตนหรือ สิ่งมงคลทั้ง 7 มากที่สุด ผู้แต่งต้องการแสดงเรื่องบุญบารมีเหนือนมนุษย์ของพระจักรพรรดิหรือพระราชา ต่อมา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) เรียบเรียงหนังสือไตรภูมิโลกวิชัย ผู้แต่ง เสนอว่าการจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชาไม่ใช่ด้วยบุญแต่ก่อนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นเพราะ ปฏิบัติในจักรวรรดิวัตร 12 ประการ ไตรภูมิโลกวิชัยยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่า พระมหากษัตริย์จะ ปฏิบัติแต่จักรวรรดิวัตรอย่างเดียวไม่ได้ ต้องประกอบจักรวรรดิวัตรเป็นหนึ่งในชุดราชธรรมอัน ประกอบด้วยทศกัณฐกรรม 10 ที่แยกออกเป็นกายสุจริต 3 วาจาสุจริต 4 และมนัสสุจริต 3 ในขณะที่ ปฏิบัติจักรวรรดิวัตร พระมหากษัตริย์ต้องปฏิบัติธรรม 3 ประการควบคู่ไปด้วย คือ รักขธรรม การมี จิตเมตตา กรุณา แก่สัตว์ทั้งหลาย อารยธรรม การสงเคราะห์บุคคลทั้งปวงที่ควรจะสงเคราะห์ และ คุณธรรม ค้ำครองป้องกันคนที่ควรจะป้องกันให้พ้นอันตรายต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ไทยทรงปฏิบัติ จักรวรรดิวัตรหลายข้อ จนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ชลดา เรื่องรักษลิจิต (2548) เขียนบทความเรื่อง “ความคิดเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย” กล่าวถึงความคิดเรื่องพระเกียรติพระมหากษัตริย์หรือพระราชาโดยทั่วไปมีปรากฏ 3 แนวทาง ได้แก่ ความคิดเรื่องสมมติเทวราชา หรือ สมมติเทวราช คือ ยกย่องว่าพระมหากษัตริย์เป็น สมมติเทพ ความคิดเรื่องธรรมราชา คือ ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันสูงส่ง และ ความคิดเรื่องพุทธราชา คือ ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็นพระองค์เดียวกันกับพระพุทธเจ้า ทรงเป็น พระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ที่ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อจะได้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต ความคิด เรื่องพุทธราชาให้ความสำคัญว่า พระราชาคือพระพุทธเจ้า พระราชาในปัจจุบันคือพระโพธิสัตว์มา เสวยพระชาติและจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติถัดไป ปรากฏให้เห็นในสังคมไทยหลาย

ลักษณะ ได้แก่ ในพระนามของพระมหากษัตริย์หรือคำแทนพระมหากษัตริย์ ในการสร้างพระบรมรูป หรือพระพุทธรูปแทนองค์พระมหากษัตริย์ และในพฤติกรรมที่เลียนแบบพระจริยวัตรของพระโพธิสัตว์ โดยมีการถือคติพุทธราชาปะปนกันไปกับคติธรรมราชาและสมมติเทวราชาหรือสมมติเทพ มีปรากฏให้เห็นทั้งในสังคมไทยและในวรรณคดีไทย คติทั้งสามนี้สามารถปรากฏร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมน้ำหนักหรือบารมีให้กันและกันได้ดียิ่ง

2) แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

แนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพเสนอเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการศึกษาภาพของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์และภาพเสนอ มีดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2545, น. 218) จัดทำหนังสือพจนานุกรม เรื่อง “พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย” ให้ความหมายของภาพลักษณ์ (Image) ไว้ว่า ลักษณะหรือท่าทีของบุคคล หรือขององค์กรที่ปรากฏแก่สายตาหรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน

เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังนี้

ยุพร แสงทักษิณ (2537) เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ” กล่าวถึงบุคลิกภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ 1) ผู้มีพระรูปโฉมสง่างาม 2) ผู้มีพระราชจริยวัตรที่งดงาม มีน้ำพระทัยอ่อนโยนเยือกเย็นสุขุม ไม่หึกหาญผู้ใด และมีพระราชดำรัสอันอ่อนหวาน 3) ผู้ทรงเป็นพ่อที่ห่วงใยและดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด 4) ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ทั้งการบริหารบ้านเมือง ด้านการสร้างสรรค์ด้านจิตวิทยา มีไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นเลิศ ด้านการทำศึกสงคราม นักกีฬาคล่องซำ การเป็นกวีและศิลปินเอก ด้านการคลังและการค้าขาย การนำประเทศผ่านรสุมล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก การเข้าถึงและเข้าใจความต้องการของประชาชน 5) ผู้ทรงเป็นปราชญ์ทั้งทางโลกและทางธรรม ได้แก่ ด้านดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ กลศึก ศิลปศาสตร์ รู้เท่าทันโลก รู้จิตใจคนทั้งปวง และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา 6) ผู้ทรงฝึกฝน ศรัทธา และเป็นศาสนูปถัมภกในพุทธศาสนา 7) ผู้ทรงเป็นครูอาจารย์สั่งสอนชาวไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ 8) ผู้ทรงรักความเป็นไทยหรือความเป็นอิสระอย่างยิ่ง 9) ผู้ทรงเป็นมนุษยธรรมดาที่ทรงเป็นประมุข 10) กษัตริย์ผู้ทรงครองราชธรรม ทั้งทศราชพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 4 11) ผู้มีบุญญาบารมีเยี่ยงพระโพธิสัตว์ 12) ผู้ทรงเป็นเทวราชา 13) ผู้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ 14) ผู้ทรงพระบรมเดชานุภาพ 15) กษัตริย์นักรบ กล้าหาญ และเข้มแข็ง 16) ผู้ทรงเป็นมนุษยธรรมดา (ทำศึก ออกบวช นำสงสาร

ยามได้ทุกข์) 17) กษัตริย์ที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก และมองการณ์ไกล 18) ผู้ทรงเป็นที่รักของชนทุกชั้น 19) ผู้โปรดศิลปะและวิทยาการ 20) ผู้ทรงโปรดธรรมชาติและศิลปะ 21) กษัตริย์นักอนุรักษ์นิยม ทรงฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ 22) ผู้ทรงปลูกฝังความรู้สึกราชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวไทย 23) ผู้ทรงมีน้ำพระทัยประชาธิปไตย พยายามจัดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างบุคคล และเห็นคุณค่าของมนุษย์ทุกคน 24) ทรงเชื่อมั่นว่าการศึกษาก่อสร้างประชาชนเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาบ้านเมืองทุก ๆ ด้าน 25) ผู้ทรงสละราชสมบัติและทรงประทับอยู่ที่ต่างประเทศ ส่วนบุคลิกภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ 1) ผู้ทรงบุญญาบารมีอันยิ่ง 2) ธรรมราชา 3) ผู้ทรงปราดเปรื่องและทรงพระปรีชาสามารถในหลาย ๆ ด้าน 4) ผู้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชน 5) ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขและเอาพระราชหฤทัยใส่ประชาราษฎร์โดยทั่วไปทุกระดับชั้นเยี่ยงบิดาที่มีต่อบุตร 6) ผู้มีพระราชจริยวัตรที่น่าประทับใจ 7) ผู้ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ และ 8) กษัตริย์ผู้ประเสริฐในทุก ๆ ด้าน ยากที่จะหา กษัตริย์พระองค์ใดในโลกเทียบได้

ประกอบ นิมมานเหมินท์ (2542) เขียนบทความเรื่อง “ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ” ศึกษาภาพพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจากวรรณคดีของพระเกียรติ 19 เรื่อง สะท้อนให้เห็นภาพของพระมหากษัตริย์ที่คล้ายคลึงกัน คือ ทรงเป็นผู้มีบุญญาบารมี ทรงศรัทธาและคำจุนพระพุทธรูป และทรงเมตตาต่อคนทั้งปวง แต่ก็จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัยและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ภาพสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้แก่ ทรงเป็นเทวราชา ทรงเป็นพุทธราชาและธรรมราชา ทรงเป็นนักรบ และทรงเป็นผู้บันดาลความสุขสมบูรณ์แก่บ้านเมือง ภาพสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้แก่ ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงมีความเชื่อเรื่องอำนาจที่มองไม่เห็น ภาพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้แก่ พระมหากษัตริย์ที่ทรงพระบรมเดชานุภาพและทรงเป็นผู้ฝึกฝนในธรรม ภาพสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ ทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพ ทรงประกอบด้วยพระบุญญาบารมี และทรงอุปถัมภ์คำจุนพระพุทธรูป สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในขณะที่บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงอยู่เหนือการเมือง พระมหากษัตริย์ในยุคนี้ กวีให้ภาพพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นมนุษย์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ พระเกียรติคุณที่กวียกย่องก็คือ ทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตาคุณ ทรงใกล้ชิดกับประชาชนยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยใด ทรงเสียสละโดยทรงคำนึงถึงทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ ทรงมี

พระราชภาระในการดับทุกข์บำรุงสุข โดยมีสมเด็จพระบรมราชินีนาถรวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทรงช่วยในการพัฒนาประเทศ ภาพสำคัญที่สะท้อนจากวรรณคดีของพระเกียรติในรัชกาลนี้ก็คือทรงมีพระลักษณะเป็นกษัตริย์พิเศษ หรืออยู่นี้คิ๊งที่ไม่มีผู้เสมอเหมือน

ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยา” อธิบายความหมายของคำว่า “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์” ไว้ว่า คุณสมบัติ และหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ตามความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมของกวีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ โดยศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยาจำนวน 13 เรื่อง โดยมุ่งศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีอยุธยาที่ต่างประเภทกัน และศึกษาเปรียบเทียบภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีอยุธยากับลักษณะพระมหากษัตริย์ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ พบว่า พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยามีคุณสมบัติ 7 ประการ ได้แก่ การมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง การมีบุญ การมีรูปร่างและบุคลิกลักษณะที่ดี การมีความรอบรู้ การมีพระราชทรัพย์ การมีพระราชอำนาจและฤทธานุภาพ และการมีเกียรติยศ นอกจากนี้ พระองค์ยังปฏิบัติหน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ 2 ประการ คือ การเป็นนักปกครองและการเป็นนักรบ ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ทั้งด้านคุณสมบัติและด้านหน้าที่ดังกล่าวมีปรากฏในวรรณคดีอยุธยาแต่ละประเภทแตกต่างกันตามจุดมุ่งหมายและลักษณะของวรรณคดีนั้น โดยวรรณคดียอพระเกียรติให้ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่ดีเลิศสมบูรณ์มากที่สุด ลักษณะของพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยา พระองค์ทรงมีลักษณะของผู้ทรงพลังอำนาจและน่าเกรงขามเหมือนพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ และมีลักษณะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมหรือธรรมราชาเหมือนพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของศาสนาพุทธด้วย

ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม (2557) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ศึกษาวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 24 เรื่อง เพื่อเปรียบเทียบภาพของพระองค์ที่กวีนำเสนอในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นขณะดำรงพระชนม์ชีพ และประพันธ์ขึ้นหลังจาเสด็จสวรรคตแล้ว พบว่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ทั้ง 2 กลุ่มนำเสนอภาพที่เหมือนและแตกต่างกัน ภาพที่เหมือนกันมี 2 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์นักพัฒนาผู้เอาพระราชหฤทัยใส่ราษฎร และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงวางรากฐานประชาธิปไตย ส่วนภาพที่ต่างกันนั้น กลุ่มแรกนำเสนอภาพที่เป็นลักษณะเด่น 3 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระจักรพรรดิราชสมัยใหม่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้มีพระเมตตาแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และภาพพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของ

สยามที่เสด็จประพาสต่างประเทศ กลุ่มหลัง นำเสนอภาพที่เป็นลักษณะเด่น 2 ภาพ ได้แก่ ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงใกล้ชิดและทรงเป็นที่รักของราษฎร และภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ ท่ามกลางการคุกคามของชาติตะวันตก ความแตกต่างของภาพดังกล่าว เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างกวีกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนแนวคิดเรื่องภาพเสนอ (representation) ได้รับความสนใจแทนแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ในระยะหลัง มีคำอื่น ๆ ที่ใช้สื่อความถึงคำนี้ได้เช่นเดียวกัน คือคำว่า ภาพแทน ภาพตัวแทน มีเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องภาพเสนอ ดังนี้

สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) (2003) เขียนหนังสือเรื่อง “Representation: Cultural Representations and Signifying Practices Conception” อธิบายคำว่า Representation ไว้ว่า Representation is the production of meaning of the concepts of our minds through language. It is the link between concepts and language which enables us to refer to either the ‘real’ world of objects, people or events, or indeed to imaginary worlds of fiction objects, people and events.” กล่าวคือ ภาพแทนหมายถึงการผลิตสร้างความหมายผ่านภาษา เป็นการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดกับภาษา เพื่ออ้างอิงถึงวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง รวมทั้งวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ในโลกแห่งจินตนาการ สจิวต์ ฮอลล์ ได้เสนอทฤษฎีภาพตัวแทนว่า มีวิธีการสร้างความหมายผ่านภาษาไว้ 3 ประการ คือ

- ก. วิธีการสะท้อนความจริง (reflective approach) คือ การที่ความหมายนั้นอยู่เบื้องหลังวัตถุ ผู้คน ความคิด หรือ เหตุการณ์ในโลกความเป็นจริง ภาษาทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนความหมายที่แท้จริงที่ดำรงอยู่ในโลก
- ข. วิธีการตั้งใจให้เป็นจริง (intentional approach) วิธีการนี้เป็นการใช้ภาษาหรือข้อความให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งสารต้องการและแปลหรือถอดความผิดแผกไปไม่ได้
- ค. วิธีการประกอบสร้างความจริง (constructionist approach) วิธีการนี้เชื่อว่า ไม่มีสิ่งหรือผู้ใช้ภาษาคนใด สามารถตรึงความหมายของภาษาให้หยุดนิ่งตายตัวได้ สิ่งต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีความหมายอย่างที่เป็น มนุษย์เป็นคนประกอบสร้างความหมายโดยใช้ระบบภาพตัวแทนที่รวมระบบความคิดและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน

ไมเคิล โอ ซอจเนสซี (Michael O’ Shaughnessy) และเจน สเตดเลอร์ (Jane Stadler) (2005) เขียนหนังสือเรื่อง “Media and Society: An introduction” เสนอว่า สรรพสิ่งและความเป็นจริงต่าง ๆ ถูกนำเสนอผ่านสื่อ สื่อมีบทบาทในการสร้างภาพของสรรพสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ

ได้แก่ การนำเสนอ การประกอบสร้าง และการตีความ ในที่สุดภาพหรือตัวบทก็จะแปรเปลี่ยนไปจากสรรพสิ่งที่ เป็นต้นแบบ

เสนาะ เจริญพร (2548) เขียนหนังสือเรื่อง “ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมยุคทองสุบู่” อธิบายไว้ว่า ภาพแทน (representation) หมายถึง ภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรมหรือประดิษฐ์ภรณ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในฐานที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดลอกปรุงแต่ง ชับเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา วงวิชาการวรรณกรรมได้ผล่อออกจากแนวคิดเรื่องภาพสะท้อน (reflection) มาสู่แนวคิดเรื่องภาพแทน (representation) ซึ่งถือว่าศิลปะวรรณกรรมมิได้นำเอาความหมายที่มีอยู่แล้วในสังคมหรือโลกภายนอกนำมาเสนอ มิใช่เป็นเพียงบันทึกหรือพยานหลักฐานของข้อเท็จจริง แต่เป็น “สิ่งประกอบสร้างทางสังคม” ที่พูดถึงมนุษย์ ชีวิต และโลกผ่านการตีความเชิงอุดมการณ์ หรือกล่าวได้ว่าความหมายทางสังคมได้ถูกสร้างหรือผลิตขึ้นภายในตัวงาน

กาญจนา แก้วเทพ (2553) เขียนหนังสือเรื่อง “สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา” การศึกษาเรื่อง “ภาพ” ตามหลักภาษาศาสตร์เดิมนั้นเชื่อในทฤษฎีแบบภาพสะท้อน (reflectionism) ที่ว่า ความจริงเคยมีอยู่/ มีอยู่แล้ว และภาพ/ การสื่อสารก็คือ กระจกส่องให้เราเห็นความจริงนั้น แต่ทฤษฎีเรื่องภาพตัวแทนเชื่อว่าความจริงไม่ได้ดำรงอยู่ แต่ขึ้นอยู่กับประกอบสร้างขึ้นมาโดยคนและสังคม เช่น ในกรณีของภาพตัวแทนโสเภณีในละครโทรทัศน์นั้นมักจะถูกประกอบสร้างให้เป็นภาพแบบฉบับ (typical) ของผู้หญิงที่แต่งตัวจัดจ้าน แต่งหน้าฉูดฉาด พูดจาไม่ไพเราะหู และเป็นผู้หญิงที่ไม่ดีของสังคม

สุรเดช โชติอุดมพันธุ์ (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20” อธิบายไว้ว่า ภาพแทนเป็นผลผลิต หรือวัตถุสำเร็จ หากแต่คำว่า representation นั้นยังหมายรวมถึงกระบวนการนำเสนอด้วย ดังนั้น จึงอาจแปลได้ว่า การนำเสนอภาพแทน อีกด้วย นอกจากนั้น คำว่า representation ยังมีแง่มุมของ “การนำมาเสนอใหม่” (re-representation) และ “การเป็นตัวแทน” วรรณกรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอความจริงในอุดมคติเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป แต่วรรณกรรมนำเสนอ “ระบอบแห่งความจริง” หรือความจริงที่ผู้เขียนเชื่อเนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่ง ๆ ภาพแทนในวรรณกรรมจึงไม่ใช่ภาพแทนของความจริงในอุดมคติ หากแต่เป็นภาพแทนจากมุมมองของผู้เขียนโดยเฉพาะซึ่งเกี่ยวพันกับกรอบวาทกรรมหนึ่ง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การนำเสนอภาพแทนนั้นมีขั้นตอนการนำเสนอที่กลั่นกรองความจริงอย่างน้อยสองระดับ คือ การกลั่นกรองและจัดการเรียบเรียงความรู้ความคิดในหัวสมองมนุษย์ และการกลั่นกรองและจัดการเรียบเรียงภายนอกโดยผ่านระบบสัญลักษณ์เช่นภาษา

จะเห็นได้ว่าการนำเสนอภาพแทนไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรงโดยไม่มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย กล่าวคือในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง หากแต่นักเขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนนั้นคือผู้ที่ใส่ความหมายลงไปในกระบวนการนำเสนอ

เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ มีดังนี้

วันชนะ ทองคำเกา (2550) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย” ศึกษาจากวรรณกรรมไทยที่ประพันธ์ขึ้นตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึง พ.ศ. 2546 พบว่า ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไม่ใช่ภาพสะท้อนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์แต่ถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์และความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมในยุคสมัยของการประพันธ์ ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมสามารถแบ่งได้ตามสถานภาพดังนี้ 1. ในสภาพขุนพิเรนทรเทพผู้เป็นขุนศึกของอยุธยา ปรากฏเป็นภาพของผู้ปราบยุคเข็ญและนักรักนักรบ 2. ในสถานภาพพระมหาธรรมราชาผู้เป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก ปรากฏเป็นภาพของผู้ต่อสู้เพื่อชาติ ผู้เผด็จขาดิน และผู้พ่ายแพ้ และ 3. ในสถานภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ผู้เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏเป็นภาพพระราชบิดาของวีรสตรี/วีรบุรุษ และเป็นวีรกษัตริย์

มารศรี สอทิพย์ (2551) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์” พบว่า ในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ ผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตา เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรองเน้นภาพลักษณ์ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้ทรงธรรมและผู้สร้างชาติให้ชาติของตนยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ๆ เรื่องเล่าประเภทความเรียงเน้นภาพลักษณ์วีรบุรุษผู้ปราบยุคเข็ญ เรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพลักษณ์ผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม เรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนเน้นภาพลักษณ์ของวีรบุรุษผู้กล้าหาญและผู้เสียสละ เรื่องเล่าประเภทละครนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะสัญลักษณ์ของการสร้างความรักชาติและความสามัคคี โดยให้คนเอาเยี่ยงอย่างพระองค์ เรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์ผสมผสานภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามแบบพระราชพงศาวดาร และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ อาจจะกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกประเภทล้วนนำเสนอภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่จะอยู่ในใจของคนไทยตลอดไป

วรุณญา อัจฉริยบดี (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” พบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏภาพแทนเป็นสองลักษณะซึ่งมีความขัดแย้งกัน ได้แก่ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพของกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

บาหยัน อิมสำราญ (2548) เขียนบทความเรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช: จากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษราชาชาตินิยม” เพื่อศึกษาภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมต่างยุคต่างสมัยจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย บทละครอิงประวัติศาสตร์เรื่องพระนเรศวรประกาศอิสราภาพ ลิลิตนเรศวร นวนิยายเรื่องมหาราชโสด บทละครดึกดำบรรพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และวรรณกรรมเรื่องอิริราชชา พบว่าภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรม แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ วีรบุรุษราชสำนัก โดยการประกอบสร้างให้ภาพตัวแทนของพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และถึงพร้อมในทศพิธราชธรรม ลักษณะที่สองคือภาพของวีรบุรุษชาตินิยมที่มีบทบาทเป็นผู้นำในการกระทำทุกสิ่งเพื่อความมั่นคงของชาติ และลักษณะที่สามคือภาพของวีรบุรุษราชาชาตินิยมที่นอกจากจะสร้างให้พระองค์เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อขับไล่อิริราชศัตรูแล้ว ยังเน้นบทบาทและสถานะของชาติกำเนิดของวีรบุรุษซึ่งก็คือการเป็นชาติตติยชาติของสมเด็จพระนเรศวรอีกด้วย

กษริน วงศ์กิตติขวลิต (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของพระสุริโยทัยในวรรณกรรมไทย” เพื่อศึกษาภาพตัวแทนของพระสุริโยทัยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์” ผลการวิจัยพบว่า พระสุริโยทัยถูกประกอบสร้างและนำเสนอด้วยการใช้กลวิธีของการเล่าเรื่องให้เป็นภาพตัวแทนที่มีมิติหลากหลาย ภาพตัวแทนที่หลากหลายเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการตีความและการให้ความหมายแก่การสิ้นพระชนม์กลางสมรภูมิของพระสุริโยทัยที่ต่างกันไปในนอกจากนี้ ภาพตัวแทนพระสุริโยทัยมีส่วนสัมพันธ์กับแนวคิดหรืออุดมการณ์บางประการในสังคมไทย ภาพตัวแทนของพระสุริโยทัย แบ่งได้ 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1. ภาพยอดภรรยา และ 2. ภาพวีรสตรี

3) กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรสืบทอดขนบจารีตในการแต่งมาจากรวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ และมีการสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความคิดของกวีและสภาพสังคม การนำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาใช้ในการศึกษา จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีการสืบทอดจารีตและการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิม เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย มีดังนี้

กาญจนา ธรรมเมธี (2519) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)” พบว่า ด้านรูปแบบกวีใช้ฉันทลักษณ์ประเภทโคลง ประเภทลิลิต ประเภทกลอนเพลงยาว และฉันทลักษณ์ประเภทโคลงแต่งรวมกับกลอน ด้านแนวการเขียนมี 2 ประการ คือ เขียนโดยวางโครงเรื่องตามพงศาวดาร และเขียนในรูปแบบที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ พร้อมทั้งสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกเหมือนปुरुชน พบว่าเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายมีการเพิ่มบทนิราศซึ่งไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่น ด้านคำศัพท์ที่กวีนำมาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์ที่ใช้เปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ ด้านสุนทรียภาพ พบว่า มีการซ้ำคำ สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสระหว่างวรรค การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยตรงและโดยอ้อม อธิพจน์ นาฏการ ลักษณะขัดแย้งในตัว บางครั้งก็ใช้ธรรมชาติมากล่าวเปรียบเทียบ การหลอกลำ การเล่นคำ โคลงกระทู้ และกลบท

เสาวณิต วิงวอน (2530) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” พบว่า วรรณกรรมยอพระเกียรติเริ่มแต่งตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วมีวิวัฒนาการสืบมาจนสมัยปัจจุบัน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ประณามพจน์ เนื้อเรื่อง และสรุป เนื้อเรื่องเป็นส่วนสำคัญที่สุดของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เพราะแสดงให้เห็นพระคุณสมบัติพระราชกรณียกิจ สภาพบ้านเมืองที่สวยงามและสงบสุข วรรณกรรมยอพระเกียรติใช้ภาษาไพเราะงดงามเพื่อให้ผู้อ่านซาบซึ้งและเห็นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ก่อนที่วรรณกรรมยอพระเกียรติจะได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตก วรรณกรรมยอพระเกียรติแสดงให้เห็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์เป็นหลัก และเน้นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ สมัยต่อมาจะเน้นพระราชประวัติและมีการสรรเสริญพระราชวงศ์ที่มีบทบาทควบคู่กันด้วย

ยุพร แสงทักษิณ (2537) เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณคดียอพระเกียรติ” กล่าวถึงรูปแบบเนื้อหา และภาษาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละสมัยไว้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยเกิดจากการจารึกบนหลักศิลา มีเนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหงและพระยาสิทธิไชย โดยใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ซึ่งบางตอนมีการส่งสัมผัสกันภายในวรรคหรือระหว่างวรรค ได้แก่ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม จารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4, 5, 6 และ 7 มีเนื้อหาที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติพระยาสิทธิไชย

ต่อมาในสมัยอยุธยา ช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่องยวนพ่าย เนื้อหา มีเอกภาพและมีสารตลกภาพมากขึ้น กล่าวถึงการทำสงครามระหว่างไทยและยวนคือโยนก โดยการเลือกนำเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่กวีคิดว่าสำคัญมาเป็นเนื้อหาสำคัญหรือจุดมุ่งหมายสำคัญในการยอพระเกียรติ กวีได้สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโดยตรง กวีได้แต่งบทนมัสการหรือไหว้ครู บทสดุดี

พระเกียรติโดยทั่วไปเกี่ยวกับพระบรมเดชาณุภาพ พระกฤษฎาธิการ พระปรีชาญาณ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตร จากนั้นพรรณนาเนื้อหาการทำสงครามระหว่างไทยและโยนกตามโครงเรื่อง และสัดส่วนเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง คือ โคลงสี่ด้น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่ยากแก่การเข้าใจได้โดยตลอด นอกจากเป็นภาษาโบราณแล้วกวียังบรรจงเลือกสรรคำศัพท์ที่ประดับประดาตกแต่งให้ดูหรูหราและสูงส่ง มีการใช้คำอุปมาอุปไมยและสำนวนโวหารเปรียบเทียบที่ลึกซึ้ง มีการเล่นคำ เล่นความ เป็นกลบทหรือคล้ายกลบทอยู่จำนวนมาก วิธีการดำเนินเรื่อง ประกอบด้วยตอนนมัสการหรือไหว้ครู ปฐมสวดิ ตอนสังเขปเรื่อง ตอนเนื้อเรื่อง และปัจฉิมสวดิ สมัยอยุธยาตอนกลาง เรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ กวีสรุปพระราชกรณียกิจและพระราชนิมิตต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ในรัชสมัยเอาไว้ เช่น ด้านการเมืองการสงคราม ศาสนา ศิลปวิทยาการ ประเพณี กวีให้ความสำคัญแก่การชมธรรมชาติมากพอสมควร แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ สำนวนภาษาที่ใช้ง่ายกว่าลิลิตยวนพ่าย สำนวนภาษาตรงไปตรงมา และมีการใช้โวหารเปรียบเทียบ กวีเสนอเรื่องโดยได้ยกเหตุการณ์และพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในรัชสมัยที่กวีเห็นสมควรแก่การนำขึ้นมากล่าวสรรเสริญ แต่ก็ไม่ได้กล่าวสรรเสริญทุกด้าน กวีตั้งหัวข้อเรื่องแล้วจึงบรรยายหรือพรรณนาไปจนจบเนื้อความ กวีแบ่งโครงเรื่องออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนนำเรื่อง ส่วนตัวเรื่อง และส่วนท้ายเรื่อง

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย โคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจสำคัญทางศาสนาพุทธของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเพียงด้านเดียว ไม่มีการกล่าวถึงเทพองค์ใด ๆ และไม่ได้เปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพองค์ใด เรื่องนี้แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ สำนวนภาษาที่ใช้ไม่แตกต่างจากสมัยอยุธยาตอนกลางนัก วิธีการเสนอเรื่อง กวีมุ่งสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์โดยตรง ไม่ได้เริ่มเรื่องด้วยบทสวดิหรือบทนมัสการ เริ่มที่เนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ตอนท้ายได้ขอพรจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระอัครสาวก และพระภิกษุให้ช่วยปกป้องคุ้มครองสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ และกล่าวถึงตัวกวีแต่ไม่ได้แจ้งชื่อ

สมัยธนบุรี วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยธนบุรีมีเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ของ นายสวน มหาตเล็ก มีเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ในด้านเนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในส่วนต้นเรื่องกล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่งอย่างชัดเจน ในส่วนเนื้อเรื่องกล่าวถึงการสร้างบ้านเมือง การสงครามปราบศัตรู การเมือง การปกครอง การศาสนา เป็นต้น และ ในส่วนท้ายเรื่องก็เป็นบทขอพร ในด้านลักษณะคำประพันธ์แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ จะเห็นว่าทั้งในส่วนของเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์นับว่าเป็นช่วงที่มีพัฒนาการในด้านเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลายไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา แต่ก็พบว่ายังคงยึดขนบเดิมในการแต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยนี้ก็ปรากฏจุดมุ่งหมายต่าง ๆ เช่น เพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์เพื่อเฉลิมพระเกียรติวีรบุรุษ เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญ และเพื่อให้เห็นฝีมือทางกวีนิพนธ์ เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย กล่าวคือเนื้อหาจะเน้นพระราชกรณียกิจด้านการสงคราม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการต่างประเทศ การก่อสร้างสิ่งแปลกใหม่ พระอัจฉริยภาพที่ทำให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์และมีความเจริญก้าวหน้า จะเห็นว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์จะมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังคงเน้นให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ ในด้านลักษณะคำประพันธ์จะปรากฏลักษณะที่หลากหลายทั้งประเภทโคลง ฉันท์ กลอน และร่าย บางเรื่องก็จะปรากฏลักษณะ คำประพันธ์ที่หลากหลายแต่สลับกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสามกรุง ของ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ที่มีการใช้คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ แต่งสลับกันไปให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง นอกจากนี้ยังปรากฏลักษณะคำประพันธ์ที่ไม่เคยปรากฏใช้ในการประพันธ์ ได้แก่ อินทรวงศ์ชีวิตฉันท์ 12 ปรากฏในเรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์ ของ พระปรีชญา อภิวัธน์

สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องที่โดดเด่นในการประพันธ์ คือ ลิลิตยวนพ่าย ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีการเพิ่มเติมบทนิราศ ซึ่งเป็นแนวการประพันธ์ที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ โดยในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งในช่วงต้นการครองราชสมบัตินั้น เนื้อหาและรูปแบบส่วนใหญ่ยังไม่มีวิวัฒนาการ เนื้อหาที่กวีนำมาสรรเสริญและลักษณะคำประพันธ์ยังมีลักษณะเช่นในอดีต ได้แก่ กลอนเพลงยาว ฉันท์ และลิลิต ด้านสำนวนภาษาพบทั้งการใช้ภาษาที่เหมาะสมแก่เนื้อหา และบางเรื่องผู้แต่งไม่มีความพิถีพิถันและความชำนาญในการใช้ภาษา วิธีการเสนอเรื่อง ได้แก่ การเสนอเรื่องโดยการบรรยายหรือพรรณนา พระราชกรณียกิจหรือพระราชจริยวัตรตามข้อเท็จจริงล้วน ๆ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นมีข้อเท็จจริงผสมผสานกับจินตนาการ

ปัทมา ทิมประเสริฐกุล (2556) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ยวนพ่ายโคลงฉันท์: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างขนบและพัฒนาการของวรรณคดีประเภทยอพระเกียรติของไทย” พบว่ายวนพ่ายโคลงฉันท์มีกลวิธีการประพันธ์ที่ดีเยี่ยมทั้งกลวิธีการเล่าเรื่องและกลวิธีทางวรรณศิลป์ กลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะโดดเด่นทำให้ยวนพ่ายโคลงฉันท์เป็นต้นแบบให้แก่วรรณคดียอพระเกียรติสมัยต่อมา มีการแต่งบทประพันธ์เลียนแบบยวนพ่ายโคลงฉันท์ เช่น การสร้างเนื้อหาให้เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อเชิดชู

คุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ การเล่าเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่ร้อยเรียงต่อกันด้วยการใช้คำว่า “แถลงปาง” และ การใช้ความเปรียบเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม วรรณคดียอพระเกียรติสมัยต่อมาก็มีพัฒนาการที่ต่างออกไป ซึ่งเป็นไปตามบริบทของสังคม เช่น การสรรเสริญพระมหากษัตริย์จากที่เป็นเทวราชาอย่างเด่นชัดในยุวนพ่ายโคลงดั้นก็คลี่คลายเป็นมนุษย์ที่ทรงธรรมและทรงงานอย่างหนักเพื่อประชาชนในวรรณคดียอพระเกียรติปัจจุบัน พระสติปัญญาญาณหยั่งรู้อดีตอนาคต หรือใจคนก็ปรับเปลี่ยนให้เห็นพระสติปัญญาที่เกิดจากการศึกษาและเรียนรู้สรรพวิทยา

ปราโมทย์ สกุรักษ์ความสุข (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดียอพระเกียรติสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” พบว่า กวีใช้กลวิธีเสนอความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 8 กลวิธี ได้แก่ ความเปรียบแบบอุปมา การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ การใช้ความเปรียบแบบอติพจน์ การใช้ความเปรียบแบบการอ้างถึง และการใช้สัญลักษณ์ โดยให้ความเปรียบดังกล่าวนี้เกี่ยวกับพระราชสถานะ พระคุณสมบัติ และสิ่งเสริมพระบารมี การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้มีการสืบทอดขนบตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในกลวิธีการอุปมา อติพจน์ สมพจน์ ปฏิพจน์ และการอ้างถึง นอกจากนี้ยังพบพัฒนาการในการใช้ความเปรียบอันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของกวี และความเชื่อความศรัทธาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา

ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม (2557) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” พบว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กวีใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่มีการผสมผสานขนบเดิมกับความคิดริเริ่มของกวี ได้แก่ การนำร่ายมาประพันธ์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติทั้งเรื่อง การนำโคลงท่อนกาพย์มาประพันธ์ร่วมกับคำฉันท์ และการประพันธ์ร้อยแก้วที่บางแห่งมีสัมผัสคล้ายร่าย นอกจากนี้ กวียังประพันธ์ให้มีความงามทางวรรณศิลป์ โดยใช้กลวิธีทางภาษา ได้แก่ กลวิธีการเล่นเสียง กลวิธีการเล่นคำและกลุ่มคำ กลวิธีการสื่อความ และใช้กลวิธีการประพันธ์ ได้แก่ การใช้คำถามเชิงวรรณศิลป์ และการเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องอีกด้วย

4) แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม (Sociology of Literature) การศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังไม่มีผู้ใดนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม (Sociology of Literature) มาใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยจะนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาใช้ในการ

การศึกษาเพื่อให้เข้าใจการสร้างสรรคัวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม มีดังนี้

จอห์น ฮอลล์ (John Hall) (1979) เขียนหนังสือเรื่อง “The Sociology of Literature” เสนอให้แบ่งการศึกษาสังคมวิทยาวรรณกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ การศึกษาความสัมพันธ์ภายในหนังสือ (books-in-themselves) กับการศึกษาสัมพันธ์ระหว่างหนังสือกับสิ่งอื่น (books-for-others) นักสังคมวิทยาให้ความสำคัญแก่นักพิมพ์เป็นอย่างมาก เพราะสำนักพิมพ์ทำหน้าที่เสมือนนายทวารบาล (gatekeeper) สำนักพิมพ์เป็นด่านแรกที่ควบคุมดูแลความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่านกับงานเขียน สำนักพิมพ์อาจสกัดกั้นต้นฉบับไม่ให้เข้าถึงตลาด หรืออาจจะรับการเผยแพร่ในขั้นตอนการพิมพ์ เมื่อหนังสือตีพิมพ์แล้วชะตากรรมของหนังสือจะถูกส่งต่อให้นายทวารคนอื่น ๆ เช่น ผู้จัดการจำหน่าย นักวิจารณ์ และบรรณารักษ์ นอกจากนี้ สังคมวิทยาวรรณคดีให้ความสำคัญกับตัวบทมาก ความสำเร็จของตัวบทหรือตัวของหนังสือเอง ((books-in-themselves) เป็นสิ่งที่ต้องวิเคราะห์ให้ถ่องแท้เป็นอันดับแรก เพราะจะไม่มี การสรุปใดเกิดขึ้นได้โดยปราศจากการวิเคราะห์ดังกล่าว

สุมาน คุปตะ (Suman Gupta) (2012) เขียนหนังสือเรื่อง “Contemporary Literature: The Basics” เสนอว่าสังคมวิทยาวรรณกรรมศึกษาวรรณกรรมในมิติการผลิตสร้าง (production) และการรับ (reception) ในการผลิตสร้างวรรณกรรม คุปตะเสนอว่าวรรณกรรมร่วมสมัยอยู่ในยุคที่เป็น “อุตสาหกรรมวรรณศิลป์” (literary industry) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสร้างประกอบด้วยนักประพันธ์ ตัวบท (ทั้งในวัฒนธรรมการพิมพ์ และวัฒนธรรมดิจิทัล) คุปตะเสนอให้ศึกษานักประพันธ์ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ นักประพันธ์ที่แสดงตนโดยนัยในตัวบท นักประพันธ์ในฐานะบุคคลสาธารณะ นักประพันธ์ในฐานะบุคคลตามกฎหมาย นอกจากนั้น ยังเสนอให้ศึกษาสำนักพิมพ์ในฐานะสถาบันวรรณกรรม โดยวิเคราะห์ให้เห็นบทบาทด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเป็นทวารบาล (door-keeping) การสร้างรสนิยมทางวรรณกรรม (taste-making) การทำให้แพร่หลายในวงกว้าง (disseminating) เช่น ตัวบทที่ใช้สอนเรียนในโรงเรียน นอกจากนั้น ยังต้องศึกษาบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยนี้ เช่น บรรณาธิการผู้ทำหน้าที่คัดเลือก บรรณาธิการที่ดูแลการเผยแพร่และการตลาด ผู้อ่านที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา นักออกแบบหนังสือ ผู้จัดการจำหน่าย รวมไปถึงผู้ค้าปลีก ส่วนการศึกษาหน่วยในการรับงานวรรณกรรม คุปตะให้ศึกษาผู้อ่านในแง่มุมต่าง ๆ ผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (implied reader) ซึ่งเป็นผู้อ่านที่ถูกคาดการณ์ไว้ในตัวบท ชุมชนแห่งการตีความ (interpretive community-ประกอบด้วยผู้อ่านที่ถูกคาดหวังว่าจะมีศักยภาพหรือเตรียมตัวมากพอที่จะตีความตัวบทได้) คือ ผู้อ่านที่คาดการณ์ก่อนตัวบทพิมพ์เผยแพร่ และผู้อ่านตัวจริง (real reader) คือ ผู้อ่านที่ได้อ่านตัวบทจริง ประเด็นสุดท้ายที่สำคัญที่สุด คือ การอ่านในโลกความเป็นจริง

(real- world reading) อันเป็นประเด็นที่ซับซ้อนกว่าการศึกษาผู้อ่านสามกลุ่มก่อนหน้านี้ กล่าวคือ การอ่านในโลกความเป็นจริงเผยแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่มีพลวัตระหว่างนักประพันธ์ ผู้ผลิตสร้างหนังสือกับเงื่อนไขทางการตลาด ระหว่างอุปนิสัยการอ่านที่ผูกกับบริบทเฉพาะกับตัวบทและผู้อ่าน ตัวบทนั้น ๆ รวมทั้งระหว่างการอภิปรายถึงตัวบทกับการดัดแปลง ทั้งหมดนี้ทำงานร่วมในวงจรเดียวกัน

คริส บัลดิค (Chris Baldick) (2008) เขียนหนังสือเรื่อง “The Oxford Dictionary of Literary Terms” อธิบายความหมายสังคมวิทยาวรรณกรรม (sociology of literature) ไว้ว่า สาขาวิชาวรรณกรรมที่ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างงานวรรณกรรมกับบริบททางสังคมของงานวรรณกรรม ซึ่งรวมถึงรูปแบบการรู้หนังสือ ประเภทของผู้ฟังผู้อ่าน รูปแบบการตีพิมพ์และการนำเสนอ และตำแหน่งทางชนชั้นทางสังคมของผู้เขียนและผู้อ่าน ถือกำเนิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 ที่ประเทศฝรั่งเศส ด้วยผลงานของมาดาม เดอ สตาเอล (Madame de Stael) และฮิปโพลิต แตน (Hippolyte Taine) สังคมวิทยาวรรณกรรมได้รับการฟื้นฟูในโลกที่ใช้ภาษาอังกฤษ เช่น The Long Revolution ของ เรมอน วิลเลียมส์ (Raymond Williams)

ดับเบิลยู.อาร์.โอเวนส์ (W.R.Owens) (2010, p. 217 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม และ ธีระ รุ่งธีระ, 2556 น. 3) เขียนหนังสือเรื่อง “The Handbook to Literary Research” กล่าวถึง ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu, 1930-2002) นักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงในการศึกษาวัฒนธรรมในบริบทสังคม บูร์ดิเยอเสนอแนวคิดเรื่อง “วงวรรณกรรม” (literary field) แนวคิดนี้ นำมาจากแนวคิดเรื่องวงสังคม (social field) ในการศึกษาวงวรรณกรรมให้รอบด้านต้องศึกษาปฏิสัมพันธ์และการโยงใยอันซับซ้อนที่สถาปนาระบบอำนาจทางสังคม วงวรรณกรรมคือเครือข่ายเชื่อมโยงซึ่งกันระหว่างผู้สร้างวรรณกรรม เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง และผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ คือ ผู้อ่าน

กรรณิกา จรรย์แสง (2543, น. 41) เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในฝรั่งเศส” กล่าวว่า บูร์ดิเยอได้เสนอว่า เมื่อจะวิเคราะห์กิจกรรมทางวรรณกรรม ให้พิจารณาว่าในแต่ละองค์ประกอบของกิจกรรมนั้นมีสถานภาพทางสังคมในระดับใด เช่น เมื่อศึกษานักเขียน ก็ต้องพิจารณาว่าเป็นนักเขียนสังกัดกลุ่มงานประเภทใด เป็นนักเขียนบทละครหรือนวนิยาย หรือกวีนิพนธ์ และสังกัดสถาบันทางวรรณกรรมใด เช่น เป็นสมาชิกราชบัณฑิตยสภาฝรั่งเศสหรือไม่ แล้วจึงวิเคราะห์ต่อไปว่าสถานภาพดังกล่าวส่งผลดีหรือผลเสียอย่างไรในการผลิตงาน ถ้าจะศึกษาตัวบทต้องเริ่มจากการแยกแยะรูปแบบและเนื้อหาในการแสดงออก ไม่ว่าจะเป็นประเภทของตัวบท กลวิธีทางวรรณศิลป์ และสารสำคัญ (message) โดยพิจารณาว่าเป็นการแสดงทัศนคติของผู้เขียนอย่างไร (โดยจะรู้ตัว

หรือไม่ก็ตาม) และกลุ่มผู้อ่านรับรู้และรับสารนั้นได้หรือไม่เพียงใด ส่วนในตัวเองมุ่งศึกษา ลักษณะเฉพาะ แหล่งกำเนิดความเป็นมา เช่น เป็นงานเขียนที่อยู่ในวัฒนธรรมกระแสใด เป็นงานที่มีที่มาจาก “ต้นแบบ” ที่มีมาแต่เดิม หรือ เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ตลอดจนผลกระทบจากสถาบันทางสังคมที่มีต่อตัวงาน เช่น รัฐหรือสังคมที่เป็นบริบททางยุคสมัยของผลงานเรื่องนั้นสนับสนุนหรือต่อต้านวาทกรรมวรรณศิลป์ประเภทใด

เอ็น.เค.รัตนา (N.K.Ratna) (2004) กล่าวว่า คำจำกัดความสังคมวิทยาวรรณกรรมเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ได้แก่ 1) ความเข้าใจวรรณกรรมโดยคำนึงถึงแง่มุมทางสังคม 2) ความเข้าใจในผลงานทั้งหมดที่มาพร้อมกับแง่มุมทางสังคมที่มีอยู่ในงาน 3) ความเข้าใจในงานวรรณกรรมและชุมชนสัมพันธ์อันเป็นที่มาของงานวรรณกรรม 4) สังคมวิทยาวรรณกรรมเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง (วิภาษ) ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม และ 5) สังคมวิทยาวรรณกรรมพยายามค้นหาคุณภาพการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างวรรณกรรมกับสังคม

ฟรานซิส. อี.เมอร์ริลล์ (Francis E. Merrill) (1967) เขียนบทความเรื่อง “The Sociology of Literature” กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นทั้งผลผลิตและอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นักวิจารณ์วรรณกรรมแนวสังคมวิทยาได้ยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบททางสังคมของวรรณกรรม วรรณกรรม ‘สะท้อน’ สังคม วรรณกรรมมีอิทธิพลหรือก่อรูปร่างสังคม และวรรณกรรมทำหน้าที่ในสังคม เพื่อรักษา สร้างเสถียรภาพ จัดระเบียบทางสังคม ซึ่งอาจจะเรียกว่า ทฤษฎีควบคุมสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ได้แก่ ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม ระหว่างบุคลิกภาพของผู้เขียน และระหว่างวรรณกรรมกับผู้อ่าน วรรณกรรมเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในจินตนาการ นักเขียนเป็นผู้ควบคุมและเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขที่ตัวละครได้ตอบกัน

อังเดรย์ วตคินส์ (Audrey Watkins) (2017) เขียนบทความเรื่อง “The Sociology of Literature: Theoretical Premises” กล่าวถึงประเด็นสำคัญของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม 6 ประเด็น ได้แก่ 1.ธรรมชาติและขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวิทยากับวรรณกรรม 2.ประวัติพัฒนาการของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม 3.ธรรมชาติของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม 4. พื้นที่และส่วนประกอบของวรรณกรรม และ 5.การศึกษาตามระเบียบวิธีของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม ดังนี้

1) *ธรรมชาติและขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวิทยากับวรรณกรรม* สังคมวิทยาวรรณกรรมเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความสนใจโดยเฉพาะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับโครงสร้างทางสังคมที่วรรณกรรมได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น วรรณกรรมและสังคมต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและไม่สามารถแยกออกจากกันได้

วรรณกรรมกับสังคมต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในทุก ๆ สังคมมีบรรทัดฐานที่แตกต่างกัน บรรทัดฐานดังกล่าวนี้มักจะปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมมี 2 ทาง คือ วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคมและได้รับอิทธิพลจากสังคม สังคมจะเป็นผู้กำหนดแนวทางให้กับนักเขียน ทั้งรูปแบบและแนวทางซึ่งขึ้นอยู่กับโลกทัศน์และความคิดสร้างสรรค์ของนักเขียน รวมทั้งสภาพแวดล้อมและการพัฒนาของวิทยาการมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมทั้งส่วนประกอบของรูปร่างและการสร้างตัวละครในวรรณกรรม นักวิจารณ์วรรณกรรมและนักคิดทางสังคมมุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

2) *ประวัติพัฒนาการของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม* สังคมวิทยาวรรณกรรมมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและมีความคิดที่แตกต่างกันออกไป ผลงานเขียนที่สำคัญและเป็นจุดหมายในประวัติศาสตร์ของสังคมวิทยาวรรณกรรม คือ The Sociology of Literature (1979) ของ John Hall ซึ่งได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีที่หลากหลายของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม ได้แก่ ส่วนประกอบหลักของวรรณกรรม สังคมวิทยาของนักเขียน และบทบาทของการอ่านสาธารณะ ในการสร้างและความสำเร็จของวรรณกรรม ประวัติพัฒนาการของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม นับตั้งแต่ J.C. Herder (1744-1803) และ Madam de Stael (1766-1817) กระทั่งถึงนักวิจารณ์ในยุคปัจจุบันและนักคิดทางสังคมได้แสดงว่า ไม่เพียงวรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันและกันเท่านั้นแต่ยังมีความคิดที่หลากหลายตามทฤษฎีของสังคมวิทยาวรรณกรรม

3) *ธรรมชาติของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม* สังคมวิทยาวรรณกรรมมีประโยชน์ต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน วรรณกรรมเขียนขึ้นในช่วงเวลาแห่งยุคสมัยที่แน่นอนมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับบรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของยุคสมัยนั้น ๆ วรรณกรรมเป็นเหมือนกับส่วนของสังคม สังคมวิทยาวรรณกรรมเน้นศึกษาพิจารณาโลกทัศน์ของผู้เขียนและอุดมการณ์ของทวารบาล (gatekeeper) ของวรรณกรรมซึ่งมีบทบาทต่อการสร้างและความสำเร็จของวรรณกรรม เน้นศึกษาบริบทสังคมและส่วนประกอบทางสังคมของวรรณกรรม วรรณกรรมถูกกำหนดและเกิดรูปร่างจากสิ่งที่อยู่แวดล้อม สถานการณ์ คุณค่าของวัฒนธรรมที่โดดเด่นของยุคสมัย โลกาทัศน์ของนักเขียน อุดมการณ์ของทวารบาล และปัจจัยทางสังคมและสถาบันต่าง ๆ ที่หลากหลาย

4) *พื้นที่และองค์ประกอบของวรรณกรรม* ส่วนที่สำคัญของสังคมวิทยาวรรณกรรมคือ ส่วนประกอบทางสังคมของวรรณกรรม การวิเคราะห์วรรณกรรมในประเด็นนี้ไม่ได้เน้นที่บุคลิกภาพส่วนตัวและความคิดสร้างสรรค์ของนักเขียน แต่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกของนักเขียนกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมของยุคสมัย ผลกระทบของเพศนักเขียน ฐานะ และความ

สนใจทางการเมืองต่อรูปแบบและเนื้อหา และความช่วยเหลือของทวารบาลในการทำให้วรรณกรรมเกิดขึ้นและประสบความสำเร็จ สังคมวิทยาวรรณกรรมเชื่อว่าวรรณกรรมไม่ได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่เกิดรูปร่างขึ้นมาจากคุณค่าของส่วนประกอบทางวัฒนธรรม และเชื่อมต่อกับองค์กรทางวัฒนธรรม และการเมือง พื้นที่และส่วนประกอบหลักของวรรณกรรมตามความคิดของ George A. Hauco นั้น ปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมจะแวดล้อมด้วยโครงสร้างเฉพาะทางสังคม 5 ด้าน ได้แก่ นักเขียน ผู้อ่าน นักวิจารณ์ ผู้อุปถัมภ์ และสำนักพิมพ์ แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมจะอธิบายถึงบทบาทขององค์กรประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ต่อการคงอยู่และความสำเร็จของวรรณกรรม ดังนี้

การอ้างอิงสังคมหรือบริบทของวรรณกรรม John Hall ให้ความหมายของการอ้างอิงสังคมไว้ว่าเหมือนกับกระจกสะท้อนความจริงของสังคม การวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมอย่างละเอียดเป็นสิ่งที่จำเป็นทั่วไป แต่ในการวิเคราะห์ตามแนวทางนี้ศึกษาบริบทของโครงสร้างสังคมทั้งหมด เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ตัวบทวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างตัวบทกับบริบท การอ้างอิงสังคมที่สำคัญ คือ สังคมวิทยาของนักเขียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมโดยเฉพาะได้ดี วรรณกรรมเกิดรูปร่างจากการให้คุณค่าของวัฒนธรรมหลักของยุคสมัย วรรณกรรมเป็นผลของการกระทำในสังคมและวรรณกรรมทำให้การกระทำในสังคมยกระดับขึ้น โลกทัศน์ของผู้เขียน การอ่านสาธารณะ ผู้อุปถัมภ์ นักวิจารณ์ สำนักพิมพ์ การตรวจสอบ ผู้จัดจำหน่าย และห้องสมุดสาธารณะมีบทบาทต่อการสร้างและความสำเร็จของวรรณกรรม วรรณกรรมไม่ใช่ส่วนของสถาบันทางสังคม ตัววรรณกรรมเองเป็นสถาบันทางสังคม นักเขียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นผู้แสดงประสบการณ์และความคิดของตนเองเกี่ยวกับชีวิตและสังคมในงานเขียนของตน วรรณกรรมไม่เพียงได้รับผลกระทบจากกระบวนการทางสังคมแต่ยังมีความจำเป็นต่อสังคมอย่างยิ่ง

บทบาทของนักเขียน นักเขียนทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ประวัติของนักเขียนสามารถศึกษาถึงการตีความเกี่ยวกับสังคมของวรรณกรรมที่เขียนขึ้น การศึกษาประวัตินักเขียนจะศึกษาเกี่ยวกับที่มาทางสังคม พื้นฐานครอบครัว และฐานะทางเศรษฐกิจของนักเขียน อุดมการณ์ของนักเขียนและโลกทัศน์ทางสังคมและการเมืองของเขามีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์งานเขียนของนักเขียน สังคมวิทยาของนักเขียนจะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้อุปถัมภ์ การตอบสนองของผู้อ่าน บทบาทของนักวิจารณ์ นโยบายของรัฐบาล เจเนอรัลทางเศรษฐกิจของนักเขียน และระบบการให้รางวัล ชีวิตและบุคลิกภาพของนักเขียนมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการศึกษาวรรณกรรม การอุปถัมภ์และระบบการให้รางวัลมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาการสร้างสรรค์งานของนักเขียน

บทบาทของผู้อุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการเป็นทวารบาล (Gatekeeper) ของวรรณกรรม นักเขียนได้รับการคุ้มครองและช่วยเหลือจากผู้อุปถัมภ์ ในสมัยอดีตราชสำนักหรือกษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป สำนักพิมพ์ ผู้จัดจำหน่ายหนังสือ ผู้ตรวจสอบ และผู้อ่านเป็นผู้อุปถัมภ์แทนกษัตริย์ ในประวัติศาสตร์วรรณกรรมได้แสดงว่าผู้อุปถัมภ์มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและความสำเร็จของวรรณกรรม นักเขียนจะได้รับการยกย่องหรือความเคารพจากผู้อุปถัมภ์เมื่อบทบาทของตัวแทนจำหน่ายและนักวิจารณ์ได้รับการพัฒนา นักเขียนได้รับโอกาสในสนามของการวิจารณ์วรรณกรรม รูปแบบของผู้อุปถัมภ์มีบทบาทในการเป็นผู้ช่วยเหลือนักเขียนและสร้างรสนิยมทางวรรณกรรมของผู้อ่าน

บทบาทของทวารบาล (คนเฝ้าประตู) ทวารบาลเป็นผู้ผลิตวรรณกรรมและทำให้วรรณกรรมเข้าถึงผู้อ่าน ความคิดเรื่องทวารบาลได้รับการพัฒนามาจากสังคมวิทยาของการสื่อสารมวลชน ซึ่งหมายถึงผู้มีบทบาทในการเลือกรูปแบบของการสื่อสารที่ผู้อ่านผู้ฟังได้รับ สำนักพิมพ์ ผู้จัดจำหน่าย และนิตยสารได้กลายเป็นผู้อุปถัมภ์ใหม่ของนักเขียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และนักเขียนเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญ เพราะมีผลกระทบต่อขอบเขต เนื้อหา และประเภทของวรรณกรรม นักเขียนจึงมีเพียงสนใจผู้อ่านแต่ยังมีสำนักพิมพ์ และผู้จัดจำหน่าย ทวารบาลสำคัญของวรรณกรรม ได้แก่ สำนักพิมพ์ ผู้จัดจำหน่าย ผู้ตรวจสอบ นักวิจารณ์ ห้องสมุดสาธารณะ ทั้งหมดนี้ต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน

บทบาทของสำนักพิมพ์และผู้จัดจำหน่าย ตำแหน่งทางสังคมของนักเขียนขึ้นอยู่กับโครงสร้างที่ผสมผสานกันของการพิมพ์ การจำหน่าย และระบบรางวัล สำนักพิมพ์ให้ความปลอดภัย ชื่อเสียง และการสนับสนุนทางการเงินแก่นักเขียน หากสำนักพิมพ์เป็นผู้พัฒนารสนิยมและมาตรฐานที่พิถีพิถันนักเขียนก็จะโชคดี แต่หากไม่เป็นเช่นนั้น นักเขียนก็จะไม่มีความมั่นคง สำนักพิมพ์มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของนักเขียน ชะตากรรมของนักเขียนและผลงานวรรณกรรมของเขาขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของสำนักพิมพ์ สังคมวิทยาวรรณกรรมศึกษาปัญหาทั้งหมดและตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนกับสำนักพิมพ์ เช่น สำนักพิมพ์มีอิทธิพลต่อนักเขียนและผลงานของนักเขียนอย่างไร วรรณกรรมได้รับการพิมพ์ได้อย่างไร สำนักพิมพ์มีบทบาทในการสร้างวรรณกรรมอย่างไร นักเขียนมีความสัมพันธ์กับสำนักพิมพ์อย่างไร วิสัยทัศน์ของสำนักพิมพ์มีผลกระทบต่อนักเขียนและผลงานวรรณกรรมของเขาอย่างไร ความสำเร็จของนักเขียนและงานของเขาขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้จัดจำหน่าย เพราะผู้จัดจำหน่ายจะชักชวนผู้อ่านสาธารณะให้สนใจหนังสือเรื่องเฉพาะเจาะจง และสร้างต้นฉบับของวรรณกรรมถึงผู้อ่านได้ง่าย บทบาทของสำนักพิมพ์นั้นน่า

อันตรายแต่บทบาทของผู้จัดจำหน่ายเป็นผลอย่างมาก สังคมวิทยาวรรณกรรมศึกษาความแตกต่างของกลยุทธ์ระหว่างสำนักพิมพ์กับผู้จัดจำหน่าย

บทบาทของนักวิจารณ์ ขณะที่รสนิยมเกี่ยวกับการอ่านสาธารณะได้พัฒนาเพิ่มขึ้น ระดับของนักวิจารณ์ก็ได้เพิ่มขึ้น และนักวิจารณ์ได้กลายเป็น “ผู้ชิม” ของผู้อ่าน และมีบทบาทเป็นผู้อธิบายและผู้แนะนำทาง บทบาทของนักวิจารณ์เหมือนกับบทบาทของครู นักวิจารณ์ไม่เพียงวิจารณ์เฉพาะวรรณกรรมเท่านั้น แต่หากเป็นผู้ให้คำแนะนำทางการเมือง การวิจารณ์ของเขามักจะบอกถึงความสนใจทางอุดมการณ์ ปัจจุบันความนิยมต่อการวิจารณ์ได้ขยายวงกว้าง ใครก็สามารถเป็นนักวิจารณ์ได้ นับแต่นักเขียนจนกระทั่งผู้อ่าน สังคมวิทยาพิจารณาว่านักวิจารณ์เป็นเหมือนบรรณารักษ์ที่จัดซื้อหรือให้บริการยืมหนังสือซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือกับผู้อ่าน ผู้ขายหนังสือขณะที่ขายก็แนะนำผู้ซื้อเกี่ยวกับความพิเศษของหนังสือ แม้กระทั่งครูในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยชักชวนนักเรียนให้อ่านหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นพิเศษ การอภิปรายหนังสือในการประชุมและสัมมนากับเพื่อน ทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของการวิจารณ์หนังสือทั้งสิ้น การวิจารณ์ทั้งหมดนี้มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของวรรณกรรม บทบาทของนักวิจารณ์ควรอภิปรายพร้อมไปกับการวิเคราะห์และการแปลวรรณกรรม สังคมวิทยาวรรณกรรมศึกษาบทบาททั้งหมดของนักวิจารณ์ผู้เป็นสื่อกลางของวรรณกรรม

บทบาทของห้องสมุด ห้องสมุดมีบทบาทให้ความบันเทิงเกี่ยวกับรสนิยมทางวรรณกรรมในการอ่านสาธารณะ และการกระจายงานวรรณกรรมระหว่างสื่อสารมวลชน ห้องสมุดที่มีอยู่ทั่วไปรู้รสนิยมของผู้อ่านที่สื่อสารกับนักเขียน ห้องสมุดมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดขึ้นและความสำเร็จของนักเขียนและผลงานของนักเขียน อีกทั้งผู้อ่านยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดชะตากรรมของนักเขียนและผลงานของนักเขียน

บทบาทของการอ่านสาธารณะ การอ่านสาธารณะ ได้แก่ ความสามารถในการอ่านและพฤติกรรมการอ่าน การเติบโตของการอ่านสาธารณะสามารถดูได้จากการผลิตหนังสือที่เพิ่มขึ้น การศึกษาสังคมวิทยาของการอ่านสาธารณะแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการอ่านของผู้อ่านที่เป็นชนชั้นกลางทำให้ธุรกิจโรงพิมพ์เจริญรุ่งเรืองและสร้างความหมายทางวัฒนธรรมของวรรณกรรมในประวัติศาสตร์วรรณกรรม ปัจจัยสำคัญที่เชื่อถือได้สำหรับการเพิ่มขึ้นของการอ่านสาธารณะใหม่ คือ การเพิ่มขึ้นของระบบทุนนิยม ขณะที่การอ่านสาธารณะมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและความสำเร็จของวรรณกรรม ยังควรศึกษาการประเมินคุณค่าของวรรณกรรมด้วย

5) การศึกษาตามระเบียบวิธีของแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรม มีดังนี้

1) การศึกษาสังคมวิทยาของวรรณกรรม สังคมวิทยาวรรณกรรมเน้นศึกษาบริบททางสังคมของงานวรรณกรรม ได้แก่ เชื้อชาติ สภาพแวดล้อม ช่วงเวลา พื้นฐานและโครงสร้างส่วนบน

การสำรวจการคัดเลือกนักเขียนและพื้นฐานของนักเขียน เงื่อนไขของการผลิตและการรับเข้าของวรรณกรรม ตัวบทและจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมคือสถานการณ์ต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์และความหมายของวรรณกรรมได้รับการสร้างขึ้นด้วยสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์สังคมของสังคมที่เป็นแหล่งกำเนิดวรรณกรรม ความหมายของตัวบทเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน การตีความเปลี่ยนแปลงไปกับสถานการณ์ของสังคมและยุคสมัยของผู้ตีความ ดังนั้น การตีความที่สามารถที่จะตีความใหม่ได้เสมอ แนวทางการศึกษานี้เน้นศึกษาสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ของงานวรรณกรรม

2) วรรณกรรมเป็นรูปแบบของสังคมวิทยา นักเขียนใช้วรรณกรรมเป็นเหมือนรูปแบบของสังคม กล่าวคือ สังคมวิทยาพิจารณาทั่วไปเกี่ยวกับศาสตร์ทางสังคม ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมอย่างมีหลักเกณฑ์ วรรณกรรมก็ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมอย่างมีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกัน วรรณกรรมจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของสังคมวิทยา ทั้งสังคมวิทยาและวรรณกรรมล้วนศึกษาเกี่ยวกับชีวิตในสังคม สังคมวิทยาและวรรณกรรมจึงไม่ได้ห่างไกลจากอำนาจของความคิดที่มีส่วนร่วมกัน เราสามารถยืนยันความสมบูรณ์ของวรรณกรรมจากข้อมูลทางสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยาทำให้ความเป็นจริงทั่วไปเป็นเหมือนแหล่งข้อมูลและแปลงข้อมูลให้เป็นการแสดงออกเฉพาะ

3) การกำเนิดสังคมของวรรณกรรม ศึกษาเกี่ยวกับการกำเนิดของวรรณกรรมในสังคม การศึกษาพลังทางสังคมที่มีผลต่อการผลิตวรรณกรรม การวิเคราะห์เงื่อนไขของการผลิตหนังสือและวรรณกรรมสื่อสารมวลชน กำเนิดทางสังคมของวรรณกรรม และความคิดเรื่องโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับชีวิตสังคมเป็นความสำนึกของกลุ่มทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งกับเอกภาพแห่งจินตนาการที่สร้างโดยนักเขียน สังคมเป็นพื้นฐานของวรรณกรรมทุกเรื่อง ความคิดหรือความรู้สึกของปัจเจกบุคคลสามารถศึกษาจากบริบทของพลังทางสังคมและโครงสร้างของจิตสำนึกร่วม เพราะจิตสำนึกส่วนบุคคลถูกแปลงมาจากปรากฏการณ์หรือการกระทำทางสังคม

4) วรรณกรรมเป็นผลผลิตและพลังทางสังคม วรรณกรรมสร้างและกำหนดสถานการณ์จากพลังทางประวัติศาสตร์สังคมที่แน่นอน และในเวลาเดียวกัน วรรณกรรมยังได้เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทางสังคม ธรรมชาติของการเขียนเป็นการผลิตทั้งการสร้างและการกำหนดสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์สังคม นักเขียนเป็นผลผลิตของสังคมที่บันทึกทั้งการสร้างเป้าหมายและเป้าหมาย แนวการศึกษาของ Marxist แสดงว่าวรรณกรรมเป็นทั้งผลผลิตและพลังทางสังคม เชื่อว่าอุดมการณ์ของทวารบาล (Gatekeeper) คือ พลังทางสังคม

5) วิธีการที่วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เราไม่อาจประเมินค่าและวิเคราะห์วรรณกรรมโดยปราศจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม สังคมวิทยาและจิตวิทยาของนักเขียน สถาบันทางสังคมและสิ่งที่กำหนดวรรณกรรม สังคมวิทยาวรรณกรรมจึงเป็น

กลุ่มก้อนของความแตกต่างทางอุดมการณ์ที่หมุนเวียน วรรณกรรมไม่ใช่ความเป็นส่วนตัวแต่เป็นปรากฏการณ์ของสำนักกร่วม วรรณกรรมก่อรูปร่างขึ้นมาจากทิศทางในสังคมที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้สร้าง การอ้างอิงทางสังคม สำนักพิมพ์ บริบทวัฒนธรรมของผู้จัดทำจำหน่าย ผู้อ่าน โดยปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมเกิดขึ้นจากปัจจัย ได้แก่ อุดมการณ์ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม สิ่งแวดล้อม นักวิจารณ์ และห้องสมุด สังคมวิทยาวรรณกรรมศึกษาบทบาทขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ต่อทิศทางของการคงอยู่และความสำเร็จของวรรณกรรม

สุภางค์ จันทวานิช (2526) เขียนหนังสือเรื่อง “สังคมวิทยาวรรณคดี” กล่าวไว้ว่า ในโลกของวรรณกรรมมีสิ่งประกอบกันคือ ผู้สร้าง ตัวบท ผู้เสพและผู้อ่าน (Public) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ก่อให้เกิดวงจรซับซ้อนในโลกวรรณกรรม เป็นวงจรที่เกี่ยวเนื่องกับศิลปะ เทคโนโลยีหรือวิทยาการรวมทั้งธุรกิจการค้า และเมื่อเราพิจารณาจากวงจรนี้ ในแง่ของผู้สร้างสรรค์ สิ่งที่เราอาจศึกษาได้ คือ การตีความหมายที่ผู้สร้างวรรณกรรมต้องการจะสื่อไปยังผู้อ่าน การตีความทั้งในแง่อารมณ์ความรู้สึกและความหมายเชิงปรัชญา ในด้านผลงานวรรณกรรมเราอาจพิจารณาในแง่ของสุนทรียภาพ ภาษา และกลวิธีทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ ส่วนกลุ่มผู้อ่าน และสภาพแวดล้อมอื่น เราก็อาจศึกษาวิวัฒนาการของกลุ่มผู้อ่านตั้งแต่อดีต ความสำคัญของกลุ่มผู้อ่านในด้านการเมือง สังคม ตลอดจนเศรษฐกิจ นอกจากนี้ สำนักพิมพ์ยังเป็นสิ่งที่สังคมวิทยาวรรณคดีให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะการตีพิมพ์งาน คือ การเกิดของงาน บทบาทของสำนักพิมพ์มีมากมาย นอกจากทำให้งานเขียนเกิดแล้วยังเป็นผู้ดูแล ผู้ให้คำปรึกษา

นอกจากนี้ ยังมีผู้อธิบายมิติการผลิตและการรับวรรณกรรมเพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ดังนี้ เจตนา นาควัชระ (2542) เขียนหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี” กล่าวถึงบทบาทสำนักพิมพ์และการให้รางวัลวรรณกรรมไว้ว่า นักสังคมวิทยาแห่งวรรณคดี (sociology of literature) ในประเทศตะวันตก ได้แสดงความเป็นห่วงเป็นใยอยู่มากในเรื่องที่การค้าเข้ามามีบทบาทในเรื่องของวรรณศิลป์ การประกวดหนังสือ การให้รางวัลหนังสือนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ได้ยากในโลกปัจจุบัน เพราะจำนวนหนังสือมีมาก ผู้ตัดสินจึงอาจจะมีได้มีโอกาสใช้ความละเอียดถี่ถ้วนได้พอในการตัดสินให้รางวัล แต่ถ้าตัดสินให้รางวัลไปแล้ว ก็เท่ากับว่าจะต้องร่วมรับผิดชอบกับบทบาทของหนังสือเล่มนั้นที่จะมีต่อสังคมด้วย เพราะสำนักพิมพ์ย่อมจะต้องรับเพิ่มจำนวนพิมพ์ออกเป็นครั้งที่ 2-3-4-5 และ “ตลาด” หนังสือก็พร้อมที่จะรับคำวินิจฉัยของกรรมการว่า เป็นคำพิพากษาที่มีต้องมิข้อโต้เถียง ถ้าผู้ตัดสินได้ทำงานไปด้วยความเที่ยงธรรม ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยวิจรรย์ญาณอันสูงส่ง การเผยแพร่หนังสือนั้นในวงกว้าง ก็เท่ากับเป็นการให้อาหารทางปัญญาและทางอารมณ์ไปสู่คนหมู่มาก นับว่าเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ แต่ถ้าผู้ตัดสินทำงานบกพร่อง จำจะต้องให้รางวัลไปสักหนึ่งหรือสอง

รางวัล สิ่งที่มามาก็คือการแพร่วรรณกรรมที่ไร้คุณภาพไปในวงกว้าง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดมรดกผลอันใดในเรื่องของการจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ นักสังคมวิทยาแห่งวรรณคดีในประเทศตะวันตกได้แสดงข้อคิดเห็นไว้ว่า การโฆษณา มีผลกระทบต่อวงการหนังสือ ในทางที่มีใช่เป็นการส่งเสริมคุณภาพ การวัดคุณค่าหนังสือด้วยการนับสถิติการขายเป็นสิ่งที่กระทำกันอยู่เป็นประจำ ถ้าหนังสือเล่มใดเป็น “best seller” ก็เท่ากับเป็นการโฆษณาที่ดีที่สุด เพราะผู้อ่านที่ไม่ค่อยจะชวนขวยหาหนังสือเอง ก็คงจะต้องพึ่งคำแนะนำจากแหล่งใดแหล่งหนึ่ง และในโลกสมัยใหม่ที่คนสนใจสถิติและตัวเลข ผู้อ่านเป็นจำนวนไม่น้อยก็คงจะเลือกหนังสือตามสถิติของการขายดี ทั้งหมดนี้ การผลิตหนังสือเป็นจำนวนมากเป็นของไม่ดี หรือการเผยแพร่หนังสือออกไปในวงกว้างเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ตรงกันข้าม หนังสือปกอ่อนราคาถูก ที่ช่วยเผยแพร่วิทยาการนานาชนิดไปสู่ผู้อ่านเป็นจำนวนมาก เท่ากับเป็นการช่วยเผยแพร่ผลงานทางปัญญาของมนุษยชาติออกไปในวงที่กว้าง

จอห์น ซัทเทอร์แลนด์ (John Sutherland) แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์ (2561) เขียนหนังสือเรื่อง “A little History of Literature” กล่าวถึงสังคมวิทยาวรรณกรรมในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า การให้รางวัลวรรณกรรมในยุคปัจจุบันเพราะเราอยู่ในยุคแห่งการแข่งขันซึ่งชัยชนะกลายเป็นสิ่งสำคัญ ระบบการให้รางวัลนำพาองค์ประกอบที่น่าตื่นเต้นอย่างผู้ชนะกับผู้แพ้เข้ามาในโลกวรรณกรรม ทำให้โลกวรรณกรรมกลายเป็นสนามกีฬาหรือสนามประลองยุทธ์ประเภทหนึ่ง หนังสือที่ได้รับรางวัลซึ่งผ่านการคัดสรรจากคณะผู้เชี่ยวชาญที่มีวิจารณ์ญาณและสำรวจวงการนี้มาแล้วอย่างซ้ำซ้อน จะเป็นป้ายบอกว่าควรจะเดินตามเส้นทางใดในโลกวรรณกรรม นอกจากนี้ วงการค่านหนังสือต่างชื่นชอบรางวัลวรรณกรรม เพราะทำให้เกิดความมั่นใจว่าหนังสือเล่มนั้นทำเงิน ในศตวรรษที่ 20 งานเทศกาลหนังสือและวรรณกรรมเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้อ่านและนักเขียนได้พบปะกัน ผู้อ่านบอกเล่ากับผู้เขียนและตัวแทนสำนักพิมพ์ว่าตนชอบอะไร สำนักพิมพ์เฝ้าสังเกตว่าหนังสือแบบใดที่ขายได้ดี อีกทั้งยังมีการเติบโตของนักอ่านในท้องถิ่น มีการถกเถียงและวิจารณ์เกี่ยวกับวรรณกรรมที่นำอ่าน กลุ่มนักอ่านได้เปิดหนทางการสื่อสารแบบใหม่ระหว่างผู้สร้างและผู้เสพ สำนักพิมพ์หลายแห่งตกแต่งวรรณกรรมเพื่อขายให้กับผู้อ่าน โดยมีบทสัมภาษณ์หรือข้อความถามตอบจากผู้แต่งเสริมเข้ามา ปัจจุบันงานเขียนไม่ได้มีลักษณะจากบนลงล่าง แต่เป็นแบบล่างขึ้นบน กลุ่มผู้อ่านจึงช่วยให้วงการการอ่านคึกคัก และในช่วงที่สองของทศวรรษที่ 21 นี้ อีบุ๊ก เริ่มขายดีกว่าหนังสือแบบเดิม มีวรรณกรรมปรากฏขึ้นอีกเป็นจำนวนมากในรูปแบบที่แตกต่างจากขนบเดิม ทั้งเสียง ภาพ และรูปแบบเสมือนจริง เนื้อหาที่มีให้เราอ่านหรือแหล่งข้อมูลมีขนาดใหญ่มากขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถจัดส่งได้ทันที โดยปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของแต่ละคนได้ เพียงจ่ายเงินจำนวนไม่

มากและกดปุ่มหน้าจอสองสามครั้ง ก็สามารถเป็นเจ้าของงานที่ตีพิมพ์เสร็จใหม่ ๆ หรือหนังสือมือสองมากมายแทบนับไม่ถ้วนบนเว็บไซต์

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558) เขียนบทความเรื่อง “บทบาทของรางวัลวรรณกรรมต่อการสร้างและเสถียรภาพวรรณกรรม” กล่าวว่า บทบาทของรางวัลวรรณกรรมนั้นก็คล้ายคลึงกับเจ้าของร้านหนังสือ คือ สามารถกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของหนังสือเล่มหนึ่ง ๆ ว่าควรจะอยู่ที่ใดบนชั้นหนังสือหรือกระทั่งควรจะได้อยู่บนชั้นหนังสือหรือไม่ รางวัลวรรณกรรมทำหน้าที่เหมือนพนักงานจัดชั้นหนังสือตอบสนองนโยบายของเจ้าของร้านอีกที การตัดสินใจให้รางวัลวรรณกรรมใดได้ขึ้นชั้นนั้นอิงอยู่กับชุดนิยามและบรรทัดฐานทางวรรณกรรมชุดหนึ่ง ๆ รางวัลวรรณกรรมนั้นมีได้มีบทบาทเพียงช่วยเพิ่มยอดขายหรือเป็นบำเหน็จชีวิตให้กับนักเขียนเท่านั้น หากมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างบรรทัดฐานวรรณกรรมอันจะมีผลต่อเนื่องไปถึงการสร้าง เสพ และตีความวรรณกรรม นอกจากนี้ นักเขียนและนักอ่านก็มีบทบาทเช่นกันในการสร้างและปรับเปลี่ยนนิยาม มาตรฐานและรสนิยมทางวรรณกรรมเหมือนกับที่สายส่งมีอำนาจต่อรองกับร้านหนังสือว่าต้องส่งนวนิยายชิ้นนี้ขึ้นให้หนังสือของเขา หรือคนอ่านก็มีอำนาจต่อรองกับร้านหนังสือว่า หากจัดร้านหนังสือไม่ต้องกักรสนิยม เช่นทั้งร้านมีแต่นิยายประโลมโลก หรือคู่มือทำราย นักอ่านก็มีสิทธิจะไม่เข้าร้านหนังสือนั้น

การนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมมาศึกษาวรรณกรรม มีดังนี้

นันทนัย ประสานนาม (2549) เขียนบทความเรื่อง “หนังสือกลอนวัยรุ่นของไทยในมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี” มุ่งศึกษาหนังสือกลอนวัยรุ่นผ่านมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดีอันได้แก่ ตัวบท ผู้เขียน ผู้อ่าน และบทบาทของสำนักพิมพ์โดยมีสำนักพิมพ์ไยใหม่เป็นกรณีศึกษา ผลของการศึกษาพบว่าหนังสือกลอนวัยรุ่นมีลักษณะเด่นคือ ตัวบทมีจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เครื่องหมายวรรคตอน ลายมือ และภาพประกอบที่มีลักษณะเฉพาะตัว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกลอนวัยรุ่นกับผู้อ่านมีลักษณะพิเศษ คือ ผู้อ่านสามารถเปลี่ยนฐานะไปเป็นผู้เขียนและผู้คัดเลือกได้โดยใช้ตัวบทเป็นช่องทาง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของสำนักพิมพ์ที่กำหนดหลักของการประพันธ์ สร้างและอุปถัมภ์นักเขียน รวมทั้งส่งเสริมการขาย จึงกล่าวได้ว่าทั้งความเฟื่องฟูและความเสื่อมถอยของกลอนวัยรุ่นล้วนเกิดจากอิทธิพลของสำนักพิมพ์ในฐานะองค์กรปกครองโลกของวรรณกรรม

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาแนวสังคมวิทยาวรรณกรรมเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมเพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาประสิทธิภาพการสื่อสารของวรรณกรรมมายังผู้อ่าน ได้แก่ ญัฐพงศ์ แยมเจริญ (2544) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมวิเคราะห์พระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชนก” การศึกษาผู้เขียน เช่น ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช

(2558) เขียนบทความเรื่อง “ปริศนาข้างหลังภาพ ‘คณะสุภาพบุรุษ’” และชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558) เขียนบทความเรื่อง “ไม้ เมืองเดิม: นักเขียนตำนาน ตำนานนักเขียน” *การศึกษาผู้อ่าน* เช่น พิภพ ไทบุญណาค (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทัศนคติและพฤติกรรมในการเลือกซื้อหนังสือประเภทบันเทิงคดีของบุคคลวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร” นพรัตน์ ประกอบไวยกิจ (2548) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “พฤติกรรมการซื้อหนังสือวรรณกรรมเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” และ *การศึกษาสถาบันวรรณกรรม* เช่น สุรพงศ์ จันทร์เกษมพงศ์ (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “หนังสือวัดเกาะ: การสืบทอดคุณค่าและปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465-2575” มาโนช ดินลานสกุล (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน” และธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วชิรญาณกับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2427-2448”

ส่วนการศึกษาวรรณกรรมตามแนวสังคมวิทยาวรรณกรรมของต่างประเทศ ได้แก่

เอมี. อี. ซิงเกอร์ (Amy E. Singer) (2011) เขียนบทความเรื่อง “A Novel Approach: The Sociology of Literature, children’s Books, and Social Inequality” โดยการสุ่มเลือกนวนิยายอเมริกันสำหรับเด็กที่ตีพิมพ์ระหว่างปี 1930-1980 ผู้วิจัยคัดเลือกนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ *Tales of a Fourth Grade Nothing*, *A Wrinkle in Time*, and *Hitty: Her First Hundred Years* มาศึกษาและวิเคราะห์บริบทการผลิต เพื่อตรวจสอบว่านวนิยายสำหรับเด็กมีเรื่องเล่าที่สะท้อนหรือท้าทายแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมและอำนาจได้อย่างไร และเมื่อใด พบว่า นวนิยายสำหรับเด็กสามารถทำให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลเกี่ยวกับระบบสังคม ความไม่เท่าเทียมกัน การแบ่งชั้นทางเพศและการเหยียดเชื้อชาติ นวนิยายสำหรับเด็กไม่เพียงแต่อธิบายถึงความไม่เท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ทางสังคม แต่ยังกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้ด้วย แสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางสังคมอาจถูกท้าทายหรือกระทั่งเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ผู้อ่านรุ่นเยาว์จึงไม่เพียงเรียนรู้การจัดระเบียบโลกทางสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวิธีท้าทายและเปลี่ยนแปลงความไม่เท่าเทียมกันด้วย

เมห์เมต อนิก (Mehmet Anik) (2020) เขียนบทความเรื่อง “An Analysis of the Sociology of Literature on Don Quixote in the Context of Its Emphasis on Modern Individual and Reader” พบว่า Don Quixote ผลงานเขียนที่มีชื่อเสียงของนักเขียนชาวสเปน Miguel de Cervantes Saavedra แม้วาวรรณกรรมรูปแบบใหม่นี้จะเข้าถึงผู้ชมในวงแคบได้ในตอนแรก แต่จำนวนผู้อ่านยุคใหม่ก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นทีละน้อย เมื่อเทียบกับการเล่าเรื่องแบบคลาสสิก การเล่าเรื่องสมัยใหม่จะเน้นเฉพาะตัวบุคคลมากกว่า และเทคนิคการเล่าเรื่องที่ใช้ในประเภท

การเล่าเรื่องนี้ ทำให้ตัวละครที่สมมติขึ้นในนวนิยายมีตัวตนอยู่เบื้องหน้า ดึงความสนใจโดยเน้นที่ปัจเจกบุคคลและผู้อ่านสมัยใหม่ Cervantes มีความคิดว่า ผู้อ่านไม่ควรอยู่ภายนอกงาน แต่เป็นส่วนสำคัญของงาน ดังนั้น ผู้อ่านไม่ควรถูกจำกัดโดยผู้เขียน เสรีภาพในการตีความของผู้อ่านควรได้รับการยอมรับ

5) แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ (New Historicism) บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้วิจัยจะนำแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่มาเป็นแนวทางในการศึกษา เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ (New Historicism) มีดังต่อไปนี้

แมทท์ ฮิคลิง (Matt Hickling) (2018) เขียนบทความเรื่อง “New Historicism” กล่าวว่า ใน Oxford English Dictionary ให้คำจำกัดความว่า New Historicism เป็น “รูปแบบของการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรมที่ตรวจสอบวิธีการที่ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (โดยเฉพาะข้อความวรรณกรรม) มีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในบริบททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ้างอิงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปฏิบัติการในสังคมในยุคนั้น” ผู้ริเริ่มแนวคิด New Historicism ที่ได้รับการยอมรับ คือ Stephen Greenblatt เขามีความคิดว่า มีโลกทางสังคมที่แท้จริงซึ่งถูกหล่อหลอมและเปลี่ยนรูปโดยดาราที่สร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง New Historicism เน้นที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำเนินการภายในสังคมในยุคนั้น เราอ่านอดีตจากปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักคิดมาร์กซิสต์มองว่าประวัติศาสตร์เป็นขบวนการของเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชนะ และวรรณกรรมเป็นหนึ่งในสถาบันที่มีส่วนร่วมในการทำให้อำนาจรัฐและอุดมการณ์เป็นที่คุ้นเคยและเป็นที่ยอมรับของพลเมืองของรัฐ

ไวโอเลตา เอ็ม. เวซิก (Violeta M. Vesić) (2016) เขียนบทความเรื่อง “New Historicism: Text and Context” กล่าวว่า ในช่วงศตวรรษที่ 20 ประวัติศาสตร์ถูกมองว่าเป็นปรากฏการณ์นอกวรรณกรรมที่รับประกันความถูกต้องของการตีความวรรณกรรม ประวัติศาสตร์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นพื้นฐานสำหรับการอ่านงานวรรณกรรม ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อประวัติศาสตร์ในทฤษฎีวรรณคดีอเมริกัน ซึ่งกลายเป็นที่รู้จักในชื่อลัทธิประวัติศาสตร์นิยมใหม่ (New Historicism) ที่สนใจศึกษางานวรรณกรรมในแง่ของสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมือง การศึกษางานวรรณกรรมโดยใช้ New Historicism เป็นการศึกษาบริบทการเมือง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถานการณ์ที่สร้างผลงานวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ไม่สามารถมองอย่างเป็นกลางได้ และความเป็นจริงสามารถเข้าใจได้ผ่านบริบททางวัฒนธรรม การอ่านซ้ำ และ

การตีความวรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงการอ่านซ้ำของข้อความที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว แต่เป็นการอ่านในรูปแบบใหม่ทั้งหมด

อันตัน เคียส์ (Anton Kaes) (1989) เขียนบทความเรื่อง “New Historicism and the Study of German Literature” กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์และบริบทได้รับความสนใจในวงกว้าง ลัทธิประวัติศาสตร์นิยมใหม่ เป็นคำที่สตีเฟน กรีนแบลตต์ (Stephen Greenblatt) เรียกเพื่ออธิบายลักษณะกลุ่มของบทความเชิงประวัติศาสตร์ที่เขาเขียนในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาของอังกฤษในปี 1982 การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและโลกสังคม นักประวัติศาสตร์นิยมใหม่ปฏิเสธว่างานวรรณกรรมเป็นเพียงการสะท้อนความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ แต่เนื้อความในวรรณกรรมเชื่อมโยงกับโลกของสังคมภายนอก นักประวัติศาสตร์นิยมใหม่ได้สำรวจอุดมการณ์และวัสดุสำหรับการผลิตวรรณกรรม ลัทธิประวัติศาสตร์นิยมใหม่มีความสนใจในความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมวรรณกรรมและอำนาจ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองแสดงออกอย่างไรในวรรณกรรม เน้นที่การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างข้อความในวรรณกรรมและบริบท

หลุยส์ ไทสัน (Loist Tyson) (2006) เขียนหนังสือเรื่อง “Critical theory today: a user-friendly guide” กล่าวถึงแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ว่า

1. การเขียนประวัติศาสตร์คือการตีความของสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่ความเป็นจริง ดังนั้น ทุกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่า และสามารถวิเคราะห์ได้โดยการใช้เครื่องมือจำนวนมาก จึงสามารถใช้การวิเคราะห์ทางวรรณกรรมเพื่อวิเคราะห์เรื่องเล่า

2. ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เส้นตรง (ประวัติศาสตร์ไม่ใช่กระบวนการอย่างเหมาะสมจากสาเหตุ A ถึงผลกระทบ B และจากสาเหตุ B ถึงผลกระทบ C) และประวัติศาสตร์ไม่ใช่ความเติบโตก้าวหน้า (เผ่าพันธุ์มนุษย์ไม่ใช่การเติบโตอย่างมั่นคงเหนือสาเหตุของเวลา)

3. อำนาจไม่เคยจำกัดอยู่ที่ปัจเจกบุคคลหรือระดับของปัจเจกบุคคลในสังคมทั้งหมด แต่อำนาจแวดล้อมอยู่ในวัฒนธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งของ การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของมนุษย์ และมีความสำคัญที่สุดสำหรับการวิจารณ์วรรณกรรม การเปลี่ยนแปลงของความคิดตลอดจนความหลากหลายของวาทกรรมซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

4. ไม่มีการคงอยู่อย่างถาวรและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีจิตวิญญาณของยุคสมัย และไม่มี การบรรยายรวบยอดที่เพียงพอของประวัติศาสตร์ (การบรรยายที่จัดเตรียมกุญแจสำหรับทุกการคาดเดาให้กับวัฒนธรรม) ประวัติศาสตร์มีเพียงการเปลี่ยนแปลง แต่ยังมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่มั่นคงระหว่างวาทกรรม การให้ความหมายของนักประวัติศาสตร์แต่ละคนที่พยายามวิเคราะห์ ตลอดจนการวิเคราะห์ที่ไม่สมบูรณ์เสมอ เป็นเรื่องราวสำหรับบางส่วนของภาพประวัติศาสตร์เท่านั้น

5. อัตลักษณ์ส่วนบุคคลเหมือนกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ตัวบทวรรณกรรมและสิ่งประดิษฐ์เกิดรูปร่างโดยรูปร่างทางวัฒนธรรมที่แวดล้อมอยู่ ดังนั้น ประเภทวัฒนธรรม เช่น ความธรรมดาและไม่ธรรมดา มีเหตุผลและไม่มีเหตุผลเป็นสิ่งที่มีความหมาย อัตลักษณ์ส่วนตัวของเราประกอบด้วยเรื่องเล่าที่เราบอกตัวเองเกี่ยวกับเรื่องของเรา และเราวาดเรื่องราวสำหรับเรื่องเล่าจากการแวดล้อมของวาทกรรมที่ประกอบอยู่ในวัฒนธรรมของเรา

6. การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ทั้งหมดไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเป็นส่วนตัว นักประวัติศาสตร์ต้องแสดงหนทางที่ตัวเองรู้ ฐานที่เคยเป็น ใช้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ตนเป็นเจ้าของสำหรับตีความประวัติศาสตร์

การวิจารณ์วรรณกรรมตามแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่มองว่าตัวบทวรรณกรรมตลอดจนภาพตัวแทนของประสบการณ์ของมนุษย์ ณ เวลาและสถานที่เป็นการตีความทางประวัติศาสตร์ เช่น ตัวบทวรรณกรรมถูกกำหนดขึ้นจากวาทกรรมที่เผยแพร่อยู่ในช่วงเวลาที่ตัวบทนั้นเขียนขึ้น และตัวบทก็เป็นหนึ่งในวาทกรรม นั่นคือ ตัวบทวรรณกรรมเกิดรูปร่างและทำให้เกิดรูปร่างโดยวาทกรรมที่เผยแพร่ในวัฒนธรรมที่ตัวบทสร้างขึ้น ในทำนองเดียวกัน การตีความของเราทำให้เกิดรูปร่างของตัวบทวรรณกรรมและเกิดรูปร่างจากวัฒนธรรมที่แวดล้อมชีวิตความเป็นอยู่

ไทสันได้วิเคราะห์นวนิยายเรื่อง “The Great Gatsby” ของ Scott Fitzgerald ตามแนวการอ่านแบบประวัติศาสตร์นิยมใหม่ นวนิยายเรื่องนี้ตีพิมพ์ในขณะที่เป็นยุคแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมากของอเมริกา นวนิยายได้เผยแพร่วาทกรรมหนึ่งที่โดดเด่นของยุคสมัยที่นวนิยายเรื่องนี้เขียนขึ้น คือ วาทกรรมเรื่องการสร้างเนื้อสร้างตัวของผู้คน ซึ่งมีขึ้นให้เด็กชายที่ยากจนในอเมริกาตระหนักว่าเขา มีสิทธิส่วนบุคคลอย่างเท่าเทียมที่จะสามารถขึ้นสู่จุดสูงสุดทางการเงินของโลก วาทกรรมดังกล่าวนี้เผยแพร่อยู่ในงานเขียนอื่น ๆ ด้วยในสังคม วาทกรรมเรื่องการสร้างเนื้อสร้างตัวของผู้คนในนวนิยายเรื่องนี้แสดงถึงความขัดแย้งร่วมลักษณะหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้เปิดประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์อเมริกันถึงทุกคนผู้มีความปรารถนาและความอดสาเห มีความประสงค์ที่จะมีตัวตน แต่วาทกรรมนี้ก็ซบเซาอยู่ในสังคมอเมริกาเพราะความต้องการหลีกเลี่ยงประวัติศาสตร์ เพื่ออยู่เหนือความจริงทางประวัติศาสตร์ของเวลา สถานที่ และข้อจำกัดของมนุษย์

ปีเตอร์ บาร์รี (Peter Barry) (1995) เขียนหนังสือเรื่อง “Beginning theory: an introduction to literary and cultural theory” คำว่า new historicism เริ่มใช้โดย Stephen Greenblatt นักวิจารณ์ชาวอเมริกัน งานเขียนของเขาชื่อ Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare (1980) นิยามความหมายทั่วไปของแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ คือ กระบวนการที่มีพื้นฐานการอ่านแบบคู่ขนานระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งที่ไม่ใช่ตัวบทวรรณกรรม

ซึ่งปกติเป็นช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์นิยมใหม่ให้ความสำคัญกับนักประวัติศาสตร์มากกว่าการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ สนใจประวัติศาสตร์ว่าเป็นการนำเสนอภาพตัวแทนและบันทึกในเอกสารเป็นสิ่งที่ถูกเขียนขึ้น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นเหมือนตัวบท ความจริงเกี่ยวกับชีวิตของปัจเจกบุคคลได้รับการแทนที่ทั้งหมดโดยตัวบทวรรณกรรมที่มาถึงเรา งานเขียนไม่ได้เลือกนำเสนอความจริงและไม่ได้นำเสนอประวัติศาสตร์ที่เป็นจริง แต่นำเสนอความจริงใหม่โดยการสร้างสถานการณ์ให้ประวัติศาสตร์อีกครั้ง

ในสังคมมีการเผชิญหน้าของอำนาจซึ่งเป็นการควบคุมของรัฐปรากฏอยู่อย่างเสมอ อำนาจนี้สามารถแทรกซึมและแปดเปื้อนพื้นที่ส่วนตัวของชีวิตปัจเจกบุคคล Michel Foucault มีความคิดเรื่องรัฐ คือ Panoptic (หมายถึงการมองทุกอย่าง) รัฐได้สร้างพลังของวาทกรรมที่เผยแพร่อุดมการณ์ตลอดทั้งก่อรูปร่างของการเมือง วาทกรรมไม่ใช่วิธีการพูดหรือการเขียน แต่เป็นการออกแบบทางความคิดและสังคมได้สร้างอุดมการณ์ที่ล้อมรอบความคิดให้กับสมาชิก ซึ่งไม่ได้มีเพียงวาทกรรมเดียวและคงอยู่ถาวร (เหมือนเสาหิน) แต่มีวาทกรรมมากมายหลากหลายอยู่เสมอ ประวัติศาสตร์นิยมใหม่เน้นศึกษาขอบเขตการควบคุมความคิดกับความหมายที่เบี่ยงเบน ความคิดจะกลายเป็นไม่มีความคิดอย่างแท้จริง ดังนั้น รัฐจึงดูเหมือนโครงสร้างเสาหิน (ตั้งอยู่อย่างถาวร) และการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากที่สุด

การศึกษาตามแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่ ได้แก่

1. ประวัติศาสตร์นิยมใหม่ศึกษาวรรณกรรมและสิ่งที่ไม่ใช่ตัวบทวรรณกรรมเป็นคู่ขนานในแนวเดียวกัน เป็นการอ่านอดีตจากตัวบทวรรณกรรม
2. ประวัติศาสตร์นิยมใหม่พิจารณาตัวบทวรรณกรรมแตกต่างไปจากที่เคยกระทำมาในสมัยก่อนหน้า เป็นการศึกษาวรรณกรรมโดยมองหาความแปลกใหม่
3. ประวัติศาสตร์นิยมใหม่มีจุดสนใจ (ทั้งในตัวบทวรรณกรรมและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวบท) ในประเด็นอำนาจของรัฐและการรักษาอำนาจนั้นอย่างไร โครงสร้างดั้งเดิมและการคงอยู่ของโครงสร้างนั้น กระบวนการการล่าอาณานิคมกับการกำกับความคิด
4. ประวัติศาสตร์นิยมใหม่มีประโยชน์ต่อการศึกษาทิศทางแนวโน้มหลังสมัยโครงสร้างนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อสังเกตของ Derrida ที่มองว่าทุกแง่มุมของความจริงคือข้อความ และความคิดของ Foucault เกี่ยวกับโครงสร้างสังคมที่ถูกกำหนดโดยอำนาจของธรรมเนียมปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practices)

สตีเฟน บอนน์นิคาสเทิล (Stephen Bonnycastle) (2007 อ้างถึงใน ฌปพัช มานินพันธ์, 2565) เขียนหนังสือเรื่อง “In search of authority: A beginners’ introduction to literary

theory” กล่าวถึง แนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ว่า หมายถึง การวิจารณ์วรรณกรรมที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรม (text) กับบริบททางความคิดในช่วงเวลาที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ขึ้น สมมติฐานหลักของการวิจารณ์วรรณกรรมแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่ คือ เนื่องจากผู้ประพันธ์ (author) เป็นผลผลิตของสังคมจึงเป็นธรรมดาที่จะต้องมีทัศนคติ มุมมอง และโลกทัศน์หลายด้านร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมที่อยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกัน การศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลอยู่ในช่วงเวลาที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ขึ้นจะทำให้ผู้อ่านมองเห็นแนวคิด อุดมการณ์ และวาทกรรมต่าง ๆ ที่แพร่หลายอยู่ในสังคม ณ ช่วงเวลาที่ตัวบทได้รับการประพันธ์ และช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายต่าง ๆ ของตัวบทได้อย่างลึกซึ้งขึ้นกว่าเดิม แนวทางหลักที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมตามแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่ สรุปได้ 3 แนวทางด้วยกัน ดังนี้

ประการแรก เนื่องจากนักวิจารณ์ในแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่มองว่าตัวบทของวรรณกรรม (text) เป็นวาทกรรม (discourse) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้บริบทของยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง การทำความเข้าใจความหมายของวรรณกรรมให้ได้อย่างครบถ้วนจึงจำเป็นต้องพิจารณาวรรณกรรมเทียบเคียงไปกับวาทกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางการเมือง แนวคิดทางเศรษฐกิจ หรืองานเขียนประเภทอื่น ๆ ที่กำลังแพร่หลายในเวลานั้น

ประการที่สอง แม้นักวิจารณ์ในแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จะเห็นพ้องกับนักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิม (old historicism) ที่มองตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และพยายามศึกษาความหมายของวรรณกรรมผ่านการวิเคราะห์บริบทของการประพันธ์ แต่ขณะที่นักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิมศึกษาบริบทของงานเพื่อเข้าถึงจิตวิญญาณแห่งยุคสมัย (spirit of the age) ที่มีความเป็นเอกภาพ นักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่กลับมองว่าในแต่ละยุคล้วนเต็มไปด้วยแนวคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปะทะประสานกันอยู่เสมอด้วยเหตุนี้ เป้าหมายสำคัญของนักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จึงอยู่ที่การมองหาความคิดและอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ซับซ้อนเกี่ยวพันกันในสังคมผ่านตัวบทวรรณกรรมเป็นหลัก

ประการที่สาม แม้ว่านักวิจารณ์แนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่จะมองว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นผลผลิตของยุคสมัย แต่เนื่องจากวรรณกรรมเป็นเพียงเรื่องแต่งไม่ใช่งานเขียนทางประวัติศาสตร์ ตัวบทวรรณกรรมจึงไม่สามารถสะท้อนความจริงในยุคสมัยนั้นออกมาได้อย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นการสะท้อน “แนวคิด” หรือ “อุดมการณ์” ที่มีอยู่ในสังคมขณะนั้น การศึกษา “บริบท” ในแนวทางประวัติศาสตร์นิยมใหม่จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบททางความคิดหรืออุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมขณะที่ตัวบทได้รับการประพันธ์เพื่อมองหาความคิดและอุดมการณ์ในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏในตัวบท

ไมเคิล เพย์น (Michael Payne) (2005 อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559) บรรณาธิการของหนังสือเรื่อง “The Greenblatt Reader” ในส่วน “Introduction” ได้เสนอ ลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์นิยมใหม่ไว้ 10 ข้อ ดังนี้ (1) นักประวัติศาสตร์นิยมใหม่พิจารณา วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์หรือเป็นเครือข่ายของสัญลักษณ์ (2) ประวัติศาสตร์นิยมใหม่จึง ไม่สามารถพิจารณาได้ว่าดำรงอยู่ในสาขาวิชาใด เนื่องจากความเป็นสหสาขาเป็นวิถีทางสำคัญที่ทำให้ เกิดความรู้ใหม่ (3) ประวัติศาสตร์เป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตในฐานะชุดของเหตุการณ์ (a set of events) และเป็นเรื่องราว (story) ของเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยในเวลาเดียวกัน ความจริงทาง ประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจากการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณถึงความน่าเชื่อถือของเรื่องที่เล่า (4) ประวัติศาสตร์จึงเป็นวาทกรรมแบบหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้ปฏิเสธว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นจริง (5) กระบวนการศึกษาแบบประวัติศาสตร์นิยมใหม่มักเริ่มจากเกร็ดเล็ก ๆ หรือ เหตุการณ์หนึ่งที่น่าสนใจซึ่งนำไปสู่การตั้งคำถามหรือความสงสัยต่อเรื่องเล่าประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือการนิยามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่เรียบเนียน เกร็ดเรื่องเล่าเหล่านี้ดึงดูดความสนใจผู้อ่านและ ส่งผลให้เกิด “สัมผัสของความจริง” (Touch of the real) (6) นักประวัติศาสตร์นิยมใหม่รู้สึก คลางแคลงกับการพรรณนาวัฒนธรรมหรือยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่เรียบเนียนและเป็นเอกภาพ ของยุคสมัยถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับประโยชน์ในปัจจุบัน อาทิ การโยนหาอดีตที่เรื่องรองสวยงาม (7) เนื่องจากเป็นไปไม่ได้ที่จะก้าวข้ามจุดยืนหรือตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสายธารประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ยึดโยงอยู่กับเวลาและสถานที่ที่เรื่องดังกล่าวถูกสร้างขึ้น (8) ประวัติศาสตร์นิยมใหม่มีนัยของการวิพากษ์การศึกษาแนวรูปแบบนิยมโดยเฉพาะการวิจารณ์ใหม่ ที่พิจารณาวรรณกรรมในฐานะวัตถุที่ดำรงอยู่เหนือกรอบเวลาและสถานที่ นักประวัติศาสตร์นิยมใหม่ ให้ความสำคัญกับการหมั่นตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ (9) เมื่อเป็นไปไม่ได้อีกต่อไปที่จะพิจารณาตัวบทวรรณกรรมในฐานะวัตถุที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ หรือเป็นอิสระจากผู้แต่งหรือผู้อ่าน การพิจารณาอดีตในฐานะวัตถุที่แยกออกจากบริบทจึงเป็นไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน (10) ผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมไม่สามารถมองประวัติศาสตร์และวรรณกรรมต่างมีความ เหลื่อมซ้อนกันและแยกจากกันเป็นเอกเทศไม่ได้

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกใน คริสต์ศตวรรษที่ 20” ได้อธิบายแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ไว้ว่า วรรณกรรมไม่ได้ทำหน้าที่เป็น เครื่องมือที่สะท้อนประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นวาทกรรมที่สะท้อนอุดมการณ์ของ ผู้เขียนหรือชนชั้นของผู้เขียน จากแต่เดิมที่มีความคิดว่าประวัติศาสตร์ คือ การมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ พัฒนาการเป็นเส้นตรง เป็นไปตามตรรกะของเหตุผลนิยม นักประวัติศาสตร์สามารถศึกษา

ประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นกลาง แต่แนวคิดหลังสมัยใหม่ตั้งคำถามกับมุมมองดังกล่าวด้วยเห็นว่าความเป็นกลางหรือภาวะปรวิสัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง เพราะนักประวัติศาสตร์ต่างยึดมั่นในชุดอุดมการณ์หนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม พูโกต์เห็นว่า ในทุกช่วงของประวัติศาสตร์มีความขัดแย้งของชนชั้น มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย และมีการพยายามครอบงำของชุดอุดมการณ์กระแสหลัก ประวัติศาสตร์ในแง่นี้ ไม่ได้ทำให้เราเข้าใจความจริงสมบูรณ์อย่างที่เราคเคยคาดคิดไว้ แต่เป็นการสร้างความรู้เพื่อเสริมระบอบแห่งความจริงให้คนในสังคมได้ยึดถือร่วมกัน (Paul Hamiton, 1996, p.133-144 อ้างอิงใน สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2559, น. 196-197) ประวัติศาสตร์ในแง่หนึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจากวรรณกรรม เนื่องจากนักประวัติศาสตร์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงอคติของตนเองได้พ้น ทั้งนี้เนื่องจากทั้งคู่ต่างถูกครอบงำด้วยชุดอุดมการณ์เช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น ทั้งวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต่างนำเสนอความจริงผ่านภาษา ดังนั้น ความยอกย้อนของภาษาและการทำให้เป็นตัวบท (textualization) ทำให้ทั้งวรรณกรรมและประวัติศาสตร์นำเสนอความจริงผ่านความซับซ้อนและอคติที่ซ่อนเร้นในภาษาเช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์นิยมใหม่ได้รื้อสร้างข้อต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับวรรณกรรม ทั้งวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต่างเป็นตัวบทที่เคียงคู่กัน (co-texts) และทำให้เข้าใจกันและกันได้ โดยไม่มีการจัดลำดับว่าตัวบทใดมีความชอบธรรมมากกว่า บ่อยครั้งงานเขียนทางประวัติศาสตร์จึงมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นโคกนาฏกรรม สุขนานุกรม หรือละครเสียดสี นักประวัติศาสตร์มักหยิบยืมรูปแบบการประพันธ์ของวรรณกรรมเข้าไปทำความเข้าใจเหตุการณ์ในอดีตและตีความตามแบบรูปแบบการประพันธ์ดังกล่าว ผู้ประพันธ์เองไม่ว่านักเขียนหรือนักประวัติศาสตร์ต่างไม่ได้มีสถานะเป็นผู้ที่มีอำนาจวิพากษ์ หากแต่เป็นร่างทรงของยุคสมัยและชุดอุดมการณ์ของชนชั้นตนเอง นอกจากนี้ วรรณกรรมและประวัติศาสตร์สามารถศึกษาเทียบเคียงกันได้ในฐานะวาทกรรมและอาจจะทำให้เข้าใจว่าตัวบทได้สะท้อนให้เห็นการครอบงำของชุดอุดมการณ์ใดเป็นหลัก ส่วนการศึกษาวรรณกรรมอาจวิเคราะห์ว่าวรรณกรรมได้นำเสนอชุดอุดมการณ์ที่ตอกย้ำหรือโต้แย้งกับชุดอุดมการณ์ในประวัติศาสตร์กระแสหลักอย่างไร

เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมตามแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ ดังนี้

สติเฟน กรีนแบล็ตต์ (Stephen Greenblatt) (2005 อ้างอิงใน สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2559) เขียนบทความเรื่อง “The Improvisation of Power” กรีนแบล็ตต์ศึกษาบทละครของเชกสเปียร์ในแงุ่มุมที่แตกต่างออกไปโดยเทียบเคียงบทประพันธ์ของนักการละครอังกฤษกับตัวบทอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นหรือยุคที่ใกล้เคียงกัน กรีนแบล็ตต์เห็นว่า สังคมสมัยเรอเนสซองซ์เป็นสังคมยุคเปลี่ยนผ่านที่ชาวอังกฤษเริ่มมีการเดินทางออกไปแสวงหาอาณานิคมใหม่ ๆ และเห็นโลกในมุมมองที่กว้างขึ้น

ยุคนี้เป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าคนตะวันตกได้พัฒนาความสามารถในการมีความรู้สึกร่วม (empathy) ซึ่งหมายถึงการที่เขาสามารถวางตนเองในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบและเกิดอารมณ์ร่วมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเห็นอกเห็นใจหรือรู้สึกสงสาร การสร้างความรู้สึกร่วมนี้เป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน เพราะไม่ได้หมายความว่าเพียงว่าเป็นการเอาใจเขามาใส่ใจเราหรือเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น หากแต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเอาใจเปรียบหรือการใช้อำนาจบีบบังคับให้คนอื่นทำตามที่เราต้องการได้เช่นเดียวกัน ในแง่นี้อาจจะพิจารณาได้ว่า กรีนแบล็ตต์นำเอาแนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์มาประยุกต์ใช้กับแนวคิดเรื่องความรู้สึกร่วม และเน้นย้ำถึงกรณีที่คนตะวันตกในฐานะเจ้าอาณานิคมฉกฉวยโอกาสในการใช้อารมณ์ร่วมมาปลุกปั่นผู้ถูกล่าอาณานิคม การฉกฉวยโอกาสในการใช้อำนาจนี้เองปรากฏชัดในบทละคร Othello ผ่านตัวละครอียาโก (Iago) ซึ่งยุแหยงให้นายของเขาชื่อโอเทลโลซึ่งเป็นนักรบชาวมัวร์เคลือบแคลงสงสัยในความรักของเดสเดโมนา (Desdemona) ซึ่งเป็นสุภาพสตรีชั้นสูงจากเวนิส

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานเขียนทางประวัติศาสตร์และศาสนา กรีนแบล็ตต์เห็นว่าตัวละครอียาโกแสดงให้เห็นถึงการสร้างตัวตนของคนในสมัยเรอเนซองส์ที่ไม่มีสารัตถะที่แน่นอน หากต้องสร้างตัวตนที่เปรียบต่างจากคนอื่น ๆ รอบข้าง นอกจากนั้น กรีนแบล็ตต์วิเคราะห์ประเด็นเรื่องเพศกับสถานะของสามีภรรยาโดยศึกษาจากหลักฐานพระคัมภีร์ ไบเบิลและเอกสารทางศาสนาอื่น ๆ ในสมัยนั้นประกอบ เขาเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างโอเทลโลกับเดสเดโมนาไม่ได้เกิดจากความหึงหวงและการยุยงใส่ร้ายป้ายสีของอียาโกเท่านั้น หากแต่เกี่ยวข้องกับแง่มุมเรื่องเพศในยุคนั้นด้วย ในมาตรฐานทางศีลธรรมของคริสต์ศาสนาในสมัยเรอเนซองส์ ความรักที่โอเทลโลมีต่อเดสเดโมนาถูกรอบด้วยวาทกรรมเรื่องนี้เช่นเดียวกัน และมีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างความรักที่บริสุทธิ์ที่ถูกทำนองคลองธรรมตามความเชื่อของศาสนากับความรักที่เร่าร้อนที่เน้นด้านกามารมณ์มากเกินไป โศกนาฏกรรมแห่งความรักระหว่างโอเทลโลกับเดสเดโมนาไม่ได้เกิดขึ้นจากความหุนหันของโอเทลโลเพียงอย่างเดียว หากแต่มีความกังวลในเรื่องทางเพศอันเกี่ยวข้องกับกรอบความเชื่อทางศาสนาในสมัยนั้นมาเกี่ยวข้องด้วย เห็นได้ว่า การศึกษาตามแนวประวัติศาสตร์นิยมใหม่นั้น ผู้วิจารณ์ใช้ตัวบทอื่น ๆ ที่พบมาเทียบเคียงเพื่อตีความความหมายวรรณกรรมในแง่มุมที่แปลกใหม่ไปจากเดิม

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558) เขียนบทความเรื่อง “นิยายนักสืบกับอุดมการณ์ทางการเมือง” พบว่า จากการศึกษากำเนิดและวิวัฒนาการของวรรณกรรมแนวนิยายนักสืบในโลกตะวันตก เราจะพบความสัมพันธ์อันน่าสนใจระหว่างนิยายนักสืบและความคิดทางการเมือง นิยายนักสืบแนว hard boiled ของอเมริกัน พบว่า โลกของนักสืบเหล่านี้เต็มไปด้วยความฉ้อฉล โดยเฉพาะสถาบันทางสังคม เช่น ตำรวจ โรงพยาบาล และความเสื่อมทรามทางศีลธรรมของผู้คน โดยเฉพาะในหมู่คนรวยที่ใช้

อำนาจเงินในการแสวงหาผลประโยชน์หรือปกปิดความชั่วร้ายของตนเอง การสืบหาฆาตกรของนักสืบอเมริกัน พบความชั่วร้ายที่แฝงเร้นและครอบงำสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ เขาพบว่าผู้มีอำนาจและบารมีในสังคมคือตัวการสำคัญ แม้แต่กฎหมายก็อยู่ในมือคนเหล่านี้ หากเปรียบเทียบกับนิยายแนว white glove ของอังกฤษ นิยายแนว hard boiled จะมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากกว่า ในบริบทของสังคมอเมริกัน นวนิยายนักสืบแนวนี้นี้ช่วยปลอบประโลมใจผู้อ่านชาวอเมริกันชนว่า แม้ระบบจะบกพร่องหรือเน่าเฟะ แต่สังคมนั้นจะยังคงดำรงต่อไป เพราะสังคมยังมีคนที่มีคุณธรรม อุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้คล้ายกับนโยบายทางการเมืองของพรรครีพับลิกันสมัยที่จอร์จ บุช ลูกขึ้นมาเสนอว่า สังคมอเมริกันสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นโดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงระบบ หากต้องอาศัยกุศโลบายและความร่วมมือโดยสมัครใจของปัจเจกชนในบริบทของสังคมอเมริกัน มายาคติเรื่องปัจเจกชนได้หยั่งรากลึกมายาวนาน การเชิดชูคุณค่าปัจเจกชนและตั้งคำถามกับค่านิยมของสังคมในนิยายนักสืบ เป็นการขานรับค่านิยมปัจเจกชนนิยมของสังคมอเมริกันมากกว่าจะตั้งคำถามกับค่านิยมของสังคม พฤติกรรมของตัวละครนักสืบเป็นสิ่งที่อเมริกันชนคาดหวังให้เป็นอยู่แล้ว จึงช่วยค้ำจุนระบบและสังคมอเมริกันเอาไว้ได้

ในการศึกษาวรรณกรรมไทยมีผู้นำแนวคิดประวัติศาสตร์นิยมใหม่ใช้ในการศึกษา โดยเน้นวิเคราะห์อุดมการณ์ในสังคมซึ่งเป็นบริบททางความคิดที่สัมพันธ์กับวรรณกรรม ดังนี้

ณ ปัทม มาสินพันธ์ (2565) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “อุดมการณ์ของชนชั้นกลางไทยในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว. วนิจฉัยกุล” เพื่อศึกษาอุดมการณ์ของชนชั้นกลางที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว. วนิจฉัยกุล โดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์แบบประวัติศาสตร์นิยมใหม่ และแนวทางการวิเคราะห์อุดมการณ์ ผลการศึกษาพบว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว. วนิจฉัยกุล ได้รับการประพันธ์ขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520 จนถึง 2550 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องจนทำให้ชนชั้นกลางขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยในช่วงเวลาดังกล่าวพยายามที่จะเผยแพร่อุดมการณ์อนุรักษ์นิยมและกษัตริย์นิยมเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพทางการเมือง บริบทดังกล่าวส่งผลให้อุดมการณ์ 4 รูปแบบ กลายเป็นอุดมการณ์ที่แพร่กระจายอยู่ในสังคม และปรากฏให้เห็นในตัวบทของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว. วนิจฉัยกุลในรูปแบบที่แตกต่างกัน อุดมการณ์แรก คืออุดมการณ์ชนชั้นกลางที่ได้รับการนำเสนอผ่านคุณค่าที่ตัวละครหลักใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความมุ่งมั่นต่อความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม การยึดมั่นในความเป็นปัจเจกชน และการให้คุณค่ากับความเสมอภาค อุดมการณ์ที่สอง คืออุดมการณ์สตรีนิยมที่มุ่งวิพากษ์ธรรมเนียมการมีภรรยาหลายคนและเชิดชูตัวแบบของ “หญิงสมัยใหม่” ที่มีความรู้และสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ อุดมการณ์ชนชั้นกลางและอุดมการณ์สตรี

นิยมในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว. วินิจฉัยกุล ถูกกำกับอยู่ด้วยอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมและกษัตริย์นิยมที่ดูจะมีอิทธิพลต่อความรู้ของผู้อ่านมากกว่า

บาหยัน อิมสำราญ (2548) เขียนบทความเรื่อง “บางระจัน: ประวัติศาสตร์ในวรรณกรรม” โดยได้รวบรวมวรรณกรรมไทยที่นำเอาเรื่องราวบางระจันในประวัติศาสตร์มาเป็นเค้าโครงสำคัญในการแต่ง พบว่า ไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปนานเท่าไร จุดมุ่งหมายหลักของเรื่องบางระจันคือการเชิดชูจิตใจรักชาติของสามัญชนจะยังคงอยู่ตลอดไป แต่ความคิดดังกล่าวจะเข้มข้นเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับว่าสังคมในยุคนั้นจะเป็นเช่นใด วรรณกรรมที่นำวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันมาสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเรื่องสำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตดั้นสดุดีบ้านบางระจัน ของ มหาอำมาตย์เอกพระยาอุปกิตศิลปสาร บางระจัน ของ ไม้ เมืองเดิม เลือดเนื้อเพื่อไทย ของ สว่าง ขวัญบุญ และอดีตา ของ ทมยันตี

เรื่อง *ลิลิตดั้นสดุดีบ้านบางระจัน* พบว่า มีความพยายามเชื่อมโยงเรื่องราวการต่อสู้ของประชาชนให้เข้ากับบริบทของรัฐแบบใหม่ นั่นคือ ความพยายามที่จะอธิบายการต่อสู้ของชาวบ้านจากการต่อสู้เพื่อป้องกันตัวจากการถูกกดขี่ข่มเหงว่าเป็นการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นการตีความในกรอบแนวคิดชาตินิยม ทั้งที่ชาวบ้านบางระจันไม่รู้จักอุดมการณ์นี้เลย การสร้างวรรณกรรมเพื่อสดุดีวีรกรรมของกษัตริย์ให้ประชาชนรับรู้และประทับใจเพียงช่องทางเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างความมั่นคงให้กับรัฐ แต่จำเป็นต้องปลุกเร้าให้ประชาชนเห็นแบบอย่างของประชาชนที่ผู้ปกครองอยากให้เป็น อันเป็นการแสวงหาวิธีการที่จะช่วยสถาปนาความมั่นคงให้กับรัฐแบบใหม่อีกช่องทางหนึ่ง เรื่องบางระจัน เป็นนวนิยายปลุกใจให้รักชาติ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ชาติและพระมหากษัตริย์ แม้กระทั่งเหตุการณ์บ้านเมืองแปรเปลี่ยนไปสู่สมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งใช้นโยบายสร้างชาติที่ไม่ได้คงศูนย์กลางไว้ที่พระมหากษัตริย์ อีกทั้งมีความพยายามที่จะตัดทอนและลดพระราชอำนาจและสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ ไม้ เมืองเดิมก็นำเรื่องบางระจันในประวัติศาสตร์มาแต่งเป็นนวนิยาย โดยคงรูปรอยเดิม คือ ให้ชาวบ้านลุกขึ้นสู้เพื่อชาติและพระมหากษัตริย์ ทั้ง ๆ ที่ในแง่ของวรรณกรรม สามารถตัดทอนเรื่องการต่อสู้เพื่อกษัตริย์ออกไปได้ เพราะไม่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ที่สำคัญคือไม่มีเรื่องนี้ในประวัติศาสตร์ แต่สิ่งที่ไม้ เมืองเดิม นำมาใช้เพื่อสนองตอบนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับเป็นเรื่องการปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความรู้สึกรักชาติอย่างแรงกล้า

เรื่อง *เลือดเนื้อเพื่อไทย* แตกต่างกับเรื่องบางระจันที่เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ชี้ให้เห็นเจตนาของผู้แต่งที่ต้องการให้เรื่องบางระจันที่ผลิตขึ้นใหม่ ไม่ได้เป็นเพียงการเล่าเรื่องการสู้รบระหว่างชาวบ้านบางระจันกับพม่าแล้วจบลงเพียงการบันทึกเหตุการณ์ แต่ต้องการให้เรื่องเสนอ

แนวคิดเรื่องความรักชาติ โดยชูประเด็นเรื่องการต่อสู้เพื่อเอกราชและอธิปไตย การนำการต่อสู้ของชาวบ้านบางระจันในประวัติศาสตร์ไปเกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตยนั้นน่าจะมีความสัมพันธ์กับยุคสมัยที่แต่งวรรณกรรมเรื่องเลือดเนื้อเพื่อไทย กล่าวคือ สถานการณ์การเมืองในช่วง พ.ศ. 2520 นั้นกลุ่มอนุรักษนิยมในสังคมไทย มีความหวาดวิตกว่าการปฏิวัติสังคมนิยม จะนำพาประเทศไปสู่ความเปลี่ยนแปลง คนกลุ่มนี้ตีความสถานการณ์ดังกล่าวว่าจะนำพาประเทศไปสู่ภาวะการสิ้นชาติ ประเทศไทยจะไร้เอกราช สถาบันหลักทางสังคมที่เป็นสิ่งที่คนไทยภูมิใจจะถูกทำลาย การโยงเรื่องบางระจันให้เข้ากับการต่อสู้เพื่อเอกราชอธิปไตยจึงเกิดขึ้นมา เพื่อชี้ให้เห็นแบบอย่างของบรรพบุรุษที่ร่วมกันปกป้องบ้านเมืองด้วยชีวิต อันเป็นสิ่งที่คนไทยควรจะดำเนินรอยตาม

เรื่อง*อดีต* นวนิยายที่นำเรื่องบางระจันมาเล่าใหม่โดยผูกโยงให้เข้ากับปัจจุบัน ผู้แต่งต้องการเรียกร้องให้คนปัจจุบันมีสำนึกในอดีตและแสวงหารากเหง้าของตนเองผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หากพิจารณาถึงสังคมในช่วงทศวรรษ 2530 นั้น กล่าวได้ว่าเป็นยุคที่โลกาภิวัตน์ได้แผ่ขยายไปทั่วโลก สร้างระบบวัฒนธรรมใหม่ครอบงำโลกโดยใช้ระบบสารสนเทศไร้พรมแดนเป็นเครื่องมือ การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมน่าจะเป็นสิ่งที่ทมนต์หวาดวิตก ทมนต์เขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อต่อสู้กับโลกาภิวัตน์ที่ตัดขาดจากวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยหวังให้นวนิยายเรื่องนี้เป็นสื่อในการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้แก่คนไทยได้หันกลับมาอุทิศถึงตัวตนที่แท้จริง โลกาภิวัตน์เป็นศัตรูที่แท้จริงในโลกยุคปัจจุบัน เรื่องบางระจันในวรรณกรรมทั้งสี่เรื่องนี้ จึงเป็นการนำประวัติศาสตร์มาปรุงแต่งทั้งจากความคิดของยุคสมัยและการใช้ชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ เรื่องบางระจันในประวัติศาสตร์ถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรม โดยมีหัวใจหลักคือความรักชาติ กรอบความคิดเช่นนี้จะยังดำรงอยู่ต่อไปตราบนานเท่าที่รัฐไทยยังมีฐานะเป็นรัฐชาติ และความคิดชาตินิยมยังคงมีอยู่ในสังคมไทย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะ ประวัติความเป็นมา พัฒนาการด้านเนื้อหา รูปแบบ การใช้ภาษา และคุณค่าของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และมองเห็นการศึกษาวิจัยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ยังไม่ครอบคลุมทุกประเภท และยังขาดการศึกษาในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ อีกทั้งเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ซึ่งมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย นอกจากนี้ เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ และได้เห็นแนวทางในการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีกับการศึกษาวรรณกรรมไทย

บทที่ 3

มโนทัศน์และองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ความรู้ความเข้าใจเรื่องมโนทัศน์และองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นความรู้สำคัญต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ทราบที่มา ลักษณะการสวดศึกษัตริย์และลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ส่วนบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหัวข้อสำคัญ 3 หัวข้อ ได้แก่ มโนทัศน์เกี่ยวกับการสวดศึกษัตริย์ของชนชาติต่าง ๆ ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังต่อไปนี้

3.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับการสวดศึกษัตริย์ของชนชาติต่าง ๆ

ชนชาติต่าง ๆ มีการสวดเทพเจ้าและบุคคลมาช้านาน การสวดในสังคมมนุษย์ในระยะเริ่มแรกปรากฏในลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะที่ไม่ได้มีความพิถีพิถันเรื่องวรรณศิลป์ จนกระทั่งพัฒนาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่อุดมด้วยวรรณศิลป์ และมีการสวดในรูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลายในปัจจุบัน สิ่งที่มนุษย์สวดมีทั้งมนุษย์ มนุษย์ วัตถุ และสถาบันในสังคม สังคมมนุษย์จึงมีความผูกพันกับการสวดนับแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่า การสวดเป็นมโนทัศน์ร่วมกันที่เป็นสากล ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการสวดศึกษัตริย์เท่านั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังนี้

3.1.1 ความหมายของการสวด

ความหมายของการสวด พิจารณาได้ ดังนี้

โมนี อัลมาเลซ์ (Mony Almalech) (2013, pp. 169-190) กล่าวว่าในภาษาฮิบรู มีคำว่า “Psalm” มีรากศัพท์มาจากคำว่า He-Lamed-Lamed คำนี้สร้างมาเพื่อการสรรเสริญ (to praise) เพื่อให้เกิดความสว่าง (to shine) “Psalm” หมายถึง บทสวดหรือเพลงสวด เพื่อแสดงความรู้สึกขอบคุณอย่างจริงใจหรืออย่างสุดซึ้ง ความพึงพอใจที่จะยกย่องสิ่งที่เหนือกว่าหรือการกระทำที่ดีของสิ่งต่าง ๆ บทสวดหรือเพลงสวดนี้สะท้อนความรู้สึกส่วนตัว และการสรรเสริญ (Psalm) สัมพันธ์กับการเกิดปัญญา (to shine)

Classical knowledge on the essence of the psalm comprises the following: being sincerely and deeply thankful for and/ or satisfied in lauding a superior quality (ies) or great act (s) of object: delight and rejoicing. The psalm reflects very important personal feelings and, in addition it was especially uniquely congregational the strong relationship between praise and intellectual content.

การสดุดียังตรงกับบทประพันธ์ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า eulogy ของยุโรป ดังที่ เอิร์น อาร์. เวนด์แลนด์ (Ernst R. Wendland) (2017, pp. 87-89) กล่าวถึง “The eulogy” ไว้ว่า เป็นบทเพลงแห่งการสรรเสริญ (song of praise) มีรูปแบบที่ชัดเจนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการสวดภาวนา เนื้อหาของ The eulogy โดยทั่วไปจะประกอบด้วยคำเชิญ (Invitation) แรงจูงใจ (Motivation) ประกาศ (Proclamation) สัญญา (Promise) และการเตือนสติ (Exhortation) ส่วน Dictionary of Literary Terms (Harry Shaw, 1972, p.145) อธิบายว่า eulogy หมายถึง “A formal composition or speech in praise of someone, especially an oration in honor of a deceased person.” บทสดุดี คือ การพูดสรรเสริญบุคคลอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการพูดเพื่อให้เกียรติบุคคลที่เสียชีวิตแล้ว เห็นได้ว่า ความหมายของ eulogy สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือ การกล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของบุคคล

นอกจากนี้ ในยุโรปยังมีคำประพันธ์ที่เรียกว่า ode เป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะสง่าภาคภูมิทั้งในเนื้อเรื่องและทำนองแต่ง และโดยมากมักสมมติเป็นคำอภิวาทน์บุคคลหรือสิ่งที่มีค่าหรือสูงศักดิ์ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 117) คำประพันธ์ลักษณะดังกล่าวนี้มีลักษณะของการสดุดี เมื่อจะสดุดีบุคคลหรือสิ่งที่มีค่าก็จะนำเสนอด้วยลีลาแสดงความภาคภูมิใจผ่านเนื้อเรื่องและทำนองที่แต่ง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของวรรณกรรมสดุดี ไว้ว่า “ข้อเขียนหรือคำพูดอย่างเป็นทางการที่กล่าวยกย่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว หรือยกย่องสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสูง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 16)

กุสุมา รักษมณี (2534, น. 199) อธิบายลักษณะของวรรณกรรมสดุดีไว้ว่า “วรรณคดีประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายจะทำให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมในวีรกรรมหรือความอัศจรรย์ใจในบุญญาธิการของวีรบุรุษ ภาวะที่กวีต้องการแสดงคือความอุตสาหะในวีรกรรมหรือความน่าพิศวงของคุณลักษณะของวีรบุรุษ”

สรุปได้ว่า การสดุดี หมายถึง ข้อเขียนหรือคำพูดที่สรรเสริญคุณงามความดีของบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่หรือถึงแก่กรรมไปแล้ว เพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความชื่นชมหรืออัศจรรย์ใจในวีรกรรม

การสดุดีเป็นการแสดงความขอบคุณอย่างสุดซึ้ง แสดงถึงควมมีคุณค่าและสูงส่งของบุคคลนั้น การสดุดีในวรรณกรรมสดุดีนำเสนอเนื้อเรื่องและมีท่วงทำนองในการแต่งที่มีลักษณะสง่างาม

3.1.2 วัตถุประสงค์ของการสดุดีกษัตริย์

การสดุดีในสังคมสมัยโบราณของมนุษย์เริ่มต้นจากการกล่าวสรรเสริญเทพเจ้า ต่อมาจึงมีการสดุดีมนุษย์ ได้แก่ การสดุดีพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ นักรบ วีรบุรุษ ผู้นำทางศาสนา และสาวก พระโพธิสัตว์ ผู้มีพระคุณ และบุคคลทั่วไปที่ได้กระทำความคุณงามความดีอันยิ่งใหญ่ต่อสังคม การสดุดีกษัตริย์มีที่มาจากการสดุดีสรรเสริญเทวดาและเทพเจ้า โดยมีความเชื่อว่ากษัตริย์มีความสัมพันธ์กับเทพเทวดา

มนุษย์ในสังคมสมัยโบราณบูชาเทพและเทวดา เนื่องจากมีความกลัวต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่อาจหาคำตอบได้และความต้องการได้รับความเมตตาคุ้มครอง ดังที่ชิตสุณี สินธุสิงห์ (2532, น. 27) กล่าวไว้ว่า

ในสังคมอินเดียโบราณ มีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม บวงสรวงเทพเจ้าด้วยมนตร์หรือฤกษ์อันเป็นบทสวดสรรเสริญที่แต่งเป็นฉันท และด้วยเครื่องเช่นสังเวย มีพราหมณ์เป็นผู้มีหน้าที่ประกอบยัญหรือยัญญุตามแบบแผนทีกล่าวไว้ในคัมภีร์ ยุรเวท สามเวท และพราหมณะ การทำยัญญุพิธีหรือการทำพิธีบวงสรวงสังเวยเทพเจ้าต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนตามที่ผู้ทำพิธีปรารถนา ย่อมแสดงให้เห็นว่า มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งทวยเทพ และทวยเทพอาศัยเครื่องเช่นสังเวยที่มนุษย์ถวาย

วรรณคดีของสันสกฤตเริ่มมีเมื่อประมาณสามพันปีมาแล้ว วรรณคดีในยุคพระเวทและพราหมณะนี้อยู่ในรูปของคำสดุดีและคำบวงสรวงเทพเจ้า เพราะมนุษย์ยังกังวลเรื่องความปลอดภัยของชีวิตตน เมื่อไม่อาจเอาชนะภัยธรรมชาติได้ และไม่อาจหาคำตอบที่อธิบายความยิ่งใหญ่ของอำนาจลึกลับได้ มนุษย์ก็ได้แต่สวดอ้อนวอนบวงสรวงบูชาเพื่อให้เป็นที่โปรดปรานของเทพเจ้า ในสังคมอินเดียสมัยโบราณนั้น ความศรัทธาและบูชาเทพเจ้ามีอยู่ในชนบททุกหมู่โดยไม่จำกัดชั้น (กุสุมา รักขมณี, 2534, น. 10-11) พิธีกรรมในการบูชาเทพเจ้านี้ แตกต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรม เช่น บางแห่งมีการเดินรำเป็นพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าและบรรพบุรุษ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 46)

ความคิดเกี่ยวกับการบูชาเทพเทวดานี้ปรากฏในสังคมของชาวตะวันตกเช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องเทพเจ้ามีมาตั้งแต่สมัยกรีก-โรมัน ดังปรากฏบทบาทของเทพเจ้าในมหากาพย์เรื่องอีเลียดและโอดิสซีย์ เช่น ยูโน นิเนอร์วา วินัส อพอลโล ยูปีเตอร์ เนปจูน และมาร์ส เทพเจ้าเหล่านี้

แบ่งฝ่ายช่วยเหลือกองทัพฝ่ายกรีกกับฝ่ายเมืองทรอย และยังคงติดต่อสื่อสารและมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ได้ (อัมพร สายสุวรรณ, 2523, น. 312-388) ส่วนชาวฮิบรูในสมัยโบราณมีความคิดว่าการสวดสวดดีเทพเจ้าเป็นการติดต่อระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า เทพเจ้ามีอำนาจเหนือวิญญาณและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง การสวดสวดดี ทำให้วิญญาณและสิ่งชั่วร้ายเชื่อฟังเทพเจ้า (Mony Almalech, 2013, p. 170) นอกจากนี้ ในตำนานของประเทศต่าง ๆ ก็ล้วนปรากฏความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและการบูชาเทพเจ้า เช่น ในตำนานของชาวแอสทูเรีย ตอนเหนือของประเทศสเปน มีการบูชานูเรบู (Nuberu) เป็นเทพแห่งลมและฝน ให้คุณต่อชาวไร่ ชาวนา ที่เคารพ่นธัญธิดา จะบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล แต่หากเพิกเฉยหรือลบหลู่แล้ว นูเรบูก็จะบันดาลให้เกิดพายุใหญ่และฝนตกหนักจนเกิดน้ำท่วมแทน (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 127) ส่วนอเมริกาเหนือหรือพวกอินเดียนแดง ในตำนานของชนพื้นเมือง ชาวอินเดียนแดงทุกเผ่าล้วนนับถือเทพเจ้าธันเดอร์เบิร์ด (Thunderbird) หรือ วิหคสายฟ้า เทพเจ้านกนี้จะมีปีกใหญ่ที่แข็งแรง สามารถเหินบินข้ามขอบฟ้าอย่างรวดเร็วที่ตาไม่สามารถจับจ้องได้ (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 169) และชาวอัซเทค ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเม็กซิโกนับถือเทพเจ้า ชื่อว่า เซวาเตควาล (Xiuhtecuhtli) เป็นเทพเจ้าแห่งความสมบูรณ์ จะให้ความอบอุ่นยามหนาว ให้แสงสว่างในยามมืด ให้อาหารสมบูรณ์ยามแห้งแล้ง เมื่อครบ 1 ศตวรรษหรือ 52 ปีตามปฏิทินของชาวอัซเทค จะมีพิธีบูชาัยเทพเจ้าด้วยการเผาร่างมนุษย์หลังจากควักหัวใจออกมาแล้ว เพื่อส่งวิญญาณเป็นบรรณาการแก่เทพเจ้า (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 184)

ต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มรู้สึกว่าคุณก็มีความพอที่จะพิชิตธรรมชาติได้ในบางครั้ง จึงพยายามแสวงหาวิธีเอาชนะธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจเวทมนตร์ มนุษย์เริ่มเอาใจใส่เหตุการณ์ที่ผ่านมาเป็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของบรรพบุรุษ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 49) มนุษย์เกิดความทะนงใจมองอนาคตอย่างมั่นใจและแจ่มใส มีการสรรเสริญวีรกรรมของบรรพบุรุษด้วยการแต่งเป็นคำร้อยกรองแล้วขับลำนำในโอกาสต่าง ๆ ดังในอินเดียเกิดวรรณคดีประเภทอิติहाสะขึ้น นับได้ว่าศูนย์กลางของความสนใจเริ่มแปรจากเทพบนสวรรค์มาเป็นมนุษย์ด้วยกัน แต่ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีคุณลักษณะพิเศษ กล่าวคือเป็นกษัตริย์ผู้อวดตารของเทพเจ้า เช่น พระรามเป็นอวตารของพระนารายณ์ลงมาปราบอธรรมหรือเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า เช่น ยุธิษเฐียร โอรสของพระยม อรุณ โอรสของพระอินทร์ เป็นต้น (กุลสุมา รักษมณี, 2534, น. 12) อิติहाสะของอินเดีย ได้แก่ เรื่องรามายณะและมหาภารตะ อันเป็นลักษณะเดียวกับมหากาพย์ (epic) ซึ่งเน้นความภาคภูมิใจและมุ่งสวดดีวีรบุรุษเป็นสำคัญ (กุลณิจ คณะฤกษ์, 2552, น. 2) วีรบุรุษในวรรณคดีมหากาพย์จึงมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าทางใดทางหนึ่งเสมอ ในรามายณะ พระรามคือ พระวิษณุที่อวตารมาปราบยุคเข็ญบนโลก อาจกล่าวได้ว่า วีรบุรุษในวรรณคดีมหากาพย์ แท้จริงคือภาพของเทพเจ้าที่กวีได้ปรับให้มีความเป็น

มนุษย์มากขึ้น มหาเทพจึงได้เสนอภาพของเทพเจ้าซึ่งเป็นนามธรรมให้มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้น (กุลณีจ คณะฤกษ์, 2552, น. 4) ในสังคมอินเดียโบราณจึงมีความเชื่อว่า กษัตริย์สืบเชื้อสายของเทวดา หรือเทพ การสรรเสริญกษัตริย์ คือ การสรรเสริญเทวดานั้นเอง

แม้มนุษย์จะหันเหความสนใจจากเทพเทวดามาสู่การสรรเสริญบุคคล แต่ก็ยังเป็นบุคคลที่มีความเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับเทพและเทวดา ความคิดที่ว่า การสรรเสริญกษัตริย์เป็นการสรรเสริญเทวดานั้น มีวัตถุประสงค์ทำนองเดียวกับการสรรเสริญเทวดา คือ การได้รับความเมตตาและความคุ้มครอง

ความคิดที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับเทพเทวดา ได้แก่ คติความเชื่อเรื่องการอวตารของศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา ดังที่แคทรียา อังทองกำเนิด (2562, น. 342-349) กล่าวว่า คติความคิดเรื่องการอวตารของศาสนาฮินดู มีลักษณะ คือ 1) อวตาร คือ เทพเจ้าที่ลงมาสู่โลกมนุษย์เพื่อปฏิบัติพันธกิจ 2) อวตารจะสำแดงรูปในลักษณะต่าง ๆ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์ และ 3) อวตารจะมีคุณสมบัติของพระเจ้า ทรงไว้ซึ่งมหิทธานุภาพ เป็นสัพพัญญู และปรากฏพระองค์อยู่ในทุกหนทุกแห่ง การอวตารปรากฏในศาสนาอื่น ๆ เช่น ในบุคลิกลักษณะของพระเยซูในศาสนาคริสต์ พระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน อิมามในศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ เป็นต้น สำหรับในสังคมไทย คติความเชื่อเรื่องการอวตารปรากฏในพระนามของกษัตริย์และพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และการสถาปนาพระนามของพระมหากษัตริย์ พระราชพิธีดังกล่าวนี้มีความเชื่อมโยงระหว่างพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้า เมื่อผ่านพระราชพิธี สถานะของพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ได้รับการกระแสนจากมหาเทพและได้กลายเป็นองค์สมมติเทพ นอกจากนี้ การปรากฏพระนามของเทพเจ้าในพระนามของพระมหากษัตริย์นั้น นอกจากจะเป็นการเชื่อมโยงพระองค์กับเทพเจ้าแล้ว ในอีกแง่หนึ่งถือเป็นการอาราธนาพระบารมีจากเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพื่อปกป้องพระองค์และแผ่นดินให้พ้นภัย ความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์คืออวตารของเทพเจ้าในสังคมไทยยังปรากฏผ่านเรื่องเล่าบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่น เรื่องเล่าที่มีผู้พบเห็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อครั้งทรงพระเยาว์เคยต้องอสันบาตหลายครั้งก็ทรงไม่ได้รับอันตรายใด ๆ และมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีที่เกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างพระมหากษัตริย์กับเทพ 8 องค์และ 11 องค์ เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในวรรณคดีเรื่องยวนพ่ายโคลงตัน ที่มีพระภาคของเทพ 8 องค์และ 11 องค์มาสถิตอยู่ในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สะท้อนให้เห็นการยอมรับว่ากษัตริย์ คือ อวตารของเทพเจ้า ไม่ใช่เพียงมนุษย์ธรรมดา

พระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ของไทยแสดงให้เห็นความเชื่อว่า ทรงเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า ดังที่ อรุษา สุวรรณประเทศ (2552, น. 207-317) กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง ทรงเป็นองค์อวตารของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ ดังในพระนามของพระองค์ว่า “สมเด็จพระรามธิบดี

ศรีสุนทรบรมบพิตร” อีกทั้งมีการตั้งชื่อเมืองหลวงของประเทศตามชื่อเมืองของพระราม คือ อโยธยา พระมหากษัตริย์พระองค์ต่อ ๆ มายังปรากฏพระนามที่เชื่อมโยงกับพระนารายณ์ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระรามาธิบดีราชธิราช อีกทั้งพระนามของสมเด็จพระนเรศวรมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับพระอิศวร และยังทรงมีบทบาทหน้าที่ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในฐานะนักรบดุดังพระนารายณ์ด้วยเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเทพเทวดานั้น ในสังคมไทยยังปรากฏในแนวคิด สมมติเทพหรือเทวราชา ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย และได้รับแนวคิดดังกล่าวนี้มาจากเขมรโบราณ พระมหากษัตริย์ของไทยหลายพระองค์นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงอยู่ในสถานะของมหาเทพในศาสนาฮินดูและมีบารมีสูงส่งดังเทพเจ้า มีการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นสถานะดังกล่าวนี้ของพระมหากษัตริย์ ดังที่บุญสมหญิง พลเมืองดี (2552, น. 128-147) กล่าวถึง สมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่ทรงเจริญรอยตามอุดมคติของเทวราชาควบคู่กัน ทรงประกอบพระราชพิธีอย่างอลังการในวิฤตการณ์และช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต หรือช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต เพื่อขอประทานขวัญ กำลังใจ ความคุ้มครองและความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงมนุษย์กับเทพดาเจ้า พระราชพิธีที่สำคัญ ได้แก่ พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีอินทราชาภิเษก และพระราชพิธีลบศักราช เป็นต้น สิ่งที่แสดงว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเชื่อมโยงพระองค์กับเทพดาเจ้าที่ชัดเจนอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างราชมณเฑียรทั้งในกรุงและนอกกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ ปราสาทนครหลวง และพระปรางค์มณฑลในวัดไชยวัฒนาราม สำหรับที่วัดไชยวัฒนารามนี้ พระองค์ได้ผสมผสานอุดมคติทั้งฝ่ายพระมหาเทพกับพระพุทธรูป มีการผสมผสานอุดมคติทั้งฝ่ายพระมหาเทพกับพระพุทธรูป

นอกจากนี้ จากความคิดที่ว่ากษัตริย์ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเทพเทวดาคือวีรบุรุษในวรรณคดีมหากาพย์ของอินเดีย นั้น พบว่ามีความสัมพันธ์กับแนวคิดของทางตะวันตกเช่นเดียวกัน ดังในแนวคิดเรื่องวีรบุรุษตามประเพณีโบราณของ ลอร์ด แรกแลน (Lord Raglan) (แปลโดย กิ่งแก้ว อรรถากร, 2519, น. 141-160) ลอร์ด แรกแลนได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษกรีก พบว่ามีเหตุการณ์ประเภทหนึ่งที่ดำเนินตรงกันทุกเรื่องหรือเกือบทุกเรื่อง จึงสรุปเป็นโครงสร้างชีวิตโดยทั่วไปของวีรบุรุษตามประเพณีโบราณได้ 22 เหตุการณ์ ซึ่งในเหตุการณ์ลำดับที่ 5 กล่าวไว้ว่า วีรบุรุษถูกกล่าวขวัญว่าเป็นลูกของเทพดา และเหตุการณ์ลำดับที่ 13 กล่าวไว้ว่า สถาปนาเป็นพระราชบิดา โดยนัยนี้ได้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกษัตริย์กับเทพเทวดา คือ การมีเชื้อสายของเทพดาหรือการสืบเชื้อสายมาจากเทพดา

ความคิดที่กษัตริย์ถือว่าตนเป็นเทวดาหรือเป็นเทวดาลงมาเกิดนี้ปรากฏอยู่ทั่วโลก ดังที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 -ของฝรั่งเศส ยกตนเป็นกษัตริย์แห่งสุริยะ (Sun-King หรือ Le roi – Soleil) ส่วนกษัตริย์ของประเทศทางตะวันออกก็ปรารถนาจะเป็นพระอาทิตย์วงศ์ พระนารายณ์ พระรามราชา หรือพระรามธิบดี (จิตร ภูมิศักดิ์, 2561, น. 104-105) ในประเทศจีนถือว่ากษัตริย์เป็นโอรสสวรรค์ พวกไทยโบราณและเขียงตุงรัฐฉานเรียกกษัตริย์ว่า เจ้าฟ้า (จิตร ภูมิศักดิ์, 2557, น. 138-139) อีกทั้งในตำนานของลาวและไทดำ กล่าวถึงผู้ปกครองเป็นโอรสของพญาแถน และกษัตริย์องค์อื่น ๆ ก็สืบเชื้อสายต่อจากโอรสของพญาแถน (ประคอง นิมนานเหมินท์, 2543, น. 64-66) การอธิบายสถานะของกษัตริย์ที่สัมพันธ์กับเทวดาในวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ เพื่อแสดงให้เห็นคุณสมบัติของกษัตริย์ว่าสามารถเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองได้ดีและเหมาะสม ทั้งลักษณะแห่งความมีอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ และความสูงส่ง อันจะทำให้ประชาชนมีความสุข และบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์

กษัตริย์ยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ทั้งในแง่ของการปกครองบ้านเมือง การทำสงคราม เป็นศูนย์กลางของบ้านเมือง และเป็นผู้นำ ดังที่ C.Khunhan Raja (1962, pp. 80-94 อ้างอิงใน กุลณิจ คณะฤกษ์, 2552, น. 3) กล่าวไว้ว่า *“บทบาทของกษัตริย์เด่นชัด มีบทบาทสำคัญในสังคมเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกสงคราม การเมืองการปกครอง หรือแม้แต่การประกอบพิธีกรรมบางอย่าง”* ความสำคัญของกษัตริย์ในสังคมดังกล่าวจึงทำให้เกิดการสวดติ๊กษัตริย์ในแต่ละสังคมปรากฏทั่วไป ดังที่ กุสุมา รักขมณี (2534, น. 13) อธิบายว่า ในสังคมอินเดียสมัยโบราณเมื่อบทบาทของกษัตริย์เด่นชัดขึ้นจนเป็นที่ประจักษ์ จึงมีการสรรเสริญวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของวีรกษัตริย์ โดยการแต่งเป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ ซึ่งพวกสุตะและกวีลวะนำมาขับร้องในโอกาสต่าง ๆ ต่อมาเมื่อบทขับเหล่านี้เป็นที่นิยมแพร่หลาย กวีจึงแต่งเติมเรื่องราวใส่สีสัน และเพิ่มการพรรณนาที่ประณีตและพิถีพิถันมากขึ้น

ลักษณะดังกล่าวนี้ ส่งผลให้บทขับในระยะหลังไม่เพียงมีขนาดยาวขึ้นอย่างมาก แต่ยังมีเนื้อหาและรูปแบบที่พัฒนามาไกลจากบทขับในระยะแรก ๆ มากด้วย จนกลายเป็นวรรณคดีรูปแบบใหม่ที่เรียกว่ามหากาพย์ในที่สุด (กุลณิจ คณะฤกษ์, 2552, น. 4)

มโนทัศน์เรื่องการสวดติ๊กษัตริย์เป็นความคิดร่วมของมนุษยชาติ การสวดติ๊กษัตริย์เกิดขึ้นมาจากความคิดที่ว่ากษัตริย์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเทพเทวดาผู้มีอิทธิฤทธิ์อำนาจในการบันดาลความสุขและปกป้องคุ้มครองกันภัยจากอันตรายทั้งปวง กษัตริย์จึงมีสถานะเป็นเทพเทวดาในร่างของมนุษย์ที่เห็นเป็นรูปธรรมหรือการเป็นองค์อวตารของมหาเทพ การสวดติ๊กษัตริย์จึงเป็นการสวดติ๊กเทพเทวดาซึ่งจะให้ความคุ้มครองทำนองเดียวกับเทพเจ้า อีกทั้งกษัตริย์ยังมีบทบาทสำคัญต่อบ้านเมืองหลายด้าน ทำให้การสวดติ๊กษัตริย์เกิดขึ้นและปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์ของแต่ละชนชาติในรูปแบบของวรรณกรรม

ขนาดสั้น จนพัฒนาเป็นวรรณกรรมที่มีความยิ่งใหญ่ งดงาม อุดมด้วยวรรณศิลป์ และมีขนาดยาวใน รูปแบบของมหากาพย์

3.2 องค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

องค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

3.2.1 ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมสวดดีประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ แต่ละชนชาติทั้งสังคมของชาวตะวันตกและสังคมของชาวตะวันออกมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏอยู่ทั่วไป ดังนี้

1) ความหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญคุณงามความดีของบุคคล มุ่งเน้นสรรเสริญพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์โดยเฉพาะ ดังที่มีผู้อธิบายความหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไว้ ดังนี้

ยุพพร แสงทักษิณ (2537, น. คำชี้แจง) กล่าวว่า วรรณคดียอพระเกียรติ หมายถึง “วรรณคดีสรรเสริญพระเกียรติ” “วรรณคดีเทิดพระเกียรติ” และ “วรรณคดีเทิดพระเกียรติ” ด้วย เนื่องจากคำว่า ยอ สรรเสริญ เฉลิม และเทิด มีความหมายเดียวกันว่า ยกย่อง เชิดชู

เสาวณิต วิงวอน (2560, น. 43) กล่าวว่า “วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งที่เขียนขึ้นเพื่อยกย่องพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระมหากษัตริย์ต่อเนื่องมาหลายร้อยปี คนไทยเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงแสดงออกโดยวิธีหนึ่งคือการสร้างสรรค์บทประพันธ์พรรณนาพระเกียรติคุณ”

The Oxford Dictionary of Literary Terms (2021) กล่าวว่า “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติภาษาอังกฤษเรียกว่า *panegyric* หมายถึง สุนทรพจน์ หรือ ถ้อยความที่มีเนื้อหาเป็นการสรรเสริญ สดุดีบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กร เช่น คณะผู้ปกครอง หรือกองทัพ สุนทรพจน์ หรือ ความเรียงประเภทนี้นับเป็นสาขาหนึ่งของวิชาวาทศาสตร์ อันมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมกรีก-โรมัน”

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงหมายถึง งานเขียนเพื่อสดุดีพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์โดยเฉพาะ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติใช้ในความหมายว่า “วรรณกรรมที่สรรเสริญพระมหากษัตริย์” เท่านั้นเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

2) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของชนชาติต่าง ๆ

การแบ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์หลายชนชาติ เนื่องจากแต่ละชนชาติมีการปกครองด้วยระบอบกษัตริย์มาแต่โบราณ กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นผลผลิตที่สร้างขึ้นจากการที่สังคมมนุษย์มีพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงไม่ได้ปรากฏเฉพาะในประเทศไทย แต่อาจไม่มีการทำให้เป็นวรรณคดีชนิดหลัก (Genre) เหมือนของไทย (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, น. 31) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏทั้งในสังคมชาวตะวันตกและสังคมชาวตะวันออก ดังที่วิทิต ศิวะศรียนนท์ (2544, น. 33-34) กล่าวไว้ว่า

วรรณคดีส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องสดุดีสรรเสริญกษัตริย์กษัตริย์หรือนักรบ การกระทำอันห้าวหาญและองอาจของเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นชาติใดภาษาใดย่อมทำให้เกิดความตื่นตันในใจแก่ผู้ได้พบเห็น...วรรณคดีของชาติต่าง ๆ จึงเต็มไปด้วยคำประพันธ์ที่สรรเสริญความกล้าหาญ ความทะนงองอาจและความบึกบึนมีน้ำอดน้ำทนแห่งบรรพบุรุษของตน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมของชาวตะวันตกและชาวตะวันออก ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

2.1) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมของชาวตะวันตก

วรรณคดีในยุโรปโบราณของยุโรปจะมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวของกษัตริย์และมีหลักเกณฑ์การประพันธ์วรรณคดีขั้นสูงว่าต้องเป็นเรื่องของกษัตริย์ กวีจะสนใจพฤติกรรมของอภิชน เทพเจ้า หรือสมมติเทพ เช่น กษัตริย์หรือวีรชน ดังในเรื่อง Nibelungenlied ของชาวเยอรมัน และเรื่อง Chanson de Roland ของชาวฝรั่งเศส ส่วนอริสโตเติลได้วางหลักสำหรับบทละครโศก ซึ่งเป็นวรรณคดีประเภทสูงอย่างหนึ่งว่า ควรมีเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับเคราะห์กรรมและความย่อยยับของบุคคลชั้นสูง เช่น กษัตริย์ (วิทิต ศิวะ ศรียนนท์, 2544, น. 94-95) เรื่องราวของกษัตริย์จึงมักจะปรากฏในวรรณคดีของยุโรปมาตั้งแต่สมัยโบราณ

นับตั้งแต่สมัยกรีกวรรณกรรมได้ถือกำเนิดขึ้นจากการสรรเสริญกษัตริย์หรือนักรบ ดังที่วิทิต ศิวะศรียนนท์ (2544, น. 33-34) กล่าวไว้ว่า “ตำนานกรีกนั้นก็ป็นสัญลักษณ์ (symbol) ให้เห็นว่าภาพลักษณ์ถือกำเนิดจากความตื่นใจนิยมในการกระทำอันกล้าหาญของวีรบุรุษ ข้อนี้ก็มีความจริงอยู่มาก”

ในสังคมยุโรปโบราณนั้น หัวหน้าเผ่าหรือกษัตริย์จะมีกวีคอยติดตามเพื่อคอยเล่าท่องสดุดีวีรบุรุษเพื่อปลุกใจในการรบพุ่ง แล้วนำวีรกรรมของกษัตริย์มาบอกเล่าต่อจนเกิดเป็นมหากาพย์ เช่น พระเจ้าวิลเลียมมีกวีเรียกว่า Taillefer ผู้ที่ขี้นำหน้ากองทหารของพระองค์เพื่อขับคำสดุดี

พฤติการณ์อันอาจหาญของบุรุษแต่เก่าก่อน ชาตีสแคนดินาฟโบราณก็มีกวีที่เรียกว่า skald คอยขับคำสดุดีและบันทึกเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้น เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับชนรุ่นหลัง ชาวเคลท์มีกวีซึ่งติดตามกองทัพของชาติไปในการรบพุ่งทุกหนทุกแห่งเพื่อขับเพลงปลุกใจและเพื่อบันทึกเหตุการณ์ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 39-40) กวีที่คอยติดตามกษัตริย์จึงเป็นผู้ที่ทำให้เรื่องราววีรกรรมของกษัตริย์ในสนามรบได้รับการเล่าขานสู่คนในสังคม และมีบทบาทสำคัญต่อการกำเนิดและพัฒนาการในยุคสมัยต่อมาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของสังคมตะวันตกปรากฏในรูปแบบของมหากาพย์ (epic) ดังที่จอห์น ซัทเทอร์แลนด์ (John Sutherland) แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น. 31-40) กล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมมหากาพย์ไว้ว่า ใช้เล่าถึงตัวบทที่ค้ำชูมาอย่างดี นำเสนอค่านิยมที่เล่าด้วยน้ำเสียงเยี่ยงวีรบุรุษ ตัวบทเหล่านี้นำเสนอภาพมนุษย์ในลักษณะสมชายชาติตรีที่สุด มักเกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านในประวัติศาสตร์ซึ่งหมายถึงช่วงที่สังคมกำลังก่อตัวในแบบสังคมสมัยใหม่เป็นครั้งแรก มหากาพย์เฉลิมฉลองอุดมคติพื้นฐานบางอย่างในเรื่องเล่าที่ขับเน้นวีรบุรุษและแสดงให้เห็นการกำเนิดชาติ มหากาพย์พัฒนามาจากตำนาน โดยวรรณกรรมมหากาพย์มีองค์ประกอบ 4 อย่างด้วยกัน ได้แก่ มีขนาดยาว แสดงลักษณะแบบวีรบุรุษ ปลุกใจให้รักชาติ และจะต้องประพันธ์เป็นบทกวีโดยมีบทสรรเสริญ (เพลงสวดขนาดยาวเพื่อยกย่องเชิดชู) และบทโศก (เพลงแห่งความเศร้า) เป็นส่วนประกอบสำคัญ มหากาพย์เป็นผลผลิตของชาติที่สูงส่งและทรงอำนาจ

วรรณกรรมมหากาพย์ของตะวันตก ได้แก่ Gilgamesh, Beowulf (จอห์น ซัทเทอร์แลนด์ แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น. 32-33) Iliad และ Odyssey ของโฮเมอร์ Aeneid ของเวอร์จิล Franciade ของ ร็องซาร์ด Henriade ของวอลแตร์ Araucana ของกวีสเปนแอร์ซิลลา Szigetvar ของเคานท์ Zrinyi กวีชาวฮังการี และ Lusiades ของ คาโมเอ็นส์ กวีเอกชาวโปรตุเกส (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 33-34) มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงคราม การก่อตั้งบ้านเมือง และวีรกรรมอันกล้าหาญในการรบของกษัตริย์

Gilgamesh กำเนิดเมื่อ 2,000 ปี ก่อนคริสตกาล มีจุดกำเนิดในดินแดนอิรักในปัจจุบันซึ่งเคยเรียกว่าดินแดนเมโสโปเตเมีย กล่าวถึงวีรบุรุษซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งเมืองอูรุก (Uruk) เขาเป็นครึ่งเทพครึ่งมนุษย์ผู้สร้างเมืองอันงดงามตระการตาเพื่อเชิดชูเกียรติของตน หากแต่เขากลับใช้อำนาจกดขี่อย่างโหดร้าย เป็นผู้ปกครองเผด็จการที่ชั่วร้าย กิลกาเมชได้ต่อสู้ชนะคนป่าชื่อเอ็นคิดู (Enkidu) หลังจากนั้นพวกเขากลายเป็นเพื่อนกัน และได้ร่วมผจญภัย เขาออกเดินทางรอบโลกเพื่อแสวงหาความลับของการเป็นอมตะ และยอมรับความจริงว่าตนเป็นผู้ที่ต้องตาย เมื่อเดินทางกลับอูรุก เขากลายเป็นผู้ปกครองที่ดีและฉลาดขึ้น

Beowulf เป็นเรื่องราวของวีรบุรุษนักรบสมัยใหม่ของอังกฤษ เบอูล์ฟเจ้าชายจากสวีเดนเดินทางมาพิทักษ์อารยธรรมที่เพ็งวางรากฐาน เขาได้ปราบสัตว์ประหลาดชื่อเกรนเดิลกับแม่ของมันที่สังหารมนุษย์ ต่อมาเบอูล์ฟก็ถูกมังกรฆ่า แม้พฤติกรรมแบบวีรบุรุษของเขาไม่ประสบความสำเร็จ แต่มหากาพย์เรื่องนี้ก็ได้เสนอว่า เราจำเป็นต้องต่อสู้ถวายชีวิตเพื่อรักษาอารยธรรมไว้ให้องกาม

Iliad และ Odyssey ของ โฮเมอร์ มหากาพย์อีเลียดเป็นเรื่องราวของสงครามที่กรุงทรอย กองทัพกรีกยกทัพไปตีกรุงทรอยหลังจากที่ปารีสได้ลักพาตัวนางเฮเลนไป ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันอย่างหนัก ภายใต้การช่วยเหลือของเทพเจ้า ส่วนมหากาพย์โอดิสซีย์ เป็นเรื่องราวการผจญภัยของกษัตริย์โอดิสซีย์ ระหว่างเดินทางกลับเมืองหลังสงครามกรุงทรอย หลังจากที่อยู่ที่ทรอยมานานกว่า 10 ปี ระหว่างเดินทางต้องฟันฝ่าอุปสรรคมากมาย กว่าที่จะกลับถึงบ้านเมืองก็ใช้เวลานานถึง 10 ปีซึ่งเป็นระยะเวลาเท่ากับการรบที่กรุงทรอย

Aeneid ของ เวอร์จิล เวอร์จิลเป็นกวีชาวโรมัน มหากาพย์เรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์หลังกรุงทรอยแตก อีเนียดเป็นวีรบุรุษชาวทรอยที่หลบหนีออกมาจากกรุงทรอยได้ เป็นเชื้อพระวงศ์ของกรุงทรอย และพยายามแสวงหาบ้านเกิดเมืองนอนใหม่ให้กับผู้คน เขาเดินทางออกจากกรุงทรอยจนกระทั่งถึงคาบสมุทรอิตาลี แล้วเริ่มก่อสร้างเมืองใหม่ที่นั่น แต่เจ้าถิ่นเดิมก็พยายามขับไล่ แต่อีเนียดก็พยายามที่จะรักษาดินแดนแห่งนี้ไว้

Franciade ของ รองชาร์ด มหากาพย์เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของฟรานคัส (Francus) เขาได้ละทิ้งชีวิตที่ซี้เกียจแล้วออกเดินทาง เขาสร้างเรือแล้วออกเดินทาง ต่อมาได้พบกับเจ้าชายไคเซที่เกาะครีต ฟรานคัสช่วยชีวิตลูกชายของเจ้าชายจากยักษ์ ลูกสาวสองคนของเจ้าชายตกหลุมรักเขา จึงเกิดเรื่องราวความรักระหว่างฟรานคัสกับลูกสาวทั้งสองของเจ้าชายไคเซ ต่อมาฟรานคัสได้ออกเดินทางจนได้พบฝรั่งเศสในที่สุด

Henriade ของ วอลแตร์ กวีชาวฝรั่งเศส มหากาพย์เรื่องนี้แต่งเพื่อสดุดีพระเจ้าอองรีที่ 4 แห่งฝรั่งเศสในฐานะกษัตริย์ที่ทรงขันติในด้านศาสนา เนื่องจากทรงเป็นผู้บัญญัติกฎหมายที่ช่วยให้สงครามระหว่างพวกคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ยุติลงได้ เรื่อง Araucana ของ แอรซิลลา กวีสเปนได้แต่งมหากาพย์เรื่องนี้ขึ้น โดยบรรยายถึงความยากลำบากที่ชาวสเปนพบระหว่างจลาจลใน Arauco และความกล้าหาญของชาวพื้นเมืองและสหาย ส่วนเรื่อง Szigetvar ของ เคานท์ Zrinyi กวีชาวฮังการีเขียนในลักษณะคล้ายกับอีเลียด เล่าถึงความกล้าหาญ การต่อสู้ของ Szigetvár และเรื่อง Lusitades ของ คาโมเอ็นส์ กวีเอกชาวโปรตุเกส กล่าวถึงการค้นพบเส้นทางเดินเรือไปยังอินเดียของวาสโกดากามาซึ่งเป็นนักสำรวจชาวโปรตุเกส

มหากาพย์ปรากฏอยู่ในสังคมชาวตะวันตกอีกหลายชนชาติ เช่น เรื่อง La Chanson de Roland ของฝรั่งเศส El Cantar de Mio Cid ของ สเปน Nibelungenlied ของ เยอรมนี La Divina Commedia ของอิตาลี และ Os Lusiaddas ของ โปรตุเกส (จอห์น ชัตเทอร์แลนด์ แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น.38)

นอกจากนี้ ในยุโรปยังมีเรื่องราวของกษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ มีความสามารถในการรบใช้สติปัญญาทำสงครามเพื่อปกป้องหรือก่อตั้งบ้านเมืองอีกจำนวนมาก เช่น ตำนานเรื่องเฮฟลอค เดอะเดน (Havelock the Dane) เฮฟลอค คือ วีรบุรุษในตำนานของยุโรป เป็นโอรสของเบอร์กาเบน (Birkabegn) กษัตริย์เดนมาร์ก ในวัยเด็กนั้น เฮฟลอคถูกกองครักษ์ผู้ทรยศของบิดาจับตัวเขาโยนลงไปในทะเล ชาวประมงชื่อ กริม พบเขา และชุบเลี้ยงจนโต ภายหลังเฮฟลอคได้กลับไปทวงบัลลังก์คืน และได้ขึ้นเป็นกษัตริย์เดนมาร์ก (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 80) ในตำนานหลายเรื่องของชาวเดนมาร์ก มีเรื่องราวของวีรบุรุษชื่อว่าโฮเกอร์ แดนส์เก (Holger Danske) หรือ ogier the Dane เป็นโอรสของ กอดฟรีด (Godfrid) กษัตริย์เดนมาร์กที่เป็นศัตรูกับกษัตริย์ชาวแฟรงค์ เป็นเรื่องราวการแก้แค้นระหว่างกัน โฮล์แกร์นั่งรอซาร์ลมาญกลับมาแก้แค้นอยู่นานถึง 7 ปี เรื่องนี้มีนักเขียนชื่อดังชาวเดนมาร์ก ชื่อ ฮันส์ คริสเตียน แอนเดอร์เซน (Hans Christian Andersen) นำมาเขียนเรื่อง “Holger Danske” (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 83) ส่วนที่รัสเซีย มีตำนานของวีรบุรุษผู้โด่งดัง คือ อีวาน ซาเรอิก (Ivan Tsarevich) หรือเจ้าชายอีวานมีความสามารถทั้งการต่อสู้และการใช้เวทมนตร์ มีตำนานการผจญภัยที่เจ้าชายอีวานต้องต่อสู้กับเหล่าสัตว์ร้ายและศัตรูมากมาย ซึ่งสามารถเอาชนะได้ทุกครั้ง ฉากการต่อสู้ทั้งหมดนี้ได้ปรากฏในเรื่องราวที่ประพันธ์เป็นบทเพลงโดยคีตกวีเอกของโลกชาวรัสเซีย คือ สตราวินสกี (Stravinsky) ชื่อว่า “Friebird Suite” (ดวงธิดา ราเมศร์, 2550, น. 90-91)

กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของยุโรปซึ่งเชื่อว่ามีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ที่มีการแต่งวรรณกรรมสดุดีอย่างแพร่หลายและพิสดาร ได้แก่ วรรณคดีอังกฤษเรื่อง Morte d' Arthur ซึ่งรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงในตำนานพระองค์หนึ่งและราชบริพารของพระองค์ เรื่องราชาอาเธอร์ ปรากฏในประวัติศาสตร์แต่เพียงว่าเป็นหัวหน้าชาวบริตันชาติดั้งเดิมของเกาะอังกฤษ และได้้นำชาวบริตันเข้าต้านทานการเบียดเบียนของชาวแซ็กซัน แต่ภายหลังอาเธอร์ได้รับความยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษประจำชาติอังกฤษ ต่อมาภายหลังเรื่องราวของอาเธอร์ได้รับการต่อเติมจนพิสดารกว้างขวางออกไป (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 52-53) ส่วนสเปนเซอร์ กวีชาวอังกฤษได้เขียนเรื่อง The Fairy Queen เพื่อสดุดีพระนางเจ้าอลิซาเบธ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544, น. 95-96) เรื่องนี้แต่งขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระนางเจ้าอลิซาเบธ เพื่อสรรเสริญเยินยอพระเกียรติของราชินี กล่าวถึงการเป็นราชินีว่ามีอุดมมุ่งหมาย คือ การเป็นคนชั้นสูงที่อยู่ใรระเบียบวินัยและสุภาพอ่อนโยน เรื่องนี้นับเป็นมหากาพย์

เรื่องยาวของอังกฤษ จอห์น ชัตเทอร์แลนด์ (แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น. 109) กล่าวว่า ประเด็นสำคัญของ The Fairy Queen คือ ประเทศอังกฤษ ว่าด้วยความรุ่งโรจน์และราชินีแห่งความรุ่งโรจน์ มีจำนวน 6 เล่ม แต่ละเล่มกล่าวถึงคุณงามความดี ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์ ความรู้จักประมาณ ความบริสุทธิ์ มิตรภาพ ความยุติธรรม และความสุภาพ นำเสนอในรูปของตัวละครเอกซึ่งเป็นอัศวิน ห้าคนและหญิงหนึ่งคน อัศวินหญิงนามว่าบริโทมาร์ตเป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์ผุดผ่องและเข้มแข็ง เหมือนกับพระราชินี อลิซาเบธผู้ถือครองพรหมจรรย์ กวีนิพนธ์นี้แซ่ซ้องพระองค์อย่างชัดแจ้ง ไม่มีชายใดจะครอบงำหรือเป็นเจ้าของเธอได้ นอกจากนี้ ในประเทศอังกฤษยังมีเรื่อง Idylls of King แต่งโดย เทนนิสัน เป็นกวีนิพนธ์ขนาดยาวเกี่ยวกับธรรมชาติของสถาบันพระมหากษัตริย์อังกฤษในอุดมคติ เล่าเรื่องราวของรัชสมัยกษัตริย์อาร์เทอร์และอัศวินโต๊ะกลม ผลงานชิ้นนี้เป็นการอุทิศถวายแด่พระราชินี วิกตอเรียที่เฝ้าทอดพระเนตรทางอ้อม (จอห์น ชัตเทอร์แลนด์ แปลโดย สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2561, น. 234)

จึงเห็นได้ว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับการสวดศึกษัตริย์ของสังคมชาวตะวันตกนั้นปรากฏในตำนานของชนชาติต่าง ๆ จำนวนมาก โดยปรากฏอย่างเด่นชัดในวรรณกรรมประเภทมหากาพย์ (epic) ซึ่งเป็นงานเขียนขนาดยาว อีกทั้งยังมีการแต่งวรรณกรรมสวดศึกษัตริย์ในสังคมตะวันตกทั่วไป แม้จะไม่ใช่นิรูปแบบของมหากาพย์ โดยเนื้อหาอันเป็นเรื่องราวของกษัตริย์ที่กล้าหาญ มีความสามารถในการรบปกป้องดินแดน การต่อสู้กับศัตรู เป็นผู้นำในการก่อสร้างบ้านเมือง มีคุณธรรม เป็นผู้ปกครองที่ดี และการค้นพบดินแดน มักจะกล่าวไว้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของสังคมตะวันตกทั่วไป

2.2) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมของชาวตะวันออก

ในสังคมของชาวตะวันออกมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาช้านาน ทั้งในประเทศอินเดีย กัมพูชา และไทย ความคิดเรื่องการเฉลิมพระเกียรติของอินเดียตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยโบราณได้เป็นต้นเค้าที่มีอิทธิพลต่อประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังที่ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2560, น. 43) กล่าวไว้ว่า “วรรณคดีสันสกฤตได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการยกย่องพระราชาวัยอย่างน่าสนใจ และเป็นที่มาของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย”

ในประเทศอินเดีย วรรณคดีสันสกฤตที่มีเนื้อหาเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ คือ อติหาสะ ดังที่กุสุมา รักษมณี (2534, น. 10) กล่าวว่า

อติหาสะ คือ งานเขียนที่มีเนื้อหาอิงเกร็ดประวัติศาสตร์ แต่งขึ้นเพื่อสวดตีวีรบุรุษเป็นตำนานที่เล่าสืบกันมาด้วยการท่องจำ และมีการแต่งเติมเสริมต่อไว้มาก่อนที่จะบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ที่เรียกว่า อติหาสะ (อติ-ดังนั้น, ห-แน่นอน, อาส-เป็น) เพราะเชื่อกันว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ เช่น เรื่องการสู้รบระหว่างพี่น้อง

ตระกูลปาลณฑปกับการพินมหาราตะ เป็นต้น อิตีหาสะมีลีลาและจุดประสงค์ในการแต่งคล้าย epic (มหากาพย์) ของตะวันตก
วรรณคดีอิตีหาสะนี้ แสดงให้เห็นว่า มนุษย์เริ่มรู้สึกว่าเขาชนะธรรมชาติได้บ้าง จึงหันเหความสนใจจากเทพเจ้ามาเป็นบรรพบุรุษ

ชานปวีช ทัดแก้ว (2560, น. 87-96) กล่าวว่า ในภาษาสันสกฤต คำที่ตรงกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ เห็นจะเป็นคำว่า “ประศัสติ” (ส.ปรสศสฺติ) สร้างศัพท์มาจากกริยา “ศัส” ลงอุปสรรค “ปร” และติ-ปัจจัย แปลว่า “การสรรเสริญ” หรือ “การสดุดี” ในทางวรรณคดีสันสกฤต ประศัสติ เป็นรูปแบบทางวรรณคดีอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสรรเสริญยกย่องบุคคลสำคัญ (eulogies of important person) อาจจะเป็นส่วนที่แทรกอยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่งของวรรณคดีเรื่องหลักก็ได้ หรือเป็นเรื่องสรรเสริญสดุดีเฉพาะทั้งเรื่องก็ได้

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของอินเดียสมัยโบราณเกี่ยวข้องกับวรรณคดีที่เรียกว่า กาวยะ โดยมีพวกสุตะซึ่งเป็นคนขับรถที่ติดตามกษัตริย์ไปในสนามรบนำพระเกียรติคุณของกษัตริย์มาเผยแพร่ ต่อมาเมื่อพวกพราหมณ์ในราชสำนักซึ่งมีความรู้มากในศิลปศาสตร์และเจนจบพระเวทได้ประพันธ์ กาวยะขึ้นอย่างมีวรรณศิลป์งดงาม (ชานปวีช ทัดแก้ว, 2560, น. 89-90) จึงเห็นได้ว่า สุตะหรือคนขับรถที่ทำหน้าที่ติดตามกษัตริย์เป็นผู้มีความสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอินเดียโบราณ ลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับในสังคมของชาวตะวันตกเมื่อกษัตริย์ออกรบก็มักจะมีผู้ติดตามไปด้วย ทำหน้าที่ขับลำนำเพื่อปลุกใจในการรบ และนำเรื่องราวในการรบของกษัตริย์มาเผยแพร่ให้สังคมได้รับรู้

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของอินเดียหรือประศัสติยังเกี่ยวข้องกับวรรณคดีประเภทจารึกด้วย มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวประวัติและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นต้นแบบของประศัสติ ดังที่ชานปวีช ทัดแก้ว (2560, น. 91) อธิบายไว้ว่า

นอกจากวรรณคดีประศัสติจะเกี่ยวข้องกับวรรณคดีกาวยะแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับวรรณคดีประเภท “จารึก” ด้วย โดยหมายถึง จารึกที่ประกอบด้วยถ้อยคำสรรเสริญ ยอพระเกียรติและวีรกรรม จารึกของอินเดียที่ตกทอดมาถึงเราทุกวันนี้ มีทั้งที่เป็นภาษาปรากฤต ภาษาสันสกฤต และภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ภาษาทมิฬ แต่แรกสุดนั้น จารึกส่วนใหญ่เป็นภาษาปรากฤต

จารึกนั้น มีเนื้อหาหลากหลาย ทั้งที่เป็น “พระราชโองการ” หรือ “พระราโชวาท” เป็นบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ชีวประวัติ พระราชกรณียกิจด้านการศาสนาและการปกครองของพระมหากษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์ จารึก

เหล่านี้ไม่ใช่เอกสารทางประวัติศาสตร์เรียบ ๆ ไม่มีความงามเสมอไป ทั้งนี้เพราะจารึกหลายหลัก เขียนขึ้นเป็นร้อยแก้วที่มีอঙ্กการทางภาษาหรือเป็นร้อยกรองที่ตกแต่งเต็มไปด้วยอঙ্กการและวรรณศิลป์ กวี หรือผู้เขียนจารึกเลือกสรรฉันท์หลากหลาย เทียบได้กับกวีนิพนธ์ราชสำนัก หรือกาวะเลย์ที่เดียว ยุครุ่งเรืองของจารึกที่เป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ์นั้น คือ สมัยคุปตะ ถ้อยความในจารึกของสมัยราชวงศ์คุปตะนี้ ประกอบด้วยฉันท์ยาวหลายบท มีการใช้ภาพพจน์และใช้สมาสยาว มีความงดงามจนนับว่าเป็นแม่แบบของวรรณคดีประเภทประศ์สดี หรือ กาวะยกี้ว่าได้

ตัวอย่างจารึก เช่น จารึกของพระเจ้าปุมายแห่งนาสิก (สิริปุมาย ปี ค.ศ. 130-59) เป็นภาษาปรากฤต เริ่มปรากฏลักษณะสำนวนการประพันธ์ที่เป็นแบบแผนมีขอบอย่างกาวะแล้ว จารึกดังกล่าวมีการใช้อุปมาที่โดดเด่น และมีการอ้างถึงวีรบุรุษในเทพปกรณัมของอินเดีย ซึ่งลักษณะเช่นนี้เหมือนกับลักษณะของวรรณคดีราชสำนักแล้ว ส่วนจารึกของพระเจ้ารุทรทามัน (ขุนครนในแคว้นคุชราต) แห่งราชวงศ์ศกะ มหาษตวรรษที่ ๓ ถือว่าเป็นจารึกภาษาสันสกฤตหลักแรก ลักษณะภาษาเป็นอย่างกวีราชสำนัก แต่งเป็นร้อยแก้ว พรรณนายอพระเกียรติ์ของพระเจ้ารุทรทามัน เช่น พระปรีชาสามารถด้านการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นต้น การพรรณนายอพระเกียรติ์นิยมใช้สมาสยาว มีท่วงทำนองแบบไวทรรยิ ภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 3 จารึกต่าง ๆ นิยมเขียนเป็นภาษาสันสกฤตแทบทั้งสิ้น ความนิยมภาษาปรากฤตเริ่มเสื่อมถอยไป วรรณคดีอพระเกียรติ์ที่เป็นจารึกเฟื่องฟูอย่างยิ่งในสมัยคุปตะ อย่างเช่น จารึกของพระเจ้าสมุทคุปต์ ที่มีลักษณะแบบกาวะอย่างเต็มที่ แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง สลับร้อยแก้ว จารึกหลักนี้กล่าวกันว่าเป็นแบบอย่างในการพรรณนายอพระเกียรติ์ของพระรามในมหาภารตของรตนกวีกาลิทาส จารึกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะที่ปรากฏในประเทศไทย ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษามอญโบราณ หรือ ภาษาไทย รวมถึงวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ์พระมหากษัตริย์ น่าจะได้รับอิทธิพลทั้งด้านรูปแบบ กลวิธีการประพันธ์ อঙ্กการและวรรณศิลป์จากอินเดียไม่มากนักน้อย (ชานป์วิษย์ ทัดแก้ว, 2560, น. 92-96)

ในประเทศกัมพูชา ในยุคเขมรโบราณพบว่าก่อนหน้าที่จะมีการแต่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ์เรื่องยวนพ่ายโคลงตันขึ้นนั้น ในหลักฐานสมัยก่อนสุโขทัยที่พบในประเทศไทยและบริเวณใกล้เคียงรวมทั้งในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยต่างก็แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ์ได้มีมาก่อนสมัยอยุธยาเป็นเวลานานแล้ว ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกเขมรโบราณจำนวนมาก เช่น ศิลาจารึกอโรคยาศาล ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งพบในประเทศไทย แม้ว่าศิลาจารึกเขมรโบราณเหล่านี้

ส่วนใหญ่เนื้อหามีความเกี่ยวเนื่องกับการก่อสร้างศาสนสถานก็ตาม แต่เนื้อความส่วนสำคัญของศิลาจารึกเหล่านี้เป็นการสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์เขมร (ศานติ ภัคดีคำ, 2560, น. 64) นอกจากนี้ จารึกปราสาทพินามอากาศของพระนางศรีอินทราเทวี เป็นจารึกที่สดุดีพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นจารึกภาษาสันสกฤตที่แต่งโดยสตรี ประพันธ์ด้วยร้อยกรอง สรรเสริญการบำเพ็ญกุศลของกษัตริย์และชนชั้นนำเป็นหลัก สดุดีพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้แก่ เป็นกษัตริย์ตามแบบอย่างในอุดมคติ ทรงเป็นพุทธราชา และทรงเป็นเทวราชา (นิพัทธ์ แยมเดช และจิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, 2561, น. 126-136)

ชนบของศิลาจารึกเขมรโบราณมีความใกล้เคียงกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทยมากทั้งในด้านการสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์โดยการเปรียบเทียบกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู รวมทั้งเปรียบเทียบกับวีรบุรุษที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต การนำเทพเจ้าและวีรบุรุษในวรรณคดีสันสกฤตมาเปรียบเทียบกับพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์นั้น สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในศิลาจารึกของไทยในสมัยสุโขทัยหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกนครชุม ศิลาจารึกวัดศรีชุม ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร และศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาบาลี ซึ่งแม้ว่าเนื้อหารายละเอียดจะ มีความแตกต่างกันไปบ้าง แต่แนวคิดในการสร้างสรรค์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติยังคงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ชนบในการสรรเสริญพระเกียรติของพระเจ้าแผ่นดินโดยเปรียบเทียบกับเทพเจ้าและวีรบุรุษในวรรณคดีสันสกฤตยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในวรรณคดีเรื่องยวนพ่ายโคลงฉันท์ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชนบในการแต่งวรรณคดีสรรเสริญพระมหากษัตริย์ น่าจะสืบทอดจากชนบของการประพันธ์ศิลาจารึกเขมรโบราณมาสู่วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทยนั่นเอง (ศานติ ภัคดีคำ, 2560, น. 84)

ในประเทศกัมพูชา ยังมีผู้นำในตำนานตามความเชื่อว่าเทวดาเป็นผู้สร้างนครวัด อันเป็นคติเดียวกันกับการสร้างเมืองโบราณอีกหลายแห่งในภูมิภาคนี้ มาเขียนเป็นบทร้อยกรองใช้ชื่อว่า เลบิกอังกอร์วัด หรือในลำนำเดิมคือต้นฉบับตัวเขียนเรียกว่า สาทราพระเกตุมาลา กล่าวถึงประวัติการสร้างนครวัด พรรณนาความงดงามของสิ่งก่อสร้างและสดุดีกษัตริย์ผู้เกี่ยวข้องกัศาสนสถานแห่งนี้ มีเนื้อหาที่โยงเรื่องว่านครวัดมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเทวโลก กษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของนครวัดมีกำเนิดมาจากเทพเจ้า ตอนท้ายมีการสรุปว่า เรื่องนี้โบราณราชครูแต่งขึ้นเพื่อประดับบุญกษัตริย์ซึ่งทรงบุญญาธิการอันไม่มีใครเปรียบได้ และถวายพระพรให้ทรงพระเกษมสำราญ ตำนานเกี่ยวกับการสร้างนครวัดที่เล่าขานจึงกลายเป็นบทร้อยกรองสดุดีกษัตริย์ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์และเป็นเทวราชาอย่างแท้จริง (เสาวณิต วิงวอน, 2538, น. 88-93)

ส่วนกลุ่มชนชาติไทที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้ลำน้ำโขง ท้าวเจือง หรือที่มักเรียกกันว่า ขุนเจือง หรือพญาเจือง นับว่าเป็นกษัตริย์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่สุดในกลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้ลำน้ำโขง มีเรื่องราวปรากฏในตำนานประจำถิ่นต่าง ๆ เช่น ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ ตำนานเมืองพะเยา และตำนานพื้นเมืองสิบสองพินนา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมในดินแดนชนชาติไทหลายแห่งที่แต่งขึ้นเพื่อเสนอเรื่องราวของวีรบุรุษผู้นี้โดยเฉพาะ มีทั้งที่แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นร้อยแก้ว ได้แก่ ตำนานพระยาเจือง และที่เป็นร้อยกรอง ได้แก่ คำขับเรื่องเจืองหาญที่แต่งขึ้นในสิบสองพินนา บทประพันธ์เรื่องเจืองหาญ ที่แพร่หลายในกลุ่มไทดำในเวียดนาม บทประพันธ์เรื่องท้าวเย็บาเจือง และเรื่องท้าวบาเจือง หรือที่รู้จักกันว่าเรื่องท้าวสูงท้าวเจือง ซึ่งแต่งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็นมหากาพย์ที่มุ่งเสนอเรื่องราวของวีรบุรุษแห่งชนชาติที่มีความยิ่งใหญ่ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ James R. Chamberlain (1982 อ้างอิงใน ประคอง นิมมานเหมินท์, 2538, น. 11) เสนอว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะเป็นวรรณกรรมมหากาพย์ที่สำคัญยิ่งใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขียนขึ้นเพื่อยกย่องสดุดีท้าวเจืองหรือพญาเจือง ซึ่งเป็นวีรกษัตริย์แห่งนครเงินยาง โดยกวีให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของวีรกษัตริย์ ได้แก่ การมีกำเนิดพิเศษต่างจากมนุษย์ทั่วไป การมีบุญญาบารมี การมีเกียรติยศจรรยา มีเดชาภาพเป็นที่เกรงขาม การเป็นกษัตริย์ที่ทรงคุณธรรม และการเป็นนักรบที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2538, น. 10-22)

ในประเทศไทย มีความเชื่อว่าการเฉลิมพระเกียรติกระทำเพราะได้บุญ ทำนองเดียวกับการถวายพรพระหรือการสรรเสริญบิดามารดา การสรรเสริญพระเจ้าแผ่นดินยังได้บุญ (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, น. 18) ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมของสันสกฤตและความคิดความเชื่อเรื่องเทวราชาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในวัฒนธรรมขอมโบราณที่มีอิทธิพลก่อนสมัยกรุงสุโขทัย ในสมัยกรุงสุโขทัย จารึกสมัยสุโขทัยปรากฏการเฉลิมพระเกียรติทั้งพระมหากษัตริย์และเจ้านายสตรี แม้วรรณกรรมประเภทจารึกมุ่งเน้นการบันทึกเหตุการณ์ หากแต่เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ ทำให้นอกจากวรรณกรรมจารึกจะแสดงเรื่องราวที่ผู้แต่งบันทึกไว้แล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และศิลาจารึกหลักที่ 3, 4, 5, 6 และ 7 กล่าวถึงพญาลิไทย ส่วนจารึกสมัยสุโขทัยที่มีการเฉลิมพระเกียรติเจ้านายสตรี ได้แก่ จารึกวัดอโศการาม พ.ศ. 1942 จารึกวัดตาเถรขึงหนิง พ.ศ. 1947 จารึกวัดป่าแดงแผ่นที่ 3 พ.ศ. 1949 จารึกวัดบูรพาราม พ.ศ. 1956 และจารึกที่ฐานพระพุทธรูปแม่ศรีมาตา พ.ศ. 1901-2000 ได้บันทึกถึงเจ้านายสตรี คือ สมเด็จพระราชเทวีศรีจุฬาลักษณ์ฯ หรือ สมเด็จพระศรีธรรมราชมาตา โดยยกย่อง

พระเกียรติคุณ คือ *คุณสมบัติที่พร้อม* ได้แก่ 1) กอปรด้วยปัญญาพิศภลยาณี คือ ความงามทั้ง 5 ได้แก่ ผมงาม เนื้องาม ฟันงาม ผิวงาม และวัยงาม 2) มีปัญญา มีบุญ มีความดี มียศ เป็นนางกษัตริย์ เป็นยอดของแผ่นดิน 3) เปรียบเทียบกับนางเทวนารี อัปสร นางพิมพา นางมหามายา นางจันทิมา สรัสวดี นางทมา *ประพาศิธรรม* ยกย่อง พระเทวีสังฆมารดา ตั้งใจมั่นในการรักษาพระศาสนา ได้แก่ เน้นการบริจาคนิเวศนา การสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา และการอุปถัมภ์พระสงฆ์โดยการ ถวายภัตตาหารและข้าคนแด่พระอาราม (สุกัญญา สุขฉายา, 2560, น. 101-115)

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเกิดเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งของไทยอย่างชัดเจน ปรากฏ หลักฐานการแต่งขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ลิลิตยวนพ่าย ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นใน รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา และเป็นแบบแผนให้เกิดการแต่งวรรณคดีเฉลิม พระเกียรติเรื่องอื่น ๆ ขึ้นในเวลาต่อมา เช่น ฉันทสรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ของพระมหาราชครู โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ ของพระศรีมโหสถ เป็นต้น การแต่ง วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทยปรากฏสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ (ศานติ ภัคดีคำ, 2560, น. 65)

ส่วนกุสุมา รักษมณี (2534, น. 199) กล่าวถึงวรรณกรรมชุดประเภทเฉลิมพระเกียรติของ ไทยไว้ว่า

วรรณคดีประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายจะทำให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมในวีรกรรม หรือความอัศจรรย์ใจในบุญญาธิการของวีรบุรุษ ภาวะที่กวีต้องการแสดงคือความ อุดมสาหาในวีรกรรม หรือความน่าพิศวงของคุณลักษณะของวีรบุรุษ ในสมัยที่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพออกศึกเอง และกวีคือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเบื้องยุคลบาท วีรบุรุษในสายตาของกวีก็คือพระมหากษัตริย์ ความประทับใจที่มีต่อพระราชจริย วัตรและพระราชกรณียกิจ เป็นแรงบันดาลใจให้กวีในราชสำนักไทยหลายคน ประพันธ์วรรณคดีสดุดีขึ้น...วรรณคดีเหล่านี้มุ่งแสดงอภุทธรสเป็นสำคัญ เพราะ กล่าวถึงภาวะน่าพิศวงแห่งบุญญาธิการของวีรบุรุษ

นอกจากนี้ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2544, น. 34) กล่าวว่า วรรณคดีไทยมีบทประพันธ์เฉลิม เกียรติของบุรพชนอย่างอุดมสมบูรณ์ เช่น ยวนพ่าย ตะเลงพ่าย แม้นในขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีได้เขียนขึ้น ในเชิงสดุดีโดยตรง วรรณคดีไทยส่วนมากเป็นเรื่องแต่งสดุดีการกระทำอันอาจหาญของวีรบุรุษไทย หรืออินเดีย เป็นเรื่องการผจญภัยของวีรบุรุษคนหนึ่งในเชิงรบ หลังจากที่ได้ตกอยู่ในที่คับขัน และได้ ผจญกับอุปสรรคอันใหญ่หลวงมาหลายยกหลายคราซึ่งทุกครั้งใกล้จะเสียชีวิต แล้วก็ลงเอยด้วย การเสกสมรส เป็นเช่นนี้ไม่ว่า รามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัย มณี หรือ สมุทโฆษ

การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมตะวันออกจึงปรากฏเป็นจำนวนมาก และเกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคโบราณ ดังปรากฏในอินเดีย กัมพูชา ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง และประเทศไทย ผู้ติดตามกษัตริย์ในการออกรบมีบทบาททำให้เกิดการสร้างสรรควรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตทำนองเดียวกับในสังคมตะวันตก วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของอินเดียและเขมรมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย โดยเฉพาะคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยมีวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นประเภทของวรรณกรรมไทยอย่างชัดเจน กวีมองว่าพระมหากษัตริย์คือวีรบุรุษ นอกจากกวีไทยจะแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยตรงแล้ว ก็อาจจะสอดแทรกเรื่องราวการสวดกษัตริย์ไว้ในวรรณกรรมประเภทอื่นที่มีได้แต่งเพื่อการเฉลิมพระเกียรติโดยตรง

3) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย

ความคิดเรื่องการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ของไทยปรากฏมีมาก่อนสมัยสุโขทัย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบันมีวรรณกรรมลายลักษณ์ที่เฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์จำนวนมาก กล่าวได้ว่า การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาในสังคมวัฒนธรรมไทย อันแสดงถึงมรดกทางภูมิปัญญาของชาติด้านหนึ่ง ดังที่เสาวณิต วิงวอน (2530, น. 8) กล่าวว่า

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินี้มีอยู่เป็นจำนวนมากและมีต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัย นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ แม้จะไม่ปรากฏว่ามีวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในทุกรัชกาลซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากกระยะรัชสมัยในรัชกาลนั้นสั้น หรือเนื่องจากการสงคราม รวมทั้งต้นฉบับของวรรณกรรมนั้นสูญหายตลอดจนสาเหตุอื่น ๆ เป็นต้น

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ ดังต่อไปนี้

3.1) ลักษณะและประเภท

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเฉพาะ คือ การแสดงความคิดในเชิงยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของพระมหากษัตริย์ซึ่งปกครองแผ่นดินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ผู้แต่งสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระมหากษัตริย์ได้แก่ พระปรีชาสามารถและพระราชกรณียกิจ เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของเรื่องราวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อแผ่นดิน ดังนั้น องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงต้องบรรลุประสงค์ของกวี มีลักษณะของรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ ดังนี้

รูปแบบ หมายถึง รูปแบบคำประพันธ์และรูปแบบของกลวิธีการนำเสนอเรื่อง รูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ มีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีมาแต่ครั้งสมัยโบราณนิยมแต่งด้วยร้อยกรอง โดยแต่งด้วยร้อยกรองชนิดใดชนิดหนึ่งทั้งเรื่อง หรืออาจจะแต่งระคนกัน ส่วนร้อยแก้ว เคยปรากฏใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย และเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ รูปแบบของการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กวีอาจจะมีกลวิธีที่หลากหลายทั้งลำดับการนำเสนอ การคัดเลือกเหตุการณ์มานำเสนอ กลวิธีการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีทั้งการสืบทอดตามขนบของวรรณกรรมเฉลิมในสมัยอดีต และกลวิธีที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่จากความคิดของตน ยุพธู แสงทักษิณ (2537, น. 1) กล่าวว่า ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ผู้แต่งอาจแต่งเฉลิมพระเกียรติตลอดรัชกาลและหยิบยกเฉพาะบางเหตุการณ์หรือบางสมัยขึ้นมาเฉลิมพระเกียรติ

เนื้อหา หมายถึง เนื้อเรื่อง เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในวรรณกรรมซึ่งเล่าโดยกวีหรือผู้เล่าเรื่องมายังผู้อ่าน เนื้อหาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คือ การสรรเสริญพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ และบทขอพรพระมหากษัตริย์ และส่วนที่ 2 คือ เหตุผล เรื่องราว และเหตุการณ์ที่สนับสนุนให้เห็นพระเกียรติยศและคุณงามความดีของพระมหากษัตริย์ โดยส่วนใหญ่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์และการยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็นบุคคลพิเศษ ไม่ใช่บุคคลธรรมดาสามัญ กล่าวคือ เป็นผู้มีความสามารถ มีบุญบารมี และมีความเหมาะสมในการปกครองบ้านเมือง ในระยะแรกผู้แต่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชาเป็นสมมติเทพ แต่ในปัจจุบันพระมหากษัตริย์มีลักษณะเป็นปุถุชน ทรงมีเลือดเนื้อ และทรงเหน็ดเหนื่อยตรากตรำจากการทรงงานหนักเช่นบุคคลทั่วไป (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 364-365)

ภาษาวรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษาในการแต่งวรรณกรรม ได้แก่ ศิลปะการใช้ภาษาทั้งระดับเสียง ระดับคำ และระดับความหมาย ภาษาวรรณศิลป์ที่กวีบรรจงสร้างสรรค์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมุ่งเน้นให้เห็นพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ความยิ่งใหญ่ และสถานภาพที่สูงส่งของพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยปรากฏทั้งการสืบทอดจารีตและการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ขึ้นใหม่ของกวี เช่น การใช้คำบรรยายพระคุณสมบัติและพระเกียรติคุณ การใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ การใช้ความเปรียบ และการอ้างอิง

การจัดประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย สามารถจัดประเภทโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ ได้หลายแนวทาง ดังต่อไปนี้

เกณฑ์ด้านเนื้อหา ได้แก่ เฉลิมพระเกียรติตามธรรมเนียมการแต่งตั้งวรรณคดีไทย และเฉลิมพระเกียรติโดยตรง (ประพจน์ อัครวิรุฬหาร, 2560, น. 19)

เกณฑ์ด้านกลวิธีการแต่ง ได้แก่ เฉลิมพระเกียรติเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งกับเฉลิมพระเกียรติหลายด้าน และเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์ใดพระองค์หนึ่งกับเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายพระองค์

เกณฑ์ด้านช่วงเวลาในการแต่ง ได้แก่ แต่งขึ้นในขณะที่พระมหากษัตริย์ดำรงพระชนม์ชีพกับแต่งขึ้นหลังจากพระมหากษัตริย์สวรรคตหรือในรัชกาลต่อมา

3.2) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยสมัยต่าง ๆ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีการสร้างสรรค์ในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทยมาโดยตลอดและมีพัฒนาการมาอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้

3.2.1) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัย ในสมัยสุโขทัยมีวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เกิดจากการจารึกไว้บนศิลาแต่เพียงสั้น ๆ แต่ก็มีวิวัฒนาการของการเฉลิมพระเกียรติทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ ได้แก่ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและศิลาจารึกพระยาสิทธิไทยพระราชนัดดาของพระองค์ (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 19) จารึกดังกล่าวใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วซึ่งบางตอนมีการส่งสัมผัสกันภายในวรรคหรือระหว่างวรรค ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติ สภาพสังคม เหตุการณ์บ้านเมือง และพระราชกรณียกิจของพระองค์ในด้านศาสนา ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การสืบทอดมรดก ศิลาจารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม จารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4, 5, 6 และ 7 มีเนื้อหา กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระยาสิทธิไทยด้านศาสนา

ปัทมา ทัฬหเสริฐกุล (2556, น. 100-102) กล่าวไว้ว่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของจารึกร้อยแก้วนี้ ไม่มีการระบุจุดมุ่งหมายของการจารึกอย่างชัดเจนว่าเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาเนื้อความในจารึกบางเรื่องแล้ว จะเห็นว่าเนื้อความมุ่งนำเสนอพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นวิธีการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์เป็นที่ปรากฏสืบต่อมา จารึกสมัยสุโขทัยเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทยในยุคแรกเริ่ม รายละเอียดของเนื้อหาไม่ซับซ้อนมากนัก และไม่เน้นการแบ่งสัดส่วนของเนื้อหา เช่น ไม่มีบทประณามพจน์ ไม่มีส่วนแสดงจุดมุ่งหมายของกวี แต่จะเน้นไปที่การบันทึกเหตุการณ์พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ เช่น จารึกนครชุม (หลักที่ 3) เริ่มต้นด้วยการ

แจ้งศักราชและกล่าวถึงการขึ้นครองราชย์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 แล้วจึงเริ่มแสดงพระราชกรณียกิจของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาสิทธิไทย) ในการสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุที่นครชุม การที่จารึกสมัยสุโขทัยมุ่งเน้นบันทึกเฉพาะพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจเป็นสำคัญ ไม่เน้นส่วนประกอบอื่น ๆ อาจเนื่องมาจากพื้นที่ในการจารึกเป็นแผ่นหรือหลักศิลาที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก เนื้อหาที่เป็นการพรรณนาสรรเสริญขยายความจึงมีไม่มากนัก เพราะมุ่งบันทึกรายละเอียดของเหตุการณ์ให้ครบถ้วนมากกว่าพรรณนาคุณสมบัติพระมหากษัตริย์อย่างเลิศลอย

3.2.2) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยามีวิวัฒนาการด้านลักษณะคำประพันธ์และเนื้อหาที่แตกต่างไปอย่างชัดเจน รูปแบบคำประพันธ์ ได้แก่ ลิลิต (โคลงสี่ด้นกับร่ายด้น) ปรากฏในเรื่องลิลิตยวนพ่าย ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่ง เนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึงพระบรมเดชานุภาพ พระกฤษฎาธิการ พระปรีชาสามารถ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตร เน้นเหตุการณ์สำคัญ คือ การทำสงครามระหว่างไทยและโยนก ในสมัยอยุธยาตอนกลาง ได้แก่ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของพระศรีมโหสถ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ สรรเสริญพระเกียรติในด้านต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงการรบ เช่น การปกครอง ความอุดมสมบูรณ์ ความงดงามของปราสาท ราชวัง ฯลฯ และคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ของพระมหाराชครูมเหศวร แต่งด้วยคำฉันท์ต่าง ๆ กล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตั้งแต่ประสูติจนเสวยราชสมบัติ รวมทั้งพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ เช่น โปรดเกล้าให้ลบศักราช ทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างเสริมกำลังทหาร และสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับมิตรประเทศ ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระราชนิพนธ์โคลงชะลอพระพุทไธยาสัน ด้วยโคลงสี่สุภาพ มุ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ชะลอพระพุทไธยาสันเพียงเหตุการณ์เดียวที่แสดงถึงพระราชกรณียกิจสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนา

3.2.3) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยธนบุรี วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยธนบุรีมีเพียงเรื่องเดียว คือ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ของนายสวน มหาดเล็ก แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ มุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนต้นเรื่องกล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่งอย่างชัดเจน เนื้อเรื่องกล่าวถึงการสร้างบ้านเมือง การสงครามปราบศัตรู การเมืองการปกครอง การศาสนา เป็นต้น และส่วนท้ายเรื่องเป็นบทขอพร ในด้านลักษณะคำประพันธ์แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ ทั้งในส่วนเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอยุธยาและธนบุรีมักประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนนำเรื่อง เป็นบทนมัสการหรือไหว้ครู และบทขอพร ส่วนเนื้อเรื่อง กล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยของพระมหากษัตริย์ และส่วนท้ายเรื่องเป็นบทขอพรและชื่อผู้แต่ง

3.2.4) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์แม้จะยังคงยึดขนบเดิมในการแต่ง แต่เป็นช่วงที่มีพัฒนาการในด้านเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลายไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา เนื้อหาที่มีความหลากหลายมากขึ้น ได้แก่ พระราชกรณียกิจด้านการสงคราม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการต่างประเทศ การก่อสร้างสิ่งแปลกใหม่ พระอัจฉริยภาพที่ทำให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์และมีความเจริญก้าวหน้า แต่ยังคงเน้นให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์หลากหลายชนิด ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และการใช้คำประพันธ์ที่หลากหลายแต่งสลับกันไป เช่น เรื่องสามกรุง ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ที่ใช้คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ แต่งสลับกันสำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องที่โดดเด่นในการประพันธ์ คือ ลิลิตยวนพ่ายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีการเพิ่มเติมบทนิราศ ซึ่งเป็นแนวการประพันธ์ที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ นอกจากนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังมีรูปแบบที่หลากหลายกว่าวรรณกรรมร้อยกรอง เช่น บทเพลง วรรณกรรมร้อยแก้ว และมีรูปแบบการเฉลิมพระเกียรติทั้งในรูปแบบของวรรณกรรมและไม่ใช่วรรณกรรม เช่น การจัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ การจัดกิจกรรมถวาย ความจงรักภักดี ป้ายประชาสัมพันธ์ ละคร และภาพยนตร์

3.3) บทบาทของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบพิตร มีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรมไทยหลายด้าน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงไม่เพียงมีจำนวนมาก แต่ยังสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคม ดังนี้

3.3.1) บทบาทการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ วัตถุประสงค์สำคัญของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือ การสรรเสริญพระมหากษัตริย์และแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ดังที่ กาญจนา ธรรมเมธี (2519, น. 3) กล่าวว่า “วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่โน้มน้าวจิตใจคนให้เกิดความรักชาติ ภูมิใจในบรรพบุรุษ...ตลอดจนสะท้อนให้เห็นความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้อย่างดียิ่ง” ด้วยเหตุนี้ ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ การดำเนินเรื่อง และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ รวมทั้ง

ประสิทธิภาพในการสื่อสารระหว่างตัวบทวรรณกรรมมายังผู้อ่านหรือผู้เสพ จึงสร้างสรรค์และนำเสนอถึงพระเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลได้อย่างปราณีตงดงามและสูงส่งด้วยความรู้สึกลึกซึ้งซึ่ง เทิดทูนอย่างจับใจ

เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นสิ่งสำคัญ ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับการประกอบพระราชณียกิจต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ เช่น การรบเพื่อต่อสู้ข้าศึกศัตรู การกอบกู้เอกราช การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การนำพาชาติบ้านเมืองให้พ้นภัยจากการคุกคามของประเทศอื่น ๆ และการนำความรู้ต่าง ๆ ไปใช้แก้ไขวิกฤตของบ้านเมือง เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงแสดงถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อชาติบ้านเมือง ดังที่เสาวณิต วิงวอน (2560, น. 46) กล่าวว่า

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมีมานานแล้ว วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติทำให้เห็นว่า คนไทยมองสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมีคุณค่า วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติไม่แสดงเรื่องที่เป็นความสํารายพระราชหฤทัยส่วนพระองค์ แต่จะเน้นว่าสิ่งที่ทำให้ทรงพระเกษมสำราญคือความสงบของบ้านเมือง และความสุขของราษฎร สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยจึงมั่นคง แม้แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์จะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์คงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตลอดมา และคงปรากฏเรื่องราวการสรรเสริญพระเกียรติอย่างไม่สิ้นสุดเช่นกัน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสังคมวัฒนธรรมไทยมีเป็นจำนวนมาก เป็นสิ่งแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีบทบาทต่อการนำเสนอและปลูกฝังความคิดของคนไทยที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ดังที่ประพจน์ อัครวิรุฬหการ (2560, น. 32) กล่าวว่า

วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นสิ่งเสนอหรือแสดงความคิดของคนเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินอาจจะทรงอ่าน ส่วนมากเขียนยกพระเกียรติเมื่อสวรรคตไปแล้ว เรื่องที่เขียนตอนที่ยังมีพระชนม์อาจจะน้อยกว่า มีข้อน่าคิดว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไปก็ต้องมาทรงอ่าน คือ ไม่ใช่ทางเดียวว่ายกยอพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงคิดเหมือนกันว่า ยกเรื่องอะไร วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติจึงเป็นตัวกำกับความคิดของพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งจากล่างขึ้นไปและบนลงมาด้วยพระเจ้าแผ่นดินก็ต้องทรงปฏิบัติให้ได้เหมือนที่เฉลิมพระเกียรติมากน้อยไม่ทราบ แต่ต้องทรงทำวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเป็นตัวจักรอันหนึ่งที่ทำให้ความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ของไทย

ค่อนข้างมั่นคง และก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสมดุลเป็นสิ่งที่ไม่ใช่อ่านเล่น ๆ

แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ยังอยู่

แม้บทบาทของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะสัมพันธ์กับการแสดงถึงความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์ หากพระมหากษัตริย์ทรงครองธรรมและครองใจราษฎรอย่างแท้จริง และมีพระราชปณิธานที่จะกระทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองด้วยพระวิริยอุตสาหะ ก็ย่อมจะกลายเป็นข้อมูลสำคัญในการสร้างสรรค์เนื้อหาและภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็จะมีบทบาทส่งเสริมพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ และทำให้ประชาชนศรัทธาและยอมรับพระมหากษัตริย์ได้อย่างสนิทใจ

3.3.2) บทบาทการบันทึกเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีบทบาทบันทึกเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองในช่วงเวลาที่วรรณกรรมได้รับการประพันธ์ขึ้น เนื่องจากกวีผู้แต่งเป็นบุคคลหนึ่งในสังคม จึงได้รับรู้หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการกระทำคุณงามความดีเพื่อพัฒนาชาติบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้โดยตรงหรือโดยอ้อมจากการฟังหรือการอ่านก็ตาม กวีจึงนำมาเป็นเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงมีบทบาทในการบันทึกเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมืองในแต่ละช่วงเวลาไว้ด้วย ดังที่ปัทมา ชิมประเสริฐกุล (2556, น. 100) กล่าวไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำและดูแลปกป้องบ้านเมืองให้ดำรงอยู่อย่างสงบสุข การประพันธ์วรรณคดียอพระเกียรติพระมหากษัตริย์เป็นการสรรเสริญคุณความดีของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ปรากฏ และยังเป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญในรัชสมัยให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และศึกษาด้วย” ส่วนเสาวณิต วิงวอน (2560, น. 45) กล่าวว่า

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คือ ช่วยสอบทานประวัติศาสตร์ให้แน่นอนขึ้น ไม่ว่าเนื้อเรื่องในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรตินั้นจะคล้อยตามหรือขัดแย้งกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็ตาม คุณค่าทางสังคมคือสะท้อนภาพสังคมไทยในเวลาที่แต่ง เป็นเสมือนบันทึกสังคมในแต่ละยุคสมัย ช่วยเสริมความรู้เรื่องสังคมไทยได้ทางหนึ่ง

บทบาทการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินั้นปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณจนกระทั่งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ผู้อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงได้รับประโยชน์ในการเรียนรู้และเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทย กล่าวได้ว่า แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะมุ่งเน้นการสรรเสริญพระมหากษัตริย์

แต่ก็ยังไม่ละเลยมิติทางสังคมอื่น ๆ การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับแต่สมัยสุโขทัย จนกระทั่งถึงปัจจุบันทำให้เกิดความเข้าใจสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

การศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ของ ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. 114-174) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุก เรื่องล้วนมีบทบาทต่อการบันทึกเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุคสมัยที่วรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติเรื่องนั้น ๆ ประพันธ์ขึ้น ได้แก่ 1) ด้านการเมือง การปกครอง และการต่างประเทศ 2) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีการ 3) ด้านสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชน และ 4) ด้านเหตุการณ์ทั่วไป เช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องลิลิตยวนพ่าย สะท้อนว่าพระมหากษัตริย์ มีพระราชอำนาจอันล้นพ้นในการปกครองประเทศ การทำศึกสงคราม การแต่งตั้งข้าราชการ การลงโทษทัณฑ์ การปกครองมีเมืองราชธานี และหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นตรงต่อเมืองหลวง ต่อมาในเรื่องลิลิต ของพระองค์เจ้าคำคุณนาคยุคล กล่าวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบอบการ ปกครองของไทยแม้จะยังเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ก็ได้ปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์ บ้านเมืองและยุคสมัยมากยิ่งขึ้น ทรงตั้งที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council) และที่ปรึกษาราชการ แผ่นดิน (Council of State) สำหรับถวายข้อคิดเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน โดยทรงคัดเลือกมาจาก พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทเรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า: พยัคฆ์ ศรีหงส์ กล่าวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะยังไม่ได้มีการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่พระองค์ก็ได้พระราชทานสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น อีกทั้งทรง ปลุกฝังความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยแก่บรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาทและข้าราชการ

เรื่องโคลงลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชจักรวรงค์ กล่าวถึง พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระราชพิธีนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ยึดถือกระทำกันเป็นประเพณีมาจนกระทั่งสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีนี้แสดงให้เห็นถึงความขลังและความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งของพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงเป็นเทพ อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีวรรณกรรมประเภทใดที่จะบันทึกเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้สมบูรณ์เท่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังโคลงลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษก สัปดาห์มหาราชจักรวรงค์นี้ที่กล่าวถึงพระสุพรรณบัฏไว้อย่างละเอียด

ในสมัยธนบุรี เรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้สะท้อนให้เห็นสภาพ บ้านเมือง สภาพร่างกายและจิตใจของประชาชนที่บอบช้ำจากการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าก่อนที่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงฟื้นฟูทั้งทางวัตถุและประชาชนขึ้นมาใหม่ โคลงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้นำเสนอให้เห็นแง่มุมเกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ไม่มีการบันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราช

นุภาพทรงสรรเสริญว่าโคลงเรื่องนี้เป็นโคลงตำราเล่มหนึ่งที่มีประโยชน์ในการศึกษาโบราณคดี คือ เรื่องราวในอดีตของไทย อีกทั้งในหนังสือประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยในปัจจุบัน มักจะใช้ข้อมูลจาก โคลงเรื่องนี้ในการอธิบายข้อมูลต่าง ๆ ในสมัยธนบุรีอยู่เสมอ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทำให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องราวในอดีตของไทยในสมัยธนบุรีหลายประการ เป็นส่วนที่ช่วยเติมเต็มโบราณคดีของไทยในสมัยธนบุรีให้ชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น (เสาวณิต วิงวอน, 2550, น. 410-411) เรื่องโคลงของนายชิน ราชเลข กล่าวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการ เลิกทาสซึ่งทำให้ทุกคนมีสิทธิเสรีเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ เรื่องลิลิตคำหลวงของกรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่การศึกษา แพร่หลายไปสู่ประชาชนกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : วิธันว ศรีเมือง กล่าวถึงใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชาชนมีความตื่นตัวในด้านความรักชาติและความสามัคคี ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้ทรงปลูกฝัง ความรู้สึกดังกล่าวแก่ประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ ให้ประชาชนสมัครเข้าเป็นเสือป่า และลูกเสือ เรื่องกลอนหกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการใช้นามสกุล การใช้ค่านาหน้าชื่อ และเรื่องโคลง ลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษกสัสดมราชมหากักรังค์ กวีได้บันทึกสภาพบ้านเมือง การคมนาคมและ ความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น มีไฟฟ้า ตึกคฤหาสน์ที่ตระการตา มีรถยนต์ รถม้าลาก มีมหาวิทยาลัย โรงพยาบาล เรื่องกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติกรุงรัตนโกสินทร์

เรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ คุณพุ่มได้บันทึกเหตุการณ์ที่เล่าลือว่า ก่อนพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จสวรรคต ได้มีลางนิมิตบอกเหตุมากมายหลายประการเกิดขึ้นอันแสดง ให้เห็นถึงพระบุญญาบารมีอันยิ่ง มีเทวดามาเข้าสิงสาวงามมอญที่ปฐมเจดีย์ก่อนที่จะเสด็จสวรรคต เรื่องโคลงลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษกสัสดมราชมหากักรังค์ กล่าวถึงในพระราชพิธีบรม ราชาภิเษกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากการทรงสถาปนาสมเด็จพระบรม ราชินีแล้ว ได้เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้น คือ ฝนตกท่าใหญ่ ที่สำคัญคือเป็นฝนสีทอง เหตุการณ์ครั้ง นั้นทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นานาขึ้น การกล่าวถึงเหตุการณ์เล็ก ๆ เหล่านี้ กวีกลับได้รับ ความสำเร็จด้านการสรรเสริญพระเกียรติ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกชื่นชมซาบซึ้งประทับใจได้ เป็นอย่างมาก

แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลย เดชมหาราช บรมนาถบพิตรจะมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่บทบาทในการบันทึกเหตุการณ์และ ประวัติศาสตร์ก็ยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งในวรรณกรรมร้อยกรองและวรรณกรรมร้อยแก้ว เช่น

บทอาศรัยในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกิดความนิยมแต่งบทอาศรัยอย่างแพร่หลาย และใช้ในหลาย ๆ โอกาสที่เกี่ยวข้องกับการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ บทอาศรัยที่แต่งขึ้นนี้มีบทบาทบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวคือ บทอาศรัยตลอดรัชสมัย (พ.ศ. 2489 ถึง พ.ศ. 2559) ที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เหตุการณ์งานพระราชพิธีและเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครอง เหตุการณ์งาน พระราชพิธี ได้แก่ พระราชพิธีทรงพระผนวช ส่วนเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครอง พระราชพิธีรัชดาภิเษก พระราชพิธีกาญจนาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมฉลองครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ได้แก่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (พราโมทย์ สกุลรักความสุข, 2561, น. 55-67)

ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่องมหานกในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรวรรณกรรมชาดกร้อยแก้วร่วมสมัย หนังสือเล่มนี้นำเสนอเรื่องราวของพระมหานกพร้อมกับภาพวาดสีเส้นสวยงามที่สร้างสรรค์โดยศิลปิน 10 คน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกไม่เพียงเสนอเรื่องของพระมหานกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ตามคติความเชื่อของคนไทย แต่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังได้ทรงดัดแปลงเรื่องราวให้ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในยุคสมัยใหม่ ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกมีลักษณะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ได้บันทึกแนวพระราชดำริและพระราชจริยวัตร ดังที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2552, น. 103-107) กล่าวว่า พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานกได้สอดแทรกยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนามนุษย์และพัฒนาสังคม ประกอบด้วยศาสตร์แห่งการบูรณาการ ยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนา และสูตรแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งเรื่องความเพียร ปัญญา และกำลัง

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสภาพสังคมไทยในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญวิกฤตต่าง ๆ การนำเสนอนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้แก่ เครื่องยนต์กล และการฟื้นฟูต้นมะม่วงด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อหรือชีวัญสูงเคราะห์ ส่วนภาพวาดประกอบพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและสังคมโลก ได้แก่ ความเห็นแก่ตัวของผู้คน วิกฤตสิ่งแวดล้อม สงคราม และปัญหาเกี่ยวกับเทคโนโลยี

การ์ตูนขำหัวเราะ-มหาสนุกฉบับในหลวงรัชกาลที่ 9 ปรากฏบทบาทในการบันทึกและถ่ายทอดเรื่องราวของในหลวง รัชกาลที่ 9 รวมถึงถ่ายทอดความจงรักภักดีและความผูกพันของ

คนไทยที่มีต่อในหลวงรัชกาลที่ 9 ให้แก่คนรุ่นหลังโดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน ดังที่วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2560, น. 128-129) กล่าวว่า

นิตยสารการ์ตูนชายหัวเราะและมหาสนุกเป็นสื่อบันเทิงร่วมสมัยที่เข้าถึงคนทุกเพศทุกวัย เนื้อหาของนิตยสารการ์ตูนฉบับพิเศษทั้งสองฉบับได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ แนวพระราชดำริ และโครงการตามแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่สร้างประโยชน์สุขให้คนไทยมาตลอด 70 ปีแห่งการครองราชย์ของพระองค์ นิตยสารการ์ตูนทั้งสองฉบับจึงมีบทบาทในด้านการบันทึกเรื่องราวของในหลวงรัชกาลที่ 9 และถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวให้แก่คนรุ่นหลังโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผ่านศาสตร์ของการ์ตูนซึ่งเข้าใจง่ายและสร้างความสนใจของเด็กและเยาวชนได้ดี

.....

นิตยสารการ์ตูนทั้งสองฉบับยังเป็นบันทึกเหตุการณ์ทางสังคมที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกผูกพันและจงรักภักดีของคนไทยที่มีต่อในหลวงรัชกาลที่ 9 ความรู้สึกสูญเสียที่เกิดจากการสวรรคต และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการสวรรคต เช่น การรวมตัวกันเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ของคนไทยเพื่อเทิดพระเกียรติและรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 การเตือนสติกันให้ตระหนักถึงความรักความสามัคคีของคนในชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเน้นย้ำอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่โดดเด่นขึ้นในช่วงเวลาแห่งความเศร้าโศก และได้ถูกบันทึกและถ่ายทอดผ่านนิตยสารการ์ตูนชายหัวเราะ-มหาสนุกฉบับพิเศษ ทำให้นิตยสารการ์ตูนฉบับพิเศษมีบทบาทเป็นบันทึกทางสังคมที่มีคุณค่าทั้งทางด้านจิตใจและทางสังคม

3.3.3) บทบาทการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของชาติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสร้างสรรค์ขึ้นอย่างมีวรรณศิลป์ ได้แก่ วรรณศิลป์ทางภาษา และวรรณศิลป์ของการนำเสนอเนื้อหา เนื่องด้วยวรรณกรรมประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ กวีมีจุดประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ จึงต้องใช้ศิลปะในการเลือกเนื้อหาให้สื่อถึงพระเกียรติคุณแห่งองค์พระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังต้องบรรจงสรรรูปแบบในการแต่งเพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกประทับใจได้มากที่สุด จึงจะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 174)

ด้านภาษาวรรณศิลป์ กวีถือว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นของสูง ของศักดิ์สิทธิ์ มิใช่เรื่องตาด ๆ สามัญที่ผู้ใดจะแต่งก็ได้ หรือจะแต่งอย่างไรก็ได้ ด้วยค่านิยมสูงส่งอันเป็นอุดมคติดังกล่าว

กวีจึงพยายามที่จะสร้างสรรค์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของตนวิจิตรบรรจงที่สุดเท่าที่ความสามารถในเชิงกวีโวหารของตนจะอำนวย ด้วยการสรรหากวีวิธีต่าง ๆ มาใช้ ได้แก่ การสรรคำที่งามทั้งรูป เสียง และความหมาย การเล่นคำ การใช้กลบท และกระสวน และการใช้โวหารเปรียบเทียบ (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 183-194)

วรรณศิลป์ของการนำเสนอเนื้อหา พบว่า โครงสร้างของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีขั้นตอนการนำเสนอ 3 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ตอนเนื้อเรื่อง และตอนท้ายเรื่อง *ตอนต้นเรื่อง* กวีจะนิยมแต่งเป็นบทสวดดี ประณามพจน์คือ บทไหว้ครูก่อนจะดำเนินเรื่อง กล่าวสวดดีพระมหากษัตริย์ชมความงามความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง กล่าวถึงพระรัตนตรัยหรือพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์ หรือเทพดาครูบาอาจารย์ทั้งปวง ส่วน *ตอนเนื้อเรื่อง* กวีจะเลือกเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงพระบรมเดชานุภาพ พระบุญญาบารมี พระเกียรติคุณแห่งพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ๆ ให้มากที่สุด กวีจะสรรหากวีวิธีที่กวีคิดว่าเหมาะสมในการนำเสนอให้บรรลุประสงค์ ได้แก่ การนำเสนอในลักษณะเป็นบันทึกหรือจดหมายเหตุ การนำเสนอโดยกวีเล่าถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชจริยวัตร รวมทั้งสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองโดยทั่วไป การนำเสนอในลักษณะเป็นเรื่องเล่าแบบมีโครงเรื่องตัวละคร บทสนทนา ฉาก และการนำเสนอโดยสรรเสริญพระเกียรติในเรื่องทั่ว ๆ ไปโดยกวีได้แทรกชีวประวัติ หรือข้อคิดเห็นส่วนตัวไว้ด้วย และ *ตอนท้ายเรื่อง* กวีอาจจะสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง การขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อปกป้องรักษาพระมหากษัตริย์ บ้านเมือง ราษฎร และตัวกวีเอง การกล่าวถึงประวัติของตน ความเป็นมา จุดมุ่งหมายและเวลาที่แต่ง รวมทั้งคำอธิษฐานของกวี และการกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันในสมัยที่ตนแต่ง (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 174-182)

การสร้างสรรควรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินั้นจะสัมพันธ์กับบริบททางวรรณศิลป์ของยุคสมัยของการประพันธ์ด้วย ดังเช่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักจะมีการสร้างสรรควรรณศิลป์ในลักษณะเดียวกัน เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาร่วมสมัยกัน และยังไม่มีความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดนัก ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และความคิด แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะยังคงสืบทอดขนบทางวรรณศิลป์มาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยก่อน แต่กวีมีการสร้างสรรควรรณศิลป์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การเลือกใช้คำและการใช้ความเปรียบ ดังที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏการใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสถานภาพที่สูงส่ง พระคุณสมบัติที่พิเศษ และสิ่งเสริมพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ การใช้ความเปรียบเช่นนี้ส่วนใหญ่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นก่อนการเสด็จ

ประพาสยุโรปครั้งแรก แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกลุ่มนี้ยังคงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นหลังจากเสด็จกลับจากประพาสยุโรปครั้งแรกเป็นต้นมาไม่ค่อยปรากฏการใช้ความเปรียบดังกล่าว อันเป็นผลมาจากความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป ขณะที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นหลังจากสวรรคตแล้วมุ่งใช้ความเปรียบเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใกล้ชิดและเป็นที่รักของราษฎร (ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม, 2557, น. 272-273)

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่า ได้สืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีตและมีการปรับเปลี่ยนไปด้วย ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา การสืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีต เช่น การเล่นเสียงสัมผัส การเล่นคำ การใช้คำศัพท์สูง การใช้คำเรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา โดยเปรียบกับธรรมชาติที่สอดคล้องและส่งเสริมให้เห็นพระคุณสมบัติ พระเดช และพระมหากรุณาธิคุณ และการเปรียบเทียบความงามของบ้านเมืองและปราสาทราชวังกับดินแดนสวรรค์ที่มีความงามและอุดมสมบูรณ์ ส่วนการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอที่อาจมีการใช้รูปภาพ บทสนทนา เชิงอรรถ การนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม การเลือกใช้คำเรียกแทนพระนามพระมหากษัตริย์ การใช้ภาพพจน์แบบอ้างอิงถึงที่อ้างถึงพระราชดำรัสและพระปฐมบรมราชโองการ (ธงชัย ดิษโส, 2542, น. 279-380)

กวีนิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังมีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์เฉพาะตัว เช่น กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง การปิดเรื่องด้วยการขอเจริญตามรอยพระยุคลบาท การหลាក់คำเรียกแทนพระนามเพื่อแสดงความเป็นพ่อของประชาชน การอ้างอิงโครงการพระราชดำริและพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก การนำกวีนิพนธ์วรรคหนึ่งในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่มาสร้างสรรค์เนื้อความใหม่ รวมทั้งวรรคทองในเรื่องลิลิตพระลอและลิลิตนิราชาคริตมาแทรกไว้ในกวีนิพนธ์โศกาลัยรัชกาลที่ 9 (กฤษฎา ปานเทวัญ, 2562, น. 182-237) และในหนังสือการ์ตูน เรื่อง ปังปอนด์ ด้วยจงรัก โดย...ภัคดี (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 73) มีการอ้างอิงเรื่องราวเกียรติในการอธิบายโครงการพระราชดำริแก้มลิง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปและสัมพันธ์กับความคิดของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในแต่ละสมัย ทำให้ผู้อ่านทราบการใช้ภาษาในสมัยต่าง ๆ บางเรื่องใช้เป็นตำราการแต่งหนังสือไทยได้เนื่องจากภาษาที่ไพเราะ การใช้คำและสำนวนโวหารเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มีลักษณะพิเศษจึงสามารถจูงใจผู้อ่านให้ประทับใจและเห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ (เสาวณิต วิงวอน, 2560, น. 45) ภาษาของชาติในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเช่นนี้ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นแหล่งข้อมูลด้านการศึกษาภาษาไทยที่น่าสนใจ ดังเช่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาแสดงให้เห็นคำภาษาไทยเก่าในสมัยก่อน ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชส่วนใหญ่เป็นคำไทยแท้บริสุทธิ์ มีการใช้ คำบาลีสันสกฤตและเขมรปะปนอยู่บ้างแต่น้อยมาก ส่วนเรื่องลิลิตยวนพ่ายเป็นภาษาที่ยากแก่การเข้าใจ กวีเลือกสรรคำศัพท์สูง ๆ ได้แก่ คำบาลี สันสกฤต เขมรมาใช้เป็นส่วนใหญ่ คำศัพท์ต่าง ๆ ยังได้รับการประดับประดาตกแต่งให้ดูหรูหราและสูงส่ง คือ อยู่ในรูปของคำสมาส คำสนธิ และคำแผลง การใช้คำน้อยแต่กินความมาก หรือมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งกว่าภาษาที่ใช้ตามปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์ทางศาสนา (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 19-26) ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกด้านภาษา จึงมีการทับศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำ ปรากฏในเรื่องลิลิตในพระองค์เจ้าศัคนางคยกุล เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของคุณพุ่ม และลิลิตเฉลิมพระเกียรติของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เป็นต้น เช่น “ละต่นอพิเชื้อล่วน เจนจบ” (ลิลิตของพระองค์เจ้าศัคนางคยกุล) และ “ไรต์เรื่องพระเกียรตินี้ นบเกล้าทูลถวาย” “สับโปต พระพุทธศาสนา” (ลิลิตเฉลิมพระเกียรติของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์) ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นอกจากปรากฏการแทรกคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษแล้ว ยังเล่าเรื่องด้วยภาษาอังกฤษทั้งเรื่อง และการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย ดังปรากฏในหนังสือการ์ตูนชุดมหาสนุก (2559, น. 12-13) ส่วนในหนังสือการ์ตูน เรื่อง ปังปอนด์ ด้วยจงรัก โดย...ภักดี (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 114) ปรากฏการใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอังกฤษปนภาษาไทยในคำพูดของตัวละคร ความเป็นว่า “I have a King” และ “I have a สำนัก”

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณและวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ล้วนเกิดจากความสามารถและความคิดของกวีที่ได้บรรจงสร้างสรรค์อย่างปราณีต วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงมีบทบาทท่อนุรักษ์วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของชาติที่มีมายาวนานอีกทางหนึ่ง อีกทั้งสะท้อนพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของวรรณศิลป์ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย

3.2.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล

อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ความรู้ความเข้าใจเรื่องบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทำให้เข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอดีต ดังต่อไปนี้

1) พระราชประวัติ พระราชจริยวัตร พระอัจฉริยภาพ พระเกียรติคุณ พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงครองสิริราชสมบัติ 70 ปี นับว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์ยาวนานในประวัติศาสตร์ไทย ทำให้ทรงสามารถประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองด้านต่าง ๆ อย่างรอบด้าน พระราชประวัติ พระราชจริยวัตร พระอัจฉริยภาพ พระเกียรติคุณ และพระราชกรณียกิจ มีดังต่อไปนี้

1.1) พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2470 ณ โรงพยาบาลเมาท์ออเบิร์น (Mount Auburn) เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระเชษฐภคินี และพระบรมเชษฐาธิราช คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สมเด็จพระราชบิดาสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2472 การอภิบาลพระราชโอรสธิดาซึ่งยังทรงพระเยาว์ทั้ง 3 พระองค์ จึงเป็นหน้าที่สมเด็จพระบรมราชชนนี ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตโดยกะทันหัน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อมา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ด้านวิชากฎหมายและวิชารัฐศาสตร์ ต่อมาเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 ทรงหมั้นกับหม่อมราชวงศ์หญิงสิริกิติ์ กิตติยากร และในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2493 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์หญิงสิริกิติ์ กิตติยากร เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ในวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี ทรงมีพระราชปณิธานปรากฏพระราชดำรัสว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในโอกาสนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา 4 พระองค์

เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2499 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงผนวช ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการ ทรงปฏิบัติราชการแผ่นดินแทนพระองค์ตลอดเวลา 15 วันที่ทรงผนวชอยู่ และจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้อย่างเรียบร้อย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ. 2499

1.2) พระราชจริยวัตร พระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเกิดจากการอบรมโดยพระราชชนนี การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งการตระหนักในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ พระราชจริยวัตรต่าง ๆ นอกจากแสดงถึงการเป็นธรรมราชาแล้ว ยังนำไปสู่การพัฒนาประเทศด้วย ดังนี้

1.2.1) ใฝ่เรียนรู้และค้นคว้า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระลักษณะเป็นผู้ชอบค้นคว้าด้วยพระองค์เอง ทำให้ทรงเป็นผู้รู้จริงในการทำงาน พระองค์ทรงมีเอกสาร ศึกษาวิธีทำอย่างละเอียด ก่อนที่จะตัดสินใจสั่งพระทัยลงไปช่วยพัฒนาประชาชนนั้น จะทรงศึกษา เตรียมการก่อน ทั้งการศึกษาเรื่องแผนที่ เรื่องน้ำ กระบวนการพัฒนา เมื่อพร้อมแล้วจึงลงไปทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 36) โครงการพระราชดำริหลายโครงการที่พระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนนั้น มาจากการที่ทรงศึกษาค้นคว้าและทดลองจนได้ผลในพระราชวังสวนจิตรลดา

1.2.2) อ่อนน้อม ไม่ถือพระองค์และให้ความใกล้ชิดกับประชาชน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นผู้อ่อนน้อม มีกิริยาและวาจาที่น่ายกย่อง ไม่ถือพระองค์และให้ความใกล้ชิดกับประชาชน ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนอย่างใกล้ชิด ไม่แบ่ง ชนชั้นวรรณะ หรือมีพิธีรีตองมากมาย ทรงรับข้าวของต่าง ๆ ที่ประชาชนนำมาถวาย เสวยอาหารร่วมกับผู้นำชาวเขา ประชาชนสามารถเข้าถึงพระมหากษัตริย์ และกราบทูลเรื่องความเดือดร้อนของตนได้ ชาวบ้านที่ไม่คุ้นชินกับการใช้คำราชาศัพท์ก็สามารถพูดคุยกับพระองค์ด้วย

ถ้อยคำสามัญ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏเกิดขึ้นให้พบเห็นมาโดยตลอดในเวลาที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ

1.2.3) พอเพียงและเรียบง่าย เวลาทรงงานต่าง ๆ นั้น ทรงประทับกับพื้น ประทับพับเพียบ แม้จะทรงมีพระประสูติกาลและเจริญพระชนม์ที่ต่างประเทศ แต่ทรงเห็นคุณค่าของวิถีชีวิตไทย ทรงประทับพับเพียบได้นาน 5-6 ชั่วโมง ทรงกองเอกสารไว้บนพื้น มีเหล่าข้าราชการบริพารนั่งล้อมวงเฝ้ากัน ไม่ต้องเข้าห้องประชุม ไม่ต้องมีโต๊ะเก้าอี้ ซึ่งเป็นการประหยัด นอกจากนี้ ฉลองพระบาทผ้าใบไม่เคยเปลี่ยนยี่ห้อ นาฬิกาของพระองค์ ทรงเรียกว่า “ยี่ห้อใส่แล้วโก้” ราคาไม่กี่ร้อยบาท (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 46-48) หลักการทรงงานของพระองค์มุ่งเน้นความเรียบง่าย ไม่ให้เกิดการสิ้นเปลือง มุ่งผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติพระองค์หรือว่างานนั้นสะท้อนถึงความพอดี พอเหมาะและเรียบง่าย

1.2.4) ตั้งใจจริง ขยันหมั่นเพียร และเปี่ยมด้วยพระวิริยอุตสาหะ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเวลาทำอะไรทรงมุ่งมั่นมาก มีความขยัน ทรงงาน ไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์ ไม่มีเวลากลางวันกลางคืน ครั้งหนึ่งเกิดกรณีน้ำท่วมมีพระราชกระแสให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 57)

การทรงงานครั้งหนึ่ง วันนั้นเสร็จงานในเวลาห้าทุ่ม ข้าราชการบริพารแยกย้ายกันไปพัก ปรากฏว่า ตี 2 ทรงวิฑูรย์เรียกมาให้ไปเข้าเฝ้า ขอแผนที ขอข้อมูลเพิ่มเติม ในขณะที่เหล่าข้าราชการบริพารเหน็ดเหนื่อยจนสลบไสล ทรงกลับไปทรงงานต่อ เหตุการณ์ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งและต่อเนื่องจนกระทั่งพระราชกรณียกิจบรรลุผลสำเร็จ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 61) และในการเสด็จเยี่ยมราษฎรนั้น แม้จะประทับอยู่ในป่าในดง มีดคำ ไม่ทรงปริปาก (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 39) พระมหากษัตริย์ในประเทศอื่น ๆ จะประทับอยู่ในพระราชวัง แต่พระมหากษัตริย์พระองค์นี้เสด็จไปเยี่ยมเยือนประชาชนท่ามกลางป่าเขาและพื้นที่อันตราย

ความสำเร็จของการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ จำนวนมาก ยังเป็นประจักษ์พยานแสดงให้เห็นถึงพระราชจริยวัตรพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงมีความตั้งใจจริง ขยันหมั่นเพียร และเปี่ยมด้วยพระวิริยอุตสาหะ จึงก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

1.2.5) ให้ความไว้วางใจแก่บุคคลรอบข้างและยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น
การประกอบพระราชกรณียกิจทั้งหลายนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมอบหมายบุคคลต่าง ๆ เพื่อสนองพระราชดำริ อันแสดงถึงการให้ความไว้วางใจในความรู้จักความสามารถของบุคคล บุคคลเหล่านี้จะสามารถส่งเสริมการพัฒนา

บ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้นายแพทย์บุญยงค์ วงศ์รักมิตร ดูแล การสร้างตึกที่โรงพยาบาลน่าน มีพระราชดำรัสว่า “ฉันไว้วางใจเธอ” (พ่อของแผ่นดิน, 2560, น. 33) ทรงมีพระราชดำริในการทำงานว่า ต้องปรึกษาหารือกัน ยอมรับฟังเหตุผลของคนอื่น ได้แย้งกันด้วย เหตุผล เมื่อได้ข้อสรุป แล้วจึงลงมือปฏิบัติงาน ต้องเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับว่าแต่ละ คนคิดไม่เหมือนกัน พิจารณาว่าเหตุผลของใครน่ายอมรับที่สุด ไม่ควรยึดถือความคิดของตนเป็นที่ตั้ง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 54-55)

1.2.6) มีพระราชอารมณ์ขัน พระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ประชาชนประทับใจ ได้แก่ พระราชอารมณ์ขัน ในการเสด็จประกอบพระราชกรณียกิจมักมีเรื่องราวที่แสดงถึงการมีพระราชอารมณ์ขันของพระองค์ และได้ทรงนำเรื่องราวดังกล่าวมาตรัสเล่าให้พสกนิกรได้ฟังอย่างเสมอ เช่น เคยทรงได้ยินคำร้องเล่น ๆ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ว่า “เกษตรเขาหล่อจริงจิง ผู้หญิงเขาอยากรู้จัก เกษตรเขาหล่อยิ่งนัก แม่นใครรู้จักกินผักพรี ๆ” จึงได้ทรงรับสั่งว่า เวลาที่จะมาที่มหาวิทยาลัยเกษตรนี้ ทำให้นึกทุกครั้งถึงเพลงที่ “เกษตรนี้หล่อจริง ๆ” ก็ไม่ทราบว่าเขาหล่อที่ไหน แต่ว่าเขาบอกในเพลงว่าหล่อแล้วก็กินผักพรี ๆ ด้วย” (วิลาศ มณีวัต, 2544, น.105)

การเสด็จภาคเหนือครั้งหนึ่ง ชาวบ้านชาวเขากราบทูลว่า หมูไม่กินข้าวฟ่าง มีพระราชดำรัสถามกลับว่าเคยให้หมูกินหรือเปล่า ชาวบ้านชาวเขาตอบว่าไม่เคย แล้ววิ่งไปเอาข้าวฟ่างให้หมูกิน หมูกินอย่างเอร็ดอร่อย แล้วบอกว่าจริง ๆ มันกิน ชาวบ้านบอกว่า เพราะพระองค์ท่านมาสอนให้มันกิน มันก็กิน ต่อมาได้เสด็จมาเยี่ยมชาวบ้านอีกครั้ง ชาวบ้านบอกหมูโตและอ้วนดี เพราะพระองค์มาสอนให้มันกินข้าวฟ่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเลยกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นหมอมหมู เป็นผู้เชี่ยวชาญที่จะมาสอน เป็นอาจารย์ศาสตราจารย์สำหรับหมู (วิลาศ มณีวัต, 2544, น. 107-109)

การเสด็จภาคเหนืออีกครั้งหนึ่ง ทรงเรียกเรื่องนี้ว่า “สรรพสามิต” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เจอผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง อายุ 78 เขาบอกว่าเขาแข็งแรงดี แล้วก็มาชมเชยว่าพระองค์แข็งแรงดี ทำให้ทรงรู้สึกจะใจไม่ดี จากนั้นเสด็จเยี่ยมบ้านผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านเอากะสอบข้าวสารมาให้สำหรับเป็นหมอน เสร็จแล้วก็เอามาชงออกมา แล้วก็เขย่า ๆ แล้วก็เท และชิม ปรากฏว่าเป็นเหล้าเถื่อน แต่เป็นเหล้าเถื่อนตำราพิเศษทีเดียว เอามาให้ดื่ม และอธิบายสรรพคุณว่า นี่ ทุกวัน ๆ ได้ดื่มเจ้านี่อายุ 78 แล้ว ยังแข็งแรง (วิลาศ มณีวัต, 2544, น. 112-113)

ครั้งหนึ่ง เมื่อตอนที่ทรงได้รับการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ แพทยศาสตร์ มีพระราชกระแสรับสั่งว่าเป็นหมอยาแล้ว ต่อมาปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทรงบอกว่าเป็นหมอยาแล้วเป็นหมอความ อีกสักพักปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์เกษตรศาสตร์ ทรงบอกเป็น

หมอดินแล้ว และต่อมาทรงเป็นหมอลำเพราะได้ปริญญาศุภกวีบัณฑิตด้านดนตรี (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549, น. 59)

พระราชจริยวัตรต่าง ๆ ได้สร้างความประทับใจแก่ประชาชน ทำให้ทรงเป็นที่รักของประชาชน และส่งเสริมให้การประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน บรรลุผลสำเร็จ

1.3) พระอัจฉริยภาพและพระเกียรติคุณ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นปราชญ์หลายด้าน ทรงใช้ความรู้กว้าง รู้ลึก และรู้จริงเพื่อการพัฒนาสังคมไทย ทรงได้รับการยอมรับและสรรเสริญทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

พระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ ทรงได้รับการบ่มเพาะมาจากพระราชชนนีนับแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ทรงเรียนรู้ผ่านการเล่น การเข้าศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยตามระบบ การเรียนรู้ด้วยพระองค์เอง การสังเกตจากธรรมชาติ การประยุกต์จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การใช้ความเป็นเหตุเป็นผล และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สรรพสิ่งทั้งมวลเหล่านี้นำมาสู่การพัฒนาคนและประเทศชาติให้ยั่งยืนสมดังที่ทรงเป็น “จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน” พระองค์ได้รับการสรรเสริญพระเกียรติคุณต่าง ๆ จำนวนมาก (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, น. 83 และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 368-369) ได้แก่

อัครศิลปิน พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย พระบิดาแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พระบิดาแห่งฝนหลวง พระบิดาแห่งการพัฒนาพลังงานไทย พระมหากษัตริย์นักพัฒนา พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย พระบิดาแห่งการประดิษฐ์ไทย พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย พระบิดาแห่งการวิจัยไทย พระบิดาแห่งมาตรฐานการช่างไทย พระผู้เป็นครูแห่งแผ่นดิน รางวัลรามาธิบดีราชบัณฑิตยสถาน สาขาสันติภาพ ประจำปี 2558 เหรียญทองประกาศพระเกียรติคุณด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติในการนำชนบทให้พัฒนาจากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย เหรียญสดุดีพระเกียรติคุณในด้านการพัฒนาการเกษตรโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ เหรียญสดุดีพระเกียรติคุณจากสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติประเทศฟิลิปปินส์ และเหรียญเทเลฟูดจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ พระอัจฉริยภาพด้านเกษตรกรรม และสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดอย่างยิ่ง ดังที่ทรงได้รับการขนานพระนามว่า “กษัตริย์เกษตร” และ “ปราชญ์แห่งน้ำ”

การพัฒนาพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาโดยตลอดนั้น หาใช่พระองค์ต้องการพระเกียรติคุณต่าง ๆ หากแต่เพื่อนำความรู้ต่าง ๆ ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

1.4) พระราชกรณียกิจ ตลอดระยะเวลา 70 ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนครอบคลุมหลายด้าน ดังต่อไปนี้

1.4.1) การเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ตั้งแต่พุทธศักราช 2495 เป็นต้นมา ทำให้ทรงได้ข้อมูลที่เป็นจริง ทรงมองเห็นปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ พระมหากษัตริย์ทรงใกล้ชิดกับประชาชน ประชาชนสามารถบอกกล่าวปัญหาต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ และเชื่อมั่นว่าความยากลำบากของพวกเขาอยู่ในความสนพระทัยของพระมหากษัตริย์ แม้ในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดารและมีอันตราย ล้วนแต่เสด็จพระราชดำเนินเพื่อให้ทราบความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎร การเสด็จเยี่ยมราษฎรนั้น ส่วนมากมักเป็นพื้นที่ในถิ่นทุรกันดาร ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ไม่เสด็จที่ที่เจริญ เพราะไม่มีปัญหา การเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาคนี้เกิดเป็นความทรงจำอันน่าประทับใจระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน และก่อให้เกิดเป็นโครงการในพระราชดำริทั้งสิ้น 4,685 โครงการ (ปรัชญา ปานเกตุ, 2561, น. 14) โดยมีมูลนิธิชัยพัฒนาสนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการในพระราชดำริ พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ประมวลเป็น “ศาสตร์พระราชา” อันเป็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางวิชาการของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรอย่างยั่งยืน (ปรัชญา ปานเกตุ, 2561, น. 285)

1.4.2) ด้านการเกษตร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงตระหนักในความสำคัญของภาคเกษตร เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่เกษตรกรยังมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี ทรงพระราชทานแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์เกี่ยวกับเกษตรกรรมด้านต่าง ๆ ของไทย ได้แก่ ทรงคิดค้นทางเลือกใหม่ให้แก่เกษตรกรเพื่อพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง เรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” ด้วยแนวพระราชดำริใช้ที่ดินให้ได้ประโยชน์สูงสุด และการปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อให้มีรายได้หมุนเวียนตลอดกันไป ได้ทรงเริ่มต้นที่การจัดหาน้ำเพื่อการเกษตรเป็นลำดับแรกและมีจำนวนมากที่สุด พระราชกรณียกิจด้านอื่น ๆ ได้แก่ กสิกรรมหรือการเพาะปลูก ดิน การจัดการดิน สหกรณ์ ป่าไม้ ปศุสัตว์ รวมถึงประมง เช่น งานสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ พระราชดำริเรื่องธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือชาวนาที่เดือดร้อนไม่มีพันธุ์ข้าวสำหรับปลูกได้กู้ยืม พระราชทานทฤษฎีแก่งดินเพื่อแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว หญ้าแฝกสำหรับอนุรักษ์ดินและน้ำ

พระราชดำริเรื่องฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือเช็คแดม (Check dam) พระราชดำริเรื่องธนาคารโค-กระบือให้เกษตรกรยักจนกู้ยืม รวมทั้งอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์โคกระบือ พระราชทานพันธุ์ปลานิลซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนราคาไม่แพง และพระราชดำรินุรักษ์พันธุ์ปลาพื้นเมืองที่ใกล้จะสูญพันธุ์

1.4.3) ด้านการศึกษา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ซึ่งเป็นทรัพยากรของประเทศทุก ๆ ระดับ มีพระราชดำริส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทุกสาขาแก่เยาวชนและประชาชนอย่างทั่วถึง ประกอบด้วยการพระราชทานพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียน การพระราชทานทุนการศึกษา การจัดทำหนังสือ และการพระราชทานปริญญาบัตร ได้แก่ การศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วประเทศตั้งแต่ในเมืองไปถึงถิ่นทุรกันดาร เช่น โรงเรียนจิตรลดาในภูมิภาค เช่น โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ โรงเรียนร่มเกล้า โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ฯลฯ จัดโครงการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครูและเพิ่มแหล่งศึกษาให้เยาวชนในถิ่นทุรกันดารมีโอกาสนั่งเรียนได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษานอกระบบ ได้แก่ โรงเรียนพระดาบส และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ โครงการตามพระราชดำริสาขาต่าง ๆ จำนวนมาก จัดทำสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน และพระราชทานทุนการศึกษาอย่างกว้างขวาง เช่น ทุนอานันทมหิดล ทุนมูลนิธิภูมิพล เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมาเป็นระยะเวลายาวนานติดต่อกัน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่บัณฑิตทั้งหลายที่ได้พากเพียรศึกษาหาความรู้อย่างเต็มกำลัง นำความรู้ต่าง ๆ ไปพัฒนาตนและสังคมสืบต่อไป ดังที่สุเมธ ตันติเวชกุล (2549, น. 38) กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรพระราชทานปริญญาบัตรตั้งแต่ปลายปี 2493 รวมน้ำหนักทั้งสิ้น 220 ตัน

1.4.4) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงตระหนักถึงสุขภาพอนามัยของประชาชน และมีประชาชนจำนวนมากที่ยากจน ไม่สามารถได้รับการบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขอย่างเท่าเทียม พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุข ประกอบด้วยการรักษาโรคต่าง ๆ การจัดตั้งมูลนิธิหรือกองทุนเพื่อการรักษาโรค และการพระราชทานทุนการศึกษาแก่แพทย์ ได้แก่ กำจัดโรคระบาดที่คุกคามบั่นทอนชีวิตราษฎร ได้แก่ โรคเรื้อน วัณโรค โปลิโอ และโรคติดต่อร้ายแรง สงเคราะห์ผู้ประสบสาธารณภัยทุวาระอย่างทันเหตุการณ์ ฟันฟูทั้งร่างกายและจิตใจ จัดตั้งหน่วยงานแพทย์หลวง หน่วยแพทย์พระราชทานทั้งทางบกและทางน้ำ หน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่พระราชทาน ก่อตั้งมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ และมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ดำเนินงานช่วยเหลือในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะก่อกำเนิดมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อดำเนินการช่วยเหลือประชาชนได้รวดเร็ว ในด้านการแพทย์

ส่งเสริมให้ทุนนายแพทย์สาขาต่าง ๆ ไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศ เพื่อนำวิทยาการที่เจริญมาพัฒนาประเทศ งานคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่เจ็บป่วยและยากจน ดำเนินการให้ความช่วยเหลือ คัดกรองผู้ป่วยเข้ารับการรักษา สนับสนุนค่าใช้จ่ายและที่พักระหว่างรักษาและติดตามดูแลผู้ป่วยระยะยาวแบบครบวงจรจนกว่าจะสิ้นสุดการรักษา ทุนปราบอหิวาตกโรค เพื่อนำทุนมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการปราบปรามโรค ซึ่งระบาดอย่างรุนแรงในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2501

1.4.5) ด้านศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์มรดกของชาติ ทรงส่งเสริมให้คนในชาติตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติทุกแขนง เช่น มีพระราชดำริฟื้นฟูการถวายนวนิพนธ์โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เมื่อพุทธศักราช 2502 และพุทธศักราช 2503 ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นอกจากนี้ ยังมีพระราชดำริบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารในพระบรมมหาราชวังแทนองค์เดิมที่ชำรุดโปรดให้เขียนจิตรกรรมฝาผนังพระพุทธรัตนสถานในพระราชฐานชั้นใน ทรงอุปถัมภ์การแสดงโขนละครและศิลปะการแสดงอันเป็นจารีตแบบแผนของชาติ ทรงเคร่งครัดและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงเป็นแบบอย่างในการผดุงรักษาพระพุทธศาสนาให้ประดิษฐานถาวรเจริญรุ่งเรืองในแผ่นดินทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์บำรุงศาสนาอื่น ๆ ในพระราชอาณาจักรให้พสกนิกรทุกศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีพระราชดำริสร้างวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษกให้เป็นวัดแบบอย่าง คำนึงถึงประโยชน์ที่สานสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างวัด บ้านและโรงเรียน ที่เรียกว่า “บวร” ให้มีความเรียบง่ายและประหยัด เมื่อใช้ประโยชน์และจัดกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งทรงเผยแพร่วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ได้แก่ การพระราชนิพนธ์วรรณกรรมชาดกเรื่องพระมหาชนก

1.4.6) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมว่าสัมพันธ์ต่อชีวิตมนุษย์ การดำเนินโครงการพระราชดำริจำนวนมากจึงมุ่งฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันจะทำให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพได้จนเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องน้ำ ดิน และป่าไม้ กล่าวคือ ทรงเข้าพระทัยถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ เมื่อต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ เช่น การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ได้พระราชทานพระราชดำริการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้ฟืน นอกจากได้ประโยชน์ตามชื่อของต้นไม้แล้วยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย

นอกจากนี้ ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดีตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสความว่า “ใช้ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ” โครงการในพระราชดำริจำนวนมากเป็นโครงการเพื่อส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.ศ. 2522) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี (พ.ศ. 2524) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส (พ.ศ. 2525) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร (พ.ศ. 2525) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ. 2525) และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี (พ.ศ. 2526) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเหล่านี้ ทรงมีพระราชดำริให้เป็นเสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” และเป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งโครงการเพาะขยายพันธุ์ปลานิล โครงการพัฒนาปริมังและโครงการความร่วมมือระหว่างไทยกับอิสราเอล โดยโปรดให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยร่วมมือกับรัฐบาลอิสราเอลซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาชนบท ทำการศึกษาวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับเกษตรกรรมและด้านการตลาด นอกจากนี้ ยังมีโครงการแก้มลิงเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและบรรเทาอุทกภัยในกรุงเทพมหานคร โดยการผันน้ำที่ไหลมาปริมาณมากในช่วงฝนตกไปเก็บไว้ในพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นแอ่งตามธรรมชาติ หรือขุดขึ้นเพื่อรองรับและกักเก็บน้ำ และระบายออกทะเลในช่วงที่น้ำทะเลลดลง โครงการแก้มลิงดิน เป็นกระบวนการปรับปรุงดินเปรี้ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ โดยใช้วิธีขังน้ำไว้ในพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเร่งปฏิกิริยาเคมีในดิน จากนั้นใช้ระบบชลประทานนำน้ำมาเจือจางดินเปรี้ยว แล้วปรับสภาพพื้นฟูดินด้วยปูนขาว ทำสลับไปมาจนดินมีสภาพดีพอที่จะใช้ในการเพาะปลูกได้ โครงการแก้ไขปัญหาดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการขุดลอกลำห้วยและยกคันดินให้สูงขึ้น โครงการหญ้าแฝกสำหรับการอนุรักษ์หน้าดิน สามารถป้องกันการไหลบ่าของตะกอนดินจากหน้าดินได้มาก ลดการสูญเสียหน้าดินได้มากกว่าพื้นที่ที่ปราศจากหญ้าแฝกถึง 5 เท่า รากมีความยาวถึง 3 เมตร รากแผ่กระจายกว้างถึง 50 เซนติเมตร หญ้าแฝกเป็นพืชที่มีศักยภาพสูงที่ช่วยลดการชะล้างพังทลายของดิน อันเป็นสาเหตุหลักของการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน และยังดูดซับสารเคมีและสารพิษอื่นไม่ให้ไหลซึมลงไปปนเปื้อนในแหล่งน้ำอีกด้วย

1.4.7) ด้านเทคโนโลยี สิ่งประดิษฐ์ และนวัตกรรม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในโลกสมัยใหม่ที่วิทยาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ได้ทรงนำความรู้เหล่านี้มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ได้แก่ โครงการพระราชดำริฝนหลวง โครงการพระราชดำริที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นำวิทยาการสมัยใหม่มาประยุกต์เข้ากับกลไกทางวิทยาศาสตร์ว่าด้วยกระบวนการเกิดเมฆและการเกิดฝน โดยอาศัยศักยภาพของภูมิอากาศและภูมิประเทศที่เอื้ออำนวย เพื่อช่วยเพิ่มโอกาสให้เกิดเมฆฝน ทั้งในด้านปริมาณ พื้นที่ และความถี่ได้ นอกเหนือจากที่เกิดเองตามธรรมชาติ มีกรรมวิธี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ก่อกลวณ ขั้นที่ 2 เลี้ยงให้อ้วน และขั้นที่ 3 โจมตี การประดิษฐ์กังหันน้ำชัยพัฒนาเป็นอุปกรณ์บำบัดน้ำเสียที่มีลักษณะการทำงานคล้ายกังหัน โดยวิดน้ำขึ้นเหนือผิวน้ำเพื่อเติมอากาศหรือออกซิเจนในแหล่งน้ำ การผลิตพลังงานไบโอดีเซล ไบโอดีเซลเป็นน้ำมันเชื้อเพลิงที่ผลิตจากน้ำมันพืชหรือไขมันสัตว์ โดยผ่านกระบวนการที่ทำให้โมเลกุลเล็กลง สามารถใช้ทดแทนน้ำมันดีเซลได้โดยตรง การทดลองผลิตไบโอดีเซลเมื่อ พ.ศ. 2544 การนำเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร เช่น โรงนมยูเอชที สวนจิตรลดา โรงน้ำผลไม้พาสเจอร์ไรส์ สวนจิตรลดา โรงเนยแข็ง สวนจิตรลดา โรงนมเม็ด สวนดุสิต โครงการวิทยุสื่อสาร ทรงตั้งสถานีวิทยุ อ.ส. เมื่อ พ.ศ. 2495 ทรงใช้สถานีวิทยุเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ติดต่อข่าวสารกับประชาชน และเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับประจักษ์ราษฎร อีกทั้งการประดิษฐ์อักษรเทวนาครีและ ส.ค.ส. พระราชทานด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชทานแนวทางให้ประชาชนตระหนักในคุณประโยชน์ของเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ แต่ต้องใช้อย่างเหมาะสม มิเช่นนั้นก็จะทำให้เกิดโทษได้เช่นเดียวกัน

1.4.8) ด้านการพระราชทานคำสอนผ่านพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส บวรพมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ทรงเป็นประจักษ์ครูของประชาชน โดยทรงสอนให้ประชาชนเป็นคนดี ดำรงตนในศีลธรรม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมิเพียงเป็นครูที่สอนให้ประชาชนยึดมั่นในศีลธรรมเท่านั้น การพระราชทานคำสอนผ่านพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสนับแต่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติมีแง่มุมการสอนที่หลากหลาย เรื่อง ครอบคลุมแนวทางการใช้ชีวิต ความเข้าใจมนุษย์ สังคม และโลกซึ่งมีความลึกซึ้งและกว้างขวาง บุคคลทุกเพศทุกวัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างสันติสุขให้แก่ตนและสังคมได้ ดังที่ กীরติ บุญเจือ (2558, น. 263-298) กล่าวว่า พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสใน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรสามารถปรับใช้ได้กับการครองตน ครองคน และครองงาน และเป็นปรัชญาที่ทันสมัยต่อโลกสมัยใหม่

พุทธศักราช 2540 ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ได้พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ทรงวางแนวทางการดำเนินชีวิตให้ราษฎรเป็นผลให้เกิดการพัฒนาสังคมและทรัพยากรบุคคลอย่างมั่นคงอย่างยั่งยืน (กรมศิลปากร, 2560, น. 47) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการทรงงานประการหนึ่ง เป็นปรัชญาที่พระราชทานเป็นแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักทางสายกลาง ไม่ประมาท ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน เพื่อให้ดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน อยู่ได้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งการสร้างเข้าใจเกี่ยวกับแนวพระราชดำริและแนวทางการปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541 ความว่า

คนเราถ้าพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, น. 26)

พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้เคยได้รับทุนพระทานทุนมูลนิธิ “อานันทมหิดล” ในการเข้าเฝ้า ความว่า

ใครจะว่าเขยก็ช่างเขา ขอให้เราพออยู่พอกิน และมีไมตรีจิตต่อกัน

(ประเวศ วะสี, 2549, น. 36)

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่คนไทยมาโดยตลอดนับแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติมีคุณค่าในมิติที่กว้างขวาง ครอบคลุมการนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย และมีลักษณะความเป็น “อากาลิโก” ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา คือ เป็นความจริงที่ไม่ว่ายุคสมัยจะ

เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่สิ่งที่พระองค์ทรงสอนผ่านพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสยังเป็น สัจธรรมที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน

1.4.9) ด้านการทูตและการต่างประเทศ ระหว่างพุทธศักราช 2503-2510

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จพระราช ดำเนินเยือนมิตรประเทศในเอเชีย ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย จำนวน 14 ประเทศ เป็นการเจริญทาง พระราชไมตรี สร้างชื่อเสียงให้ประเทศเป็นที่รู้จักในสังคมโลก รักษาสัมพันธไมตรีอันดีกับนานา ประเทศ แสดงว่าประเทศไทยพร้อมที่จะเป็นมิตรกับนานาประเทศในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทรงเผยแพร่งานภาพลักษณ์อันสง่างามของชาติไทย เมื่อเสด็จเยือนประเทศต่าง ๆ ทรงสามารถทำให้นานาชาติประทับใจในพระองค์ และทำให้ประเทศต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ ประเทศไทยมากขึ้น นอกจากนี้ ทรงมุ่งหวังที่จะแสวงหาความรู้ ประสบการณ์จากประเทศที่เจริญทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย เช่น การได้รับความร่วมมือจากประเทศเดนมาร์กในด้านผลิตฟาร์มโคนม และขณะเดียวกันยังได้ พระราชทานความช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ จากภัยพิบัติหรือวิกฤต เช่น การพระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนชาวลาว ได้แก่ โครงการศูนย์พัฒนาห้วยซอน-ห้วยซั่ว ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาและ บริการด้านการเกษตรขึ้นที่เมืองนาทรายทอง ห่างจากกำแพงนครเวียงจันทน์ 22 กิโลเมตร

พระองค์แทบไม่ได้เสด็จเยือนต่างประเทศอีกเลยภายหลังจากปี พ.ศ. 2510 เพราะทรงเป็น พระประมุขของชาวไทย จึงควรจะประทับอยู่ในบ้านเมืองใกล้ชิดกับประชาชน การสร้างสัมพันธไมตรี ในระยะหลัง เป็นการต้อนรับพระราชอาคันตุกะที่มาเยือน หรือทรงมอบให้พระราชวงศ์เสด็จแทน พระองค์ในการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศตามที่มีการกราบบังคมทูลเชิญเท่านั้น (พรรณิ ประจวบเหมาะ และพัชรพล วังศ์บุญสิน, 2531, น. 81)

1.4.10) ด้านการเมืองการปกครองและกฎหมาย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกา

ธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยและ การใช้กฎหมายในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดสันติสุขแก่ส่วนรวม โดยทรงสนับสนุนการทำงานของ รัฐ และทรงเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ ประชาชน มีพระราโชบายในการเสริมสร้างระบอบการปกครองให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต และความ ต้องการที่แท้จริงของประชาชน โครงการพระราชดำริได้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงช่วยส่งเสริมเรื่องสิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย คือ การรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนภายในขอบเขตที่เหมาะสม เคารพความคิดเห็นของกันและกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น รู้จักความพอเหมาะพอสมตั้งแต่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวโดย

ละเลยประโยชน์สุขของส่วนรวม จะนำไปสู่การเมืองการปกครองที่เป็นธรรมรัฐได้ในที่สุด นอกจากนี้
ทรงมีพระราชดำรัสให้เลือกคนดีเข้ามาปกครองบ้านเมือง

ระหว่างพุทธศักราช 2510-2530 ทรงแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์โดยการเสด็จพระราชดำเนิน
เป็นกำลังใจแก่ทหารหาญและเยี่ยมพสกนิกรในพื้นที่ชายแดนที่ประสบภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์
ถึงฐานปฏิบัติการทั่วทุกพื้นที่ โดยมีทรงห่วงเกรงภัยอันตรายใด ๆ พระราชทานแนวทางให้ปฏิบัติด้วย
สันติวิธี ทรงนำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา ให้ชายแดนเป็นรั้ว
ด้านในเป็นศูนย์พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ เป็นผลให้บ้านเมืองกลับคืนสู่ความสงบ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรง
ดำเนินบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทที่เหนือการเมืองอย่างเต็มกำลัง ทรงก้าวลงมา
เกี่ยวข้องกับการเมืองประดุจเฉพาะในเวลาที่เกิดความไม่ปกติขึ้นเท่านั้น บทบาทของพระองค์และ
พระราชวินิจฉัยในประเด็นทางการเมืองที่อ่อนไหวท่ามกลางความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ
ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลายครั้งที่ผ่านมา ได้ตอกย้ำถึงพระอัจฉริยภาพและพระบรมเดชานุภาพ
ปลูกฝังความชอบธรรม การยอมรับความจงรักภักดีและการยกย่องเทิดทูนสถาบัน
พระมหากษัตริย์ มิใช่เพียงการยอมรับที่เกิดจากบทบาทและพระราชอำนาจตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด
ไว้เท่านั้น

ส่วนในด้านกฎหมาย ทรงชี้แนะให้ผู้ใช้อำนาจรัฐจักใช้วิจารณญาณ ตีความด้วยสติปัญญา
และการมีเหตุผลตามความเป็นจริง บนรากฐานของธรรม อันจะนำไปสู่การยุติความขัดแย้งและ
ข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทรงชี้แนะถึงการนำบทบัญญัติที่ปฏิบัติไม่ได้ตามสภาพที่เป็นจริงของชีวิตมา
บังคับใช้เป็นต้นเหตุแห่งความเดือดร้อน แยกแยะในชาติและประชาชน บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่
ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยต้องตราขึ้นตามสถานการณ์และสภาพชีวิตที่แท้จริงของบ้านเมืองและ
บุคคล

1.4.11) ด้านการคมนาคม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลย
เดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงวางแผนสร้างถนนเพื่อความมั่นคงของประเทศและพัฒนาบ้านเมือง
เส้นทางข้ามภูเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ โดยเฉพาะเส้นทางสายน่าน -ปัว-ทุ่ง
ช้าง-ปอน-ห้วยโกรัน ในพื้นที่อันตรายที่ผู้ก่อการร้ายขัดขวาง ทั้งทรงแก้ปัญหาจราจรด้วยระบบ
เครือข่าย ได้แก่ ถนนวงแหวนรัชดาภิเษก กาญจนภิเษก โครงข่ายถนนจตุรทิศเหนือ-ใต้-ตะวันออก-
ตะวันตก รองรับจราจรข้ามกรุงเทพฯ ถนนวงแหวนอุตสาหกรรม สะพานขนาดใหญ่ข้ามแม่น้ำ
เจ้าพระยาสองช่วงที่โดดเด่นสง่างาม สะพานแขวนพระราม 8 ทางคู่ขนานลอยฟ้า ถนนบรมราชชนนี
เป็นต้น

พระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรน่านประการ ครอบคลุมการพัฒนาประเทศไทยหลายด้าน ทรงเน้นพัฒนาแบบองค์รวม เน้นสิ่งสำคัญที่เป็นปัจจัยพื้นฐานก่อน ทรงไม่ทิ้งของเก่า เปิดพระทัยรับสิ่งใหม่ ๆ แล้วปรับประยุกต์ และบูรณาการอย่างชาญฉลาดให้เหมาะสมกับคน สิ่งแวดล้อม และสภาพสังคม โดยเฉพาะพระวิริยะ ในการสำรวจข้อมูลที่เป็นจริง นำมาสู่การวางแผนที่ดีในการแก้ไขปัญหา จึงสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง อีกทั้งมีการดำเนินงานต่าง ๆ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี เน้นหลักธรรมาภิบาล สรรพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนและสังคมไทยจึงมีทางออกจนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดเป็นประโยชน์ส่วนรวมของมวลชนชาวไทย ดังที่สุเมธ ตันติเวชกุล (2549, น. 22) กล่าวถึงการประกอบพระราชกรณียกิจไว้ว่า “ทรงแสดงให้เห็นคุณ徳ทุกอย่าง ได้ทรงทำห้หมดทุกอย่าง ทรงคิดห้หมดทุกอย่าง เพื่อรักษาประเทศนี้ไว้ ไม่ใช่เพียงรักษา ทรงสอนด้วย ทรงนำด้วย ทรงทำห้ด้วย”

2) การเมืองการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง พ.ศ. 2575 ประเทศไทยปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ กฎหมายมีฐานที่มาจากพระมหากษัตริย์ พระราชดำรัส พระราชประสงค์ต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ทั้งหมดล้วนมีผลเป็นกฎหมายที่ประชาชนทั้งประเทศจะต้องปฏิบัติตาม ผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2575 ทำให้พระราชอำนาจที่เคยมีอย่างล้นพ้นถูกจำกัดภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ (วิธรา ไชยสาร, 2549, น. 10)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ระบอบพระมหากษัตริย์ได้รับผลกระทบโดยตรง ดังที่จักร์พันธุ์เพ็ชร (2549, น. 316) กล่าวไว้ว่า อำนาจอธิปไตยอันเป็นอำนาจสูงสุดที่เคยเป็นของกษัตริย์ได้ถูกปรับเปลี่ยนมาสู่ประชาชน ระบอบประชาธิปไตยทำให้กษัตริย์ในบทบาทของผู้ใช้อำนาจอธิปไตยจบสิ้นลง แต่ยังคงต้องแบกรับบทบาทอื่นที่สำคัญต่อไป เช่น ยังคงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติ และเป็นประมุขของประเทศ และบทบาทอื่น ๆ ที่สำคัญ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรการเมืองการปกครองในประเทศไทยเป็นรูปแบบประชาธิปไตยมาแล้ว 14 ปี ซึ่งเป็นระบอบที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับอำนาจของประชาชน การมีสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน โดยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเคารพและยึดถือเป็นสิ่งสูงสุด เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ซึ่งทุกคนล้วนมีเท่าเทียมกัน นับเป็นรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนหน้าที่

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด เป็นเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดินตามรูปแบบการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงระยะเวลานี้ทำให้เกิดการขับเคลื่อน อุดมการณ์ประชาธิปไตย ดังที่ลิลิจิต ธีรเวคิน (2554, น. 175) กล่าวว่า อิทธิพลตะวันตก รวมทั้งการ ขยายตัวของระบบการศึกษา ได้ทำให้เกิดการไหลบ่าของอุดมการณ์ประชาธิปไตยตลอดจนลัทธิ การเมืองอื่น ๆ ในหมู่ปัญญาชน

ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งอำนาจ อิทธิพลมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราช ดำรัสเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระองค์ในฐานะประมุขของประเทศชาติภายใต้รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยไว้ในโอกาสผู้พิพากษาศาลฎีกาเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันที่ 25 เมษายน 2548 ความว่า

แล้วก็ขอยืนยันว่า ไม่เคยสั่งการอะไร ที่ไม่มีกฎเกณฑ์ของบทบัญญัติใน รัฐธรรมนูญ กฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญทุกอย่าง... มีคนเขาอาจจะมาบอกว่า พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 นี่ทำตามใจชอบ ซึ่งไม่เคย ทำอะไรตามใจชอบเลยตั้งแต่เป็นพระมหากษัตริย์ มีรัฐธรรมนูญหลายฉบับ แล้วก็ ทำมาหลายสิบปี ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำตามใจชอบ บ้านเมืองล่มจมมา นานแล้ว

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 347)

นับแต่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์นั้น สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทยต้องเผชิญกับปัญหามาโดยตลอด มีเหตุการณ์ความ วุ่นวายต่าง ๆ เกิดขึ้น พระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ บ้านเมือง ทรงมีหน้าที่คลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ตามพระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ

สภาพการเมืองการปกครองของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนั้นเกิดเหตุการณ์รัฐประหารบ่อยครั้ง ความไม่สงบจาก ลัทธิคอมมิวนิสต์ รัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ประชาชนเกิดความ แตกแยกทางความคิด และเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรง ดังที่น้ำผึ้ง ปุณณสุคนธ สุรพล ราชภัฏหารักษ์ สมบูรณ์ สุขสำราญ และเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2561, น. 384-386) กล่าวไว้ ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2489-2500 เป็นช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการก่อกบฏและรัฐประหารสูงถึง 7 ครั้ง เกิดภาวะเงินเฟ้อและการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นยุคของความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับกลุ่มผู้ปกครองเดิม สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่สามารถแสดงออกซึ่งพระราชอำนาจทางการเมืองแต่อย่างใด และรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม มิได้ให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์นัก ทั้งยังควบคุมเรื่องพระราชทรัพย์และการเสด็จเยี่ยมราษฎร

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2501-2519 การเมืองยังอ่อนไหว มีการทำรัฐประหาร 3 ครั้ง การรัฐประหารเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ถือเป็นการสิ้นสุดของการเมืองภายใต้คณะราษฎร บรรยากาศทางการเมืองใหม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายกษัตริย์นิยมสามารถเข้ากับระบอบเผด็จการทางทหารและก้าวสู่ยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ (พ.ศ. 2500-2506) นอกจากนี้ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ยังได้ถวายพระราชอำนาจผ่านทางพระราชพิธีต่าง ๆ รวมทั้งมีการสร้างอุดมการณ์ “ความเป็นไทย” ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งมากขึ้น พระองค์ทรงพยายามรักษากติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขทุกวิถีทาง เช่น กรณีการลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี ทรงแนะนำประธานสภาให้แก้ไขข้อความให้สอดคล้องกับหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยเติมข้อความนำข้างหน้าอีกหนึ่งวรรคว่า “โดยที่ประธานรัฐสภาได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ได้ดำเนินการตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยแล้ว” ในช่วงนี้มีเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญยิ่งคือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม และเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2519 แต่เหตุการณ์ดังกล่าวสามารถคลี่คลายลงด้วยพระบารมี อีกทั้งพระองค์ยังทรงรักษาคุณภาพทางการเมืองและจรรโลงความมั่นคงของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น กรณีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ได้ทรงพระราชทานแนวคิดจนนำมาสู่การจัดตั้งสมัชชาแห่งชาติหรือสภาสันติภาพ ที่นับเป็นกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับหนึ่ง มีการบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพ แสดงให้เห็นบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ทรงให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมทางการเมืองจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม จึงเป็นการสร้างคุณภาพทางการเมืองที่สำคัญ

ช่วงนี้เกิดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการต่อสู้กันด้วยอาวุธในพื้นที่หลายจังหวัด รัฐบาลปราบปรามประชาชนโดยขาดความชอบธรรม ประชาชนในหลายพื้นที่จึงต่อต้านรัฐบาลโดยเข้าเป็นแนวร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ทรงเห็นว่าการใช้กำลังจะเป็นการทำลายตัวเองในระยะยาว การเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร และพระราชทานความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร จึงมีส่วนช่วยหยุดยั้งการเผยแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ในหลายพื้นที่เป็นอย่างมาก ดังเมื่อ พ.ศ. 2513 เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรที่ตำบลหนึ่งใน อ.เมืองพัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่

ปฏิบัติการร้ายแรงที่สุดของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แม้กระทรวงมหาดไทยกราบบังคมทูลขอให้รอสถานการณ์ให้ดีขึ้นเสียก่อน แต่พระองค์มิได้สนพระราชหฤทัยว่าคอมมิวนิสต์จะน้อยลงหรือไม่ สนพระราชหฤทัยว่าประชาชนของพระองค์จะหิวน้อยลงหรือไม่ (สุวัฒน์ อัสวไชย, 2559, น. 70-72) สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากการถูกยึดครองอำนาจโดยขบวนการผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554, น. 255)

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2520-2535 การเมืองยังคงแกว่งตัวเป็นระยะ เกิดการรัฐประหาร 2 ครั้ง และเกิดกบฏ 3 ครั้ง การเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ทหารและข้าราชการมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น รัฐบาลให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เมื่อวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 คลี่คลายลงได้ก็ด้วยพระบารมีที่ทรงพระราชทานคำแนะนำให้ทุกฝ่ายเห็นแก่ชาติบ้านเมือง ช่วงนี้ยังเป็นการสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้ประเทศมีความมั่นคงและมีการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีผลให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา ทรงพระราชทานความช่วยเหลือประชาชนจากโครงการต่าง ๆ พระราชทานเงินส่วนพระองค์ และพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2536-สิ้นรัชกาล (พ.ศ. 2559) เป็นช่วงสุดท้ายในรัชสมัย การเมืองยังคงเกิดรัฐประหาร การแทรกแซงทางการเมืองโดยทหารอีก 2 ครั้ง คือ การรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และรัฐประหารครั้งล่าสุด 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การเมืองช่วง พ.ศ. 2535-2549 เป็นช่วงแห่งความตึงเครียดและเสถียรภาพทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ช่วงนี้บทบาทของพรรคการเมืองและนักการเมืองโดดเด่นขึ้น เกิดจากการแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากประชาชน มีการซื้อเสียง ระบบอุปถัมภ์ และนโยบายประชานิยมในทุกรูปแบบ เป็นช่วงที่ประชาชนมีความแตกแยกทางความคิดเห็นก่อเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองสูงมาก ส่งผลให้เกิดวิกฤตการณ์ครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบมาจนถึงปัจจุบัน เหตุการณ์ในช่วงนี้ความขัดแย้งทางการเมืองยิ่งเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น มีการตั้งสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องทางการเมืองจากกลุ่มต่าง ๆ

การเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเกิดเหตุการณ์รัฐประหารบ่อยครั้ง เสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ไม่ได้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ในระบอบการเมืองการปกครองของไทย นับแต่ช่วงกลางรัชกาลจนสิ้นรัชกาลนั้น ยังเกิดความระส่ำระสายของการเมืองการปกครองอยู่อย่างต่อเนื่อง มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายของนักการเมืองและประชาชน ขาดความสามัคคี และต่างฝ่ายต่างมุ่งที่จะเอาชนะกันเพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง

จึงเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรต้องทรงประทับประคองบ้านเมืองฝ่าวิกฤตทางการเมืองการปกครองมาโดยตลอด ได้พระราชทานแนวทางในการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่เน้นถึงความเหมาะสม คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ และความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

แม้จะมีกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่ทรงมีพระราชดำริให้ระบอบการเมืองการปกครองของไทยไม่สนใจบริบททางสังคมด้านอื่น ๆ อำนาจอธิปไตยไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง เพียงเพราะกฎหมาย และระบอบประชาธิปไตยแบบต่างประเทศก็ไม่อาจเกิดขึ้นในประเทศไทยได้ ดังพระบรมราโชวาท เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 1 มีนาคม พ.ศ. 2512 ความว่า

ประชาธิปไตยนั้นที่แท้ ก็คือ ประเทศที่มีประชาชนมีความคิดมีความพิจารณาที่รอบคอบเพื่อให้บ้านเมืองมั่นคง ให้บ้านเมืองอยู่โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แล้วก็เชื่อว่ามีทางที่จะปฏิบัติได้ โดยเฉพาะเมืองไทย ซึ่งแม้แต่จิตใจของประชาชนก็ไม่เหมือนกับประชาชนของประเทศอื่น...ประชาธิปไตยแบบที่เขาเรียกว่า Thai-style democracy

Thai-style ...แต่ที่พูดนี้ขอให้แบบไทยแท้ หมายความว่าด้วยการพิจารณารอบคอบด้วยการมีสติที่แท้ คือ มีปัญหาอะไรเราก็เอามาพิจารณาอย่างรอบคอบ อย่างใจเย็นแล้วก็ปฏิบัติ

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 345)

ส่วนพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักนิสิต สมัยที่ 33 ปีการศึกษา 2523 ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2524 ความว่า

กฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรม เป็นแต่เพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับใช้ในการรักษา และอำนวยความยุติธรรมเท่านั้น การใช้กฎหมายจึงต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม ไม่ใช่เพื่อรักษาตัวบทกฎหมายเอง และการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินก็มีได้มีวงแคบอยู่เพียงแค่ขอบเขตของกฎหมาย หากต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรยาตลอดจนเหตุและผลตามความเป็นจริงด้วย

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550, น. 356)

แม้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะให้สิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมของมนุษย์ทุกคน แต่ได้ทรงพระราชทานแนวทางไว้ว่า ต้องมีเสรีภาพพอสมควร เสรีภาพที่เรามี ควรอยู่ในขอบเขตเสรีภาพของผู้อื่นด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 346)

นอกจากนี้ คราใดที่ประเทศเกิดวิกฤตและสถาบันการเมืองไม่สามารถเป็นหลักในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงเป็นทางออกสุดท้ายของทางตันทางการเมือง ทรงสามารถยุติปัญหาได้ด้วยบารมีที่ทรงสะสมมาตลอดรัชกาล ทรงยอมรับบทบาทและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้รัฐธรรมนูญ ทรงเป็นกลางทางการเมือง หากเป็นเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง ทรงลงมาเพื่อแก้ไขปัญหาให้คลี่คลาย

ท่ามกลางการเมืองการปกครองรูปแบบใหม่ด้วยระบอบประชาธิปไตยที่ยังไม่อาจเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบได้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะพระประมุขของประเทศ จึงต้องทรงวางพระองค์และมีบทบาทตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ทรงส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการสร้างความเท่าเทียมให้แก่ประชาชน ดังที่ทรงเริ่มต้นจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ และการแก้ไขปัญหาโครงสร้างสังคมที่ยังครอบงำด้วยระบบอุปถัมภ์และการคอร์รัปชันด้วยแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นการสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรของรัฐและข้าราชการ กระบวนการทำงานแบบประชาพิจารณ์ เพื่อเป็นรากฐานสู่ความเป็นประชาธิปไตยในบ้านเมืองได้อย่างแท้จริง สถาบันพระมหากษัตริย์ในระยะเวลาอันใกล้นี้จึงมีบทบาทส่งเสริมให้ความเป็นประชาธิปไตยเกิดขึ้นในประเทศชาติท่ามกลางวิกฤติทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ในรัชสมัยแห่งการครองราชสมบัติ ดังพระราชดำรัส ความว่า

ทำไมพระเจ้าอยู่หัวต้องเหน็ดเหนื่อยอยู่อย่างนี้ ที่ต้องเหน็ดเหนื่อยก็เพราะประชาชนยังยากจนอยู่ และเมื่อเขายากจน เขาจึงไม่มีอิสรภาพ เสรีภาพ และเมื่อเขาไม่มีอิสรภาพ เสรีภาพ เขาจึงเป็นประชาธิปไตยไม่ได้

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556, น. 45)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงขจัดความยากจน จุดหมายปลายทางไม่เพียงแต่ให้ประชาชนมีอยู่มีกินเท่านั้น แต่เพื่อให้ประชาชนมีอิสระและเสรีภาพ เพื่อจะได้ไปลงเลือกตั้งโดยไม่ต้องพะวงอยู่ว่า เขาจะแจกเท่าไร สามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2546, น. 77)

3) สังคมและวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สังคมและวัฒนธรรมไทยมีแนวทางตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตก มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการอย่างมากในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งการหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ แต่ความเจริญเหล่านี้มีอยู่เฉพาะในสังคมเมือง เฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น ในขณะที่ผู้คนจำนวนมากและสังคมชนบทยังเข้าไม่ถึงแม้แต่สวัสดิการและสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี สิ่งตามมาพร้อมความเจริญต่าง ๆ นั้น ยังมีวิกฤตทางสังคมและวิกฤตทางวัฒนธรรม พระมหากษัตริย์ในโลกสมัยใหม่ผู้ทรงเป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองจึงต้องทรงปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังต้องทรงรับผิดชอบแก้ไขวิกฤตทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย

สังคมและวัฒนธรรมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีดังนี้

3.1) การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ของชาวยุโรป ได้สร้างความมั่งคั่งให้ตัวเองเหนือดินแดนอื่น ๆ เกิดเป็นโลกที่ขาดความเสมอภาคอย่างรุนแรง มีการทำทุกวิถีทางที่จะสร้างค่านิยมและผลักดันให้คนทั้งโลกเป็นผู้บริโภค เกิดอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม และเงินนิยม เพื่อรองรับระบบวัตถุนิยม แม้การพัฒนาแบบสมัยใหม่หรือแบบตะวันตก อาจมีผลดีหลายอย่าง เช่น ความสะดวกสบายจากเครื่องทุ่นแรง การคมนาคม การขนส่ง บริการทางการแพทย์ แต่สิ่งที่เป็นผลมาจากการพัฒนาตามแนวทางนี้เชิงประจักษ์อันปฏิเสธไม่ได้มี 4 ประการ คือ 1) ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างมากขึ้น 2) การทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล 3) การทำลายวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ และ 4) วิกฤตการณ์ทางสังคมอย่างรุนแรง ช่องว่างที่ห่างมากเกินไปทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคม และความไม่เป็นธรรมทางการเมือง ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ (ประเวศ วะสี, 2549, น. 17-30)

ปัญหาความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงอาชีพ การศึกษา คุณภาพชีวิต เทคโนโลยี การแพทย์และสาธารณสุข สวัสดิการ สิทธิทางการเมือง และอื่น ๆ ทรัพยากรต่าง ๆ ถูกจัดสรรไว้สำหรับคนบางกลุ่มที่มีอำนาจทางการเงินเท่านั้น ส่วนคนจนกลับถูกละเลย สภาพสังคมในลักษณะนี้ขัดแย้งกับระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่เน้นเรื่องความเท่าเทียม

สภาพสังคมที่ตกอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ได้ทำให้เกิดวิกฤตต่าง ๆ (ประเวศ วะสี, 2549, น. 31-33) ได้แก่

วิกฤตการณ์ชีวิตและการอยู่ร่วมกัน มีปรากฏการณ์การแตกกระจายทางสังคม (Social disintegration) ครอบครัวอ่อนแอ ความเป็นชุมชนแตกสลาย เกิดปัญหาคนจนเมือง อาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด โรคเอดส์ การฆ่าตัวตาย ความขัดแย้ง ตลอดจนสงคราม

วิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อม วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ของโลกที่แก้ไขได้ยาก เพราะมนุษยชาติได้ถลำเข้าไปสู่วัฒนธรรมการบริโภคเกินความจำเป็นของชีวิตไปมาก ในประเทศไทย การพัฒนาแบบสมัยใหม่ ทำให้เกิดการทำลายป่าไม้อย่างรวดเร็ว เหลือเพียง 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ ทำให้ขาดสมดุลทางธรรมชาติ มีผลทำให้แล้งมากในหน้าแล้งและน้ำท่วมมากขึ้นทุกทีในฤดูฝน ดิน น้ำ อากาศเป็นพิษมากขึ้น ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ส่งผลต่อระดับโลก ทำให้เกิดความกระทบกระเทือนถึงชั้นบรรยากาศที่ทำให้โลกร้อนขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมโลกในอนาคต

วิกฤตทางศีลธรรมและจิตวิญญาณ การพัฒนาด้วยแนวทางวัตถุนิยม บริโภคนิยม และเงินนิยม มีผลทำลายวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ได้แก่ ความดี อันเป็นสิ่งที่สร้างความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีผลกระทบรุนแรงมากและนำไปสู่วิกฤตการณ์ทุกด้าน ทำให้เกิดกระแสการแสวงหาทางออกจากวิกฤตการณ์ปัจจุบันโดยการสร้างจิตสำนึกใหม่และความสำคัญของจิตวิญญาณ

วิกฤตทางศีลธรรมและจิตวิญญาณของคนในสังคมไทยนี้ เกิดจากแนวทางการพัฒนาตามตะวันตก มุ่งเน้นสร้างความร่ำรวย จนละเลยเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม วัฒนธรรมแผนใหม่ที่ครอบงำสังคมทั้งหมด ส่งผลให้บ้านเมืองย่าแย่ ดังที่สุเมธ ตันติเวชกุล (2549, น. 7-21) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 2500 และอีกหลายฉบับที่ตามมา มีการนำเอาค่านิยมและแนวทางหลักความคิดของตะวันตกมานำทาง โลกตะวันตกที่ยึดถือวัตถุ แต่โลกตะวันออกทางด้านเอเชียยึดถือเรื่องคุณธรรม วัฒนธรรม จริยธรรมเป็นที่ตั้ง จากวิถีชีวิตดั้งเดิมของเราจึงเปลี่ยนไปสร้างความร่ำรวยเป็นที่ตั้ง คือ สร้างการเจริญด้านเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยคิดว่าเราต้องสร้างความร่ำรวยให้ได้ก็พอ แล้วทุกอย่างจะดีเอง ทำให้เราได้เงินมาแต่กลับเสียสิ่งที่สำคัญ คือ การเสียคน เมื่อทำการเกษตรไม่รวย จึงมุ่งไปทำอุตสาหกรรม ทำให้ต้องมีการกู้ยืม การจ้างนักบริหารชาวต่างชาติระดับสูง มีคนไทยที่มีความรู้เรื่องอุตสาหกรรมไม่มาก เปรียบเสมือนการสร้างบ้านขึ้นมาโดยไม่ได้ฝังเสาเข็ม การพัฒนาแบบนี้ทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรและขายทุกอย่างทุกอย่างบนแผ่นดินนี้ ไม่ว่าจะเป็นดิน ป่าไม้ แร่ธาตุเพราะอยากได้เงิน โดยเฉพาะการเสียคน ผู้คนหลุดจากธรรมะที่เคยยึดถือมาตลอด แต่เป็นการเดินไปสู่ความโลภ การกอบโกยทุกอย่าง เข้าเป็นสมาชิกสังคมบริโภคสุดกู่ ค่านิยมของคนไปผูกกับวัตถุหมด เมื่อค่านิยม

เช่นนี้ครอบงำสังคม นำมาสู่การประทุพผิต คือ การโง่หรือคอร์รัปชั่น ระบบนี้ครอบงำในทุกส่วนของสังคม ทำให้ชาติบ้านเมืองย่ำแย่ รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ระบบข้าราชการที่เป็นแกนของสังคมก็ล้มเหลวตามไปด้วย

3.2) โลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์ (2560, น. 49-52) กล่าวไว้ว่า โลกาภิวัตน์เป็นคำที่ผู้คนจำนวนหนึ่งคิดขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสังคมและยุคสมัยในปัจจุบัน การก้าวเข้าสู่สภาพสังคมโลกาภิวัตน์และยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชีวิตของผู้คนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับโลกาภิวัตน์มากที่สุดคือ สังคมเมือง ยุคปัจจุบันเป็นยุคที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมเมืองมากเป็นพิเศษ “*โลกาภิวัตน์คือยุคแห่งการหดกระชับตัวของโลก คือ ยุคที่ผู้คนมีความรู้สึกทั่วโลกทั้งใบเป็นอะไรที่เป็นหนึ่งเดียวกัน*” (Roland Robertson, 1992, p.8) อ้างอิงใน ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2560, น. 49) ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการโทรคมนาคม การคมนาคม รวมทั้งการสื่อสารมวลชน คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สภาวะโลกาภิวัตน์เกิดขึ้น เทคโนโลยีด้านการสื่อสารและการคมนาคมเหล่านี้ได้ทำให้ระยะห่างทางพื้นที่ (เช่น ความไกลที่เคยเป็นอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารของมนุษย์มาช้านาน) เทคโนโลยีได้ทำให้ผู้คนทุกวันนี้มีความรู้สึกทั่วโลกได้ถูกทำให้เล็กลง ๆ มากขึ้นทุกขณะ โลกาภิวัตน์ คือ ยุคที่ความเป็นตะวันตกได้แผ่ตัวคลุมโลกนี้ไว้ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม การบริโภคนิยมที่เผยตัวออกมาในรูปแบบโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาทำให้ผู้คนเพเลิดเพลินหรือจริงจ้องอยู่กับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ เมืองต่าง ๆ ถูกระบบทุนนิยมใช้เป็นแหล่งระบายสินค้า โดยเฉพาะสินค้าที่ถูกระบบทุนนิยมใส่คุณค่าทางสัญลักษณ์ โลกาภิวัตน์ได้ทำให้เมืองกลายเป็นอาณาบริเวณของการบริโภคโดยเฉพาะการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่เข้มข้น

ท่ามกลางกระแสของระบบทุนนิยม โลกาภิวัตน์ที่ครอบงำสังคมโลกและสังคมไทย และวิกฤตทางสังคมและวัฒนธรรมหลายด้านที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเสนอทางออกให้แก่สังคมด้วยแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน มีลักษณะเป็นการโต้กลับกระแสสังคมที่ทำให้เกิดวิกฤตต่าง ๆ ในสังคม อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมบริโภคนิยมอย่างเกินพอดี ดังที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550, น. 358) กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติท่ามกลางช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ฉุดดึงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงด้วยวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุและแนวคิดด้านการปกครองที่เน้นความเท่าเทียมกันของมนุษย์ สถานการณ์ของโลกเช่นนี้ได้ลดความสำคัญของศาสนาและสถาบัน

กษัตริย์ในโลกลงไปอย่างมาก แต่กระแสที่ว่านี้กลับไม่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศไทย ไม่เพียงแต่ไม่กระทบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั่นกลับก่อให้เกิดกระแส “โต้กลับ” กระแสทางความคิดหลักของโลกาภิวัตน์ที่กำลังครอบงำโลกทั้งโลกอยู่ในเวลานี้

4) เศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

สืบเนื่องจากการเมืองการปกครองและสังคมวัฒนธรรมไทยที่มีแนวทางรูปแบบใหม่ตามประเทศตะวันตก การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในบริบทของสังคมโลกสมัยใหม่อันเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทำให้เกิดสภาพเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความมั่งคั่งอันเป็นตัวชี้วัดถึงความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ แนวคิดเช่นนี้ส่งผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลกและในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานแนวพระราชดำริอันเป็นทางออกของวิกฤตดังกล่าวอย่างยั่งยืน อีกทั้งเป็นการสร้างประโยชน์สุขร่วมกันอย่างเท่าเทียมตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย

สภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีดังนี้

พ.ศ. 2489-2540 เศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงระยะเวลานี้ได้รับผลกระทบมาตั้งแต่ช่วงก่อนขึ้นครองราชสมบัติ พ.ศ. 2482-2488 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทยตามมา คือ ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น เกิดปัญหาเงินเฟ้อ ราคาสินค้าทั่วไปเพิ่มสูงขึ้น การขาดแคลนสินค้าในช่วงสงคราม ต่อมาแม้สงครามโลกจะจบลง แต่ปัญหาเงินเฟ้อก็ยังคงเป็นปัญหาต่อระบบเศรษฐกิจไทย ระหว่าง พ.ศ. 2504-2514 เงินทุนพัฒนาประเทศถูกใช้จ่ายไปในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสาธารณูปการเป็นส่วนใหญ่ พ.ศ. 2523-2525 เกิดวิกฤตเงินคงคลัง ขาดดุลการค้า และดุลการชำระเงิน ทำให้ทุนสำรองระหว่างประเทศลดลง รัฐบาลต้องกู้ยืมเงินฉุกเฉินจากกองทุนเงินฉุกเฉินระหว่างประเทศ ช่วงนี้มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก พ.ศ. 2525-2529 นี้สินค้าเกษตรมีราคาตกต่ำทั่วโลก เศรษฐกิจโลกถดถอย ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยต้องประสบปัญหาไปด้วยทั้งปัญหาภาวะเงินเฟ้อ ปัญหาการขาดดุลการค้า และการชำระเงิน รัฐบาลไทยได้กู้เงินเพื่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากธนาคารโลก ใน พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2526 จำนวน 150 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ต่อมาระหว่าง พ.ศ.

2530-2532 เศรษฐกิจไทยเริ่มฟื้นตัวอย่างเห็นได้ชัด มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุด (รวิพรรณ สาลีผล, 2555, น. 42-93)

นับแต่ปี พ.ศ. 2532 ประเทศไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอัตราการเติบโตที่สูงมาก ทำให้มีเงินไหลเข้ามาถึง 14.239 พันล้านดอลลาร์ แต่หลังจากนั้นเพียงไม่นาน พ.ศ. 2538 เกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ โดยเฉพาะการเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ และการแสวงหากำไรจากตลาดหลักทรัพย์ซึ่งเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2553, น. 3) ทั้งนี้ การที่เศรษฐกิจไทยเติบโตในระยะเวลาที่ผ่านมาในอัตราสูงมาก ทำให้มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ประมง และแร่ธาตุ มาใช้ในอัตราที่สูง เป็นเหตุให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว และยังก่อให้เกิดมลพิษในด้านต่าง ๆ (รวิพรรณ สาลีผล, 2555, น. 96)

พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง การลอยตัวค่าเงินบาท และวิกฤตต้มยำกุ้ง ซึ่งนำไปสู่การตกต่ำของเศรษฐกิจไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน บริษัท และสถาบันการเงินหลายแห่งต้องปิดตัวลง คนว่างงานเป็นจำนวนมาก วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในขณะที่เศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี 2533-2538 ได้สะสมปัญหาไว้อย่างต่อเนื่องทั้งสถาบันการเงินและเอกชน ในที่สุดเศรษฐกิจยุคฟองสบู่ก็แตกเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ต่อมาได้ลุกลามไปทั่วภูมิภาคเอเชีย จนได้รับการขนานนามว่า “โรคต้มยำกุ้ง”

พ.ศ. 2541-2550 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้บัญญัติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพ และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (รวิพรรณ สาลีผล, 2555, น. 97) ทั้งนี้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อมาจึงได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนา

10 ปีต่อมาหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ประเทศไทยต้องประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจอีกครั้งจากสภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลก โดยมีต้นกำเนิดมาจากปัญหาสินเชื่อที่มีคุณภาพต่ำในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ทำให้เกิดวิกฤตการเงินครั้งยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์”

พ.ศ. 2551- สิ้นรัชกาล (พ.ศ. 2559) ช่วงปี 2551 วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์กระทบประเทศไทยอย่างเต็มที่ ในขณะที่ทั่วโลกกำลังเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าว แต่ประเทศไทยกลับเผชิญวิกฤตทางการเมืองเพิ่มด้วยซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ปี 2548 (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2553, น. 3) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 มีทิศทางการพัฒนาประเทศตามสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขยายการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรม มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน การสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียว บริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นำความรู้และจุดแข็งของอัตลักษณ์ไทยมาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมที่เข้มแข็งเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลก และเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน สร้างความยั่งยืนของภาคเกษตร ความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม (วิพรพรณ สาลีผล, 2555, น. 99-101)

สภาพเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนั้น มีลักษณะของการดำเนินการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลที่สนับสนุนความไม่เท่าเทียมกันในสังคม แนวคิดเรื่องความเท่าเทียมตามหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานของแนวคิดที่ว่าเป้าหมายของรัฐ คือ ความมั่งคั่ง รัฐประชาธิปไตยจึงเดินคู่กับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ประชาชนจะถูกสอนให้คิดคล้าย ๆ กัน คือ ทำอย่างไรถึงจะรวย ภายใต้รัฐธรรมนูญที่บอกว่าเราทุกคนที่เกิดมาเท่าเทียมกัน รัฐจะเปิดโอกาสให้คนได้แข่งขันกันอย่างเสรี ผ่านไปช่วงเวลาหนึ่ง ความเท่าเทียมก็ไม่เท่าเทียม บางคนรวย บางคนจน การที่รัฐสร้างบรรยากาศเช่นนี้ไม่ว่าเศรษฐกิจหรือคนจนก็ล้วนแต่ไร้ความสุขด้วยกันทั้งสิ้น เพราะไม่รู้จักพอถ้วนทั่วกันทุกคน (สมภาร พรหมทา, 2549, น. 22-27 อ้างอิงใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 359)

แนวทางการดำเนินการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการซ้ำเติมสนับสนุนความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยที่รัฐบาลละเลยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีประโยชน์ต่อคนหมู่น้อยที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากในสังคม ในขณะที่คนจำนวนมากกลับถูกจัดให้เป็นเพียงชายขอบของการพัฒนาประเทศ เพราะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมน้อย ประโยชน์สุขของประชาชนจำนวนมากนี้อาจถูกละเลยไปเป็นอย่างมาก คนส่วนใหญ่ยังดำรงชีพอยู่ในภาคเกษตรกรรมที่ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและด้อยทั้งการศึกษาและสุขภาวะ ในขณะที่แนวทางการพัฒนาประเทศหันเหไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมที่นำไปสู่การพึ่งพาภายนอกมากยิ่งขึ้นทุกที ทั้งด้านเทคโนโลยี เงินทุน และตลาด ทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยวที่สูบความมั่งคั่งจากชนบทมารวมไว้ที่ส่วนกลาง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 358) วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอร์ (แปลโดย สุรนุช ธงศิลา, 2542, น. 144-145) กล่าวว่า ความมั่งคั่งสมบูรณ์และผลผลิต

ส่วนใหญ่ของประเทศยังกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและเปลี่ยนประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองทุนนิยมที่อับลัทธิ

ระบบเศรษฐกิจในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยส่วนใหญ่รวมถึงประเทศไทย อาศัยระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (market economy) ในการจัดสรรทรัพยากร โดยที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการถือครองทรัพย์สินและทุนของตน อีกทั้งอาศัยหลักอุปสงค์-อุปทาน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าตลาดมีกลไกที่ทำให้อุปสงค์ (หรือความต้องการและความเต็มใจ ในการบริโภคของผู้บริโภค) กับอุปทาน (หรือความต้องการและความเต็มใจในการผลิตสินค้าเพื่อขายของผู้ผลิต) สมดุลกันได้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 359) ระบบเศรษฐกิจพึ่งพากลไกของตลาดก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ที่เรียกว่า “ความล้มเหลวของตลาด” (market failure) ผลของการแข่งขันภายใต้ระบบตลาดเสรีก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมกลุ่มคนจำนวนมากยังอยู่บนชายขอบการพัฒนา และหากปล่อยให้ระบอบประชาธิปไตยและระบบเศรษฐกิจของตลาดดำเนินการในลักษณะนี้ กลุ่มคนจำนวนมากเหล่านี้ก็จะยังคงถูกละเลยต่อไป (สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ และคณะ, 2549, น. 4-5 อ้างอิงใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, น. 360)

ผลของการพัฒนาของเศรษฐกิจไทยดังกล่าว ได้นำมาซึ่งวิกฤตที่กระทบต่อสังคม ดังที่ รวิพรรณ สาลิผล (2555, น. 111-117) กล่าวไว้ว่า 1) ความยากจนและช่องว่างในการกระจายรายได้ การสนับสนุนทรัพยากรเพื่อพัฒนาเขตเมืองและภาคอุตสาหกรรม คนในภาคเกษตรกรรมและชาวชนบทเป็นเพียงแคแรงงานหรือปัจจัยการผลิตที่จะต้องเคลื่อนย้ายสู่ภาคอุตสาหกรรม ไม่ให้โอกาสในการเลือกใช้ชีวิตในชนบทได้ ทำให้เกิดปัญหาความยากจนตามมา 2) มลภาวะของสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมผลิตกากสารพิษเพิ่มขึ้น เกิดมลภาวะและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ 3) การโยกย้ายถิ่นของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้เกิดการล่มสลายของสถาบันครอบครัวและเกิดปัญหาสังคมตามมา ชนบทประเพณีของคนในท้องถิ่นหมดสิ้นไป และเกิดการเลียนแบบการบริโภคตามมา 4) การแย่งชิงทรัพยากร ระบบทุนนิยมก้าวไปสู่การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรส่วนรวมถูกนำไปใช้ประโยชน์สำหรับคนส่วนน้อย 5) การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีได้เปลี่ยนโครงสร้างสังคมเดิมที่มีความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เครือญาติ เพื่อนฝูง และมิตรสหาย ที่มีการเคารพในเรื่องอาวุโส และความเป็นกันเองอย่างเสมอภาคมาเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงความแตกต่างทางชนชั้นในลักษณะชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นต่ำ แบ่งจากความมั่งคั่งและอำนาจ เกิดเป็นกลุ่มผลประโยชน์มากมาย และ 6) วิกฤตทางวัฒนธรรม การขยายตัวของเศรษฐกิจที่วัดความเจริญเติบโตจากวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทองเพียงอย่างเดียว จากวัฒนธรรมที่มีวิถีคิดเป็นพุทธ ได้กลายเป็นวิกฤตทางวัฒนธรรม มีวิถีคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์

ของตัวเองเป็นที่ตั้ง โดยขาดความรับผิดชอบต่อชุมชน สังคมและวัฒนธรรม และใช้วิธีการทุกอย่าง รวมทั้งอำนาจและความรุนแรงเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของตนเอง อีกทั้ง วัฒนธรรม บริโภคนิยมที่ทำให้ไม่รู้จักริเริ่มสร้างสรรค์ของคนในสังคม

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทยมากกว่าการเจริญเติบโตได้แสดงให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการสร้าง ความมั่งคั่ง การวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จากเงินเป็นศูนย์กลางนั้นเป็นวิธีการคิดที่ผิดพลาด แนวคิดที่ว่าทำอย่างไรจะรวยจึงไม่ใช่การอยู่รอด ของคน สังคม และโลกสมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจเช่นนี้ทำให้ประชาธิปไตยและความเท่าเทียมนั้นไม่ อาจเกิดขึ้นได้จริง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพระราชทานทางออกของปัญหาด้วยแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550, น. 360) กล่าวไว้ว่า หลักการสำคัญเบื้องต้นของสังคมแบบพุทธ คือ รัฐไม่ควรเห็นความมั่งคั่งเป็นเป้าหมาย แต่ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพและ ประโยชน์สุขโดยธรรมของประชาชน การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เน้นประโยชน์สุขโดยธรรมของพสกนิกรทุกหมู่ เหล่าที่พึงได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณูปโภค การศึกษา การรักษาพยาบาล ฯลฯ อันเป็น พื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเท่าเทียมในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างแท้จริง จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่ เฉพาะต่อประเทศไทย หากแต่โลกทั้งโลกที่จะได้มีการทบทวนวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิต การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมอย่างจริงจัง เป็นก้าวสำคัญที่จะพาโลกเปลี่ยนยุคจากยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งนำความวิบัติ มาสู่มนุษยชาติทั้งทางวัตถุ ทางจิต และสิ่งแวดล้อม ก้าวใหม่สู่ยุคธรรมาภิวัตน์ที่เน้นประโยชน์สุข โดยธรรมร่วมกันอย่างเท่าเทียม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ บพิตร พายุแห่งวิกฤตโหมกระหน่ำสังคมไทยอย่างหนักหน่วง ทั้งวิกฤตการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เนื่องมาจากอารยธรรมของตะวันตกที่แพร่ขยายไปทั่วโลก การบริโภคนิยมเกินพอดี ความเท่าเทียมในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นจริง มีเพียงกิเลสของมนุษย์ที่แสดง ออกมาอย่างเต็มที่โดยเท่าเทียมกัน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณอันเป็น สิ่งจำเป็นที่เอื้อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขถูกทำลายอย่างรุนแรง ในฐานะที่ทรงเป็น พระประมุขของประเทศภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ทรงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ทรงพระราชทานแนวทางรอดจากวิกฤตดังกล่าวอย่างยั่งยืนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระตุ้นเตือนให้ทุกคนได้ตระหนักในความพอดี ความมีเหตุผล ยึดถือคุณธรรมเพื่อสร้างสังคมแห่ง ความเป็นธรรมหรือธรรมรัฐ และมีความเท่าเทียมกันตามแนวทางประชาธิปไตย

มโนทัศน์เรื่องการศึกษาศรีธรรมเป็นความคิดร่วมของมนุษยชาติทั้งในสังคมของชาวตะวันตกและตะวันออก เนื่องจากกรีซเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในบ้านเมืองหลายด้านมาตั้งแต่สมัยโบราณ การศึกษาศรีธรรมปรากฏในรูปแบบของวรรณกรรมมุขปาฐะขนาดสั้นจนพัฒนาเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่อุดมด้วยวรรณศิลป์และมีขนาดยาวในรูปแบบของมหากาพย์ สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยปรากฏมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เนื้อหาและกลวิธีการแต่งมุ่งสรรเสริญพระมหากษัตริย์ โดยมีการสืบทอดและสร้างสรรค์ขึ้นในการแต่ง และมีพัฒนาการมาโดยตลอด วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยยังมีบทบาทต่อสังคมหลายด้าน ได้แก่ การแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ การบันทึกเหตุการณ์และประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของชาติ นอกจากนี้ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมสมัยในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แสดงให้เห็นว่าตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ 70 ปี นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยที่ต้องทรงดูแลบ้านเมืองท่ามกลางสภาพการเมือง การปกครอง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก เกิดปัญหาและความวุ่นวายขึ้นในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง การประกอบพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนภายใต้ความปั่นป่วนของกระแสสังคมสมัยใหม่ที่สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอันยากแก่การคาดการณ์นี้ ทรงมีพระวิริยะอันยิ่งที่จะรักษาไว้ซึ่งประโยชน์สุขของประชาชน ได้ทรงมีพระปรีชาญาณนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางทำให้คนอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างปรกติสุข

บทที่ 4

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขึ้นจำนวนมาก นอกจากวรรณกรรมร้อยกรองแล้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังมีรูปแบบที่หลากหลายอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่ง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ วรรณกรรมร้อยแก้ว หนังสือนิทานภาพ หนังสือการ์ตูน และวรรณกรรมบทเพลง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พลวัตในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ พลวัตในมิติรูปแบบ พลวัตในมิติเนื้อหา และพลวัตในมิติภาษาวรรณศิลป์

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพลวัตในมิติต่าง ๆ ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยทั้งหมด 5 มิติดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นก่อนสมัยรัชกาลที่ 9 มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.1 พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์ใหม่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นี้ เกี่ยวโยงและสัมพันธ์กับระยะเวลาการครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ยาวนานถึง 7 ทศวรรษ พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ประกอบไปด้วยทั้งหมด 10 แนวคิด ได้แก่ 1) เทวดาเดินดิน 2) ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุทิศทุกศาสนา 3) พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์ 4) พระมหาชนกแห่งแผ่นดิน 5) จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน 6) ครูแห่งแผ่นดิน 7) พ่อแห่งแผ่นดิน 8) กษัตริย์นักพัฒนา 9) กษัตริย์แห่งการเกษตร และ 10) กษัตริย์แห่งความพอเพียง ดังต่อไปนี้

4.1.1 เทวดาเดินดิน แนวคิดเรื่องเทวราชามีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมไทยสมัยอยุธยา อันเนื่องมาจากคติของศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับมหาเทพองค์สำคัญ ได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยนับแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจึงปรากฏแนวคิดเทวราชาอย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อวตารของมหาเทพในศาสนาพราหมณ์และมีอุทยานภาพแผ่ไพศาล ดังในเรื่องลิลิตยวนพ่าย กล่าวถึงเทพเจ้า 11 องค์ รวมกันเกิดเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังเนื้อความว่า

พรหมพิชฌเมศรเจ้า	จอมเมรุ มาศแฮ
ย่าเมศมารุตอร	อาศนม้า
พฤษณิกุเพนทรา	สุรเสพ
เรื่องรวีรจำ	แจ่มจันทรา
เอกาทสเทพแสง	เอาองค์ มาฤ
เป็นพระศรีสรรเพชญ	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลี้ยงโลกย ใสแฮ
ทุกเทพทุกทางไหว้ว	ช่วยไชย ฯ

(2513, น. 2)

เทพเจ้าทั้ง 11 องค์ รวมกันเกิดเป็นองค์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถข้างต้น ได้แก่ พระอินทร์ พระยม พระมารุต พระวรุณ พระอัคนี พระกุเวร พระอาทิตย์ และพระจันทร์ ซึ่งล้วนเป็นเทพแห่งโลกปาล จำนวน 8 องค์ และพระองค์ยังสร้างจากพระตรีมูรติ คือ พระเป็นเจ้าทั้งสามของศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร แนวคิดดังกล่าวนี้อาจได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์สันสกฤต เนื่องจากศาสนาพราหมณ์ที่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมสมัยอยุธยาตอนต้น ดังที่มณีนี ปรมสุทธีรักษ์ (2560, น. 50-53) กล่าวไว้ว่า คัมภีร์มนุสมฤติ กล่าวว่า พระราชาเกิดจากภาคส่วนของโลกปาลซึ่งเป็นผู้รักษาทิศทั้งแปดของโลก โลกปาลเป็นผู้แทนของหน้าที่และลักษณะสำคัญของพระราชา คติเรื่องพระราชาคือพระโลกปาลทั้งแปดแผ่ขยายมาถึงดินแดนสุวรรณภูมิ และน่าจะมาจากดินแดนที่นับถือพระศิวะเป็นเทพสูงสุดที่นำคตินี้มาเป็นลักษณะของพระศิวะในนามว่า “อัชฌาโมรติ” คือ ร่างทั้งแปดของพระศิวะ ดังปรากฏในจารึกภาษาสันสกฤตของเขมรหลายหลัก เช่น จารึกพนมพระวิหาร จารึกปราสาทสังขะ

ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย แนวคิดเรื่องเทวราชาปรากฏในเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังที่กวีบรรยายว่า มหาเทพทั้งสามของศาสนาพราหมณ์ได้รับการอัญเชิญให้เกิดเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้ที่ทรงมาช่วยจัดทุกข์และทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง (พระศรีมโหสถ, 2561, น. 1)

แนวคิดเทวราชายังมีการสืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยต่อมา แต่ไม่เข้มข้นและจริงจังเหมือนกับในสมัยอยุธยา ดังในสมัยธนบุรีเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กวีเปรียบสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับพระนารายณ์ (นายสวน, 2539, น. 277) ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์กวีเปรียบพระมหากษัตริย์ทรงมีพระคุณสมบัติเหมือนเทพเจ้า ดังในเรื่องยอเกียรติสามรัชกาล พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระอาทิตย์ พระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ (พระยาไชยวิชิต (เผือก), 2518, น. 2) และในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย กวีเปรียบสมเด็จพระนเรศวรเป็นดั่งองค์อวตาร และดั่งพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2553, น. 2 และ 69) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ แม้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชา แต่ก็ไม่ได้เจาะจงถึงสถานะแห่งมหาเทพทั้งสามของศาสนาฮินดูเท่านั้น

เห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตปรากฏแนวคิดเทวราชาอย่างชัดเจน กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อวตารของมหาเทพในศาสนาฮินดูและทรงมีฤทธานุภาพไพศาล จึงทรงอยู่ในฐานะที่ศักดิ์สิทธิ์และสูงส่ง แตกต่างจากมนุษย์ทั่วไปอย่างสิ้นเชิง และทรงสามารถคุ้มครองดูแลประชาชนในบ้านเมืองได้ แนวคิดเทวราชานำเสนออย่างเด่นชัดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาตอนต้น มีการกล่าวถึงเทพเจ้า 11 องค์รวมกันปฏิบัติเป็นพระมหากษัตริย์ ต่อมาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยหลัง แนวคิดเทวราชาเริ่มคลี่คลายไป แม้จะเปรียบพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อวตารของมหาเทพ แต่ก็มุ่งเน้นกล่าวถึงพระคุณสมบัติที่เหมือนกับเทพเจ้า และไม่ได้มุ่งเน้นเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นมหาเทพของศาสนาฮินดูเท่านั้น แต่ยังทรงมีสถานะเป็นเทพองค์อื่น ๆ ด้วย เช่น เปรียบพระมหากษัตริย์เป็นพระอินทร์

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดเทวราชา จากการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมหาเทพให้เป็นเทวดาเดินดิน ซึ่งมีคุณลักษณะ คือ การไม่เจาะจงถึงมหาเทพในคติของศาสนาพราหมณ์ การไม่ทรงมีฤทธานุภาพแห่งเทพตามความเชื่อ และการเป็นมนุษย์เทวดา ดังที่ผู้แต่งได้บรรยายไว้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดาเดินดินอย่างตรงไปตรงมา ทรงมีสถานะเป็นเทพที่มีชีวิต การจุติจากสวรรค์มาสู่โลกมนุษย์ การใช้คำเรียกและความเปรียบว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดา และการเสด็จกลับสวรรค์เมื่อสวรรคต ดังในเรื่องมงกุฎฟ้า บรรยายไว้ว่า

ภาพรยนต์พระที่นั่งกลางสายน้ำ กลางทรงจำล้าค่าฝ่ากระแส
กลางสายชลฝนช่วงฉ่ำดวงแด ไปดูแลประชาชน-เทพบนดิน
(โชคชัย บัณฑิตศิลปะศักดิ์, 2560, น. 38)

และในเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ มีเนื้อความว่า

ทั้งเป็นเทวดาเดินหน เสกสร้างฟ้าฝน
ปางามน้ำรินดินดี

(ธนานพ จันทร์แจ่ม, 2560, น. 34)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า ผู้แต่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดาเดินดินอย่างตรงไปตรงมา ตั้งเนื้อความที่ว่า “เทพบนดิน” และ “เทวดาเดินหน” ที่แสดงให้เห็นว่า สถานะแห่งความเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ได้ปรับเปลี่ยนสู่การเป็นเทพที่มีความใกล้เคียงกับมนุษย์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ การสถิตอยู่ที่โลกมนุษย์ ไม่ใช่สรวงสวรรค์ซึ่งเป็นโลกในอุดมคติ และการเดินอยู่บนโลกมนุษย์ดังเช่นคนทั่วไปได้ อิทธิฤทธิ์ของความเป็นเทพยังถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานะเทวดาเดินดินให้มีคุณลักษณะที่บังเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ ได้แก่ การใช้สติปัญญาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดฝนหลวงและทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ดังนั้น “การเสกสร้าง” จึงมีใช้อิทธิฤทธิ์ที่น่าเหลือเชื่อของเทพเจ้า แต่มาจากสติปัญญาของสามัญมนุษย์ที่ได้รับการฝึกฝนและศึกษาเรียนรู้

นอกจากนี้ แม้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อวตาร แต่ไม่ได้ทรงมีฤทธานุภาพใด ๆ เหมือนดังมหาเทพตามคติความเชื่อ ดังในเรื่องกวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล: รวมผลงานและบทกวีเทิดพระเกียรติ ผู้แต่งบรรยายไว้ ดังนี้

เทพสนองฉลองชัยมหิศวรรย์	พร้อมเลือกสรรตามเทวะบัญชาประสงค์
ทูลเชิญพระอวตารวิมานทรง	เสด็จลงค้ำหลักประชาไทย
พระผดุงอาณาเขตอาเพศพัน	ทรงบันดาลดินคืบค้ำฟ้าใหญ่
สู้ศึกความยากจนพันแดนไกล	ขจัดภัยวิฤตการณ์ผ่านลำเค็ญ
ราชกิจทรงคิดค้นพรณนา	ทุกซ์ประชาทรงระงับดับทุกซ์เข็ญ
พระกอปรเกื้อเอื้อราษฎร์ดิ้นรน	พระทรงเป็นร่มฉัตรทองป้องประชา
ดอย ดอน ดิน ถิ่นกันดาร ประทานฝน	น้ำบ่าล้น สร้างเชือกกัน กันล่งหน้า
แผนระบายถ่ายน้ำออกนอกพารา	แผนล้ำค่าด้านน้ำตบอ้อมแก้มลิง

(คณะกรรมการจัดงานโครงการ กวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล,
2539, น. 294)

จากเนื้อความที่ยกมาข้างต้น เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อวตารที่อุบัติบนโลกมนุษย์เพื่อคุ้มครองดูแลประชชนชาวไทย แต่ไม่ทรงมีอิทธิฤทธิ์ในการปิดเป่าทุกข์บันดาลสุขได้ ทรงดูแลประชชนด้วยการทรงงานหนักเป็นระยะเวลายาวนาน วิฤตการณ์และความลำเค็ญทั้งปวงจึงผ่านพ้นไปด้วยการคิดค้นจากกำลังพระสติปัญญาของพระมหากษัตริย์ ทรงแก้ไขปัญหายุ่งยากด้วยฝนหลวง ปัญหาน้ำท่วมแก้ไขด้วยการสร้างเขื่อน การทำแผนระบายน้ำออกนอกเมือง และการสร้างบ่อแก้มลิง จึงเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อวตารทรง “ค้ำเกล้า” และดูแลประชชนด้วยความสามารถที่มนุษย์สามัญพึงกระทำได้โดยปราศจากฤทธานุภาพแห่งมหาเทพ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงแสดงถึงความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในการดูแลประชชนท่ามกลางบริบท

สังคมสมัยใหม่ คือ การไม่หวังพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ แต่เชื่อมั่นในศักยภาพ และสติปัญญาของมนุษย์ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยแนวคิดที่ว่าตนย่อมเป็นที่พึ่งแห่งตน

ในวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน กวีบรรยายว่าเมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคต พระองค์เสด็จ กลับสวรรคไฉไลอย่างสม่าเสมอ ซึ่งได้ขับเน้นให้เห็นแนวคิดเทวดาเดินดินอย่างชัดเจน ดังในเรื่องร้อยมณี น้ำตา รำลึกพระมหากรุณาธิคุณ มีเนื้อความว่า

รอยเรื่องกลับไศกร้าว	รอนราน
แตกดับด้าวดวงมาน	หม่นหล้า
พระเสด็จสถิตสถาน	ทิพย์พิสุทธ์ พิสิฐเฮย
เสด็จดับขันธเมื่อฟ้า	ย่อมฟ้าเสวยสวรรค

(ปัญญาพล บุลลคม, 2560, น. 53)

เห็นได้ว่า สถานะของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความศักดิ์สิทธิ์ สูงส่งและห่างไกลจากความเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิงได้ลดลง ทรงเป็นเทวดาแบบใหม่หรือเป็นเทวดาที่มีความสมจริง สอดคล้องกับ บริบทสังคมสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีและเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ รวมทั้งระบอบการปกครองของไทยในรูปแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งเน้น หลักคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับ ประชาชนใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดาเดินดินยังสัมพันธ์กับพระราช จริยวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อประชาชนอย่างไม้อ้อพระองค์ และสอดคล้องกับแนวคิดอื่น ๆ ที่ได้ปรับเปลี่ยน เพื่อแสดงถึงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ได้แก่ แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรประเภทวรรณกรรมร้อยแก้ว พบว่าปรากฏแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็น เทวดาเดินดินอย่างชัดเจน สถานะของพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นเทวดา แต่เป็นเทวดาแบบใหม่ที่มี คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ทั่วไปด้วยหรือมนุษย์เทวดา อาจกล่าวได้ว่า ทรงมีลักษณะเป็นเทวดาใน โลกความเป็นจริงหรือเป็นเทวดาที่มีความสมจริงมากยิ่งขึ้นกว่าเทวดาในความเชื่อทางศาสนา ดังใน เรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชุตินิพนธ์แห่งศรัทธา นำเสนอแนวคิด พระมหากษัตริย์เป็นเทวดาเดินดิน ผ่านบทสนทนาของตัวละคร ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนที่ได้ ถ่ายทอดความรู้สึกที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ดังนี้

...บนแผ่นดินนี้จะมีผู้ใดบ้างที่เห็นหัวมันงอกราบบนตราช้างแล้วจะ พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ให้จัดตั้งโครงการพระราชดำรินั้นขึ้นมาเพื่อ ความเป็นอยู่ของปวงประชาด้วยพระมหาอัจฉริยภาพแห่งพระองค์ท่าน...

...นี่ฉันไม่ได้กล่าวเลยความเป็นจริงไปแม้สักนิดเลย ตั้งแต่ที่เคยพบมา ทั้งชีวิตก็ยังไม่เคยปรากฏว่าจะมีใครสักคน ที่มองเห็นทุกสิ่งอย่างเป็นลมหายใจ

ของประชาชนเฉกเช่นดังที่พระองค์ได้ทรงมอง...

...ลองมองลองย้อนนึกดูให้ดีสิว่า ตลอดชีวิตที่ผ่านมาบนแผ่นดินนี้ เรา กำลังวิ่งตามหาสิ่งใดอยู่และฉันก็ไม่รู้ด้วยหรอกนะว่า เทวดาบนฟากฟ้าจะเป็น อย่างไร...

...แต่สำหรับฉัน ด้วยทั้งหมดและทุกอย่างจากกันบึงแห่งหัวใจ...

“พระเจ้าอยู่หัว คือ เทวดาบนแผ่นดินที่ฉันจะกราบไหว้เคารพเทิดทูน แม้จะถึงวันที่สิ้นชีวิตสิ้นไร้ลมหายใจไปแล้วก็ตาม แต่ฉันจะขอเป็นผู้รักก็อยู่ ภายใต้เบื้องพระยุคลบาทแห่งพระองค์ และจะเทิดพระองค์เอาไว้ให้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมไปตลอดกาลนาน” “แล้วที่นี้ ยังจะต้องเอาพระผู้เป็นเทวดาบนดินของฉันมาให้เฝ้าแก้ดูอยู่อีกหรือไม่ละ”

.....
“...เทวดาบนผืนฟ้าอยู่ในความเชื่อ แต่เทวดาบนแผ่นดินอยู่ในใจกลางแห่ง ความศรัทธา...”

(พลอยพันแสง, 2558, น. 103-104)

เห็นได้ว่า แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพเจ้าผู้สูงส่งยิ่งใหญ่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นเทวดาบนดิน แม้จะทรงเป็นเทวดาแต่ก็ทรงเป็นมนุษย์ ไม่ได้ทรงเป็นเทวดาที่สถิตอยู่สวรรค์และอยู่ในความเชื่อ แนวคิดเทวดาเดินดินยังได้รับการอธิบายให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ที่ไม่ได้ทรงเปี่ยมด้วยฤทธาณภาพ แต่เป็นการทรงงานด้วยกำลังพระสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือประชาชน ได้แก่ โครงการซึ่งหัวมัน สถานะของพระมหากษัตริย์ที่ปรับเปลี่ยนเป็นเทวดาเดินดินนี้ยังทำให้พระองค์มีโอกาสได้พบเห็นปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นมากกว่าสถานะการเป็นมหาเทพหรือเทวดาบนฟากฟ้าที่ห่างไกลจากคนทั่วไป ทำให้แม้ว่าสถานะพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นเทวดาเดินดิน แต่ก็ยังทรงคู่ควรแก่การกราบไหว้สักการบูชาไม่ต่างไปจากสถานะมหาเทพ

ส่วนในนวนิยายเรื่องในม่านเมฆ (2554) ของร่มแก้ว ปราภฏแนวคิดเทวดาเดินดิน กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงมีพระอัจฉริยภาพเป็นเลิศที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาธรรมชาติซึ่งเป็นเรื่องยากจนประสบผลสำเร็จ ทำให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพได้ ได้แก่ การคิดค้นและพัฒนาฝนหลวงอย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ผู้แต่งบรรยายถึงความคิดของตัวละคร “รวงข้าว” ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องที่มีต่อโครงการพระราชดำริฝนหลวงไว้ ดังนี้

โดยธรรมชาติแล้ว เมฆเหล่านี้จะไม่ตกเป็นฝน แต่หล่อนรู้ลึกถึง เมื่อนึกถึงว่าด้วยพระอัจฉริยภาพของในหลวงเรานี้เอง ทรงคิดค้นหาวิธีการทำให้เมฆก่อตัว เติบโตกลายเป็นเมฆฝน แล้วยังตกลงในพื้นที่ที่ต้องการได้อีกต่างหาก

(รุ่มแก้ว, 2554, น. 354)

จากเนื้อความข้างต้น การเกิดขึ้นของโครงการพระราชดำริฝนหลวงนั้น มีลักษณะเป็นเรื่องเหลือเชื่อ มิใช่คนธรรมดาที่จะกระทำได้โดยง่าย ดังข้อความบรรยายไว้ว่า ตัวละครวงข่าวรู้สึกอัศจรรย์ใจกับการบังคับเมฆให้ตกลงมาเป็นฝนได้และยังตกในพื้นที่ที่ต้องการได้อีกด้วย ลักษณะเช่นนี้อาจเทียบเคียงได้กับลักษณะของเทพเจ้าที่มีฤทธิ์อานุภาพ แต่ในที่นี้เป็นการบรรยายถึงพระอัจฉริยภาพอันเป็นเลิศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ไม่ทรงมีฤทธิ์อานุภาพดังเทพเจ้าในความเชื่อ แต่มีลักษณะเป็นสามัญมนุษย์ที่มีพระอัจฉริยภาพสูงเป็นพิเศษ จึงทำให้เห็นถึงคุณสมบัติของเทวดาเดินดินอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ส่วนในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนซึ่งมีกลุ่มผู้อ่านที่มีความเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น มีวัยวุฒิและคุณวุฒิที่ไม่สูงมาก ได้แก่ เด็กและเยาวชน ปรัชญาแนวคิดเทวดาเดินดินโดยนำเสนอให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย โดยมีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา และการแทรกอารมณ์ขัน ซึ่งเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่าน แนวคิดเทวดาเดินดินที่นำเสนอในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนจะไม่ชี้เฉพาะเจาะจงถึงเทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ของศาสนาพราหมณ์และการเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า แต่ระบุเพียงการมีสถานะเทวดาของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แนวคิดเทวดาเดินดินสัมพันธ์กับลักษณะเนื้อหาของเรื่องในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนที่เน้นเนื้อหาไม่ซับซ้อนและสามารถสื่อสารกับกลุ่มผู้อ่านได้โดยง่าย ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 ผู้เขียนกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเป็น “เทวดาเดินดิน” ดังนี้

ธ สถิตอยู่ ในใจของหนู จากนั้นตลอดไป วันเวลาหมุนผ่าน บอกลูก
บอกหลาน เล่าขานจำไว้ *เทวดาเดินดิน* ปัดเป่าภัยสิ้น ธ ทรงห่วงใย
หนูภาคภูมิใจ เพราะหนูเกิดใน รัชกาลที่ 9

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 32)

หนังสือการ์ตูนชายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยรักดี (2559) กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไว้ว่า “เป็นเทวดาที่มีลมหายใจ” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 4) แสดงให้เห็นว่าทรงมีสถานะเป็นเทวดาที่มีความเป็นมนุษย์จากการมีคุณลักษณะที่มนุษย์ทั่วไปพึงมี คือ การมีลมหายใจ

ส่วนหนังสือนิทานภาพเรื่อง ทำไมคนไทยรักในหลวง รัชกาลที่ 9 บรรยายไว้ว่า

แม่คะ พระราชาสั่งฟ้าสั่งฝนได้ไหมคะ

ได้สิ แต่พระองค์ท่านไม่ได้ทรงใช้เวทมนตร์ ทรงใช้หลักการทาง

วิทยาศาสตร์ที่ทรงคิดค้นเพื่อคนไทย

(armpipat, 2560, น. 13)

ผู้แต่งใช้คำว่า “สั่งฟ้าสั่งฝน” ที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์หรือเวทมนตร์ของเทวดาตามความเชื่อ หากแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไม่ได้ทรงมีอิทธิฤทธิ์หรือเวทมนตร์คาถาที่จะสั่งให้ฝนตกได้จริง การสั่งฟ้าสั่งฝนของพระองค์นั้น ทรงใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ที่ทรงคิดค้นขึ้นมาจากกำลังพระสติปัญญา และผ่านการทดลองมาหลายครั้งจนสามารถทำให้ก้อนเมฆกลั่นตัวเป็นฝนได้จริง การอธิบายในลักษณะดังกล่าวนี้ ยังปรากฏในหนังสือนิทานภาพเรื่อง เรารักในหลวง ดังนี้

“พอบอกว่าในหลวงเรียกฝนได้”

“ใช่ ท่านคิดวิธีสร้างฝนโดยroyongที่ทำให้เมฆมารวมตัวกัน แล้วกลั่นเป็นน้ำฝนได้”

(กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก, 2560, น. 9-10)

อิทธิฤทธิ์หรือเวทมนตร์ของเทวดาตามความเชื่อ คือ “เรียกฝนได้” ไม่ได้ปรากฏเป็นอิทธิฤทธิ์ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงกระทำได้ หากสิ่งที่พระองค์ทรงทำเพื่อเรียกฝน คือ การคิดค้นการทำให้ฝนตกได้จากพระสติปัญญาและการทรงงานด้วยพระวิริยอุตสาหะของพระองค์เอง

หนังสือการ์ตูนเรื่องสาวดอกไม้ นายกล้วยไข่ ฉบับรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้บรรยายให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเทวดาเดินดินไว้อย่างชัดเจน คือ การมีคุณลักษณะดังเช่นมนุษย์ทั่วไป พร้อมกับการแทรกอารมณ์ขันเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ผู้อ่าน ดังนี้

บนโลกของเรา มีเทวดาอยู่พระองค์หนึ่งเหมือนกันนะ

จริงสิ! อยู่ไหน

เทวดาพระองค์นี้...ไม่มีปีกและเหาะเหินเดินอากาศก็ไม่ได้ด้วย

อ้าว! แล้วจะไปไหนมาไหนทำยังไง

นั่งรถและเดินไป

เทวดาอะไร นั่งรถกับเดิน ผมละงง!

เทวดาพระองค์นี้ไม่มีอาวุธวิเศษใด ๆ เลย มีแต่กล้องถ่ายรูป...แผนที่แผ่นใหญ่และดินสอ

(เฟน สตุติโอ, 2559, น. 71)

เมื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ปรับเปลี่ยนไปและกลุ่มผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชน รูปแบบการสื่อสารก็สามารถทำได้โดยง่าย จากตัวอย่างเป็นเพียงบทสนทนาง่าย ๆ ของตัวละครการ์ตูน โดยเป็นการนำเสนอว่า พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นเทวดา แต่ทรงอยู่บนโลกมนุษย์ ดังเนื้อความว่า “บนโลกของเรา มีเทวดาอยู่พระองค์หนึ่งเหมือนกันนะ” อีกทั้งยังมีการอธิบายลักษณะของเทวดาที่อยู่บนโลกหรือเทวดาเดินดินให้ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนเข้าใจได้ง่ายขึ้น ผ่านเนื้อความที่ว่า “เทวดาพระองค์นี้...ไม่มีปีกและเหาะเหินเดินอากาศก็ไม่ได้ด้วย” “นั่งรถและเดินไป” “เทวดาพระองค์นี้ไม่มีอาวุธวิเศษใด ๆ เลย มีแต่กล้องถ่ายรูป...แผนที่แผ่นใหญ่และดินสอ” เห็นได้ว่า พฤติกรรมที่อธิบายมา

นี้ เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั่วไปที่ปราศจากอิทธิปาฏิหาริย์แห่งเทพหรือเทวดา ทำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์สามัญ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเทวดาเดินดินได้อย่างชัดเจนว่า คือ พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นเทวดาแต่ทรงมีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์และมีวิถีชีวิตเหมือนมนุษย์ทั่วไป

อีกทั้ง เห็นได้ว่า เมื่อสถานะของพระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่ในฐานะแห่งความศักดิ์สิทธิ์จนจับต้องไม่ได้ ทำให้การแทรกอารมณ์ขันเพื่อสร้างอรรถรสให้แก่ผู้อ่านเกิดขึ้น และอารมณ์ขันยังมีส่วนเสริมถึงการนำเสนอแนวคิดเทวดาเดินดิน โดยเป็นการลดความศักดิ์สิทธิ์และห่างไกลความเป็นมนุษย์แห่งสถานะเทวดาลง ลักษณะเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นก่อนสมัยรัชกาลที่ 9 มาก่อน ดังเนื้อความว่า “อ้าว! แล้วจะไปไหนมาไหนทำยังไง นั่งรถและเดินไป เทวดาอะไร นั่งรถกับเดิน ผมงะงะง!” ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์จากเทพเจ้าผู้สูงส่งมาเป็นเทวดาเดินดิน ทำให้สามารถสื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มายังเด็กและเยาวชนให้เข้าใจได้เป็นอย่างดี ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจคุณสมบัติของเทวดาเดินดินได้ชัดเจนกว่ามหาเทพของศาสนาฮินดู ซึ่งมีสถานะและลักษณะอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งห่างไกลจากประสบการณ์ของผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน

ส่วนในวรรณกรรมบทเพลงพบว่า แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดาเดินดินปรากฏอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอจนเป็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่สำคัญในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทวรรณกรรมบทเพลง โดยมีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทวดาเดินดิน การบรรยายถึงลักษณะของเทวดาเดินดิน และการเสด็จกลับสวรรค์เมื่อสวรรคต ดังในเพลงรูปที่มีทุกบ้าน มีเนื้อความกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า “ท่านเป็นเทวดาที่มีลมหายใจ” โดยวรรณกรรมบทเพลงจำนวนมาก นำเสนอแนวคิดเทวดาเดินดินผ่านการอธิบายลักษณะของเทวดาเดินดิน ได้แก่ การไม่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหมือนเทวดาตามความเชื่อ แต่พระมหากษัตริย์ทรงงานเพื่อช่วยเหลือประชาชน และทรงมีวิถีชีวิตและบุคลิกลักษณะเหมือนคนทั่วไปหรือทรงเป็นมนุษย์เทวดา ดังเพลงพระราชานันทาน มีเนื้อความว่า

เขบอกพระราชา นั่งอยู่บนบัลลังก์ ใส่เสื้อคลุมหนัง บนยอดปราสาท
เสียดฟ้า แต่ว่าราชาของฉันทรงเดินอยู่บนผืนหญ้า แก้อื้อของพระราชาคือพื้นดิน
เขบอกพระราชา มาจากบนสวรรค์ได้ฟังอย่างฉันทันรู้มันคือความจริง
เพราะว่าราชาของฉันทรงคือเทวดาเดินดิน

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีวิถีชีวิตดังเช่นคนทั่วไป ได้แก่ ทรงเดินและประทับอยู่บนพื้นดิน แม้จะทรงมาจากสวรรค์ แต่พระองค์ก็ทรงเป็นเทวดาที่มีชีวิตอยู่

บนโลกมนุษย์ อันแสดงให้เห็นลักษณะของมนุษย์เทวดา ทรงมีสถานะเป็นเทวดาแต่ก็ทรงมีความเป็นมนุษย์ด้วย

ส่วนเพลงวิมานไทย กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงมีอุปนิสัยเหมือนคนทั่วไป คือ การมีน้ำใจ อีกทั้งแม้ทรงเป็นเทวดา แต่ก็ทรงเหมือนกับคนทั่วไปด้วย และพระองค์ยังทรงงานจนสามารถเปลี่ยนถิ่นทุรกันดารในประเทศไทยให้เป็นวิมานโดยปราศจากอุทธานุภาพใด ๆ ดังเช่นลักษณะของเทพเทวดาตามคติความเชื่อ ดังเนื้อความว่า *“มีเทวดาองค์หนึ่งที่แสนมีน้ำใจ เป็นเทวดาที่ดูก็เหมือนคนทั่วไป ไปที่ไหนใครก็ขึ้นบาน จะแดนไกลทุรกันดาร เปลี่ยนให้เป็นวิมาน ดุจดั่งเป็นวิมานที่สวยงามเกินฝันไป”*

วรรณกรรมบทเพลงจำนวนหนึ่ง ยังอธิบายคุณสมบัติของการเป็นเทวดาเดินดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในลักษณะของการไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์ แต่เป็นการทรงงานอย่างหนักมาอย่างยาวนานเพื่อช่วยเหลือประชาชน ความเป็นเทวดาของพระองค์จึงมิใช่เรื่องของ การแสดงอภินิหารอันน่าเหลือเชื่อ แต่เป็นการใช้สติปัญญาจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การแก้ไขปัญหา และการดลบันดาลความสุขให้แก่ประชาชนได้ในเชิงประจักษ์ ดังในเพลงกวีลายกนก นำเสนอว่า น้ำพระราชหฤทัยที่ยิ่งใหญ่ การทรงงานอย่างหนัก คือ “พระเสโทได้หลังริน” รวมทั้งการสอนให้ประชาชนมีความพอเพียง เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ผู้ทรงเป็นเทวดาที่เสด็จลงจากฟ้ามาใกล้ดินทรงกระทำ ส่วนเพลงเทวดาเดินดิน นอกจากชื่อบทเพลงจะกล่าวถึงแนวคิดเทวดาเดินดินอย่างตรงไปตรงมาแล้ว บทเพลงนี้ยังกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของเทวดาที่ได้ “ปัดเป่า” ความทุกข์ให้แก่ประชาชน ด้วยการทรงงานผ่านการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ได้แก่ ฝนหลวง แก้มลิง แก่งลัดดิน และชิงห้วยมัน ความเป็นเทวดาเดินดินของพระองค์จึงเป็นการปัดเป่าความทุกข์ยากลำบากให้แก่ประชาชนด้วยกำลังพระสติปัญญา

และเพลงวอนฟ้าขอเทวดาคืน ได้ย้ำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นเทวดาเดินดิน การสวรรคตเป็นการเสด็จกลับคืนสู่สวรรค์ของเทวดาเดินดิน ดังเนื้อความว่า *“อิจฉาท้องฟ้าได้เทวดากลับคืน แต่คนบนพื้นดิน ไม่อยากให้ท่านต้องจากไปไหน ช่วยบอกท้องฟ้าขอเทวดากลับคืนได้ไหม วอนฟ้าจงเห็นใจ คนบนพื้นดินแสนอาลัย อยากจะได้เทวดาองค์นี้คืน”*

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จากการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชาผู้ยิ่งใหญ่ตามคติของศาสนาพราหมณ์ให้เป็นเทวดาเดินดิน ซึ่งมีลักษณะ คือ การไม่เจาะจงถึงมหาเทพเจ้าในคติของศาสนาพราหมณ์ การไม่มีอุทธานุภาพแห่งเทพ และการเป็นมนุษย์เทวดา จึงเห็นได้ว่า สถานะของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความศักดิ์สิทธิ์ ห่างไกลจากความเป็นมนุษย์

อย่างสิ้นเชิงได้ลดลง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวดาแบบใหม่หรือเป็นเทวดาที่มีความสมจริงเช่นนี้ สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น และสัมพันธ์กับพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อประชาชนอย่างไม้อ้อพระองค์ อีกทั้ง สอดคล้องกับแนวคิดอื่น ๆ ของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ได้ปรับเปลี่ยนเพื่อแสดงถึงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน โดยแนวคิดเทวดาเดินดินได้รับการขบเน้นในการนำเสนอทั้งในวรรณกรรมร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้ว และวรรณกรรมบทเพลงอย่างสม่ำเสมอโดยตลอด โดยเฉพาะในวรรณกรรมบทเพลง ปรากฏแนวคิดเทวดาเดินดินอย่างชัดเจน จนเห็นได้ว่าเป็นลักษณะที่มีความเฉพาะสำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรูปแบบบทเพลง จึงเห็นได้ว่าแม้รูปแบบ เนื้อหาของวรรณกรรม และกลุ่มผู้อ่านเปลี่ยนแปลงไป แต่แนวคิดเทวดาเดินดินก็ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยของรัชสมัยรัชกาลที่ 9 นี้อย่างต่อเนื่อง เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวรรณกรรมแต่ละประเภท เช่น การไม่ชี้เฉพาะเจาะจงถึงมหาเทพในคติของศาสนาพราหมณ์ การไม่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์คือองค์อวตารของเทพเจ้า และการแทรกอารมณ์ขันในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน

4.1.2 ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุปถัมภ์ทุกศาสนา แนวคิดธรรมราชา ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยนับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากอิทธิพลของการนับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชาที่ทรงยึดถือหลักราชธรรมและการปกครองบ้านเมืองโดยธรรม หลักราชธรรมที่ทรงยึดถือ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคัตถุ 4 ดังในศิลาจารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุม กล่าวถึงพญาสิทธิทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมและทรงเป็นธรรมิกมหาราช ความว่า “ราชชอบด้วยทศพิธราชธรรม... ธรรมิกราชนั้น บ้านเมืองอยู่เขม” (2548, น. 68) เรื่องลิลิตยวนพ่าย กวีบรรยายถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไว้ว่า “พระทรงธรรมิครแม่ พระธรรม” (2513, น. 15) เรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กวีกล่าวไว้ว่า “ทรงธรรมิกราชตรู ตราโลก” (นายสวน, 2539, น. 279) เรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มีเนื้อความว่า “ฟุ้ง ธรรมทศพิธทั่ว ธรรมดา” (พระขำนิโวหาร, 2546, น. 50) และเรื่องลิลิตสุภาพสดุดีพระราชบัญญัติประถมศึกษา กวีได้ขนานพระนามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระเจ้าทรงธรรม” (พระยาอุปกิตศิลปสาร อ่างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 277) จึงเห็นได้ว่า การสรรเสริญพระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชาผู้ทรงครองราชธรรมและปกครองบ้านเมืองโดยธรรมเป็นธรรมเนียมที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตอย่างชัดเจนเสมอมา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรากฏแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา โดยทรงเป็นธรรมราชาที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์แตกต่างไปจากที่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในสมัยอดีต ได้แก่ ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุทิศทุกศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

1) ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตนำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชาผู้เปี่ยมด้วยพระเมตตา ปรากฏการกล่าวถึงพระเมตตาโดยรวมในหลักทศพิธราชธรรม การมีพระเมตตาต่อสรรพสัตว์และประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียม และการกล่าวถึงพระเมตตาต่อผู้ยากไร้ไว้บ้าง ดังในเรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเป็นที่พึ่งพิงแก่คนทั้งหลาย และ “เป็นที่กรุณาคน ยากไร้” (นายสวน, 2539, น. 289) และเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของคุณพุ่ม บรรยายไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเมตตาแก่ทุกคน (คุณพุ่ม, 2566) ซึ่งยังไม่ได้ขบเน้นถึง พระเมตตาต่อผู้ยากไร้ให้เป็นลักษณะเด่นเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมุ่งเน้นนำเสนอว่า 1) ทรงมีพระเมตตาต่อประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม 2) ทรงมีพระเมตตาโดยเฉพาะผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร ผู้ประสบภัย และผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และ 3) ทรงมีพระเมตตาอย่างต่อเนื่องยาวนานตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ ทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งความเมตตาและทรงเป็นที่พึ่งของผู้ยากไร้อย่างแท้จริง ดังในเรื่องภูมิพลมหาราช คำฉันท์ บรรยายถึงพระเมตตาของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร ผู้ประสบภัย และผู้พิการ ความว่า

ทรงช่วยประชาราติ	ชนชาติระทมใจ
อีกผู้ประสบภัย	ทุรยาภอนาถา
เด็กเล็กและผู้คน	ทุรพล ณ เนาป่า
อีกทั้งทหารกล้า	พลีชีพอุทิศตน
แนวหน้าทหารสู้	ริบผู้ริกรุน
พลีชีพและขัดสน	และพิการก็มากมาย

(พระปรัชญา อภิวิโส, 2540, น. 96)

แนวคิดธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้นี้ ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรประเภทอื่น ๆ อย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ ทั้งวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลง โดยได้นำเสนอพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงมีลักษณะของการเป็นธรรมราชาเฉพาะพระองค์ที่แตกต่างไปจาก

พระมหากษัตริย์ของไทยพระองค์อื่น ๆ ดังในเรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติ ชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา ตัวละครได้บรรยายถึงบรรพบุรุษของตนเองไว้ว่า เป็นชาวจีนที่ล่องเรือสำเภามา มีเพียงเสื้อไหมคอจีน กับกางเกงขาก๊วยติดตัวมา แต่ได้รับพระเมตตาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยไม่ทรงแบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพงศ์จึงทำให้เตี้ยของเขาสามารถใช้ชีวิตอาศัยอยู่บนแผ่นดินนี้มาได้ อย่างมีความสุข (พลอยพันแสง, 2558, น. 76-77)

ส่วนนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ พบว่า นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ ผู้แต่งบรรยายถึงพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อเกษตรกรชาวนาที่ยากจนซึ่งถูกมองว่าเป็นชนชั้นล่างสุดของประเทศ อันสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลประชาชนโดยไม่แบ่งแยก และทรงสนพระทัยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่เป็นคนยากจนให้ดีขึ้น แนวคิดธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ปรากฏผ่านจดหมายของชาวนิรนามที่ตัวละครรวงข้าวมีโอกาสได้อ่าน ดังเนื้อความว่า

ผมได้เรียนรู้ว่าท่านมีพระอัจฉริยภาพมากจริง ๆ ท่านอยู่สูงสุด แต่กลับทรงทราบเรื่องดิน เรื่องน้ำ เรื่องอากาศ แม้แต่ก้อนเมฆของประเทศเราอย่างลึกซึ้งที่สุด ท่านทรงอุทิศเวลาคิดค้นเรื่องที่จะแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรชาวนา... จะมีพระมหากษัตริย์กี่พระองค์ในโลกที่ทุ่มเทเวลาคิดเพื่อคนที่ถูกมองว่าอยู่ล่างสุดของประเทศ ถ้าท่านมีเงินซื้ออะไรแจกก็น่าได้ ไม่ต้องอุทิศเวลาและหยาดเหงื่อถึงเพียงนี้

(ร่มแก้ว, 2554, น. 96)

นวนิยายเรื่องแสงดาวกลางใจ ผู้แต่งบรรยายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีพระเมตตาต่อผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งตัวละครเอกฝ่ายหญิง คือ “นับดาว” เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับพระเมตตาผ่านการดำเนินโครงการพระราชดำริโครงการเกษตรที่สูงซึ่งส่งเสริมให้ปลูกพืชเมืองหนาว ทำให้สามารถประกอบอาชีพจนมีชีวิตที่ดีขึ้น นับดาวซาบซึ้งในพระเมตตาและเห็นว่า ไม่มีผู้ใดจะมาใส่ใจความเป็นอยู่ของคนยากจนเท่ากับพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้แล้ว (รินทร์ภัส, 2554, น. 85) และในนวนิยายเรื่อง เพรงรักรอยฝัน กล่าวถึงพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อชาวไทยภูเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ทั้งการส่งเสริมอาชีพ สุขภาพอนามัย และการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด โดยไม่มีแบ่งแยกว่าประชาชนจะเป็นใคร มาจากไหน ทรงพร้อมจะโอบอุ้มดูแลทุกคนในผืนแผ่นดินไทยให้มีความสุขที่ดีโดยถ้วนทั่ว (เดชิตา, 2557, น. 282)

ส่วนในหนังสือนิทานภาพเรื่องการเดินทางของความสุข ได้บรรยายเนื้อหาไว้อย่างเรียบง่าย แต่ยังสามารถสื่อถึงความเป็นธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อันแสดงให้เห็นว่า พระเมตตาของพระองค์ไม่มีจำกัด แต่กว้างขวางต่อประชาชนทุกกลุ่ม ดังเนื้อความว่า

พ่อกับแม่บอกว่า ส.ค.ส. คือ “การส่งความสุข”

ความสุขอยู่ได้ทุกที่ เดินทางไปได้ทุกแห่ง
 ความสุขอยู่ในทุ่งข้าว ความสุขอยู่ในป่าลึก
 ความสุขอยู่ในสายน้ำ ความสุขอยู่บนยอดดึก
 ความสุขอยู่ในหมู่บ้าน ความสุขอยู่บนยอดดอย
 ความสุขมีอยู่จริง ๆ ใคร ๆ ก็มองเห็นความสุข
 ใคร ๆ ก็ได้รับความสุข

(ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์, 2555, น. 4-23)

เนื้อความข้างต้นกล่าวถึงความสุขเกิดขึ้นทุกที่ในประเทศไทย และคนไทยทุกคนล้วนแต่ได้รับความสุข ไม่ว่าจะเป็นทุ่งข้าว สายน้ำ หมู่บ้าน ป่าลึก และยอดดอย ก็ล้วนมีความสุขเช่นเดียวกับยอดดึก สื่อให้เห็นถึงพระเมตตาต่อผู้ยากไร้ในถิ่นทุรกันดารซึ่งอยู่ห่างไกลความเจริญแตกต่างไปจากเมืองหลวงหรือสังคมเมือง เนื้อความว่า “ใคร ๆ ก็ได้รับความสุข” จึงเกิดจากการที่พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้อย่างเท่าเทียมกับประชาชนทุกคน

หนังสือการ์ตูนชุด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับเยาวชน ยังกล่าวถึงพระเมตตาต่อชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ได้ทรงส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวเขากันจำนวนมากให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้จะเป็นชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ก็อยู่ในสายพระเนตรของพระองค์ (รวีศรี หล้าหา, 2559, น.159-170) พระเมตตาต่อชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งได้รับโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างยาวนานถึง 40 ปี สะท้อนถึงความเป็นธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ระยะเวลาที่ทรงดูแลชาวเขาอย่างยาวนานดังกล่าวนี้ ยังได้ย้มาถึงพระเมตตาต่อผู้ยากไร้อย่างยาวนาน

แนวคิดธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ ยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลง ดังในเพลงใต้ร่มพระบารมี มีเนื้อความกล่าวถึงพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าประชาชนจะอยู่แห่งไหนใด มีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดก็ตาม ดังเนื้อความว่า

ทุกคนนั่นหรือได้ชื่อว่าคือคนไทย ในหลวงท่านเฝ้าทรงห่วงใยผองไทย
 ท้าวธณิ ต่างศาสนาหรือการศึกษาเล็กน้อย ถึงอยู่ในกรุงเลิกลอยหรืออยู่ป่าดอย
 แดนดงพงพี ไม่มีเหลื่อมล้ำต่ำสูงให้หมองซีวีพระองค์ท่านแผ่บารมีทุกท้องถิ่น
 ผืนแผ่นดินไทย

และเพลงพ่อหลวงปวงประชา กล่าวถึงพระเมตตาที่ทรงมีต่อประชาชนทั่วทุกคนอย่างสม่ำเสมอ พระเมตตาของพระองค์จึงเปรียบเสมือนแม่น้ำใหญ่ คือ กว้างขวางและไม่เคยหมดสิ้นดังเนื้อความ

จากบนดอยที่แสนไกลชาวประชาทั่วแคว้น ท้าวทุกถิ่นดินแดนไกลใกล้
พ่อทรงไปถึง ทรงหว่านเมตตาทุกเมื่อ ซาบซึ่งพระมหากษัตริย์ ที่องค์พ่อหลวงให้
ปวงประชา พระทรงเมตตาทั่วฟ้าเมืองไทย พ่อทรงมีพระเมตตาปราณีคุณที่
ใหญ่หลวง

2) ธรรมราชาที่อุปถัมภ์ทุกศาสนา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตกล่าวถึง
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชาที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน แม้จะกล่าวถึง
การสงเคราะห์นิกายของศาสนาอื่นบ้างและทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ไม่ทรงมีบทบาท
ในการอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ๆ ในประเทศอย่างชัดเจน ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์
กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังเนื้อความว่า

ทุกนิกายนิกร	ห่อนรังเกียจเคียดฉิน
แม่ฝ่ายพรรคฆตตัง	ทั้งอิสลามขงจู
ไปรู้ฤชยา	วิหิงสาพาหิระศาสน์
ไร้โทษาภยาฆาฏ	มาทยิตแต่พฤตกรรม
สำนองธรรม	นำสุขสันต์บรรเทิง

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 169)

ส่วนการเป็นธรรมราชาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติอย่าง
สม่าเสมอ คือ ทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา นอกจากทรงมีพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจเป็นองค์
อัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทรงมีบทบาทอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทยอย่าง
ชัดเจน ดังในเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ภูมิพลอดุลยเดช มีเนื้อความว่า

นฤบาลทรงอุปถัมภ์	บำรุงศาสนะถ้วน
ศาสนิกสุขล้วน	กว่าด้าวแดนใด

ไทยพุทธมุสลิมซิกข์	พราหมณ์คาทอลิกพร้อม
ทุกศาสนะนอบน้อม	เทิดไท้ทรงธรรม

(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุใน
คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ
60 ปี, 2549, น. 111)

แนวคิดธรรมราชาที่อุปถัมภ์ทุกศาสนาปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยแก้ว ได้แก่ นวนิยาย หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง พระอัจฉริยภาพของพ่อชุด 9 ตามรอยพ่อ มีเนื้อความบรรยายไว้ว่า

นอกจากทรงเป็นพุทธมามะกะแล้ว ยังทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนาอุปถัมภ์อีกด้วย เพราะทรงอุปถัมภ์ค้ำจุนทุกศาสนาในแผ่นดินไทย จึงเสด็จพระราชดำเนินไปในงานของผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ เช่น ทรงเป็นประธานในงานฉลองครบรอบ 500 ปี แห่งศาสนาซิกข์ ทรงสนับสนุนให้จัดแปลพระคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาไทย เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมได้เรียนรู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริงของพระคัมภีร์นั้น และยังเสด็จฯ ทรงเยี่ยมโรงเรียนกับโรงพยาบาลหลายแห่งของคริสตชนอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา ประชาชนทุกเชื้อชาติทุกภาษาจึงอาศัยแผ่นดินเดียวกันได้อย่างราบรื่น ปราศจากความขัดแย้งที่รุนแรง ทรงสร้างสันติภาพตามหลักการสูงสุดของทุกศาสนา คือ การเป็นคนดี และก่อประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

(ธัมม ศิริพรมรินทร์, 2559, น. 52-53)

และหนังสือการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน กล่าวถึงพระราชประสงค์ของการอุปถัมภ์ทุกศาสนาในประเทศไทยเพื่อการพัฒนาประเทศ (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 139-140) ทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นธรรมราชาเด่นชัดยิ่งขึ้น นอกจากทรงฝึกฝนในธรรมะทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทรงส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนในสังคมเป็นคนดีตามหลักศาสนาต่าง ๆ ที่ตนนับถือ จึงทรงเป็นพระธรรมราชาที่มีความเป็นสากลผู้มุ่งส่งเสริมคุณงามความดีผ่านคำสอนทุกศาสนา ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนที่นับถือศาสนาแตกต่างกันและสังคมไทยที่มีความเป็นสหวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันได้ อันก่อให้เกิดความสามัคคีและสันติสุขในบ้านเมืองได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังทำให้ประชาชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ยอมรับและเกิดศรัทธาต่อองค์พระมหากษัตริย์ แม้จะนับถือศาสนาที่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์ก็ตาม

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า แนวคิดธรรมราชาที่อุปถัมภ์ทุกศาสนา ไม่ปรากฏในวรรณกรรมบทเพลง ทั้งนี้ อาจเกิดจากแนวคิดดังกล่าวไม่สัมพันธ์กับรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมบทเพลงที่ไม่ได้มุ่งเน้นนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์หรือความคิดความเชื่อดั้งเดิม แต่เน้นเรื่องราวในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติมุ่งเน้นนำเสนอแนวคิดอื่น ๆ ให้เด่นชัดมากกว่า เช่น แนวคิดเทวดาเดินดิน แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน

4.1.3 พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์ตนะ แนวคิด

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชผู้มีบุญญาบารมียิ่งกว่าพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ และทรงครอบครองจักรพรรดิสมบัติทั้ง 7 ประการ ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตอย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ล้วนแต่ทรงมีสถานะเป็นพระจักรพรรดิราชผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญญาบารมีเหนือกษัตริย์ทั้งปวง โดยการกล่าวถึงพระบรมเดชานุภาพในการขยายพระราชอาณาเขตไปยังดินแดนอื่น ๆ อันแสดงถึงอำนาจและบุญญาบารมีที่แผ่ไพศาล การมีเมืองประเทศราชมาสาวมิภักดิ์จำนวนมาก และการครอบครองรัตนทั้ง 7 ประการซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระจักรพรรดิราช ประกอบด้วยกงจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ดวงแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และลูกแก้ว คติพระจักรพรรดิราชในสังคมวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับหัตถิรัตนหรือช้างแก้วมากที่สุด พระมหากษัตริย์จึงมักทรงมีคำเรียกพระนามในฐานะเป็น “พระเจ้าช้างเผือก” เพื่อสื่อถึงบารมีแห่งพระจักรพรรดิราชผู้ครอบครองช้างแก้ว โดยเฉพาะหากพระมหากษัตริย์ยังทรงครอบครองช้างแก้วจำนวนมาก ย่อมแสดงถึงสถานะแห่งพระจักรพรรดิราชได้อย่างชัดเจน พระมหากษัตริย์ไทยจึงทรงมีหน้าที่ในการเสาะแสวงหาช้างแก้วเพื่อแสดงออกถึงพระบารมีแห่งพระจักรพรรดิราช ดังในเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวว่ามีช้างเผือกจากกาญจนบุรีมาสู่พระบารมี ทำให้ “เมืองมั่งมีช้างแก้ว” (พระศรีมโหสถ, 2561, น. 1) และโคลงฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงช้างเผือกมาสู่พระบารมี (พระยาตรัง, 2512, น. 21)

ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงหัตถิรัตนไว้ว่า ช้างแก้วมาสู่พระจักรพรรดิราชจากการที่พระองค์ให้ทาน รักษาศีล 7 วัน ระลึกถึงบุญที่เคยได้กระทำความดีมาก่อน ด้วยเดชบุญนี้ทำให้ช้างในตระกูลฉัททันต์และอุโปสถซึ่งเป็นช้าง ตัวที่ดีกว่าช้างทั้งหลายมาโดยอากาศ เป็นช้างเผือกตัวผู้ที่มีลักษณะงาม (พญาลีไท, 2551, น. 131-133)

ส่วนบุญเดือน ศรীরพจน์ (2560, น. 141-157) กล่าวไว้ว่า ช้างเผือกถือเป็นสัตว์มงคลคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบุญญาธิการยิ่งกว่ากษัตริย์พระองค์อื่น หากมีช้างเผือกมาสู่พระบารมี พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นก็จะได้รับการถวายพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า “พระเจ้าช้างเผือก” อันเป็นเครื่องแสดงว่า ทรงมีพระบารมีและพระเกียรติยศเหนือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ดังนั้น พระองค์จึงต้องเสด็จ “วังช้าง” เพื่อทรงเสาะหาเลือกเฟ้นช้างสำคัญมาคู่พระบารมี

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีเหนือกว่ากษัตริย์ทั้งปวง หรือราชาเหนือราชัน (King of kings) ที่มีความพิเศษและหาได้ยากในพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ได้แก่ การมีพระเมตตา พระอัจฉริยภาพ คุณธรรม พระราชจริยวัตรที่งดงาม พระราชกรณียกิจนานัปการ การเป็นนักพัฒนา และการทรงงานอย่างหนักยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในโลก เห็นได้จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพระจักรพรรดิราช

จะทรงอำนาจและพระบรมเดชานุภาพเหนือกว่ากษัตริย์ทั้งปวง มีการปรับเปลี่ยนให้ทรงมีบาร์มีแบบใหม่ที่เหนือกว่ากษัตริย์อื่น ๆ แทน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยและสัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจ ความเป็นพระจักรพรรดิราชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงลดความเป็นอุดมคติลง โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่า ทรงมีสถานะแห่งพระจักรพรรดิราชท่ามกลางบริบทสังคมร่วมสมัย ลักษณะดังกล่าวมานี้ทำให้เชื่อได้ว่าทรงเป็นพระจักรพรรดิราชอย่างแท้จริงโดยสมเหตุสมผล มิใช่การอ้างถึงบุญญาบารมีเหนือกษัตริย์ทั้งปวงอันเป็นลักษณะที่จับต้องได้ยาก แต่เป็นการทำคุณงามความดีที่บุคคลทั่วไปทำได้ยากซึ่งปรากฏในเชิงประจักษ์ ดังในเรื่องกวีเทิดพระเกียรติไถ่ภูมิพล: รวมผลงานและบทกวีเทิดพระเกียรติ มีเนื้อความว่า

ยากจกมีกษัตริย์ใดในโลกนี้	สร้างความยิ่งใหญ่ได้เทียมเท่า
องค์ราชามหาราชชาติไทยเรา	ทรงเปลี่ยนศรัทธาปรับร่ายกลายเป็นดี
จรรจนันกรุงเกิดยุ่งยาก	ต้องลำบากถึงองค์พระทรงศรี
ทรงเกื้อหนุนทุนสร้างหนทางดี	โครงการมีพระดำริตรูป้องกัน
ยามน้ำหลากท่วมนครสะท้อนจิต	ธ ทรงคิดแก้ปัญหาคราครាប់ขัน
กษัตริย์ใดฤจะเปรียบเทียบทรงธรรม	น้อมจิตมั่นขอพระองค์ทรงพระเจริญ
	(เกษฐา จันทนา, 2539, น. 297)

เรื่องมงกุฎฟ้า กวีบรรยายถึงการครองราชสมบัติที่ยาวนาน การทรงงานหนัก และพระจริยวัตรที่งดงามยิ่งกว่ากษัตริย์พระองค์ใด ซึ่งเป็นการนำข้อเท็จจริงมานำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นเลิศเหนือกว่ากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ความว่า

เจ็ดสิบปีที่พระองค์ทรงครองราชย์	กษัตริย์ใดก็มีอาจเทียบมั่นเหมือน
พระเสด็จลาไคลไปเยี่ยมเยือน	ตรึงตราเตือนคนไทยในแผ่นดิน
ภาพพระเสโทไหลจำได้แม่น	ประทับใจแนบแน่นมิเสื่อมสิ้น
พระจริยวัตรงามสามโลกยิน	ทรงเป็นปิ่นจักรีศรีชาติไทย
	(ทวีสิทธิ์ ประครองศิลป์, 2560, น. 44)

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แม้จะทรงเป็นพระจักรพรรดิราชผู้ทรงครองหัตถิ์รัตนะคู่บุญบารมี ดังที่กวีเรียกพระนามว่า “พระเจ้าช้าง” (สุภร ผลชีวิน, 2527, น. 39) แต่ปรากฏว่า การครอบครองจักรพรรดิ สมบัติที่โดดเด่นซึ่งแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ อย่างชัดเจน และมีลักษณะเฉพาะพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ การครอบครองอิตถีรัตนะ หรือนางแก้ว ในไตรภูมิพระร่วงได้บรรยายลักษณะของนางแก้วแห่งพระจักรพรรดิราช ไว้ว่า นอกจากมีรูปร่างเป็นที่พึงใจของผู้คนแล้ว นางแก้วจะกระทำการงานใด ๆ ก็จะไม่ละเมิดคำสั่งของพระจักรพรรดิราช การกระทำของนางล้วนแต่เป็นที่พึงใจของพระจักรพรรดิราช ดังเนื้อความว่า

ด้วยเดชบุญท่านผู้ได้เป็นพระญาณมหาจักรพรรดิราชนั้น แลว่ายังมีนาง
แก้วผู้หนึ่งได้...อันว่านางแก้วนั้นโสด บมีต่ำบ่มีสูง พองามพอดีสมควรถูกเนื้อ
เจริญใจฝูงคนทั้งหลายและมีฉวีวรรณเกลาเกลี้ยงหมดใสงามนักหนา มาตราว่า
ละอองธุลีผงน้อยหนึ่งจะติดแปดกายนั้นก็บ่มีเลย ดุดอกบัวแลถูกน้ำนั้นแล ใน
กายแห่งนางแก้วนั้นมีลักษณะอันอุดมถ้วนทุกแห่งงามเพ่งใจคนทั้งหลายทุกคน
ในเมืองมนุษย์เราแล้ว...แม้นว่านางแก้วนั้นจะกระทำการงาน อันใด ๆ ก็ดี ย่อม
ไหว้ทูลแต่พระญาให้รู้ก่อน เมื่อใดพระญาสั่งให้ทำ นางจึงทำ นางนั้นบ่พอน
ละเมิดท่านผู้เป็นผิวเลยสักคาบ ว่ากล่าวอัน ไต ๆ ก็ดี ย่อมพึงใจผิวทุกประการ
แล

(พญาลีไท, 2551, น. 139-141)

การกล่าวถึงพระมเหสีในฐานะนางแก้วของพระจักรพรรดิราชปรากฏในโคลงเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ว่า นางแก้วมีชาติกำเนิดในตระกูลกษัตริย์และล้วนแต่สิริโฉม ดั่งเนื้อความ
ว่า

มีอัคนเรศฝ่ายซ้าย	ขวาผจง
หมู่พระสนมองค์	อ่อนพริ้ม
ย่อมแผ่ซัดยพงค์	เมืองออก
โลกเลงสมรป้อม	ลมลัมเทพรวง
แต่ละองค์ทรงภาคย์เพียง	พิมพ์สวรรค์ แลฤ
ฤว่าจันทรแจ่มจรัส	สู่ไท
วิมลขมภูมิจัน	ฉายเฉิด ฉมมนา
ศุภลักษณ์วิไลไล	เลื่อนฟ้ามادين

(นายสวน, 2539, น. 281-282)

เห็นได้ว่า นอกจากเรื่องสิริโฉมแล้ว กวีไม่ได้บรรยายอย่างละเอียดและกล่าวถึงบทบาทของ
พระมเหสีหรือพระสนมที่แสดงถึงคุณสมบัติของการเป็นนางแก้ว การกล่าวถึงบทบาทของพระบรม
ราชินีปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องฉันทและกาพย์ห่อโคลง ของหม่อม
เจ้าเพิ่ม กล่าวถึงการเสด็จยังนานาประเทศทางตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทางพระนครโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ สมเด็จพระบรม
ราชินีได้ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมตั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กวีได้
สรรเสริญพระเกียรติของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และตอนท้ายเรื่องยังได้ขอให้เทพปกป้องคุ้มครอง
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ดั่งเนื้อความว่า

อ้าพระกมลมี	พระปรานีบชาดแคลน
ออลยนิกรแสน	สู่ละส่วนพระสำราญฯ
อ้าพระกฤษณนึ่ง	จำเปน
เวนเศวตรัตน์ราชนทร์	ภิเชกไท้
สมเด็จพระมนเรนทร์	ราชิ นิเฮย
สำเร็จราชกิจไว้	ปกหล้าฉลององค์

ปางพระอัศเรศเจ้า	จอมกษัต ธิย์ฤ
เกลิงเศวตราชาฉัตร	ต่างเทียน
สมเด็จพระบรมชัตติ	ยราช สวามิศร์แฮ
ทรงทศพิธฤเพี้ยน	พลติเฝ้าจักรี

(หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวัลย์, 2516, น. 156-157)

แนวคิดพระจักรพรรดิราชผู้ครอบครองอติถิรณะนำเสนอผ่านการบรรยายเกี่ยวกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ได้แก่ การกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าทรงเป็นนางแก้วหรืออติถิรณะ ทรงพระสิริโฉม ทรงมีพระราชจริยวัตรที่งดงาม พระเมตตาต่อประชาชน และบทบาทที่ชัดเจนของพระองค์ ได้แก่ การเป็นผู้สำเร็จราชการแทนในครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ออกผนวช ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระ ทรงงานเพื่อช่วยเหลือประชาชน และการตามเสด็จยังถิ่นทุรกันดารและต่างประเทศ จึงเห็นได้ว่าสมเด็จพระบรมราชินีคือนางแก้วคู่บุญบารมีแห่งพระจักรพรรดิราช ดังในเรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์บรรยายถึงพระสิริโฉมและใช้คำเรียกว่า “พระนางแก้ว” (พระปรีชญา อภิวิโส, 2540, น. 43) ส่วนเรื่องนวนิพนธ์มหาราชสุดดี บรรยายถึงบทบาทของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ในการส่งเสริมศิลปาชีพให้แก่ราษฎรและการตามเสด็จพระราชดำเนินพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ยังถิ่นทุรกันดาร แม้จะต้องทรงตรากตรำและเผชิญกับความลำบาก ดังนี้

พระการุณยเมตตาบวร	ชูช่วยพสกนิกร
สร้างศิลปาชีพโชติไสว	
โดยเสด็จด้วยพระภูวไนย	ทั่วทุรถิ่นไทย
ทรงตรากตรำเคียงพระภุสสาย	

(สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์, 2530, น. 62)

การนำเสนอสถานภาพแห่งพระจักรพรรดิราชผู้ครอบครองอติถิรณะนี้สัมพันธ์กับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถที่ทรงมีบทบาทช่วยเหลือพระราชกรณียกิจในพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อย่างสม่ำเสมอมายาวนานตลอดรัชสมัยแห่งการครองราชสมบัติ และมักจะเสด็จพระราชดำเนินเคียงคู่รัชกาลที่ 9 มาโดยตลอด แนวคิด

พระจักรพรรดิราชผู้ครอบครองอติถิรัตนะนำเสนอและขับเน้นอย่างสม่ำเสมอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้อย่างชัดเจนและจริงจังที่สุดยิ่งกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต นอกจากแสดงให้เห็นความเป็นพระจักรพรรดิราชที่ชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างสัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจในเชิงประจักษ์แล้วยังทำให้เห็นว่าทรงเป็นพระจักรพรรดิราชที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์ คือ ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชในสังคมสมัยใหม่ที่มีการคำนึงถึงความเป็นจริงที่สัมพันธ์กับองค์พระมหากษัตริย์

แนวคิดพระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอติถิรัตนะ ยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลง ดังในเรื่องสั้นชุด แสงธรรมแห่งศรัทธา ตัวละครตัวหนึ่งบรรยายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ว่า ทรงเป็น “เดอะ คิง” ที่พระราชทานโครงการพระราชดำริเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาราษฎร์หลายพันโครงการ อันแสดงให้เห็นว่าทรงครองแผ่นดินโดยธรรมอย่างแท้จริง ทรงเป็น “*มหาราชผู้ครองแผ่นดินโดยธรรม The King of the king*” (พลอยพินแสง, 2558, น. 48-50)

เห็นได้ว่า ลักษณะความเป็นพระจักรพรรดิราช หรือ The King of the king คือ การครองแผ่นดินโดยธรรม รวมทั้งพระราชจริยวัตรที่ยิ่งใหญ่และงดงาม วรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติประเภทเรื่องสั้นนำเสนอให้เห็นถึงบารมีแบบใหม่ของพระจักรพรรดิราชบนพื้นฐานของความเป็นจริงมากยิ่งขึ้นสัมพันธ์กับประเภทของวรรณกรรมที่เน้นนำเสนอเรื่องที่มีความสมจริง โดยได้ลดความเป็นอุดมคติของแนวคิดพระจักรพรรดิราชลง

และการ์ตูนเทิดไถ่องคราชน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน มีชื่อตอนที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “นางแก้วคู่พระบารมี” (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 43) และมีเนื้อความบรรยายไว้ว่า

และที่กรุงปารีสนี่เอง เมื่อปีพุทธศักราช 2491 เป็นสถานที่ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงได้พบกับกุลสตรีที่จะมาเป็น “นางแก้ว” คู่พระบารมีเป็นครั้งแรก

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 47)

การ์ตูนเทิดไถ่องคราชน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน มีเนื้อความบรรยายถึงคุณสมบัติของนางแก้วในสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ คือ การตามเสด็จรัชกาลที่ 9 ในการเยี่ยมเยียนราษฎรอย่างไม่ย่อท้อ ไม่ว่าเส้นทางจะทุรกันดารเพียงใดก็ตาม ต้องเดินทางด้วยความลำบาก และพระราชดำเนินด้วยพระบาท (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 112) ได้ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ในพระราชวัง แม้พระราชธิดาจะอายุได้เพียง 6 เดือน และเพ็ญหย่านม (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 104)

วรรณกรรมบทเพลงนำเสนอแนวคิดพระจักรพรรดิผู้ทรงบารมีแบบใหม่ โดยการกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชาจากการครองทศพิธราชธรรม และการทรงงานช่วยเหลือประชาชนมายาวนานถึง 70 ปี ดังในเพลงหนึ่งในโลก มีเนื้อความว่า

หนึ่งในใจ ของไทยประชา	หนึ่งได้ฟ้า ของเมืองสยาม
หนึ่งด้วยเดชะบารมี ลือนาม	ปกเขตคาม ทั่วไทยร่มเย็น
หนึ่งในรัฐ นักพัฒนา	หนึ่งราชา ที่โลกได้เห็น
หนึ่งด้วยคุณธรรมที่ทรงบำเพ็ญ	ดับล้าเคียด ของปวงประชา

ส่วนเพลงรักพ่อไม่มีวันพอเพียง บรรยายถึงความเป็นพระจักรพรรดิราชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ว่า ทรงเป็นพระราชาเพียงพระองค์เดียวที่ทรงงานหนักเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ราษฎรมายาวนานถึง 70 ปี ดังนี้

แผ่นดินนี้มีเพียงหนึ่งคน ที่อื่นบนโลกไม่มี พระราชาที่ย่ำอยู่กลาง
ป่าเขา คล้องกลองถ่ายรูปลั่นเกาในมือพ่อถือแผนที่ สืบค้นโครงการพ่อทำมานาน
กว่าเจ็ดสิบปี

วรรณกรรมบทเพลงยังนำเสนอแนวคิดพระจักรพรรดิราชาผู้ครองครองอิทธิฤทธิ์ แต่ไม่ได้ขับเน้นอย่างเด่นชัดเทียบเท่ากับแนวคิดพระจักรพรรดิราชาผู้ทรงบารมีแบบใหม่ ดังในเพลงพ่อแห่งสยาม กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ทรงเป็น “คู่บุญ” ในพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งช่วยเสริมให้เห็นถึงสถานะพระจักรพรรดิราชาตามคติความเชื่อได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเนื้อความว่า “พ่อแห่งสยาม สมนามพ่อหลวงปวงชน พระภูมิพลลั่นเกล้าของชาวประชา พระราชินีคู่บุญจักรีเกริกฟ้า”

จึงเห็นได้ว่า คติเรื่องพระจักรพรรดิราชาที่เคยปรากฏมีมานานในสังคมวัฒนธรรมไทย ยังมีการสืบทอดแนวคิดดังกล่าวนี้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยมีการปรับเปลี่ยนคติดังกล่าวนี้ให้สอดคล้องกับองค์พระมหากษัตริย์และบริบทสังคมสมัยใหม่ คือการแสดงให้เห็นบุญญาบารมีอันเป็นเอกของพระมหากษัตริย์ในเชิงประจักษ์ ทั้งการครองทศพิธราชธรรม การชี้นำประชาชนในชาติให้รักและสามัคคี การทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชนมาอย่างยาวนาน และการครองครองอิทธิฤทธิ์ ซึ่งมีที่มาจากพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจ ทำให้เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชาที่ดำรงพระองค์อยู่ในโลกสมัยใหม่มิใช่ความเป็นอุดมคติตามความเชื่อเท่านั้น

4.1.4 พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ มีความคิดว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีบุญญาบารมีและอุปถัมภ์เพื่อบำเพ็ญบารมีที่นำไปสู่การตรัสรู้ จากการช่วยเหลือประชาชน ในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ยังกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ได้รับการอัญเชิญจาก มหานั้นให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ กษัตริย์กับพระโพธิสัตว์จึงมีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่าบุคคลเดียวกัน ดังเนื้อความว่า

ครั้นว่าเขาชุกกันแล้ว เจริญด้วยกันฉันนี้ เขาจึงไปไหว้พระโพธิสัตว์เจ้า
ขอให้ท่านเป็นเจ้าเป็นจอมแก่ผู้ข้า เขาจึงอภิเษกพระโพธิสัตว์เจ้าให้เป็นพระญา

(พญาสิทธิ, 2551, น. 306-307)

อีกทั้งในคติทางพระพุทธศาสนานั้น พระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีสั่งสมมาหลายพระชาติ จะอุบัติเป็นมนุษย์ในฐานะกษัตริย์ ดังชาดกในพระสูตรในพระไตรปิฎก ชาดกหลายพระชาติมีเนื้อเรื่อง กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ (ตินาร์ บุญธรรม, 2555, น. 107) คติดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์กับพระโพธิสัตว์สัมพันธ์กันอย่างแนบสนิท

แพทริก โจรี แบลโดย ชิตธิตา ชัมเจริญ (2563, หน้า 81-85) กล่าวไว้ว่า แนวคิดเรื่อง ผู้ปกครองในฐานะพระโพธิสัตว์แบบพุทธศาสนาเถรวาทในประวัติศาสตร์ไทย เวสสันดรชาดกเป็นการ อุปถัมภ์อย่างใกล้ชิดเป็นพิเศษจากราชสำนักไทย และได้รับความนิยมในวัฒนธรรมราชสำนัก อันแสดงให้เห็นแนวคิดของผู้ปกครองที่มีความเป็นผู้นำในอุดมคติที่หมั่นบำเพ็ญบารมีอย่างสม่ำเสมอ การให้ทานที่มีความสำคัญต่ออำนาจของผู้ปกครอง และกำเนิดของกษัตริย์ซึ่งเชื่อมโยงเชื้อสายวงศ์ตระกูลของกษัตริย์เข้ากับการสืบสายตระกูลของพระพุทธเจ้า

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยสมัยอดีต พบว่า กวีมักเปรียบพระมหากษัตริย์เป็น พระโพธิสัตว์ในพระชาติที่ยิ่งใหญ่หรือทรงเป็นพระโพธิสัตว์โดยมิได้ระบุเฉพาะถึงพระโพธิสัตว์พระองค์ใด โดยพระราชาจริยวัตรต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์เป็นจริยาแห่งพระโพธิสัตว์ คือ การบำเพ็ญบารมี เพื่อการตรัสรู้ และการมีอิทธิปาฏิหาริย์แห่งบุญญาบารมีทำนองเดียวกับพระโพธิสัตว์ ได้แก่ ลีลิต ยวนพ่าย กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระราชสมภพเพื่อสั่งสมบารมีที่นำไปสู่การตรัสรู้ ดังเนื้อความที่ว่า “พระมาสมสภาร เพญโพิ ไส้แฮ” (2513, น. 3) และโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงการบริจาทานของพระองค์ทำให้แผ่นดินสะเทือนวันไหนทำนองเดียวกับ ตอนพระเวสสันดรบริจาศิขุบุตรทาน (นายสวน, 2539, น. 279) อันแสดงให้เห็นถึงบุญญาบารมีที่ยิ่งใหญ่ทำนองเดียวกับพระโพธิสัตว์

ผู้แต่งยังเปรียบกษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งอย่างชัดเจนเพื่อแสดงให้เห็นถึงบุญญาบารมีอันสูงส่ง ได้แก่ เปรียบกับพระมหोสถเพื่อแสดงถึงปัญญาบารมี และเปรียบกับพระเวสสันดรเพื่อแสดงถึงทานบารมีที่ยิ่งใหญ่และทศบารมีที่เพียบพูน พระมหากษัตริย์ไทยมักแสดงพระองค์เป็นพระเวสสันดร เนื่องจากเป็นพระโพธิสัตว์พระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระชาติของพระเวสสันดรโพธิสัตว์ทรงมีบารมีที่ยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าพระโพธิสัตว์พระชาติอื่น ๆ อีกทั้งพระเวสสันดรยังถือกำเนิดในชนชั้นกษัตริย์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระโพธิสัตว์กับพระมหากษัตริย์ได้อย่างสนิทกลมกลืน ได้แก่ ในศิลาจารึกหลักที่ 6 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง กล่าวถึงพญาลิไททรงมีบุญญาบารมีเยี่ยงพระโพธิสัตว์ ด้านทานบารมีเหมือนกับพระเวสสันดร และปัญญาบารมีเหมือนพระมโหสถ ความว่า “ในทานบารมีก็เหมือนพระเวสสันดร ในปัญญาบารมี (ก็เหมือนพระมโหสถ)” (ศุภยมาโนชยวิทยาสิรินธร, 2564) และวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาเรื่องมหาชาติคำหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงแสดงพระองค์เป็นพระเวสสันดรพระโพธิสัตว์ มีเนื้อความระบุในตอนประชุมชาดกท้ายเรื่องว่า พระเวสสันดรมาอุบัติเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (2549, น. 217) และกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเปรียบการบำเพ็ญบารมีของรัชกาลที่ 3 เหมือนกับพระเวสสันดร (นายมี, 2517, น. 17)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นอกจากผู้แต่งเปรียบพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์โดยไม่ระบุว่าเป็นพระโพธิสัตว์องค์ใด เปรียบเป็นพระเวสสันดรโพธิสัตว์ และทรงมีจริยาแห่งพระโพธิสัตว์แล้ว ผู้แต่งยังได้เปรียบอุปลักษณะพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์จากชาดก ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเพียรแท้อย่างเด่นชัดและขับเน้นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งไม่เคยปรากฏในแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมาก่อน สอดคล้องกับพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงงานหนักอย่างไม่ย่อท้อ ทำให้ประชาชนประจักษ์และเกิดศรัทธาอย่างสมเหตุสมผลว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน ดังในเรื่องร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ผู้แต่งเปรียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จุพระมหากษัตริย์ และทรงนำจริยาแห่งการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์มาเป็นแนวทางในการทรงงานนานัปการ ดังนี้

มีดมาสว่างไป	ชนไทยจะควรเพียร
เอาองค์ ๘ ต่างเทียบ	ทนุชีวิตาทร
จุเป็นมหาชนกนำ	คติธรรมมณีสรร

(ศรีณญภูมิ ผู้ฟัง, 2542, น. 101)

แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินยังได้รับการขับเน้นในวรรณกรรมโคลงกลอนอย่างชัดเจน กล่าวถึงการประกอบพระราชกรณียกิจที่สัมพันธ์กับจริยาแห่งพระมหากษัตริย์ คือ การบำเพ็ญความเพียรอย่างไม่ย่อท้อในการดำเนินโครงการพระราชดำริจำนวนมากทั่วประเทศไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปกระทำได้ยาก ทำนองเดียวกับการกระทำความเพียรแท้ของพระมหากษัตริย์ ทำให้เชื่อได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเพียรแท้ ทรงกระทำความเพียรอันยิ่งใหญ่อย่างไม่ย่อท้ออันปรากฏประจักษ์เป็นรูปธรรมแก่สายตาตามหาชน ดังในเรื่องร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากษัตริย์คุณ บรรยายไว้ว่า

มหาชนกข์	ชเลวน
มหาราชภูมิพล	เปรียบด้วย
กอบกิจเพื่อปวงชน	มาเน้น นานแฮ
มณีเมขลาบ้น้วย	ธ พร้อมเพียรเอง
เจ็ดสิบปีโอบเอื้อ	อวยไทย
ผลพิริย ฐ แผ่ไกล	ปกเกล้า
เสโทพระรินไหล	บคิต สุขนา
ทุศสถานกันดารด้าว	เสด็จเกื้อชนเกษม

(อสนี พูลรักษ์ 2560, น. 88)

เห็นได้ว่า แม้แนวคิดที่เชิดชูพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา จะยังมีการสืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แต่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีลักษณะเฉพาะพระองค์ โดยได้ขบเน้นให้เห็นถึงบุญญาบารมีที่โดดเด่นของพระมหากษัตริย์ คือ วิริยบารมีหรือความเพียรแท้ การนำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระมหาชนกโพธิสัตว์นี้สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจที่ทรงมีความเพียรแท้เพื่อสั่งสมบารมีจากการช่วยเหลือประชาชนและสรรพชีวิต อันจะนำไปสู่การตรัสรู้ต่อไปตามจริยาแห่งพระโพธิสัตว์ โดยนับแต่บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่ตีพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ส่งผลให้แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดินได้รับการนำเสนอและขบเน้นอย่างสม่ำเสมอและกว้างขวางในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว จนเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงได้รับการเชิดชูในฐานะพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน ซึ่งไม่เคยปรากฏว่ามีพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดแสดงพระองค์ในฐานะพระมหาชนกโพธิสัตว์มาก่อน

แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดินปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกอย่างชัดเจน โดยมีการเทียบเคียงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับพระมหาชนกโพธิสัตว์ กล่าวคือ การประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการของพระองค์นั้นเหมือนกับการบำเพ็ญวิริยบารมีอย่างไม่ย่อท้อของพระมหาชนกที่ว่ายน้ำอยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน และต่อมายังได้ก่อตั้งพุทธะเลยมหาวิทยาลัยเพื่อบำบัดความโง่เขลาของประชาชน

อีกทั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรในสังคมไทยยังคล้ายคลึงกับการฟื้นฟูต้นมะม่วงของพระมหาชนก ซึ่งมีวิธีการ 9 วิธี วิธีการทั้ง 9 วิธีนี้ยังสื่อถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งทรงเป็นผู้พระราชทานนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องนี้ ดังเนื้อความว่า

เรามีวิธีแก้อย่างที่เราจะใช้ได้ หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่
ให้งอกใหม่ สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดของต้นที่ไม่มี
มีผลให้มีผล ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง เจ็ด ตอนกิ่งให้
ออกราก แปด รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล เก้า ทำชีวาณูสงเคราะห์

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, น. 132)

โดยเฉพาะการดัดแปลงเนื้อหาตอนท้ายเรื่องของพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกให้แตกต่าง
ออกไปจากชาดก กล่าวถึงพระมหาชนกไม่ออกบวช แต่ทรงทำหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองด้วย
ทศพิธราชธรรมและดูแลประชาชน แสดงนัยยะให้เห็นว่า เป็นการเทียบเคียงพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นพระมหาชนกโพธิสัตว์ ดังเนื้อความว่า

พระราชสาส์นฉบับนั้น ได้ความสังเขป. ทรงดำริว่า : ต้นนี้มีวรรณะสด
เขียวตั้งอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล. แม้ราชสมบัติ
นี้ก็เช่นกับต้นไม้มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้. ภัยย่อมมีแก่ผู้มีความ
กังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล. ก็เรายังไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผล จักเป็น
เหมือนต้นไม้หาผลมิได้.”

พระราชเสด็จสู่พระนคร เสด็จขึ้นปราสาท. ประทับที่พระทวาร
ปราสาท ทรงมนสิการถึงวาจาของนางมณีเมขลาในกาลที่นางอุ้มพระมหาสัตว์
ขึ้นจากมหาสมุทร. พระราชาทรงจดจำคำพูดของเทวดาไม่ได้ทุกถ้อยคำ เพราะ
พระสรีระเศร้าหมองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน. แต่ทรงทราบวาทะว่า เทวดากล่าวชี้ว่า
พระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ.
นางมณีเมขลาให้พระองค์ตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า ปุทธะเลียมหาวิทยาลัย
แม้ในกาลนั้นก็สำเร็จกิจ และได้มรรคาแห่งบรมสุข....อย่างไรก็ตาม ก่อนอื่น
เราต้องหาทางฟื้นฟูดินมะม่วงที่มีผล.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, น. 124-129)

นอกจากนี้ ในหนังสือการ์ตูนเรื่องพระมหาชนก ซึ่งได้ปรับเนื้อหาให้อ่านง่ายขึ้นสำหรับ
เยาวชน ยังคงมีเนื้อหาสำคัญตามบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ในตอนท้ายเรื่องปรากฏ
ภาพวาดพระมหาชนกเสด็จออกสีหบัญชร มีประชาชนชื่นชมและสรรเสริญพระบารมี ดังนี้

ภาพ 1 ภาพประกอบท้ายเรื่องในหนังสือการ์ตูนเรื่องพระมหาชนก
ที่มา: พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 111

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เทียบเคียงได้กับเหตุการณ์ที่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จออก สืบบัญชี และมีประชาชนจำนวนมากรอคอยขึ้นชมและสรรเสริญพระบารมีในทุก ๆ วันเฉลิม พระชนมพรรษา มีข้อสังเกตว่า ประชาชนดังกล่าวคือคนในยุคสังคมปัจจุบันจากการแต่งกายแบบ คนสมัยใหม่ ภาพวาดนี้ยังปรากฏภาพพุทธะเหลี่ยมหาวิชชาลัย สื่อให้เห็นว่า พระมหาชนโกโฬิสต์วที่เปี่ยม บุญญาธิการ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยการใช้ภาพวาดดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏใน บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ การแสดงพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์จึงเป็นการทำให้เป็นสามัญ สื่อถึงการมีความเพียรทั้งทางโลกและทางธรรม กลิ่นอายแห่งความศักดิ์สิทธิ์ได้ลดลง และสอดคล้อง สัมพันธ์กับประชาชนและสภาพสังคมสมัยใหม่

แนวคิดพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินแม้จะเป็นการสืบทอดแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ แต่ก็มี การปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ การเปรียบพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไม่เคยนำมาเปรียบกับพระมหากษัตริย์ พระองค์ใดมาก่อน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ทรงมีลักษณะเฉพาะพระองค์อย่างชัดเจน และการเปรียบเป็น พระมหากษัตริย์นั้น ไม่ใช่ความเป็นอุดมคติดังที่พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ ได้ทรงเปรียบเทียบ พระองค์ในสถานะแห่งพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะเวสสันดรชาดกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์พระชาติสุดท้าย ก่อนการตรัสรู้ แต่การเปรียบเทียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นพระมหากษัตริย์แห่ง แผ่นดินมีที่มาจากพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่เทียบเคียงได้กับการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งประชาชนได้ประจักษ์มาโดยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชสมบัติอันยาวนาน การแสดง พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์อย่างเด่นชัด ดีความได้ว่า ทรงปรารถนามรรคาทางโลกียะในการปกครอง บ้านเมืองให้ราษฎรมีความสุขยิ่งกว่าวิไลแห่งโลกุตระ

4.1.5. จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน แนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน มองว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นยอดแห่งปราชญ์ ทรงมีความรู้ในสรรพศาสตร์ยิ่งกว่าคนทั้งปวง ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์ไว้ ดังในเรื่องไตรภูมิพระร่วง กล่าวไว้ว่า มหาชนอัญเชิญพระโพธิสัตว์ให้เป็นกษัตริย์เพราะทรงมีปัญญายิ่งกว่าผู้คนทั้งหลาย (พญาสิทธิ, 2551, น. 307)

ส่วนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงมี พระคุณสมบัติเป็นปราชญ์ในนานาศาสตร์ แต่ก็ยังไม่พบการขบขันในฐานะจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ผู้ที่มีความรู้ยิ่งกว่าคนทั้งปวงอย่างชัดเจน ดังในลิลิตยวนพ่าย กวีกล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงเป็นปราชญ์ ทรงเป็นผู้รู้สรรพสิ่งและรู้รอบดั่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรอบรู้ในทางธรรม ทรงชำนาญและรอบรู้ในกลศึกทุกด้าน ไทโหราศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ทรงรู้เท่าทันโลกและทรงล่วงรู้จิตใจ ของคนทั้งปวง เห็นได้ว่าทรงเป็นปราชญ์ที่ก่อปรด้วยพระปรีชาญาณและพระปรีชาสามารถเป็นเลิศ ดังที่กวีกล่าวถึงทรงเป็นปราชญ์ที่รอบรู้เรื่องโหราศาสตร์และศิลปศาสตร์ มีเนื้อความว่า

เชองโหระเหนแมนแมน	มุนิงศ
สบศาสตราคมยล	ส่งลวัน
สบศิลปสำแดงทรง	ทายาท ไล่แฮ
สบสิพาคมถ้วน	ถี้ถลลวง

(2513, น. 18)

โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กวีกล่าวสรรเสริญถึงความเป็นปราชญ์ของพระองค์ไว้ทั้งด้านพระสติ วิทยาญาณ สมาธิ และปัญญา (นายสวน, 2539, น. 277) แม้กวีจะสรรเสริญสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีปัญญามากกว่าผู้คนในแผ่นดิน แต่เนื่องจากไม่ได้มีการขบขันหรืออธิบายให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าวอย่างเด่นชัด นอกจากการเทียบเคียงกับการที่ทรงเป็นผู้นำในการสร้างกรุงธนบุรีขึ้นมาใหม่ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เห็นว่า การสรรเสริญพระมหากษัตริย์ดังกล่าวข้างต้นมีลักษณะเป็นอุดมคติ และยังไม่ปรากฏแนวคิดกษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินที่เด่นชัด

ลิลิตยอพระเกียรติ แลโคลงพระนามพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 4 กล่าวถึงพระปรีชาญาณทางธรรม โหราศาสตร์ อักษรศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะพระปรีชาสามารถด้านอักษรศาสตร์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 240) และลิลิตของพระองค์เจ้าคัคณางค์คุณคูลของกรมหลวงพิชิตปรีชากร บรรยายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยเปรียบพระปัญญากับพระมโหสถ ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านต่าง ๆ ทั้งทางคติโลก คติธรรม ทรงเป็นกวี และทรงแจ้งเจนจัดในสรรพศาสตร์ (กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2516, น. 27)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินอย่างชัดเจน คือ ทรงมีความรู้กว้างขวางและลุ่มลึกในสรรพศาสตร์เหนือกว่าคนทั้งปวง ทำให้ทรงเป็นที่พึ่งในสรรพวิชา ทรงสามารถบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ จำนวนมากและแก้ไขวิกฤตในสังคมได้มาโดยตลอดพบว่า ผู้แต่งใช้คำเรียกแทนพระนามว่าจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินอย่างสม่ำเสมอ และบรรยายลักษณะการเป็นผู้รู้ยิ่งกว่าคนทั้งหลายของพระมหากษัตริย์ ดังในเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว บรรยายไว้ ดังนี้

ทรงพระญาณทัศน์	เพ็ญพิพัฒน์พินิลชัย
ชูช่วยอำนวยไทย	ไพศาลสุขสโมสร
เรื่องวิทยาการ	บันดาลคุณอันสุนทร
ทุกขราษฎร์บรรเทาถอน	เพราะพระทรงพระปรีชาชาญ
ตั้งแสงศุภฤกษ์	บ่มบุญเบิกบริบาล
มีดมนกัฏระการ	กระจำงแจ้งประจักษ์จริง
ฉกองค์สัพพัญญู	ทรงรอบรู้เยี่ยมยอดยิ่ง

ปวงราษฎร์ได้พึงพิง	ประสปลิ่งมิ่งมงคล
เลิศล้ำพระดำริ	ทรงตรองตริประสิทธิผล
พระราชดำรัสดล	อติเรกคุณานันต์
จอมกษัตริย์อัจฉริยะ	ทรงพระคุณเลิศสร้างสรรค์
ราชาเหนือราชัน	พระขวัญแก้วขวัญแผ่นดิน

(วรวิมล ภัคตบุรุษ, 2554, น. 27)

จากตัวอย่างข้างต้น กล่าวถึง พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ว่า ทรงมีความรู้อันลุ่มลึกและทรงใช้ความรู้เพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร กวีบรรยายถึงลักษณะการเป็นผู้รู้ของพระองค์ว่า ทรงพระญาณทัศน์ เรื่องวิทยาการ ทรงพระปรีชาชาญ ทรงรอบรู้เยี่ยงมอดยง เลิศล้ำพระดำริ และมีการเปรียบกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในคุณลักษณะของ “สัพพัญญู” ซึ่งหมายถึง “การเป็นผู้รู้แจ้งในสรรพสิ่ง หากประสงค์สิ่งใดก็เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วกว่าคนอื่น” (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, น. 25) การเทียบเคียงกับพระพุทธเจ้าเช่นนี้แสดงให้เห็นลักษณะแห่งความเป็นจอมปราชญ์ของพระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจน และผู้แต่งยังใช้คำเรียกแทนพระนามว่า จอมกษัตริย์อัจฉริยะ ด้วยพระคุณสมบัติดังกล่าวมานี้ ทำให้ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรและทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ซึ่งได้ขับเน้นความเป็นจอมปราชญ์ของพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังที่กวีบรรยายไว้ว่า “ทุกซ์ราษฎร์บรรเทาถอน ปมบุญเบิกบริบาล” และ “ปวงราษฎร์ได้พึงพิง”

ส่วนในเรื่องมงกุฎฟ้า กล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศไทย และดูแลทุกข์สุขของประชาชนอย่างใกล้ชิด จนทรงสามารถแก้ไขปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิตทำให้ราษฎรพ้นจากความลำบากด้วยสรรพศาสตร์ ทำให้เห็นว่า “พระทรงเป็นจอมปราชญ์เหนือชาติใด” ดังนี้

เหนือจรดใต้ทุกที่ ๘ เสด็จ	หินทุกก้อนทรายทุกเม็ดพระทรงเห็น
ปวงประชาเคยทุกข์ทันท้นลำเค็ญ	พระทรงเป็นจอมปราชญ์เหนือชาติใด

(บุญชู คชสาร, 2560, น. 65)

ในเรื่องมงกุฎฟ้า ยังกล่าวถึง “ศาสตร์พระราชา” ซึ่งเป็นการประมวลความรู้ในสรรพศาสตร์จากแนวพระราชดำริที่ทรงใช้ในการพัฒนาบ้านเมืองมาตลอด 70 ปี ดังเนื้อความว่า

ศาสตร์แห่งพระราชปรีชาศาสตร์ จักคู่ชาติตราบหล้าจะหาไม่	
มรดกมหาราชประกาศไกล	ธ ฝากไว้ให้ประจักษ์ด้วยรักชน

(สุพจน์ ชีรานนท์, 2560, น. 141)

แนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยแก้ว ได้แก่ นวนิยาย หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน โดยนวนิยายเฉลิมพระเกียรติได้นำเสนอถึงพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะแห่งความเป็นจอมปราชญ์ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ นำเสนอพระอัจฉริยภาพเรื่องการคิดค้นและพัฒนาฝนหลวง ซึ่งเป็นการ

บังคับให้เมฆก่อตัวเป็นฝนและตกลงมาในพื้นที่ที่ต้องการได้ พระอัจฉริยภาพดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพ พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริที่ว่า “ไม่ควรให้ปลา แต่ควรให้เบ็ดตกปลา” เป็นที่มาของพระเกียรติคุณ “พระบิดาแห่งฝนหลวง” พระอัจฉริยภาพเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์ที่ทรงมีความรู้อันเป็นเลิศ ทำให้ทรงเป็นที่พึ่งของประชาชนได้อย่างแท้จริง นวนิยายเรื่องในมานเมฆนำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินผ่านความคิดของตัวละคร “รวงข้าว” ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง และเหตุการณ์ที่ฝนหลวงทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านไอดินสามารถปลูกข้าวได้ ดังนี้

“ฝนตกแล้ว!!”

เสียงไซโยโห่ร้องนั้นดังมาจากชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังคงยืนอยู่กลางสายฝนอย่างไม่กลัวเปียก หล่อนมองภาพเหล่านั้นอย่างพูดไม่ออก ขณะที่ฝนตกลงบนงังไม่เข้าใจ หันมองราวกับจะถามว่า...คนบ้านนอกเค้าดีใจอะไรกันนักหนาที่ฝนตก

คำถามนั้นได้รับคำตอบเมื่อลุงแก่ ๆ คนหนึ่งถึงกับคุกเข่าลงบนพื้นดินเงยหน้าขึ้นมองฟ้าและยกมือไหว้ท่วมหัว แม้ในสายฝนพรมัว รวงข้าวยังเห็นว่าคุณลุงตาแดงก่ำ อย่างที่หล่อนอยากจะได้ว่าที่ตนอยู่ในน้ำฝนที่เปียกปอนนั้นคือ น้ำตาแห่งความซาบซึ้งใจ

“นาเรารอดแล้ว”

ภาพนั้นทำให้รวงข้าวเผลอก้าวออกมาจากเต็นท์โดยไม่รู้ตัว หล่อนเงยหน้าขึ้นให้เม็ดฝนกระแทกใบหน้า แล้วรู้สึกว่านี้คือน้ำฝนที่เย็นที่สุดเท่าที่เคยสัมผัสมา

ฝนที่ตกครั้งนี้หมายถึงความอยู่รอดของเกษตรกรที่นี่...และคงอีกมากมายในประเทศไทยที่ประสบปัญหาภัยแล้งซ้ำแล้วซ้ำเล่าเช่นเดียวกัน เพราะฝนนี้ พวกเขาถึงรอด ไม่อดตาย...

พลันนั้นเองที่ความคิดสว่างวาบขึ้นในสมอง...

หล่อนเข้าใจแล้ว...ที่ ‘พระเอก’ ในจดหมายของหล่อนบอกว่า พระองค์ท่านไม่ชอบให้ปลา แต่ชอบที่จะให้เบ็ดตกปลา...ท่านทรงคิดค้นเพื่อแก้ปัญหาให้ชาวบ้านทำอาชีพของตนเอง เพื่อเลี้ยงตัวได้

(ร่มแก้ว, 2554, น. 136-137)

ในความคิดของตัวละครรวงข้าว ยังทำให้เห็นว่า การคิดค้นและพัฒนาฝนหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นสิ่งมหัศจรรย์และน่าเหลือเชื่อ มิใช่เรื่องง่ายที่คนปกติ

ทั่วไปจะสามารถทำได้ พระอัจฉริยภาพในการคิดค้นและพัฒนาผลงานจึงแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินอย่างชัดเจน ดังเนื้อความ

โดยธรรมชาติแล้ว เมฆเหล่านี้จะไม่ตกเป็นฝน แต่หล่อนรู้สึกถึง เมื่อนึกถึงว่า ด้วยพระอัจฉริยภาพของในหลวงเราเอง ทรงคิดค้นหาวิธีการทำให้เมฆก่อตัว เติบโตกลายเป็นเมฆฝน แล้วยังตกลงในพื้นที่ที่ต้องการได้อีกต่างหาก

(ร่มแก้ว, 2554, น. 354)

นอกจากนี้ ผู้แต่งนวนิยายเรื่องในม่านเมฆยังใช้คำเรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วยพระสมัญญานามว่า “พระบิดาแห่งฝนหลวง” (ร่มแก้ว, 2554, น. 202) แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นผู้คิดค้นพัฒนาและมีความรู้เรื่องกระบวนการทำฝนหลวงเป็นอย่างดี

ในหนังสือนิทานภาพเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 กล่าวถึงพระปรีชาสามารถด้านการสื่อสารที่ทรงมีความชำนาญกว่าผู้อื่น (ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 26) และในหนังสือนิทานภาพเรื่องหยาดฝนของพ่อ นำเสนอแนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินไว้อย่างเรียบง่าย แต่แสดงถึงคุณลักษณะแห่งการเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้ยิ่งกว่าคนทั่วไป โดยแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีความรู้ที่คนทั่วไปยากจะมีได้ จึงทรงทำเรื่องที่ยากหรือน่าเหลือเชื่อให้เกิดขึ้นได้จริงจากการพัฒนาฝนหลวง เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ นำมาสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎร ตัวละครเจมส์จึงรู้สึกถึง และกล่าวว่า “ในหลวงของเราเก่งมาก ๆ เลยครับ” (น้องพี, 2564, น. 16-20)

การสรรเสริญพระมหากษัตริย์เป็นปราชญ์หรือผู้รู้ที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมีลักษณะเป็นอุดมคติ และยังไม่ปรากฏแนวคิดกษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน คือ การเป็นผู้รู้เหนือกว่าคนทั้งปวงอย่างเด่นชัด แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินนำเสนอผ่านการบรรยายถึงพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่แสดงถึงสรรพศาสตร์อันยอดเยี่ยมกว่าคนในแผ่นดิน ยากที่จะเกิดขึ้นได้ในคนทั่วไป และการประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและแก้ไขปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ อย่างประจักษ์ชัด สามารถประมวลองค์ความรู้เพื่อนำไปเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้แก่ราษฎรในประเทศได้ ในชื่อว่า “ศาสตร์พระราชา” ทำให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินอย่างแท้จริง แนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินยังช่วยเสริมแนวคิดครูแห่งแผ่นดินและกษัตริย์แห่งการพัฒนาอันเป็นแนวคิดเฉพาะพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

4.1.6 ครูแห่งแผ่นดิน แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยกล่าวไว้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูผู้รู้ธรรมในพระพุทธศาสนาและสั่งสอนธรรมให้แก่ประชาชน ดังในเรื่องศิลาจารึกหลักที่ 1 บรรยายถึงพ่อขุนรามคำแหงไว้ว่า พระองค์เป็น “ครูอาจารย์สั่งสอนชาวไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้” (2548, น. 51) ต่อมาในสมัยธนบุรีเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี บรรยายไว้ว่า

ทรง “เป็นเจ้าแลครูสอนสั่งโลก” (นายสวน, 2539, น. 289) การเป็นครูที่รู้ธรรมและสั่งสอนหลักธรรม เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธราชาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ทรงมีพระจริยวัตรตั้ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูของโลกในการสั่งสอนธรรมะแก่สรรพสัตว์ ทรงแสดง ปฐมเทศนาหลังตรัสรู้และโปรดสรรพสัตว์ ในบทสรรเสริญพุทธคุณ บทอิติปิโสภควา ยังกล่าวไว้ว่า ทรงเป็น “ผู้ควรไหว้ควรบูชา ผู้รู้ชอบเอง บริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรรยา ผู้ไปดีแล้ว ผู้หยั่งรู้แจ้งโลก ผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นผู้สอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม” (ส.ศิริรักษ์, 2534, น. 20) พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมศาสดา ยังหมายถึง ศาสดา ที่ยอดเยี่ยม พระผู้เป็นครูที่สูงสุด, พระบรมครู (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538, น. 132) แนวคิด พระมหากษัตริย์ไทยในฐานะทรงเป็นครูดังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยสุโขทัยและ สมัยธนบุรีจึงสัมพันธ์กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่นับเนื่องด้วยคุณสมบัติของการเป็นบรมครูแห่ง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์มีเพียงเป็นครูที่รู้และสั่งสอนธรรม แต่ยังทรง สั่งสอนความรู้ในด้านอื่น ๆ ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี และทรงมีบทบาทต่อการส่งเสริมการศึกษาให้แก่ ประชาชน ดังเรื่องลิลิตสุภาพสดุดีพระราชบัญญัติประถมศึกษา กวีได้เรียกขานพระนาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าพระเจ้าศึกษา พระเจ้าวิทยา พระเจ้าอารยธรรม และ พระครูสยาม (พระยาอุปทิศศิลปสาร อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 106 และ 277) ที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นครูผู้มีความรู้และถ่ายทอดความรู้ อีกทั้ง พระราชกรณียกิจในการจัดตั้ง สถาบันการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ยังได้แสดงถึงบทบาทการส่งเสริมและพัฒนา การศึกษาของชาติในฐานะครู ดังในเรื่องลิลิตคำหหลวงของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีโรงเรียนสอนหนังสือ ทำให้ราษฎรทั้งเด็กหญิงและเด็กชายมีความรู้ สามารถ อ่านเขียนได้อย่างแพร่หลาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 202-203) และลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวว่า ประชาชนได้รับการ ส่งเสริมให้ศึกษาในระดับสูงขึ้น คือ ระดับมัธยมแปด (เพยาว์ ศรีหงส์ อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 163)

แม้แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต แต่เน้นนำเสนอความเป็นครูในมิติของการเป็นผู้มีความรู้และสั่งสอนประชาชน โดยสิ่งที่ พระมหากษัตริย์ทรงสั่งสอน คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก อีกทั้งบทบาทความเป็นครู ก็ไม่เด่นชัดและครอบคลุมความเป็นครูในทุกมิติเท่ากับบทบาทและลักษณะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดินอย่างชัดเจนทั้งในมิติ

การเป็นผู้มีความรู้ในนานาศาสตร์ ครองคุณธรรม การเป็นผู้สอน การเป็นแบบอย่างที่ดี ความรักและ
 อารมณ์ดี และการส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูผู้สั่งสอน
 ประชาชนเรื่องคุณธรรมและสรรพศาสตร์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทของ
 สังคมไทยสมัยใหม่ อีกทั้งทรงมีวิธีการสอนที่หลากหลาย ทั้งการสอนผ่านพระบรมราโชวาท ผ่านการ
 เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน ซึ่งเป็นการสอนทางอ้อมอีกวิธีหนึ่ง ครอบคลุมเรื่องคุณงามความดี
 ทุกด้าน และการสอนผ่านสื่อการสอน ได้แก่ ผ่านวรรณกรรมและบทเพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์ อีกทั้ง
 ทรงเป็นครูที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและลดความเหลื่อมล้ำ ทำให้ประชาชนในฐานะศิษย์
 เข้าถึงความรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน ผ่านพระราชกรณียกิจในการจัดตั้งโรงเรียนให้แก่ผู้ยากไร้และ
 ในถิ่นทุรกันดาร การผลิตสารานุกรม และการพระราชทานทุนการศึกษา พระมหากษัตริย์ในฐานะครู
 แห่งแผ่นดินจึงเป็นผู้ที่กระจายความรู้สู่ประชาชน ขจัดความหลงผิด สร้างรากฐานความรู้ที่เข้มแข็ง
 อันนำไปสู่การพัฒนาชีวิตของประชาชนและสังคมไทยได้อย่างมั่นคง

นอกจากนี้ ยังทรงเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนในฐานะศิษย์ผู้เป็นที่รัก ดังการพระราช
 ปรีญาบัตรมาอย่างยาวนาน เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ที่มุ่งมั่นพากเพียรจนสำเร็จการศึกษา
 ซึ่งเป็นมติการเป็นครูที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ ทั้งหมดดังได้กล่าว
 มาแล้ว จึงหลอมรวมให้เห็นถึงแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดินผู้มีความปรารถนาดีต่อ
 ประชาชนในฐานะลูกศิษย์ ชี้แนวทางที่ผิดถูก สั่งสอนความรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ และการเป็น
 แบบอย่างที่ดีด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน ดังในเรื่อง 84 พรรษาในหลวงของปวงชน: รวมผลงานการ
 ประกटวรรณกรรมร้อยกรองประภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บรรยายถึง
 พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับหลักการสอนแบบ “ให้เบ็ดตกปลา ไม่ใช่การให้ปลา” ซึ่งเป็นแนวการ
 สอนที่น่าสนใจลึกซึ้ง และพระราชกรณียกิจในการส่งเสริมการศึกษา ทำให้ทรงได้รับการถวาย
 พระสมัญญานามว่า “ครูแห่งแผ่นดิน” ดังนี้

ภูมิบัตรคือแบบเบื่อง	หลักการ-สอนเอย
ไช่มอบปลาอาหาร	เท่านั้น
แต่สอนจับปลาซาญ	เชี่ยวชาญ
เลี้ยงชีพยังยืนกัน	วิฤตด้วยวิทยา
การศึกษาราชสร้าง	เสริมไทย
ประทีปปัญญาไกร	กองแก้ว
สามโลกร่วมถวายชัย	“ครูแผ่นดิน” แฮ
บัวบาทยาตรรอยแล้ว	ราษฎร์น้อมเดินตาม

(ชวิน พงษ์เจริญ, 2555, น. 9)

ส่วนในเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิตุรงค์ กล่าวถึงบทบาทของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับบทบาทครูผู้สอนเรื่องความเพียร อีกทั้งทรงเป็นแบบอย่างของการอ่าน คิด เขียน แล้วลงมือทำ ด้วยปัญญา ซึ่งพระองค์ได้ทรงทำมาอย่างยาวนานถึง 70 ปี นอกจากนี้ ยังทรงสอนผ่านพระบรมราโชวาท และการส่งเสริมการศึกษาให้แก่ประชาชนผ่านโครงการพระราชดำริซึ่งเป็นตัวอย่างหรือแบบเรียนเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางทั่วประเทศไทย ดังนี้

กราบพระบาทพระเจ้าแผ่นดินสยาม ภูมิพลคือพระนามเทิดเหนือเศียร
เจ็ดสิบปีทรงสอนไทยให้พากเพียร อ่าน คิด เขียน แล้วทำด้วยปัญญา
พระราชทานพระบรมราโชวาท ในโอกาสต่าง ๆ ล้วนทรงค่า
กว่าสี่พันโครงการพระราช ศาสตร์ส่งเสริมการศึกษาประชาชน
(ถนอมวงศ์ ถ้ายอดมรรคผล, 2560, น. 17)

วรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลงยังมุ่งเน้นนำเสนอแนวคิดครูแห่งแผ่นดินจากคุณสมบัติของการเป็นผู้สั่งสอนประชาชน ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของครูอีกประการหนึ่ง อีกทั้งทรงมีพระราชกรณียกิจส่งเสริมการศึกษาให้แก่ประชาชนในประเทศอย่างชัดเจน ดังในเรื่องสั้นชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา กล่าวถึงบทบาทของการเป็นผู้สั่งสอนประชาชนและพระราชกรณียกิจในการส่งเสริมการศึกษาโดยการสร้างโรงเรียนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในบทสนทนาของตัวละครกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ว่า ทรงสอน และพระราชทานแนวพระราชดำริจำนวนมากแก่ประชาชนไทย (พลอยพินแสง, 2558, น. 26) และกล่าวถึงการวางรากฐานของการศึกษา โดยการสร้างโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อีกทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์พร้อมทั้งทรงให้คำแนะนำต่าง ๆ ในการสร้างโรงเรียนขึ้นมา เนื่องจากทรงให้ความสำคัญในด้านการศึกษาของเยาวชนเป็นอย่างมาก (พลอยพินแสง, 2558, น. 69)

นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ ปรากฏแนวคิดครูแห่งแผ่นดินจากในคำพูดของเด็กชายฉายที่กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงสอนเรื่องการประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชน ดังนี้

ฉายรักในหลวง ฉายเห็นว่าสิ่งที่ท่านทำทุกอย่างนับแต่ช่วยชาวเขาให้
เลิกปลูกฝิ่น จนกระทั่งถึงการจัดการเกี่ยวกับต้นไม้ น้ำ ดิน ฝนหลวง สอนให้
เรารู้จักคำว่า พอมี พออยู่ พอกิน รู้จักคำว่าทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสานที่พอ
ทำอยู่ทุกวันนี้ จนเราพอมี พออยู่พอกินจริง ๆ ฉายว่าทุกอย่างที่ท่านแนะนำ
เป็นสิ่งที่จับต้องได้ เห็นแล้วว่าเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน ฉายก็เลยตั้งใจจะ
เดินตามรอยพระราชดำริ ตามรอยที่พ่อบุกเบิกไว้นะฮะ”

(กฤษณา อโศกสิน, 2553, น. 143)

หนังสือการ์ตูนเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี บรรยายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ว่า พระองค์ทรง “เป็นครูสอนคนไทยได้ทั้งชาติ ท่านทรงสอนเรื่องตัวอย่างของความพอดีให้เห็นให้ทำด้วยความค่อยเป็นค่อยไป รอบคอบ ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 93-94) และในหนังสือการ์ตูนเรื่องในหลวงของเรา บรรยายถึงความเป็นครูผู้สั่งสอนประชาชนของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จากการที่ทรงสั่งสอนคุณธรรมเรื่องต่างๆ ให้แก่ประชาชน อันเป็นคุณธรรมที่บุคคลทั่วไปสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในบริบทของสังคมไทยสมัยใหม่ ได้แก่ การมีความอดทน เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์แสบปี้คิดส์, 2559, น. 31) และการรู้จักช่วยเหลือตนเอง (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์แสบปี้คิดส์, 2559, น. 47) การกล่าวถึงคุณสมบัติของครูในการเป็นผู้สั่งสอนในวรรณกรรมเยาวชนดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับวัยและประสบการณ์ของผู้อ่าน คือ ผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชนที่รับรู้ลักษณะของครูในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว

คุณลักษณะของการเป็นครูผู้สอนยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงอย่างเด่นชัด ดังในเพลงน้ำพระทัยในหลวง กล่าวถึงการเป็นครูผู้สั่งสอนประชาชนของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ครอบคลุมหลายเรื่อง ทั้งการรู้จักสามัคคีของคนไทยในชาติ การรักษาสัตย์ และการสร้างคุณความดีตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพลงพระราชานิพนธ์ แสดงให้เห็นว่า คุณสมบัติของการเป็นครูผู้สอนนั้นปรากฏมาอย่างยาวนานถึง 70 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดินได้โดยแท้จริง ดังเนื้อความว่า “ท่านสอนให้เราพอเพียง พากเพียรทำแต่ความดี ทรงสอนมาเจ็ดสิบปีไม่เคยเหนื่อย”

แนวคิดครูแห่งแผ่นดินนำเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้อย่างชัดเจนยิ่งกว่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต อันแสดงให้เห็นถึงมิติการเป็นผู้มีความรู้ในนานาศาสตร์ ครองคุณธรรม การเป็นผู้สอน การเป็นแบบอย่างที่ดี ความรักและอาทรต่อศิษย์ และการส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยสัมพันธ์กับพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาของประเทศไทยมาโดยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชสมบัติ ซึ่งหลอมรวมให้เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดินอย่างประจักษ์ชัด การนำเสนอแนวคิดครูแห่งแผ่นดินในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทและความสำคัญต่อประเทศชาติในการสร้างและการขับเคลื่อนพลังปัญญาของมวลชนอันเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์และสังคมในมิติอื่น ๆ ได้ต่อไป ดังที่เมื่อเทียบกับพระนามว่า “ภูมิพล” ซึ่งหมายถึง พลังของประเทศหรือผืนแผ่นดิน แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นพลังแห่งแผ่นดินจากการเป็นครู แนวคิดดังกล่าวนี้ยังเสริมให้เห็นถึงการเป็นธรรมราชาผู้มีเมตตาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและทรงเป็นพุทธราชาที่มีจริยาสั่งสอนสรรพสัตว์ด้วยความเมตตาดังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4.1.7 พ่อแห่งแผ่นดิน ในมหากาพย์มหาภารตะซึ่งเป็นวรรณคดีโบราณของสันสกฤต ปรากฏความคิดพระมหากษัตริย์ทรงมีคุณลักษณะของความเป็นพ่อ ดังได้กล่าวไว้ว่า พระราชามีหน้าที่ ปกป้องคุ้มครองผู้อยู่ในอาณาจักร สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกจะมีความสุขยิ่งถ้าพระราชูปถัมภ์คุ้มครองพวกเขา เหมือนเป็นลูก (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2560, น. 49) แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพ่อเป็นแนวคิดที่ปรากฏนับแต่ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงมีคำเรียกพระนามว่า พ่อขุน และทรงดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด ดังในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อขุน” (2548, น. 40) อีกทั้งพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจของพระองค์ยังสะท้อนลักษณะความเป็นพ่อ และในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไว้ว่า “เป็นบิดรมาดรา ท้าวเหล่า” (นายสวน, 2539, น. 289)

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพ่อปรากฏในความเปรียบของกวี และนำเสนอลักษณะความเป็นพ่อผ่านพระราชกรณียกิจที่ทรงดูแลเอาพระทัยใส่ประชาชน บทบาทการเป็นพ่อผู้สั่งสอนประชาชน ห่วงใยและให้ความใกล้ชิดกับประชาชน ดังในโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ บรรยายถึงประชานรคอกยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อทรงยกทัพมาถึงเมืองนครนายกแล้วว่า “คือบุตรบ่นปรารภนา เห็นบิดรเอย” (พระชำนาญโวหาร, 2546, น. 54)

กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงทรงเอาพระทัยใส่ราษฎรอย่างใกล้ชิดดุจบิดาที่คอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของบุตรทั้งปวง ทรงทราบถึงความ เป็นอยู่ของประชาชนได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านใด ใหญ่หรือเล็ก พระราชกรณียกิจจะเป็นไปเพื่อราษฎรทั้งสิ้น เช่น ทรงช่วยมิให้ราษฎรถูกข้าราชการเอารัดเอาเปรียบ อันแสดงถึงความเอาพระทัยใส่ ในความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยความอาทร (นายมี, 2517, น. 8-9) และเรื่องลิลิตสุภาพสดุดีพระราชบัญญัติประถมศึกษา กวีบรรยายว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพ่อที่ดูแลลูก ให้การศึกษา และขานพระนามพระองค์ว่า “พระเจ้าชนกสยาม” (พระยาอุปกิตศิลปสาร อ่างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 105-106)

แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตปรากฏแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพ่อที่ดูแลประชาชน หากแต่บทบาทของความเป็นพ่อยังไม่เด่นชัดเท่ากับพระราชจริยวัตรของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงเป็นพ่อที่เปี่ยมด้วยความรัก ความเมตตา ความอาทร ความผูกพัน เอาพระทัยใส่และ ให้ความใกล้ชิดกับประชาชน ลักษณะดังกล่าวนี้ได้รับการขบเน้นลักษณะอย่างสม่ำเสมอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ทั้งหมดนี้ได้หลอมรวมให้เห็นว่าทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดินอย่างชัดเจน ผู้แตงนำเสนอแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดินผ่านทั้งการใช้คำเรียกพระนามว่าพ่อ ได้แก่ พ่อ พ่อหลวงภูมิพล พ่อไทย พ่อภูมิพล บิดรงค์ พระพ่อเจ้า พระบิดร พ่อฟ้า รวมถึงการใช้ความเปรียบ

และการบรรยายลักษณะและบทบาทของพ่อ ดังในเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดิเรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้แต่งบรรยายไว้ ดังนี้

มีทุกข์ร่วมทุกข์ราษฎร์	ชุบชาติหมดหม่นไหม้
เพียงพ่ออุ้มโอบให้	ลูกพันโพลภัย พระเอย
ร้อนไทรร้อนร่ำรุ่ม	โศกใดสุขโศกเศร้า
เสียมสร้างเพื่อพ่อเจ้า	พ่อผู้บริบาล พระเอย

(วันเนาว์ ยูเด็น, 2549, น. 274)

ผู้แต่งได้กล่าวถึงความรักที่พระมหากษัตริย์ทรงมีต่อประชาชน เหมือนกับพ่อที่รักและคอยดูแลลูกอย่างใกล้ชิดด้วยความเอาใจใส่ เมื่อใดที่ราษฎรซึ่งเป็นลูกมีความทุกข์ พระองค์จะทรงร่วมทุกข์ร่วมสุข คอยอยู่เคียงข้าง ดูแลและโอบอุ้มให้ลูกทุกคนพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ความทุกข์ร้อนทั้งหลายจึงบรรเทาไปเพราะ “พ่อผู้บริบาล”

และในเรื่องมงกุฎฟ้า ผู้แต่งบรรยายว่าพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพ่อที่รักและห่วงใยอาทรลูก ดังนี้

แผนที่ที่พ่อถือคือแผ่นดิน	ซึ่งบรรจชีวิตินผู้โศกศัลย์
สองเท้าที่ย่ำมาด้วยฝ่าฟัน	ล้วนคือสิ่งยืนยันถึงวันนี้
สายกลิ้งที่คล้องคอ พ่อย่อโลก	สังเกตโศก, สังเกตสุข ไปทุกที่
คำพ่อสอนด้วยเมตตา-ด้วยปรานี	ยังมีมือที่เอื้อปั้นทุกชั้นชน
แรงที่พ่อต้านผืนสู้ยืนหยัด	พ่อมิเคยกำหมัดขึ้นสักหน
พ่อเพียงกุมหัวใจใครหลายคน	พ่อจึงทนขึ้นเหงื่อทำเพื่อเรา

ว่า...ศรัทธาความเป็นพ่อที่พ่อเป็น ทุกฐานะทุกประเด็นเห็นความหมาย
รักจึงหาบสาแหรกแลใจ-กาย จึงแบกบ่ายก扛งานการอุทิศ

(สาวิตรี ทนเสน, 2560, น. 131)

ตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีบทบาทและลักษณะของพ่อ ได้แก่ พ่อที่รักและห่วงใยประชาชน จึงทรงงานอย่างหนักและฟันฝ่าอุปสรรคทั้งปวง คอยเฝ้าสังเกตสอดส่องความทุกข์และความสุขของประชาชนในทุกที่ อีกทั้งทรงเป็นพ่อที่สอนลูกด้วยความเมตตา ทรงมีความเอื้ออาทรให้แก่ประชาชนทุกคน และอดทนต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ เพื่อลูก ทุกสิ่งที่ทรงทำแสดงถึงความรักที่มีต่อประชาชน จึงเห็นได้ว่า ทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดินหรือพ่อของประชาชนทุกคน

แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดินยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลงอย่างแพร่หลาย และขบขันจนเห็นได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในเรื่องสั้น

เฉลิมพระเกียรติ ปรากฏการนำเสนอแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดินจากการใช้คำเรียกพระนาม และคุณสมบัติของพ่อที่ห่วงใยและอาทรลูก ดังในคำพูดของตัวละครที่กล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ความเป็นว่า “พ่อคนนี้มีเพียงลูก ๆ แค่สามคนที่จะต้องดูแล แต่สำหรับคำว่าพ่อแห่งแผ่นดินนั้น หมายถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งประเทศ” (พลอยพันแสง, 2558, น. 131) และการบรรยายของผู้แต่งในตอนหนึ่ง แสดงถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีคุณสมบัติของความเป็นพ่อที่ห่วงใยและอาทรประชาชนประหนึ่งลูก ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอันทรงไว้ด้วยความรักและความห่วงใย (พลอยพันแสง, 2558, น. 49) อีกทั้ง ในคำพูดของตัวละครยังปรากฏแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน โดยแสดงถึงคุณสมบัติของพ่อ คือ การเอาใจใส่ดูแลและห่วงใยประชาชนซึ่งเปรียบเสมือนลูกอย่างใกล้ชิด (พลอยพันแสง, 2558, น. 107)

ส่วนในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน พบว่าผู้แต่งนิยมใช้คำเรียกแทนพระนามพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่า “พ่อ” อีกทั้ง ยังได้บรรยายถึงลักษณะความเป็นพ่อที่ดูแล เอาใจใส่ และอาทรประชาชนอย่างใกล้ชิดดุจลูกอย่างชัดเจน ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง ทำไมคนไทยรักในหลวง รัชกาลที่ 9 กล่าวถึง ทรงเป็นพ่อที่รักประชาชนเหมือนลูก (พิพัฒน์ วิทยาปัญญา นนท์ พัทรี รักษาวงศ์ และคณะ, 2560, น. 9) ส่วนหนังสือการ์ตูนเรื่องวันของพ่อ บรรยายถึงความเอาพระทัยใส่ประชาชนของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสมือนพ่อ (น้องพี, 2564, น. 13) และหนังสือการ์ตูนเรื่องชายหัวเราะฉบับรอยยิ้มของพระราชินี บรรยายถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่า ทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดินที่ให้ความใกล้ชิดกับประชาชน (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 27)

และในวรรณกรรมบทเพลงพบว่าผู้แต่งนิยมใช้คำเรียกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ว่า “พ่อ” และ มีเนื้อความที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติของพ่อ ดังในเพลงภูมิแผ่นดินนวมินทร์มหาราชา กล่าวถึงทรงเมตตาต่อประชาชนเหมือนกับพ่อที่เมตตา ลูก หากประชาชนมีความทุกข์ร้อน ก็จะทรงดูแลแก้ไขเหมือนกับฝนดับไฟ และเพลงถึงคนบนฟ้า ใช้ คำเรียกพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่า “พ่อ” ทรงเอาพระทัยใส่ ดูแลราษฎรอย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังทรงรักและเมตตาประชาชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของพ่อ ดังเนื้อความว่า

สองขาที่พ่อก้าวเดิน ทรงงานมานานหลายปี ย่ำไปทุกดินถิ่นที่ทุรกันดาร

สองหูที่คอยรับฟังปัญญามากมาย สองแขนโอบอุ้มค้ำภัยให้ลูกหลาน

ดวงตาที่คอยจ้องมองทุกรายละเอียดของงาน เพื่อประชาชนที่ท่านรักและเมตตา

เห็นได้ว่า แม้แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดินจะปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน แต่มีความเปลี่ยนแปลงโดยการขับเน้นและแสดงให้เห็นคุณสมบัติของพ่ออย่างชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ การให้ความรักความห่วงใย และการดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งสัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจ

และพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อประชาชนมาอย่างยาวนาน แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดินจึงเป็นเอกลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อีกแนวคิดหนึ่งที่เสริมให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพลังแห่งแผ่นดินด้วยความเป็นพ่อ

4.1.8 กษัตริย์นักพัฒนา แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักพัฒนาไม่ได้ขบเน้นเป็นแนวคิดสำคัญในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยสมัยอดีต แต่พระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์นั้น ล้วนแต่ทรงพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะทางด้านศาสนา การทำสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมืองและขยายอาณาเขต รวมทั้งการเมืองการปกครองซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัย การพัฒนาบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ในอดีตเป็นไปตามบริบทของยุคสมัยในการทำสงครามกับเมืองอื่น ๆ ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 4-7 เป็นการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยในบริบทของยุคอาณานิคมของชาติตะวันตก ซึ่งเป็นการพัฒนาบ้านเมืองส่วนกลางเพื่อความเป็นอารยะเหมือนกับชาติตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นนักพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ ทรงเน้นการพัฒนาอย่างรอบด้าน ให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีอย่างเด่นชัด อีกทั้งการพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างรอบด้านและครอบคลุมปรากฏผ่านการดำเนินโครงการพระราชดำริ ซึ่งกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ในขณะเดียวกันก็ไม่ทรงละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและมรดกทางวัฒนธรรมไทยที่เคยมีมา การพัฒนาเป็นไปในแนวทางบูรณาการ และครอบคลุมทุกมิติที่มีปัญหา เร่งพัฒนาสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นก่อน (ปิยนารถ บุนนาค, และคณะ, 2554, น. 18-33) เห็นได้ว่า ทรงเป็นนักพัฒนาในบริบทของสังคมสมัยใหม่ เน้นการมีส่วนร่วม ทำงานอย่างมีการวางแผน ลงมือทำอย่างมีความรู้ และมีการติดตามประเมินผล การพัฒนาในทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในบริบทของสังคมประชาธิปไตย ทรงมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดารและแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีแนวพระราชดำริที่สำคัญและรู้จักอย่างแพร่หลาย คือ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงทรงเป็นนักพัฒนาที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ

แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนามีที่มาจากพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในการพัฒนาบ้านเมืองของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่แสดงว่าทรงเป็นหลัก เป็นที่พึ่ง เป็นศูนย์กลาง และยังประโยชน์ให้แก่ประชาชน โดยนำเสนอผ่านการใช้คำเรียกพระนามว่า กษัตริย์นักพัฒนา พระราชกรณียกิจในการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ และพระเกียรติคุณด้านการพัฒนาคนและสังคม วรรณกรรมร้อยกรองบางเรื่องกล่าวถึงโครงการพระราชดำริโดยเฉพาะหรือบางเรื่องนำเสนอโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ของเรื่อง ดังในเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแมียิ่งด้วยพิตรงค์ กล่าวถึงโครงการ

พระราชดำริที่ครอบคลุมการส่งเสริมและพัฒนาชาติบ้านเมืองในหลากหลายด้าน ครอบคลุมทั้ง เรื่องเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เกษตรกรรม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม นวัตกรรม และการกีฬา ดังนี้

กว่าสี่พันโครงการทรงก่อเกิด	พระกรณียกิจเพื่อผดุงหล้า
พระพ่อเจ้าครองทศธรรมล้าบุญญา	เจ็ดสิบปีงามสง่าเลิศบารมี
“เศรษฐกิจพอเพียง” “ดิน น้ำ ป่า”	ทรงพัฒนาบำรุงสุขทุกถิ่นที่
“กษัตริย์เกษตร” “นกอัครรักษ์” หลักชีวี	ภูมิทรงเห็นค่า “ภาษาไทย”
“การศึกษา” “ศิลปะ” “นวัตกรรม”	“การกีฬา” “วัฒนธรรม” ล้วนยิ่งใหญ่
“อัครศาสนูปถัมภก” ยกจิตใจ	“พระราชดำริ” คือหลักชัยให้ปวงชน

(สุภาณี พัดทอง, 2560, น. 52)

เรื่องมงกุฎฟ้า กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า การพัฒนาบ้านเมืองมาตลอด 70 ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติ ทำให้เห็นว่า “พระองค์คือยอดกษัตริย์นักพัฒนา” ดังนี้

เจ็ดสิบปีที่ผ่านมาผ่านกาลก่อน	รำลึกย้อนยังจำได้ว่า
พระองค์คือยอดกษัตริย์นักพัฒนา	เพื่อประชาผาสุกทั่วทุกคน

(สุวรรณี ปิยมิตรมงคล, 2560, น. 144)

ส่วนเรื่องสั้นและนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ ยังคงปรากฏแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา ดังเรื่องสั้นชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา บรรยายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นนักพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งเรื่องการศึกษา สุขภาพอนามัย และการประกอบอาชีพ ทรงเป็นผู้พระราชทานอาชีพเลี้ยงโคนมแก่ราษฎร และเมื่อเกษตรกรได้น้ำนมดิบมาแล้วก็จะแปรรูปเป็นนมพาสเจอร์ไรส์ เพื่อจำหน่ายและบางส่วนก็จะมีการแจกจ่ายไปให้เยาวชนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ได้มีโอกาสดื่มกัน (พลอยพັນแสง, 2558, น. 69)

ในนวนิยายปรากฏแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา จากการที่ผู้แต่งกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนด้านต่าง ๆ ได้แก่ นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ กล่าวถึงการพัฒนาการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง นวนิยายเรื่องในมานเมฆ กล่าวถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยแนวพระราชดำริ “ให้เบ็ดตกปลา” เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน นวนิยายเรื่องได้ร่มใบรักดี กล่าวถึงพระราชดำริพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อให้มีพลังงานเชื้อเพลิงไว้ใช้ในคราวจำเป็น นวนิยายเรื่องแสงดาวกลางใจ กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือในการทำเกษตรที่สูงและการอนุรักษ์ป่าไม้ และนวนิยายเรื่องเพลงรักรอยฝัน กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือ ทั้งการแก้ไขปัญหายาเสพติด สุขภาพอนามัย และการประกอบอาชีพ แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนาจึงเป็นแนวคิดที่ปรากฏร่วมกันในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทเรื่องสั้นและนวนิยาย ทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา

ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่ทรงตระหนักและพัฒนาสังคมในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอดีต ดังเช่นการพัฒนาพลังงานทดแทนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ยากจนให้ดีขึ้น

นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ กล่าวถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยแนวพระราชดำริ “ให้เบ็ดตกปลา” เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ทำให้เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นนักพัฒนาที่มีสายพระเนตรยาวไกล ทรงมีแนวทางของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนที่ทำให้เกิดความยั่งยืน มิใช่การหยิบยื่นความช่วยเหลือเพียงครั้งคราว ดังในจดหมายของชายนิรนามที่รวงข้าวได้มีโอกาสอ่าน ความว่า

ช่วงแรกที่ผมมาที่นี่ ผมได้เรียนรู้งานที่พระองค์ท่านทำ ผมยังรู้ว่าท่านมีพระอัจฉริยภาพมากแค่ไหน ทุกสิ่งที่ทรงทำ ล้วนมีแนวคิดอยู่ที่ว่า ไม่มีอะไรดีไปกว่าการที่ทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การช่วยให้คนที่ยืนด้วยขาตัวเองก็เหมือนกับการให้เบ็ดตกปลาแก่เขา ไม่ใช่เอาปลาไปให้

การใช้เบ็ดตกปลา อาจต้องใช้ความอดทน ต้องฝึกฝน และตกทุกวัน เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์และรู้อย่างไรให้ได้ปลา รู้ว่าตรงไหนมีปลาชุก ตอนไหนปลาจะมากินเหยื่อ ไม่เหมือนเนื้อปลาที่กินได้ทันที แต่เมื่อหมดไปแล้ว ก็ต้องรอคนเอามาให้ใหม่ เพราะตกเองไม่เป็น

(ร่มแก้ว, 2554, น. 96-97)

นวนิยายเรื่องใต้ร่มใบรักดี กล่าวถึงแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาพลังงานทดแทน (ไบโอดีเซล) เพื่อแก้ไขปัญหาพลังงานที่ร่อยหรอลงไปในภาคหน้าและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาสังคมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงสถานการณ์ของโลกสมัยใหม่ ดังที่ผู้แต่งบรรยายไว้ ดังนี้

โดยหลักใหญ่ใจความของแผนงานก็คือ การนำน้ำมันพืชซึ่งใช้แล้วหรือสกัดจากพืชที่สามารถผลิตน้ำมันได้มาทำปฏิกิริยาทางเคมี จนกลายเป็นน้ำมันที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงน้ำมันดีเซล จากนั้นจึงเอาผลผลิตดังกล่าวไปผสมกับน้ำมันดีเซล ก็จะสามารถนำกลับมาใช้ทดแทนพลังงานเชื้อเพลิงได้เป็นอย่างดี

.....

ผู้ใหญ่ธมแห่งบ้านเขากะหมอกสรรเสริญพระปรีชาชาญของพ่อหลวง เป็นยิ่งนัก พระองค์มีสายพระเนตรอันกว้างไกล ทรงคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำว่าการสร้างพลังงานทดแทนอย่างน้ำมันไบโอดีเซลขึ้นมานั้นจะช่วยลดความลำบากให้แก่ลูกหลานของเรา หากพลังงานเชื้อเพลิงที่พวกตนใช้กันอย่างสิ้นเปลืองทุกวันนี้ร่อยหรอลงไปในภาคหน้า และยังถือเป็นการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมไปในตัวด้วย เพราะน้ำมันไบโอดีเซลนั้นสามารถลดมลพิษทางอากาศที่เป็นผลมาจากการเผาไหม้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยลดควันดำได้ถึงร้อยละ 40 เลยทีเดียว

(ชมจันทร์, 2554, น. 8)

แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา ยังปรากฏในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน โดยการบรรยายอย่างตรงไปตรงมาว่า ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา และการบรรยายถึงการพัฒนาบ้านเมืองด้านต่าง ๆ ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ บรรยายไว้ ดังนี้

ธ สถิตในดวงใจไทยทั้งผอง ธ ทรงครองแผ่นดินทองปองสุชี
จอมกษัตริย์พัฒนาหล้าธานี บารมี ธ เกริกไกรไทยร่มเย็น

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อพุทธศักราช 2489 ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระสติปัญญา เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรชาวไทยตลอดมา เมื่อเสด็จที่ใดก็สนพระทัยไต่ถามทุกข์สุขของประชาชน และทรงหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งการชลประทาน การพัฒนาดิน และการเกษตรกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พสกนิกรจึงมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพัฒนาอย่างยั่งยืน

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 70-71)

และหนังสือการ์ตูนเรื่อง มหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชา นำเสนอแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนาจากพระราชกรณียกิจในการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของประชาชน (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 102) การพัฒนาบ้านเมืองที่มุ่งเน้นเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้นี้ ยังไม่ปรากฏเป็นแนวทางการพัฒนาบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ของไทยในสมัยอดีตอย่างชัดเจนมาก่อน

วรรณกรรมบทเพลงนำเสนอแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา โดยการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาและการบรรยายถึงแนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในเพลงราชันแห่งแผ่นดิน บรรยายไว้ว่า ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทรงนำประเทศไทยสู่ความรุ่งเรือง และเพลงในหลวงในดวงใจ กล่าวถึงหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ดังเนื้อความว่า “ใครที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เข้าใจและเข้าถึงพัฒนา ปิดทองข้างหลังองค์พระปฎิมา จะเหนียวจะล้าไม่เคยท้อใจ”

แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนาได้แสดงให้เห็นความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ คือ การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน แนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองที่มีบทบาทหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชน จึงทรงเป็น “หลักชัย” ในการดำรงความมั่นคงของชาติด้วยการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดการพัฒนา อีกทั้งการมุ่งเน้นพัฒนาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นกษัตริย์ในบริบทของสังคมโลกสมัยใหม่ได้อย่างเด่นชัด

4.1.9 กษัตริย์แห่งการเกษตร พระมหากษัตริย์ทรงมีความสัมพันธ์กับการเกษตรมาตั้งแต่โบราณ ตามคติของศาสนาพราหมณ์ ในคัมภีร์มนุสมฤติ กล่าวว่า โลกपालทั้งแปดซึ่งรวมกันเกิดเป็นองค์พระมหากษัตริย์เพื่อสื่อถึงหน้าที่และความสำคัญของพระมหากษัตริย์นั้น เทพบางองค์จะสื่อถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรด้วย กล่าวคือ พระอินทร์ เป็นผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และพระจันทร ได้รับยกย่องว่าเป็นราชาแห่งพืช เป็นเทพแห่งพืช ภาคส่วนของเทพทั้งสององค์ในองค์พระมหากษัตริย์ จึงแสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชอาถรรพณ์การเกษตร (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2560, น. 50-51) ส่วนในพระพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงเกษตรกรรม ดังปรากฏในราชธรรมเรื่อง ราชสังคหวัตถุ 4 ข้อธรรม “สัสสมะระ” คือ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร บำรุงข้าวกล้า ส่งเสริมการทำกินของราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก (ตินาร์ บุญธรรม, 2555, น. 17) นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายถึงการกำเนิดของกษัตริย์ว่ามีที่มาจากเรื่องการเกษตร ดังในเรื่องไตรภูมิพระร่วง กล่าวไว้ว่า เมื่อผู้คนทะเลาะเบาะแว้งกันด้วยเรื่องการแข่งขันส่วนที่ทำมาหากิน ผูกชนจึงไปอัญเชิญพระโพธิสัตว์ขึ้นเป็นใหญ่ให้ทำหน้าที่ดูแลการแบ่งปันที่ทำกิน ด้วยชื่อ 3 ชื่อ คือ มหาสมมติราช ขษัตติยะ (กษัตริย์) และราชา (พญาลิไท, 2551, น. 306-307) เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ คือ ผู้เป็นใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเกษตร นั่นคือ ทรงเป็น “เกษตรบดี”

ธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินยังต้องรับผิดชอบเป็นธุระในการแรกนา เช่น ในสังคมจีนเมื่อ 4,000 ปีก่อน พระเจ้าแผ่นดินทรงลงไถนาเองเป็นคราวแรก พระมหาสีเลียงตัวไหม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรชักนำให้มีความสนใจหมั่นในการทำนา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552, น. 273) ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์จึงมีความเกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกข้าวมาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ ประเพณีของไทยที่มีมาแต่โบราณยังมีประเพณีเพื่อการทำนุบำรุงขวัญทางการเกษตรให้แก่ประชาชนโดยพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเกษตรบดีมีพระราชภารกิจในการทำนุบำรุงขวัญและกำลังใจแก่ชาวนาผู้ปลูกข้าว จะทรงอธิษฐานเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการ

ส่งเสริมการเกษตรทางอ้อม (กรมศิลปากร, 2565, น. 25) ประเพณีดังกล่าวนี้ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับการเกษตรที่มีมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

ส่วนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย พบว่า ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทต่อสภาพบ้านเมืองที่ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” (2548, น. 40) คือ ทรงมีหน้าที่ดูแลการทำเกษตรกรรมของประชาชนในบ้านเมืองให้ได้ผลดี อย่างไรก็ตาม ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตยังไม่ปรากฏการนำเสนอบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อการส่งเสริมการเกษตรในบ้านเมืองอย่างชัดเจน

แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์แห่งการเกษตร คือ ทรงมีบทบาทส่งเสริมการเกษตรในประเทศอย่างกว้างขวาง แนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเห็นความสำคัญของการเกษตรในประเทศไทย จึงทรงพัฒนาและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเกษตร ทดลองทำเกษตรในพระราชวัง การพระราชทานโครงการพระราชดำริ โดยทรงมีบทบาทส่งเสริมการเกษตรในประเทศทุกด้านมาอย่างยาวนานตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชสมบัติถึง 7 ทศวรรษ ทั้งการปลูกพืช การปศุสัตว์ และการประมง ทรงเป็นครูผู้สอนการทำเกษตรกรรมให้แก่ราษฎร ตลอดจนการพัฒนาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับการทำเกษตรกรรม ได้แก่ ดิน น้ำ และป่าไม้ พบว่า ผู้แต่งใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า “กษัตริย์เกษตร” อย่างสม่ำเสมอ และการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทยด้านต่าง ๆ ไว้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง ทำให้แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นกษัตริย์แห่งการเกษตรเป็นอัตลักษณ์ใหม่อย่างชัดเจน ดังในเรื่องสยามรัฐมณเฑียรแก้ว กล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ต่อการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านการแก้ไขปัญหา การส่งเสริมการพระราชทานคำแนะนำ การค้นคว้าแล้วนำมาพระราชทานเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรให้แก่ประชาชน ความเป็น

การเกษตรของไทยก้าวไกลล้ำ	ทรงขึ้นาทุกสิ่งล้วนยิ่งใหญ่
เพื่อ “อุข้าวอุ่น้ำ” ดำรงไทย	เป็นสายใยเลี้ยงชีวาต่อดุสิต
ไทยจักอยู่ยืนยาวและก้าวหน้า	ต้องพึ่งพาเกษตรกรรมช่วยนำหนุน
พระอัมชุกก์แก้แค้นไพบูลย์	ทรงคำจูนกลีกรอาทรชน
พระเสด็จถึงไร่นาประชาราษฎร์	เพื่อสามารถอุปถัมภ์ประสิทธิ์ผล
ปัญหาหนักทุกท้องถิ่นพระนิยล	ผู้อัปจนทรงชี้ทางชีวัน
ทรงแนะนำการเพาะปลูกที่ถูกต้อง	ให้สอดคล้องแนวทางเชิงสร้างสรรค์
ทรงนำผลค้นคว้าค่านันต์	มาแก้กันส่งเสริมเผติผดุง
	(วรฤทธิ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 51)

เรื่อง 84 พรรษา ในหลวงของปวงชน: รวมผลงานการประจักษ์วรรณกรรมร้อยกรองประเภท
 ลิขิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 รัชกาลที่ 9 ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับการทำเกษตรกรรมให้ได้ผลดี ทรงมี
 แนวพระราชดำริให้ใช้หญ้าแฝกเพื่อบำรุงดิน และพระราชดำริเกล้งดินเพื่อให้ดินเสียกลับกลายมาเป็น
 ดินดี ดั่งนี้ความว่า

ถิ่นใดดินขาดน้ำ	อาหาร
หญ้าแฝกจนเจือจาง	ช่วยได้
ดินแตกระแหงนาน	ขาดซึ่ง น้ำนา
ทรงคิดแก้งดินให้	ก่อเกื้อบำรุง

“ขั้นที่ 3 ก็เกี่ยวกับการทำอาชีพเพื่อความยั่งยืนทั้งของบุคคลและชุมชนทุกชุมชนในะ...มีทั้งการจัดหาแหล่งเงินทุน แล้วก็พัฒนาเงินทุน”

(กฤษฎา อโศกสิน, 2553, น. 285-286)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้

ว่าพลางนางก็ชี้กราดไปทางนาของเพื่อนบ้าน “พวกนี้เค้าก็ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ตาม ๆ กันไปทุกนาเหมือนกัน...เค้าว่าเค้าต้องทำตามในหลวง เพราะท่านเป็นคนทดลองทำมาก่อน เห็นผลแล้วถึงได้เอามาบอกให้ราษฎรทำ”

(กฤษฎา อโศกสิน, 2553, น. 242)

นวนิยายเรื่องแสงดาวกลางใจ กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงส่งเสริมการทำเกษตรที่สูงในพื้นที่ภาคเหนือ พระราชทานที่ดินทำกิน และส่งคนจากหน่วยงานต่าง ๆ มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืชเมืองหนาว ทำให้ชีวิตของประชาชนดีขึ้น (รินทร์ลภัส, 2554, น.156-157) นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่สัมพันธ์กับการทำเกษตรกรรม ได้แก่ การแก้ไขปัญหาภัยแล้งด้วยฝนหลวง การทำฝายแม้ว และการปลูกป่า ดังเนื้อความที่บรรยายถึงฝนหลวงที่ช่วยทำให้น้ำข้าวรอดจากภัยแล้ง ดังเนื้อความต่อไปนี้

“ฝนตกแล้ว!!”

เสียงไซโยให้ร้องนั้นดังมาจากชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังคงยืนอยู่กลางสายฝนอย่างไม่กลัวเปียก หล่อกมองภาพเหล่านั้นอย่างพูดไม่ออก ขณะที่มณฑลดูงุนงงไม่เข้าใจ หันมองราวกับจะถามว่า...คนบ้านนอกเค้าดีใจอะไรกันนักหนาที่ฝนตก

คำถามนั้นได้รับคำตอบเมื่อลู่ออก ๆ คนหนึ่งถึงกับคุกเข่าลงบนพื้นดินเงยหน้าขึ้นมองฟ้าและยกมือไหว้ท่วมหัว แม้ในสายฝนพรำมัว รวงข้าวยังเห็นว่าคุณลุงตาแดงก่ำ อย่างที่หล่อนอยากจะได้ว่าที่ปนอยู่ในน้ำฝนที่เปียกปอนนั้นคือ น้ำตาแห่งความซาบซึ้งใจ

“นาเรารอดแล้ว”

ภาพนั้นทำให้รวงข้าวเผลอก้าวออกมาจากเต็นท์โดยไม่รู้ตัว หล่อกเงยหน้าขึ้นให้เม็ดฝนกระแทกใบหน้า แล้วรู้สึกว่านี้คือน้ำฝนที่เย็นที่สุดเท่าที่เคยสัมผัสมา

ฝนที่ตกครั้งนี้หมายถึงความอยู่รอดของเกษตรกรที่นี่...และคงอีกมากมายในประเทศไทยที่ประสบปัญหาภัยแล้งซ้ำแล้วซ้ำเล่าเช่นเดียวกัน เพราะฝนนี้ พวกเขาถึงรอด ไม่อดตาย...

พลันนั่นเองที่ความคิดสว่างวาบขึ้นในสมอง...

หล่อนเข้าใจแล้วว่า...ที่ ‘พระเอก’ ในจดหมายของหล่อนบอกว่า พระองค์ท่านไม่ชอบให้ปลา แต่ชอบที่จะให้เบ็ดตกปลา...ท่านทรงคิดค้นเพื่อแก้ปัญหาให้ชาวบ้านทำอาชีพของตนเอง เพื่อเลี้ยงตัวได้

(ร่มแก้ว, 2554, น. 136-137)

แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตรยังปรากฏในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่องเรารักในหลวง กล่าวถึงการทดลองทำเกษตรในพระราชวังซึ่งไม่เคยปรากฏในพระราชวังของกษัตริย์พระองค์ใดในโลก เมื่อได้ผลดีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานให้เป็นแนวทางแก่ราษฎรเพื่อทำเป็นอาชีพเลี้ยงตัว (กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก, 2560, น. 3-4) แสดงให้เห็นถึงความสนพระทัยเกี่ยวกับเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชน จึงทรงมีลักษณะเป็นกษัตริย์แห่งการเกษตร และในหนังสือการ์ตูนเรื่อง พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ปรากฏแนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร จากเหตุการณ์ที่พระมหาชนกฟื้นฟูดันมะม่วง โดยการเทียบเคียงพระมหาชนกคือ พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 การฟื้นฟูดันมะม่วงทั้ง 9 วิธีของพระมหาชนกจึงสื่อให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีความสนพระทัยในการฟื้นฟูเกษตรกรรมให้แก่ราษฎร เพื่อเป็นแนวทางประกอบอาชีพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังเนื้อความว่า

พระราชดำรัสว่า : “อย่าโหมน้ำสไปเลย อาจารย์ผู้ดำริการ ดันมะม่วงโคนไป แล้ว ณ บัดนี้ปัญหาคือ ฟื้นฟูดันมะม่วงได้อย่างไร. เรามีวิธีแก้บางอย่างที่อาจใช้ได้.

หนึ่ง เพาะเมล็ดมะม่วง

สอง ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่

สาม ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ

สี่ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล

ห้า เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น

หก เอากิ่งมาทาบกิ่ง

เจ็ด ตอนกิ่งให้ออกราก

แปด รมควั่นต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล

เก้า ทำ ‘ชีวาณูสงเคราะห์’

ท่านพราหมณ์มหาศาล จงให้พราหมณ์อันเตวาสิกไปพิจารณา

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 100-102)

จากเดิมที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยไม่ปรากฏการนำเสนอแนวคิดพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทส่งเสริมการเกษตรให้แก่ประชาชนอย่างชัดเจน และไม่มีการขบขันแนวคิดดังกล่าวนี้ให้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ หากแต่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรม

ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ คือ แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตรไว้อย่างชัดเจน กล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ทั้งการแก้ไขปัญหา การส่งเสริม การพระราชทานคำแนะนำ และการค้นคว้าแล้วนำมาพระราชทานเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรให้แก่ประชาชน แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตรส่งผลให้พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทของสังคมไทยที่การทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก อันทำให้เห็นถึงความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมในการส่งเสริมเกษตรกรรมซึ่งสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยิ่ง แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตรดังกล่าวมานี้ยังได้ส่งเสริมให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แนวคิดอื่น ๆ ซึ่งเป็นแนวคิดเฉพาะพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ได้แก่ แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา

4.1.10 กษัตริย์แห่งความพอเพียง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาก่อน พ.ศ. 2539 ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งใน พ.ศ. 2540 ได้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาไว้ เนื่องจากทรงมองเห็นทางรอด เป็นกุศโลบายให้ประชาชนมัธยัสถ์ ไม่ยึดติดกับบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ความพอเพียง หมายถึง พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ให้ความสำคัญกับคุณธรรมหรือความดี ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของทุนนิยม แนวพระราชดำรินี้มีที่มาจากหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับประเทศ สังคม องค์กร และบุคคลทั่วไปเพื่อการใช้ชีวิตของราษฎรในทุกด้านและการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมให้มีความสุขอย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541 ที่สะท้อนถึงหลักการสำคัญของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความว่า “ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล” (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, น. 29) พระบรมราโชวาทองค์เดียวกันนี้ ยังได้ขยายความแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อีกว่า

คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียน คนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2554, น. 26)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมี บทบาทส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลายในสังคมไทย ผ่านทั้งพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ พระราชจริยวัตรที่เป็นแบบอย่างของความพอเพียง และการประกอบพระราชกรณียกิจบนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 7 ทศวรรษ เกิดเป็น อัตลักษณ์ใหม่เฉพาะพระองค์อย่างเด่นชัด เวลาต่อมารัฐบาลไทยได้น้อมนำหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศภายใต้บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ดังในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9-12 (ปิยนาล บุนนาค, และ คณะ, 2554, น. 120, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2557, น. 43-57) อันแสดงให้เห็นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคน สังคมและ ประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงเป็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างเด่นชัด โดยมีการนำเสนอแนวคิดนี้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างสม่ำเสมอ ดังในเรื่องสยามรัฐมณเฑียร แก้ว กล่าวถึงสาระสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในการขึ้นและเป็นแบบอย่างตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

การพัฒนาต้องทำตามลำดับ	เกิดคุณพร้อมสรรพ
สร้างเสริมฐานชีวิตมั่นคง	
พออยู่พอกินดำรง	จิตแจ้งจำนง
เดินตามแนวพระภูบาล	
สมควรตามแต่พื้นฐาน	รู้พอประมาณ
ค่อยก่ค่อยเสริมขึ้นไป	
เศรษฐกิจคู่กับจิตใจ	องค์พระทรงชัย
ทรงชี้ทางถูกดีงาม	
หลงเพียงวัตถุเสื่อมทราม	ดังจุดไฟลาม
ละโมภมิรู้จักตน	
เศรษฐกิจพอเพียงนำผล	เนกแสงส่องดล
ชีพีมืดมนมองผ่องพราย	

(วรวิทย์ ภัคดิบุรุษ, 2554, น. 62)

ในวรรณกรรมโศกาลัยพบว่าการบรรยายถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บรรยายไว้เพียงสั้น ๆ โดยการเอ่ยอ้างถึงเพียงชื่อของพระราชดำริ ไม่ได้อธิบายถึงหลักการหรือแนวคิดสำคัญของพระราชดำริ แต่มักจะกล่าวถึงผลสัมฤทธิ์แห่งแนวพระราชดำรินำมาซึ่งความผาสุกของราษฎรมากกว่า แสดงให้

เห็นว่า ช่วงระยะเวลาการสวรรคต ประชาชนรับรู้และมีความเข้าใจต่อแนวพระราชดำริดังกล่าวเป็นอย่างดีแพร่หลายแล้ว เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการเผยแพร่พระอัจฉริยภาพของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอหลากหลายช่องทางเพื่อแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดเรื่องความยาวของบทประพันธ์ เนื่องจากวรรณกรรมโศกาลัยมักจะเป็นการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้นนำมาตีพิมพ์รวมกัน จึงไม่มีพื้นที่สำหรับการเขียนอธิบายขยายความมากนัก ดังในเรื่องมงกุฎฟ้า กล่าวถึงการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นแบบอย่างของความพอเพียงให้แก่ประชาชนดังเนื้อความว่า

ทุกแดนดินถิ่นราษฎร์พระบาทอย่าง ราชกิจทฤษฎีทรงขึ้นน้ำ	โครงการสร้างสุขพสกไมตกต่ำ ยกกิจกรรมก่อปรก่หลัก “พอเพียง” (ทองใบ แทนมนี, 2560, น. 46)
และ หนึ่งแบบอย่างความพอเพียงเพื่อผู้อื่น กว่าสี่พันโครงการพัฒนา	เจ็ดสิบปีพลิกพื้นหมื่นปัญหา เย็นศิระทั่วหล้าเพราะภูมิ (วราภรณ์ ธรรมทิพย์สกุล, 2560, น. 101)

ในเรื่องสั้นและนวนิยายเฉลิมพระเกียรติผู้แต่งกล่าวถึงแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชน ดังในเรื่องสั้นชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา ในบทสนทนาของตัวละคร กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานให้แก่ประชาชนชาวไทยได้น้อมนำไปปรับใช้ปฏิบัติกัน เพื่อให้มีกินมีใช้กันอย่างพอเพียง พอประมาณ ถ้าเหลือจากกินจากใช้แล้วก็ค่อยนำไปเก็บออม เพื่อความสมดุลในครอบครัว (พลอยพินแสง, 2558, น. 67)

ส่วนนวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ กล่าวถึงหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านคำพูดของตัวละคร ไว้ว่า “พอทำตามในหลวงคือ พอดีและพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก ซึ่งจะทำให้เราอยู่ได้อย่างสงบสุข” (กฤษณา อโศกสิน, 2553, น. 274) และนวนิยายเรื่องลูกหนี้ที่รัก มีเนื้อหานำเสนอการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาการมีหนี้สินล้นพ้นตัวของผู้คนในสังคมเมือง หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏผ่านบทสนทนาของตัวละครระหว่าง “การดี” กับ “ออมสิน” ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า จากที่คนทั่วไปมักเข้าใจว่าการใช้ชีวิตพอเพียง คือ การทำไร่นาเนื่องมาจากการรับรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ แต่แท้จริงแล้วนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการอยู่ที่การพึ่งตัวเองให้ได้ ใช้ชีวิตให้สมดุล ไม่ได้หมายความว่าต้องปลูกหรือทำทุกอย่างไว้กินและใช้แต่ทำให้มีกินมีใช้แบบพอตัว อีกทั้ง สังคมยุคนี้ส่วนใหญ่รับรู้เรื่องราวจากภาพที่เห็นแล้วไม่คิดต่อกัน เห็นแค่ไหน

คิดแค่นั้น ทั้ง ๆ ที่พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ท่านทำเพื่อสื่อให้เห็นถึงแนวคิดการประหยัดที่กว้างกว่าสิ่งที่เห็น ทุกคนจึงไม่จำเป็นต้องใช้ยาเสพติดให้เกลี้ยงหลอดตามพระองค์ แค่อใช้จ่ายให้รายรับสมดุลกับรายจ่าย เหลือเก็บออมเพื่อดูแลพ่อแม่และตัวเองในอนาคตและแบ่งปันคนอื่นบ้างก็เพียงพอแล้ว (ชาครียา, 2554, น. 42-43) และในคำพูดของตัวละคร “การดี” ตอนหนึ่ง ยังได้เน้นย้ำให้เห็นแนวคิดสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังเนื้อความว่า

“หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมีง่าย ๆ คือ ความพอประมาณ พอดี มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง วิธีการก็ง่าย คือใช้ชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และรอบคอบ...เห็นมั๊ยว่าไม่มีตอนไหนเลยที่พูดว่าชีวิตพอเพียงต้องไปทำอะไรทำนา”

(ชาครียา, 2554, น. 78)

นวนิยายเรื่องรอยรักในดวงใจ นำเสนอแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างเข้าใจได้ง่าย ผ่านคำพูดของตัวละคร “รัตติกาล” ดังเนื้อความ

“ถ้าพื้นฐานคนเราตั้งอยู่บนความพอเพียงและรู้จักเพียงพอในสิ่งที่ยั่งยืน ไม่จำเป็นทั้งหลายเราก็มีความสุขได้ง่ายๆ แม้อาจไม่รวยล้นฟ้าแต่ก็มีความสุข ถ้าจะให้แม่เลือกระหว่างรวยแต่ต้องร่นวายเป็นปัญหาต่างๆ และการแข่งขันไม่จบไม่สิ้น แม่ขอเลือกมีความสุขกับชีวิตและได้มีเวลาอยู่กับครอบครัวที่รักดีกว่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนที่ทำธุรกิจใหญ่ ๆ หรือคนที่ร่ำรวยอยู่แล้วจะไม่ดีหรือไม่มีความสุขนะ เพราะมาตรฐานความสุขของคนเราแตกต่างกัน ความพอเพียงที่ว่านั้นไม่ได้หมายความว่าเราต้องอยู่อย่างยากจน แต่ให้เราอยู่อย่างมีความสุขและไม่เบียดเบียนใคร”

รัตติกาลถ่ายทอดคำสอนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกมาได้เข้าใจง่าย จนควินไม่สงสัยอะไรอีก เขาพยักหน้ารับอย่างเข้าใจและรู้สึกดีกับสิ่งที่ได้ฟัง

(รมย์นลิน, 2557, น. 152)

ในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน นำเสนอแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงโดยการบรรยายถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การเป็นแบบอย่างของความพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทั้งในชีวิตประจำวันและการทรงงาน ดังหนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ บรรยายไว้ว่า

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตลอดมา เพื่อให้ดำเนินชีวิตบนทางสายกลางเพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนใน กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ความพอเพียงในความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันผลกระทบอันเกิด จากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน หลักเศรษฐกิจพอเพียงนี้จะทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้

(ธัมม ศิริพรมรินทร์, 2559, น. 74-75)

หนังสือการ์ตูนเรื่อง การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน กล่าวถึง พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นแบบอย่างของความพอเพียงในการทรงงาน ดังในการเสด็จประพาส เยี่ยมราษฎรในภาคอีสานวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ทรงมีพระราชดำรัสให้ทางจังหวัดต่าง ๆ ที่เตรียมการรับเสด็จถือหลักประหยัดให้มากที่สุด เพราะพระองค์ไม่ถือว่าที่ประทับในการรับเสด็จนั้น จะเล็กหรือใหญ่อย่างใดเป็นสำคัญ (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 110)

แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงอย่างแพร่หลาย โดยกล่าวถึงการพระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สาระสำคัญของแนวคิดปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ และการประหยัดอดออม ดังในเพลงพ่อแห่งแผ่นดิน กล่าวถึง การพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปเป็นแนวทางการใช้ชีวิต และเป็นปรัชญาที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เพลงพอเพียงเยี่ยงพ่อ กล่าวถึงการพระราชทานปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงและสาระสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ พึ่งตนเองได้ และมีคุณธรรม ทั้งความเพียรและการประหยัดอดออม และเพลงปาริภักดิ์ กล่าวถึงการพระราชทาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชน เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขบนหลักทางสาย กลาง อีกทั้งการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ และการรู้จักประหยัดอดออม ดังเนื้อความว่า “*พระผ่านหล้าพา ไทยให้มีสุข ปลดเปลื้องทุกข์ปลดปล่อยนิจศีล ให้รู้จักหนทางพออยู่กิน เป็นอาณัติวิถีทางสายกลาง ทรงแนะนำคำสอนทฤษฎีใหม่ เพื่อชีวิตสดใสสุขสว่าง รู้อดออมรู้จักไม่จืดจาง*”

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมักเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมบทเพลง อันเป็นการย้ำให้ เน้นว่าเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญอันปรากฏประจักษ์เป็นที่รับรู้ทั่วไปในสังคมไทย และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นกษัตริย์แห่งความพอเพียงที่วรรณกรรมบทเพลงได้ ขบเน้นไปในทิศทางเดียวกันและสัมพันธ์กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทอื่น ๆ

แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงเป็นแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นใหม่และมีเอกลักษณ์เฉพาะพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่เด่นชัดที่สุดในแนวคิดเฉพาะพระองค์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นใหม่ เนื่องจากพระราช จริยวัตรและพระราชกรณียกิจที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างสม่ำเสมอยาวนาน อีกทั้งการพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต การเป็นแบบอย่างของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทรงงานและพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติ ตลอดจนแนวพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นตัวอย่างของการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการทำเกษตรกรรมแบบไร่นา สวนผสม วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจึงสามารถขบเน้นแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงได้อย่างชัดเจน อีกทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทุกประเภทที่แต่งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาต่างขบเน้นแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงไปในทิศทางเดียวกัน จนเป็นเนื้อหาสำคัญที่มักปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทั้งหมดเหล่านี้จึงได้หล่อหลอมให้แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงเกิดขึ้นและเคลื่อนไหวผ่านห้วงเวลาสองทศวรรษ จนกลายเป็นแนวคิดเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีพลวัตไปจากที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยเป็นแนวคิดเดิมที่มีการขบเน้นคุณลักษณะบางประการให้โดดเด่น ได้แก่ เทวดาเดินดิน ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุปถัมภ์ทุกศาสนา พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอดีตดิ้นะ ครูแห่งแผ่นดิน พ่อแห่งแผ่นดิน กษัตริย์นักพัฒนา กษัตริย์แห่งการเกษตร และเป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ได้แก่ พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินและกษัตริย์แห่งความพอเพียง ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างคติเทวราชา พุทธราชา และธรรมราชา โดยการคำนึงถึงความสัมพันธ์กับความเป็นจริงขององค์พระมหากษัตริย์และบริบทสังคมร่วมสมัย ทำให้พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะพระองค์ โดยในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยต่างประเภททั้งวรรณกรรมร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้ว และวรรณกรรมบทเพลง มักปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีพลวัตนี้ในทำนองเดียวกัน อย่างไรก็ตาม แนวคิดบางแนวคิดอาจปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางประเภท แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ดังกล่าวมานี้ทำให้ภาพของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 เป็นภาพสะท้อนแตกต่างไปจากภาพในอุดมคติของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ อันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตร ทรงเป็นกษัตริย์แบบใหม่ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทสังคมและเป็นภาพที่น่าจดจำ ทำให้สถาบันกษัตริย์ยังคงสามารถผูกศรัทธาอย่างเหนียวแน่นกับประชาชน และแสดงให้เห็นความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทยในบริบทโลก

ยุคโลกาภิวัตน์และทุนนิยมตามแนวทางการพัฒนาของตะวันตก แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์นี้ยังเป็นแกนหลักสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9 ในมิติอื่น ๆ รวมทั้งการกำหนดทิศทางและลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้อีกด้วย

4.2 พลวัตในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์

ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ภาพของพระมหากษัตริย์ที่ผู้แต่งประกอบสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประูแต่ง เพื่อสื่อความหมายและคุณค่าในสังคมวัฒนธรรมไทย ภาพเสนอดังกล่าวนี้อาจไม่ใช่ความจริงทั้งหมด

จากการประมวลภาพเสนอพระมหากษัตริย์ของไทยในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตปรากฏทั้งหมด 34 ภาพ (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, ประคอง นิมมาน เหมินทร์, 2542, ปัทมา ทิมประเสริฐกุล, 2547, วันชนะ ทองคำเภา, 2550, มารศรี สอทิพย์, 2551, วรณญา อัจฉริยบดี, 2554, ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม, 2557) ดังนี้

- 1) ผู้ทรงมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง
- 2) ผู้ทรงมีพระราชทรัพย์
- 3) ผู้ทรงมีเกียรติยศ
- 4) ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ
- 5) ผู้ทรงเป็นปราชญ์ทั้งทางโลกและทางธรรม
- 6) ผู้มีบุญญาบารมี
- 7) ผู้ทรงครองราชธรรม
- 8) ผู้ทรงรักความเป็นไทยหรือความเป็นอิสระอย่างยิ่ง
- 9) ผู้ทรงพระบรมเดชานุภาพ
- 10) ผู้ทรงเป็นนักรบ กล้าหาญ และเข้มแข็ง
- 11) ผู้ทรงปราบยุคเข็ญ
- 12) ผู้ทรงสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น
- 13) วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย
- 14) ผู้ทรงบันดาลความสุขสมบูรณ์แก่บ้านเมือง
- 15) ผู้มีพระรูปโฉมสง่างาม มีรูปร่างและบุคลิกลักษณะที่ดี
- 16) ผู้มีพระราชจริยวัตรเที่ยงงาม อ่อนโยน สุขุม และอ่อนหวาน

- 17) ผู้ทรงเป็นมนุษยธรรมดาที่ทรงเป็นประมุข
- 18) ผู้ทรงเป็นพ่อที่ห่วงใยและดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด
- 19) ผู้ทรงเป็นครูอาจารย์สั่งสอนชาวไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้
- 20) ผู้ทรงฝึกฝน ศรัทธา และเป็นศาสนูปถัมภกในพุทธศาสนา
- 21) ผู้ทรงมีความเชื่อในอำนาจที่มองไม่เห็น
- 22) ผู้ทรงทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก และมองการณ์ไกล
- 23) ผู้ทรงใกล้ชิดและเป็นที่รักของชนทุกชั้น
- 24) ผู้ทรงโปรดศิลปะและวิทยาการ
- 25) ผู้ทรงโปรดธรรมชาติและศิลปะ
- 26) ผู้ทรงเป็นนักอนุรักษ์นิยม พินฟูศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ
- 27) ผู้ทรงเป็นนักพัฒนาที่เอาพระราชหฤทัยใส่ราษฎร
- 28) ผู้ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชสมัยใหม่
- 29) พระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่เสด็จประพาสต่างประเทศ
- 30) ผู้ทรงรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ท่ามกลางการคุกคามของชาติตะวันตก
- 31) ผู้ทรงปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวไทย
- 32) ผู้ทรงมีน้ำพระทัยประชาธิปไตยและทรงวางรากฐานประชาธิปไตย
- 33) ผู้ทรงเชื่อมั่นว่าการศึกษาของประชาชนเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาบ้านเมือง
ทุก ๆ ด้าน
- 34) ผู้ทรงสละราชสมบัติและทรงประทับอยู่ที่ต่างประเทศ

เมื่อพิจารณาภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏอย่างสม่าเสมอและเป็นภาพเสนอที่เชื่อมโยงกับความร่วมสมัยแห่งการเป็นผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์ วรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้นำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เคยปรากฏในวรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่สำคัญ ทั้งหมด 10 ภาพ ได้แก่ 1) กษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพเป็นเลิศในสหวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน 2) กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย 3) กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ 4) กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชน 5) กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน 6) กษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน

7) กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี 8) กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ 9) กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และ 10) กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน สามารถอธิบาย โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.2.1 กษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้าน

การเป็นผู้มีความรู้หรือปัญญาเหนือกว่าคนทั้งปวงเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระมหากษัตริย์ตามความคิดของพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยของไทย กล่าวว่า พระโพธิสัตว์ได้รับการสมมติจากมหาชนให้เป็นกษัตริย์เพราะทรงมีปัญญาเหนือกว่าคนทั้งหลาย (พญาสิทธิ, 2551, น. 307) ความมีปัญญาเป็นเลิศกว่าคนทั้งปวงจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของบุคคลที่ทำให้ได้รับการยอมรับและยกย่องในฐานะผู้นำตามความคิดของพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. 66-110) กล่าวว่า ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ทรงเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถ โดยเฉพาะทางด้านการสงคราม ด้านการปกครองบ้านเมือง ทรงเป็นปราชญ์ทั้งทางโลกและทางธรรม และทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านใดด้านหนึ่งเฉพาะพระองค์ ได้แก่ การประดิษฐ์อักษรไทย ศิลปศาสตร์ การรู้เท่าทันโลกและทรงล่วงรู้จิตใจของคนทั้งปวง ด้านจิตวิทยาและไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การคล้องช้าง การคล้องและการค้าขาย วิทยาการสมัยใหม่ ภาษาต่างประเทศ การรู้จักเลือกรับสิ่งใหม่และอนุรักษ์สิ่งเก่า และด้านการแต่งคำประพันธ์

พระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์สัมพันธ์กับบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ ในยุคที่ต้องทำสงครามป้องกันพระราชอาณาจักรจากข้าศึกศัตรูและอิทธิพลของการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีพระอัจฉริยภาพทางการสงครามและเป็นผู้รู้ธรรมเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างในศิลาจารึกหลักที่ 6 *ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง* กล่าวถึงพญาสิทธิว่า ทรง “เชี่ยวชาญในทางโหราศาสตร์มีพยากรณ์เป็นต้น ทรงรู้สภาวะแห่งพระไตรปิฎก” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) เรื่อง *ลิลิตยวนพ่าย* บรรยายไว้ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงชำนาญและรอบรู้ในกลศึก โหราศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ทรงรู้เท่าทันโลกและทรงล่วงรู้จิตใจของคนทั้งปวง (2513, น. 18-20) คุณสมบัติดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่า ยังมีลักษณะของความเป็นอุดมคติค่อนข้างสูง

ต่อมาในยุคที่บ้านเมืองได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตก ทำให้พระมหากษัตริย์นับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ทรงมีพระอัจฉริยภาพในศาสตร์สมัยใหม่ของประเทศตะวันตก เพื่อแสดงถึงความเป็นอารยะและเอื้ออำนวยต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองจนเป็นเหตุให้ทรงสามารถนำพาบ้านเมืองพ้นจากลัทธิล้าอาณานิคม ดังเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ บรรยายไว้ว่า สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาสามารถด้านโหราศาสตร์และดาราศาสตร์ จากการคาดคะเนเหตุการณ์การเกิดสุริยุปราคาได้อย่างแม่นยำ (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 224)

เห็นได้ว่า ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระอัจฉริยภาพอันเป็นเลิศรอบด้านยังไม่ปรากฏแต่ยังเป็นภาพที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถที่โดดเด่นเฉพาะด้านเท่านั้น โดยเฉพาะภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะทุกแขนงที่แสดงถึงความเป็นศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ยังไม่เคยปรากฏเป็นภาพของพระองค์กษัตริย์พระองค์ใดมาก่อน

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้าน แตกต่างไปจากภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทย โดยนำเสนอภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการรอบด้านอย่างกว้างขวาง อันประกอบไปด้วยศาสตร์และศิลปะนานาแขนงของโลกสมัยใหม่ ได้แก่ ด้านกีฬา ด้านการสื่อสาร ด้านแผนที่และการพยากรณ์ ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้านการพัฒนาพลหลวง ด้านศิลปะสมัยใหม่ทุกแขนง และด้านแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ พระอัจฉริยภาพเหล่านี้ มีเพียงปรากฏเป็นจำนวนมากแต่เป็นความรู้ความสามารถที่ทันสมัยและทันโลก นำมาประยุกต์ใช้ได้จริงและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในบริบทสังคมร่วมสมัย

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมอันเป็นสหวิทยาการสมัยใหม่ ได้ทรงนำพระอัจฉริยภาพต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ในการทรงงานและการดำเนินโครงการพระราชดำริเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงให้แกราษฎร ดังในเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว บรรยายไว้ว่า

พระหลักชาติหลักชัยพัฒนา	ทรงพระปัญญา
ยิ่งล้ำกษัตริย์ใดในสกล	
นานานวัตกรรมอำไพ	ก่อเกิดเพื่อไทย
ทรงชาญเชิงวิทย์ประดิษฐ์การ	
เนืองหนุนคุณค้ำมหาศาล	พระเอื้อเออาการ
เพื่อชนเพื่อชาติก้าวไกล	
ฝนหลวงเปรียบดั่งน้ำพระทัย	จากห้วงสุราลัย
หลังเลี้ยงประชาเปรมปรีดิ์	
กั้นน้ำชัยพัฒนานราศัย	พระทรงห่วงใย
ปัญหาน้ำเสียบรรเทาหลง	
เครื่องกลเติมอากาศเคียงคง	พระสร้างสรรค์ทรง
ประยุกต์จากภูมิปัญญาไทย	
หลากหลายวิศวกรรมเกรียงไกร	องค์พระภูวนัย

ทรงเพียรช่วยอำนาวยชน

พลังงานทดแทนทวีผล

บังเกิดคุณดล

ทรงวางรากฐานดำรง

ก่อก่อปรโครงการส่วนพระองค์

คู่ชาติยืนยง

เผยแผ่คุณเพื่อแผ่นดินไท

(วรุณ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 32)

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีอัจฉริยภาพในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งเรื่องดิน น้ำ ป่า และลมฟ้าอากาศอย่างประจักษ์ชัด สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชน อีกทั้งพระอัจฉริยภาพอันล้ำเลิศต่าง ๆ เมื่อประมวลรวมกันแล้วได้แสดงให้เห็นว่า ทรงมีพระอัจฉริยภาพในการพัฒนามนุษย์ อันเป็นที่มาของการถวयरางวัลและพระเกียรติคุณต่าง ๆ เห็นได้ว่าภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่มีพระอัจฉริยภาพดังกล่าวนี้ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน ดังที่วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน บรรยายไว้ว่า

ทรงเป็นนักธรณีที่เชี่ยวชาญ

ประเมินการณดินน้ำล้ำวิสัย

ทั้งลมฟ้าอากาศธาตุวิชัย

ลบแล้งได้ด้วยฝนหลวงร่วงเมฆา

พระทรงเป็นยิ่งปราชญ์ทุกศาสตร์ศิลป์

โลกระบิลวิสัยทัศน์วิวัฒน์ล้ำ

จึ่งรางวัลสิทธิบัตรหลากอัตรา

เหรียญ “สูงสุดการพัฒนาฯ” เหนือค่าใด

(ประยอม ชองทอง, 2560, น. 139)

ส่วนในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ พบว่า ปรากฏภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่อย่างเด่นชัด โดยเป็นพระอัจฉริยภาพที่ได้ทรงนำมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมไทยสมัยใหม่ ได้แก่ นวนิยายเรื่องไต้ร่มใบกัณฑ์ (2554) ของ ชมจันทร์ นำเสนอพระอัจฉริยภาพในการค้นคว้าพลังงานทดแทนไบโอดีเซลเพื่อแก้ไข การขาดแคลนปัญหาพลังงานในอนาคต และเป็นการผลิตพลังงานที่สะอาด เป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ (2554) ของ ร่มแก้ว นำเสนอพระอัจฉริยภาพการพัฒนาฝนหลวง เพื่อช่วยเหลือปัญหาภัยแล้งในการทำเกษตรกรรมให้แก่ราษฎร ทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาฝนหลวงตามแนวพระราชดำรินี้อาศัยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สามารถทำให้ฝนตกในบริเวณที่ต้องการได้จริง เป็นลักษณะของ “การขอฝน” แบบไม่อิงกับความเชื่อในอดีต อันแสดงให้เห็นว่า พระอัจฉริยภาพในการพัฒนาโครงการฝนหลวงสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการเรื่องลม ฟ้า และอากาศได้อย่างเป็นเลิศ ยากที่จะหาผู้ใดมีความรู้และเข้าพระทัยได้เทียบเท่ากับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้านยังนำเสนออย่างชัดเจนในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังที่หนังสือเรื่อง *พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน* นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ผ่านตัวละครพระมหาชนกเป็นกษัตริย์ผู้ทรงเปี่ยมด้วยปัญญา พระมหาชนกทรงใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาวาฬเมืองท่าลายตันมะม่วง และชาวเมืองหลงผิดในโมหภูมิทั้งหลายด้วยการสร้างสถาบันการศึกษาเพื่อให้ผู้คนมีปัญญา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 100-111) เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า สังคมต้องการผู้นำที่มีปัญญาเพื่อนำพาบ้านเมืองให้ก้าวพ้นวิกฤตต่าง ๆ ไปได้ ผู้นำที่มีปัญญาจึงมีความสำคัญและเป็นหัวใจสำคัญแห่งความเจริญของสังคมและชาติบ้านเมือง

ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงได้รับการประกาศพระเกียรติคุณทั้งในและต่างประเทศยังทำให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพเป็นเลิศอย่างชัดเจน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงได้รับการถวายรางวัลและพระเกียรติคุณจำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ดังในหนังสือเรื่อง *การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน* มีเนื้อความบรรยายไว้ว่า ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญา “พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย” (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 101-102) และการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติยศด้านการพัฒนาของโครงการแห่งสหประชาชาติ (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 141)

วรรณกรรมบทเพลงยังได้นำเสนอภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้านไว้มาก และมักเป็นเนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ดังในเพลงดินอุดม น้ำสมบูรณ์ ด้วยพระบารมี กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการเรื่องน้ำ เพลงพ่อฟ้าหลวง กล่าวถึงทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์และนักดนตรี และเพลงพ่อแห่งแผ่นดิน กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านดนตรี การพระราชนิพนธ์วรรณกรรม ด้านการกีฬา ด้านการสื่อสาร ด้านพลังงาน และการคิดค้นพัฒนาผลงาน ดังเนื้อความว่า “*อัศจรรย์ป็นครองศาสตร์ครองศิลป์การดนตรี ร้อยกรองบทกวีซึ่งกลม...มหาราชปราดเปรื่องเรื่องเรื่องของกีฬา ล้ำเลิศสื่อสารพลังงานแทนแก้ปัญหา*”

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ ที่เคยกล่าวไว้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ กษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปิน หมายถึง ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ที่มีความสามารถทางศิลปะทุกแขนง ซึ่งเป็นภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ไม่เคยปรากฏในพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดมาก่อน ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินมีที่มาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะหลากหลายแขนงปรากฏเป็นที่ประจักษ์ ทั้งด้านทัศนศิลป์ งานช่างฝีมือ ดุริยางคศิลป์ และวรรณศิลป์ จึงเป็นเหตุให้

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อม ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529 (2549, น. 11-19)

แม้ว่าภาพเสนอพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศิลปินปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาก่อน แต่ไม่ได้ชี้เน้นในฐานะที่ทรงเป็นอัครศิลปินหรือศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ มีพระปรีชาสามารถด้านศิลปะร่วมสมัยอย่างกว้างขวางทุกด้านดังเช่นภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรผู้ทรงเป็นอัครศิลปิน ดังในเรื่องกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ กล่าวถึงทรงโปรดงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ได้แก่ การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดและบูรณะพระพุทธรูป ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการออกแบบก่อสร้างวัดอย่างจริงจัง หรือแม้ในการหลอมพระพุทธรูปก็ทรงร่วมด้วย ความว่า “เสด็จทรงหิบบัณฑิตพรหมหรือขุน นาค ใส่ในปากเบ้าเปลวที่เหลวหลอม แล้วทรงคืบหนีบคีมเข้ารัดรอบ เกล็ดทองรินประคั่นกาญจนา สู้ทนเพลิงเรืองแสงที่แรงร้อน ไม่ย่อหย่อนพระศรัทธาแน่นกล้าหาญ” (นายมี, 2517, น. 23) ด้วยเหตุนี้ ทำให้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวัดมากกว่ารัชกาลใด ๆ ดังที่คุณพุ่มกล่าวไว้ใน เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติว่า มีจำนวนถึง 65 วัด (คุณพุ่ม, 2566) เห็นได้ว่า กวีไม่ได้กล่าวถึง พระอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างชัดเจนตรงไปตรงมานัก แต่ได้แสดงให้เห็นว่าทรงมีพระราชกรณียกิจที่ สัมพันธ์กับเรื่องงานศิลปะ

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์มักกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของ พระมหากษัตริย์ด้านวรรณศิลป์เป็นสำคัญ ดังในเรื่องลิลิตของพระองค์เจ้าคำดวงคฤศน บรยายถึง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองที่ล้วนแต่ไพเราะ ทั้งสิ้น (กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2516, น. 27) เรื่องกลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ สรรเสริญว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกวีเอกในสมัยรัตนโกสินทร์ อันแสดง ให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพที่เป็นเอกเฉพาะด้านวรรณศิลป์ของไทย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม พระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 175) และเรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เก้าเจ้าอยู่หัว บรยายว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมทั้ง ร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงเป็นปราชญ์และกวีเอกที่ทั่วโลกล้วนสรรเสริญ (วิจิตรวาทกิจ, 2537, น. 106)

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจำนวน 2 เรื่อง มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพใน ในฐานะอัครศิลปินโดยเฉพาะ อันได้นำเสนอภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินไว้อย่างชัดเจนและมี รายละเอียดค่อนข้างมาก ทำให้เห็นได้ว่า ทรงมีพระอัจฉริยภาพในศิลปะนานาแขนง ได้แก่ เรื่องลิลิต

อัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ และเรื่องลิลิตอัครศิลปิน “นวมินทร์มหาราชา” (2542) ของ ถวัลย์ าศจรัส

เรื่องลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ภาพถ่าย และดนตรี ดังตัวอย่างที่บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพ ดังนี้

ภูบาลทรงงานศิลป์จากเครื่องบินพระที่นั่ง ครั้งเสด็จเชียงใหม่ ใฝ่พระทัย
ทอดพระเนตร ทรงสังเกตทุกขณะ จังหวะเครื่องบินสองลำ ทำหน้าที่ตามหมาย
บินถวายอารักขา แต่ราชาธิบดี ปรากฏมีภาพงาม ต้องตามกระบวนศิลป์ บินเข้า
เขตวงกลม ระดมในหมู่เมฆ เป็นเอกได้เส้นแรง ทั้งเงาแสงและสี มีโอกาสบันทึกไว้
เหตุเพราะอยู่ชิดใกล้ อีกถ้าประสบการณ์

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2539, น. 153)

เรื่องลิลิตอัครศิลปิน “นวมินทร์มหาราชา” (2542) ของ ถวัลย์ าศจรัส กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพถ่าย หัตถกรรม งานช่างศิลปะการแสดง ดนตรี และวรรณศิลป์ ดังตัวอย่างที่บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านประติมากรรม ทรงหล่อพระพุทธรูปเพื่อพระราชทานเป็นสิริมงคลแก่ประชาชน ดังนี้

ในปีศูนย์เก้าต่อ	เจือชาติ
ทรงหล่อพระพุทธรูป	บพิตรรัง
ร้อยองค์ที่จอมปราชน	มอต่าง จังหวัด
เป็นเครื่องสถิตตั้ง	หนึ่งแคว้นผองไทย

ปางพุทธศิลป์เด่นล้ำ	เลิศองค์
คงเนื่องจากพระทรง	สั่งหล้า
ปรีชาโด่งเป็นมง-	คลแก่ พสก
ใครท่องถึงสามฟ้า	ไม่แมนใดเผื่อ

(ถวัลย์ าศจรัส, 2542, น. 35)

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ อันได้ขบเน้นให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยพระอัจฉริยภาพทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างรอบด้าน ดังในเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว ผู้แต่งได้บรรยายว่า ทรงมีอัจฉริยภาพทางด้านศิลปะในฐานะเอกอัคร

ศิลปินแห่งแผ่นดิน และบรรยายถึงพระอัจฉริยภาพทางศิลปะด้านต่าง ๆ ที่แสดงถึงภาพเสนออัครศิลปินหรือศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม และภาพถ่าย ดังนี้

ภูดินทร์อัจฉริยะล้ำ	เลอศิลป์
เอกอัครศิลปิน	ปิ่นหล้า
พระเกียรติเกริกถรณ์	นฤโฆษ ยิงนา
ลือตรลบเลื่องฟ้า	เฟื่องฟุ้งพิเศษศรี

.....

พระสรรค์พระเสกสร้าง	ศิลปกรรม
พระพิริยะหนุนนำ	เลิศล้ำ
พระรังสฤษฎ์พิสิฐสัม-	ฤทธิ์คู่ ไผทนา
พระก่อพระก่อปรถวัน	ถ่องแท้ประเสริฐศิลป์
จอมนรินทร์ดุจเทพไท้	นฤมิต
งานจิตรกรรมไพจิตร	ประจักษ์แจ้ง
ทรงคุณค่าสืบสกลิต	เทิดคู่ ภาพเฮย
ธารแห่งศิลป์ดับแล้ง	ชุ่มชื่นหลุกัย
ทรงชัยชูชาติเรือง	วราภา
สรรพศิลป์ส่องนครา	เฟริศแพร่
เลอลักษณ์เลิศประติมา-	กรรมก่อ เกิดแล
ไต้ร่มบุญราชแผ้ว	ผ่องสร้างอุปถัมภ์
หัตถกรรมผลเอกอ้าง	อนันต์คุณ
ทรงประดิษฐ์พิสิฐสุนทร	สงสร้าง
ฝัพระหัตถ์ทรงบุญ	บานเบิก โลกแล
ภาพถ่ายงามมีร้าง	ท่านไท้รังสรรค์

(วรุฒิ ภักดีบุรุษ, 2554, น. 36-37)

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองโคกาลัย นำเสนอภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในฐานะของอัครศิลปิน โดยผู้แต่งใช้คำแทนพระนามว่า “อัครศิลปิน” และบรรยายถึงพระปรีชาสามารถทางด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ดังในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน มีเนื้อความดังนี้

“อัครศิลปิน” ปิ่นไผท	“จิตรกรรม” อำไพ
“ภาพถ่าย” “สถาปัตยกรรม” “หัตถศิลป์”	
“งานปั้น” “วรรณกรรม”	กานท์กวี อัจฉริยะ “นวนิพนธ์”

โลกยนิ “ดนตรี” คีตการ

(สีชล สะอิมิ, 2560, น. 211)

เรื่องร้อยมณีน้าตา ผู้แต่งได้อ้างถึงชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพด้าน
การพระราชนิพนธ์บทเพลงและนำชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์มาสร้างสรรค์วรรณศิลป์เพื่อแสดงความ
อาลัยต่อการสวรรคตได้อย่างน่าประทับใจ ดังนี้

“สายลม” สงบเงียบเยียบเย็น “ใกล้รุ่ง” ลำเค็ญ
“ยามเย็น” อารมณ์อ่อนระโหย
“ยามค่ำ” ร่ำไห้ใจโรย “สายฝน” ปรายโปรย
“แผ่นดินของเรา” เคล้าน้ำตา
น้อมรำลึกพระกรุณา ทรงเกื้อประชา
ทรงวาด “ชะตาชีวิต” ชน
พอเพียงเลี้ยงไทย “ไกลกังวล” “ยิ้มสู้” อดทน
สุขใจได้ร่มพระบารมี
“ดวงใจกับความรัก” มี เพื่อ “รัก” รักดี
แต่พระภูมินทร์ปิ่นไฟท
ทุกความทรงจำ “เตือนใจ” แม้นานเพียงใด
พระสลิท “ในดวงใจนิรันดร์”

(วิณา วุฒิจำนงค์, 2560, น. 70)

ส่วนในวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติ พบว่า กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านศิลปะหลากหลายแขนง ดังในนวนิยายเรื่องหัวใจใกล้รุ่ง
กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์เพลง เรื่องในร่มเงารัก กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพใน
การเป็นอัครศิลปิน ด้านจิตรกรรม และการต่อเรือ เรื่องรอยรักในดวงใจ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพ
ด้านดนตรี เรื่องเพลงรักรอยฝัน กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพ ดังนวนิยายเรื่องหัวใจใกล้
รุ่ง นำเสนอภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านการ
พระราชนิพนธ์บทเพลง โดยผู้แต่งได้นำเนื้อร้องของบทเพลงพระราชนิพนธ์จำนวนหลายบทเพลง มาใช้
ในการเปิดเรื่องของแต่ละตอน และแทรกในเนื้อหาของเรื่อง โดยเป็นบทเพลงที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องใน
แต่ละตอน ลักษณะเช่นนี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 9 แล้ว ยังแสดงถึงการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่น่าสนใจ ดังตัวอย่าง

บทเพลงที่ 11

ชะตาชีวิต

นกน้อยคล้อยบินมาเดียวดาย

คิดคิดมิวายกังวลให้หม่นกตัญญูหมอง

ชาตมวลมิตรไร้คนสนิหฺคุเคียงครอง หลงไหลหมายปองคนปราณี

(อิสยาห์, 2554, น. 166)

ผู้แต่งได้เปิดเรื่องด้วยบทเพลงชะตาชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ในเรื่องที่ตัวละครสร้อยแสงแขประสบเคราะห์กรรมสูญเสียการได้ยินอย่างไม่คาดคิดมาก่อน และเธอพยายามปรับตัวเพื่อให้ใช้ชีวิตต่อไปได้ โดยจะใช้ดนตรีบำบัด แต่ก็ยังไม่มั่นใจว่าจะได้ผลหรือไม่ บทเพลงชะตาชีวิตที่ผู้แต่งใช้ในการเปิดเรื่องจึงสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครสร้อยแสงแขที่รู้สึกโดดเดี่ยวและเศร้าหมองกับชะตาชีวิตของตน

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศยังมีการขับเน้นอย่างชัดเจนว่า ทรงนำพระอัจฉริยภาพทั้งปวงมาใช้ในการพัฒนาประเทศและบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางปรากฏเป็นที่ประจักษ์ พระอัจฉริยภาพที่ทรงมีอย่างรอบด้านจึงมีเพียงแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นสามัญมนุษย์ที่มีความพิเศษแตกต่างไปจากคนทั่วไป หากแต่คุณสมบัติอันเป็นเลิศนี้ได้ทรงมุ่งมั่นพัฒนาอย่างไม่ย่อท้อเพื่อประโยชน์ของเหล่าพสกนิกรทั้งสิ้น พระอัจฉริยภาพที่ทรงมีอย่างรอบด้านเกินกว่าคนธรรมดาทั่วไป จึงทำให้พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ที่สามารถพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ของประชาชนได้ ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีที่ทรงใช้ดนตรีบำบัดความทุกข์โศกให้แก่ประชาชน เนื้อความว่า “แว่วเสียงบรรเลง ชับกล่อมบทเพลง ครื้นเครงสดใส เต็มราหูมน ๆ ทำนองนุ่ม ๆ คั่นเคยจำได้ อัจฉริยภาพเหลือล้น เพลงพระราชนิพนธ์ ไพเราะจับใจ บทเพลงกล่อมโลก คลายทุกข์คลายโศก วิปโยคหมดไป” (ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 25) ส่วนหนังสือนิทานภาพเรื่อง เมฆน้อยของพระราชินี บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพการพัฒนาฝนหลวงที่ทำให้ประชาชนสามารถทำเกษตรกรรมได้ ความว่า “เมฆตกเป็นฝนลงมา เกิดน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ทั้งปวง ข้าว ผัก ผลไม้ ออกดอกออกรวง เกิดจากฝนหลวงของพระราชินี ต้นไม้มางาย หลายพันธุ์นานา เบ่งบาน งอกงามออกมา ธรรมชาติแสนสวย” (เกริก ยุ้นพันธ์, 2555, น. 16-19)

นอกจากนี้ วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติยังกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในฐานะ อัครศิลปิน ดังในเพลงพ่อแห่งแผ่นดิน ใช้คำเรียกแทนพระนามว่า “อัครศิลปิน” การกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีและด้านวรรณศิลป์ และเพลงรักในดวงใจนิรันดร์ ได้อ้างถึงชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์จำนวนมากและนำชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์มาสร้างสรรค์วรรณศิลป์เพื่อสื่อถึงการแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต การอ้างถึงชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์จำนวนมากเช่นนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังเนื้อความว่า

แว่ว เสียงราษฎรรำไห่ใน ยามค่ำ	สายฝน พริ้ว แผ่นดินของเรา ผอง
เมื่ออาทิตย์อัสดงลงน้ำตานอง	สายลม ต้อง แสงเทียน ดับลับชั่วกาล
ศุภรัศมีลักษณะบังคมลาพระมหามงคล	โอ้ คำแล้ว ในกมลสิ้น คำหวาน
คืน ไร่เดือนลมหนาวนั้นยาวนาน	กว่าจะผ่านห้วงเวลา ชะตาชีวิต
เมื่อโสมส่องเดือนใจให้ยังอยู่	หักอาลัย ยิ้มสู้ ประกอบกิจ
เพื่อความฝันอันสูงสุดจักอุทิศ	หวังตามรอยบาทพิตรด้วยใจภักดี
ผ่านยามเย็นเห็นแสงเดือนที่เคลื่อนคล้อย	เราสู้ คอยอดทนให้ชนประจักษ์
ทำความดีด้วย ดวงใจกับความรัก	เพื่อทรงพัก ไกลกังวล ที่บนฟ้า
เจ้า แก้วตาขวัญใจ อย่าให้หวน	จงช่วยชวนกัน ฝัน ถึงวันหน้า
ใกล้รุ่ง แล้วประเทศไทยในน้ำตา	พระราชาสถิต ในดวงใจนิรันดร์
... รักนี้จะอยู่ในดวงใจนิรันดร์ ...	

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้านได้จับเน้นให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองที่สามารถเป็นที่พึ่งและคุ้มครองพสกนิกรได้ มิใช่เพราะกฤษฎาภินิหาร อันน่าเหลือเชื่อ แต่เป็นความรู้ความสามารถที่มนุษย์ทั่วไปทุกคนสามารถเรียนรู้ พัฒนาฝึกฝน ค้นคว้า และประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ภาพเสนอดังกล่าวได้ทำให้คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะของความเป็นอุดมคติเปลี่ยนแปลงสู่พื้นฐานความเป็นจริงที่น่าเชื่อถือและมีความสมเหตุสมผล และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนว่า พระมหากษัตริย์จะสามารถนำประเทศชาติผ่านพ้นทุกปัญหาและวิกฤตไปได้ ทรงมีพระคุณสมบัติของผู้นำในการปกครองบ้านเมือง และทรงเป็นกษัตริย์ในบริบทสังคมสมัยใหม่โดยแท้ อีกทั้งภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้านยังจับเน้นให้เห็นถึงแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดินผู้เปี่ยมด้วยความรู้ในสรรพศาสตร์ แนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน ผู้ทรงเป็นปราชญ์ที่เป็นเลิศในแผ่นดิน และแนวคิดเทวดาเดินดิน พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะแห่งสามัญมนุษย์

4.2.2 กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏภาพพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการแก้ไขวิกฤตในบ้านเมือง ได้แก่ ปัญหาการสงคราม ปัญหาทางการเมืองการปกครอง ปัญหาข้าวยากหามาแพง และปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำประเทศผ่านรุกรานการล่าอาณานิคมของตะวันตกด้วยพระวิเทโศบายอันสุขุมคัมภีรภาพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 119-136) ส่วนลิลิตพระบรมอัฐิพระปกเกล้า กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าทรงสละราชสมบัติเพื่อคืนอำนาจให้แก่ประชาชน (พระยาอรรถศาสตร์โสภณ อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 107)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรซึ่งบริบทสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก นำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ท่ามกลางสภาพสังคมที่ผันผวนแวดล้อมไปด้วยสรรพปัญหาและวิกฤตอันหลากหลายยิ่งกว่าในสมัยอดีต เป็นเหตุให้ต้องทรงแก้ไขปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนี้โดยตลอดให้แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างเร่งด่วนและทันการณ์ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรรม ภัยธรรมชาติ การจราจรทั้งทางบกและทางน้ำ ในกรุงเทพฯ ด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ความยากจน สุขภาพอนามัย การศึกษา นวัตกรรมและเทคโนโลยี และด้านพลังงาน

ในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นผู้นำในการแก้ไขวิกฤตต่าง ๆ ในสังคมไทยนับครั้งไม่ถ้วน การที่พระองค์ทรงสามารถแก้ไขวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยตลอดเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นพระประมุขที่มีพระปรีชาสามารถนำพาชาติบ้านเมืองสู่ความผาสุกสงบร่มเย็นได้อย่างแท้จริง การดำรงอยู่ของพระมหากษัตริย์จึงแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองสามารถที่เผชิญกับสรรพปัญหาต่าง ๆ และก้าวพ้นไปได้อย่างแน่แท้ ดังเนื้อความว่า

คือพ่อของแผ่นดินเด่นประจักษ์ คือศูนย์รวมความรักสมัครสมาน
ทรงนำไทยผ่านพ้นวิกฤตการณ์ พระโอบเอื้ออภิลาดลาลุขตล

.....
ก็วิกฤต ก็ทุกข์ทนได้ผ่านผ่าน ก็เหตุการณ์อัปมงคลจนคับขัน
ทรงนำไทยให้อยู่รอดปลอดภัยทุกขัณฑ์ ไทยทั่วกันร่มบุญญาพระบารมี
(วรุฒิ ภักดีบุรุษ, 2554, น. 20)

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องรวมบทอาศรัยทวนในรอบครองราชย์ 60 ปี ดังเนื้อความบรรยายไว้ว่า

ในโลกกว้างยังมีกษัตริย์ ที่แจ่มชัดราชวงศ์มั่นคงอยู่
หนึ่งนั้นหรือคือไทยโลกได้รู้ ๘ ทรงกู้วิกฤตเป็นนิจมา

.....
ในโลกเราเท่าที่มีกษัตริย์ ๘ แจ่มชัดราชกิจคิดแก้ไข
ราชวงศ์มั่นคงอยู่คู่ฟ้าไทย ตราบนิรันดร์สมัยบุญไพร่ฟ้า
(โชคชัย บัณฑิตศิลปะศักดิ์, 2550, น. 123)

เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นผู้นำในการแก้ไขวิกฤตต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมสมัยใหม่ และ

เป็นปัญหาสำคัญที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน เช่น ปัญหาการจราจร ปัญหาสิ่งแวดล้อม เสื่อมโทรม และปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ภาพเสนาดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็น พระมหากษัตริย์ในสังคมสมัยใหม่ที่ต้องเผชิญและรับมือกับวิกฤตปัญหานานาประการอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ดังในเรื่องสยามรัฐมณเฑียรแก้ว กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ทั้งเรื่องป่าไม้ ดิน และน้ำ ซึ่งสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิตของราษฎรอย่างยั่งยืน ดังเนื้อความว่า

พระปรีชาสามารถปราดเปรื่องล้ำ ปัญหาหนัก ๘ ทรงนำมาแก้ไข
ทรงชี้แนะหนทางอันกว้างไกล เพื่อถิ่นไทยพัฒนาสถาวร
ป่าเสื่อมโทรม ดินแล้ง น้ำแห้งหาย ความเลวร้ายรุกรไล้ไม่หยุดหย่อน
ด้วยเดชพระกรุณามาตรับร้อน องค์ภูธรทรงพลิกฟื้นคืนชีวิต
(วรวิทย์ ภัคติบุรุษ, 2554, น. 56)

เรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก ปรากฏภาพเสนาอภิศัตริย์ที่ทรงแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัดใน กรุงเทพมหานคร อันเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัยมาอย่างยาวนาน และยังแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้อย่างเด็ดขาด ทำให้เห็นได้ว่า ภาพดังกล่าวนี้เป็นภาพเสนาของพระมหากษัตริย์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ดังนี้

การอุยภาพพ้อง	เพ็ญการ พระเอย
ดำริพระราชทาน	เอกอ้าง
เส้นทางคู่ขนาน	“บรมราช-ชนนี” เฮย
ยกระดับลอยฟ้าสร้าง	เอกเอื้ออนันต์คุณ
บุญไฟทโนยุคนี้	พสกสุข
บพิตรพระประมุข	เลิศล้ำ
จราจรคับคั่งทุก	หนแห่ง
พระกรุณาเลื่อนแก้	สว่างสิ้นปัญหา

(กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2549, น. 156)

นอกจากนี้ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่มีสถานการณ์อันวิกฤต มีความรุนแรงและยืดเยื้อ ทรงสามารถแก้ไขสถานการณ์ “สงครามกลางเมือง” จนทำให้ความสงบกลับคืนมาสู่สังคม ด้วยพระบารมีในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น การแก้ไขวิกฤตเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ดังที่วรรณกรรมร้อยกรองโคกาลัยเรื่องแผ่นดินโดยไศ บรรยายไว้ว่า

ยังจำได้วันพฤษภาทมิฬ หัวใจฉันแหงนวันไม่เหลือที่

อำนาจกับประชาธิปไตยไม่มีดี	ปะทะกันครั้งนี้ทมิฬใจ
เหมือนสงครามกลางเมืองอยู่ครั้นครั้น	ประชาชนแตกตื่นกันยกใหญ่
เสียงปืนเปรี๊ยะ เสียงกริ๊ดร้องดังก้องไกล	กริดเลือดในอกหยดรดปฐพี
เรารบกันไม่ใช่เขา เรารบกัน	ถึงสี่วันสี่คืนเขียวหรือนี
ฉันททำให้ใจเต้นไม่เป็นดี	อยากหลบลี้ไม่อยากเห็นไม่อยากดู

.....

วันที่ให้น้ำตาไหลอยู่พร่างพรู	และจู่จู่ก็เห็นภาพของพระองค์
ทรงเหมือนฟ้ามาโปรดประเทศชาติ	ทรงเหมือนผืนที่วาดไว้สูงส่ง
คนนับแสนนับล้านพานุนง	พระองค์ทรงห้ามทัพได้ฉับพลัน
เพียงให้คนสองคนมาเข้าเฝ้า	และ ๘ ตรัสเบาเบาอินโหมนั้น
เหมือนดังพ่อปราชญ์ลูกชายให้รักกัน	เหมือนพี่น้องของเรานั้นถูกพ่อปราชญ์
ภาพค่อยเคลื่อนเลื่อนออกอย่างช้าช้า	ฉันทะลึงภาพตรงหน้าด้วยเกรงขาม
สองนั้นกราบพระบาทแล้วคลานตาม	ข้าแต่งามและสงบจบเรียบร้อย

(ชมัยพร แสงกระจ่าง, 2560, น. 30-31)

หนังสือเรื่อง พระราชานิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ปรากฏภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรผู้ทรงแก้ไขวิกฤตเกษตรกรรมผ่านตัวละครพระมหาชนก จากเหตุการณ์ที่ชาวเมืองทำลายต้นมะม่วง พระมหาชนกได้ทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูต้นมะม่วงด้วยวิธีการดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งหมด 9 วิธี ประกอบด้วยการเพาะเมล็ด ถนอมรากที่ยังมีอยู่ให้งอกใหม่ ปักชำกิ่งที่เหมาะสมแก่การปักชำ เอากิ่งดีมาเสียบยอดกิ่งของต้นที่ไม่มีผลให้มีผล เอาตามาต่อกิ่งของอีกต้น เอากิ่งมาทาบกิ่ง ตอนกิ่งให้ออกราก รมควันต้นที่ไม่มีผลให้ออกผล และทำ “ชีวภูตสังเคราะห์” อีกทั้งมีการนำเครื่องย่นตกลซึ่งชาวเมืองได้เคยใช้ทำลายต้นมะม่วงมาใช้ในการฟื้นฟูต้นมะม่วงอีกครั้ง แสดงให้เห็นว่า ทรงแก้ไขวิกฤตเกษตรกรรมโดยใช้ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคู่กันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพได้ผลดียิ่งขึ้น (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 100-101)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร้อยแก้ว ได้แก่ เรื่องสั้นและนวนิยายนำเสนอภาพเสนออภิปรัชญาผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัยไว้อย่างเด่นชัด ทั้งการแก้ไขปัญหาระบบราชการที่เสื่อมโทรม ปัญหาย้ายแล้ง ปัญหาหนี้สินจากการใช้จ่ายเกินตัวของผู้คนในสังคมเมือง ปัญหาการขาดแคลนพลังงานในอนาคต ปัญหาวิกฤตทางศีลธรรมและความคลั่งไคล้ในระบบทุนนิยม ดังในเรื่องสั้นชุดพลอยพันแสง กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงแก้ไขวิกฤตดินเปรี้ยวด้วยแนวพระราชดำริแก้แล้งดิน (พลอยพันแสง, 2558, น. 103)

ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตทรัพยากรดินที่เสื่อมสภาพให้สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ข้างต้นนี้ ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ภาพเสนอดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงทำให้เห็นว่าทรงเป็นกษัตริย์แห่งการเกษตร ผู้ทรง สนพระราชหฤทัยต่อปัญหาทางเกษตรกรรม และได้ทรงหาแนวทางแก้ไขให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกพืชได้ ประชาชนจึงพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ ยังปรากฏภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงแก้ไขวิกฤตภัยแล้งด้วยฝนหลวงและการทำฝายแม้ว ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนมาอย่างยาวนานจึงได้รับการบรรเทาให้ผ่อนคลายไปได้ ดังเนื้อความว่า

...ที่เหนือภาพเขียนว่า ‘วิธีแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ’

“.....ฝนหลวงบรรเทาปัญหาภัยแล้งโดยตรงที่สุดก็จริง แต่การจะทำให้แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนก็คือการรักษาความชุ่มชื้นควบคู่กันไปด้วย แต่สภาพเสื่อมโทรมของป่าและดินทำให้ไม่สามารถรักษาความชุ่มชื้นไว้ได้...”

หล่อนเลื่อนจุดสีแดงจากปากกาเลเซอร์ลงมาตรงบริเวณพื้นดินบนภูเขา ตรงนั้นมีรูปของฝายกั้นน้ำเล็ก ๆ ที่เขียนว่า ‘Check Dam’

“นี่คือฝายแม้ว หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ที่ถูกสร้างขึ้นในป่าต้นน้ำ ด้วยการนำวัสดุตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่มาปิดกั้นทางน้ำ ร่องเขา หรือพื้นที่ลาดชันบนภูเขาเอาไว้ เพื่อชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง ช่วยดักตะกอนไม่ให้ไหลลงสู่พื้นที่ตอนล่างระยะหนึ่ง พอเศษซากกิ่งไม้ ใบไม้ และตะกอนดิน ช่วยอุดตามช่องและร่องของวัสดุที่ใช้ทำฝาย ก็จะสามารถเก็บกักน้ำไว้ในพื้นที่ช่วยกระจายความชุ่มชื้นบริเวณนั้นให้น้ำมีโอกาสซึมลงสู่ใต้ดิน เป็นการเพิ่มและรักษาระดับน้ำใต้ดินให้พืชสามารถดูดซับความชุ่มชื้นไว้ได้”

(ร่มแก้ว, 2554, น. 143)

นวนิยายเรื่องใต้ร่มใบภักดิ์ นำเสนอการแก้ไขวิกฤตพลังงานที่จะลดลงในอนาคตด้วยพระราชดำริพลังงานทดแทนไบโอดีเซล ซึ่งทำให้เห็นถึงภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ได้ทรงตระหนักต่อการแก้ไขวิกฤตพลังงานซึ่งกำลังเป็นปัญหาสำคัญของสังคมโลก ร่วมสมัย อันสะท้อนให้เห็นถึงพระราชวิสัยทัศน์ อันยาวไกลต่อการเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์พลังงานของโลกที่มีแนวโน้มลดลงและขาดแคลน ดังเนื้อความว่า

โดยหลักใหญ่ใจความของแผนงานก็คือ การนำน้ำมันพืชซึ่งใช้แล้วหรือสกัดจากพืชที่สามารถผลิตน้ำมันได้มาทำปฏิกิริยาทางเคมี จนกลายเป็นน้ำมันที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงน้ำมันดีเซล จากนั้นจึงเอาผลผลิตดังกล่าวไปผสมกับน้ำมันดีเซล ก็จะสามารถนำกลับมาใช้ทดแทนพลังงานเชื้อเพลิงได้เป็นอย่างดี

.....

ผู้ใหญ่มแห่งบ้านเขากะหมอกสรรเสริญพระปรีชาชาญของพ่อหลวงเป็น
ยิ่งนัก พระองค์มีสายพระเนตรอันกว้างไกล ทรงคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำว่าการ
สร้างพลังงานทดแทนอย่างน้ำมันไบโอดีเซลขึ้นมานั้นจะช่วยลดความลำบาก
ให้แก่ลูกหลานของเรา หากพลังงานเชื้อเพลิงที่พวกตนใช้กันอย่างสิ้นเปลืองทุก
วันนี้ร่อยหรอลงไปในภายภาคหน้า และยังถือเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปในตัว
ด้วย เพราะน้ำมันไบโอดีเซลนั้นสามารถดมลพิษทางอากาศที่เป็นผลมาจากการ
เผาไหม้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยลดควันดำได้ถึงร้อยละ 40 เลยทีเดียว

(ชมจันทร์, 2554, น. 8)

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนยังได้นำเสนอพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แสดงว่าทรงมีบทบาทสำคัญต่อ
การแก้ไขปัญหาทางการเมืองของไทยที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในรัชสมัย โดยเฉพาะสถานการณ์ลัทธิ
คอมมิวนิสต์ในประเทศไทย เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ดังปรากฏ
ในหนังสือเรื่องการตื่นเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ความว่า

ในช่วงเวลาที่คนไทยตั้งหน้าที่จะเข่นฆ่ากันเอง คนไทยเหมือนอยู่อย่างไร้
ความหวังและทิศทาง แต่ด้วยพระบารมีแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงทำให้ปัญหาต่างๆ ยุติลงอย่างน่าอัศจรรย์ ทรงเป็นดังฝนดับไฟ ทำให้สถานการณ์
คลี่คลายลงในทันทีทันใด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเอกสุจินดา คราประยูร
และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และได้มีพระราช
ดำรัสแก่บุคคลทั้งสอง ในคืนวันพุธที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 เวลา 21.30 น.
โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
องคมนตรี ร่วมเข้าเฝ้าฯ ด้วย...หลังมีพระราชดำรัสครั้งสำคัญนี้ เหตุการณ์จึงสงบ
สู่สภาวะปกติ

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 150-153)

นอกจากนี้ ในหนังสือเรื่อง การ์ตูนชุด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับ
เยาวชน ปรากฏภาพเสนอกษัตริย์ผู้แก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (รวีศรี
หล้าหา, 2559, น. 334-341) ผ่านภาพวาดและการบรรยายเนื้อหาของเรื่อง โดยการยกพระราชดำรัส
เศรษฐกิจพอเพียงมากล่าวอ้าง และนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับในขณะที่ผู้คนสิ้นเนื้อประดาตัว
หมดหนทางในชีวิต มองไม่เห็นทางออก กำลังจะจบชีวิตลงด้วยความสิ้นหวัง พระราชดำริและ
พระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเหมือนแสงสว่างท่ามกลางความมืดมิดที่ได้ชุบชีวิตให้แก่

ประชาชนได้พบกับทางออกของปัญหา ทำให้กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างมีสติและมีความสุขอย่างยั่งยืน
ดังนี้

ภาพ 2 แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางออกของวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง
ที่มา: วัชร ห้าหา, 2559, น. 333-334

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัยยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงอย่างชัดเจน ดังในเพลงพ่อของแผ่นดิน กล่าวถึงการแก้ไขปัญหายุ่งยากด้วยพระราชดำริด้านชลประทาน ทำให้ผืนแผ่นดินที่ขาดแคลนน้ำและความชุ่มชื้น กลับเขียวขจีและมีความอุดมสมบูรณ์สามารถปลูกพืชได้ผลดี และเพลงเทวดาเดินดิน กล่าวถึงการแก้ไขวิกฤตในสังคมไทยร่วมสมัยด้วยโครงการพระราชดำริ ปัญหายุย่งยากทำให้ประชาชนทำเกษตรกรรมไม่ได้แก้ไขด้วยฝนหลวง ปัญหาน้ำท่วมแก้ไขด้วยโครงการแก้มลิง ดินเปรี้ยวและดินเค็มแก้ด้วยการแก้ดิน และดินแล้งขาดความชุ่มชื้นแก้ไขด้วยโครงการชั่งหัวมัน ดังเนื้อความว่า “เทวดาเดินดิน บัดเป่าทุกข์สิ้น ทิวผืนแผ่นดินไทย เรียกฝนบนฟ้า ข้าวปลาพวงไพร น้ำท่วมหลากไหล เกือบไว้ในแก้มลิง ดินเปรี้ยวดินเค็ม ก็แก้แล้งดินเสียจริง ดินแล้งแห้งทั้ง ต้องชั่งหัวมัน”

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขทรงเป็นที่พึ่งของประชาชน ดังนั้น ตราบไต่ที่พระองค์ทรงเป็นเสาหลักแห่งแผ่นดินในฐานะพระมหากษัตริย์ของปวงชนชาวไทย ย่อมเป็นเหตุให้ชาติบ้านเมืองสามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ไปได้เสมออย่างแน่แท้

4.2.3 กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่

เนื่องมาจากการขบขันแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงให้เป็นแนวคิดเฉพาะพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นเหตุให้เกิดการนำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร คือผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ “พอเพียงพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี” โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประกอบอาชีพให้แก่ประชาชน ได้แก่ การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เน้นการปลูกพืชหมุนเวียนแบบผสมผสาน เป็นไร่นาสวนผสม และการบริหารจัดการที่ดิน (ปิยนาด บุนนาค, และคณะ, 2554, น. 43-50)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นภาพเสนอที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ผู้เขียนนำเสนอภาพดังกล่าวนี้โดยการอ้างถึงพระราชดำรัส การกล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ และการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน

จนประสบความสำเร็จ ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว บรรยายไว้ดังนี้

ปรัชญาชี้นำสืบสาย คงคำมิวาย
 ปวงชนน้อมมนัสศรัทธา
 รากฐานแห่งการพัฒนา รากฐานชีวา
 ดุจเสาเข็มตอกรับรอง
 บ้านเมืองมั่นคงดั่งปอง ประคับประคอง
 ประจักษ์แจ้งชัดหลักชัย
 ธ ชีทางทองผ่องใส ชนอยู่แห่งใด
 ประยุกต์ใช้ตามแนวทาง
 ดำเนินบนทางสายกลาง หลักพุทธศาสน์วาง
 ก้าวอย่าง ฦ ฐานปัญญา
 จารึกไว้ในพสุธา เอกองค์ราชา
 นำชนอยู่อย่างพอเพียง

(วรวิทย์ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 63)

และเรื่องนบพระภูมิบาล บุญดิเรก กล่าวถึงเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับการทำเกษตรกรรม เน้นการจัดการที่ดินและการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อให้ราษฎรสามารถสร้างผลผลิตที่พอเพียงพึ่งตนเองได้ ดังเนื้อความ

ภูบดินทร์นวมราช ประสารณศุณยนินเทศ เกษตรทฤษฎีใหม่ ปัจจัยใหญ่
 ยิ่งย่ำ สงวนน้ำใช้นาน น้ำคือธารชีวิต น้ำผลิตผลาผล คือสายชนม์เลี้ยงโลก
 ชีพสุขโสภสตรขึ้น นานนับหมื่นกัปกลับ ควรสำคัญค่าล้ำ ชีพรุ่งเรืองเนื่องน้ำ
 หนึ่งให้สายกษิร

ดินสามส่วนสระน้ำ ปล่อยปลา
 สามส่วนเนื้อแปลงนา ปลูกข้าว
 หนึ่งส่วนปลูกเคหา คอกปศุ-สัตว์เฮย
 สามส่วนสวนหมากพร้าว ผักไม้ใช้สอย

(มะเนาะ ยูเต็น, 2549, น. 271)

วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยนำเสนอภาพผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ไว้อย่างเรียบง่าย แสดงให้เห็นสาระสำคัญของแนวคิดดังกล่าวนี้ ที่ทำให้ผู้คนพ้นจากความยากจน พึ่งตนเองได้ การรวมกลุ่ม และการบริหารจัดการทุน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สามารถปรับประยุกต์ใช้ในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความพอเพียง ดังในเรื่องแผ่นดินโดยใด บรรยายไว้ว่า

ทรงคิดเศรษฐกิจที่พอเพียง	เพื่อหลีกเลี่ยงความจน คนเรียกขาน
“เกษตรทฤษฎีใหม่” ใจบันดาล	ทรงผานวิถีกับชีวิต
พึ่งตนเองเข้าใจเป็นอย่างดี	ผลิตแทรกเรียบง่ายไม่เร่งผลิด
รวมกลุ่มเข้าด้วยกันร่วมฉันทมิตร	และประสานกลุ่มใกล้เคียงรอบตัว
จะแหล่งทุนแหล่งบริหารประสานเถิด	ประสานให้ก่อเกิดช่วยกันทั่ว
จากท้องถิ่นสู่บ้านผ่านสู่ครัว	เริ่มจากผักริมรั้วที่พอดี
สร้างสังคมพอเพียงด้วยเพียงพอ	สร้างความคิดสานต่อทุกถิ่นที่
สร้างหัวใจเรียบง่ายให้ไทยมี	สร้างความรักไมตรีให้ไทยครอง
	(ชมัยพร แสงกระจ่าง, 2560, น. 34)

ส่วนในวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติยังคงนำเสนอภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังเช่นในนวนิยายเรื่องลูกหนี้ที่รัก กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนี้

“หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมีง่าย ๆ คือ ความพอประมาณ พอดี มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เป้าหมายเพื่อให้เกิดความสมดุล และพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง วิธีการก็ง่าย คือใช้ชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และรอบคอบ...เห็นมั้ยว่าไม่มีตอนไหนเลยที่พูดว่าชีวิตพอเพียงต้องไปทำไรทำนา”

“เกษตรทฤษฎีใหม่คืออะไรคะ” ออมสินรู้สึกคั่นหูแต่ไม่เข้าใจ

“การเกษตรที่เน้นการจัดการน้ำที่ดินให้ได้ประโยชน์สูงสุดและพึ่งตัวเองได้ พุดให้เห็นภาพ ก็คือ ถ้ามีที่ดินหนึ่งไร่ก็แบ่งพื้นที่ขุดสระเป็นแหล่งน้ำและเลี้ยงปลา ปลุกข้าว ปลุกผักและต้นไม้ อย่างละสามสิบเปอร์เซ็นต์ ที่เหลือสิบเปอร์เซ็นต์เป็นที่อยู่อาศัย เป้าหมายของการเกษตรทฤษฎีใหม่ก็คือ การใช้ชีวิตที่พอเพียง หมายถึงถ้าทำกินแล้วเหลือกิน ก็รวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์เพื่อแลกเปลี่ยนหรือซื้อขาย แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องมาทำการเกษตร ทฤษฎีใหม่ถึงจะได้ชื่อว่าทำตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง....เพราะฉะนั้น

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถปรับใช้กับชีวิตของคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพได้ไม่
ยาก....”

(ชาครีญา, 2554, น. 78-79)

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ยังเป็นภาพเสนอสำคัญที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ บรรยายไว้ ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยตลอดมา เพื่อให้ดำเนินชีวิตบนทางสายกลางเพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ความพอเพียงในความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในหลักเศรษฐกิจพอเพียงนี้จะทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 74-75)

ส่วนหนังสือนิทานภาพเรื่อง พ่อสอนไว้ใจดีงาม บรรยายถึงการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ในการดำเนินชีวิตของประชาชนจนประสบความสำเร็จผ่านเรื่องราวที่ผู้แต่งสมมติจากจินตนาการ ไว้ว่า

ชีวิตของขบแก้วเปลี่ยนไปอย่างไม่น่าเชื่อ จากผู้หญิงที่อยากจะสุขสบาย รังเกียจความลำบาก และอยากร่ำรวยมีเงินทอง ทุกวันนี้ขบแก้วค้นพบความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน นั่นคือการได้อยู่กับคนที่ตนเองรัก สังคมที่แวดล้อมด้วยมิตรไมตรี มีพืชผักที่ปลูกขึ้นด้วยความรักไว้รับประทานเอง และชีวิตที่ไม่ต้องเร่งรีบ ซึ่งเป็นความเสรี มีความสุขบนวิถีชีวิตที่เรียบง่าย โดยที่ความสุขไม่ได้อยู่ที่วัตถุ แต่อยู่ที่ความพอใจ ขบแก้วใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลจึงนำมาซึ่งความสุขได้ไม่ยาก...ทุ่งนาสีเขียวที่จะเปลี่ยนเป็นสีทองในทุก ๆ ปีเป็นภาพสวยงามที่สุด ไม่มีอะไรมาเทียบได้ ในสายตาของขบแก้ว ไร่นาที่ค่อยเลาะเล็มหญ้าตามคันนาแล้วค่อย ๆ เคี้ยวเอื้องช้า ๆ อย่างมีความสุข ช่างน่าดูยิ่งนัก สายลมที่แผ่วเบาเย็นสบายคอยเคลียใบหน้าคืออายาวุฒินะที่หล่อเลี้ยงชีวิตของขบแก้วให้มีความหมาย เธอได้ค้นพบนิยามความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน นั่นคือ “ความพอเพียง”

(दन्य प्ररषाप्ररषरषरषरष कनरषा हलमरषरषरषरष लरषरषनरषरषा सरषरषलरषरष,
2559, न. 27)

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำเสนอในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งในวรรณกรรมร้อยกรองและวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติ ตลอดจนวาทกรรมอื่น ๆ ในสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างแพร่หลายนับแต่ พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นปีที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปีเป็นต้นมา เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือเฉลิมพระเกียรติ และสารคดีเฉลิมพระเกียรติที่เผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีบทบาทชัดเจนให้ภาพเสนอดังกล่าวเกิดเป็นภาพเฉพาะของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน

ในวรรณกรรมบทเพลงยังคงนำเสนอภาพเสนอออกซ์ตรีผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังในเพลงน้ำพระทัยในหลวง กล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้ประชาชนอยู่อย่างพอเพียง และเพลงพ่อฟ้าหลวง กล่าวถึงการพระราชทานเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานที่จะทำให้สามารถทำเกษตรกรรมได้อย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนพอมีพอกิน

ภาพเสนอออกซ์ตรีผู้ทรงพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นภาพเสนอที่ปรากฏขึ้นใหม่ อันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรที่ทรงส่งเสริมแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลายในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน และปรากฏเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาประชาชน ภาพเสนอดังกล่าวนี้นับพันธกับแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดใหม่เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

4.2.4 กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตของไทยนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการสงคราม และด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของราษฎร และการขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ดังในเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงทรงสร้างกรุงธนบุรีขึ้นมาใหม่หลังสงคราม (นายสวน, 2539, น. 279) แม้ผู้แต่งไม่ได้บรรยายไว้อย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นพระราชภาระอันหนักยิ่ง แต่พระราชกรณียกิจในการสถาปนาบ้านเมืองขึ้นใหม่หลังเหตุการณ์สงครามที่ได้รับความเสียหาย นับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชาติบ้านเมืองและไม่อาจกระทำได้อย่างง่าย เรื่องกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านศาสนา โดยเฉพาะการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดซึ่งทำให้ในรัชกาลนี้มีวัดเกิดขึ้นจำนวนมาก พระราชกรณียกิจดังกล่าวนี้แม้ผู้แต่งไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าพระมหากษัตริย์ทรงงานอย่างหนัก หากแต่การทำนุ

บำรุงและสร้างวัดในพระราชอาณาจักรที่มีจำนวนมากได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยทั้งพระราชศรัทธา
อันแรงกล้า พระราชทรัพย์ และความทุ่มเทของพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ดังที่ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า

แต่ทรงสร้างพระอาวาสทั่วราชอาณาจักร	ตั้งแต่กาลวัดราชโอรสา
จนเสร็จวัดทั้งปวงที่ล่วงมา	สิ้นอิฐผาปูนกระเบื้องชนเปลืองเต็ม
มั่นรวมรวบควบเข้าทั้งเก่าใหม่	ประมาณใหญ่สักเท่าภูเขาเฉลิม
ทั้งน้ำเชื้อเนื้อรักที่ตักเต็ม	สิริเพิ่มกันเข้าเท่าสนิท
ทั้งเสาสักจากหว่ายไม่ร้างร้าง	มากกว่าบ้านเรือนแพในกรุงศรี

(นายมี, 2517, น. 62)

ส่วนเรื่องสามกรุง กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงประกอบพระราช
กรณียกิจเน้นหนักด้านการทำนุบำรุงและสร้างเสริมให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองและประชาชนมีความสุข
(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 236-237) และรายต้นของกรมหลวงพิชิตปรีชากร กล่าวถึง
การเสด็จต่างประเทศในระยะทางไกลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งนับแต่สมัย
สุโขทัยยังไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเสด็จต่างประเทศในระยะทางไกลเท่าพระองค์ ทรงสละ
ความสุขสบายต่าง ๆ ต้องทรงทรมาน พระวรกาย เสวยด้วยความขาดขัด เส้นทางกันดาร เผชิญกับ
ภัยอันตรายเหนือความคาดหมาย เดินทางในทะเลที่มีความลึกเกินกว่าจะหยั่งถึง ออกจากฝั่งเป็นระยะ
ทางไกล และทรงทนทุกข์ข้ำมทวีป (กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2516, น. 134) แสดงถึงภาพกษัตริย์
ผู้ทรงตรากตรำและต้องทนทุกข์ในการเสด็จต่างประเทศ แม้ปรากฏว่า พระมหากษัตริย์ทรงประกอบ
พระราชกรณียกิจ แต่ยังไม่ปรากฏภาพพระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจอย่างหนัก
ทรงเหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่ง ทรงทุ่มเทพระวรกายและให้ความสำคัญกับการประกอบพระราชกรณียกิจยิ่ง
กว่าพระชนม์ชีพหรืออาการประชวรอย่างหนักของพระองค์เอง

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชม
หาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งบริบททางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีการสงครามและการล่าอาณานิคม
แล้ว ทำให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงงานหนักเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ทรงสละ
พระองค์เพื่อการประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ แม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยและต้องเสี่ยงภัย
อันตรายก็ไม่หยุดทรงงาน อีกทั้งพระองค์ทรงงานเพื่อดูแลประชาชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังใน
วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก บรรยายไว้ว่า

พระราชทานพระดำริ	ตรีราชกิจก่อเกื้อ
โครงการหลวงโอบเอื้อ	ราษฎร์ล้วนเกษมศานต์
พระทรงงานหนักแท้	พระเสโทหลังแล้

ทุกถิ่นพลิกพื้นแม่

พิชลั่วนงมตา

(ทวิสิทธิ์ ประครองศิลป์, 2549, น. 140)

เนื้อความข้างต้น ได้บรรยายถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 “ทรงงานหนักแท้” จากการประกอบพระราชกรณียกิจอย่างชัดเจน ผู้แต่งบรรยายว่า “พระเสโทหลังแล้” เพื่อเน้นย้ำถึงการทรงงานอย่างหนัก จนพระวรกายเหน็ดเหนื่อย การประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงของพระองค์จึงมิใช่เรื่องที่ทำได้โดยง่าย ต้องใช้ความพากเพียร มุมานะ และอดทนอย่างมาก จนนำมาสู่การแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังเนื้อความว่า “โครงการหลวงโอบเอื้อราษฎร ล้วนเกษมศานต์” และ “ทุกถิ่นพลิกพื้นแม่ พิชลั่วนงมตา” ภาพเสนอกษัตริย์ที่ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชนดังกล่าวนี้ จึงเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาต่อประชาชนและได้เสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของราษฎร

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชนในวรรณกรรมร้อยกรองโคลาถยังได้แสดงให้เห็นว่า การทรงงานหนักของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้น มิได้เกิดขึ้นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ แต่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนาน ตลอด 70 ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติ ดังในเรื่องมงกุฎฟ้า บรรยายไว้ว่า

ยังจำภาพพระองค์ทรงงานหนัก

เมตตารักข้าแผ่นดินทุกถิ่นที่

ทั้งไทยเทศ ๘ เสด็จฯ เจ็ดสิบปี

มิเคยมีวันใดไม่ทรงงาน

(ศักดิ์สิทธิ์ วิบูลศิลป์โสภณ, 2560, น. 107)

การทรงงานหนักของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดย “มิเคยมีวันใดไม่ทรงงาน” เป็นระยะเวลาที่ยาวนานถึง “เจ็ดสิบปี” เป็นการขบขันให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้ที่ทรงงานหนักอย่างแท้จริง สะท้อนให้เห็นพระเมตตาที่ยิ่งใหญ่ไพศาลต่อประชาชน จึงไม่ทรงเห็นแก่ความสุขส่วนพระองค์ ทรงเสียสละพระวรกายทรงงานอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย การทรงงานทุกวันของพระมหากษัตริย์จึงสื่อให้เห็นถึงความรักและความเมตตาต่อประชาชนที่เห็นได้เป็นรูปธรรม ดังเนื้อความที่บรรยายไว้ว่า “เมตตารักข้าแผ่นดินทุกถิ่นที่” ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักที่ปรากฏอย่างเด่นชัดดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีลักษณะเฉพาะพระองค์ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชนยังได้รับการขบขันในวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน โดยนำเสนอภาพกษัตริย์ที่ทรงงานหนักมาอย่างยาวนาน และทรงให้ความสำคัญในการทรงงานเพื่อประชาชนยิ่งกว่าพระชนม์ชีพและสุขภาพพลานามัยของพระองค์ ภาพดังกล่าวนี้ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของ

ไทยมาก่อน ดังในนวนิยายเรื่องเพลงรักรอยฝัน ผู้แต่งบรรยายถึงการทรงงานหนักของพระมหากษัตริย์เพื่อประชาชนที่ยากไร้ อันเสริมให้เห็นถึงพระลักษณะแห่งความเป็นธรรมราชาที่ทรงพระเมตตาต่อผู้ยากไร้ได้อย่างเด่นชัด ตลอดจนความเป็นกษัตริย์แห่งการพัฒนาผู้ทรงมีพระราชปณิธานพัฒนามนุษย์ในสังคมไทยอย่างเท่าเทียมกันเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ผดุงรักษาไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามแนวทางการปกครองแห่งวิधिประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ดังเนื้อความว่า

ตลอดระยะเวลาว่าหนึ่งเดือนที่ภพพลอยได้ขึ้นดอยตามรอยพระบาท ทำให้เธอซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระอัจฉริยภาพในการจัดการรักษาป่าต้นน้ำ กำจัดการปลูกฝืนและทำไร่เลื่อนลอย สร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างพอเพียงผ่านการพัฒนาเกษตรในพื้นที่สูง ยังประโยชน์ให้แก่ชาวเขาในพื้นที่และประชาชนทั่วไป ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทุ่มเทพระราชวรกายทรงงานหนักเพื่อราษฎรทุกหมู่เหล่าอย่างไม่แบ่งแยก

(เตชิตา, 2557, น. 328)

และนวนิยายเรื่องรอยรักในดวงใจ ในคำพูดของตัวละครเควินแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักเพื่อประชาชนมาอย่างยาวนานถึง 60 ปี (รมย์ลิน, 2557, น. 370)

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังในหนังสือเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับคิดถึงพระราชา บรรยายโดยได้เน้นย้ำว่า การทรงงานหนักของพระมหากษัตริย์นั้นเพื่อ “ประชาชน” ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้กลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนซึ่งอาจไม่รับทราบถึงพระราชกรณียกิจของพระองค์เกิดความเข้าใจต่อเป้าหมายในการทรงงานอย่างหนักของพระมหากษัตริย์ ดังเนื้อความต่อไปนี้

ตั้งแต่เล็กๆ จนโต ผมเห็นในหลวง ร.9 ทรงงานหนัก ทุกสิ่งล้วนเป็นไปเพื่อช่วยเหลือประชาชน ชาวในพระราชสำนักวันนี้ ในถิ่นทุรกันดารที่ไกลแสนไกล จะขึ้นภูเขาหรือฝ่าสายน้ำ พระองค์ก็เสด็จฯ ไปเพื่อช่วยเหลือประชาชนของพระองค์ อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เพื่อประชาชนอยู่ดีกินดี มีสุข

(บันลือ อุตสาหจิต, 2560, น. 38)

และในหนังสือเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับคิดถึงพระราชา ยังมีเนื้อความอีกตอนหนึ่ง บรรยายไว้ว่า “ไม่มีคำว่าเหนื่อย ว่าท้อ...เพราะท่านทรงเหนื่อยเพื่อประชาชนมาทั้งชีวิต ยังไม่เคยบ่นสักคำเลย” (บันลือ อุตสาหจิต, 2560, น. 64) การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงเหนื่อยเพื่อประชาชนมาทั้งชีวิตโดยไม่ทรงบ่นสักคำ ได้ย้ำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสำคัญกับประชาชนอย่างยิ่ง

การทรงงานอย่างหนักแม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยมาทั้งชีวิตจึงไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญเทียบเท่ากับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งได้ขับเน้นภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงงานหนักอย่างยาวนานอย่างเด่นชัด

หนังสือการ์ตูนเรื่อง สาวดอกไม้ นายกล้วยไข่ ฉบับรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 บรรยายไว้ว่า “หยาดเหงื่อของพระองค์หยดลงทุก ๆ แห่ง ที่เสด็จไปดูแลทุกข์สุขของประชาชน พระองค์ทรงงานหนักอย่างนี้มานานถึง 70 ปี...เทวดาพระองค์นี้...คือ รู้แล้ว...รู้แล้ว... ในหลวงรัชกาลที่ 9 ของเรา!” (เฟน สตุติโอ, 2559, น. 73) ส่วนหนังสือนิทานภาพเรื่องเรารักในหลวง กล่าวว่า “ในหลวงเหนื่อยมากขนาดนี้ ทำไมยังทำงานไม่หยุดเลยล่ะครับ เพราะในหลวงถือเอาความทุกข์ของท่านเอง อยากให้พวกเราอยู่ดีกินดี มีความสุข และท่านเคยบอกว่า ความทุกข์ของประชาชนรอไม่ได้” (กองบรรณาธิการ แพรวเพื่อนเด็ก, 2560, น. 19)

หนังสือเรื่อง การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน ยังนำเสนอภาพกษัตริย์ผู้ประจักษ์จากการทำงานช่วยเหลือราษฎรจนเกือบสิ้นพระชนม์ ทรงถือว่าการทำงานเพื่อประชาชนมีความสำคัญยิ่งกว่า พระชนม์ชีพของพระองค์เอง ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2538 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระอาการประชวรด้วยโรคพระหทัยเรื้อรังและเต้นไม่เป็นจังหวะ ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากในช่วงปี พ.ศ. 2530 เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมประชาชนที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยพระองค์ทรงพบว่า ชาวบ้านที่นั่นเจ็บป่วยเป็นจำนวนมากจากโรคคอกพอก ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่หวาดกลัวอันตรายจากเกลื้อเสริมไอยไตน์ที่เจ้าหน้าที่ไปแจกให้ จึงเสด็จไปพระราชทานเกลื้อเสริมไอยไตน์เหล่านั้นด้วยพระหัตถ์ ชาวบ้านจึงกล้านำไปกินกัน เสด็จพระราชดำเนินขึ้นลงที่นี้อยู่หลายครั้ง จนทรงได้รับเชื้อโมโครพลาสมาตั้งแต่ช่วงเวลานั้น แม้คณะแพทย์จะพยายามถวายการรักษาเท่าใดก็ไม่อาจหายขาดได้ เพียงถวายพระโอสถประคองพระอาการมาโดยตลอด จนกระทั่งต้องทรงรับการผ่าตัดใหญ่ซึ่งก็ผ่านพ้นไปด้วยดี

ฉันทันลงสะเมิงอยู่หลายปีจนได้รับเชื้อโมโครพลาสมา ซึ่งในที่สุดทำให้ฉันทันเป็นโรคหัวใจเต้นไม่ปกติ จนเกือบเสียชีวิต

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 16-17)

และแม้แต่อำการประชวรอย่างหนัก พระมหากษัตริย์ก็ทรงอดทนเพื่อทรงงานช่วยเหลือประชาชนก่อน ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง การ์ตูนชายหัวเราะฉบับรอยยิ้มของพระราชา กล่าวถึงทรงอดทนต่อพระอาการปวดพระทนต์อย่างหนักเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมให้ราษฎรให้เสร็จทันท่วงที (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 29)

นอกจากนี้ หนังสือเรื่อง การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน นำเสนอภาพ ผู้พระราชทานโครงการพระราชดำริทั่วประเทศ โครงการพระราชดำริที่เกิดขึ้นจำนวนมากเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงงานหนักเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร การกล่าวถึงโครงการพระราชดำริจำนวนมากเกินกว่าที่คนธรรมดาทั่วไปทำได้ เพื่อให้เห็นถึงความทุ่มเทและความไม่ย่อท้อในการทรงงานของพระมหากษัตริย์ ดังนี้

ผลจากโครงการพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจมาตั้งแต่ต้นรัชกาลนั้นได้บังเกิดผลพอกพูนอย่างงดงาม เป็นประโยชน์สุขแก่พสกนิกรชาวสยาม นานาโครงการพระราชดำริกว่า 3,000 โครงการ ได้ช่วยให้ราษฎรมีอาชีพ มีแหล่ง ทำกิน ยืนหยัดด้วยลำแข้งของตนเองบนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 81)

หนังสือเรื่อง การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน กล่าวถึงภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วทุกภาคพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์อย่างไม่มีย่อท้อ ทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 101-111) มีเนื้อความบรรยายไว้ว่า “ทุกทีในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะทุรกันดารเช่นไร ทั้งสองพระองค์ก็มีทรงย่อท้อ จะเสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน หรือทรงพระดำเนินด้วยพระบาทก็มีใชอุปสรรค” (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 112) เห็นได้ว่า มีการเน้นย้ำถึงการเสด็จยังชนบท ท้องถิ่นทุรกันดาร และเสด็จทุกทีในประเทศไทย ซึ่งทำให้เห็นถึงพระเมตตาอันแผ่ไพศาลของพระมหากษัตริย์ที่ไม่ทรงเลือกชั้นวรรณะ ตำแหน่งแห่งที่และทรงมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีฐานะยากจนในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ภาพดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ผู้เสด็จเยี่ยมราษฎรที่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชนยังคงปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงอย่างแพร่หลาย ดังในเพลงขอเป็นข้าราชการทุกชาติไป กล่าวถึงการทรงงานเพื่อประชาชนมาอย่างยาวนานหลายสิบปี และเพลงกวีลายกนก กล่าวว่า แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงประจวรแต่ก็ยังเสด็จทรงงานเพื่อประชาชน คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ ดังเนื้อความว่า “พระองค์ทรงเสด็จทุกตารางนิ้วประเทศไทย ทรงงานหนักแม้ทรงประจวรไม่รู้ทำได้เช่นไร ทุกขภิกขภัยอุทกภัยริवादภัย ทรงเสด็จไปไหนไม่สนภัยอันตราย” จึงเห็นได้ว่าในหนังสือนิทานภาพ หนังสือการ์ตูน และวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติ นำเสนอภาพกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักมาอย่างยาวนานไว้อย่างเด่นชัด และเป็นเนื้อหาสำคัญที่มักปรากฏอย่างสม่ำเสมอ

จากเดิมวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตนำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานเพื่อประชาชน แต่ไม่มีการชี้เฉพาะเจาะจงอย่างชัดเจนว่า ทรงงานหนักเพื่อประชาชนมาอย่างยาวนาน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักเพื่อประชาชน และทรงงานหนักมาอย่างยาวนาน ทรงให้ความสำคัญกับการทรงงานยิ่งกว่าพระชนม์ชีพและสุขภาพพลานามัยของพระองค์เอง ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปนี้เกิดจากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่มีเป็นจำนวนมาก และการครองราชสมบัติเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน อันทำให้เห็นว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งการทรงงานอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นภาพเสนอที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์ที่ประชาชนรับรู้และจดจำกันได้ทั่วไปได้อย่างดี

4.2.5 กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ที่ทรงสั่งสอนประชาชนปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและสมัยธนบุรี ดังในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงว่าทรงเป็น “ครูอาจารย์สั่งสอนชาวไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้” (2548, น. 51) และโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าทรง “เป็นเจ้าแลครูสอนสั่งโลก” (นายสวน, 2539, น. 289) ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องลิลิตสุภาพสฤติพระราชบัญญัติประถมศึกษา บรรยายถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “ครุมีความรักศิษย์ อวยพิทยายังแก้ว” (พระยาอุปกิตศิลปสาร อ่างอิงใน ยุพธแสงทักษิณ, 2537, น. 106) ลักษณะดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับพระกษัตริย์ คือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตไม่ได้ขบเน้นภาพเสนอของกษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชนอย่างชัดเจนนัก เนื่องจากปรากฏข้อความบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ และเป็นการสั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชนในเรื่องต่าง ๆ อย่างหลากหลายซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต แนวทางการดำเนินชีวิต ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ดนตรี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความพอเพียง ความเพียร ความสามัคคี และคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ทำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทเป็นผู้สั่งสอนประชาชนอย่างชัดเจน และสิ่งที่ทรงสอนนั้นเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมสมัยใหม่ ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่อง 84 พรรษา ในหลวงของปวงชน กล่าวถึงพระมหากษัตริย์

ทรงสั่งสอนประชาชนเรื่องความเพียรผ่านบทพระราชนิพนธ์ที่ช่วยชี้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง
 ดึงตามทำนองคลองธรรม ดังนี้

เทศนาบทร้อยแก้ว	งามเพริศแพรวเลิศล้ำ
ธรรมะเสริมครบถ้วน	ยิ่งล้ำความงาม
เมื่อยามคิดปรีศนา	พระมหาชนกพร้อม
มีคติธรรมน้อม	ใฝ่รู้ความเพียร
บทเรียนสอนราษฎรรู้	ใฝ่ขยัน
ไพเราะบทประพันธ์	ฝากไว้
บทความเรื่องราวสรรค์	เสริมส่ง ดีแล
พระราชดำรัสได้	ช่วยชี้แนวทาง
วางหลักชีวิตให้	เกิดผล
เสริมสิ่งมีมงคล	คู่หล้า
จอมราชพระภูมิพล	อดุลยเดช
เทิดพระเกียรติยิ่งฟ้า	ราษฎรน้อยถวายชัยฯ

(วรางคณา สุขสำราญ, 2555, น. 53)

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว กล่าวถึงพระมหากษัตริย์
 ทรงสั่งสอนประชาชนเรื่องความรู้รักสามัคคี คำสอนของพระองค์เป็นดังแสงสว่างทางปัญญาและ
 เตือนสติให้แก่ประชาชน ดังนี้

แผ่นดินพ่อพ่อสร้างถิ่นแผ่นดินพ่อ	ดังถักทอร้อยรักสมัครสมาน
พ่อสอนลูกทุกวิถีให้จดจำ	เชื่อมผสานลูกไทยไว้ด้วยกัน
ไทยร่มเย็นเลิศล้ำคำพ่อสอน	ดูจตุรพักตรพิมานมาปลูกขวัญ
คำของพ่อทุกคำล้วนสำคัญ	ด้วยพ่อกลั่นกรองแล้วทุกแนวทาง

ทุกคำสอนของพ่อคือแบบบท	มุ่งจารจรดับนทีกำเลิศล้ำค่า
ดูแสงทองส่องสว่างสร้างปัญญา	มิเคยล้ำ มิเคยร้างกระจำใจ
เตือนสติขึ้นน้าให้คิด	แม้สิ้นสิ้นน้อยนิดแต่ยิ่งใหญ่
ทุกถ้อยคำเอื้ออาทรสั่งสอนไทย	สมดังพ่อรอบรู้ในสิ่งทั้งปวง

(วรวิทย์ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 84-85)

และเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดุรงค์ กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงสอนความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน รวมทั้งการสั่งสอนเรื่องการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้

ไอ้ ธ คือครูนิกรสอนศาสตร์ราษฎร์สุขา ทรงแนะอาชีพเกษตร ทรงนิเทศร่วมผสวน
ทฤษฎีใหม่ประเสริฐแสนล้ำเลิศคือวิมาน จึงประเทศเราภิรมย์ดินอุดมทั่วธรณิน

(ธวัชชัย ดุลยสุจริต, 2560, น. 35)

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้สั่งสอนประชาชนยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติ ประเภทรื่องสั้นและนวนิยาย เห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีลักษณะและคุณสมบัติสำคัญของครู ดังในเรื่องสั้นชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา ตัวละครได้กล่าวไว้ว่า พระองค์ได้ทรงสอน และพระราชทานแนวพระราชดำริหลายอย่างแก่ประชาชน (พลอยพັນแสง, 2558, น. 26) แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีคุณสมบัติของครู คือ การเป็นผู้สอน ทั้งนี้ พระคุณสมบัติของการเป็นผู้สอน ยังปรากฏการนำเสนอบ่อยครั้งในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ ดังในนวนิยายเรื่อง น้ำเลนไฟ ตัวละครได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้สั่งสอนเรื่องปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชน ดังเนื้อความว่า

เด็กชายตอบฉาดฉาน ไม่มีอาการลังเล “ ฉายจะเรียนเกษตร จะสืบ
ทอดอาชีพของพ่อแน่นอน...แล้วอีกอย่าง ฉายรักในหลวง ฉายเห็นว่าสิ่งที่ท่าน ทำ
ทุกอย่างนับแต่ช่วยชาวเขาให้เลิกปลูกฝิ่น จนกระทั่งถึงการจัดการเกี่ยวกับต้นไม้น้ำ
ดิน ฝนหลวง สอนให้เรารู้จักคำว่า พอมี พออยู่ พอกิน รู้จักคำว่าทฤษฎีใหม่
เกษตรผสมผสานที่พ่อทำอยู่ทุกวันนี้ จนเราพอมี พออยู่ พอกินจริง ๆ ฉายว่าทุก
อย่างที่ท่านแนะนำเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เห็นแล้วว่าเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน
ฉายก็เลยตั้งใจจะเดินตามรอยพระราชดำริ ตามรอยที่พ่อบุกเบิกไว้นะฮะ”

(กฤษณา อโศกสิน, 2553, น. 143)

ในนวนิยายเรื่องน้ำเลนไฟ ตัวละครยังกล่าวถึงการเดินตามรอยพระยุคลบาทในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานคำแนะนำ อันเป็นการเน้นย้ำถึงคุณสมบัติของครูในการเป็นผู้สอน ดังเนื้อความว่า

ผมเรียนสำเร็จแล้วเข้ามาช่วยก็เลยเริ่มเดินตามรอยพระราชดำริตั้งแต่
ตอนนั้น... พอลงมือทำด้วยความแน่วแน่ที่สุด เชื่อมันศรัทธาในพระราชดำริ
ที่สุด ไม่ว่าพระองค์ท่านจะแนะนำไหนออกมา ผมทำตามทุกอย่าง

(กฤษณา อโศกสิน, 2553, น. 286)

หนังสือการ์ตูนเรื่องขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชา บรรยายไว้ว่า “จะให้สอนอีกหรือ พระองค์ทรงภูมิรู้เปี่ยมคุณธรรม สอนคนได้ทั้งประเทศ จะฟังคำสอนอะไร จากคนอายุมากคนหนึ่งอีกเล่า” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 104) ส่วนหนังสือเรื่อง *ขายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก... โดยภักดี* บรรยายไว้ว่า “เป็นครูสอนคนไทยได้ทั้งชาติ...ท่านทรงสอนเรื่องตัวอย่างของความพอดีให้เห็นให้ทำด้วยความค่อยเป็นค่อยไป รอบคอบ ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง” (บันลือ อุตสาหจิต, 2554, น. 94)

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชนดังกล่าวนี้สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้อ่านหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ซึ่งส่วนมากเป็นเด็กและเยาวชนที่รับรู้เรื่องเกี่ยวกับครูและพฤติกรรมของครู อีกทั้งฐานะพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นผู้นำที่เปี่ยมด้วยปัญญาเป็นเลิศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทำให้ประชาชนเชื่อมั่นได้ว่า สามารถนำคำสอนไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้

ส่วนวรรณกรรมบทเพลงนำเสนอภาพเสนอกษัตริย์ผู้สั่งสอนประชาชนไว้ด้วยเช่นกัน เพลงฝันบิดา กล่าวถึงพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงสั่งสอนประชาชนให้รู้ผิดชอบ และเพลงครองแผ่นดินโดยธรรม กล่าวถึงทรงสั่งสอนประชาชนเรื่องความเพียรผ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังเนื้อความว่า “พระองค์ทรงเป็นตาน้ำของ แร้งบันดาลใจ ยามทุกข์ยามท้อเมื่อใด พระราชนิพนธ์สอนสั่ง เมื่อตกลงไปในน้ำ อย่ามัวถามเมื่อไรจะถึงฝั่ง จงว่ายไปด้วยพลัง ว่ายด้วยธรรมของความเพียร”

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้สั่งสอนประชาชนปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมาก่อน แต่ไม่ได้รับการขบขันอย่างเด่นชัดมากนัก เนื่องบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ และเป็นการสั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้นำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชนในเรื่องต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ครอบคลุมทั้งเรื่องคุณภาพชีวิต แนวทางการดำเนินชีวิต ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเป็นผู้สั่งสอนปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชน ซึ่งมีที่มาจากพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงงานจริง จึงทำให้ภาพพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีคุณลักษณะแห่งกษัตริย์ที่สั่งสอนประชาชนอย่างเด่นชัด ภาพดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน อันเป็นลักษณะที่เด่นชัดที่สุดของครู อีกทั้งแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชาที่มีเมตตาต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง และแนวคิดจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงมีความรู้ อันเป็นเลิศในนานาศาสตร์ ด้วยพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ จึงได้พระราชทานความรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชน โดยเฉพาะผ่านการสั่งสอนทั้งการสั่งสอนผ่านพระโอษฐ์โดยตรง และผ่านสื่อต่าง ๆ

4.2.6 กษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ทุกด้าน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นผู้ปฏิบัติดีตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ แต่ยังไม่ปรากฏการกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าประชาชนได้นำแบบอย่างที่ดีของพระมหากษัตริย์มาปฏิบัติตาม ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ บรรยายไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ไม่โปรดบายมุขทั้งปวงดังเนื้อความว่า

การพ่นการตี่มน้ำ	จันทน์ก เลงฤ
พระเกลียดพระเกรงพระ	ไปกลัว
นาฏศาสตร์เซ็ดราชะศักดิ์	สมขึ้น เณนิมเอย
โปรดฝึกครึกครื้นรั้ว	ราชะวัง

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 192)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ทุกด้าน ได้แก่ การประหยัด การเสียสละ การศึกษาเล่าเรียน กีฬา การบริหารจัดการ ประชาชนสามารถยึดพระองค์เป็นแนวทางเพื่อปฏิบัติตามหรือดำเนินตามรอยพระยุคลบาทได้ เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นสัญลักษณ์ของคุณงามความดีทั้งปวง ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของความเพียรเป็นนักรู้และนักสร้างความเจริญอย่างไม่ย่อท้อ ดังนี้

ถ้อยคำพอดำรงมั่นตราบนันนี้	ด้วยเรามีพ้อเห็นเป็นแบบอย่าง
พ้อเหนื่อยล้ามุ่งทำมิเว้นวาท	คือผู้รู้ ผู้สร้างมีร้างรา

(วรุฒิ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 84)

นอกจากนี้ วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเรื่องมงกุฎฟ้า บรรยายว่าพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของความพอเพียง พระองค์ทรงงานเพื่อประชาชนด้วยหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้จึงได้ขบเน้นให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ กษัตริย์แห่งความพอเพียงให้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเนื้อความว่า

หนึ่งแบบอย่างความพอเพียงเพื่อผู้อื่น	เจ็ดสิบปีพลิกฟื้นผืนปัญหา
กว่าสี่พันโครงการพัฒนา	เย็นศิระทั่วหล้าเพราะภูมิ

(วราภรณ์ ธรรมทิพย์สกุล, 2560, น. 101)

และเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างของการสร้างชาติทั้งปวง ประชาชนจึงสามารถปฏิบัติตามหรือยึดพระองค์เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ดังเนื้อความว่า

ฉันเห็นลูกหลานอ่านหนังสือ ปรากฏชื่อ “ภูมิพล” ในเนื้อหา
ได้รู้จักกษัตริย์ด้วยศรัทธา มีราชาเป็นแบบอย่างสร้างชาติ
(สนธยา สุขอิม, 2560, น. 47)

การบรรยายอีกลักษณะหนึ่งที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างของความดีงาม ได้แก่ การที่ประชาชนดำเนินรอยตามพระองค์ได้ ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างแพร่หลาย ดังในเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า

ธ ทรงเป็นพระภัทรมหาราช พระขวัญชาติชนทั่วแคว้นแดนสยาม
ขอเป็นข้ารองบาทดำเนินตาม พระปณิธานความดีงามจอมราชา
(วรุณญา อัจฉริยบดี, 2560, น. 43)

ส่วนในนวนิยายเฉลิมพระเกียรตินำเสนอภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของคุณงามความดีหลากหลายด้านให้แก่ประชาชน ดังที่นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่และความพอเพียง (กฤษณา อโศกสิน, 2553, น. 224-225, 242 และ 274) เรื่องแสงดาวกลางใจ กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการอนุรักษ์ผืนป่า (รินทร์ลภัส, 2554, น. 71) เรื่องใต้ร่มใบกาดี่ กล่าวถึงแบบอย่างของการผลิตพลังงานทดแทน (ชมจันทร์, 2554, น. 88, 93 และ 207) เรื่องในม่านเมฆ กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการแก้ปัญหาภัยแล้งด้วยการปลูกป่า ทำฝายแม้ว การทำคันดินกั้นน้ำ และการสร้างแนวกันไฟ (ร่มแก้ว, 2554, น. 143, 229-230 และ 288) เรื่องต้องมนตร์รัก กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างในการทำความดีเพื่อส่วนรวม (โมริสา, 2557, น. 263) เรื่องในร่มเงารัก กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการทำความดีโดยการปิดทองหลังพระ (พูใหม่, 2557, น. 164 และ น. 281-282) เรื่องเพลงรักรอยฝัน กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการถ่ายภาพและภาพ ฝีพระหัตถ์ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง (เตชิตา, 2557, น. 34) และเรื่องรอยรักในดวงใจ กล่าวถึงการเป็นแบบอย่างของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (รมย์นลิน, 2557, น. 18-19, 132 และ 192)

นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ ในคำพูดของตัวละคร “ฉาย” ทำให้เห็นถึงภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่และความพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ดังเนื้อความว่า

เพราะงานเกษตรเป็นงานที่ละเอียด ต้องดูแลเหมือนเลี้ยงลูก ตั้งแต่ที่
ผักเล็ก ๆ ไปจนถึงผลไม้ต้นโตๆ ต้องอยู่กับมันตลอดวันกับอีกเกือบครึ่งคืน

ต้องตื่นแต่ตึก...ลำบากครับ ลำบาก...แต่เราทำตามเกษตรทฤษฎีใหม่ มี
หลักเกณฑ์ในการทำ เดินตามพระองค์ท่านไป...แล้วก็ได้ผลจริงๆ...ได้ผลดีมาก

(กฤษฎา อโศกสิน, 2553, น. 224-225)

นวนิยายเรื่องในร่มเงารัก ในบทสนทนาระหว่างคุณหญิงเพื่อและหลานชาย คือ เทียนแก้ว ได้แสดงให้เห็นภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างของการทำความดีโดยการปิดทองหลังพระของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังนี้

คุณหญิงเพื่อเข้มนมอย่างจริงจัง “แล้วอุดมคติของพ่อเทียนเป็นอย่างไร”

“ผมอยากให้ตัวเองมีหน้าที่การงานมั่นคงก่อนครับ” แล้วชายหนุ่มก็
กล่าวถึงการยึดมั่นในความดีที่ควรมีควบคู่ไปกับการดำรงชีวิต เป็นความดีที่
กระทำโดยไม่หวังผลตอบแทน เรื่องราวมากมายที่เขาได้รับการปลูกฝังมาจาก
คุณหญิงเพื่อซึ่งได้เล่าให้ฟังมาแต่ยังเยาว์

เฉกเดียวกับความดีอันมีต้นแบบมาจากพระองค์ท่าน

(พุฒิม, 2557, น. 281)

และนวนิยายเรื่องเพรงรักรอยฝัน ในบทสนทนาระหว่างคุณหญิงสีวิกาภกับภพพลอย แสดงให้
เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นแบบอย่างของการถ่ายภาพและภาพ
ฝีพระหัตถ์ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ทำให้ภพพลอยปรารถนาเดินตามรอยพระบาทต่อไป
ดังเนื้อความว่า

“ทำไมถึงอยากเป็นนักหนังสือพิมพ์ละจ๊ะ ชอบงานข่าวริ” คุณหญิง
สีวิกามองหญิงสาวด้วยความสนใจ

“ค่ะ หนูชอบถ่ายภาพ ตอนแรกก็แค่ฝันอยากจะเป็นช่างภาพค่ะ
กระทั่งได้ติดตามสารคดีเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ได้เห็นพระองค์โปรดการถ่ายภาพ และภาพฝีพระหัตถ์เหล่านั้นก็ถูก
นำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง พระองค์
คือแรงบันดาลใจที่ทำให้หนูอยากเดินตามรอยพระบาทของพระองค์ท่านค่ะ
หนูหวังว่าสักวันภาพถ่ายฝีมือหนูจะสร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อชาติบ้านเมืองของ
เราได้ไม่มากนักนะคะ

(เดชิตา, 2557, น. 34)

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ทุกด้านยังปรากฏอย่างเด่นชัดใน
หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง *เรารักในหลวง* บรรยายไว้ว่า
“สิ่งที่ท่านทำมีแต่การทำให้เป็นแบบอย่างแก่พวกเรา โดยเฉพาะการประหยัดและความพอเพียง
รองเท้าฟางก็ซ่อม ดินสอใช้จนหมดแท่ง ยาสีฟันก็บีบจนหมดหลอด และการช่วยเหลือผู้อื่นยังใส่ใจลูก”

(กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก, 2560, น. 17) ส่วนหนังสือเรื่อง การตุนขายหัวเราะ ฉบับปรับปรุงด้วยจงรัก...โดยภักดี บรรยายไว้ว่า “ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย ทรงดูแลทุกข์สุขของปวงชนเสด็จฯ ไปทุกที่เพื่อแก้ไขปัญหาและเป็นแบบอย่างของความเสียสละและการให้” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 70)

เรื่องทำไมคนไทยรักในหลวง รัชกาลที่ 9 กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นแบบอย่างของความดีหลายเรื่อง จึงเห็นได้ว่า ทรงเป็นแบบอย่างของความเป็นคนดีโดยแท้จริงดังเนื้อความว่า

พระองค์ท่านทรงเป็นแบบอย่างสอนพวกเราในทุก ๆ เรื่อง เช่น การประหยัด มัธยัสถ์ ทรงเป็นถึงพระราชา ซึ่งจะทรงใช้จ่ายอย่างไรก็ได้...แต่ก็ไม่ทรงทำเช่นนั้นเลย

.....
คุณยายก็เล่าว่า “เพราะท่านเป็นต้นแบบของความเป็นคนดี เป็นลูกที่ดี เมื่อสมัยพระราชชนนีของพระองค์ ทรงพระประสูติ 64 วัน ท่านเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมถึง 60 วัน และทูลว่า วันที่ไม่ได้เสด็จฯ มานั้น ทรงงานอยู่ที่ต่างจังหวัด ซึ่งการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมพระราชชนนีนั้น ท่านทรงทำอยู่เป็นประจำ”

(พิพัฒน์ วิทยาปัญญานนท์ พชร รัชการวงศ์และคณะ, 2560, น. 12-21)

การขบเน้นภาพพระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนปรากฏผ่านการนำเสนอเรื่องราวที่ประชาชนดำเนินตามรอยพระยุคลบาทแล้วเกิดผลดีตามมา พระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์จึงสามารถยึดถือเป็นบรรทัดฐานในการประกอบคุณงามความดี ทรงเป็นประมุขของบ้านเมืองผู้เป็นหลักแห่งแผ่นดินในการประกอบคุณงามความดีในทุก ๆ ด้าน อันเป็นคุณธรรมสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาคนและสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ต่อไป ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง พ่อสอนไว้ใจดีงาม กล่าวถึงชาวบ้านได้ดูแลสิ่งแวดล้อมตามแบบอย่างของครูภูเขา ซึ่งเป็นตัวละครที่สื่อถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทำให้จากหมู่บ้านที่มีสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมแห่งแล้ง กลับมาดีขึ้น สามารถประกอบอาชีพได้ และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนี้

เวลาผ่านไป 2 ปี จากหมู่บ้านที่ชาวบ้านเกือบจะอดตายก็เกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นกับหมู่บ้านแห่งนี้ จากที่มีแต่ภูเขาหัวโล้นกลับมีต้นไม้ขึ้นเขียวขจี มีน้ำไว้กินไว้ใช้ ฝนตกตามฤดูกาล ชาวบ้านสามารถเพาะปลูกได้เป็นผลสำเร็จ มีเหลือกินก็นำไปขายในเมือง จึงไม่ต้องทะเลาะแย่งน้ำแย่งอาหารกันอีกต่อไป หมู่บ้านแห่งนี้กลับมามีความสุขอีกครั้ง ชาวบ้านต่างก็รักและเข้าใจกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันอีกต่อไป ต่างอยู่ด้วยกันด้วยความรัก และช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม

ของหมู่บ้าน ทุกคนทำอาชีพเกษตรกรรมได้ผลดี รอยยิ้มแผ่กระจายไปทั่วหมู่บ้าน
มองไปทางใดก็มีแต่ความรัก มิตรไมตรี และทุกคนมีจิตสำนึกรักแผ่นดินเกิด

(दनय प्रिषाप्रसिथि कनिता हომत्रय्य औरजनथिमा स्वंगलग, 2559, न. 62-63)

วรรณกรรมบทเพลงยังคงนำเสนอภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้
ทุกด้าน และโดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างของความพอเพียงอันเป็นแนวพระราชดำริที่ประชาชนรับรู้
อย่างแพร่หลาย ดังในเพลงเพลงของพ่อ กล่าวถึง พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นแบบอย่างของ
ความพอเพียง พระองค์มีเพียงพราสอน แต่ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ประชาชนได้เห็นด้วย และเพลง
รักพ่อไม่มีวันพอเพียง กล่าวถึง ทรงเป็นแบบอย่างของความดีทุกด้าน ดังเนื้อความว่า “แบบอย่างของ
ทุกความดี ที่จะอยู่กับลูกเรื่อยไป เมื่อได้เห็นภาพพ่อคราใด ย้ำเตือนใจให้ลูกไม่ท้อ”

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปฏิบัติดีตาม
หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้ แต่ยังไม่ปรากฏการกล่าวไว้
อย่างชัดเจนว่าประชาชนได้นำแบบอย่างที่ดีของพระมหากษัตริย์มาปฏิบัติตาม ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรง
เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏในวรรณกรรม
เฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างชัดเจน ทรงเป็นแบบอย่างแห่งคุณงามความดีทุกด้านให้แก่ประชาชนได้
ทั้งด้านการประหยัด การเสียสละ การศึกษาเล่าเรียน กีฬา การบริหารจัดการ และความพอเพียง
ประชาชนสามารถยึดพระองค์เป็นแนวทางเพื่อปฏิบัติตามหรือดำเนินตามรอยพระยุคลบาทได้ ซึ่งมี
ที่มาจากพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตร ภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้เสริมให้เห็นถึงแนวคิดครูแห่ง
แผ่นดิน กล่าวคือ นอกจากพระมหากษัตริย์ทรงสั่งสอนประชาชนผ่านพระบรมราโชวาทแล้ว ยังทรง
เป็นครูผู้ทรงสั่งสอนผ่านการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างอีกด้วย โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างของ
ความพอเพียงที่แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นกษัตริย์แห่งความพอเพียงอันเป็นแนวคิดเกี่ยวกับ
พระมหากษัตริย์เฉพาะพระองค์

4.2.7 กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรง
มีความกตัญญูปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวถึง
พ่อขุนรามคำแหงว่า “เมื่อชั่วพ่อกู กุบ่าเรอแก่พ่อกู กุบ่าเรอแก่แม่กู กุได้ตัวเนื้อตัวปลา กุเอามาแก่พ่อ
กู กุได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยกินดี กุเอามาแก่พ่อกู กุไปตีหนังวังช้างได้ กุเอามาแก่พ่อกู
กุไปที่บ้านท่าเมือง ได้ช้างได้วง ได้บัวได้นาง ได้เรือนได้ทอง กุเอามาเวนแก่พ่อกู” (2548, น. 39-40)
จะเห็นว่า ผู้แต่งไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีความกตัญญู แต่มีการ
บรรยายถึงพระจริยวัตรของพระมหากษัตริย์อันแสดงถึงความกตัญญูต่อพระราชบิดาและพระราช
มารดาไว้ โดยเป็นการบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ กล่าวถึงการอภิบาลพระราชบิดาด้วยการถวายอาหารรส
เลิศ ถวายช้างเมื่อเสด็จวังช้างได้ และเมื่อทรงมีชัยชนะในการสงคราม ทรงนำช้าง ไพร่หญิงชาย

เงิน ทอง มาถวายแต่พระราชบิดา และภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูยังไม่ได้กล่าวว่าเป็นพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ไว้อย่างชัดเจน

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนีไว้อย่างชัดเจน โดยพบว่า ในวรรณกรรมร้อยกรองบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ส่วนในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนจะนำเสนออย่างละเอียด อีกทั้งยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงด้วย วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ดังเรื่องนบพระภูมิบาล บุญดิเรก บรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ว่าพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นบุตรยอดกตัญญู มีเนื้อความว่า

ธ ทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์ เป็นร่มฉัตร...เป็นความฉ่ำ...เป็นน้ำใส
เป็นบุตรยอดกตัญญู...เป็นครูไทย เป็นหลักชัยโชติช่วง...เป็น “พ่อหลวง” ประชา
(วิษณุ พุ่มสว่าง, 2549, น. 249)

ผู้แต่งใช้คำในการบรรยายว่า “ยอดกตัญญู” ที่แสดงให้เห็นว่า คุณธรรมเรื่องความกตัญญูอันเป็นสิ่งที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาในพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้น ทรงปฏิบัติได้อย่างยอดเยี่ยม

เรื่องร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ แม้จะไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นลูกที่กตัญญู หากแต่การกล่าวว่า “บุตรเลิศ” หมายถึง เป็นลูกที่ดี สามารถตีความได้ว่า เป็นผู้มีความกตัญญูดังเนื้อความ

พ่อดีและบุตรเลิศ สุประเสริฐกษัตริย์สนธิ
สามีกเลิศดล สหอยู่ ณ ภูมิ

(พิมพ์รัตน์ คันธฐาภรณ์, 2542, น. 26)

ทั้งนี้ ในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องนวมินทรราชสุตติ กล่าวถึงภาพเสนอกษัตริย์ ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้อย่างละเอียด ดังเนื้อความว่า

ทรงดูแลพระชนนีศรีสังวาลย์	ผนวชแทนพระคุณท่านอันยิ่งใหญ่
ยามประชวรทรงเคียงข้างไม่ห่างไกล	เสด็จไปเสวยด้วยช่วยอภิบาล
วันสุดท้าย ๘ ประทับจับพระหัตถ์	โหม่นสพระอรุณมหาศาล
พระมารดาลาลับกลับพิมาน	ไอ้พระผ่านพิภพขบพระพักตร์
สิ้นพระราชบิดามาตุเรศ	ทรงเทวษกล้ากลืนก็ฝืนหัก
จัดพระราชพิธีที่งามนัก	ถวายรักอาลัยล้นพระชนนี

ด้วยพระทรงกตัญญูรู้คุณยิ่ง

“ความซื่อสัตย์คือพื้นฐานของความดี”

ทำทุกสิ่ง ทุกเวลา ทุกหน้าที่

ถ้อยคำนี้ประจักษ์ค่าเป็นอาจณ

(นภลัย สุวรรณธาดา, 2560, น. 181)

เห็นได้ว่า ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนีในวรรณกรรมร้อยกรอง เฉลิมพระเกียรติและวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยยังไม่ได้รับการขบขันอย่างเด่นชัดเท่ากับ ในวรรณกรรมร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติ หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน เฉลิมพระเกียรตินำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี ทรงอภิบาล พระบรมราชชนนีในขณะประจวบอย่างใกล้ชิด แม้ทรงมีพระราชกรณียกิจมากหรือพระองค์เอง ประจวบก็ตาม ดังในหนังสือเรื่อง การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน บรรยายไว้ ว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมทุกวัน ประทับข้างพระแท่น ทรงกุ่มพระหัตถ์รับสั่งเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่สมเด็จพระบรมราช ชนนีทรงสนพระราชหฤทัยอยู่เสมอ และประทับเฝ้าพระอาการของสมเด็จพระบรม ราชชนนีคืบละหลายชั่วโมง

คราวหนึ่ง ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประจวบ สมเด็จพระ บรมราชชนนีก็ทรงพระประจวบอยู่คนละมุมตึกของโรงพยาบาลศิริราช ตอนเช้าเมื่อพระองค์ทรงเปิดประตูออกมา ทอดพระเนตรเห็นพยาบาลกำลังเข็นรถ สมเด็จพระบรมราชชนนีผ่านหน้าห้องที่ประทับพอดี จึงรีบทรงพระดำเนินไปเข็นรถ ด้วยพระองค์เองทันที

แม้มหาดเล็กจะกราบบังคมทูลว่า ไม่เป็นไร ไม่ต้องทรงเข็น มีพยาบาลเข็น ให้อยู่แล้ว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ยอดกตัญญู ความประทับใจนี้ยังสถิตอยู่ ณ ท่ามกลางความทรงจำของพสกนิกรไทยตลอดมา

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 21-22)

หนังสือนิทานภาพเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 “คำสอนของพ่อ” บรรยายให้เห็นถึงความกตัญญู ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีไว้โดยละเอียด แสดงให้เห็นพระราชจริย วัตรแห่งกษัตริย์ยอดกตัญญู และสิ่งที่ทรงปฏิบัติต่อพระบรมราชชนนีอันแสดงให้เห็นถึงความรักและ ความผูกพันระหว่างแม่กับลูก ดังนี้

ลูกๆ จำ ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ยอดกตัญญู เมื่อครั้งสมเด็จพระย่าทรงพระประจวบ แม้พระองค์ทรงงานหนักแค่ไหน ก็จะเสด็จไป

ทานอาหารเย็นกับสมเด็จพระเจ้า สัปดาห์ละ 5 วัน ทุกครั้งพระองค์จะเข้าไปกราบที่ตัก
กอด และหอมแก้มสมเด็จพระเจ้าด้วยความรัก และเมื่อมีโอกาส พระองค์จะทรงดูแล
สมเด็จพระเจ้าด้วยพระองค์เองอีกด้วย

(กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ใน
เครือ บจก. วงศ์สว่าง พับลิชชิง แอนด์ พรินติ้ง, 2560,
น. 25)

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนนำเสนอภาพกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรม
ราชชนนีไว้อย่างสม่ำเสมอ แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมคุณธรรม ทั้งนี้ความกตัญญู
เป็นคุณธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการปลูกฝังให้แก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและ
เยาวชนของหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ ผู้เขียนจึงได้ปลูกฝังคุณธรรมนี้ผ่าน
พระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตร

ส่วนวรรณกรรมบทเพลงนำเสนอภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนีไว้
เช่นกัน ทำให้เห็นได้ว่า วรรณกรรมร่วมสมัยได้พยายามขับเน้นภาพกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูให้
เด่นชัดยิ่งขึ้นกว่าวรรณกรรมร้อยกรอง ดังเพลงเพลงของพ่อ กล่าวอย่างตรงไปตรงมาไว้ว่า ทรงเป็นลูก
ที่กตัญญู และเพลงราชันแห่งแผ่นดิน กล่าวว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นราชายอดกตัญญู
ผ่านการที่ทรงปรณิบัติดูแลพระบรมราชชนนี จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่คู่ควรแก่การสรรเสริญและ
เทิดทูน ดังเนื้อความว่า “เทิดองค์พระภูมินทร์ภูมิพลมหาราชาราชายอดกตัญญู ผู้รู้ปรณิบัติมารดา”

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูพระบรมราชชนนีในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นภาพเสนอที่
ปรากฏอย่างเด่นชัดยิ่งกว่าที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตซึ่งมัก
บรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ในเรื่องความกตัญญูต่อพระราชบิดาและพระราชมารดา โดยได้แสดงให้เห็นถึง
พระราชจริยวัตรที่ทรงอภิบาลและปรณิบัติพระบรมราชชนนีอย่างใกล้ชิด แม้ทรงมีพระราชกรณียกิจ
มากและพระองค์เองประจวบอยู่ ตลอดจนการนำเสนอพระราชจริยวัตรที่แสดงให้เห็นถึงความรักและ
ความผูกพันระหว่างแม่กับลูกที่น่ายกย่อง ซึ่งทำให้เห็นถึงภาพพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้มี
ความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนีได้อย่างชัดเจน ภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้มีที่มาจากพระราชจริยวัตรส่วน
พระองค์ที่ทรงปฏิบัติต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีมาอย่างยาวนาน อันเป็นภาพเสนอที่มีลักษณะเฉพาะ
พระองค์แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ โดยเฉพาะภาพความรักและความผูกพัน
ระหว่างแม่ลูก ที่มีส่วนแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มีลักษณะความเป็นมนุษย์ทำนองเดียวกับคน

สามัญ อีกทั้งภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนียังช่วยเสริมให้เห็นว่าทรงเป็น
ธรรมราชาอย่างแท้จริง

4.2.8 กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ ความเพียร (ตป) เป็นหลักธรรมในทศพิธราชธรรมที่
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นธรรมราชาต้องยึดเป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ในวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติของไทยไม่ได้เน้นนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรอย่างเด่นชัด เพียงแต่กล่าว
รวมไว้กับหลักทศพิธราชธรรม ดังในโคลงสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี บรรยายไว้ว่า
พระองค์ “ทรงทศธรรมนา” (นายสวน, 2539, น. 277) ทรงเป็นผู้มีวิริยะจากการสร้างกรุงธนบุรีขึ้นใหม่
และโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ บรรยายว่า “*ฟุ้ง ธรรมทศพิธ
ท้าว ธรรมดา*” (พระชำนาญโหวาร, 2546, น. 50)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงมีความเพียรแท้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะ
การมีความเพียรในการเสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศและการทรงงานนานปีการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของประชาชน ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์ บรรยายถึงการ
เสด็จเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดารด้วย พระวิริยอุตสาหะ ความว่า

ถิ่นใดประชาทุ่ทุกข์	ภัยรุมและขัดสน
ภูธรเสด็จจดล	ทูลถิ่น ณ ไกลไกล
ทรงเยี่ยมประชาชน	ภูมิพลเสด็จไป
พลอบขวัญประชาไทย	สมภาคตลอดมา
ภูเบศเสด็จทั่ว	พระมิกล้วยพระอุตสาห
บากบันพระปัญญา	ธ พินิจคะนิงตาม

(พระปรัชญา อภิวิโส, 2542, น. 114)

วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตรเรื่องมงกุฎฟ้า กล่าวถึงพระวิริยะอันสุดคณานับในการทรงงานโครงการ
พระราชดำริต่าง ๆ เพื่อประชาชน โครงการพระราชดำริที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจำนวนมากเป็น
ประจักษ์พยานแสดงถึงความเพียรแท้ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้อย่างชัดเจน ดังเนื้อความว่า

โครงการพระราชดำริล้วน	ผิประมวลงประมาณเต็ม
สุดนับคณาพิริยะเพิ่ม	ระริเริ่มและสืบสาน
แจกชลชโลมพิรุณพราย	กระจะสายสุธาธาร
ชุบชีพประชาชนสรอายุ	สิริราชย์ปลาตภัย

สำนักมหาราชกุณเฑาะ
คัมภีร์และป้อนครโน
พิริยเพื่อพสกไทย
บุรุษสิมา

(หม่อมราชวงศ์อรณิธร ชองทอง, 2560, น. 152)

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรตินำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรจากการประกอบพระราชกรณียกิจผ่านการบรรยายโดยตรงไปตรงมา ดังในหนังสือการ์ตูนเรื่อง *ชายหัวเราะ ฉบับปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี* บรรยายว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีความเพียร ดังเนื้อความว่า “การสร้างสรรคตนเอง ต้องใช้เวลา ความเพียร ความอดทน เสียสละ ไม่ย่อท้อ พระองค์ทรงมีความเพียร” (บันลืออุตสาหจิต, 2559, น. 24) และวรรณกรรมบางเรื่องมุ่งนำเสนอเรื่องความเพียรของพระองค์โดยเฉพาะดังในหนังสือเรื่อง *พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน* นำเสนอตัวละครพระมหาชนกในฐานะที่เป็นตัวแทนของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพื่อให้เห็นว่า ทรงมีความเพียรทำนองเดียวกับพระมหาชนกโพธิสัตว์ ปรากฏในตอนที่พระมหาชนกทรงกระทำความเพียร ว่ายนํ้าข้ามมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน อย่างต่อเนื่อง ไม่ย่อท้อ เนื้อความว่า

พระมหาสัตว์เสด็จไปทรงยืนที่ยอดเสากระโดง ทรงกำหนดทิศว่า เมืองมิลินลาอยู่ทิศนี้ ก็กระโดดจากยอดเสากระโดง ล่วงพ้นผืนปลาและเต่า ไปตกในที่สุด อุสภะหนึ่ง (70 เมตร) เพราะพระองค์มีพระกำลังมาก พระโปลชนกได้สวรรคตในวันนั้นเหมือนกัน จำเดิมแต่นั้นพระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีสัตว์แกว้มณี เหมือนท่อนต้นกล้วยทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพาหา พระมหาสัตว์ทรงว่ายนํ้าข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวัน เหมือนว่ายนํ้าวันเดียว (พระองค์ทรงสังเกตเวลานั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยนํ้าเค็ม ทรงสมาทานอุโบสถศีล)

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 52-55)

ความเพียรแท้ หมายถึง กระทำความเพียรอย่างต่อเนื่อง ไม่ละเลิกไปกลางคัน สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจและการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ นานัปการอย่างยาวนานตลอดการครองราชสมบัติถึง 70 ปีของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อเทียบเคียงกับความเพียรของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต เห็นได้ว่าเป็นลักษณะที่แตกต่างจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ ภาพพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงมีความเพียรแท้แสดงถึงแนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็น พระโพธิสัตว์หรือพระมหาชนกแห่งแผ่นดินผู้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงด้วยความเพียรไม่ย่อท้อมาอย่าง

ต่อเนื่องยาวนานเพื่อช่วยเหลือประชาชนและสรรพชีวิตอันเป็นบารมีที่ส่งผลให้พระโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป

ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ยังคงปรากฏในวรรณกรรมบทเพลงอย่างเด่นชัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้ขับเน้นภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้ให้ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในเพลงตามรอยพระราชา กล่าวถึง ทรงมีความเพียรจากการทรงงานเพื่อดูแลประชาชนมาอย่างต่อเนื่องหลายปี และเพลงวอนฟ้า ขอเทวดาคืน กล่าวถึง การประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนด้วยความเพียรมาถึง 70 ปี ดังเนื้อความว่า “จนมาเห็นรูปภาพทุกบ้านติดข้างฝา คือภาพของเทวดาที่เดินดิน 70 ปีทำเพื่อประชา”

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้เป็นภาพเสนอที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย อันสื่อสารให้เห็นว่า บุคคลสามารถเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายได้ มิใช่การพึ่งพาอำนาจอันเหลือเชื่อใด ๆ แต่เป็นการมีจิตใจที่เข้มแข็งและใช้ความเพียรทั้งสิ้น ซึ่งทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังที่พระมหากษัตริย์ทรงว่ายนํ้าต่อเนื่องติดต่อกันถึง 7 วัน 7 คืน ในขณะที่นางฉนิเมขลาเทวดาที่มีหน้าที่อารักขามหาสมุทรลิ้มตรวจตรามหาสมุทรเพราะมัวแต่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ตลอดเวลา จนต้องพึ่งพาตนเองด้วยการว่ายน้ำอย่างไม่ย่อท้อ ท่ามกลางวิกฤตและความผันผวนในโลกสมัยใหม่ ทุกคนควรพึ่งพาตนเองด้วยการใช้ความเพียรแท้เท่านั้นเพื่อก้าวข้ามพ้นทุกสรรพปัญหาในชีวิตไปได้ ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาหลายต่อหลายครั้งก็ตาม ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีคุณลักษณะแห่งสามัญมนุษย์ในโลกสมัยใหม่ที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเอาตัวรอดและพึ่งพาตนเองได้ นำสู่ความสำเร็จและความสุขได้อย่างแท้จริงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้งของโลกยุคโลกาภิวัตน์

4.2.9 กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เล็ก ความมีเมตตาต่อสัตว์เป็นราชธรรมประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ที่ต้องทรงยึดถือ อนุমানเข้ากับหลักจักรวรรดิวัตร 12 ซึ่งมีหลักธรรมข้อหนึ่ง คือ มิคปฤชิสฺส ควรจักรรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยนำเสนอภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์ ได้แก่ โคลงสรรเสริญสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงพระเมตตาต่อนางช้างและลูกน้อยที่จับได้ในการเสด็จคล้องช้าง โปรดให้ปล่อยคืนสู่ป่าดั้งเดิม ดังเนื้อความว่า

พระคุณบุญเปลื้องไป	ไทรภาพ
ข้ามข่ายมารอรณพ	น่านกว้าง
พระทัยโปรดปรารภ	เมตรภาพ

ให้ปล่อยพังนางช้าง

ลูกน้อยนมไป

(พระศรีมโหสถ, 2561, น.13)

โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ กล่าวไว้ว่า ทรงมีเมตตาต่อสัตว์ (พระชำนาญหาร, 2546, น. 69) และกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรยายว่า พระองค์พระราชทานแก่สัตว์ ทั้งสัตว์ 4 เท้า และ 2 เท้า ได้แก่ กา แพะ และแกะ (นายมี, 2517, น. 21-22)

เห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยไม่ได้มุ่งขับเน้นภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ ทรงมีเมตตาต่อสรรพสัตว์มากนัก แต่กล่าวโดยรวมเพื่อให้เห็นภาพการเป็นธรรมราชาของพระองค์

ภาพเสนอผู้มีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนออย่างชัดเจน และเป็นภาพที่ประชาชนจดจำมาอย่างยาวนาน เนื่องมาจากพระราชจริยวัตรที่ทรงมีพระเมตตาต่อสุนัขจรจัดและสุนัขทรงเลี้ยง ทรงดำเนินโครงการพระราชดำริช่วยเหลือสุนัขจรจัด ในจังหวัดเพชรบุรี และพระราชนิพนธ์เรื่องทองแดงที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง นำเสนอเรื่องราวความผูกพันระหว่างพระองค์กับคุณทองแดงซึ่งเป็นสุนัขจรจัดที่ทรงนำมาเลี้ยง ดังในหนังสือการ์ตูนเรื่องมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชินี บรรยายไว้ว่า “พระองค์ทรงมีพระเมตตาต่อสุนัขอีกเป็นร้อยเป็นพันชีวิต ไม่ว่าจะเป็นสุนัขทรงเลี้ยงของพระองค์เอง หรือสุนัขจรจัด” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 10-11) เห็นได้ว่า ภาพเสนอผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ขับเน้นให้เห็นถึงธรรมราชาผู้ทรงมีความรักและพระเมตตาที่แผ่ไพศาลทั่วแผ่นดินไทย มิเพียงต่อประชาชนเท่านั้นหากยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ภาพเสนอผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงนี้สัมพันธ์กับพระราชจริยวัตร แม้เป็นการนำเสนอเพียงเรื่องเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย แต่ได้แสดงลักษณะเฉพาะพระองค์ที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นไว้ได้อย่างชัดเจน

หนังสือเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับร้อยยี่ของพระราชินี นำเสนอภาพผู้มีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงผ่านเรื่องราวของคุณทองแดง สุนัขจรจัดที่ทรงมีพระเมตตานำมาเลี้ยงและดูแลเป็นเวลานานถึง 17 ปี (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 8-12) และเรื่องราวที่ทรงมีพระเมตตาต่อนางเปี้ยวกับคุณพระเสวต ความว่า

นางเปี้ยวเป็นสุนัขไทยสีขาวที่อาศัยอยู่ในโรงเลี้ยงช้างในจังหวัดยะลา ส่วนคุณพระเสวตฯ นั้นเป็นลูกช้างเผือกที่มีลักษณะดีตามคชลักษณ์ ทั้งสองรักใคร่ชอบพอสนิทสนมกันเป็นอย่างดี วันหนึ่งความทุกข์มาบอกคุณพระเสวตฯ ว่าในหลวงจะเสด็จมาทอดพระเนตรก่อนรับถวายตัวเป็นช้างต้นขึ้นระวาง สร้างความ

ไม่พอใจแก่นางเปี้ยวเป็นอย่างมาก เมื่อถึงคราวที่คุณพระเศวตาฯ จะต้องเข้ามาอยู่
กรุงเทพฯ และนางเปี้ยวก็ทูลทูลายเตือนเตือนเป็นอันมาก ความทราบถึงฝ่าละออง
ธุลีพระบาท จึงมีพระราชกระแสว่า ช่างทั้งตัวยังเอาไปได้ ทำไมหมาอีกตัวจะเอาไป
ไม่ได้ ให้เอาหมาไปด้วยเถิด สงสารมัน อย่าไปพรากมันเลย นางเปี้ยวจึงได้ติดตาม
เข้ามาอยู่กับคุณพระเศวตาฯ ในสวนจิตรลดา ทั้งคู่กลายเป็นที่รักของคนในวัง เมื่อ
เข้ามาอยู่ในรั้ววังก็เลื่อนฐานะเป็นแม่เปี้ยว ต่อมาได้ออกลูกออกหลานไว้ที่โรงช้าง
นั้นเป็นจำนวนมาก แม่เปี้ยวตายไปได้หลายปีแล้ว แต่คุณพระเศวตาฯ ก็ยังเลี้ยง
ลูกหลานแม่เปี้ยวทั้งหลายสืบมา เวลาคุณพระเศวตาฯ ออกเดินสวนจิตรลดา
หมาของคุณพระฯ ทั้งปวงก็มาวิ่งเล่นกันอยู่เต็มสนาม เป็นภาพที่น่ารัก ยามต้อนรับ
แขกบ้านแขกเมืองอยู่เป็นประจำ

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 106-107)

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง ได้แสดงให้เห็นภาพเสนอของพระมหากษัตริย์แบบใหม่ที่
สอดคล้องกับวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มักผูกพันกับสัตว์เลี้ยง และยังเป็นวิถี
ชีวิตของคนยุคใหม่ ภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์ธรรมดา
ในโลกสมัยใหม่ที่ทรงมีความรักและเมตตาต่อสรรพชีวิตอย่างกว้างขวาง อันเป็นคุณธรรมที่จะทำให้เกิด
ความสงบสุขในสังคมไทยได้อย่างรอบด้าน

4.2.10 กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน การนำเสนออารมณ์ขันไม่ปรากฏในการแต่งวรรณกรรม
เฉลิมพระเกียรติหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ เพราะมีคติความเชื่อว่า
พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะสูงส่งและทรงมีความศักดิ์สิทธิ์ ทรงเป็นพระพุทธเจ้าและเทวราชา
เปี่ยมด้วยบุญญาบารมีแผ่ไพศาล ดังที่ กุสุมา รัชมนิ (2534, น. 199-220) กล่าวว่า วรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติซึ่งเป็นวรรณกรรมสวดดีประเภทหนึ่งจะเน้นการนำเสนอเรื่องราวที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความ
ชื่นชมในวีรกรรมหรือความอัจฉริยใจต่อวีรบุรุษ การนำเสนอเรื่องราวขบขันแม้แต่ในวรรณกรรม
ประเภทอื่นของไทยก็ไม่นิยม เพราะการยกย่องว่าวรรณคดีเป็นของสูง ไม่ได้มุ่งสร้างวรรณคดีเพื่อเรียก
เสียงหัวเราะ

พระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร ได้ทรงให้ความใกล้ชิด ความเป็นกันเอง และไม่ถือพระองค์กับพสกนิกร โดยเฉพาะ
เรื่องราวเกี่ยวกับพระราชอารมณ์ขันนั้นมีการเล่าขานมาอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง

พระราชอารมณ์ขัน ของวิลาศ มณีวัต (2559) ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงพระราชอารมณ์ขันในขณะประกอบพระราชกรณียกิจในสถานที่ต่าง ๆ

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวถึงพระลักษณะของพระองค์ว่าทรงมีอารมณ์ขันไว้บ้าง แต่ไม่ได้นำเสนออย่างชัดเจนและแสดงรายละเอียด ดังปรากฏในเรื่อง *นบพระภูมิบาลบุญดีเรก* ความว่า

แก้ววันประทับดินแดน	นิวซีแลนด์เกาะเหนือใต้	ให้อำลาเยือนเยี่ยม
เปี่ยมไมตรีจิตจอด	ออสเตรเลียสับแปดวัน	เจริญสัมพันธไมตรี
มีราชดำรัสคมคาย	ฉายพระอารมณ์ขัน	อันชาวชนประทับใจ

(วันเพ็ญ เช้นตระกูล, 2549, น. 178)

ส่วนหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรตินำเสนอภาพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นผู้ทรงมีอารมณ์ขันไว้บ่อยครั้ง โดยเฉพาะหนังสือที่อยู่ในเครือข่ายหัวเราะที่มีจุดประสงค์ทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน ขบขันไปกับหนังสือการ์ตูน ดังตัวอย่างในหนังสือการ์ตูนเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี นำเสนอภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีอารมณ์ขัน จากพระราชจริยวัตรในขณะประกอบพระราชกรณียกิจกับข้าราชการบริพารและประชาชน ดังเนื้อความที่เล่าเรื่องราวการสนทนาระหว่างพระองค์กับทหารที่ทำหน้าที่เฝ้าประตูพระราชวังไกลกังวล ทหารถามว่าพระองค์มีบัตรหรือไม่แต่พระองค์ไม่มี จึงตรัสให้ดูจากธนบัตร ดังนี้

ภาพ 3 ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน

ที่มา: บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 48-49

หนังสือการ์ตูนเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชา กล่าวถึงในคราวหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชปฏิสันถารถึงการใช้ราชาศัพท์ได้ดีของราษฎรผู้หนึ่ง ราษฎรผู้นั้นได้ตอบว่า

ข้าพระพุทธเจ้าเป็นโตโผล่เกเก่า บัดนี้มีอายุมาก จึงเลิกรามาทำนาทำสวน
พระพุทธเจ้าข้า

มาถึงตอนสำคัญที่ทรงพบนกในกรงที่เลี้ยงไว้ที่ซานเรื่อน จึงตรัสถามว่า
“เป็นนกอะไรและมีกี่ตัว”

มีทั้งหมดสามตัว พระมเหสีมันบินหนีไป ทั้งพระโอรสไว้สองตัว...ตัวหนึ่งยัง
เล็กตรัสอ้อแอ้อยู่เลย และทั้งพระบิดาเลี้ยงดูแต่ผู้เดียว
ทำให้กลั่นหัวเราะกันทั้งคณะ ไม่เว้นแม้แต่...ในหลวง

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 14)

อีกทั้งในขณะทรงประกอบพระราชกรณียกิจ ยังทรงมีพระราชดำริสกับประชาชนที่สร้างความ
ขบขันอีกเช่นกัน ดังเรื่องกำนันคนหนึ่งกราบบังคมทูลด้วยความตื้นตันว่า “ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า
‘ทรงพระนามว่า...’” ทรงตอบกลับว่า “เราพวกเดียวกันนะ” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 88-89)

ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขันเป็นภาพที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติของไทยมาก่อน แม้แต่ในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติก็ไม่ได้
มุ่งเน้นนำเสนอภาพดังกล่าวนี้โดยตลอด สังเกตได้ว่า จะปรากฏเฉพาะในหนังสือที่มีเอกลักษณ์เกี่ยวกับ
เรื่องอารมณ์ขันหรือมีจุดประสงค์ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน เป็นความตลกขบขัน (ภิญญาพร นิตยะ
ประภา, 2534, น. 57) คือ หนังสือในเครือขายหัวเราะ ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขันแสดงให้เห็น
เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไม่ใช่เทพเทวดาผู้สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ หากแต่ทรงมีลักษณะความเป็นมนุษย์
ธรรมดาทั่วไป ดังเช่นการมีอารมณ์ขันเหมือนคนทั่วไป ทรงมีลักษณะเป็นกษัตริย์ที่เป็นมนุษย์ใน
โลกความเป็นจริง นับว่าเป็นภาพเสนอพระมหากษัตริย์แบบใหม่ที่น่าสนใจ และสัมพันธ์สอดคล้องกับ
เอกลักษณ์ของหนังสือในเครือขายหัวเราะที่มุ่งเน้นให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขันและความเพลิดเพลิน
หลังจากการอ่านอีกด้วย ภาพดังกล่าวนี้เป็นกุศโลบายที่ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงสามารถใกล้ชิด
ประชาชน ประชาชนบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ แต่พระมหากษัตริย์ได้อย่างสนิทใจ เพราะทรงให้ความ
เป็นกันเอง ไม่ถือพระองค์ เหมือนมนุษย์ทั่วไป แม้ภาพพระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์จะปรากฏใน
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ได้แก่ ในเรื่องลิลิตยวนพ่าย ภาพสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรง
เป็นมนุษย์ธรรมดาจากการประกอบพระราชกรณียกิจแห่งพระมหากษัตริย์ คือ การเสด็จไปทรงกระทำ
สงคราม ทรงสละราชสมบัติออกผนวช แต่ภาพของพระองค์ก็ทรงได้รับการขบขันภาพการเป็น

เทวราชาผู้ยิ่งใหญ่ชัดเจนมากกว่า และเรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ภาพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นมนุษย์มากกว่าเทพ จากการดูแลราษฎรอย่างใกล้ชิด และเรื่องโคลงลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปตมราชมหาจักรีวงศ์ ภาพสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นมนุษย์ที่น่าสงสารยามเมื่อทรงได้ทุกข์ (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 73, 86, 107) จึงเห็นได้ว่า ภาพพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะสามัญมนุษย์ชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นภาพเสนอแบบใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน

อนึ่ง ห้วงเวลาของการตีพิมพ์เผยแพร่วรรณกรรมยังสัมพันธ์กับการขบขันภาพเสนอ กล่าวคือ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นก่อนช่วงสวรรคต ระหว่าง พ.ศ. 2542-2559 เน้นนำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชธรรมเรื่องความเพียรแท้เป็นสำคัญ ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ตีพิมพ์เผยแพร่ช่วงสวรรคต พ.ศ. 2559-2564 ได้ขบขันภาพเสนอของกษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขันอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นภาพเสนอที่แปลกใหม่ เหมาะสมกับรูปแบบของวรรณกรรมการ์ตูนและผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยปรากฏลวดลายในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ได้แก่ 1) กษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพเป็นเลิศในสหวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน 2) กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย 3) กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ 4) กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชน 5) กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน 6) กษัตริย์ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน 7) กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี 8) กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ 9) กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และ 10) กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยน่าสนใจและมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเฉพาะตัวมากยิ่งขึ้น ภาพพระมหากษัตริย์ที่คัดเลือกมานำเสนออย่างสัมพันธ์กับวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่ให้ความเพลิดเพลินและคติสอนใจ และช่วยขบขันแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เฉพาะรัชกาลที่ 9 ให้เด่นชัด ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีความหมายและความสำคัญต่อการนำเสนอให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีคุณลักษณะของมนุษย์ธรรมดาที่เปี่ยมด้วยศักยภาพและคุณธรรมครบถ้วน สามารถนำพาชาติ

บ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า จึงทรงเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่เหมาะสมคู่ควรในบริบทสังคมร่วมสมัยที่แตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปจากบริบทสังคมไทยในสมัยอดีต

4.3 พลวัตในมิติรูปแบบ

รูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ รูปแบบคำประพันธ์ และรูปแบบการนำเสนอเรื่อง มีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 รูปแบบคำประพันธ์ รูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งหมด 48 เรื่อง จำแนกได้ คือ กวีใช้รูปแบบคำประพันธ์ในการประพันธ์เพียงชนิดเดียว ได้แก่ ร้อยแก้ว ร่าย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และกวีใช้รูปแบบคำประพันธ์หลายชนิดในการประพันธ์ร่วมกัน ได้แก่ 1) ลิลิต (ร่ายและโคลง) 2) ฉันท์และกาพย์ 3) โคลง ร่าย และกาพย์ 4) กลอนและโคลง 5) ร่าย โคลง และฉันท์ 6) กาพย์และโคลง และ 7) กวีวิจารณ์ (เสาวณิต วิงวอน, 2530 และยุพร แสงทักษิณ, 2537) มีรายละเอียด ดังตาราง

ตาราง 1 รูปแบบคำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยสุโขทัย-รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยสุโขทัย	
ชื่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ	รูปแบบคำประพันธ์
1. ศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช	ร้อยแก้ว
2. ศิลาจารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุม	ร้อยแก้ว
3. ศิลาจารึกหลักที่ 4 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง	ร้อยแก้วแปลมาจากอักษรขอม ภาษาเขมร
4. ศิลาจารึกหลักที่ 5 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง	ร้อยแก้ว
5. ศิลาจารึกหลักที่ 6 (ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง)	ร้อยแก้วแปลมาจากอักษรขอม ภาษามอญ
6. ศิลาจารึกหลักที่ 7 (ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง)	ร้อยแก้ว

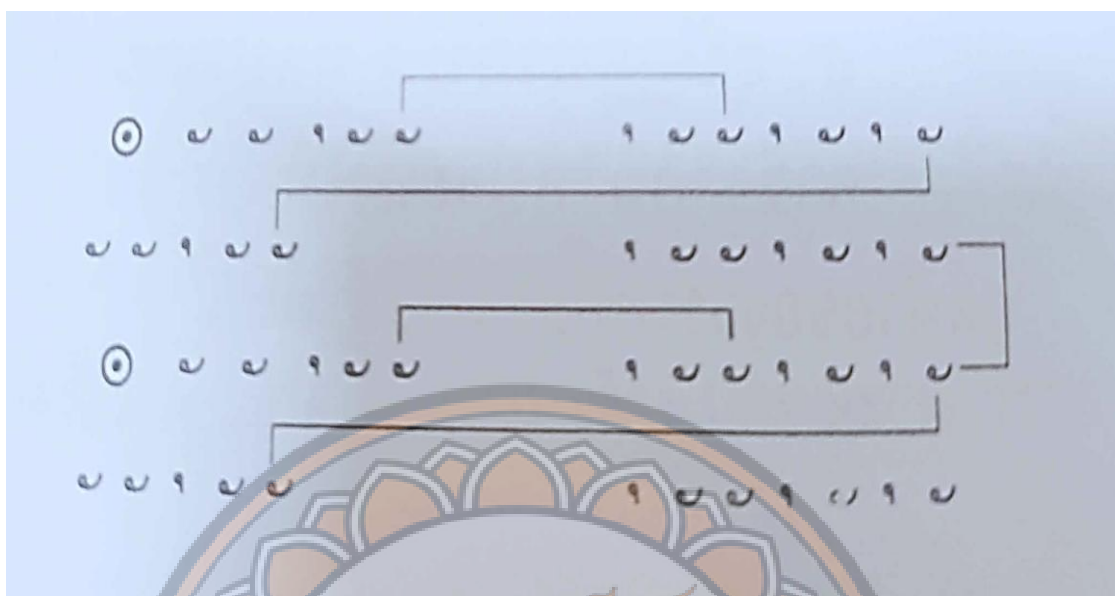
สมัยอยุธยา	
ชื่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ	รูปแบบคำประพันธ์
1.ยวนพ่าย	โคลงต้นและร่าย
2.ฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ฉันท์และกาพย์
3.โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	โคลงสี่สุภาพ
4.โคลงชะลอพระพุทไธยาสน์	โคลงสี่สุภาพ
สมัยธนบุรี	
โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี	โคลงสี่สุภาพ
สมัยรัตนโกสินทร์	
1. โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	โคลงสี่สุภาพและโคลงสี่กระทู้
2. โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)	โคลงสี่สุภาพขึ้นต้นและลงท้ายด้วยร่ายสุภาพ
3. โคลงต้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(พระยาตรัง)	โคลงต้น มีร่ายขึ้นต้น 1 บท และลงท้าย 1 บท
4. ลิลิตตะเลงพ่าย	ลิลิตสุภาพ
5. โคลงต้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน	โคลงต้น มีร่ายกาพย์สลับตอนหนึ่ง
6. กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	กลอนเพลงยาว ตอนท้ายมีโคลงสี่สุภาพ 1 บท
7. ยอพระเกียรติสามรัชกาล	โคลงสี่สุภาพและกลอนสุภาพ
8. เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	กลอนเพลงยาว
9. ฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	กาพย์ฉันท์และกาพย์ยานี

ชื่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ	รูปแบบคำประพันธ์
10. ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ลิลิตสุภาพ
11. ลิลิตยอพระเกียรติและโคลงพระนามพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 4	โคลงสี่สุภาพ มีรายขึ้นต้น 1 บท
12. ลิลิตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช	ลิลิต
13. โคลงของหม่อมเจ้าสุวรรณ	โคลงสี่สุภาพและรายขึ้นต้น 1 บท
14. โคลงของพระยามหาอำมาตย์ (หรั่ง ศรีเพ็ญ)	โคลงสี่สุภาพและรายขึ้นต้น 1 บท
15. ลิลิตของพระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร	ลิลิตสุภาพ
16. ลิลิตของพระองค์เจ้าพระอรุณคัคณางค์ ยุคล (กรมหลวงพิชิตปรีชากร)	ลิลิตสุภาพ
17. กลอนสุภาพสรรเสริญพระเกียรติ	กลอนสุภาพ
18. โคลงของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์	โคลงสี่สุภาพ
19. รายต้นของกรมหลวงพิชิตปรีชากร	รายต้น
20. ฉันท์และกาพย์ห่อโคลงของหม่อมเจ้าเพิ่ม	ฉันท์และกาพย์ห่อโคลง
21. ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ลิลิตสุภาพ
22. รัชมังคลาภิเศกคำฉันท์	ฉันท์และกาพย์
23. กลอนกาพย์ของ “เอกชน” กล่าวเรื่องสวรรคต	กาพย์ยานี
24. ฉันท์ของ “เอกชน”	ฉันท์
25. ลิลิตคำหลวงของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์	รายคำหลวง โคลงและฉันท์
26. กลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์	กลอนสุภาพ

ชื่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ	รูปแบบคำประพันธ์
27. โคลงของนายชิน รายะเลข	โคลงสี่สุภาพ
28. แห่เทคนั้มหัพพนกล่าวเรื่องสวรรคต	กลอนสุภาพ
29. แห่เทคนั้มหัพพนกล่าวเรื่องจารพระบรมศพ และจารพระเมรุ	กลอนสุภาพ
30. ราชสดุดีเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ.2459	กาพย์ฉบัง
31. โคลงสรรเสริญพระเกียรติเสด็จพระราช ดำเนินเลียบบมณฑลพิษใต้ พ.ศ. 2460	โคลงสี่สุภาพ
32. ตำนานพระแท่นมนังคศิลาบาตปฐมภาค	ลิลิตดั้น
33. ลิลิตสุภาพสดุดีพระราชบัญญัติประถมศึกษา	ลิลิตสุภาพ
34. ลิลิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์	ลิลิตสุภาพและลิลิตดั้น
35. กาพย์เห่เรือ	กาพย์ห่อโคลง
36. สามกรุง	กวีวิจารณ์ (คำประพันธ์ต่าง ๆ ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ และร่าย) แต่สลับกันไปให้เหมาะสมกับ เนื้อเรื่อง
37. ลิลิตพระบรมอัฐิพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	ลิลิตสุภาพ

รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมาก่อน ได้แก่ การประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร่ายแก้ว การใช้คำประพันธ์ร่ายแก้วร่วมสมัย และวรรณกรรมบทเพลง มีรายละเอียด ดังนี้

1) การประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องภูมิพลมหาราช คำฉันท์ แต่งโดยพระปรีชญา อภิวิโส (สร้อยประดิษฐ์) ผู้แต่งได้ประดิษฐ์คำประพันธ์ที่มีฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ขึ้นมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่นี้มีชื่อว่า “อินทรวงศ์วิจิตฉันท 12” เป็นคำประพันธ์ประเภทฉันทที่มีลักษณะแผนผังคล้ายอินทรวงศ์ผสมกับอินทรวชิรฉันท (พระปรีชญา อภิวิโส, 2540, น. คำนำผู้ประพันธ์) มีคำอธิบายลักษณะบังคับและแผนผังของอินทรวงศ์วิจิตฉันท 12 ดังนี้

ภาพ 4 แผนผังชั้นหลักของ “อินทรวงศ์วิจิตร 12”
ที่มา: พระปรัชญา อภิวิโส, 2540, น. คำนำผู้ประพันธ์

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่แต่งด้วยอินทรวงศ์วิจิตร 12 ดังนี้

วังจิตรลดาถ้วน	เกษตรสวนวานิเวศ
เป็นที่พระภูเบศ	ประกอบกิจเกษตรประสงค์
เป็นอุทยานล้วน	เกษตรสวนเพาะปลูกประมง
ทดลองเกษตรองค์	มหाराชวิชัยประจำ
เป็นแหล่ง ๓ สาธิต	๓ ทรงคิดเกษตรกรรม
เป็นแบบชนบนา	ประชากรราษฎร์เกษตรกร
เขตราชฐานจิตร-	ลดาภิเกษตรจร
เป็นเขตเกษตรสอน	๔ ทดลองเกษตรวิชัย

(พระปรัชญา อภิวิโส, 2540, น. 104)

ผู้แต่งไม่ได้ใช้ชั้นหลักที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้งเรื่อง แต่แต่งไว้ทั้งหมดเพียง 23 บท ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนที่บรรยายถึงพระราชวังสวนจิตรลดา จึงเห็นได้ว่าเป็นการทดลองประดิษฐ์ชั้นหลักใหม่ขึ้นและนำมาใช้ในการแต่งเพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้เกิดความแปลกใหม่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งก่อนหน้านี้ การบรรยายพระราชวังของพระมหากษัตริย์เป็นสถานที่ทดลองทำเกษตรกรรมด้วย

ฉันทลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ยังแตกต่างไปจากการบรรยายถึงพระราชวังในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตที่มุ่งเน้นบรรยายให้เห็นถึงพระราชวังทั้งดงมราวสรวงสวรรค์และมีขนาดใหญ่โตมหึมา การใช้ฉันทลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่จึงได้ช่วยเสริมให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยนับจากการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่นี้ขึ้น ไม่พบว่ามีผู้แต่งคนใดที่ประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ในการประพันธ์ร้อยกรองอีก ส่วนมากมุ่งเน้นกลวิธีการนำเสนอเรื่องให้น่าสนใจมากขึ้น การนำรูปแบบคำประพันธ์ที่ไม่เคยใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาใช้ และการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของวรรณกรรมร้อยแก้วมากกว่า

2) การใช้คำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้าน ผู้แต่งนำรูปแบบคำประพันธ์กลอนพื้นบ้านของแต่ละภาคมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรและวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัย คือ กลอนเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ได้แก่ เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว และเพลงสกลลำพวน กลอนเพลงพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่ เพลงเรือ และกลอนเพลงพื้นบ้านภาคอีสาน ได้แก่ กลอนลำลอง การใช้รูปแบบคำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้านเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในการนำมาแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน การใช้คำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้านในการแต่งจึงทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีลักษณะเฉพาะมากยิ่งขึ้น และเห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีรูปแบบการประพันธ์ที่หลากหลายและมีอิสระมากยิ่งขึ้น

กลอนเพลงพื้นบ้านมีลักษณะเป็นร้อยกรองมุขปาฐะ มีการจัดจังหวะของคำและสัมผัสส่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ลักษณะคำประพันธ์พื้นบ้านภาคกลาง เรียกว่ากลอนหัวเดียว คือ กลอนที่ลงท้ายด้วยเสียงสระเดียวกันไปเรื่อย ๆ เช่น กลอนโลเป็นกลอนที่มีคำสุดท้ายของวรรคหลังลงด้วยเสียงสระโอรุทุกคำ กลอนลาเป็นกลอนที่มีคำสุดท้ายของวรรคหลังลงด้วยสระอา กลอนที่ใช้กันมากที่สุดในเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ได้แก่ กลอนโล กลอนลา กลอนลี นอกจากนั้นยังมีกลอนลัน กลอนลุด กลอนติด กลอนแซะ ฯลฯ สุดแต่ใครจะประดิษฐ์ขึ้นมา ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว กลอนเพลงพื้นบ้านสัมผัสส่ายที่เสียงสระไม่ใช่รูปสระ แม้ในกลอนโล เสียงสระจะใช้ได้ทั้งโล-ลา-ลาย นอกจากนี้ ในส่วนจำนวนคำของกลอนเพลงพื้นบ้านนั้น โดยทั่วไปเกิดจากการร้อยคำ 6-10 คำเข้าด้วยกันในแต่ละวรรค จำนวนคำแต่ละวรรคจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจังหวะของเสียงที่ลง เพลงพื้นบ้านจึงมีคำและสัมผัสที่ไม่กำหนดแน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้ร้องเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น เพลงพื้นบ้านโดยทั่วไปจึงมีรูปลักษณะคำประพันธ์หรือฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกัน หรืออาจเป็นกลอนเดียวกันแต่สามารถย้ายร้องได้หลายทำนอง ดังจะพบว่าพ่อเพลงแม่เพลงใช้กลอนชุดเดียวกันร้องได้ ทั้งเพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงระบำ

บ้านนา เพลงน้อย เพลงโขกแป้ง เพราะเพียงแต่จับจังหวะของแต่ละเพลงให้ได้เท่านั้นก็สามารถยกย้ายกลอนร้องต่อกันไปได้ทุกเพลง (สุกัญญา สุจนายา, 2545, น. 6-8)

ส่วนเพลงพื้นบ้านของภาคอื่น ๆ ก็มีเกณฑ์ในเรื่องฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกับกลอนเพลงภาคกลาง มีการลงเสียงสัมผัสทำยวรรคเช่นเดียวกับกลอนหัวเดียว เพลงพื้นบ้านซึ่งเป็นร้อยกรองมุขปาฐะนั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่เสียงและจังหวะในการร้องมากกว่าความเคร่งครัดในจำนวนคำและสัมผัส (สุกัญญา สุจนายา, 2545, น. 8-9)

กลอนเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ได้แก่ เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว และเพลงสกลลำพวนเป็นเพลงโต้ตอบหรือเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง คือ เป็นเพลงที่หนุ่มสาวใช้ร้องโต้ตอบกันในเชิงเกี้ยวพาราสี ร้องกันเป็นกลุ่มหรือเป็นวง ร้องเล่นในโอกาสที่หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะกันตามเทศกาลหรือในยามมารวมกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (สุกัญญา สุจนายา, 2545, น. 41)

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเรื่องนวมราชสดุดี ผู้แต่งใช้รูปแบบคำประพันธ์กลอนเพลงพวงมาลัยในการแต่ง เพลงพวงมาลัยเป็นเพลงพื้นบ้านเก่าแก่ที่ร้องเล่นกันมานานในภาคกลาง มีเอกลักษณ์เฉพาะ คือ จะขึ้นต้นด้วย เอ้อระเหยลอยมา ส่วนใหญ่มักจะเป็นกลอนโล คือ กลอนที่ลงสัมผัสที่ท้ายวรรคด้วยสระโ (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 45) ดังเนื้อความบางตอน ดังนี้

เอ้อระเหยลอยมา	พระพายพัดพาเป็นเพลงพร
ข้าวปีข้าวปริงฟากฝั่งทุ่งทิพย์	พลิวพรายระยิบระยับอ่อน
อ้อยไหวใบกล้วยล้มเถื่อนแถว	พอร์มเกศโพธิ์แก้วของพสกนิกร
เกษตรกรรมอุปถัมภ์อัมไทย	ออกตกเหนือใต้ไม่ขาดตอน
ต้นซากาแพเข้าเปลี่ยนแปรไร่ผืน	ทั่วแดนแผ่นดินทุกดงทุกดอน
ลุ่มราบลำนางเขาโชดเงิน	ลูกปล่องเพลงสรรเสริญซ้องสลอน
ร่มไม้ใบญานกกาเกาะ	ชั้นคูไพรระถวยพระพร
รัชมังคลาสนถาวร	เย็นระงับดับร้อนนิรันดร์เอย

(ศิวกันท์ ปทุมสูติ, 2531, น. 265)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งยังคงรักษาเอกลักษณ์สำคัญของเพลงพวงมาลัย คือ ขึ้นต้นด้วย “เอ้อระเหยลอยมา” และลงท้ายด้วย “เอย” โดยมีลักษณะเป็นกลอนที่ลงท้ายด้วยเสียงเดียวกัน คือ เสียงออน ได้แก่ คำว่า พร อ่อน กร ตอน ดอน สลอน และพร โดยได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่ใช้ร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงซึ่งเป็นบทปฏิพากย์ให้เป็นเนื้อหาที่แสดงการสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 บรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร และการแปรเปลี่ยนจากไร่ผืนเป็นต้นซากาแพในพื้นที่ภาคเหนือ รวมทั้งความงดงามของธรรมชาติเพื่อแสดงถึงความสุขร่มเย็นในผืนแผ่นดินไทยเพื่อสื่อถึงพระราชกรณียกิจในการอุปถัมภ์ด้านการเกษตรและพระบารมีที่ได้ระงับความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ของประชาชนให้กลับกลายเป็นความสุขร่มเย็น

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ผู้แต่งใช้รูปแบบคำประพันธ์กลอนเพลงพื้นบ้านเพลงอีแซว ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านภาคกลางของจังหวัดสุพรรณบุรีที่นิยมนำมาใช้ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง (สุกัญญา สัจฉายา, 2545, น. 30) การใช้รูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านดังกล่าวนี้ยังสัมพันธ์กับผู้แต่ง คือ ขวัญจิต ศรีประจันต์ ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติที่มีความรู้ความสามารถด้านการขับร้องเพลงอีแซวเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างบางตอน

70 ปี ที่พระองค์ ท่านทรงครองราชย์ ...เอ๋ย...ด้วยพระปรีชาสามารถ ประเทศชาติก้าวหน้า
โครงการในพระราชดำริ สุกุติประมาณ สี่พันกว่าโครงการ พระราชทาน แก่ประชา
พ่อเป็นกษัตริย์นักเกษตร เสด็จทุกเขตมิขาด พระเสโทหยดไหลหยาด เสด็จไปทัตนา
พ่อคือกษัตริย์อัจฉริยภาพ ทั่วโลกทราบความสามารถ...เอ๋ย...ทรงทำนุทุกศาสนา บำรุงราษฎร์ทั่วพารา
(ขวัญจิต ศรีประจันต์, 2560, น. 75)

ผู้แต่งได้นำรูปแบบคำประพันธ์กลอนเพลงอีแซวมาใช้ในการแต่งสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยใช้กลอนลา ดังคำทำยวรรคว่า หน้า ประชา ทัตนา และพารา จากที่เพลงอีแซวมีเนื้อหาเป็นบทปฏิพากย์ระหว่างชายหญิง ผู้แต่งได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาเป็นการบรรยายถึงพระราชกรณียกิจพระอัจฉริยภาพ และพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์

และวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎร์ล้วนอาลัย ผู้แต่งใช้รูปแบบกลอนเพลงสกลลำพวนในการแต่ง ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านของภาคกลางในจังหวัดกาญจนบุรี นครปฐม และราชบุรี ใช้ร้องโต้ตอบกันในเทศกาลเก็บเกี่ยว ตอนลงแขกเกี่ยวข้าวและนวดข้าว (สุกัญญา สัจฉายา, 2545, น. 40) มักขึ้นต้นเพลงว่าสกลลำพวนเอ๋ย (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 39) ดังตัวอย่าง

เพลงสกลลำพวนถวายความอาลัย

สกลลำพวนเอ๋ย	ลำพวนก็ลำไผ
ร้องสกลำพวนครวญรำพัน	อาลัยดั้นด้นสะอื้นไห้
ถวายความอาลัยองค์ในหลวง	เสด็จห้วงสวรรคาลัย
ชมพระบารมี ในทีวีทุกวัน	น้ำตาก็พลันหลั่งไหล
ทุกพระราชกรณียกิจ	ทรงพลีอุทิศเพื่อคนไทย
ทรงสร้างสุขแก่ทุกซีก	พระราชดำริจากพระทรงชัย
ของจงรักภักดีมัน	จักไม่มีวันเปลี่ยนใจ
(ลง) เชื้อยะ ขอแม่เอยดอกไม้ม	ขอรองพระบาทไปทุกชาติเอย

(จินตนา กล้ายประยงค์, 2560, น. 78)

ผู้แต่งนำกลอนเพลงพื้นบ้านเพลงสกลลำพวนมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน โดยยังรักษาเอกลักษณ์สำคัญของเพลงสกลลำพวนในการขึ้นต้นเพลงว่า “สกลลำพวนเอ๋ย” ไว้

อีกทั้งมีลักษณะเป็นกลอนหัวเดียวแบบกลอนโล ดั้งที่มีการใช้คำลงท้ายวรรคว่า ไพ หัย ลัย ไหล ไทย ชัย และใจ โดยเนื้อหาของเพลงมีใช้บทร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงซึ่งเป็นการเกี่ยวพาราสี แต่กล่าวถึงความอาลัยต่อการสวรรคต พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และการแสดงความจงรักภักดี

นอกจากกลอนเพลงพื้นบ้านภาคกลางแล้ว ผู้แต่งยังใช้กลอนเพลงพื้นบ้านภาคใต้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ กลอนเพลงเรือ มีรูปแบบบางอย่างคล้ายคลึงกับเพลงเรือภาคกลาง คือ มีผู้เล่นทั้งชายและหญิง แต่ก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากเพลงเรือภาคกลาง ทั้งรูปแบบคำประพันธ์ สำเนียงเพลง และคำร้องที่เป็นภาษาถิ่นใต้ บางแห่งไม่มีการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง แต่มีต้นเสียงนำและลูกคู่ร้องรับในตอนท้าย (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 145) ดังตัวอย่างบางตอน

รำแล้ว โศกแล้ว ให้ไม่ได้ทும் กำกุ่มหัวใจ รำแล้วโศกแล้ว กำกุ่มหัวใจ ให้
ไม่ได้ทும் กำกุ่มหัวใจ เพื่อนเห่ไม่ได้ทும் ว่ากำกุ่มหัวใจ ของเหล่าคนไทย ดวงใจยัง
อยู่ รำแล้วโศกแล้ว ดวงใจยังอยู่ ของเหล่าคนไทย ดวงใจยังอยู่ เพื่อนเห่คนไทย
ว่าใจยังอยู่ แปลงเป็นแนวทาง พระราชดำริ รำแล้ว โศกแล้ว พระราชดำริ แปลง
เป็นแนวทาง พระราชดำริ เพื่อนเห่แนวทาง ว่าราชดำริ ตั้งอยู่สถิตให้คิดเดิน
ตาม รำแล้วโศกแล้ว ให้คิดเดินตาม ตั้งอยู่สถิต ให้คิดเดินตาม เพื่อนเห่สถิต ว่า
ให้คิดเดินตาม เท่านั้นต้นไม้ พ่อไ้ทั้งองกาม รำแล้วโศกแล้ว พ่อไ้ทั้งองกาม
เท่านั้นต้นไม้ พ่อไ้ทั้งองกาม เพื่อนเห่ต้นไม้ พ่อไ้ทั้งองกาม ว่าพ่อไ้ทั้งองกาม
ประเทศสยาม สวยงามดังเดิม รำแล้วโศกแล้ว สวยงามดังเดิม ประเทศสยาม
สวยงามดังเดิม เพื่อนเห่ประเทศสยาม สวยงามดังเดิม

(กรกฎา บุญวิชัย, 2560, น. 17)

ผู้แต่งได้นำกลอนเพลงเรือมาใช้ในการแสดงความอาลัยและสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยได้ปรับเนื้อหาซึ่งเป็นบทร้องโต้ตอบให้มีเนื้อหาแสดงถึงความเศร้าโศกและอาลัยต่อการสวรรคต อีกทั้งสรรเสริญแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ โดยผู้แต่งยังคงใช้คำภาษาถิ่นภาคใต้นเป็นเอกลักษณ์ของกลอนเพลงเรือไว้

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้นำกลอนเพลงพื้นบ้านภาคอีสานมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ กลอนลำล่องหรือลำทางยาว ซึ่งเป็นทำนองที่แสดงออกถึงอารมณ์อันเศร้าโศก มีการเอื้อนยาว สะอึก สะอื้น จังหวะและลีลาค่อนข้างช้า (เอนก นาวิกมูล, 2550, น. 122) ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรอง โศกาลัยเรื่องนวมราชจิตียนุสรณ์ ดังตัวอย่างบางตอน

โอ้ย...ละแสงเอ๋ยแสงตะเว็นสิลาไกลฟ้ายังหวนมา...อีกเมื่อมัย ละใน
หลวงเสด็จสุวรรณคำลัย บมาแล้วสิตัวคั่นยินแต่เสียงสะอื้น...ยินแต่เสียงสะอื้น
โสมกันให้บ่แมนน้อย ซือออยไ่ว่แมนบ่ฟัง (ซือออย) ไ่ว่แมนบ่ฟังน้ามตาฟัง...โอะ
โอ...โอ้ยนอ

เอ่อเพินวาทีในหลวงคือในดวงใจไทยทั้งชาตินับแต่ช่วงครองราชย์เฮ็ดเพื่อ
ปวงประชา เอาละนี่ บมีแล้วน่อพ่อไทย มาลับจากลูกไปยังบ่ได้สิลัง่านับแต่นี้สิ
บได้...เห็น...หน้า...พอ บได้เห็นอีกแล้ว...น่อ...โอ้ย โอ้ย...เดนนอ ผองพุขา...อยู่จ้งได้
ตั้งแต่จำความได้จ้งชำนีย่อนพระบารมีในหลวงทานน้นเย็นซุม ฮูปแถมฝายังได้
กราบมาคุใหญ่ย่อนสำนึกในพระเมตตาปานฝนฮ่มลงมาไซกะมอมซุคำสอน
ได้น้อมมาปรับใช้ละจำไ่ว่บมีเลือนโอ้ยละพอคือแสงค่อยเตือนอยู่ในใจแยงทางให้
ลูกท้มดี ดับลงแล้วเพื่อนี้...เพื่อนี้ดับฮีลแล้วพอเอ๋ยดวงใจราชฎ์เค้ย...มี...พอ...
สิหาใส่น่อชาตินี้มีแล้วกษัตริย์แก้วจ้อไทย องค์เดียวในโลก มวลลูกโสโกโสกา
เสียงระงมกำฟ้า...ละงำฟ้า ระทมใจผองชาปانبคั่นโอะโอ้ยนอ

(พิชญาวุฒิ กุมภีโร, 2560, น. 109)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งใช้กลอนลาล่องบรรยายถึงความเศร้าโศกต่อการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสรรเสริญพระบารมีและพระเมตตา กลอนลาล่องซึ่งมีทำนองที่แสดงออกถึงอารมณ์อันเศร้าโศก มีการเอื้อนยาว สะอึกสะอื้น จังหวะและลีลาค่อนข้างช้า จึงนำมาใช้แสดงความอาลัยและกล่าวถึงความผูกพันระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งผู้แต่งยังใช้คำภาษาถิ่นอีสานในการแต่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านภาคอีสานไว้อีกด้วย ผู้อ่านจึงต้องมีความรู้เรื่องภาษาถิ่นอีสานดีพอสมควรจึงจะสามารถเข้าใจได้

การนำรูปแบบคำประพันธ์เพลงพื้นบ้านมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินี้ แสดงให้เห็นลักษณะของการแต่งกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ที่นิยมใช้เพลงพื้นบ้านในการประพันธ์ด้วยส่วนหนึ่ง ดังที่นิตยา แก้วคัลณา (2561, น. 192-212) พบว่า กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยนับตั้งแต่ผลงานของครูเทพ จนถึงปัจจุบัน ได้นำเพลงพื้นบ้านมาใช้ในการสร้างงานเพื่อนำเสนอสารหรือแนวคิดที่หลากหลาย โดยใช้ฉันทลักษณ์ตามแบบแผน การใช้ฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และการใช้ฉันทลักษณ์ระคน ซึ่งพบทั้งในลักษณะการสืบทอดขนบของฉันทลักษณ์ การปรับเปลี่ยนฉันทลักษณ์เดิมให้มีลักษณะใหม่และการนำลักษณะหรือข้อบังคับของฉันทลักษณ์ต่างชนิดมาปรับใช้ร่วมกัน เพื่อเสนอสารใหม่หรือความคิดและอารมณ์ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เช่น แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ดังนั้น การใช้กลอนเพลงพื้นบ้านเพื่อแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตและสรรเสริญพระมหากษัตริย์จึงแสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นกวีนิพนธ์ร่วมสมัยของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ

พระบรมชนกาทิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ใหม่ คือ พระมหากษัตริย์ทรงมีความใกล้ชิดกับประชาชนและทรงเป็นมนุษย์ธรรมดา มิใช่เทพเจ้าที่สูงส่ง ห่างไกลจากความเป็นมนุษย์ การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจึงไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่เคยใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตซึ่งเป็นชนวนหลักของวรรณกรรมราชสำนักและเชื่อมโยงถึงฐานะอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์

3) การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต มักใช้คำประพันธ์ผสม คือ นำคำประพันธ์ 2 รูปแบบมาแต่งผสมกัน ได้แก่ 1) ลิลิต (ร่ายและโคลง) 2) ฉันทและกาพย์ 3) กลอนและโคลง 4) กาพย์และโคลง และใช้คำประพันธ์ระคน 3-4 รูปแบบ ได้แก่ 1) โคลง ร่ายและกาพย์ 2) ร่าย โคลง และฉันท และ 3) กวีวิज्ञะที่ประกอบด้วยโคลง ฉันท กาพย์ และร่าย (เสาวณิต วิงวอน, 2530 และ ยุพร แสงทักษิณ, 2537) รายละเอียด ดังตารางที่ 1 ซึ่งยังไม่ปรากฏว่า ผู้แต่งใช้รูปแบบคำประพันธ์ผสมระหว่างร้อยกรองกับร้อยแก้วในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้แต่งใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว โดยวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนนั้นนิยมใช้กลอนหกและกลอนแปดในการแต่ง (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2545, น. 381) จึงเห็นได้ว่า แม้ผู้แต่งจะดัดแปลงวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนให้เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ แต่ก็ยังนำลักษณะรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนมาใช้ในการแต่ง รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองที่นำมาแต่งผสมกับวรรณกรรมร้อยแก้วนี้ ได้แก่ กลอน ผู้แต่งนำเรื่องด้วยบทกลอน แต่งบทกลอนสลับร้อยแก้วไปจนจบเรื่อง และแต่งบทกลอนแทรกร้อยแก้ว ดังนี้

การแต่งบทกลอนนำเรื่อง จากนั้นเนื้อเรื่องนำเสนอด้วยร้อยแก้ว ปรากฏในหนังสือการ์ตูนเรื่องมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชินี ปรากฏบทกลอน 1 ผลงาน จำนวน 2 บท นำเข้าสู่เรื่อง ดังนี้

พระเสด็จสู่สวรรคาลัย	น้ำตาดอกไม้ก็ร่วงหล่น
แผ่นดินแผ่นฟ้ามีดมน	ท่วมท้นเทิดทูนด้วยอาลัย
พระทรงธรรมล้ำเลิศประเสริฐนัก	พระเป็นหล้ารวมใจไทยทุกสมัย
น้อมศิระถวายบังคมพระทรงชัย	ธ สถิตในดวงใจตราบนิจรันดร์

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 2)

การนำเรื่องด้วยบทกลอนข้างต้นนี้ ได้สรรเสริญพระมหากษัตริย์และแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตได้อย่างน่าซาบซึ้ง ทำให้การนำเรื่องน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากในเนื้อหาของเรื่องจะ

นำเสนอเรื่องด้วยร้อยแก้วทั้งหมด ลักษณะเช่นนี้ ยังเป็นการรักษาเอกลักษณ์และเน้นย้ำถึงความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติซึ่งมีรากเหง้ามาจากการแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง แม้ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ของเรื่องนำเสนอในรูปแบบของร้อยแก้ว

การแต่งบทกลอนสลับร้อยแก้วไปจนจบเรื่อง ปรากฏในหนังสือนิทานภาพเรื่อง พระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ ผู้แต่งแต่งบทกลอนสลับกับร้อยแก้วไปจนจบเรื่อง โดยเนื้อหาในบทกลอนกับร้อยแก้วเป็นเรื่องเดียวกัน บทกลอนมักปรากฏในตอนต้นของแต่ละบทในเรื่อง โดยสัดส่วนของร้อยแก้วจะมีมากกว่าร้อยกรอง ดังตัวอย่าง

รักษป่าไม้

ธ ทรงเจนจัด

สันตติบริหาร

ทรัพย์การจัดการ

ป่าไม้เขียวขจี

ต้นสายปลายธาร

อุดมมานสำชี

พฤษชาติสมบูรณ์ดี

เพราะพระบารมีร่มเย็น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการอนุรักษ์และพัฒนา

ป่าต้นน้ำเป็นพิเศษ ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาและบำรุงป่าไม้มากมายทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาป่าที่เป็นต้นน้ำลำธารให้คงสภาพเดิมเพื่อป้องกันอุทกภัย ขณะเดียวกันก็ถนอมน้ำไว้สำหรับหล่อเลี้ยงแม่น้ำลำธาร นับเป็นพระอัจฉริยภาพด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปวงชนชาวไทยจึงร่วมมือร่วมใจรักษป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติไว้เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดไป

“ได้แผ่นดินอุดมสมบูรณ์กลับมา เพราะพระมหากรุณาธิคุณ”

(ธัมม ศิริพรมรินทร์, 2559, น. 12-13)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้

พัฒนาแผ่นดินทองจอมกษัตริย์นักพัฒนา

ธ สถิตในดวงใจไทยทั้งผอง

ธ ทรงครองแผ่นดินทองปองสุชี

จอมกษัตริย์พัฒนาหล้าธานี

บารมี ธ เกริกไกรไทยร่มเย็น

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อพุทธศักราช 2489 ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระสติปัญญา เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรชาวไทยตลอดมา เมื่อเสด็จที่ใดก็สนพระทัยไต่ถามทุกข์สุขของประชาชน และทรงหาทางแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทาง

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งการชลประทาน การพัฒนาดิน และ
การเกษตรกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต พสกนิกรจึงมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและ
พัฒนาอย่างยั่งยืน

(ธัมม ศิริพรมรินทร์, 2559, น. 70-71)

รูปแบบคำประพันธ์กลอนที่ใช้แต่งสลับร้อยแก้วไปจนจบเรื่องนี้ ผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน
สามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก เนื่องจากมีการใช้คำและฉันทลักษณ์ที่ไม่ซับซ้อน การแต่งบทกลอน
สลับกับร้อยแก้วเช่นนี้ ทำให้เรื่องน่าสนใจมากขึ้นยิ่งกว่าใช้ร้อยแก้วในการแต่งทั้งเรื่อง และช่วยให้การ
อ่านเกิดประสิทธิภาพ โดยบทกลอนขนาดสั้นช่วยให้ผู้อ่านได้พักจังหวะจากการอ่านร้อยแก้วที่มีขนาด
ยาว

การแต่งร้อยกรองแทรกร้อยแก้ว ผู้แต่งแต่งเรื่องด้วยร้อยแก้วเป็นส่วนมาก แต่จะมีการแทรก
ร้อยกรองเพิ่มเข้ามาในเรื่อง ร้อยกรองที่แต่งแทรกเป็นบทกลอนขนาดสั้นเพียง 1 บทเท่านั้น ดังใน
หนังสือการ์ตูนขายหัวเราะ ฉบับคิดถึงพระราชฯ แต่งกลอนแทรกในเนื้อหาซึ่งเป็นร้อยแก้วและ
ใช้ประกอบภาพวาดกึ่งหุ่นน้ำซึ่พัฒนา จำนวน 1 บท ดังนี้

เฟื่องกังหันผันอยู่มีรู้พัก ธรรมจักรหมุนอยู่มีรู้หาย
เคียงอยู่คู่แผ่นดินนี้มีมีตาย ตราบดินสิ้นฟ้าสลายมีมีลืม

(ศุภมิตร จันทน์แจ่ม, 2560, น. 18)

การแต่งร้อยกรองเพียงบางช่วงของเนื้อหา ยังปรากฏในหนังสือนิทานภาพเรื่องเรือใบใจกล้า
ผู้แต่งแต่งกลอนนำเรื่อง จำนวน 1 บท และในเนื้อหาอีก 6 บท ซึ่งใช้เน้นส่วนสาระสำคัญของเรื่องที่
เกี่ยวกับการต่อเรือใบ ดังนี้

มาคิดช่วยกัน สร้างสรรค์แบบร่าง
ช่วยกันจัดวาง ต่อร่างสร้างเรือ
เป็นรูปเป็นร่าง เป็นแบบต่าง ๆ เป็นทางเรียนรู้
ต่อแล้วต้องคิด ต่อผิดต่อใหม่
จะทำสิ่งใด ต้องให้รู้จริง

จะทำสิ่งใด ต้องให้รู้จริง

ลำเรือ

ลอยอยู่เหนือน้ำ ลำเรือแกร่งกล้า
จุดหมายข้างหน้า แล่นฝ่าคลื่นลม

หางเสือและพังงา

พังงาด้ามจับ ต่อกับหางเสือ
บังคับทิศเรือ เหนือได้ซ้ายขวา

คัดแดง

แล่นกลางทะเล ไม่เซล้มคว่ำ
คัดแดงกลางลำ ค้ำได้ท้องเรือ

เสากระโดง เพลตามัน และใบเรือ

ไม้ขวางเป็นเพล ติดเสากระโดง
ผืนผ้ายึดโยง ชักใบกินลม

ธง

ลมพัดลมพา มาทางทิศไหน
ผูกธงติดไว้ ใช้ดูทางลม
ตั้งต้นต่อใหม่ ต่อเรือติดใบ
รวมตัวรวมใจ มุ่งไปข้างหน้า

ตั้งต้นพากเพียร เรียนรู้สายลม เรียนรู้สายน้ำ

(วิภาวี ฅกาจทรงศักดิ์, 2555, น. 4-12)

4) การใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วร่วมสมัย นอกจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรแต่งด้วยร้อยกรองแล้ว ยังแต่งด้วยรูปแบบร้อยแก้ว ซึ่งยังไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีตมาก่อน ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้ เนื่องจากรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้ว ทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายได้รับความนิยมอ่านแพร่หลายมากกว่าหนังสือประเภทอื่น ๆ (رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2547, น. 51-52) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่แต่งด้วยร้อยแก้ว ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย วรรณกรรมชาดกร้อยแก้วร่วมสมัย หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน โดยเรื่องสั้นและนวนิยายมีจำนวนน้อย ส่วนมากมักปรากฏในรูปแบบหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน มีรายละเอียด ดังนี้

4.1) นวนิยาย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ปรากฏในรูปแบบนวนิยายปรากฏจำนวนหนึ่ง ซึ่งยังมีจำนวนไม่มาก จึงเห็นได้ว่า มีลักษณะเป็นการทดลองแต่งมากกว่าที่ผู้เขียนจะสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบเฉพาะตัวอย่างชัดเจน แม้การแตงนวนิยายเฉลิมพระเกียรติจะมีจำนวนน้อย แต่ก็มี

น่าสนใจในเรื่องรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย จำแนกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ นวนิยายรักแนวข้ามภพชาติ และนวนิยายรักแนวเชิดชูพระอัจฉริยภาพ

4.1.1) นวนิยายรักแนวข้ามภพชาติ นวนิยายเฉลิมพระเกียรติกลุ่มนี้มีวิธีการนำเสนอเรื่องตามรูปแบบของนวนิยายรักผสมผสานกับนวนิยายแนวข้ามภพข้ามชาติ คือ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวความรักของหนุ่มสาวที่ดำเนินไปโดยมีการข้ามภพข้ามชาติ และสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติลงในเนื้อหาดังกล่าว ได้แก่ พระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส และพระราชกรณียกิจ ทั้งนี้เนื้อหาหลักมักจะดำเนินเรื่องด้วยความรักระหว่างคนหนุ่มคนสาวเป็นสำคัญ เกิดความขัดแย้งหรืออุปสรรคของความรัก ต่อมามีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และจบเรื่องลงด้วยความสมหวังในความรัก นวนิยายเฉลิมพระเกียรติในกลุ่มนี้ ได้แก่ นวนิยายเรื่อง ดั่งดอมนตร์รัก (2557) ของ โมริสา นวนิยายเรื่อง ในร่มเงารัก (2557) ของ พุ่มพวง นวนิยายเรื่อง เพชรรักรอยฝัน (2557) ของ เตชิตา และนวนิยายเรื่อง รอยรักในดวงใจ (2557) ของ รมย์นลิน

นวนิยายทั้ง 4 เรื่องข้างต้นจะมีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ตัวละครมีการเวียนว่ายตายเกิดข้ามภพชาติเพื่อมาพบเจอกันอีกครั้งเพื่อแก้ไขปมขัดแย้ง จนกระทั่งเกิดความคลี่คลาย และเรื่องจบลงด้วยความสุขสมหวังของตัวละคร โดยมีตัวละครผีหรือวิญญาณปรากฏเป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง คือ คุณหญิงยี่สุ่น ที่รอคอยการแก้ไขความผิดพลาดของตนในสมัยอดีตได้จนครบถ้วน ตัวละครสำคัญในเรื่องมีลักษณะนิสัยเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ชาบซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณ ใช้ชีวิตและแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตตามรอยพระราชดำริ

4.1.2) นวนิยายรักแนวเชิดชูพระอัจฉริยภาพ นวนิยายเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรอีกกลุ่มหนึ่งที่ผู้เขียนพยายามสร้างสรรค์ให้มีลักษณะเฉพาะตัว ได้แก่ การนำพระอัจฉริยภาพที่สำคัญและปรากฏเป็นที่ประจักษ์ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นเนื้อหาสำคัญหรือแกนหลักของเรื่อง อาจเรียกได้ว่า เป็นนวนิยายรักแนวเชิดชูพระอัจฉริยภาพ เช่น พระอัจฉริยภาพเรื่องฝนหลวง การพระราชทานพินัยกรรมเพลง พระอัจฉริยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการคิดค้นพลังงานทดแทน เนื้อหาของนวนิยายแต่ละเรื่องไม่มีความเกี่ยวข้องกัน แม้จะเป็นนวนิยายที่สร้างสรรค์ขึ้นมาในรูปแบบนวนิยายชุดหรือซีรีส์ แตกต่างออกไปจากกลุ่มนวนิยายรักแนวข้ามภพชาติ ได้แก่

นวนิยายเรื่อง น้ำเล่นไฟ (2553) ของ กฤษณา อโศกสิน กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นวนิยายเรื่อง ลูกหนี้ที่รัก (2554) ของ ชาศรียา กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพเรื่องปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง

นวนิยายเรื่อง แสงดาวกลางใจ (2554) ของ รินท์ลภัส กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพการพัฒนา คุณภาพชีวิตของราษฎรด้วยโครงการพระราชดำริ

นวนิยายเรื่อง ในม่านเมฆ (2554) ของ ร่มแก้ว กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพการคิดค้นและพัฒนา ฝนหลวง

นวนิยายเรื่อง ไตรัมไบภักดิ์ (2554) ของ ชมจันทร์ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการคิดค้น พลังงานทดแทน ไบโอดีเซล

และนวนิยายเรื่องหัวใจใกล้รุ่ง (2554) ของ อีสยาห์ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพเพลงพระราช นิพนธ์

กลวิธีการดำเนินของนวนิยายรักแนวเชิดชูพระอัจฉริยภาพไม่ซับซ้อน มีลักษณะโครงเรื่อง แบบนวนิยายแนวรักโรแมนติกทั่วไป ได้แก่ มักเปิดเรื่องด้วยการพบเจอกันของตัวละครเอกฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง เกิดความไม่เข้าใจหรืออุปสรรคปัญหาในความรักระหว่างตัวละครเอก ต่อมาเมื่อปัญหา อุปสรรคได้รับการแก้ไข จบเรื่องด้วยความสุขสมหวังของตัวละคร จุดเด่นของนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ กลุ่มนี้ คือ การเชิดชูพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผ่านลักษณะนิสัย ของตัวละคร โครงเรื่อง และสอดแทรกเนื้อหาที่แสดงถึงรายละเอียดในเชิงให้ความรู้เกี่ยวกับ พระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจในความสำคัญของพระอัจฉริยภาพต่อการ พัฒนาคนและสังคมไทย

4.2) เรื่องสั้น เรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏ การนำเสนอเรื่องที่ไม่ซับซ้อน ตัวละครไม่มาก มีจุดเด่น คือ การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิม พระเกียรติ ได้แก่ พระอัจฉริยภาพและพระราชกรณียกิจที่นำมาสู่ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีของ ราษฎร มุมมองและความรู้สึกที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเป็นพ่อ ธรรมราชา และ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตา ตลอดจนการตามรอยพระยุคลบาท และการแสดงออกถึงความจงรักภักดี ตัวละครในเรื่องสั้นมักมีบุคลิกลักษณะคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ เป็น ผู้ที่มีความจงรักภักดีและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาท และแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เผชิญด้วยแนวพระราชดำริจนชีวิตพบกับความผาสุก ได้แก่ รวมเรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชุด แสงธรรมแห่งศรัทธา (2558) ของ พลอยพັນแสง ประกอบด้วย เรื่องสั้นทั้งหมด 9 เรื่อง

4.3) วรรณกรรมชาดกร้อยแก้วร่วมสมัย วรรณกรรมชาดกร้อยแก้วร่วมสมัยเป็นวรรณกรรมชาดกที่นำเสนอเรื่องชาดกจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยนำเสนอด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้ว ซึ่งเป็นรูปแบบการเขียนวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านในปัจจุบัน มีการแปลงเนื้อหาชาดกจากคัมภีร์ดั้งเดิมให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับบริบทสังคมยุคใหม่ ได้แก่ การสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์โดยการใช้ภาษาร่วมสมัย การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการฟื้นฟูเกษตรกรรม และการนำเสนอแนวคิดเรื่องเนกขัมมะโดยไม่ต้องออกบวช วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีรูปแบบดังกล่าวนี้มีเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก วรรณกรรมชาดกร้อยแก้วดังกล่าวนี้ได้ทำให้ผู้คนในยุคปัจจุบันหันกลับมาอ่านนิทานชาดกอีกครั้ง เนื่องจากนำเสนอด้วยรูปแบบร้อยแก้วที่อ่านได้ง่าย มีเนื้อหาบางส่วนที่สร้างอารมณ์ขัน และมีการสอดแทรกเรื่องราวการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยนัยยะไว้ตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งเผยแพร่ผ่านชาดกได้อย่างแนบเนียน ได้แก่ พระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และการเชิดชูพระมหากรุณาธิคุณเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีความเพียรอย่างยิ่ง

4.4) หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน หนังสือนิทานภาพเป็นหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน มีการนำเสนอเรื่องและภาพประกอบ การนำเสนอเรื่องเป็นเนื้อเรื่องได้ทุกชนิด ขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็ก อาจจะเป็นการเล่าเรื่องแบบนิทานหรือเป็นเรื่องสมมติ การเล่าชีวประวัติ และการสนทนาระหว่างตัวละคร โดยมีภาพที่สัมพันธ์สอดคล้องกับเรื่องประกอบการเล่า เป็นภาพที่ชัดเจนและสมจริงกับเรื่อง หนังสือนิทานภาพเป็นหนังสือที่โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา ส่วนภาพประกอบอาจจะมีมากน้อยตามอายุของเด็ก (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2545, น. 107-110)

หนังสือนิทานภาพเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีเป็นจำนวนมากที่สุดในกลุ่มวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งด้วยร้อยแก้ว แสดงให้เห็นว่า หนังสือนิทานภาพได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน ลักษณะของหนังสือนิทานภาพมักมีการบรรยายด้วยข้อความร้อยแก้วขนาดสั้น เน้นนำเสนอภาพประกอบสีสดใสสวยงามเพื่อให้น่าสนใจแก่ผู้อ่านวัยเยาว์ เนื้อหาของหนังสือนิทานภาพจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติที่ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก ได้แก่ พระอัจฉริยภาพ พระราชประวัติ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ซึ่งมักให้คติธรรมและคติสอนใจแก่ผู้อ่าน สามารถนำข้อคิดไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

หนังสือการ์ตูน หมายถึง หนังสือที่ตีพิมพ์ภาพและคำพูดประกอบ บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่องที่เขียนขึ้น มีทั้งที่อ้างอิงจากความจริง และเกิดจากความคิดของนักวาดการ์ตูนหรือนักแต่งเนื้อเรื่องการ์ตูน หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่ประกอบด้วยภาพโดยลำดับและคำพูดที่อยู่ในบอลูนคำบรรยายซึ่งนำเสนอเรื่องราวเนื้อหาต่าง ๆ ดำเนินเรื่องราวหรือเล่าเรื่องตามลำดับด้วยภาพ และภาพที่

เขียนการ์ตูนเป็นศิลปะลายเส้น (ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, น. 57) หนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีทั้งขนาดสั้นและขนาดยาว เนื้อหากล่าวถึง พระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตร ตลอดจนการแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต

5) วรรณกรรมบทเพลง วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าสนใจ ดังที่รัชนิกร รัชตรัตระกูล (2561, น. 86) ได้กล่าวไว้ว่า

วรรณกรรมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์และมีจุดมุ่งหมายเพื่อเทิดพระเกียรติคือ “วรรณกรรมเพลง” ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่และเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในรัชสมัยของพระองค์ เพราะก่อนหน้ารัชสมัยของพระองค์ยังไม่ปรากฏการแต่งเพลงเพื่อเทิดพระเกียรติอย่างกว้างขวางถึงเพียงนี้ การแต่งเพลงจึงถือเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับบริบทสังคม

วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 สามารถจำแนกได้หลายกลุ่ม ได้แก่ บทเพลงลูกทุ่ง บทเพลงลูกกรุง และบทเพลงไทยสากล โดยเฉพาะบทเพลงไทยสากลที่มีเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีการสร้างสรรค์บทเพลงเฉลิมพระเกียรติเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ผู้คนในสังคมให้ความนิยมสามารถเข้าถึงผู้คนได้ง่าย และวรรณกรรมบทเพลงมีส่วนส่งเสริมให้เห็นถึงความเป็นกษัตริย์ในบริบทสังคมยุคใหม่แล้ว นับจากการสวรรคต ยังเป็นเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคบทเพลงแสดงความอาลัยขึ้นมาอีกจำนวนมาก มีการผสมผสานของเนื้อหาแสดงความอาลัยและการเฉลิมพระเกียรติคือ แสดงความอาลัยต่อการสวรรคต โดยการพรรณนาแสดงถึงความเศร้าโศก ความเสียใจ และคร่ำครวญอาลัยอาวรณ์ เนื้อหาอีกบางส่วนยังมีการเฉลิมพระเกียรติสอดแทรก บรรยายถึงพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ พระบุคลิกลักษณะ ความรู้สึกและความคิดที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์อันแสดงถึงความจงรักภักดีและความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ เนื้อหาของวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตนี้ พบว่ามีจุดเด่นแสดงถึงการตามรอยพระยุคลบาทอย่างชัดเจนกว่าบทเพลงและวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นก่อนการสวรรคต สอดคล้องกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทบทร้อยกรองโศกาลัยที่แสดงแนวความคิดการตามรอยพระยุคลบาทไว้อย่างเด่นชัดทำนองเดียวกัน กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ร่วมสมัยประเภทวรรณกรรมบทเพลงมีเพียงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ในรัชสมัยนี้ แต่ยังมีจำนวน มากเกินกว่าจะสามารถนับคำนวณปริมาณได้อย่างแน่นอน อันแสดงให้เห็นถึงความนิยมและ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้อย่างชัดเจน

รูปแบบอันหลากหลายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย อาจมิได้มุ่งเฉลิมพระเกียรติโดยตรง แต่มีการผสมผสานและการปรับให้เข้ากับวรรณกรรมร่วมสมัย ประเภทอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว

4.3.2 รูปแบบการนำเสนอเรื่อง

รูปแบบการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนต้นเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนท้าย ส่วนต้นเรื่อง จะเป็นบทประณามพจน์ บทนมัสการหรือไหว้ ครู ปฐมสฤติ สังเขปเรื่อง กล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่ง ส่วนเนื้อเรื่อง แสดงการ สรรเสริญพระมหากษัตริย์ และส่วนท้าย เป็นบทขอพร และกล่าวถึงตัวกวี วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ บางเรื่องยังมีการนำเสนอเรื่องที่ไม่ครบถ้วนทั้ง 3 ส่วน เช่น ไม่ปรากฏส่วนต้นเรื่องและส่วนท้ายเรื่อง โดยการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงล้วน ๆ การนำเสนอ ข้อเท็จจริงผสมกับจินตนาการ เพิ่มเติมรายละเอียดตามความคิดสร้างสรรค์ของกวี เช่น การเพิ่มบท นิราศ การเลือกนำเหตุการณ์และพระราชกรณียกิจที่คิดว่าสำคัญมากกล่าวสรรเสริญ แต่ก็ไม่ได้กล่าว สรรเสริญทุกด้าน เช่น พระราชกรณียกิจทางด้านศาสนา การกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ทุกด้าน โดยสรุปพระราชกรณียกิจและพระราชนิยมด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ในรัชสมัยเอาไว้ และการตั้งหัวข้อ เรื่องแล้วจึงบรรยายหรือพรรณนาไปจนจบ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีรูปแบบการนำเสนอเรื่องและดำเนินเรื่องที่แตกต่างไป จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต เป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่ไม่เคยปรากฏ ได้แก่ 1) การใช้รูปภาพ 2) การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ 3) การใช้อารมณ์ขัน 4) การใช้เรื่องเล่า และ 5) การรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น สามารถอธิบาย โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) การใช้รูปภาพ การใช้ภาพวาดประกอบเรื่องไม่ปรากฏในการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรม เฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมาก่อน การใช้รูปภาพเป็นรูปแบบเฉพาะในการนำเสนอเรื่องของ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ ภาพโครงการพระราชดำริ ภาพผลงานทางศิลปะและ การประดิษฐ์ ภาพแผนผัง ภาพเหตุการณ์แสดงความอาลัยต่อการสวรรคต ภาพวาดและภาพการ์ตูน

ในระยะแรกวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรใช้ภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ในการนำเสนอเรื่อง ต่อมาใช้รูปภาพในลักษณะอื่น ๆ หลากหลายมากยิ่งขึ้น การใช้รูปภาพมีบทบาทต่อการนำเสนอเนื้อหาของเรื่องให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และพบว่าการใช้รูปภาพเป็นกลวิธีสำคัญของการนำเสนอเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรบางประเภทที่แต่งขึ้นในระยะหลัง จึงเห็นได้ว่า นอกจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่งขึ้นนับแต่ช่วงต้นรัชกาลกระทั่งถึงช่วงการสวรรคตนั้น นอกจากมีลักษณะเฉพาะของการใช้รูปภาพประกอบเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในสมัยก่อนหน้านี้แล้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยเดียวกันนี้ยังมีพลวัตของการนำเสนอเรื่องด้วยการใช้รูปภาพอีกด้วย ดังนี้

1.1) ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรใช้ภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ประกอบเรื่องจำนวนมาก โดยปรากฏอยู่ทั้งส่วนต้นเรื่อง เนื้อเรื่อง และท้ายเรื่อง ภาพพระบรมฉายาลักษณ์มีส่วนเสริมในการนำเสนอเรื่องให้ชัดเจน และแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่แต่งเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ซึ่งเป็นภาพขณะทรงประกอบพระราชกรณียกิจ และภาพที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพ แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนและทรงมีพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มุ่งเน้นกล่าวถึงพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพเป็นสำคัญ ภาพพระบรมฉายาลักษณ์จึงเป็นประจักษ์พยานที่เสริมให้อ่านเข้าใจเนื้อหาและแสดงข้อมูลต่าง ๆ ของพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

ภาพพระบรมฉายาลักษณ์อีกลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติ ได้แก่ ภาพตอนทรงพระเยาว์ ภาพตอนที่ทรงพบรักและหมั้นกับสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ และภาพพระราชโอรสและพระราชธิดา ภาพเหล่านี้ทำให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้อ่านได้รับทราบพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ได้ดียิ่งขึ้น

ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ในขณะประกอบพระราชกรณียกิจยังแสดงให้เห็นความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน นอกเหนือไปจากเนื้อหาที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมเฉลิม

พระเกียรติ ดังในเรื่องโครงการพระราชดำริคำกลอน ของณรงค์ อิ่มเย็น (2539) ปรากฏภาพที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงโน้มพระองค์ตรัสถามไถ่เด็กพิการด้วยความเมตตา (2539, ไม่ระบุเลขหน้า) และภาพที่ประชาชนสามารถผูกข้อพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้อย่างใกล้ชิด (2539, ไม่ระบุเลขหน้า)

มีข้อน่าสังเกตว่า การใช้ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ในวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยซึ่งแต่งขึ้นในช่วงการสวรรคต กวีได้สร้างความแปลกใหม่ของการใช้พระบรมฉายาลักษณ์ประกอบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยการนำภาพพระบรมฉายาลักษณ์ซึ่งมีขนาดเล็กมาร้อยเรียงเป็นรูปเลขเก้าของไทย (๙) ซึ่งสามารถแสดงถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพที่มีความเฉพาะเจาะจงถึงองค์พระมหากษัตริย์ คือ พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ปรากฏในเรื่องนวนิยายชุดดิยานุสรณ์ (ศรีวรรณ บุญประเสริฐ, 2560, น. 156) นับว่าเป็นกลวิธีการใช้รูปภาพเพื่อนำเสนอเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีความน่าสนใจและแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่ง

1.2) ภาพโครงการพระราชดำริ ภาพโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ปรากฏในการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยมีทั้งภาพโครงการพระราชดำริที่ไม่มีคำบรรยายประกอบภาพ และภาพโครงการพระราชดำริที่มีคำบรรยายสั้น ๆ ประกอบภาพ ภาพโครงการพระราชดำริมีส่วนเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับองค์พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ อันเป็นที่มาของการก่อเกิดโครงการพระราชดำริต่าง ๆ จำนวนมากดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องโครงการพระราชดำริคำกลอน ของ ณรงค์ อิ่มเย็น (2539) ปรากฏภาพโครงการทดลองทำเกษตรกรรมและปศุสัตว์ในพระราชวังสวนจิตรลดา (2539, ไม่ระบุเลขหน้า) และวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่องมงกุฎฟ้า ปรากฏรูปภาพเกี่ยวกับโครงการพระราชดำริเกี่ยวกับการคมนาคม และมีคำอธิบายสั้น ๆ ว่า “พ่อผู้ให้ทาง” (2560, น. 26) และรูปภาพเครื่องบินขณะกำลังปฏิบัติการทำฝนหลวง (2560, น. 78)

1.3) ภาพผลงานทางศิลปะและการประดิษฐ์ ภาพถ่ายผลงานทางศิลปะและการประดิษฐ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปิน ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ (2539) และเรื่องลิลิตอัครศิลปิน ของ ถวัลย์ มาศจรัส (2542) ปรากฏภาพถ่ายหนังสือพระราชนิพนธ์ ภาพถ่ายโล่พระเกียรติคุณ ภาพถ่ายผลงานประติมากรรม และจิตรกรรมต่าง ๆ ประกอบในเนื้อหาของเรื่องจำนวนมาก และวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่องมงกุฎฟ้า ปรากฏภาพถ่ายกังหันน้ำชัยพัฒนา (2560, น. 56) ภาพถ่ายผลงานทางศิลปะและการประดิษฐ์เหล่านี้มีส่วน

แสดงถึงพระอัจฉริยภาพ และผู้อ่านยังเกิดความเข้าใจต่อลักษณะของผลงานทางศิลปะและการประดิษฐ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นตามที่เนื้อเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้บรรยายไว้ ส่วนหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนมีภาพ ส.ค.ส. พระราชทาน ดังหนังสือนิทานภาพเรื่องการเดินทางของความสุข ซึ่งมีเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการประดิษฐ์และออกแบบ ส.ค.ส. โดยมีภาพ ส.ค.ส. พระราชทานหลายภาพประกอบเรื่องด้วย (ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์, 2555, น. 6-7 และ 20-21) การใช้ภาพดังกล่าวนี้ประกอบเรื่องผู้แต่งได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และหนังสือการ์ตูนชายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชฯ ของ บัณลือ อุตสาหจิต (2559, น. 100-101) มีการแทรกภาพ ส.ค.ส. ที่พระราชทานตั้งแต่ ปี 2550-2556 ประกอบเรื่อง แสดงถึงพระอัจฉริยภาพในด้านการออกแบบและการประดิษฐ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

1.4) ภาพแผนผัง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ปราบกฎภาพแผนผังอธิบายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจต่อแนวพระราชดำริสำคัญในการประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปราบกฎในวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่องมงกุฎฟ้า ภาพแผนผังนี้แสดงแนวคิดสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ มีเหตุผล พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักทางสายกลาง ความรู้ และคุณธรรม ดังนี้

ภาพ 5 ภาพแผนผังอธิบายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: มงกุฎฟ้า, 2560, น. 68

1.5) ภาพเหตุการณ์ประชาชนแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต เหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรสวรรคตเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559 ส่งผลให้เกิดการแสดงออกเพื่อแสดงความอาลัยอย่างหลากหลาย ดังเช่นการตั้งวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยต่อการสวรรคต มีลักษณะเป็นการรวบรวมผลงานของผู้แต่งหลายคน แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ในปี 2560 มีหนังสือซึ่งเป็นวรรณกรรมโศกาลัยหลายเรื่อง วรรณกรรมโศกาลัยเหล่านี้มักปรากฏภาพเหตุการณ์ประชาชนแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตด้วยการทำกิจกรรมต่าง ๆ จำนวนมาก ดังปรากฏในเรื่องนมรัชชัตติยานุสรณ์ (2560) ปรากฏภาพถ่ายประชาชนจุดเทียนแสดงความอาลัยและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ (2560, น. 72) ภาพถ่ายประชาชนถือพระฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9 ขณะทรงพระเยาว์ และมีคำบรรยายประกอบภาพว่า “คิดแต่จะเป็นน้องของพี่เท่านั้น” (2560, น. 142) และเรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎร์ล้วนอาลัย (2560) ปรากฏภาพถ่ายประชาชนเศร้าโศก มีน้ำตาไหลเนื่องจากการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และหอบลูกทุ่งหลานแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตที่บริเวณรอบนอกพระบรมมหาราชวัง (2560, น. 213-214) ภาพหญิงชรามีใบหน้าเศร้าโศกและยื่นถือภาพพระฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยมีคำบรรยายประกอบภาพว่า “ราวชีวิตแหลกลาญก่อนกายลับ” (2560, น. 132) จึงเห็นได้ว่า จากที่วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมักใช้ภาพประกอบเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ซึ่งเป็นภาพถ่ายพระราชประวัติ ภาพถ่ายขณะทรงประกอบพระราชกรณียกิจและภาพถ่ายที่เกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้ ยังได้ปรับเปลี่ยนมามุ่งเน้นใช้ภาพถ่ายของประชาชนที่แสดงความอาลัยต่อการสวรรคตด้วย โดยห้วงเวลาก่อนและหลังการสวรรคต รวมทั้งเนื้อหาของวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติและวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการใช้รูปภาพประกอบโดยที่ผู้แต่งคำนึงถึงความเหมาะสมกับเนื้อหาและจุดประสงค์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

1.) ภาพวาดและภาพการ์ตูน ภาพวาดและภาพการ์ตูนที่ผู้แต่งใช้ประกอบเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ ภาพเหมือนบุคคลและภาพประกอบเรื่อง ภาพเหมือนบุคคล เป็นภาพเหมือนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เนื้อหาของวรรณกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ ส่วนภาพประกอบเรื่องเป็นภาพที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่ผู้แต่งนำเสนอ ภาพวาดและภาพการ์ตูนปรากฏในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนเนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นใช้ภาพในการนำเสนอและดำเนินเรื่อง มีการสร้างสรรค์ภาพวาดและภาพการ์ตูนขึ้นตามจินตนาการของนักวาดภาพ หนังสือการ์ตูนบางเรื่องยังคงใช้ภาพวาดตัวการ์ตูนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือ อีกทั้งใน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ปกเกล้าฯ ประกอบเรื่องและภาพสื่อสัญลักษณ์ธรรมซึ่งช่วยเสริมให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาของเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่องนวมรัชชัตติยานุสรณ์ ปกเกล้าฯ ประกอบเรื่อง ซึ่งการใช้ภาพการ์ตูนประกอบเรื่องไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาก่อน มักใช้ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ประกอบเรื่องมากกว่า วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่องนวมรัชชัตติยานุสรณ์ซึ่งเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หลายภาพ (ธีรพร เทพสาร, 2560, น. 83, ธเนศ บรรทมสิงห์, 2560, น. 80) เช่น ภาพการ์ตูนขณะทรงถือกล้องถ่ายภาพ (ชัชฎาภา นันทยานนท์, 2560, น. 59) และภาพการ์ตูนขณะทรงผนวช (ธเนศ บรรทมสิงห์, 2560, น. 80) มีลักษณะเป็นภาพเหมือนพระองค์ การใช้ภาพการ์ตูนประกอบเรื่องเป็นอีกลักษณะหนึ่งของการแสดงออกถึงการสรรเสริญพระเกียรติและแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต

ส่วนในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ปกเกล้าฯ ประกอบเรื่องเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่วาดขึ้นมาใหม่โดยศิลปินไทย มีการระบุชื่อศิลปินกับภาพที่วาดไว้ท้ายเล่ม การรวบรวมศิลปินที่มีชื่อเสียงที่สร้างงานในสมัยรัชกาลที่ 9 มาสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ปกเกล้าฯ เป็นการรวบรวมลีลาการวาดภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปินแต่ละคน บันทึกไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน (ณัฐกาญจน์ นาคนวล, 2560, น. 91) จิตรกรที่มีชื่อเสียงของเมืองไทยทั้งหมด 8 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ประยัด พงษ์คำ ศาสตราจารย์ปรีชา เถาทอง อาจารย์ปัญญา วิจินธนสาร อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ อาจารย์พิชัย นิรันดร์ อาจารย์เนติกร ชินโย อาจารย์จินตนา เปี่ยมสิริ และอาจารย์ธีระวัฒน์ คณนະมะ วาดภาพประกอบพระราชนิพนธ์ตลอดทั้งเล่ม (เรีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 199) ภาพวาดประกอบเรื่องนี้ ศิลปินบางท่านจะสอดแทรกสภาพสังคมไว้ด้วย ดังในภาพเมืองอริยชาติที่ศิลปินนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน อีกทั้งภาพวาดบางภาพเป็นภาพสื่อแนวคิดเชิงพุทธธรรม นอกจากนี้ ยังมีภาพที่เป็นภาพแผนที่ที่พระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อีก 4 ภาพ ดังตัวอย่าง

ภาพ 6 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์บทที่ 18 แสดงเหตุการณ์ตอนเรือแตก
ที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/royal/1098705>

ภาพ 7 บางส่วนของภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 33 แสดงถึงเมืองอวิชาที่มีปัญหาเกิดขึ้นในสังคม

ที่มา: <http://mblog.manager.co.th/padthungsong/th-114658/>

ภาพ 8 ภาพประกอบพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก บทที่ 24 แสดงแนวคิดเชิงพุทธธรรม
ที่มา: <https://www.posttoday.com/politic/report/462542>

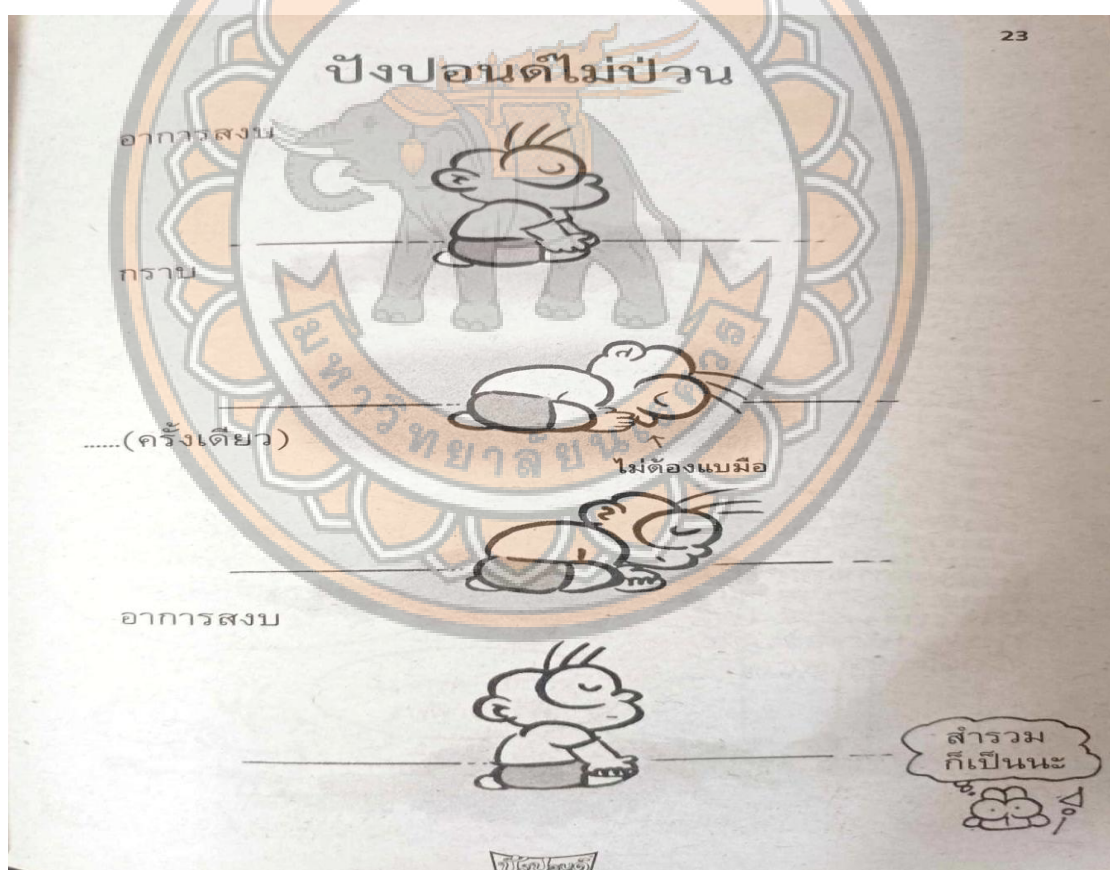
เทียมจิตร พวงสมจิตร (2560, น. 96-98) อธิบายความหมายของภาพสื่อแนวคิดเชิงพุทธธรรมข้างต้นไว้ว่า

ภาพที่ 7 แสดงถึงภัยของการมีความเพียรในการกระทำกิจอย่างไม่ถึงที่สุด คำว่า “กิจ” ในที่นี้หมายถึง การข้ามให้พ้นสังสารวัฏ โดยการตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 การละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ 5 และการก้าวข้ามเครื่องข้อง 5 ซึ่งแทนความหมายด้วยภาพของมนุษย์จำนวน 5 ภาพ กำลังว่ายวนอยู่รอบหน้ากาล หรือหน้ายักษ์ หากผู้ใดมีความพยายามไม่ถึงที่สุด ก็จะจมลงในสังสารวัฏ ซึ่งแทนความเป็นอันตรายของสังสารวัฏด้วยภาพสัตว์ร้ายในมหาสมุทร อันได้แก่ ปลาและเต่า ส่วนภาพหน้ากาล (หรือหน้ายักษ์) นั้นสื่อความหมายของความตาย (เวลา) ซึ่งหมายความว่า จะหมดเวลาของการกระทำกิจให้ลุล่วงได้ก่อนที่จะต้องสิ้นชีวิต

ภาพวาดและภาพการ์ตูนในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน เป็นภาพวาดที่สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องที่มีมาจากจินตนาการหรือพระราชนิพนธ์กิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชนิพนธ์วัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ภาพวาดและภาพการ์ตูนจะปรากฏควบคู่ไปกับเนื้อหา

ของเรื่อง เนื่องจากหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนนำเสนอเรื่องผ่านภาพประกอบและข้อความบรรยายหรือบทสนทนาในบอลูนคำ

นอกจากนี้ หนังสือการ์ตูนบางเรื่องจะใช้ภาพของตัวการ์ตูนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี เช่น ตัวการ์ตูนปิงปอนด์ หนูหิ่น คุณมิลค์ ประกอบเรื่องซึ่งเป็นตัวการ์ตูนที่ผู้อ่านรู้จักกันเป็นอย่างดี ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นว่า การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีกลุ่มผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชนนั้น เป็นการปรับปรุงจากองค์ประกอบที่เป็นลักษณะเด่นของหนังสือการ์ตูนที่มีมาอยู่แล้ว ตัวการ์ตูนเหล่านี้ยังมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความจงรักภักดี ซึ่งสามารถปลูกฝังพฤติกรรมดังกล่าวนี้ให้แก่เด็กและเยาวชนได้ จึงเห็นได้ว่า แม้มีการดัดแปลงหนังสือขายหัวเราะให้เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ แต่ยังคงสามารถรักษาซึ่งเอกลักษณ์ของหนังสือไว้ได้ ดังภาพวาดของตัวการ์ตูนปิงปอนด์ของหนังสือการ์ตูนในเครือขายหัวเราะ

ภาพ 9 ภาพตัวการ์ตูนปิงปอนด์ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือการ์ตูนขายหัวเราะ
ที่มา: บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 45

2) การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตนั้นพบว่า ในสมัยอยุธยา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินำเสนอเรื่องด้วยภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งส่วนมากเป็นคำศัพท์สูงและมีความโอ้อำหรรษา เนื่องจากสัมพันธ์กับรูปแบบคำประพันธ์และการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ในสถานะของเทวราชาที่ยิ่งใหญ่ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ การใช้คำภาษาต่าง ๆ เหล่านี้ ยังปรากฏอยู่แต่ลักษณะของภาษามีความเรียบง่ายมากขึ้น เนื่องจากรูปแบบคำประพันธ์มีการนำกลอนมาใช้ในการแต่ง และคติเทวราชาได้ลดลง โดยพบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในการแต่ง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ใช้คำภาษาอังกฤษในการแต่ง ซึ่งมีใช้เพียงเป็นลักษณะของการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในการแต่งเท่านั้น แต่ผู้แต่งยังเขียนด้วยภาษาอังกฤษ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และช่วยเสริมให้เห็นถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมสมัยใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องรวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี ดังนี้

Congratulations in Royal Silver Jubilee Ceremony

Of King Bhumibol Adulyadej the Great.

Give favourable people more happy

Heaven eternally beauty is being.

Announce his Dharma sacrifice everything.

Neither is willing heart bring uphold men.

Happy he requires his mind achievement.

All money he sends his heart must answer.

For nation, people, country king's duty glory were.

Laden with power try all things king of Thai.

(วารสารฟ้าหม่น, 2550, น. 125)

การใช้ภาษาอังกฤษในการแต่งยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัย ในเรื่องนวมรัชชัตติยานุสรณ์ ปรากฏการใช้ภาษาอังกฤษบ่อยครั้ง (ฤทธิศักดิ์ วงษ์วุฒิพงษ์, 2560, น. 136) และเรื่องร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากรุณาธิคุณ ผู้แต่งใช้ภาษาอังกฤษในการแต่งและแปลเป็นภาษาไทย ด้วยศัพท์วลีที่พิถีพิถัน (นักรบ มุลมานัส, 2560, น. 94)

นอกจากนี้ วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยปรากฏการใช้คำภาษาอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษาอังกฤษอีกหลายภาษา ได้แก่ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาพม่า และภาษาฝรั่งเศส จึงเห็นได้ว่า วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยที่แต่งขึ้นในช่วงการสวรรคตนี้ ผู้แต่งได้สร้างความแปลกใหม่ให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วยการนำภาษาต่าง ๆ มาแต่งเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัยซึ่งแตกต่างไปจากวรรณกรรมร้อยกรองที่แต่งขึ้นก่อนช่วงสวรรคต ดังในเรื่องนวมรัชชัตติยานุสรณ์ มีการใช้ภาษาญี่ปุ่น (2560, น. 161) และภาษาพม่า (2560, น. 162)

ส่วนในหนังสือนิทานภาพ พบว่า ผู้แต่งนำเสนอเรื่องในลักษณะของนิทานสองภาษาดังหนังสือนิทานภาพเรื่องบ้านพอเพียง นำเสนอเรื่องด้วยภาษาไทยและภาษาอังกฤษควบคู่กัน ดังเนื้อความบางตอนว่า

บ้านฉันอยู่ริมทุ่งนา ปลูกผักเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่

At my house by the field, I grow veggies. Also, I have fish,
hens and duckies.

(ไพโรจน์ คงเกิด, 2564, น. 3)

ได้กินและได้แจกจ่าย บ้างเหลือไว้ขาย เกิดผลกำไร

Keep some for eating, some for sharing, and we sell the rest of them.

(ไพโรจน์ คงเกิด, 2564, น. 14-15)

หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกมีเนื้อความที่แปลเป็นภาษาอังกฤษประกอบเรื่องที่เขียนด้วยภาษาไทย ทำให้ผู้อ่านทุกเชื้อชาติสามารถอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้เข้าใจ และยังทำให้วรรณกรรมชาดกเรื่องนี้มีความร่วมมือ สามารถสื่อสารถึงพระมหาษัตริย์ได้ว่า ทรงเป็นพระมหาชนกโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญความเพียรในบริบทของโลกสมัยใหม่ คือ การบำเพ็ญบารมีโดยไม่จำเป็นต้องออกบวช ดังที่พระมหาชนกไม่ออกบวช แต่ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองอย่างไม่ย่อท้อ และเมื่อมีการจัดทำพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ยังคงมีการแปลภาษาอังกฤษประกอบเนื้อความภาษาไทย ดังตัวอย่างเนื้อความบางตอนว่า

จำเดิมแต่นั้น พระมหาสัตว์เป็นไปอยู่ในคลื่นซึ่งมีสีแดงดังแก้วมณี

เหมือนท่อนต้นกล้วยทอง ข้ามมหาสมุทรด้วยกำลังพระพาหา

พระมหาสัตว์ทรงว่ายข้ามมหาสมุทรอยู่เจ็ดวัน เหมือนว่ายข้ามวันเดียว
(พระองค์ทรงสังเกตเวลานั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม
ทรงสมทานอุโบสถศีล.)

From that moment on, the Great Being was like a golden
banana tree trunk in the waves which had the colour of ruby,
swimming in the ocean by the might of his shoulders. He swam
for seven days, but it seemed only one day.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 55)

พวกนี้ขาดทั้งความรู้วิชาการ ทั้งความรู้ทั่วไป คือ ความสำนึกธรรมดา
พวกนี้ไม่รู้แม้แต่ประโยชน์ส่วนตน พวกนี้ชอบผลมะม่วง แต่ก็ทำลายต้นมะม่วง

They lack not only technical knowledge but also common
knowledge, i.e. common sense: they do not even know what is
good for them. They like mangoes, but they destroy the good
mango tree.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542, น. 109)

นอกจากนี้ ยังพบว่า ในหนังสือการ์ตูน ผู้แต่งใช้ภาษาอังกฤษในการบรรยายเรื่องตลอดทั้ง
ตอนและบรรยายเพียงบางตอนสั้น ๆ ดังตัวอย่างหนังสือการ์ตูนเรื่องชายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของ
พระราชฯ ผู้แต่งซึ่งเป็นชาวต่างชาติใช้ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นข้อความสั้น ๆ ในการแต่งประกอบกับภาพ
การ์ตูนเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ลอยออกไปจากโลก ความว่า

Cosmic Royal Barge

“ May the Thai people find peace, unity are reconciliation during
this collective time of sorrow and grief”

(Peray Stephane, 2559, น. 31)

และหนังสือการ์ตูนเรื่องมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชฯ ในตอนที่มิเน่หา
กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระอนุชาใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จ
ประพาสสำเพ็ง ซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวจีนต้อนรับทั้งสองพระองค์และยังได้ถวาย
อาหารจีนจานใหญ่ถึง 53 จาน ทั้งสองพระองค์ตรัสว่ามีรสชาติอร่อยและชื่นชมในการทำอาหาร ทำให้

ชาวจีนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยและไม่รู้สึกแปลกแยก เนื้อหาดังกล่าวนี้นำเสนอด้วยภาษาอังกฤษประกอบกับภาพการ์ตูน (หนังสือ อุตสาหจิต, 2559, น. 12-13)

การใช้ภาษาอังกฤษในการแต่งทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติน่าสนใจเพิ่มขึ้น มีความแปลกใหม่ และมีความเป็นสากล ผู้อ่านไม่ว่าใครสามารถอ่านได้ ในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน พบว่า การใช้ภาษาอังกฤษทำให้หนังสือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นสื่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนได้ด้วย ลักษณะเช่นนี้ทำให้ลักษณะการเฉลิมพระเกียรติของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและการสั่งสอนให้ความรู้ของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนยังคงดำรงอยู่ร่วมกันและประสานไปด้วยกันได้ในรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

นอกจากนี้ ในวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติปรากฏการใช้ภาษาอังกฤษเช่นกัน และมีส่วนที่มีการแปลเป็นภาษาไทยสลับกันไปทั้งเพลง จึงเห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนิยมใช้คำภาษาอื่น ๆ มาแต่งแทรกภาษาไทย โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ดังเพลง Always Be With One ดังเนื้อความบางส่วนว่า

Everything he did, did not for himself. Every song and book
he wrote, not for himself. Every knowledge and wisdom is to
make something happen. He makes it happen for you and me.

แม้ทุกสิ่งทีพระองค์ทรงทำไม่ใช่เพื่อตัวพระองค์เอง แม้บทเพลง,
หนังสือหรือสิ่งใด ๆ ไม่ใช่เพื่อตัวพระองค์เอง ทุกความรู้และปัญญาเพื่อทรง
สร้างสิ่งใด ๆ ให้เกิดขึ้น พระองค์ทรงทำให้เกิดขึ้น เพื่อเราทุก ๆ คน

3) การใช้อารมณ์ขัน อารมณ์ขันไม่ปรากฏในการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต เนื่องจากไม่สอดคล้องกับการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ในฐานะของเทวราชาที่ศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่นำเสนอเรื่องด้วยอารมณ์ขันปรากฏในหนังสือการ์ตูนเท่านั้น ได้แก่ หนังสือการ์ตูนชายหัวเราะที่นำอารมณ์ขันซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือชายหัวเราะมาแทรกไว้ในการนำเสนอเรื่องการนำเสนออารมณ์ขันไม่ได้ปรากฏในหนังสือทั้งเรื่อง แต่เป็นลักษณะของการแทรกในเนื้อหาบางช่วงบางตอน โดยผู้แต่งสร้างอารมณ์ขันผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ ผ่านจินตนาการของผู้แต่ง และผ่านการล้อบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ดังนี้

การนำเสนออารมณ์ขันผ่านพระราชจริยวัตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในขณะทรงประกอบพระราชกรณียกิจทรงมีพระราชปฏิสันถารกับประชาชนที่ชวนขันเสมอ ดังในเรื่อง ขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชฯ ทรงเรียกถนนลูกรังว่าหลานรัง เพื่อสื่อว่า มีฝุ่นขนาดละเอียด ยิ่งกว่าฝุ่นในถนนลูกรังปกติ ดังนี้

อธิบดีกรมทางหลวงได้เข้าเฝ้า ทรงรับสั่งถึงสภาพถนน

ยังมีสภาพเป็นทางก่อสร้าง ขณะนี้ได้ลงลูกรังไว้แล้ว รถมอเตอร์ไซด์วิ่งผ่านได้ตลอดปี

พระพุทเจ้าข้า

เห็นมีแต่หลานรัง

หลานรัง?

อ้อ...แม่รังหมายถึงลูกรังก้อนใหญ่ ลูกรังหมายถึงลูกรังที่มีขนาดเล็กคละกันไป

ส่วนหลานรังก็คงหมายถึงลูกรังที่มีขนาดละเอียดมากนั่นเอง

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 79)

และหนังสือการ์ตูนเรื่องสาวดอกไม้ นายกล้วยไข่ ฉบับรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสว่าเกาะช้างเป็นญาติกับพระองค์ ดังนี้

ครั้งนั้นในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จประพาสทางทะเล โดยมีแม่ทัพเรือ

บรรดาศักดิ์เป็นคุณหลวงคอยถวายรายงาน

นั่นเกาะอะไรี

ขอเดชะเกาะนี้ชาวบ้านเรียกพระนามว่า

เกาะช้างพระพุทเจ้าข้า

งั้นเกาะนี้ก็เป็นญาติกับฉันนะสิ

(เฟน สตุติโอ, 2559, น. 66-67)

การนำเสนออารมณ์ขันผ่านจินตนาการของผู้แต่ง ปรากฏในหนังสือขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชฯ มีลักษณะเป็นการสร้างบทสนทนาที่ผิดไปจากปกติ ดังนี้

ไม่อยากจะคุย ปีนึงเราใช้ดินสอแค่แท่งเดียว

นี่นายทำตามคำสอนของในหลวงได้ขนาดนั้นเลยหรอ ด้อมแด้ม

แน่นอน เพราะเราใช้ดินสอกด

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 69)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้

ดินที่นี้เค็มมัย

ข้าพระพุทธเจ้าก็ไม่เคยชิมสักทีพระพุทธเจ้าข้า

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 85)

ผู้แต่งยังสร้างอารมณ์ขึ้นจากสถานการณ์ที่เหนือความคาดหมาย ดังเช่น มีตัวละครพอกับลูกสนทนากันเรื่องฝนเทียม ลูกคิดว่าฝนเทียมไม่ทำให้เกิดฟ้าผ่าได้ เป็นฟ้าผ่าเทียม แต่ฟ้ากลับผ่าลงมาพอเลยพูดว่า “เป็นไงล่ะ ฟ้าเทียมฝนเทียม คือด้านดินัก” (สละ นาคบำรุง, 2554, น. 103-104) การสร้างอารมณ์ขึ้นดังกล่าวนี้ ผู้แต่งกำลังบรรยายถึงพระราชกรณียกิจฝนเทียมและพระราชกรณียกิจอื่น ๆ ซึ่งมีเนื้อหาละเอียด การแทรกอารมณ์เข้ามาจึงช่วยให้ผู้อ่านรู้สึกผ่อนคลายและได้หยุดพักช่วงในการอ่านจากเนื้อหาที่หนัก สามารถอ่านเนื้อเรื่องต่อไปได้

และผู้แต่งนำเสนออารมณ์ขึ้นผ่านการล้อบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมहाชนก ดังในหนังสือขายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี กล่าวถึงพระราชนิพนธ์ในการทำหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมहाชนก ฉบับการ์ตูน ซึ่งพระองค์เรียกว่าพระมहाชนกฉบับขายหัวเราะ วาดภาพโดยชัยราชวัตร ตัวละครสนทนากันว่าเป็นแบบที่ดีแล้ว ไม่เช่นนั้นภาพจะออกมาอีกแบบหนึ่ง จากนั้นปรากฏภาพพระมहाชนกติดเกาะ นั่งหน้าตาเศร้าหมอง ส่วนนางมณีเมขลาเหาะจากไป ตัวละครต่างหัวเราะกันอย่างสนุกสนาน และมีคำบรรยายไว้ว่า “คงดูไม่เจิด จรุง ๆ ด้วย” (บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 99-100) ดังนี้

ภาพ 10 การสร้างอารมณ์ขันโดยการล้อบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในหนังสือการ์ตูน

ขายหัวเราะ

ที่มา: บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 100

การแทรกอารมณ์ขันในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทหนังสือการ์ตูนได้รับอิทธิพลตามกลวิธีของการ์ตูน และเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของหนังสือการ์ตูนบางเรื่อง ได้แก่ หนังสือการ์ตูนขำหัวเราะ อีกทั้งอารมณ์ขันช่วยให้ผู้อ่านได้พักจากเนื้อหาที่น่าเสนอรายละเอียดมากและสามารถอ่านเรื่องต่อไปได้ การนำเสนอเรื่องด้วยอารมณ์ขันจึงยังสามารถคงเอกลักษณ์ของหนังสือการ์ตูนและวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไว้ และการแทรกอารมณ์ขันในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยทำให้เห็นภาพเสนอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขันซึ่งเป็นภาพเสนอที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต

4) การใช้เรื่องเล่า คือ การนำเสนอเรื่องในลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่มีองค์ประกอบ ได้แก่ ตัวละคร บทสนทนา ฉาก การสร้างความขัดแย้ง โครงเรื่องมีการเปิดเรื่อง ดำเนินเรื่อง และจบเรื่อง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตที่มีลักษณะของการใช้เรื่องเล่าแบบมีโครงเรื่องดังกล่าวนี้ ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย (พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2553) ซึ่งเป็นเรื่องที่มาจากพงศาวดาร การนำเสนอและดำเนินเรื่องตามพงศาวดารเป็นสำคัญ

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พบว่า การนำเสนอเรื่องด้วยการใช้เรื่องเล่าแบบมีโครงเรื่องมักไม่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรอง แต่ปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทวรรณกรรมร้อยแก้ว สามารถจำแนก ได้แก่ โครงเรื่องนิทานชาดก โครงเรื่องแนวจินตนาการ โครงเรื่องแนวสมจริง และโครงเรื่องแนวชีวประวัติ ดังนี้

โครงเรื่องนิทานชาดก โครงเรื่องลักษณะนี้เป็นการนำเสนอของเรื่องมหากษณกาคำนันท์ ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษณก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และหนังสือการ์ตูนเรื่องพระมหากษณก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช โครงเรื่องของนิทานชาดก ไม่ปรากฏการนำเสนอเรื่องโดยมีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ส่วน ตามลักษณะการนำเสนอเรื่องของนิทานชาดก ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาลา ไวยากรณ์ สโมธาน มักเน้นที่อดีตวัตถุ คือ ตัวเรื่องของนิทาน และในตัวของนิทาน อาจจะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาหรือการดัดแปลงเนื้อหาของเรื่องด้วย อีกทั้งไม่ปรากฏสโมธานหรือการกล่าวถึงบุคคลในนิทานมาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล

โครงเรื่องแนวจินตนาการ มีเนื้อเรื่องมาจากจินตนาการหรือการสมมติของผู้แต่งกับส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้แก่ การนำเสนอโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทหนังสือนิทานภาพ นำเสนอโครงเรื่องที่มาจากจินตนาการของผู้เขียน อาจไม่ได้เน้นความสมจริงมากนัก

โครงเรื่องไม่ซับซ้อน นำเสนอตามลำดับเวลา และมุ่งเน้นการเล่าเรื่องให้จบเพื่อสื่อสารถึงแนวคิดในการเฉลิมพระเกียรติ โครงเรื่องแนวจินตนาการปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทหนังสือนิทานภาพจำนวนมากและเป็นโครงเรื่องที่นิยมใช้ในการสร้างสรรค์หนังสือนิทานภาพ เนื่องจากมีกลุ่มผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งสามารถทำความเข้าใจเรื่องแนวจินตนาการได้ไม่ยาก

โครงเรื่องแนวสมจริง โครงเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทนี้จะนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบจากจินตนาการของผู้เขียนโดยมีการลำดับเหตุการณ์ที่มีความสมเหตุสมผล คำนึงถึงความสมจริงหรือความเป็นไปได้ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นใช้โครงเรื่องแนวสมจริงในการนำเสนอเรื่อง มีการนำเสนอและสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติผ่านบุคลิกลักษณะของตัวละคร เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 รวมทั้งโครงเรื่องที่แสดงให้เห็นการแก้ไขปัญหาชีวิตของบุคคลและสังคมได้ด้วยแนวพระราชดำริ

โครงเรื่องแนวชีวประวัติ โครงเรื่องแนวนี้น่าจะมุ่งเน้นนำเสนอพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ตามลำดับเวลา นับแต่พระราชสมภพจนกระทั่งสวรรคต วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีโครงเรื่องแนวชีวประวัติจะมีเนื้อหาที่ค่อนข้างยาว หรืออาจมีลักษณะเป็นหนังสือชุด นำเสนอเรื่องโดยการให้รายละเอียดต่าง ๆ ของพระราชประวัติแต่ละช่วงตอนไว้อย่างชัดเจน ตลอดจนสถานการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ทำให้เห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ใช้โครงเรื่องแนวชีวประวัติมีเนื้อหาที่มีลักษณะของจดหมายเหตุ คือ การบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในรัชสมัยไว้ให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่ประชาชนจดจำและรับรู้กันอย่างแพร่หลาย การใช้โครงเรื่องแนวชีวประวัติปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยกรองและหนังสือการ์ตูน แม้การใช้โครงเรื่องแนวนี้อาจจะยังปรากฏไม่มาก เนื่องจากมีการนำเสนอรายละเอียดค่อนข้างมากและเน้นความถูกต้องของข้อมูลที่เลือกมานำเสนอ อนึ่ง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีโครงเรื่องแนวชีวประวัติเคยปรากฏมาแล้วในยุคสมัยก่อนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แต่มักเป็นการกล่าวถึงโดยสังเขป และคัดเลือกพระราชประวัติเพียงบางช่วงมานำเสนอ แต่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีโครงเรื่องที่แสดงถึงพระราชประวัติในทุกช่วง และให้รายละเอียดไว้มาก

5) การรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชที่แต่งขึ้นในระยะปลายรัชกาลและวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัย มีลักษณะเป็นการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น ไม่ใช่เรื่องขนาดยาวที่แต่งต่อเนื่องกัน แต่อาจจะมีเนื้อหาในกรอบเดียวกัน ส่วนมากมีผู้แต่งหลายคน และบางเรื่องมีผู้แต่ง

คนเดียวที่แต่งบทประพันธ์หลายบทแล้วนำมารวบรวมกันไว้ ลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตซึ่งเป็นการแต่งเรื่องทั้งเรื่องโดยผู้แต่งเพียงคนเดียว

วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชที่เป็นการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น ได้แก่

ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2542) ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

นวนิพนธ์ทราศิรวาท : รวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี (2550) ของ มุลนิจิศิลป์ินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สยามรัฐร่มฉัตรแก้ว : รวมบทกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช (2554) ของ วรุฒิ ภัคดีบุรุษ

84 พรรษาในหลวงของปวงชน : รวมผลงานการประกวดวรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2555) ของ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

กาพย์เห่เรือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2556) ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ)

70 ปีสัมพันธวงศ์ครองรัชธรรมราชา (2559) ของ กรมศิลปากร

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยที่เป็นการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น ได้แก่

ทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยปีติรงค์ (2560) ของ อธิชนัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ)

นมราชัต์ตียานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (2560) ของ รัตนพล ชื่นคำ (บรรณาธิการ)

แผ่นดินโดยใด (2560) ของ ชัยภกร แสงกระจ่าง

พระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎร์ล้วนอาลัย (2560) ของ ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ (บรรณาธิการ)

มงกุฎฟ้า (2560) ของ ยุทธ โตติเทพ (บรรณาธิการ)

ร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากษัตริย์ (2560) ของ สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ร้อยกรองสำนึกพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (2560) ของ ศิริรัตน์ ทวีทรัพย์ (บรรณาธิการ)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่เป็นการรวบรวมบทประพันธ์ของผู้แต่ง เนื่องมาจากการรวบรวมผลงานจากการประกวด บทประพันธ์บางชนิดมีขนาดสั้นอยู่แล้ว เช่น กาพย์เห่เรือ และบทอาศิรวาท และการรวบรวมเพื่อแสดงความอาลัยให้ทันเวลา ดังเช่นวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัย ซึ่งส่วนมากเป็นการรวบรวมผลงานของผู้แต่งหลายคน ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เห็นได้ว่า รูปแบบของการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีใช้เรื่องยาวที่แต่งต่อเนื่องโดยผู้แต่งคนเดียวดังที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่เกิดจากการรวบรวมผลงานของผู้แต่งหลายคน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว เพราะผู้แต่งไม่ได้ใช้เวลาในการแต่งมากดังเช่นการแต่งเพียงคนเดียว และเนื่องจากผู้แต่งมีหลายคนยังเป็นการนำเสนอความคิดและการสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างอิสระ ซึ่งเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของรัชสมัยนี้เกิดพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีรูปแบบคำประพันธ์ และรูปแบบการนำเสนอเรื่องและดำเนินเรื่องแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ ด้านรูปแบบคำประพันธ์พบว่า มีการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว การใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วร่วมสมัย และวรรณกรรมบทเพลง แม้จะมีการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อเพิ่มความแปลกใหม่และความน่าสนใจ แต่เป็นเพียงการทดลองนำมาแต่งเท่านั้น เนื่องจากไม่ได้ใช้แต่งทั้งเรื่องและไม่ปรากฏว่ามีการนำฉันทลักษณ์ดังกล่าวไปแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่นหรือการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่อื่น ๆ ขึ้นมาแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ น่าสนใจอย่างยิ่งว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยแต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ที่ไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน ได้แก่ การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว การใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วร่วมสมัย และบทเพลง ซึ่งมีส่วนทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีรูปแบบที่หลากหลาย สัมพันธ์กับการสื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ดังเช่น การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้านที่สามารถสื่อถึงแนวคิดเทวดาเดินดินและแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน และเสริมแสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นกวีนิพนธ์ร่วมสมัยที่นิยมนำกลอนพื้นบ้านมาใช้ในการแต่ง การใช้คำประพันธ์ระหว่างกลอนกับร้อยแก้วได้รับอิทธิพลมาจาก

รูปแบบของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ปรากฏเฉพาะในหนังสือนิทาน ภาพและหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติเท่านั้น อีกทั้งความนิยมในการอ่านของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยแก้วร่วมสมัยและวรรณกรรมบทเพลงซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติยังคงมีลักษณะเป็นเรื่องสมจริง ส่วนนวนิยายเป็นการปรับแปลงมาจากนวนิยายรักโรแมนติก ทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายเฉลิมพระเกียรติมีจุดเด่นอยู่ที่การสร้างตัวละครให้มีลักษณะเป็นผู้ที่เทิดทูนพระมหากษัตริย์และดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาท มีโครงเรื่องที่แสดงถึงการนำแนวพระราชดำริมาแก้ไขปัญหาในชีวิตและปัญหาสังคม นวนิยายเฉลิมพระเกียรติมีทั้งที่แต่งขึ้นอย่างเป็นเอกเทศเพียงเรื่องเดียว และนวนิยายชุดที่มีเนื้อหาต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องกันทั้งชุด แต่เนื่องจากนวนิยายเฉลิมพระเกียรติมีจำนวนไม่มาก จึงคาดการณ์ได้ว่า เป็นช่วงระยะเวลาของการพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้กับนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีพัฒนาการและลักษณะเฉพาะที่ยังไม่ชัดเจนนัก เป็นเพียงการปรับแปลงจากนวนิยายรักโรแมนติกร่วมสมัยที่มีอยู่แล้ว และได้รับความนิยม วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร้อยแก้วร่วมสมัยยังสร้างสรรค์นิทานชาดกร่วมสมัยที่สอดแทรกเนื้อเรื่องและแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้อีกด้วย โดยรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ปรากฏจำนวนมากและเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อน คือ วรรณกรรมบทเพลง ซึ่งมีส่วนทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้น เข้าถึงผู้เสพได้ง่าย แต่ยังคงมีการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในทำนองเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร้อยกรองและร้อยแก้วที่มีในยุคสมัยเดียวกันนี้ รูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงช่วยสร้างความน่าสนใจ ความแปลกใหม่ การสื่อสารแนวคิดใหม่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้นที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในยุคสมัยก่อนหน้านี้

ส่วนรูปแบบการนำเสนอเรื่องและดำเนินเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนและแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ 1) การใช้รูปภาพ 2) การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ 3) การใช้อารมณ์ขัน 4) การใช้เรื่องเล่า และ 5) การรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยสื่อสารเนื้อหาของเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยการใช้รูปภาพมาประกอบบทประพันธ์ การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ มีส่วนเผยแพร่เนื้อหา ภาพลักษณ์และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในบริบทโลกสมัยใหม่สู่สากลให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น การใช้อารมณ์ขัน ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความสนุกสนาน

มีบทบาทต่อการนำเสนอแนวคิดเทวดาเดินดินและภาพลักษณ์กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน อีกทั้ง การใช้เรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเพณีวรรณกรรมร้อยแก้ว ซึ่งเป็นลักษณะของเรื่องเล่าที่มีโครงเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่องนิทานชาดก โครงเรื่องแนวจินตนาการ โครงเรื่องแนวสมจริง และโครงเรื่องแนวชีวประวัติ ได้สร้างความแปลกใหม่และเพิ่มความน่าสนใจให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย นอกจากนี้ การรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้นที่มีผู้แต่งหลายคน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว และผู้แต่งสามารถนำเสนอความคิด ความรู้สึกต่อพระมหากษัตริย์ และสร้างสรรค์วรรณศิลป์ได้อย่างหลากหลายและมีอิสระ

4.4 พลวัตในมิติเนื้อหา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีเนื้อหาที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนและมีเอกลักษณ์ โดยมีที่มาจากพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้แก่ 1) พระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัว 2) บทบาทของสมเด็จพระราชินี 3) พระอัจฉริยภาพในฐานะ อัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ และ 4) พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ สามารถอธิบาย โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.4.1 พระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยมักไม่ปรากฏการกล่าวถึงพระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัวของพระมหากษัตริย์ เพราะมุ่งกล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ในการทำนุบำรุงบ้านเมืองในขณะที่เสวยราชสมบัติแล้ว เป็นสำคัญ โดยพบว่า ในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติด้านครอบครัวของพระมหากษัตริย์ไว้ ดังเนื้อความว่า “พ่อกูซื้อศรีอินทราทิตย์ แม่กูซื้อนางเสือง พี่กูซื้อบานเมือง ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เผื่อผู้เฒ่า ตายจากเผื่อเดียมแต่ยังเล็ก” (2548, น. 39) เรื่องลิลิตยวนพ่าย กล่าวถึงการเสด็จพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ตำบลพระอุทัยไว้อย่างสังเขป (2513, น. 22) ต่อมาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ แต่มักจะสรรเสริญโดยย่อเท่านั้น ได้แก่ ลิลิตแลคาถาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงพระชาติกำเนิดอันสูงส่ง เรื่องลิลิตคำหลวงของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวถึงพระราชประวัติของ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ทรงพระราชสมภพ และเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีเนื้อหาแบบสังเขป และเรื่องกลอนกาพย์ของ “เอกชน” กล่าวถึงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่พระราชสมภพ กระทั่งเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติตั้งแต่ทรงพระเยาว์ในตอนต้นเรื่องอย่างสังเขป (ชิต บุรทัต, 2516, น. 218)

เรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ กล่าวถึงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่พระราชสมภพ ทรงศึกษาศิลปวิทยาการและทรงผนวช ซึ่งนับว่าเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่กล่าวถึงพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างละเอียดที่สุด บางเรื่องที่แต่งก่อนหน้านี้ แม้จะมีเนื้อหาสรรเสริญครอบคลุมทั้งรัชกาลแต่ก็ไม่ครบทุกด้าน และมักจะสรรเสริญโดยย่อเท่านั้น (ยุพธ แสงทักษิณ, 2537, น. 59) ดังมีการกล่าวถึงการพระราชสมภพ ทรงศึกษาศิลปวิทยาการ ทรงพระบรรพชาสามเณร (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 47-48) แม้ว่าพระราชประวัติเหล่านี้จะกล่าวไว้ค่อนข้างละเอียด แต่ไม่ปรากฏพระราชประวัติช่วงตอนพระเยาว์ และพระราชประวัติด้านชีวิตครอบครัว

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทย เน้นกล่าวถึงพระราชประวัติอย่างจริงจัง โดยนำเสนอข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างละเอียดตามลำดับเหตุการณ์ ได้แก่ พระราชสมภพ พระนามของพระราชบิดาและพระราชมารดา เรื่องราวตอนทรงพระเยาว์ การอภิบาลของสมเด็จพระบรมราชชนนี การศึกษาเล่าเรียน เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงพบรัก ทรงหมั้น พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชโอรสและพระราชธิดา และทรงผนวช การนำเสนอเนื้อหาเหล่านี้จะบรรยายตามลำดับไปตามช่วงเวลา ซึ่งมีเนื้อหาที่ค่อนข้างยาว และมีรายละเอียดมาก ดังในเรื่องเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515) ของ เกื้อ นคร เรื่องพระราชกรณียกิจ : คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด (2531) ของ พระมหาสมหวั่ง สารทะนะ เรื่องนวมราชสดุดี: กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมาพันธ์ (2532) ของ กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์ (2542) ของ พระปรีชญา อภิวิโส และเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดิเรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช (2549) ของ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระราชสมภพ ดังบรรยายไว้ในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องพระราชกรณียกิจ ความว่า

จันทร์ที่ห้าธันวาคมราชสมภพ	สุขสงบบงามสง่าเปล่งราศี
ศกสองสี่เจ็ดศุภยัพพินดี	ไทยทุกที่ชื่นชมโสมนัส
บุญพระเยี่ยมเทียมฟ้ามาแล้ว	เดชพระแผ้วผ่องภาพพฉัตร
นามพระภูมิพลมงคลรัตน์	ศรีสวัสดิ์ศรีแคว้นศรีแผ่นดิน
พระหน่อเนื้อเชื้อชาติพืลาสถักษณ	เกียรติศักดิ์เกียรติศัพท์ระยับศิลป์
กรมหลวงสงขลานครินทร์	ท่านคือปิ่นปิตุราชสมภาร
ทรงสุขุมลยชาติราชพิสุทธิ์	องค์เอกอุตม์บดีที่โลกขาน
สมเด็จพระชนนีศรีสังวาลย์	คือพระมารดาองค์พระทรงพล

(พระมหาสมหวัง สาระภา, 2531, น. 5)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งนำเสนอเรื่องราวพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้อย่างละเอียด กล่าวถึงวัน เดือน ปี ที่เสด็จพระราชสมภพ และระบุพระนามพระบรมราชชนกไว้ว่า “กรมหลวงสงขลานครินทร์” และพระนามพระบรมราชชนนี คือ “สมเด็จพระชนนีศรีสังวาลย์” เนื้อหาส่วนพระราชสมภพจึงทำให้ผู้อ่านได้ทราบพระราชประวัติที่มาของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ตั้งแต่เริ่มต้นพระชนม์ชีพ ก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ในเวลาต่อมา เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติด้านการศึกษา ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องพระราชกรณียกิจ บรรยายไว้ ดังนี้

ปีสองสี่เจ็ดแปดเริ่มเฉลิมศรี	ทรงย้ายที่โรมงค์ทางศึกษา
ทรงเรียนจบครบชั้นภูมิปัญญา	ผ่านวิชามัธยมโดยสมบูรณ์
สองสี่แปดแปดปีที่สอบผ่าน	ย้ายสถานเรียนใหม่ภูมิไม่สูญ
รู้ต่อเนื่องเรื่องโรจนโชติจรูญ	ทวิคุณทวิค่าคุณานันต์
เดือนตุลาพระองค์ทรงไพลฐ	แผนกวิทยาศาสตร์สมมามั่น
เรียนอุดมศึกษาสถาบัน	โลซานน์ชั้นมหาวิทยาลัย
ทรงศึกษาวิศวกรรมศาสตร์	พระเปรี๊ญปราดอารยะสมสมัย
การปกครองคล่องล้นเกิดผลไกล	เชี่ยวชาญพื้นฐานการปกครอง

ทรงศึกษาวิชาการด้านกฎหมาย กุศโลบายตลอดยิ่งสอต่อส่ง

ภาคทฤษฎีปฏิบัติราชกลั่นกรอง ประหนึ่งห้องคลังงานเก็บความรู้

(พระมหาสมหวั่ง สารพะยะ, 2531, น. 6)

และวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีเรก บรรยายถึงพระราชประวัติ
ด้านการศึกษา ความว่า

ทรงศึกษาวิทยาศาสตร์ ด้วยพระราชนิมย ทรงชื่นชมศาสตร์ภาษา
เป็นวิชาแรกเริ่ม เพิ่มวิศวกรรมศาสตร์ ครั่งครองราชย์ครองไฟท
ทรงเปลี่ยนไปศึกษาด้านวิชารัฐศาสตร์ เพื่อผดุงชาติผดุงชน
ทั้งสนพระทัยนิติศาสตร์ โดยพระราชอุตสาหะ พระประมวลประเมินคุณ
เอกอตุลย์วิชาการ ณ สถานศึกษา มหาวิทยาลัยโลซานน์ สุดประมาณ
ประเมินค่า ยิ่งกว่าฟ้ากว่าน้ำ พระกรุณาเลิศล้ำ ปกป้องผองไทย

(หม่อมราชวงศ์อรณัตร ชองทอง, 2549, น. 20)

เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ข้างต้น
กล่าวถึงตั้งแต่ทรงเริ่มเข้ารับการศึกษจนถึงชั้นมัธยมและมหาวิทยาลัย โดยระบุชื่อสถานศึกษา และ
วิชาการศึกษา ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า ที่มาของการประกอบพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพนั้น
มีพื้นฐานมาจากการบ่มเพาะด้านการศึกษาแขนงวิชาต่าง ๆ มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์และพระราชประวัติ
ชีวิตครอบครัวซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ดังในวรรณกรรมร้อย
กรองเรื่องพระราชกรณียกิจ มีเนื้อหากล่าวถึงทรงพบรักกับพระราชินีสิริกิติ์และทรงหมั้นในเวลาต่อมา
ดังนี้

คราวเสด็จเมืองรุ่งกรุงปารีส	เป็นอดีตขึ้นบานสั๊กปานไหน
พบนางแก้วแพรวฟ้าอำไพ	โฉมพิไลสิริกิติ์ไพสิฐพร
คุณสมบัติที่คนต้องประสงค์	หนึ่งอนงค์เสมอกับนางอัปสร
เชื้อพระวงศ์สกุลกิตติยากร	ดงามอ่อนโยนนักลักษณ์
สิริโฉมโฉมลักษณ์พักตร์นวลผ่อง	ชมเปลวทองเนื้อแท้แพ้งสง่า
ชื่นแยมยิ้มอ้มขวัญแก้วกัลยา	งามคู่ฟ้าคู่บุญ

(พระมหาสมหวั่ง สารพะยะ, 2531, น. 10)

เสน่ห์เอยเสน่ห์หามาห้อมล้อม	ทิพย์พยอมหอมเณทพเสกสม
ข่าว ๖ หมั่นขวัญยืนโลกชื่นชม	ประชาคมปลื้มใจไปทั่วกัน
สืบแปดกรกฎาคมสมสมัย	เพลงอวยชัยชโยเบิกคือฤกษ์หมั้น
ศกสองสี่เก้าสองคล้องสัมพันธ์	นับเป็นวันมงคลชลแซ่ซ้อง
วงเรือนแหวนแสนหรรพคุณคู่เพชร	เรือนแก้วเก็จคู่ศรีมณีส่อง
กุลสตรีที่นั้งบัลลังก์ทอง	คู่เพชรก่อแก้วเก้าเณธานี
ทรงกอปรพิธีราชมาตรฐาน	ณ โลซานน์ เครือญาติประสาทศรี

(พระมหาสมหวัง สารละ, 2531, น. 12)

พระราชประวัติตอนที่ทรงพบรักและหมั้นกับพระราชินีสิริกิติ์ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกิดอรรถรสจากเรื่องราวความรักที่น่าประทับใจระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงที่มาเกี่ยวกับพระราชประวัติครอบครัว และที่มาของสถานะแห่งพระราชินีสิริกิติ์ ผู้แต่งได้บรรยายถึงสถานที่ที่ทรงพบรัก คือ กรุงปารีส สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ทรงสิริโฉมและสืบเชื้อสายมาจากเชื้อพระวงศ์กิตติยากร ต่อมาได้มีการหมั้นในวันที่ 18 กรกฎาคม 2492 ณ กรุงโลซานน์ ผู้แต่งยังได้บรรยายถึงลักษณะของแหวนหมั้นไว้ด้วย โดยมีพระประยูรญาติเข้าร่วมประกอบพิธีหมั้นในครั้งนี้ การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับความรักและการหมั้นเช่นนี้ ยังทำให้เห็นภาพพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีลักษณะดังเช่นมนุษย์สามัญทั่วไป คือ ทรงมีความรักเหมือนปุถุชน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้นำเสนอพระราชประวัติเรื่องความรักของพระมหากษัตริย์กับพระราชินีไว้ได้อย่างชัดเจนที่สุด

สำหรับวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติที่มีการรวบรวมของผู้แต่งหลายคน ซึ่งแต่ละคนจะแต่งบทประพันธ์เพียงคนละ 1 ผลงานเท่านั้น พบว่าเนื้อหาส่วนพระราชประวัติจะปรากฏในช่วงต้นของบทประพันธ์ ก่อนจะกล่าวถึงเนื้อหาส่วนพระราชกรณียกิจต่อไป โดยมีขนาดเนื้อหายาวพอสมควร แต่ไม่มีรายละเอียดมาก กล่าวถึง พระราชประวัตินับแต่พระราชสมภพ การศึกษา จนกระทั่งทรงผนวช โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติวัยเยาว์และการอภิเษกสมรสกล่าวไว้อย่างสังเขป ดังในเรื่อง ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีท่านองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 มีเนื้อความว่า

โพ้นอัษฎกประเทศ	นฤเบศร์ประสูติกาล
ดุจเทพพระราชทาน	นฤบดีองค์ภูมิพล

ทรงเป็นพระหน่ออ่อนของคณน้อย	พะพะพรอยเพียงพระนล
พัคตร์เจิตจรัสฤทธิ์ธรรมกล	ยะยะยัมชนขึ้นบาน
เจริญวัย ๘ ศึกษา	สรรพตำราเก่งกล้าปาน
มานพน้อยในตำนาน	พสกปानจะกลืนกิน
กาลนั้นชะตาคลบรดาล	เชษฐพลันพระชนม์สิ้น
เหลือเพียงเอกองค์นฤปดิษฐ์	ภูมินทร์ทรงพระยศไกร
เคยวาดสีหวังหลุทัย	วิศวกรรมสีโปรดไฉน
พลันต้องพละปล่อยไป	นิติหมายเขม้นมอ
ทุ้มเทหทัยพิริยครัน	ธ ขมิ้นมันสนอง
ศรัทธาณิกรเสวกปอง	จะนิติประพาสสยาม
ยี่สิบแปดเมษเก้าสาม	ฤทธิ์ฤทธิ์คลไไทยคาม
เชกด้วยอนงค์นาม	วิไลลักษณ์สิริศักดิ์กลยา
จอมนาฏทรงพิลาสดุจตรกแก้ว	กิตติยากรพรรณนา
อภิเชกแล้ว ลุ ห้าพฤษภา	จิงราชาภิเชกสมบุรณ์
ทรงเป็นยุวกษัตริย์	ปกราษฎร์ลูไอศุรย์
จวบขนมพรรษพูน	เจ็ดสิบสองบริบูรณ์
เก้าเก้า ๘ เข้าอุโบสถบวช	ทรงผนวชดุจประชา
ตามเบื้องบุราณกลเคยมา	ปวงนราชนั้นชม

(ทองเพ็ญ รุ่งสุข, 2542, น. 54-55)

เห็นได้ว่า แม้เนื้อหาพระราชประวัติไม่ได้บรรยายไว้มากนัก แต่ก็นำเสนอพระราชประวัติในช่วงพระเยาว์ไว้ ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวถึงตอนที่ทรงพระเยาว์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระบุคลิกลักษณะน่ารักน่าชื่นชม เพียงแค่ทรงยิ้มก็ทำให้ผู้คนชื่นบาน และกล่าวถึงการอภิเชก ว่า เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2493 พระราชินีมีนามว่า สิริกิติ์ ทรงสิริโฉม และเป็นเชื้อสายของราชสกุลกิตติยากร

นอกจากนี้ นวนิยายเฉลิมพระเกียรติบางเรื่อง มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวแทรกไว้ในเนื้อเรื่องด้วย ได้แก่ เรื่องดั่งต้องมนตร์รัก (2558) ของ โมริสา กล่าวถึง พระราชประวัติเกี่ยวกับการราชาภิเชกสมรส และเรื่องรอยรักในดวงใจ (2558) ของ รมย์นลิน กล่าวถึงพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ตั้งแต่คราวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติจนถึงทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา ดังตัวอย่าง

‘ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2492 นับเป็นข่าวอันน่ายินดียิ่งนัก
เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศเรื่องทรงหมั้นกับ ม.ร.ว. สิริกิตี
กิติยากร ณ สถานทูตไทยในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ’

.....

‘28 เมษายน พ.ศ. 2493 สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสพระราชทาน
ตามโบราณราชประเพณี ณ วังสระปทุม’

(โมริสา, 2558, น. 149)

เห็นได้ว่า เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติในนวนิยายเฉลิมพระเกียรตินี้จะกล่าวถึงไม่มาก
มีลักษณะเป็นการแทรกเข้ามาเพียงเล็กน้อย และไม่ได้ปรากฏในส่วนต้นของเรื่อง แตกต่างไปจากใน
วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติที่กล่าวไว้อย่างละเอียด และมักจะนำเสนอไว้ในส่วนต้นเรื่อง

เนื้อหาพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์และพระราชประวัติชีวิตครอบครัว ยังปรากฏใน
หนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ ดังในหนังสือการ์ตูนเรื่องการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือ
พลังแห่งแผ่นดิน (2554) มีเนื้อหาแสดงถึงทรงพบรักและทรงหมั้นกับสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ พระราช
พิธีอภิเษกสมรส และประสูติกาลของพระราชโอรสและพระราชธิดา ดังเนื้อความบรรยายเกี่ยวกับ
พระประสูติกาลของพระราชโอรสและพระราชธิดา ความว่า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
พระองค์แรก เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2494 ณ โรงพยาบาลมงต์
ซัวซี นครโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์...ประชาชนชาวไทยได้รับทราบข่าว
อันเป็นที่ปิติยินดีว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระประสูติกาล
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์แรก ได้รับพระราชทานพระนามว่า สมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

.....

เวลาต่อมา เมื่อวันที่จันทร์ที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2495 ประชาชนชาว
ไทยก็ได้รับข่าวดีว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระ
ประสูติกาลพระราชโอรส ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน...ทรงพระนามว่า สมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชาลิลาอภิญญา

.....

และในวันเสาร์ที่ 2 เมษายน 2498 มีพระประสูติกาลพระราชธิดา
พระองค์ที่สอง คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนา

ดุษฎีโสภาคย์ และกลางปี 2500 มีพระประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
จุฬารณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เมื่อวันที่วันพฤหัสบดีที่ 4 เดือนกรกฎาคม

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 94-100)

เห็นได้ว่าเนื้อหาพระราชประวัติการมีพระประสูติกาลของพระราชโอรสและพระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้น นำเสนอไว้อย่างชัดเจน โดยการระบุช่วงเวลาของ
พระประสูติกาลและพระนามของพระราชโอรสและพระราชธิดา เนื้อหาลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏใน
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมาก่อน

หนังสือการ์ตูนเรื่อง มหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราช (2559) ของ บัณฑิต
อุตสาหกิจ นำเสนอพระราชประวัติในตอนทรงพระเยาว์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรไว้โดยละเอียด ได้แก่ พระตำหนักที่ประทับเมื่อทรงพระ
เยาว์ การได้รับการอภิบาลจากพระบรมราชชนนีที่ทรงอ่านหนังสือมาก พระบรมราชชนนีทรงพา
พระโอรสและพระราชธิดาไปเที่ยวชมวัดต่าง ๆ อธิบายพุทธประวัติด้วยถ้อยคำง่าย ๆ และให้สวดมนต์
สั้น ๆ ด้วยภาษาธรรมดา ทรงมีเวลาเล่น ทำการบ้าน รับประทานอาหารและเข้านอนตามเวลานั้น ๆ
เมื่อทรงทำอะไรไม่ถูกต้อง ก็จะมีการอธิบายก่อนที่จะมีการลงโทษเสมอ ทรงรับจ้างเก็บผักผลไม้ไปขาย
เมื่อได้เงินก็นำไปซื้อเมล็ดผักมาปลูกเพิ่ม ทรงมีสัตว์เลี้ยง ทรงปั่นจักรยานไปโรงเรียน การเล่นและ
ความสนพระทัยในวัยเยาว์ ดังเนื้อความบางตอน ความว่า

สมเด็จพระอัยยาก็ให้ลูก ๆ ได้อยู่กลางแจ้งให้มากที่สุด จึงได้จัดที่ทาง
สิ่งก่อสร้าง อุปกรณ์สำหรับเล่นไว้อย่างครบครัน ตั้งแต่การเล่นทราย เล่นเป็นช่วง
ไม้ ขุดคลอง ปลูกต้นไม้ เรื่องเล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้รวมกัน...กลายเป็นทักษะ
ของเจ้าชายพระองค์น้อยที่กลายเป็นพระราชผู้สร้างประเทศให้อยู่เย็นเป็นสุขได้
จนถึงทุกวันนี้

(บัณฑิต อุตสาหกิจ, 2559, น. 24-25)

ก็ตอนที่พระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น ทรงเห็นเพื่อน ๆ มีจักรยานขี่กัน
ก็เลยทูลขอจักรยานกับสมเด็จพระอัยยาก็ได้ แต่สมเด็จพระอัยยาสอนในหลวงว่า

ถ้าลูกอยากได้จักรยาน ลูกก็ต้องเก็บเงินซื้อเองนะ เก็บเงินที่เหลือจาก
ค่าขนมหยอดกระปุกวันละเหรียญตีใหม่

หลังจากนั้น ในหลวงทรงหยอดเงินเก็บในกระปุกออมสิน จนซื้อ
จักรยานได้อย่างที่ตั้งพระทัยไว้

.....

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 น้ำมันขาดแคลนมาก ในหลวง รัชกาลที่ 9
จึงทรงปั่นจักรยานไปโรงเรียนแทนรถพระที่นั่ง

(บันลือ อุตสาหกิจ, 2559, น. 61-63)

การนำเสนอพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์อย่างละเอียดเพียงส่วนเดียวเช่นนี้ ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเอกภาพ และเป็นหนังสือการ์ตูนที่เหมาะสมกับผู้อ่านที่เป็นเยาวชน นอกจากแสดงให้เห็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แล้ว พระราชประวัติในตอนทรงพระเยาว์ยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนได้ ทำให้เนื้อหามีสีสันและเกิดความสนุกสนานแก่ผู้อ่านจากเรื่องราวในชีวิตประจำวันง่าย ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทั่วไปในวัยเด็ก สังเกตได้ว่า พระราชประวัติในตอนทรงพระเยาว์นำเสนอได้อย่างละเอียดในหนังสือการ์ตูนยิ่งกว่าวรรณกรรมร้อยกรอง เนื่องจากรูปแบบการนำเสนอของหนังสือการ์ตูนเหมาะสมกับเนื้อหาลักษณะนี้มากกว่า ดังที่ทวีศักดิ์ ญาณประทีป (2545, น. 107-108) ได้กล่าวถึงเนื้อเรื่องของนิทานภาพ ไว้ว่า การสร้างเนื้อเรื่องของนิทานภาพขึ้นอยู่กับความสนใจของเด็ก และนิสัยของเด็กที่อยากรู้อยากเห็นทุกสิ่งอย่าง หนังสือนิทานภาพจึงควรมีเนื้อเรื่อง เช่น เรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ครอบครัวเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดเด็กที่สุด เด็กคุ้นและสนใจสิ่งใกล้ตัวอยู่แล้ว เนื้อเรื่องอาจเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ที่เลี้ยง เรื่องเกี่ยวกับการมีความรักให้คนในครอบครัว เรื่องเกี่ยวกับความเอื้อเฟื้อต่อบุคคลใกล้ชิด เรื่องเกี่ยวกับโทษของการดื้อไม่เชื่อฟังพ่อแม่ เรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน อาจเกี่ยวกับการรู้จักใช้ปัญญาแก้ไขสถานการณ์คับขัน การรู้จักสังเกตสิ่งรอบตัว การรู้จักช่วยเหลือตนเอง และเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและคุณธรรม เรื่องเช่นนี้เป็นการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กโดยไม่รู้ตัว เช่น การไม่รังแกสัตว์ ความอดทน ความพากเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต และโทษของความเกียจคร้าน

การเพิ่มเติมเนื้อหาพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์และพระราชประวัติชีวิตครอบครัวทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีลักษณะเฉพาะมากยิ่งขึ้น โดยได้นำเสนอให้เห็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติในเชิงข้อเท็จจริงที่ประชาชนไม่เคยทราบมาก่อน แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีคุณลักษณะที่ดีแห่งการเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงได้รับการอภิบาลจากพระบรมราชชนนีและทรงได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี เป็นที่มาและส่งผลต่อการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบสุขร่มเย็น อีกทั้ง เนื้อหาส่วนพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์และชีวิตครอบครัว เช่น การไปโรงเรียน การเล่นและความสนพระทัยในวัยเยาว์ และพระราชประวัติในตอนพบรักกับสมเด็จพระราชินี ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีสีสัน ความสนุกสนาน เพิ่มอรรถรสในการอ่าน และให้คำสอนแก่เยาวชนซึ่งเป็นผู้อ่านวรรณกรรม

เฉลิมพระเกียรติประเพณีการทูลและหนังสือนิทานภาพ ตลอดจนการเสริมให้เห็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีลักษณะมนุษย์สามัญที่มีความรักได้

4.4.2 บทบาทของสมเด็จพระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ที่มักกล่าวถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยโบราณ ได้แก่ พระบรมราชินีและเหล่าพระสนม โดยกล่าวถึงในแง่ชมพระสิริโฉมและเป็นสิ่งคู่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ ดังในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยธนบุรีเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงพระราชประวัติด้านครอบครัวของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเกี่ยวกับพระอัครมเหสีและบาทบริจาริกาไว้ว่า ทรงมีพระอัครมเหสีทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา และพระสนมอีกจำนวนมาก ซึ่งมีเชื้อชาติเผ่าพงศ์กษัตริย์และทรงสิริโฉมทั้งสิ้น (นายสวน, 2539, น. 281-282) เรื่องลิลิตสุภาพพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์ระดมมหาจักรีวงศ์ มีเนื้อหาชมพระสิริโฉมสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนสถาปนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 280-281)

ในเรื่องฉันทและกาพย์ของหม่อมเจ้าเพิ่ม กล่าวถึงบทบาทของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถว่า ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการปกครองเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรป ดังเนื้อความว่า

อ้าพระกมลมี	พระปรานีบาชดแคลน
ออลยนิกรแสน	สู่ละส่วนพระสภาราญา
อ้าพระกฤษฎณันท์	จำเปน
เวนเศวตรรัตนราชนทร์	ภิเษกไท้
สมเด็จพระมนเรนทร์	ราชินีเยย
สำเร็จราชกิจไว้	ปกเกล้าฉลององค์

(หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวัลย์, 2516, น. 156)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มักจะกล่าวถึงบทบาทของพระบรมวงศานุวงศ์ โดยพระบรมวงศานุวงศ์ที่กล่าวถึงอย่างสม่ำเสมอมากที่สุด คือ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ มีเพียงทรงสิริโฉมและมีบทบาทเป็นผู้รักษาราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในตอนทรงผนวชเท่านั้น ดังที่เคยปรากฏในบทบาทของพระราชินีในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต หากแต่ยังทรงมีบทบาทในการดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างชัดเจน นอกจากทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แล้ว ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อส่งเสริมการดูแลราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยเฉพาะการตามเสด็จเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ การจัดตั้งโครงการศิลปาชีพเพื่อส่งเสริมอาชีพให้แก่

ราษฎร และโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว มีเนื้อหา กล่าวถึงสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ความว่า

เพ็ญจันทร์กระจ่างวรวิสิฐ	“สิริกิติ์” กษัตริย์
คู่บารมีศุภณฤดี	อติเรกวิบูลย์ชัย
ขึ้นน้ำพระทัยรพิลาส	ดุจดุจดพิรุณใส
ดับทุกข์พสกปิริยะไกร	ทะนุเกื้อมิลดเลื่อน
เอกองค์พระแม่ ฦ ปรุพี	บมมีเสมอเหมือน
ทรงกอปรพระราชกิจเยื่อน	อนุกุลนิกรชน
เสริมศิลปาชีพพิศาล	อุปการประสิทธิ์ผล
ตำรวจทหารปิตักมล	เพราะ ธ แผ่พระการุณ
เปรียบแสงประทีปจุริละเลิศ	สุประเสริฐสว่างบุญ
เย็นชีพพระดุษฎีทมน	ชลเลียงธราดล
ราษฎรล้วนประจักษ์พระคุณธรรม	ชุลีวันทนพระขวัญชน
ทรงศรีสง่าพระนฤมล	ธ ประทับหทัยไทย

(วรุฒิ ภักดีบุรุษ, 2554, น. 13)

เรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์ กล่าวถึงบทบาทของสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ในการเป็นแกนกลางของการดำเนินโครงการปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง เพื่อให้ประชาชนอนุรักษ์ป่าไม้ คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โครงการดังกล่าวได้ช่วยส่งเสริมพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังเนื้อความว่า

ด้วยเดชมหาราชฤสายุ	ทรงมุ่งชวนขยาย
บำบัดจัดทุกข์ประชา	
อีกทั้งโครงการปลูกป่า	นามชัยพัฒนา
แม่ฟ้าหลวงเป็นแกนกลาง	
ร่วมมือปลูกป่าสามอย่าง	ราชันสรรค์สร้าง
ไม้ผลเศรษฐกิจใช้สอย	
โครงการสำเร็จเรียบร้อย	ธรรมชาติก็พลอย

ฟื้นฟูสภาพดั้งเดิม

(พระปรีชญา อภิวิโส, 2540, น. 76)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหากล่าวถึงสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์อย่างเด่นชัดมากกว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ ผู้อ่านจึงเห็นภาพสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ควบคู่ไปกับพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยเฉพาะการนำเสนอถึงบทบาทของพระราชินีสิริกิติ์ในการสนับสนุนส่งเสริมการประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชินีได้อย่างชัดเจนในฐานะของ “คู่พระบารมี” และทรงเป็น “พระแม่ฟ้า” และ “แม่ฟ้าหลวง” สัมพันธ์กับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดิน ดังที่ผู้แต่งระบุชื่อตอนของเนื้อหาในการกล่าวถึงสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ไว้ในบทร้อยกรองเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว ว่า “แม่ฟ้าคู่พระบารมี” (วรวิทย์ ภักดีบุรุษ, 2554, น. 13) และเรื่องพระราชกรณียกิจ : คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด ผู้แต่งใช้คำเรียกสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ว่า “แม่หลวง” (พระมหาสมหัง สารเกษ, 2531, น. 133) ทำให้เห็นว่า ทรงเป็นนางแก้วคู่บุญพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ผู้ทรงเป็นพ่อหลวงของปวงชนชาวไทย การกล่าวถึงสมเด็จพระราชินีในทำนองเช่นนี้ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต การกล่าวถึงบทบาทของพระราชินีสิริกิติ์ไว้อย่างชัดเจนสัมพันธ์กับการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระจักรพรรดิผู้ครอบครองอิทธิฤทธิ์ได้เด่นชัดยิ่งกว่าที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

เนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระราชินีเกิดจากการรับรู้และเผยแพร่บทบาทของพระองค์อย่างกว้างขวาง อีกทั้งสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจมายาวนานปรากฏอย่างประจักษ์ชัด ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหาที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตและมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน สัมพันธ์กับการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้แก่แนวคิดพระจักรพรรดิราชผู้ทรงครอบครองอิทธิฤทธิ์จากบทบาทของสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

4.4.3 พระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตไม่ปรากฏเนื้อหาที่มุ่งกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ด้านศิลปะเพียงด้านเดียวโดยครอบคลุมศิลปะทุกด้านที่หลอมรวมกันแล้วทำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศิลปินหรือศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ แต่มักจะกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งจะมุ่งเน้นด้านวรรณศิลป์เป็นสำคัญ ดังเรื่องสามกรุง กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่าทรงโปรดศิลปะอย่างยิ่ง ทรงอุปถัมภ์งานศิลปะต่าง ๆ ทรงมีพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์บทละครรำ และทรงได้รับการยกย่องเป็น“กวีรัตนะ” เนื่องด้วยทรงมีบทบาทในด้านการอุปถัมภ์วรรณคดี ดังเนื้อความว่า

หลายอย่างต่างแยกให้ อุปถัมภ์
ศิลปะวิศวกรรม กอบเกื้อ
บทกลอนละครรำ วางรูป
กวีรัตนพัฒน์เชื้อ เชิดชั้นวรรณคดี ฯ

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 236-237)

และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม ได้แก่ การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดและบูรณะพระพุทธรูป ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการออกแบบก่อสร้างวัดอย่างจริงจัง หรือแม้ในการหลอมพระพุทธรูปก็ทรงร่วมด้วย (นายมี, 2517, น. 23) ด้วยเหตุนี้ ทำให้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวัดมากกว่ารัชกาลใด ๆ ดังที่ขุนพุ่มกล่าวไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติว่า มีจำนวนถึง 65 วัด (ขุนพุ่ม, 2566) เห็นได้ว่า กวีไม่ได้กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างตรงไปตรงมา แต่พระราชกรณียกิจเป็นประจักษ์พยานที่สะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์

เรื่องลิลิตของพระองค์เจ้าคัคณางค์คุณล บรยายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองที่ล้วนแต่ไพเราะทั้งสิ้น (กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2516, น. 27) เรื่องกลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ยังได้ยกย่องว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกวีเอกในสมัยรัตนโกสินทร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 175) และเรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บรยายว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงเป็นปราชญ์และกวีเอกที่ทั่วโลกล้วนสรรเสริญ (วิชันว์ ศรีเมือง อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 106)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่แสดงให้เห็นพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย คือ การมีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ในฐานะอัครศิลปินเพียงด้านเดียวทั้งเรื่อง โดยนำเสนอพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ถ่ายภาพ ดนตรี วรรณศิลป์ ซึ่งยังไม่ปรากฏในพระลักษณะของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยมาก่อน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีเนื้อหาทั้งเรื่องมุ่งกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปิน โดยกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้ ได้แก่ วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ และวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปิน “นวมินทรมหาราช” (2542) ของ ถวัลย์ มาศจรัส ดังตัวอย่างที่บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปิน บรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพและด้านดนตรี (การพระราชนิพนธ์เพลง) มีเนื้อความว่า

นอกเหนืองานพัฒนา	พระปรีชาเลิศล้ำ
ศิลปะบริสุทธิ์ล้วน	ถ่ายได้เช่นกัน
บันทึกภาพงดงาม	ความแปลกแหวกใหม่ล้ำ
ใช้เทคนิคไม่ซ้ำ	ฉากเส้นแสงสี
ธ มีประสบการณ์	มาตรฐานเรื่องกล้อง
วัสดุที่เกี่ยวข้อง	รอบรู้ทันสมัย
วิสัยทัศน์กว้างไกล	มองสิ่งใดชัดแจ้ง
ภาพถ่ายไม่แห้งแล้ง	สดคล้ายชีวิตจริง
อิงความคิดปรัชญา	พิจารณาเสาะค้น
พิศภาพแล้วหลุดพ้น	พางเพียงนิพพาน
ผลงานฝีพระหัตถ์	วัดคุณค่าอะคร้าว
ประดับไว้คู่ดาว	เปี่ยมด้านงานศิลป์

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2539, น. 146)

เราสู้

พระราชดำรัสล้วน	พระราชทาน
แต่เหล่าตำรวจทหาร	เกริกก้อง

ท่านสมภพผูกกานท์	กลอนกล่อม ถวายแฮ
ก่อเกิดเนื้อเพลงร้อง	แต่นั้นสืบมา
ราชาทรงสอดร้อย	ทำนอง
กำหนดเพลงที่สอง	เช่นนี้
แต่งโน้ตต่อร้อยกรอง	บทขับ ร้องนา
อัจฉริยะประจักษ์ชี้	สอดคล้องงดงาม
เกร็ดความเพลงนี้เล่า	ลือชาน
ทรงเหียบแหยมเปรียบปาน	ปราชญ์ให้
ยาม ๘ เกิดแรงบันดาล	พระราช-หฤทัยนา
ทรงหยิบเศษกระตาดได้	วาดเส้นโน้ตพลัน
บรรลุลผลสฤษฎ์ซ้อง	ฉับไว
จากพระปฏิภาณใน	ขณะนั้น
“เราสู้” ปลุกหัวใจ	สู้เพื่อ ชาตินอ
แต่งเสร็จในช่วงสั้น	เลิศแท้พระปรีชา

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2539, น. 184)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตอัครศิลปิน “นวมินทร์มหาราชา” กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรมและประติมากรรม ดังนี้

ต่อมาอีกหนึ่งปี พระภูมิ์สั่งสม ศิลปินิยมร่วมสมัย ในการแสดงหุ่นนำ ศิลปกรรมแห่งชาติ จัดครั้งที่สิบหก ตกที่ยี่สิบสอง เดือนนั้นต้องกรกฎาคม ปีสอง ห้าศูนย์แปด สีภาพแฝดองอาจ ทรงพระราชทานถึง ภาพหนึ่งที่กล่าวขาน ไม่พระราชทานชื่อ สองคือไฟไหม้ป่า ตามมานาชื่นชม คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ภาพ ถัดไปที่สี่ ชื่อบุคลิกซ้อน เหมือนจะชวนร่วมค้นหาสิ่งที่พระองค์ค้น ชุ่ยไว้ ความหมาย

ภาพเรียงรายจัดแสดง	อวดสีแสงที่สร้าง
ศิลปะมิวะว่าง	ผ่านเกล้าบรรจุ
จตุรภาพขององค์	ทรงคุณสูงส่งฟ้า
สีปัดแปรแรงกล้า	นั่นแลงานศิลป์
ดิน น้ำ ลม ไฟ ฮือ	คำขานลือทั่วหล้า
สีเด่นบรรเจิดจ้า	แม่นย่าพระทัย
พลังในประกายแสง	ศิลปะแรงขับล้น

มาแปลงรัศมีคัน

พบได้ในองค์

(ถวัลย์ มาศจรัส, 2542, น. 23)

ในปีศุภย์แก้ต๋อ	เจือชาติ
ทรงหล่อพุทธรวราช	บพิตรรัง
ร้อยองค์ที่จอมปราษฎ	มอบต่าง จังหวัด
เป็นเครื่องสถิตตั้ง	หนึ่งแคว้นผองไทย
พุทชั้ยเป็นเครื่องชี้	สัมพันธ
ระหว่างทรงธรรม	เหล่าข้า
พระหัตถ์แห่งศิลปอัน	โอนอ่อน
ทรงห่อนเจือจานหล้า	เป่าไขหยาหมาง
ปางพุทศิลปเด่นล้ำ	เลิศองค์
คงเนื่องจากพระทรง	สั่งหล้า
ปรีชาโด่งเป็นมง-	คลแก่ พสก
ใครท่องถึงสามฟ้า	ไม่แมนใดเผื่อ

(ถวัลย์ มาศจรัส, 2542, น. 35)

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน พบว่า ไม่มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในฐานะ
 อัครศิลปินเพียงด้านเดียว เนื่องจากวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเป็นการรวบรวมผลงานของผู้แต่ง
 หลายคน ผู้แต่งแต่ละคนจะแต่ง บทร้อยกรองเพียงคนละ 1 ผลงาน โดยเป็นการเฉลิมพระเกียรติและ
 แสดงความอาลัยควบคู่กันไป มุ่งเน้นแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตเป็นสำคัญ วรรณกรรมร้อยกรอง
 โคลงกลอนนำเสนอพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพียงแขนงเดียวในเนื้อหาทั้งตอนเท่านั้น ได้แก่ ด้านการ
 พระราชนิพนธ์เพลงพระอัจฉริยภาพดังกล่าวนี้เป็นเนื้อหาที่ไม่เคยปรากฏในพระอัจฉริยภาพของ
 พระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน ดังตัวอย่าง

เรื่องร้อยมณีน้าตา ในเนื้อหาของบทประพันธ์ 1 ผลงาน ผู้แต่งบรรยายเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์ซึ่งเป็นพระอัจฉริยภาพทางด้านศิลปะเพียงแขนงเดียวและแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต
 มีเนื้อความว่า

“สายลม” สงบเงียบเยียบเย็น	“ใกล้รุ่ง” ลำเค็ญ
“ยามเย็น” อารมณ์อ่อนระโหย	
“ยามค่ำ” ร่ำไห้ใจโรย	“สายฝน” ปรายโปรย
“แผ่นดินของเรา” เคล้าน้ำตา	
น้อมรำลึกพระกรุณา	ทรงเกื้อประชา

ทรงวาด “ชะตาชีวิต” ชน

พอเพียงเลี้ยงไทย “ไกลกังวล” “ยี่มสู” อดทน
สุขใจได้ร่มพระบารมี

“ดวงใจกับความรัก” มี เพื่อ “รัก” รักดี
แต่พระภูมินทร์ปิ่นไผท

ทุกความทรงจำ “เตือนใจ” แม้นานเพียงใด
พระสถิต “ในดวงใจนิรันดร์”

(วิณา วุฒิจำนงค์, 2560, น. 70)

เนื้อหาหลักษณดั่งกล่าวข้างต้น ยังปรากฏในเรื่องมงกุฎฟ้า ดังเนื้อความ

เพลงพ่อ

พลั่วลอยลมมาห่มใจให้โอนอ่อน ยามรู้ร้อนกลับผ่อนเย็นอย่างเห็นผล
ยามเศร้าเหงาบรรเทาได้คล้ายตาลดล ยามสับสนไร้ทางออก เหมือนบอกทาง
เรียกสติ, มีกำลังใจ ได้ทุกเมื่อ มหัตศรียล้นเหลือเพลงพ่อสร้าง
ยามเข้าปลุกเร้าตื่นขึ้นรางซาง ยามคำแม่อ้างว้าง, แสงหวังพราว
แว่วผ่านหูสู่แสงหวังอย่างเหลือเชื่อ ฟังไม่เบื่อ, ปลุกพลังพร้อมอย่างก้าว
พระองค์ทรงดนตรีมานานยาว เป็นแสงทองส่องสกาแว่พสกนิกร

(พินิจ นิสรรัตน์, 2560, น. 81)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินเพียงแขนงใดแขนงหนึ่งเท่านั้น ยังปรากฏในวรรณกรรมร้อยแก้วเฉลิมพระเกียรติประเภทนวนิยายและหนังสือนิทานภาพ ดังนวนิยายเรื่องหัวใจใกล้รุ่ง (2554) ของ อีสยาห์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพด้านการพระราชนิพนธ์เพลง โดยผู้แต่งนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ผ่านชื่อตัวละครเอกที่มีชื่อเดียวกับเพลงพระราชนิพนธ์ว่า “ใกล้รุ่ง” เพื่อสื่อถึงพระอัจฉริยภาพ อีกทั้งแต่ละบทของนวนิยายจะเปิดเรื่องด้วยคำร้องของเพลงพระราชนิพนธ์ ซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาตอนนั้น ๆ ดังตัวอย่าง

ยี่มสู

ผ่าลู่ทางชีวิตต้องคิดเผ่าย้อมใจ โลกมีดมนเพียงใดหัวใจอย่าคร่ำเมอง
ตั้งหน้าขึ้นเอาไว้อ้อมใจด้วยเพลง ไยนึกกลัวหวาดเกรงยี่มสู

ภายในห้องสอนเปียโน สร้อยแสงแค้นกำลังนั่งอยู่หน้าเปียโน
ไฟฟ้า สีดำเงาวาววับ โดยอาร์ตินั่งอยู่ข้าง ๆ ใบหน้าของหญิงสาวฟ้อง
ว่าเจ้าตัวอารมณ์ไม่ค่อยดีสักเท่าไร

อารัตติอธิบายพื้นฐานการเล่นเปียโนหลักสูตรพิเศษที่ได้รับการ
อบรมมาอย่างที่ดีว่าน่าจะเข้าใจง่ายที่สุดอยู่ร่วมชั่วโมงกว่า และด้วย
ความใจเย็น แม้ลูกศิษย์สาวจะไม่ให้ความร่วมมือกันสักเท่าไรนัก

(อิสยาห์, 2554, น. 113)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งเปิดนำเข้าสู่เรื่องด้วยคำร้องเพลงพระราชนิพนธ์ที่มีชื่อว่า ยิ้มสู้ ซึ่งมีเนื้อหาให้
กำลังใจในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตด้วยความกล้าหาญ เนื้อหาของเพลงพระราชนิพนธ์สัมพันธ์
กับเหตุการณ์ในเรื่องที่ ตัวละครกำลังพยายามสอนเปียโนให้แก่ลูกศิษย์ที่เพิ่งประสบอุบัติเหตุ ทำให้
สูญเสียการได้ยิน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากลูกศิษย์เท่าที่ควร

นอกจากนี้ เนื้อหาของนวนิยายยังมีการแทรกเนื้อเพลงของบทเพลงพระราชนิพนธ์ไว้
โดยตลอดทั้งเรื่อง โดยแสดงให้เห็นคุณค่าของบทเพลงพระราชนิพนธ์ คือ การให้กำลังใจและคลาย
ความทุกข์ให้แก่ผู้ฟัง ดังเนื้อความตอนหนึ่ง

ใกล้รุ่งจดยศตาไปยังสุดขอบฟ้าที่เริ่มแลเห็นแสงเรืองรองสี
เหลืองอมส้มอ่อน ๆ ของดวงอาทิตย์ในยามรุ่งสาง ผึ้งนกเริ่มบินออก
จากรัง เสียงไก่ขันดังอยู่ ใกล้ ๆ ทุกสรรพชีวิตเตรียมตื่นมาพร้อมกับ
ความสุขและความหวังอีกครั้งของเช้า วันใหม่...

ความฝันอันสูงสุด

ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ

ขอสู้ศึกทุกเมื่อไม่หวั่นไหว

ขอทนทุกข์รุกรมโหมไหม้กายใจ

ขอฝ่าฟันผองภัยด้วยใจพระนาง

(อิสยาห์, 2554, น. 331)

ส่วนหนังสือนิทานภาพมีเนื้อหาที่กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพียงแขนงใดแขนงหนึ่ง
เท่านั้น ได้แก่ เรื่องกล้องของใคร (2555) ของ ลำภู แสงลก กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพ
เรื่องเพลงแผ่นดิน (2555) ของ ชีวัน วิสาสะ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพการพระราชนิพนธ์บทเพลง
เรื่องวาดภาพตามพ่อ (2555) ของ กฤษณะ กาญจนานาและวชิราวรรณ ทับเสือ กล่าวถึง
พระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรม เรื่องเรือใบใจกล้า (2555) ของ วิภาวี ฉกาจทรงศักดิ์ กล่าวถึง
พระอัจฉริยภาพด้านหัตถกรรม (การต่อเรือ) เรื่องการเดินทางของความสุข (2555) ของ ชาญศิลป์
กิตติโชติพาณิชย์ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการออกแบบ ส.ค.ส. สำหรับอวยพรในโอกาสวันขึ้นปีใหม่
และเรื่องเพลงของพ่อ (2564) ของ น้องพี กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านการพระราชนิพนธ์เพลง

หนังสือนิทานภาพเรื่องกล้องของใคร มีเนื้อหาสมมติให้กล้องถ่ายภาพเป็นตัวละคร ได้แก่
กล้องวัยรุ่นสีแดง กล้องสีชมพู กล้องราคาแพง กล้องเลนส์ซูมตัวใหญ่ กล้องน้อย และกล้องขรา โดยให้
กล้องขราเป็นตัวแทนของกล้องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเคยใช้ถ่ายภาพโดยไม่

มีเทคนิคพิเศษ แต่เป็นภาพถ่ายที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลพัฒนาประเทศ สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้คนมากมาย ส่วนกล้องอื่น ๆ เป็นตัวแทนของคนยุคใหม่ที่ใช้ชีวิตโดยขาดสาระ ไม่ทำประโยชน์เพื่อสังคม และกล้องน้อยเป็นตัวแทนของเยาวชนที่แสวงหาทางเดินชีวิตของตนเอง (ลำภู แสงผล, 2555) มีเนื้อความบางตอนบรรยายไว้ว่า “ข้าพเจ้าขอมอบรางวัลนี้ให้แก่เจ้านาย ผู้เป็นเจ้าของผลงาน พระองค์จริง และรู้สึกภาคภูมิใจเหลือเกิน ที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างประโยชน์ให้ผู้คนมากมาย และจะขอทำหน้าที่ให้ดีที่สุดตลอดไป” (ลำภู แสงผล, 2555, น. 25) เพื่อสื่อถึงพระอัจฉริยภาพด้านการถ่ายภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

และหนังสือนิทานภาพเรื่องเพลงแผ่นดิน มีเนื้อหากล่าวถึงเสียงเพลงที่ดังได้ยินไปทั่วทั้งแผ่นดิน ผู้แต่งบรรยายโดยใช้ถ้อยคำที่เกิดจังหวะและท่วงทำนอง และการใช้ถ้อยคำเลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อนำเสนอถึงพระอัจฉริยภาพด้านดนตรี (ชีวัน วิสาสะ, 2555) แม้เนื้อหาจะมีขนาดสั้น แต่ผู้แต่งได้เชื่อมโยงให้ผู้อ่านทราบว่า พระอัจฉริยภาพด้านดนตรีช่วยผ่อนคลายความทุกข์ให้กับประชาชนผ่านการเลือกใช้ถ้อยคำที่เกิดจังหวะในการแต่งที่ก่อให้เกิดทำนองเช่นเดียวกับเสียงดนตรีดังเนื้อความบรรยายไว้ว่า

พลั่ว พลั่ว พลั่ว หวีวไหว เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหมเสียงใครบรรเลง
 พร้า พร้า ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหมคือความชุ่มชื่น
 หรีง หรีง ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหมแผ่นดินอุดม
 ตึง ตึง ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม คือความมั่งคั่ง
 ไครมครื้น ไครมครื้น ไครมเคลง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม ผ่านความทุกข์ตรม
 วิบวับ ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม กลั่นจากดวงใจ
 หวีวไหว ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม คือความเมตตา
 เฮฮา ครื้น ครื้น ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม แผ่นดินร่มเย็น
 พลั่ว พลั่ว พร้า พร้า ไครมครื้น ครื้นเครง หรีง หรีง ตึง ตึง วิบวับ วิบวับ หวีวไหว เฮฮา
 เฮฮา ครื้นเครง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม เสียงจากหัวใจ ได้ยินไหม เสียงใคร
 บรรเลง เสียงเพลงกังวานไกล ได้ยินไหม เพลงของพระราชา เป็นเพลงแผ่นดิน
 ความทุกข์คลายสิ้น ความสุขดำรง...ทรงพระเจริญ

(ชีวัน วิสาสะ, 2555, น. 4-24)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งได้ดัดแปลงเนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพื่อให้เหมาะสมกับผู้อ่านที่เป็นเยาวชน โดยคำนึงถึงอายุ ประสบการณ์ และทักษะการอ่าน โดยคัดเลือกพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพียงแขนงใดแขนงหนึ่งเท่านั้นที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ ทั้งยังมีกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่เร้าความสนใจของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี จากการใช้คำที่มีเสียงเกิดจังหวะและเลียนเสียงธรรมชาติซึ่ง

ช่วยสร้างความเพลิดเพลินและเกิดความสนุกสนานในการอ่านทำนองเดียวกับการฟังเพลงพระราชนิพนธ์

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินทั้งเรื่อง โดยเฉพาะ แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต การเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาดังกล่าวนี้นำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีลักษณะเฉพาะตัว และส่งผลให้เกิดภาพเสนอทัศนียภาพแบบใหม่ผู้ทรงเป็นอัครศิลปินได้อย่างชัดเจน

เนื้อหาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตอีกลักษณะหนึ่ง คือ พระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ เนื้อหาส่วนนี้ไม่ได้ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะดังเช่นเนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปิน แต่นำเสนอร่วมกับเนื้อหาอื่น ๆ ด้วย โดยมีสัดส่วนของเนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ที่กล่าวไว้มากและปรากฏอย่างสม่ำเสมอ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระอัจฉริยภาพด้านการสงคราม ด้านปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ด้านอักษรศาสตร์ ไวยากรณ์ ศิลปศาสตร์ทั้งปวง ทรงรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างกระจ่างแจ้ง นับแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ซึ่งสังคมไทยได้รับอิทธิพลของตะวันตกเข้ามาในประเทศและต้องเผชิญกับการล่าอาณานิคมของตะวันตก ทำให้พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แตกต่างไปจากยุคก่อนหน้านั้น ทรงมีพระอัจฉริยภาพที่มีความทันสมัยตามอย่างประเทศทางตะวันตกมากยิ่งขึ้น ได้แก่ พระอัจฉริยภาพทางด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงบ้านเมืองและวัฒนธรรมไทยให้ทันสมัยตามอย่างประเทศตะวันตกโดยเป็นการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมตะวันตก การวางรากฐานทางการศึกษา การจัดความเหลื่อมล้ำและกดขี่ทางชนชั้น และการวางรากฐานประเทศเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตย ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพทางด้านวิทยาศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการคำนวณสุริยุปราคาได้อย่างแม่นยำ (กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 224) เรื่องลิลิตยอพระเกียรติ แลโคลงพระนามพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 4 กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงรู้ภาษาอังกฤษ ตรัสและทรงพระลิลิตภาษาอังกฤษได้อย่างชำนาญ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อ้างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 240)

เรื่องกลอนกาพย์ของ “เอกชน” กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพในการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยตาม

อย่างประเทศในยุโรป ดังที่กวีบรรยายไว้ว่าความเจริญต่าง ๆ ของบ้านเมืองที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนนั้น เกิดขึ้นมาจากพระปรีชาสามารถของพระองค์ ดังนี้

อาวาสพยาบาล	สภาคารโรงเรียนหลวง
กรมล่าและกระทรวง	ทะบวงสถานอุฬารงาม
ตึกงามทั้งร้านห้าง	คูสำอางสอาดหลาม
แลลีสล้าตาม	ถนนพิศพิไลตา
โรงเลื่อยและโรงสี	ก็มากมีเสมอมา
หุ้บปรีชพา	ณิชากรรมธนาการ
สารพัดถนัดมี	อเนกที่เทียวสำราญ
ปลูกปลื้มหทัยบาน	เพราะแปลงเปลี่ยนระเมียรงาม
ทางไกลก็เหมือนใกล้	เพราะรถไอรถไฟหลาม
ควรคิดสฤษฎีตาม	ชนบไหนดก็ทำลง
ที่รักก็ราบเปน	ถนนเห็นนำพิสวง
เพราะเหตุพระองค์ทรง	พระปรีชาจะหาไหน
โทรศัพท์ก็สรรค้เชก	โทรเลขดั่งใจ
ปานทิพย์โสตนใน	บุราณกาลบมีเหมือน

(จิต บุรทัต, 2516, น. 220-221)

เรื่องกลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเลิกทาส การให้สิทธิเสรีภาพแก่ราษฎรมากกว่าที่เคยมีมา และการแก้ไขราชประเพณี ซึ่งเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม อันสะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยเหมือนอารยประเทศ ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายเพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 173-174) เรื่องกลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ยังกล่าวไว้อีกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงบ้านเมืองในลักษณะของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 175) และเรื่องฉันทและกาพย์ห่อโคลง กล่าวว่าทรงมีพระปรีชาญาณและพระวิจารณ์ญาณอันลึกซึ้งกว้างไกล ทรงรู้จักเลือกรับสิ่งใหม่และอนุรักษ์สิ่งเก่า นำมาประสานกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด (หม่อมเจ้าเพิ่มลดาวัลย์, 2516, น. 145-147)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยแบบที่ประเทศตะวันตกนิยมกัน แต่ทรงเห็นว่าในประเทศไทยยังต้องปูพื้นฐานความรู้ให้แก่ประชาชน

เสียก่อน โดยเฉพาะด้านการศึกษา ปรากฏในพระราชดำรัสตอบกรมหมื่นมหิศวราชหฤทัยในเรื่องสามกรุง (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 262)

ลิลิตสุภาพสດุติพระราชบัญญัติประถมศึกษา กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการวางรากฐานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การบังคับให้เด็กไทยทุกคนเข้าโรงเรียน (พระยาอุปกิตศิลปสาร อ่างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 277) ยุคนี้เป็นยุคที่ประชาชนได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ แม้จะโปรดการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ทรงมีพระปรีชาญาณว่า จะมีปัญหาตามมา เพราะการศึกษาของชาติยังไม่มีความพร้อม จึงทรงตั้งดุสิตธานีเป็นเมืองจำลองเพื่อฝึกฝนพลเมืองให้เกิดความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ดังในเรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติ มีเนื้อความว่า “แต่มาจะมีปัญหา การศึกษาของชาติ ยังมีอาจเสริมให้สมพระราชประสงค์... จึงทรงเกิดความคิด สร้างดุสิตธานี เป็นบุรีจำลองฝึกปกครองพลเมือง ประเทืองทางอภิปรัชญา บัญญัติรัฐธรรมนูญ...” (วิธันว ศรีเมือง อ่างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 106)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ในบริบทของโลกสมัยใหม่ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม วิศวกรรม การกีฬา วิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยการบูรณาการ พระอัจฉริยภาพดังกล่าวมานี้เป็นเนื้อหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนบพระภูมิบาล มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านการกีฬา และพระอัจฉริยภาพด้านการใช้คอมพิวเตอร์ ดังเนื้อความว่า

เรือใบล่องเล่นท่า	ลมทะเล
ทั้งมดและโอเค	เจ็ดจำ
วิริยะพระทุมเท	พลังฝึก ซ้อมแฮ
ประกาศเกียรติเกริกกล้า	เปี่ยมปลื้มประชาไทย
ทรงเรือใบแข่งขัน	ธนูวาสิบหอกซ้อง
ชนะเลิศกีกก้อง	แหล่งหล้าสากล
ทุกแห่งหนสดุดี	พระปรีชาเลิศล้ำ
พระอัจฉริยภาพแท้	ถ่องถ้วนใครทัน

(สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์, 2549, น. 85-86)

คอมพิวเตอร์เหล่านั้น	แม่ผลิตงานชิ้น-
เยี่ยมได้ตั้งใจ	
ซึ่งกลไกอาจสร้าง	ส่วนประกอบเองบ้าง
แบบเอื้อเอื้อกูล	

แต่สมบูรณ์แบบได้ อยู่ที่คนสั่งใช้
 เครื่องนั้นสรรพสนอง
 ครรลองภูธรนั้น เอกอัจฉริยะชั้น-
 เลิศล้ำดำรง
 มิทรงกลัวหากกล้า ศาสตร์แห่งคอมพิวเตอร์ทำ
 ฐ ให้เฝื่อง
 ทรงปองประโยชน์ล้วน คำสั่งหลายหลากล้วน
 ปรับข้อมูลฐาน
 ภูบาลทรงรอบรู้ ชี้นำแก่ทุกผู้
 ชัดข้องควรไซ

(บุญสืบ ชื่นทรง, 2549, น. 90-91)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องสยามรัฐร่มฉัตรแก้ว มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้าน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และวิศวกรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ดังกล่าวนี้ได้ทรงนำมาใช้เพื่อพัฒนาชาติบ้านเมือง ดังเนื้อความว่า

พระหลักชาติหลักชัยพัฒนา ทรงพระปัญญา
 ยิ่งล้ำกษัตริย์ใดในสกล
 วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีทวีผล ชีทางปวงชน
 พระทรงค้นคว้าวิจัย
 นานานวัตกรรมอำไพ ก่อเกิดเพื่อไทย
 ทรงชาญเชิงวิทย์ประดิษฐ์การ
 เนื่องหนุนคุณค่ามหาศาล พระเอื้อเออาการ
 เพื่อชนเพื่อชาติก้าวไกล

.....
 กังหันน้ำชัยพัฒนานราศย์ พระทรงห่วงใย
 ปัญหาน้ำเสียบรรเทา
 เครื่องกลเติมอากาศเสียงคง พระสร้างสรรค์ทรง
 ประยุกต์จากภูมิปัญญาไทย
 หลากงานวิศวกรรมเกรียงไกร องค์พระภูวนัย
 ทรงเพียรช่วยอำนวยความสะดวก
 พลังงานทดแทนทวีผล บังเกิดคุณดล

ทรงวางรากฐานดำรง

ก่ออภปรโครงการส่วนพระองค์ คู่ชาติยืนยง
เผยแผ่คุณเพื่อแผ่นดิน

(วรุณ ภัคดีบุรุษ, 2554, น. 32-33)

เนื้อหาที่กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่อย่างละเอียด ไม่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนบรรยายถึงพระอัจฉริยภาพอย่างสังเขป รวมไปถึงเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการพระราชดำริ และเนื้อหาอื่น ๆ เนื่องจากมุ่งแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตเป็นสำคัญ ดังเรื่องมงกุฎฟ้า มีเนื้อหาบรรยายถึงพระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ พระอัจฉริยภาพการพัฒนาฝนหลวง และพระอัจฉริยภาพในการประดิษฐ์กังหันน้ำชัยพัฒนา ดังต่อไปนี้

การจัดการงานน้ำทรงทำได้	ทั่วแดนไทยต่างมุ่งมาดปรารถนา
“น้ำ” นั่นคือ “ความสุข” ทุกชีวา	พัฒนาแหล่งน้ำให้ไทยทุกคน
.....	
สิ่งแวดล้อมทุกด้านคืองานหลัก	มิเคยพัก วางแผนให้ไทยทั้งผอง
ทั้งป่าเขา แม่น้ำ เขื่อน ลำคลอง	ทั้งห้วยหนองทางเดินกินจันทรจรัส
	(บัณฑิต ปริยาลัยสันติ, 2560, น. 62-63)
พระทรงศรีทรงศักดิ์พิทักษ์ชาติ	ทรงเป็นปราชญ์ก้าวทันทุกยุคสมัย
สรรพศาสตร์สืบสานประเพณีไทย	ปูพื้นฐานยิ่งใหญ่ให้สมบูรณ์
.....	
พระทรงธรรมอำพนเสกฝนน้ำ	แล้งคืนฉ่ำชื่นขวัญแสนบรรณา
ทรงประดิษฐ์กังหันน้ำชัยพัฒนา	ราษฎร์ศรัทธาแนบในดวงใจวันรันดร์
	(อำไพพรรณ น้อยหนูจตุรัส, 2560, น. 161)

เนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ยังปรากฏในหนังสือนิทานภาพ โดยกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านใดด้านหนึ่งตลอดเรื่องและการบรรยายถึงพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ ไว้รวมกันอย่างสังเขป ดังหนังสือนิทานภาพเรื่องเหรียญทองของพ่อ มีเนื้อหาที่กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านกีฬาเพียงด้านเดียว ดังเนื้อความว่า

ในสมัยที่พระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงโปรดการกีฬามาก เมื่อครั้งยังประทับอยู่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ก็ทรงเล่นสเกตน้ำแข็งบ่อยครั้ง นอกจากนั้น ยังสนพระทัยในกีฬาหลายประเภท เช่น สกีนํ้า วายนํ้า เรือกรรเชียง เรือพาย แบดมินตัน ยิงปืน กอล์ฟ การแข่งขัน รถเล็ก เครื่องร่อนฯ ทรงศึกษาข้อมูลของกีฬาแต่ละประเภทอย่างละเอียด นอกจากพระองค์จะทรง

กีฬาแล้ว ยังทรงต่อเรือจากพระหัตถ์อีกด้วยนะลูก โดยพระราชทานชื่อว่า “ราชปะแตน” และต่อมาทรงต่อเรือขึ้นอีก และพระราชทานชื่อว่า “นวฤกษ์” ซึ่งเรือนวฤกษ์นี้เองทรงนำมาใช้ในการแข่งขันเรือใบในกีฬาแหลมทอง ครั้งที่ 4 นอกจากนั้น ยังทรงรับการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 5, 6 และ 8 รวมทั้งกีฬาแหลมทองครั้งที่ 4, 8 และ 13 ซึ่งเป็นกีฬาระดับนานาชาติไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดจนทรงเป็นองค์ราชูปถัมภ์ของสมาคมกีฬาสมัครเล่นของไทยอีก 11 สมาคม พระเจ้าอยู่หัวของเราทรงแสดงให้เห็นแก่คนทั่วโลกเห็นแล้วว่า ไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดหรือประมุขชาติใดในโลกที่ทรงเป็นนักกีฬาที่ยอดเยี่ยมและให้ความสำคัญต่อการกีฬาเทียบเท่าพระองค์ท่านได้เลย

(น่องพี, 2564, น. 10-20)

ในยุคสมัยก่อนหน้านี้นี้ ยังไม่มีวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องใดที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพ ด้านกีฬาของพระมหากษัตริย์ ปรากฏเพียงการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทรงศึกษาเรื่องกีฬาแทรกไว้สั้น ๆ เพียงสังเขป ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์ กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาศิลปศาสตร์วิทยาการในตอนทรงพระเยาว์นั้น ทรงโปรดศึกษาเรื่องกีฬาเป็นอย่างยิ่ง ดังเนื้อความว่า “โปรดศึกษา, กีฬาโลด โปรดไปโปรดเกินสม” (กรมพระนริศประพันธ์พงศ์, 2547, น. 19) หนังสือนิทานภาพที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านกีฬานี้เป็นเรื่องที่เหมาะสมกับผู้อ่านซึ่งเป็นเยาวชน ผู้อ่านสามารถนำไปเป็นแบบอย่างได้ รวมทั้งการสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้รักในการเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดีของผู้อ่านซึ่งเป็นเยาวชนที่ร่างกายกำลังเจริญเติบโต

นอกจากนี้ หนังสือนิทานภาพยังมีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องพระอัจฉริยภาพหลายด้าน ดังเรื่องหนูเกิดในรัชกาลที่ 9 กล่าวถึงพระปรีชาสามารถด้านการสื่อสารที่ทรงมีความชำนาญกว่าผู้อื่น ความว่า “เรื่องการสื่อสาร ๙ ทรงเชี่ยวชาญ ชำนาญกว่าใคร ระบบดาวเทียม เทคโนโลยีใหม่เอี่ยม ก้าวล้ำนำสมัย” (ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 26)

หนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังเนื้อความว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาป่าต้นน้ำเป็นพิเศษ ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาและบำรุงป่าไม้มากมายทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาป่าที่เป็นต้นน้ำลำธารให้คงสภาพเดิมเพื่อป้องกันอุทกภัย ขณะเดียวกันก็ถนอมน้ำไว้สำหรับหล่อเลี้ยงแม่น้ำลำธาร นับเป็นพระอัจฉริยภาพด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปวงชนชาวไทยจึงร่วมมือ

ร่วมใจรักษาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติไว้ เพื่อสนองพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดไป

(ธัมม์ ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 12-13)

และวรรณกรรมบทเพลง ปรากฏเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติเพียงด้านเดียว ดังเพลงดินอุดม น้ำสมบูรณ์ ด้วยพระบารมี มีเนื้อความว่า

น้ำจากฟ้ามาสู่ดิน น้ำจากดินสู่บาดาล ทรงบริหารจัดการ ด้วย
พระปรีชาญาณแห่งการคิดค้น ภาพเสนอ อัจฉริยภาพ เป็นผลลัพธ์ว่าคนดิน
น้ำป่า ต้องแก้ปัญหาผสมผสานไปพร้อมกัน บุญที่เรามีพระองค์ท่าน ผู้นำพา
จิตวิญญาณ ผู้นำแผ่นดินร่มเย็น เมื่อเปรียบน้ำเป็นดั่งชีวิต ดินเปรียบดั่งเป็น
ร่างกาย หากขาดแคลนสิ่งใด ขาดอย่างหนึ่งอย่างใด เราจะอยู่ได้อย่างไร ความ
สมดุลของดินน้ำป่า คนจึงสุขสบาย แผ่นดินไทยจึงเป็นทอง ดินอุดม น้ำสมบูรณ์
ด้วยพระบารมี

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตไม่ปรากฏเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพใน
การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้เห็นว่า พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรม
ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์
อื่น ๆ ทั้งนี้ พระอัจฉริยภาพดังกล่าวนี้มีที่มาจากบริบทสังคมสมัยใหม่ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย
จนส่งผลต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ทั่วโลกและในประเทศไทย พระอัจฉริยภาพที่ปรากฏนี้จึงมีที่มาจาก
บริบทของสังคมโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนไปจากสมัยอดีต เนื้อหาที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพในบริบทของ
สังคมโลกสมัยนี้ จึงทำให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระมหากษัตริย์ท่ามกลางความผันผวนและวิกฤตทางสังคมที่ทวีความรุนแรง
ในโลกปัจจุบัน ได้ทรงแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยพระสติปัญญาอันเฉียบคมเพื่อธำรงรักษา
ไว้ซึ่งความสงบสุขและสันติภาพของบ้านเมืองในทุก ๆ ด้าน ทั้งหมดนี้ได้หลอมรวมให้เห็นได้ว่า
พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทย
พระองค์อื่น ๆ อีกทั้งทรงมีลักษณะของเทวดาเดินดินผู้ทรงนำความรู้ทั้งปวงมาใช้ในการบำบัดทุกข์
บำรุงให้แก่ประชาชนโดยปราศจากกฏหรือนาฏแห่งเทพเจ้าตามคติความเชื่ออันเป็นแนวคิดเฉพาะ
พระองค์

4.4.4 พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศและโครงการ

พระราชดำรินำน้การ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของ
พระมหากษัตริย์ ได้แก่ ด้านการสงคราม การเมืองการปกครอง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
การสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ ศิลปวัฒนธรรม การแก้ไขภัยพิบัติ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้

ทันสมัย การเสด็จพระราชดำเนินยังประเทศทางตะวันตกเพื่อเจริญทางพระราชไมตรี ด้านการศึกษา และด้านการวางรากฐานเพื่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังในเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการสร้างกรุงธนบุรีขึ้นใหม่ (นายสวน, 2539, น. 279)

เรื่องฉันทและกาพย์ห่อโคลง กล่าวถึงพระราชกรณียกิจการเสด็จพระราชดำเนินยังประเทศตะวันตกเพื่อเจริญทางพระราชไมตรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดเสด็จทางไกลเยี่ยงพระองค์ (หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวัลย์, 2516, น. 152-153)

เรื่องกลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2516, น. 173-174)

เรื่องลิลิตสุภาพสดุดีพระราชบัญญัติประถมศึกษา กล่าวถึงพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อนำประเทศสู่ความมีอารยะ ทรงตั้งกิจการลูกเสือ และประกาศพระราชกฤษฎีกาตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นให้เด็กไทยทุกคนเข้าโรงเรียน (พระยาอุปกิตศิลปสาร อ่างอิงใน ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น. 277) และเรื่องสามกรุง กล่าวถึง พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านการส่งเสริมการศึกษาให้ทั่วถึงและประชาชนได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจที่ทรงสานต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงวางรากฐานการศึกษาในประเทศไทยไว้ (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 270-271)

จึงเห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตยังไม่ปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จเยี่ยมประชาชนและโครงการพระราชดำรินานัปการอย่างชัดเจนซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต กล่าวถึงการเสด็จประพาสเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ภาคใต้ แต่ไม่ได้เน้นถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาคและเป็นถิ่นทุรกันดาร ดังในโคลงสรรเสริญพระเกียรติเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลปักษ์ใต้ พ.ศ.2460 กล่าวถึงการเสด็จประพาสปักษ์ใต้เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร โดยเสด็จพระราชดำเนินจากพระนครไปยังปักษ์ใต้ผ่านจังหวัดต่าง ๆ เช่น ประจวบคีรีขันธ์ ระนอง ภูเก็ต ถึง สุราษฎร์ธานี ประทับอยู่ 3 วัน จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เหล่าพสกนิกรต่างเกิดความปีติโสมนัส ผู้แต่งยังกล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนที่
ปักษ์ใต้ครั้งนี้ไว้ด้วยว่า ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการเสด็จพระราชดำเนิน แต่ไม่ได้ทรงย่อท้อ
(พระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) อ้างอิงใน ยุพรา แสงทักษิณ, 2537, น. 274)

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค
และในถิ่นทุรกันดารในประเทศไทย ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงใกล้ชิดและรับทราบความเป็นอยู่ของ
ราษฎรอย่างแท้จริง เป็นที่มาของการดำเนินโครงการพระราชดำริเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ
ประชาชนอย่างรอบด้านในเวลาต่อมา พระราชกรณียกิจดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากพระราชกรณียกิจ
ของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องเย็นศิระเพราะพระบริบาล กล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชน
ทุกภูมิภาค เริ่มต้นจากภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ตามลำดับ บางท้องถิ่นเป็น
ถิ่นทุรกันดาร ดังเนื้อความว่า

สองห้าสุญหนึ่งชี้	ราชัน
ประพาสภาคเหนือพลัน	พริกพร้อม
เสด็จพิษณุโลกอัน	อานูภาพ
พระพุทธรูปราชนี้อม	มนัสให้ ศรีทธา
.....	
ภูผินทร์เสด็จใต้	ตามวาร ว่างแล
หลุทัยธหาญ	เหิมแท้
แถวถิ่นทุรกันดาร	ธ เสด็จ ดลนอ
หลายแหล่งล้วนเปลี่ยนแปล	ดินด้วยริปูแดง

(สุกร ผลชีวิน, 2527, น. 15-36)

เรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระภูมิพลมหาราช กล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมราษฎรใน
ถิ่นทุรกันดาร แม้การเดินทางจะมีความลำบาก แต่ไม่ทรงย่อท้อ ดังเนื้อความว่า

จอมบดินทร์พระปิ่นฟ้า	ภูมิพล
เสด็จเยี่ยมประชาชน	แซมขึ้น
ทุกที่ ธ จรดล	ดาลสวัสดี
ราษฎรร่าเริงครีครื้น	คึกคักลายนารายณ์ลง
ทรงเยี่ยมราษฎรทั่วด้าว	แดนไทย
ทางทุรกันดารไกล	ไปท้อ
ทรงมุ่งเสด็จไป	เสริมสุข ราษฎร์แล

ราษฎรต่างปลื้มใจจ้อ

ท่านเจ้ารักจริง

(เฉลิมชัย ตาละลักษณ์, 2530, น. 25)

วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัย กล่าวถึงพระราชกรณียกิจการเสด็จเยี่ยมราษฎรอย่างสม่ำเสมอ
แต่มีกบรยายไว้อย่างสังเขป ดังเรื่องมงกุฎฟ้า ดังนี้

ทั้งออกตกเหนือใต้ไกลนิเวศน์

ทั่วประเทศเขไทยไกลทุกสถาน

เสด็จแม่ดินแดนแสนกันดาร

ทุกหย่อมย่านเยี่ยมเยือนมิเลือนลา

(สุวรรณี ปิยะมิตรมงคล, 2560, น. 144)

พระตรัสเล่าแต่ละปักษ์ที่คล้อยเคลื่อน

เสด็จเยือนแดนดินหลากถิ่นที่

ประทับรอยยาดราผิงดาปี

ชลวิถีมืองธรรมะมากประเด็น

เยี่ยมไพรภูอยู่เย็นเรือนเป็นสุข

ห่างโรคลัยร้ายรุกพันทุกซ์เชื้อ

พระราชทานการุณย์บุญบำเพ็ญ

จึงร่มเย็นด้วยจตุรพิตรพรชัย

(เตือนใจ บัวคลี, 2560, น. 41)

นวนิยายเฉลิมพระเกียรติบางเรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชน
กล่าวแทรกไว้ในเรื่องบ่อยครั้งเช่นกัน โดยผู้แต่งบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ ปรากฏในนวนิยายเรื่องดังต้อ
มนตร์รัก เรื่องเพลงรักรอยฝัน และเรื่องรอยรักในดวงใจ ดังตัวอย่างในนวนิยายเรื่องรอยรักในดวงใจ
ความว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแปร
พระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชธานีเวศน์ จังหวัดนราธิวาส
โดยเสด็จเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรสภาพพื้นที่และทรงเห็นความจำเป็นที่
จะยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎร จึงมีพระราชดำรัสต่อเจ้าหน้าที่และ
ผู้ติดตามเสด็จให้พิจารณาปรับปรุงพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนา
พื้นที่พรุ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดนราธิวาสเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำขังตลอดปี
นับว่าทรงเล็งเห็นปัญหาของชาวไทยในแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริง

(รมย์นลิน, 2557, น. 302)

เนื้อหาการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาคและในถิ่นทุรกันดาร ยังปรากฏในหนังสือนิทาน
ภาพและหนังสือการ์ตูน กล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชนแต่ละภูมิภาคจนครบทุกจังหวัด และ
การเสด็จเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดารที่ต้องเผชิญกับการเดินทางอย่างลำบาก เนื้อหาที่กล่าวถึง
การเสด็จเยี่ยมประชาชนปรากฏทั้งการบรรยายอย่างละเอียดและกล่าวไว้เพียงสังเขป ดังในหนังสือ

นิทานภาพเรื่องการตุนเทิดไถ้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน กล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมราษฎรในแต่ละภูมิภาค และบรรยายถึงการเดินทางที่ลำบาก ดังเนื้อความ

ปลายปี พ.ศ. 2498 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น เลย อุดรธานี สกลนคร นครพนม ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์

ท่านผู้หญิงเจนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา นางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี บันทึกถึงความสมบุกสมบันไว้ว่า “ขณะที่ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎร อากาศเริ่มหนาว กลางวันร้อนจัด แดดแรง กล้า ลมแรง ขบวนรถยนต์ที่แล่นตามกันจึงเต็มไปด้วยฝุ่น ต้องเปิดไฟท้ายทั้งขบวน รถยนต์ก็ยังมีแอร์ จะปิดกระจกกันฝุ่นก็หายใจไม่ออก จะเปิดกระจกก็ลืมหูลืมตาไม่ขึ้น เพราะฝุ่นม้วนตัวเข้ามาในรถเป็นคลื่นฟุ้งไปหมด พอหันมามองหน้ากันก็อดหัวเราะไม่ได้ บางท่านก็เหมือนฝรั่งแก่ผมขาว คิ้วขาว บางท่านมองแล้วหน้าตาประหลาดแทบจำไม่ได้”

วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับรถไฟพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ เช่น พิชญ์โลก พิจิตร สุโขทัย ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน อุดรดิตถ์ ฯลฯ

ต่อมาปี พ.ศ. 2502 ตั้งแต่วันที่ 6-27 มีนาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคใต้ด้วยขบวนรถไฟพระที่นั่ง ทรงแวะประทับตามเมืองต่าง ๆ ให้ประชาชนมีโอกาสนำเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด ทรงได้รับรู้ความสุขความทุกข์ของราษฎรอย่างทั่วถึง

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 105-111)

เนื้อหาของ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรนี้ มักกล่าวถึงความยากลำบากในการเดินทาง ต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ต้องทรงใช้ความมุ่งมั่นและความอดทนอย่างสูงเพื่อเสด็จไปถึงจุดหมายปลายทาง พระราชกรณียกิจในการเยี่ยมราษฎรของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ดังตัวอย่างในหนังสือนิทานภาพเรื่องการตุนเทิดไถ้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน บรรยายไว้ว่า

ทุกที่ในราชอาณาจักร ไม่ว่าจะทุรกันดารเช่นไร ทั้งสองพระองค์ก็มีทรง
ย่อท้อ จะเสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน หรือทรงพระดำเนิน
ด้วยพระบาทก็มีใช่อุปสรรค

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 112)

หนังสือการ์ตูนเรื่องขายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชฯ บรรยายไว้ว่า

สมัยก่อน เมื่อหลายสิบปีที่แล้ว ในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จเยี่ยมราษฎร
เผ่าลีซอ อำเภอพร้าว ตอนนั้นกันดารมาก ถนนยังไม่ดี ต้องใช้การเดินเท้าเข้า
หมู่บ้านสถานเดียว

ตลอดระยะทาง ท่านต้องย่ำโคลน เสี่ยงลื่น ตกเหวลึก แคมต้องใช้เวลา
เดินทางเป็นวันเป็นคืน แม้จะเหนื่อย ลำบากยากเย็นแสนเข็ญเพียงใด เพื่อดูแล
ความเป็นอยู่ของราษฎรของพระองค์แล้ว ท่านไม่เคยบ่นว่าท้อสักครั้งเดียว

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 90-91)

หนังสือการ์ตูนยังมีเนื้อหากล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จเยี่ยมประชาชนไว้ด้วยว่า
ทรงมีพระราชประสงค์แก้ไขปัญหาระบบคุณภาพชีวิตของราษฎร เป็นที่มาของการดำเนินโครงการ
พระราชดำริ ดังเรื่องการขุนทด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับเยาวชน บรรยายไว้
ว่า

การเสด็จ ฯ แต่ละครั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะทรงศึกษา
พิจารณาเส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำ พื้นที่เพาะปลูก ป่าไม้ และภูมิประเทศต่างๆ
เพื่อหาวิธีช่วยแก้ไขปัญหของประชาชนในแต่ละพื้นที่อย่างตั้งพระทัย...

การได้ทอดพระเนตรและทรงสอบถามข้อมูลโดยตรงต่อพสกนิกร ทำให้
พระองค์ทรงรู้ถึงชีวิตความเป็นอยู่และรับทราบความทุกข์ยากของราษฎรใน
ถิ่นทุรกันดารอย่างใกล้ชิด จนเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการตามพระราชดำริ
ต่าง ๆ ทั้งชลประทาน การพัฒนาที่ดิน การวิจัยพันธุ์พืชและปศุสัตว์ ตลอดจน
โครงการต่าง ๆ อีกนับพันในเวลาต่อมา

(วิศิษฐ์ หล้าหา, 2559, น. 126-132)

และวรรณกรรมบทเพลงยังคงมีเนื้อหากล่าวถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชนในถิ่นทุรกันดาร
ด้วยความยากลำบาก นำมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร ดังในเพลงกวีลายกนก กล่าวไว้ว่า
เสด็จทุกตารางนิ้วในประเทศไทย เสด็จปิ่นและคลานสู่ภูเข แม่ น้ำ ลำธาร จนทุกวันนี้พื้นที่ดังกล่าว
กลายเป็นอุทยาน และเพลงถึงคนบนฟ้า กล่าวถึงเสด็จยังทุกท้องที่ที่ทุรกันดารมานานหลายปี
เพื่อดูแลราษฎรที่พระองค์รักและเมตตา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ให้แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย โดยนำพระราชกรณียกิจการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาคในถิ่นทุรกันดารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งยังไม่เคยปรากฏเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมาก่อนมาเป็นเนื้อหาสำคัญของเรื่อง การขับเน้นเนื้อหาดังกล่าวนี้อย่างสม่ำเสมอทั้งการบรรยายโดยละเอียดและการกล่าวถึงอย่างสังเขป ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรแตกต่างไปจากเนื้อหาส่วนพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่เคยกล่าวถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยผู้แต่งมักเน้นบรรยายถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชนว่า การเดินทางเป็นไปด้วยความลำบาก เพื่อให้เห็นถึงความตั้งพระทัยอันแน่วแน่และความรักความเมตตาที่พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชน พระราชกรณียกิจการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภาคในถิ่นทุรกันดารแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นธรรมราชาที่แผ่เมตตาไพศาลและทรงเป็นกษัตริย์แห่งการพัฒนาซึ่งเป็นแนวคิดเฉพาะพระองค์อย่างชัดเจน

2) โครงการพระราชดำรินานปการ เนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างชัดเจนซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ โครงการพระราชดำรินานปการ ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการแก้ไขปัญหาสังคมหลากหลายด้าน เนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ จำนวนมาก แตกต่างไปจากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ๆ ผู้แต่งจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวนี้มาเป็นเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างแพร่หลายและขับเน้นอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้การกล่าวถึงโครงการพระราชดำรินานปการเป็นขนบนิยมและลักษณะเด่นด้านเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชอย่างชัดเจน

การกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการดำเนินโครงการพระราชดำรินานปการ ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุติ : กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมาพันธ์ (2532) ของกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิ่มเย็นและลิลิตโครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพลมหาราชเสวยสิริราชสมบัติครบ 50 ปี (2539) ของ สุณีย์ ปิยะเกตุ โดยมีเนื้อหามุ่งเน้นบรรยายถึงโครงการพระราชดำรินานปการต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎร มีรายละเอียดมาก ทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมทั้งเรื่องมีขนาดยาว

เรื่องนวมราชสดุดี : กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมานฉันท์ มีเนื้อหาบรรยายถึงโครงการพระราชดำริด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเกษตรและสหกรณ์ ด้านบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาราษฎร์ ด้านทำนุบำรุงการทหารและตำรวจ ด้านทำนุบำรุงการพระศาสนา ด้านส่งเสริมการศึกษาและอาชีพ ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ด้านการต่างประเทศ และด้านการกีฬา ดังเนื้อหาที่บรรยายถึงโครงการแพทย์หลวงและหน่วยทันตกรรม ความว่า

เพ็ญพระคุณอุ่นเอื้อ	ไต่ปาน
ทรงส่งแพทย์พยาบาล	พร้อมพร้อม
หน่วยแพทย์พระราชทาน	ตามเสด็จ ท้าวนา
อีกหน่วยแพทย์หลวงน้อม	เหน้อยสู้รักษา
ประจำเจ็บปวดร้าว	ปากฟัน
จึงหน่วยทันตกรรมพลัน	เร่งเร้า
บำบัดโรคภัยอัน	เบียนเบียด
สนองบาทพระผ่านเฝ้า	เลิศล้ำประมวลา

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2532, น. 171)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คำนวณ บรรยายถึงโครงการช่วยเหลือคนเฒ่าคนแก่มาจากพระราชดำริ อำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

นอกจากนี้ยังมีงานอนุรักษ์	มุ่งพิทักษ์และฟื้นฟูคู่สมัย
ทรัพยากรธรรมชาติจัดรักษไว้	ด้วยสายใย “มูลนิธิชัยพัฒนา”
“โครงการช่วยเหลือคนเฒ่า”	ปรากฏศักดิ์พระจอมจักรทรงมุ่งมาดปรารถนา
ให้ถิ่นช่วยเหลือคนดงดงมาตา	สุดสง่าเรื่องลออศรี “บ่อพลอย”
เขตเมือง “กาญจนบุรี” ที่ไพศาล	พระราชทานแนวสังคมสันปมด้อย
จัดระเบียบชุมชนพื้นดงดอย	รวมรูปรอยรวมพลังรวมสังคม
จากมวลราษฎรจัดกระจายในป่าเขา	ได้โปรดเกล้าฯ อนุเคราะห์ตามเหมาะสม
สู่ระบบครบวิถีที่รื่นรมย์	ชื่นชมสังคมใหม่สนใจปอง
พร้อมที่ทางสร้างชายคาบ้านอาศัย	พร้อมปัจจัยไฟฟ้าหาสนอง
พร้อมแหล่งน้ำทำกินคู่ถิ่นทอง	พร้อมแนวของการพัฒนาอาชีพชน
จัดสาธารณูปโภคเหมือนโลกใหม่	ทันสมัยเพื่อชีวิตสมัยพัฒนา
วัดโรงเรียนโรงพยาบาลประสานดล	ทุกแห่งหนพร้อมเสริมสร้างทางชีวิต
“ช่วยเหลือคน” สดสวยด้วยสีสัน	พระทรงธรรมเลิศราชวังสฤษฎ์
เนื่องจากพระราชดำรินิรมิต	จึงวิจิตรภาพประเสริฐเลอเลิศลักษณ์

(ณรงค์ อัมเียน, 2539, น. 350)

และวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องลิลิตโครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพลมหาราช
เสวยสิริราชสมบัติครบ 50 ปี มีเนื้อหากล่าวถึงโครงการพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ ความเป็นมาว่า

หมายเมื่อแปรราชฐาน	เริ่มโครงการพัฒนา	
ในบรมราชานุเคราะห์	ปีเหมาะคือสองพัน	ห้าร้อยสรรพสืบเฝ้า
เจ้าภิระเดชขนิ	ศรีจักรีบรมวง	ศานวงศ์ช่วยงาน
ธ บรรหารตระกูล	จัดอุปโภคบริโภค	ผู้เป็นโรครักษา
เยียวยาเอาใจใส่	แนะนำไร่นาพื้น	โดยเตรียมดินปลูกผัก
พืชหลักพืชเมืองหนาว	ชาวเขาเผ่าต่างต่าง	สร้างเคราะห์เหมาะเหลือแสน
แทนปลูกผืนแต่เดิม	เสริมเลี้ยงสัตว์แพะแกะ	ทางการแนะนำหมู
ดูเหมาะกับการเกษตร	เหตุเพราะทรงดำริ	ตรึอบรมหมู่เหล่า
เผ่าอีกออูเซอ	เจอแม่วะเหยิงลือชอ	ขอมหาวิทยาลัย
อาศัยเชียงใหม่จัด	เพราะสันติทางด้านเกษตร	ทุกประเทศสรรเสริญ
เียนยอพระราชกิจ	สุขชีวิตชาวเขา	บรรเทาความทุกข์เข็ญ
เียนศิริประสา	หาไหนจักเปรียบได้	คุณ ธ ดุจชนกไชย์
แซ่ซ้องทั่วกัน		

(สุนีย์ ปิยะเกตุ, 2539, น. 7)

วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน กล่าวถึงโครงการพระราชดำริไว้เพียงสังเขป กล่าวถึงเพียงชื่อ
โครงการพระราชดำริและระบุจำนวนโครงการพระราชดำริ ดังเรื่องทวยราษฎร์รักบาทมัย ยิ่งด้วย
พิตรรงค์ กล่าวไว้ว่า

กว่าสี่พันโครงการทรงก่อเกิด	พระกรณียกิจเพื่อผดุงหล้า
พระพ่อเจ้าครองทศธรรมล้ำบุญญา	เจ็ดสิบปีงามสง่าเลิศบารมี

(สุภาณี พัดทอง, 2560, น. 51)

เรื่องมงกุฎฟ้า กล่าวถึงชื่อโครงการพระราชดำริและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยสังเขป ดังนี้

ที่วิบากยากแค้นในแดนถิ่น	ที่แก่งดินลึกลับน้ำทวนย่ำแฉลง
ที่พอเพียงเลี้ยงชีพในริบแล้ง	ที่ลงแรงปลูกข้าวไร่ราววัง
ที่แก้มลิงหญ้าแฝกพอแทรกบอ	ที่ข้าชอกพอเชื่อมจนเลื่อมหลั่ง
ที่รอยยับพอเย็บลบเลือนปลั่ง	ที่กระชังพอกระชับมือจับมือ

(อัญชมา อนงคณะตระกูล, 2560, น. 158)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทวรรณกรรมร้อยแก้ว ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย หนังสือ
นิทานภาพและหนังสือการ์ตูน และวรรณกรรมบทเพลง มีเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการพระราชดำริ

แต่มักจะกล่าวถึงเพียงโครงการใดโครงการหนึ่ง และบรรยายไว้เพียงพอให้เข้าใจหรือบรรยายไว้เพียงสั้น ๆ โดยโครงการพระราชดำริที่กล่าวถึงอย่างสม่ำเสมอ คือ โครงการพระราชดำริฝนหลวง ดังที่นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ (2553) ของกฤษณา อโศกสิน กล่าวถึงโครงการพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ และ นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ กล่าวถึงโครงการพระราชดำริฝนหลวง ดังตัวอย่างจากนวนิยายเรื่องในม่านเมฆ มีเนื้อหากล่าวถึงโครงการพระราชดำริฝนหลวง ไว้ว่า

ตามคำพูดของเขา เครื่องบินลำแรกจะโปรยสารเคมีเพื่อกระตุ้นมวลอากาศให้ลอยตัวสูงขึ้นสู่เบื้องบนให้เกิดกระบวนการชักนำความชื้นเข้าสู่ระบบการเกิดเมฆ จากนั้นเมื่อเมฆเริ่มมีการก่อตัว และเจริญเติบโตทางตั้งจะใช้สารเคมีที่ไปปฏิบัติการคายความร้อนโปรยเข้าสู่ก้อนเมฆเพื่อกระตุ้นให้เกิดกลุ่มแกนร่วมในบริเวณปฏิบัติการ สำหรับใช้เป็นศูนย์กลางที่จะสร้างกลุ่มเมฆฝน

จากนั้นเมื่อเมฆกำลังเจริญเติบโต เครื่องบินลำต่อมาจะโปรยสารเคมีเพื่อเพิ่มพลังงาน หรือที่เรียกว่า “ เลี้ยงให้อ้วน ” แล้วทิ้งเวลาเอาไว้ รอให้กลุ่มเมฆฝนมีความหนาแน่นมากพอที่จะสามารถตกเป็นฝนได้ ก็จะถึงขั้นตอนของการโปรยสารเคมีอีกชนิดเพื่อ “ ใจมดี ” ให้เมฆเหล่านั้นตกลงมาเป็นฝน

(ร่มแก้ว, 2554, น. 127-128)

หนังสือนิทานภาพเรื่องเมฆน้อยของพระราชชา (2555) ของ เกริก ยุ้นพันธ์ กล่าวถึงโครงการพระราชดำริฝนหลวง เรื่องแผนของพ่อ (2564) ของ น้องพี กล่าวถึงโครงการพระราชดำริแก้มลิง เรื่องหยาดฝนของพ่อ (2564) ของ น้องพี กล่าวถึงโครงการพระราชดำริฝนหลวง เรื่องบ้านพอเพียง (2564) ของไฟโรจน์ คงเกิด กล่าวถึงโครงการพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่

หนังสือนิทานภาพและวรรณกรรมบทเพลง มักมีเนื้อหากล่าวถึงโครงการพระราชดำริโดยอธิบายไว้เพียงสั้น ๆ กล่าวถึงชื่อโครงการพระราชดำริและความเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ เนื่องจากเนื้อหาของหนังสือนิทานภาพและวรรณกรรมบทเพลงมีขนาดสั้น ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่องฉันรักในหลวง บรรยายไว้ว่า

ความรักของในหลวงอยู่ในสายฝนของพระองค์	โครงการฝนหลวง
ความรักของในหลวง...อยู่ในสายน้ำของพระองค์	ฝายแม่ั่ว
ความรักของในหลวง อยู่ในผืนป่าของพระองค์	โครงการพัฒนาพื้นที่ป่า
ความรักของในหลวง...อยู่ในเมล็ดข้าวของพระองค์	พันธุ์ข้าวพระราชทานวันพืชมงคล
ความรักของในหลวง อยู่ในผืนดินของพระองค์	โครงการที่ดินพระราชทาน

(น้านกฐก, 2559, น. 5-14)

และเพลงเทวดาเดินดิน มีเนื้อหากล่าวถึงโครงการพระราชดำริโดยกล่าวเพียงสั้น ๆ ว่าโครงการพระราชดำรินั้นเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านใด ดังเนื้อความว่า “เทวดาเดินดิน ปัดเป่าทุกข์สิ้นทั่วผืนแผ่นดินไทย เรียกฝนบนฟ้า ข้าวปลาพวงไพร น้ำท่วมหลากไหล เก็บไว้ในแก้มลิง ดินเปรี้ยวดินเค็ม ก็แก้งดินเสียจริง ดินแล้งแห้งทั้ง ต้องชุ่มห่มน”

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรับเปลี่ยนเนื้อหาส่วนพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ โดยบรรยายถึงโครงการพระราชดำรินานัปการ มีลักษณะเป็นการบรรยายถึงโครงการพระราชดำริหลายโครงการในวรรณกรรมทั้งเรื่องซึ่งมีขนาดยาว การบรรยายถึงโครงการพระราชดำริอย่างสังเขป และการบรรยายถึงโครงการพระราชดำริเพียงโครงการใดโครงการหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ การปรับเปลี่ยนเนื้อหาดังกล่าวนี้มีที่มาจากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงในเชิงประจักษ์ที่ประชาชนรับทราบกันโดยทั่วไปอย่างแพร่หลาย ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหาแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต อันเป็นส่วนสำคัญที่แสดงถึงแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้แก่ กษัตริย์นักพัฒนาและจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินได้อย่างชัดเจน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยมีที่มาจากพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้แก่ 1) พระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัว 2) บทบาทของสมเด็จพระราชินี 3) พระอัจฉริยภาพในฐานะศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ และ 4) พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ เนื้อหาดังกล่าวนี้นำมาส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเป็นเรื่องที่มี

ลักษณะเฉพาะตัว มีสีสันและเกิดอรรถรส ตลอดจนการนำเสนอแนวคิดและภาพเสนอของ พระมหากษัตริย์อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9

4.5 พลวัตในมิติภาษาวรรณศิลป์

ภาษาวรรณศิลป์เป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมทุกประเภท วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ คือ มุ่งแสดงให้เห็นถึงพระเกียรติคุณของ พระมหากษัตริย์ กวีจึงให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์เป็นพิเศษเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังกล่าว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในแต่ละสมัยของไทยล้วนอุดมด้วยภาษาวรรณศิลป์อันปราณีตงดงาม โดยมีทั้งการสืบทอดภาษาวรรณศิลป์ในการแต่งมาจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นมาก่อนหน้าและกวียังได้สร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ขึ้นใหม่อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวกวีเอง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในมิติของการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่น่าสนใจ คือ กวีให้ความสำคัญในการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่แปลกใหม่ มีลักษณะเฉพาะ และแตกต่างไปจากที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ได้แก่ การสรรคำ การใช้ความเปรียบ และการอ้างอิง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.5.1 การสรรคำ การสรรคำ คือ การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับความหมาย บริบท เนื้อความ ตัวละคร และอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารมายังผู้อ่าน เช่น เลือกสรรคำที่มีศักดิ์สูง สร้างลีลาที่งามตระการ เลือกสรรคำที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง การสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้าง การสรรคำจึงมีลักษณะหลากหลายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกวีหรือผู้แต่ง (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 13-14 และ ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549, น. 24) ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้เลือกสรรคำในการแต่งที่แตกต่างไปจากในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ได้แก่ การใช้คำเรียกพระนาม การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ และการใช้คำภาษาถิ่น ดังนี้

1) การใช้คำเรียกพระนาม การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เป็นคำที่ใช้แทนพระมหากษัตริย์แทนที่จะกล่าวถึงพระนามโดยตรง ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัย พบว่า การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์แสดงถึงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน เช่น ศิลจารึกหลักที่ 1 ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหง ใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อขุน” (2548, น. 40) นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ที่แสดงถึงผู้เป็นใหญ่ ดังในศิลปจารึกหลักที่ 3 ศิลจารึกนครชุม เรียกพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ว่า “ขุน” (2548, น. 68) และในศิลปจารึกนครชุมนี้ ยังเรียกพระมหากษัตริย์ว่า “ท้าว” “พระยา” และ “ท้าวพระยา” (2548, น. 59) หมายถึง

ผู้เป็นใหญ่ กษัตริย์ หรือพระเจ้าแผ่นดิน จึงเห็นได้ว่า คำเรียกพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยนั้นมีความสัมพันธ์กับการปกครองบ้านเมือง จากเดิมที่สังคมมีขนาดเล็ก ผู้ปกครอง ดูแลประชาชนได้อย่างใกล้ชิดพัฒนาเป็นสังคมที่ขยายใหญ่มากขึ้น ความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนลดลง และเริ่มรับคติเทวราชาจากอินเดีย ทำให้สถานะพระมหากษัตริย์สูงส่งขึ้น คำเรียกพระมหากษัตริย์จึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอยุธยา พบว่า เรื่องลิลิตยวนพ่าย กวีใช้คำเรียกเพื่อสื่อถึงพระคุณสมบัติและหน้าที่ต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การใช้คำเรียกเพื่อบ่งบอกหน้าที่ในการรบ เพื่อบ่งบอกหน้าที่ที่เป็นประมุขของของกลุ่มชน เพื่อบ่งบอกหน้าที่เป็นผู้รักษาและปฏิบัติธรรม บ่งบอกการเป็นผู้คุ้มครองแผ่นดิน เป็นผู้มีบุญบารมี เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นตัวแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้นกำเนิดของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ที่ยิ่งใหญ่ และเพื่อแสดงถึงพระราชทรัพย์ เช่น คำเรียกสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า ธรรมิศร สมภาร สรรเพชญ จักริ (อัศวิทย์ เรื่องรอง, 2542, น. 42-48)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ยังคงสืบทอดการใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์มาจากสมัยอยุธยา โดยเป็นคำเรียกพระนามที่แสดงถึงสถานะการเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นใหญ่ในแผ่นดิน เช่น เรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า เจ้าหล้าดลิกไท้ (พระชำนาญ, 2546, น. 55) โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ว่า พระบาทเจ้าจอมกษัตริย์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511, น. 28) คำเรียกพระนามที่แสดงถึงพระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่มีพระบรมเดชานุภาพ มีพระเกียรติ มีปัญญาและมีบุญญาบารมี เช่น โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ใช้คำเรียกพระนามว่า ท้าวทินกร (พระชำนาญ, 2546, น. 51) โคลงยอพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้คำเรียกพระนามว่า เจ้าจอมไกร (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511, น. 52) เรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ ใช้คำเรียกพระนามว่า พระเดชอดิศร (คุณพุ่ม, 2566) นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้คำเรียกพระนามที่แสดงถึงสถานะภาพการเป็นเทวราชา ธรรมราชา พุทธราชา และพระจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์ เช่น โคลงดั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้คำเรียกพระนามว่า พระพ่อพิชฌ (พระยาตรัง, 2512, น. 69) และพระจอมจักรพรรดิ (พระยาตรัง, 2512, น. 53) เรื่องเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้คำเรียกพระนามว่า พระพงศ์โพธิ์ศัตว์ และธรรมิกราชบพิตรอดิศร (คุณพุ่ม, 2566)

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กวีได้เลือกสรรใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจาก

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามของพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่สัมพันธ์กับพระราชจริยวัตร พระราชประวัติ และ พระอัจฉริยภาพ ได้แก่ คำเรียกพระนามว่า “พ่อหลวง” คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาล คำเรียกพระนามด้วยพระสมัญญาและพระเกียรติคุณ และคำเรียกพระนามว่า “พลังแห่งแผ่นดิน” ดังนี้

1.1) คำเรียกพระนามว่า “พ่อหลวง” วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต กวีใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อ” ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เรียกพระนามพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อขุน” ดังเนื้อความว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” (2548, น. 40)

การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนอกจากนิยมใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อ” อย่างสม่ำเสมอแล้ว การใช้คำเรียกพระนามที่แตกต่างออกไปจากที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ได้แก่ การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ว่า “พ่อหลวง” ซึ่งเป็นคำที่ชาวไทยภูเขาในภาคเหนือใช้เรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 สื่อความหมายว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นกษัตริย์ที่เปรียบเสมือนพ่อ การใช้คำเรียกพระนามดังกล่าวนี้เนื่องมาจากพระราชกรณียกิจในการดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวเขาอย่างใกล้ชิด ทรงติดตามและดูแลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ด้วยความห่วงใย จนสามารถพลิกชีวิตของประชาชนให้อยู่ดีกินดีได้ อีกทั้งยังทรงมีพระราชจริยวัตรที่ไม่ถือพระองค์ขณะเสด็จเยี่ยมชาวเขา ทรงให้ความใกล้ชิดและเป็นกันเอง สะท้อนให้เห็นว่า ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีลักษณะของความเป็นพ่อผู้ดูแลลูกด้วยความอาทรและเปี่ยมด้วยพระเมตตา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้แต่งมักใช้คำเรียกพระนามว่า “พ่อหลวง” อย่างสม่ำเสมอและยังใช้คำเรียกพระนามที่สื่อความหมายว่าทรงเป็นพ่อในทำนองเดียวกันนี้ ได้แก่ เจ้าพ่อหลวง พระพ่อหลวง พ่อฟ้าหลวง และพ่อหลวงภูมิพล การใช้คำเรียกพระนามว่าพ่อหลวงอย่างแพร่หลายเช่นนี้ เป็นการสรรคำที่แปลกใหม่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ได้ขับเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนอย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุดี ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวง เจ้าพ่อหลวง และพระพ่อหลวง ดังนี้

ตามรอยเท้าพ่อหลวงของปวงราษฎร์

รอยพระบาทดับทุกข์ดับขุกเข็ญ

พระเสด็จฯ แดนใดไร้ลำเค็ญ

เปรียบพระเช่นชาวลก้องส้องชีวา

(ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ และฐะปะนีย์ นาครทรรพ,

2532, น. 137)

ราวสองเดือนเสด็จยัง	เวียงเหนือ
ชาวป่าชาวเมืองเหลือ	อุ้นเกล้า
บารมีพระจุนเจือ	ปกแผ่ ทั่วเฮย
เจ้าพ่อหลวงพ่อเจ้า	จิตซึ่งรักดี

(อำพล สุวรรณธาดา, 2532, น. 121)

พระพ่อหลวงชาติฉัตรแก้ว	นมมราชแพรวเพ็ญบุญ
ชั่วฟ้าดินเดโชดลย์	ลูกเทิดลูกทุนทุกชาติเอย

(ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2532, น. 265)

เรื่อง 70 สัมผัสจรรณลงรัชธรรมราชา ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อฟ้าหลวง ดังนี้

อยู่ม่วนกินหวาน เขยบานทั่วหน้า	ไคว่แคว้นล้านนา แนนนิค
ชุ่มเนื้อเย็นใจ ไชยพรทั่วทิศ	สถิตคูห้อง ใจเจิม
เจ็ดสิบขวบครบ ครองราชย์เฉลิม	ถวายบุญเต็ม พ่อฟ้าหลวงเจ้า
เจ็ดสิบขวบครบ นบเกล้าเฉลิม	ถวายบุญเต็ม พ่อฟ้าหลวงข้า

(วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2559, น. 133)

และวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวงภูมิพล ดังนี้

คือบุญพสกไทยทั่วหล้า	มีองค์ราชา
นามว่าพ่อหลวงภูมิพล	

(ธนานพ จันทร์แจ่ม, 2560, น. 34)

การใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวง ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภท ร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลงอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นคำสั้นและเรียบง่าย จึงเหมาะสมกับ รูปแบบของวรรณกรรมร่วมสมัยและวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน อีกทั้งเป็นคำเรียกที่ผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนเข้าใจความหมายร่วมกันได้ทั่วไปว่าหมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แม้เป็นคำเรียกพระนามที่ชาวเขาใช้เรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมาก่อนก็ตาม เนื่องจากการใช้คำเรียกพระนามดังกล่าวนี้อย่างแพร่หลาย จนรับรู้และเข้าใจได้โดยทั่วไป ดังใน นวนิยายเฉลิมพระเกียรติหลายเรื่องผู้แต่งใช้คำเรียกว่า พ่อหลวง ได้แก่ เรื่องแสงดาวกลางใจ (รินทร์ ลักษ, 2554, น. 45) เรื่องใต้ร่มใบกัที้ (ชมจันทร์, 2554, น. 8, 115, และ 324) เรื่องในร่มเงารัก (พูโหม, 2557, น. 31 และ 205) เรื่องเพลงรักรอยฝัน (เดชิตา, 2557, น. 324) และเรื่องรอยรักในดวงใจ (รมย์นลิน, 2557, น. 212) ดังตัวอย่างในนวนิยายเรื่องรอยรักในดวงใจ ผู้แต่งบรรยายถึง

พระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวง ดังเนื้อความ

ภายในโรงงานหลวงแห่งนี้ภาพพลอยแทบไม่อยากจะเชื่อสายตาว่าจะได้พบสถานือนามัยพระราชทาน ผลพวงจากน้ำพระราชหฤทัยของ “พ่อหลวง” ที่มีต่อพสกนิกรที่อยู่ห่างไกลซ่อนตัวอยู่อย่างเงียบ ๆ

(เดซีตา, 2557, น. 324)

และนวนิยายเรื่องแสงดาวกลางใจ ในคำพูดของตัวละคร “นับดาว” ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องใช้คำเรียกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วยภาษาถิ่นเหนือว่า ป้อหลวง หมายถึง พ่อหลวง ดังนี้

หมู่เฮาโชคดียิ่ง ๆ ที่ได้เกิดมาเป็นลูกของ ป้อหลวง พระองค์ทรงเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ห่วงใยในทุกข์สุขของราษฎร

(รินทร์ลภัส, 2554, น. 45)

หนังสือนิทานภาพเรื่องในหลวงของเรา ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวง ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องที่กำลังกล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมชาวไทยภูเขาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังนี้

จนเมื่อพ่อหลวงเสด็จฯ มาเยี่ยม ท่านทรงแนะนำให้เราลองปลูกพืชอื่นแทนปลูกฝิ่น ที่นี้จึงเป็นต้นกำเนิดของ “โครงการหลวง”

(กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์แอปปีคิดส์, 2559, น. 20)

หนังสือการ์ตูนเรื่องชายหัวเราะ ฉบับคิดถึงพระราช ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่าพ่อหลวง ซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาที่กำลังกล่าวถึงชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่เดินทางมาสักการะพระบรมศพ ดังนี้

ในช่วงปีที่ผ่านมา...กลุ่มชาติพันธุ์เผ่าต่าง ๆ ได้เข้ามาถวายสักการะพระบรมศพ พ่อหลวงด้วยดวงใจที่เปี่ยมล้น สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้...

(บันลือ อุตสาหจิต, 2560, น. 56)

และวรรณกรรมบทเพลง ใช้คำเรียกพระนามว่าพ่อหลวง ดังเพลงให้พ่อทั้งชีวิต ดังเนื้อความว่า

สุขหรือทุกข์พ่อหลวงไม่เคยจะทอดทิ้งเรา เป็นร่มเงาให้ชาวไทยทุกคน
ได้อยู่ดี เราควรจะหยุดคิด แล้วหันมาทำความดี เพื่อให้พ่อหลวงสบายใจ
และเพลงภูมิแผ่นดินนวมินทร์มหาราชา ดังนี้

บุญของแผ่นดินไทย พ่อหลวงบันดาลให้ ที่ในยังงามมีข้าว น้ำรินดินดี
ใครเล่า ทุกข์ใดเห็นไปบรรเทาด้วยพระบาทเกื้อบศตวรรษ

เห็นได้ว่า การใช้คำเรียกพระนามว่า พ่อหลวง ในตัวอย่างข้างต้น ให้ความหมายเทียบเท่ากับ คำเรียกพระนามว่า พ่อ หรือ พ่อแห่งแผ่นดิน ซึ่งเป็นคำเรียกพระนามที่นิยมใช้เรียกพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ที่มุ่งแสดงถึงความรัก ความเมตตา ความอาทร และการดูแลประชาชนด้วยความเอาใจใส่ อย่างใกล้ชิดดังพ่อที่ดูแลลูกของพระมหากษัตริย์ สังเกตได้จากเนื้อความที่ว่า “สุขหรือทุกข์พ่อหลวง ไม่เคยจะทอดทิ้งเรา” และ “ทุกข์ใดเห็นไปบรรเทา ด้วยพระบาทเกื้อบศตวรรษ”

1.2) คำเรียกพระนามที่ระบุดำรงรัชกาล การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยการระบุดำรงรัชกาลมักไม่นิยมใช้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีตของไทยอย่างแพร่หลาย ดังพบว่าในเรื่องสามกรุง ผู้แต่งใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ด้วยการระบุดำรงรัชกาล ดังเนื้อความ ดังนี้

จนเบญจมาราชาเจ้า	จอมธรา
บันลุพระชนมา	ยุแล้ว
จึงภูธรสุภา	ระรัฐ
เป็นราชทรงราชย์แล้ว	เกียรติกล้าสากลย์
	(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 253)
รัชกาลที่ 5 เบิกปัญหา	มาแฮ
ว่าประชาธิปไตย	แปลกก็
จักควรด่วนฐานา	แน่น
ฤจะช้า ๆ ชี้	ชักให้ไทยเห็น
	(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 261)

ในรัชกาลที่หก ยกการโลกขึ้นخان เหตุการณ์น่าสังเกต หลายประเทศ ยุโรป ลัทธิอาณานิคม นำหัว

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 271)

แม้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยพบว่าผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยการระบุดำรงรัชกาล แต่ปรากฏไม่มากและยังไม่ได้ได้รับความนิยม ดังตัวอย่างในเรื่องสามกรุงข้างต้น ทั้งนี้ สังเกตได้ว่า การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยการระบุดำรงรัชกาลเริ่มเกิดขึ้นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งก่อนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพียงระยะเวลาไม่นาน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนคำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ โดยผู้แต่งนิยมใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ด้วยการระบุลำดับรัชกาล คือ รัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน และปรากฏการใช้คำเรียกเช่นนี้อย่างแพร่หลาย คำเรียกพระนามลักษณะนี้ ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามอย่างตรงไปตรงมาว่า รัชกาลที่ 9 คำเรียกพระนามที่ระบุพระนามจริงหรือพระบรมราชจักรีวงศ์กับลำดับรัชกาล และคำเรียกพระนามซึ่งเป็นคำภาษาบาลีที่มีความหมายว่ารัชกาลที่ 9

คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาลที่ 9 อย่างตรงไปตรงมา ได้แก่ คำเรียกพระนามว่า รัชกาลที่ 9 ร.9 รัชที่เก้า ในหลวงที่เก้า องค์เก้าแก้ว ไ้ที่ 9 พระบาทไ้ที่ 9 พระจอมไทยที่เก้า พระมหากษัตริย์เจ้าที่เก้า พระปรมินทรภูบาลที่เก้า ดังตัวอย่าง

เรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันท์ ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า “ในหลวงที่ 9” ดังนี้

ในหลวงที่เก้า	เป็นเจ้าผองไทย
ทรงมอการณไกล	ด้วยปรีชาญาณ
ส่งเสริมการศึกษา	วิชาเชี่ยวชาญ
ทั่วไทยไพศาล	มีผลดลมา

(พระปรีชญา อภิวิโส, 2540, น. 111)

วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่อง 89 พรรษาภูมิพลแห่งแผ่นดิน ใช้คำเรียกพระนามว่า “รัชกาลที่ 9” และ “ร.9” ดังนี้

“อุณนวุติวิสส” ถ้วน	ชนมวาร
เอกกษัตริย์รัชกาล	ที่เก้า
ครองราชย์ “เจ็ดสิบวสานต์”	ผ่านพิภพเฮย
ทวยเทพสุหรัยเฝ้า	ทิพย์ร้อยถวายพรฯ

(อร่าม อินพุ่ม, 2560, น. 229)

ฝน ร้อน หนาว ต้องสู้	ฤดูรู้จะไม่หลง
ก้าวเดินไม่ล้มลง	ร.๑ คงแบบนิรันดร์

(ศุภชาติ เสถียรธนาสาร, 2560, น. 187)

วรรณกรรมโศกาลัยเรื่องร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากษัตริย์คุณ ใช้คำเรียกพระนามว่า “พระมหากษัตริย์เจ้าที่เก้า” ดังนี้

ทองที่ปิดแต่ละแผ่นละแผ่นทาบ	ย่อมวาวงามมาบสู่วันหน้า
ขอถวายเป็นราชบูชา	พระมหากษัตริย์เจ้าที่เก้าเอย

(ชัชพล ไชยพร, 2560, น. 25)

คำเรียกพระนามที่ระบุพระนามจริงหรือพระบรมราชจักรีวงศ์กับลำดับรัชกาล ได้แก่ ภูมิพลที่เก้า องค์จักรีที่เก้า และจักรีราชที่เก้า ดังตัวอย่างในเรื่องลิลิตอัครศิลปิน ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามด้วยพระนามจริงกับลำดับรัชกาลว่า “ภูมิพลที่เก้า” ดังนี้

“ภูมิพล” ที่เก้า	กษัตรา
สมพระราชสมัญญา	แช่ซ้อง
คติมหาราช	แห่งโลก
พระเกียรติกำจายก้อง	ครบด้านดนตรี

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2539, น. 160)

ส่วนเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามด้วยพระบรมราชจักรีวงศ์กับลำดับรัชกาลว่า “องค์จักรีที่เก้า” และ “จักรีราชที่เก้า” ดังนี้

แผ่นไผ่เพียงสุพรรณ สร้างสรรค์สืบประโยชน์ นิโรททุกสถาน เพียง
อย่าผลาญเผาป่า เพียงอย่าล่าสรรพสัตว์ ดำรัสพระผ่านเฝ้า *องค์จักรีที่เก้า* ร่วม
แก้วกลางขวัญ

(ดุสิต คร่ำสุข, 2549, น. 213)

ปลูกป่าไม่ต้องปลูก	ทางที่ถูกกล่าวไว้
ปล่อยป่าทิ้งเอาไว้	ผ่านห้าปีฝน
เกิดพืชพันธุ์พุกา	เกิดขึ้นมาพร้อม
การปรับสภาพแวดล้อม	เลิศล้ำนำผล
กลยุทธ์พระภูวนาถ	<i>จักรีราชที่เก้า</i>
ประหยัดย่างวางเค้า	ประโยชน์คุ้มคื่นสนอง

(ดุสิต คร่ำสุข, 2549, น. 216)

คำเรียกพระนามซึ่งเป็นคำภาษาบาลีที่มีความหมายว่ารัชกาลที่ 9 ได้แก่ นวมะนาถ รัชกาล
นวมินทราธิราช นวมราช จักรีนวมราช นวมราช นวมราช เนาว์มีรัชราชัน พระนวมราชา นวมรัชช
นวมราชจักรี นวรัช นวมรัช นวมรัช ดังตัวอย่าง

เรื่องนวมราชสดุดี ใช้คำเรียกพระนามว่า “พระนวมราชา” หมายถึง พระราชาลำดับที่ 9 ดังนี้

ด้วยมหาบารมีที่ปกเศศ	งานพิเศษสัมฤทธิ์พิสิทธิ์สุนทร
<i>พระนวมราช</i> ทรงการณย์	สนับสนุนวินิจฉัยพิจารณา

(วนิดา สติตานนท์, 2531, น. 126)

เรื่องร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะ ใช้คำเรียกพระนามว่า “นวมราช” ดังนี้

เมืองไทยสมัย <i>นวมราช</i>	ยลสวयประดุกพิมาน

ปราสาทและวัดศุภสคราญ

ฉลุเลิศสลักลาย

(วรโพธิ์ ศรีศิริ, 2542, น. 189)

วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอนเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ใช้คำเรียกพระนามว่า “นวมรัช” หมายถึง รัชกาลที่ 9 ดังนี้

ศรีสมัยสมิทธิล้ำ	เรื่องวิรุฬห์
พสกสุขเพราะร่มบุญ	บาทเปื้อง
“นวมรัช” อุดลย์	ดลเด่น สยามนา
พระราชกิจรุ่งเรือง	ราษฎร์ล้วนภริมย์เกษมฯ

(อร่าม อินพุ่ม, 2560, น. 229)

นอกจากผู้แต่งได้สร้างสรรค์คำเรียกพระนามที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์แล้ว ในคำเรียกพระนามที่มีการระบุลำดับรัชกาลนี้ ผู้แต่งยังได้สร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์เพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือ มิเพียงใช้คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาลที่ 9 อย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ยังมีการสร้างสรรค์ คำเรียกพระนามที่ระบุพระนามจริงหรือพระบรมราชจักรีวงศ์กับลำดับรัชกาล และคำเรียกพระนามซึ่งเป็นคำภาษาบาลีที่มีความหมายว่ารัชกาลที่ 9 อีกด้วย ซึ่งทำให้การสื่อความถึงพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 เกิดความหลากหลายยิ่งขึ้น

และในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน พบว่า นอกจากผู้แต่งนิยมใช้คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาลอย่างตรงไปตรงมาว่า “รัชกาลที่ 9” และ “ร.9” แล้ว ยังใช้คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาลร่วมกับคำเรียกพระนามว่า “พ่อหลวง” ซึ่งสามารถสื่อความหมายว่าพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพ่อของประชาชน ดังนี้

หนังสือการ์ตูนเรื่องชายหัวเราะ ฉบับร้อยยี่ของพระราชินี ดังนี้

ขนาดรัชกาลที่ 9 เป็นกษัตริย์ ท่านยังประหยัด หลอดยาสีฟันยังรีดด้วย
แปรง เอายาในหลอดมาใช้ไม่เหลือติดหลอดแม้แต่เม็ดเดียวเลยนะ

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 109)

หนังสือนิทานภาพเรื่องหนูเกิดในรัชกาลที่ 9 มีเนื้อความว่า

“ผมจะน้อมนำคำสอนของพ่อหลวง ร.9 ไปใช้เหมือนกันครับ” ต้นข้าว
และต้นกล้าพูดอย่างภูมิใจ

(กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพัลลภซึ่ง
แอนด์ พรินต์, 2560, น. 26-27)

ส่วนวรรณกรรมบทเพลง ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามที่ระบุลำดับรัชกาล ดังเพลงตราบนานเท่านาน รัชกาลที่ 9 ใช้คำเรียกพระนามว่า “รัชกาลที่ 9” และเพลงเรื่องเล่าของพ่อ ใช้คำเรียกพระนามว่า “ร.9”

1.3) คำเรียกพระนามด้วยพระสมัญญาและพระเกียรติคุณ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตปรากฏการใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยพระสมัญญาของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ แต่ยังไม่ปรากฏเป็นลักษณะที่เด่นชัดและไม่นิยมใช้คำเรียกพระนามลักษณะนี้อย่างแพร่หลาย ดังเช่น เรื่องสามกรุง ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยพระสมัญญาว่า “พระปิยมหาราช” ดังเนื้อความว่า

พระปิยมหาราชเจ้า	ทรงจัด
คลังมหาสมบัติ	แบ่งสร้าง
เป็นทรัพย์ราชการรัฐ	รวมรวบ
รายจ่ายรายรับอ้าง	ออกด้านบาญชี

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 246)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระสมัญญาและพระเกียรติคุณจำนวนมากหลากหลายด้าน ซึ่งสัมพันธ์กับพระอัจฉริยภาพเฉพาะพระองค์และบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย ส่งผลให้การสร้างสรรค์ คำเรียกพระนามด้วยพระราชสมัญญาและพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีลักษณะเฉพาะพระองค์ และมีความหลากหลายยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ด้วยพระราชสมัญญาและพระเกียรติคุณที่ทรงได้รับการถวายจากประชาชนชาวไทย ได้แก่ กษัตริย์เกษตร คีตราชน ครู จอมปราชญ์ พระบิดาแห่งฝนหลวง และอัครศิลปิน ดังตัวอย่าง

เรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า “พระจักรีศรีวัตรกษัตริย์เกษตร” คำเรียกพระนามนี้มีที่มาจากจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพในการพัฒนาเกษตรกรรมให้แก่ประชาชนในประเทศไทย ดังนี้

“พระจักรีศรีนัทรราชย์ไตรภพ”

ทุกปัญหาทรงคลี่คลายสลายลง

ทุกนิเวศน์ทรงริเริ่มทรงเสริมส่ง

ทุกแดนดงทรงสืบสานสร้างบ้านไทย

(ณรงค์ อิมเย็น, 2539, น. 295)

เรื่องร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสวดดีทำนองสรภัญญะ ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า “องค์คีตราชัน” เนื่องมาจากพระอัจฉริยภาพพระราชนิพนธ์เพลง และ “จอมปราชัญ” มีที่มาจากพระสมัญญา “จอมปราชัญแห่งแผ่นดิน” เนื่องจากทรงมีพระอัจฉริยภาพในนาฏศาสตร์ และได้ทรงนำพระอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนปรากฏเป็นที่ประจักษ์ดังนี้

องค์คีตราชัน

ธ ประพันธ์วัลย์กาล

บรรเลง ณ ทางหวาน

มธุรสประพจน์พราว

(สุนทอง แสงสุกใส, 2542, น. 120)

เชิดชุมหัจฉริยจิต

ธ ตริตฤษฎีใหม่

จอมปราชัญวิสิฐจรไกล

ประลุโลกประโลมชม

(ดวงกมล สีสงามสุวรรณ, 2542, น. 149)

เรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ใช้คำเรียกพระนามว่า “ครู” มีที่มาจากพระสมัญญาว่า “ครูแห่งแผ่นดิน” อันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจในการส่งเสริมและพัฒนาศึกษาให้แก่ประชาชน ดังนี้

เติมเต็ม ณ รอยยุคลบาท

มนราษณ์ประพุดติงาม

“ครู” คือ พลังขยสยาม

จิตมั่นกตัญญู

(วิชญ์ พุ่มสว่าง, 2560, น. 177)

ในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่านวนิยาย 1 เรื่องที่ใช้คำเรียกพระนามด้วยพระเกียรติคุณ ได้แก่ นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ ใช้คำเรียกพระนามว่า “พระบิดาแห่งฝนหลวง” ดั่งเนื้อความที่ผู้แต่งบรรยายถึงความรู้สึกของตัวละคร “รวงข้าว” ซึ่งเป็น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องตอนหนึ่งไว้ว่า

ทุกครั้งที่ห่อลมมองเครื่องบินเหล่านั้น ใจจะปนเปไปด้วย

ความรู้สึกสารพัน ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือความปลื้มปิติเมื่อคิดถึงพระบิดาแห่ง

ฝนหลวง

(ร่มแก้ว, 2554, น. 202)

คำเรียกพระนามว่า พระบิดาแห่งฝนหลวง มีที่มาจากพระอัจฉริยภาพในการคิดค้นและพัฒนาฝนหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งให้แก่ราษฎร โดยเมื่อ พ.ศ. 2545 รัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรีให้เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ในฐานะเป็นพระบิดาแห่งฝนหลวง (กรมฝนหลวงและการบินเกษตร, ม.ป.ป.) การใช้คำเรียกพระนามด้วยพระเกียรติคุณดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องในมานเมฆที่มุ่งกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพเรื่องฝนหลวง

เพลงพ่อแห่งแผ่นดิน ใช้คำเรียกพระนามด้วยพระสมัญญาว่า “อัครศิลปิน” เนื่องมาจากพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะนานาแขนง ดังนี้

อัครศิลปิน ครอบครองศาสตร์ครองศิลป์การดนตรี ร้อยกรองบทกวีซึ่งกลม

จึงเห็นได้ว่า คำเรียกพระนามด้วยพระสมัญญาและพระเกียรติคุณซึ่งมีที่มาจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงได้รับการยกย่องจากประชาชนชาวไทย ส่งผลให้การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

1.4) คำเรียกพระนามว่า “พลังแห่งแผ่นดิน” ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่าพลังแห่งแผ่นดิน ซึ่งเป็นความหมายของพระนาม “ภูมิพล” คำเรียกพระนามดังกล่าวนี้ นอกจากแตกต่างไปจากคำเรียกพระนามของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยแล้ว ยังสัมพันธ์กับการประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อประชาชนที่แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพลังแห่งแผ่นดิน ทำให้บ้านเมืองเกิดการพัฒนาและขับเคลื่อนสู่ความเจริญ ดังปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่อง 70 สัมผัสจักรดลองค์ธรรมราชา ดังนี้

บังคมรมบาทเบื้อง	ปรมินทร์ พระเอย
นวราชบารมียืน	ยั่วฟ้า
พระพลังแห่งแผ่นดิน	พะพร่าง
เกษมสุขทุกหย่อมหญ้า	พระเกื้อกรณีย์

(อุปถัมภ์ กองแก้ว จันทรสกุล, 2559, น. 183)

ส่วนวรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน ผู้แต่งใช้คำเรียกพระนามว่า “พลังแห่งแผ่นดิน” ดังเรื่องมงกุฎฟ้า มีเนื้อความว่า

พลังแห่งแผ่นดิน...เสด็จแล้ว	พญาโศกโศกแว่ววิโยคยา
ฟ้าจะมีด ดินจะหม่น ก่นระกำ	ยะเยียบย่ำ ร่ำราว...หนาน้ำตา

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2560, น. 12)

เรื่องร้อยมณีน้าตา มีเนื้อความดังนี้

กรองกวีวิจันเศร้า	โศกฤทัย
วารสืบทามตุลสมัย	เสด็จแคล้ว
ห้าเก้าศกทรงชัย	สวรรัต

พลังแผ่นดินลับแล้ว

แหล่งหล้าจาบัลย์

(นันทา ขุนภักดี, 2560, น. 48)

และเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ใช้คำเรียกพระนามว่า “ภูมิพลังแห่งปถวิ” หมายถึง พลังแห่งแผ่นดิน ดังนี้

ทุกซ์ไทยรวมทุกซ์ทั้ง	ธรรณิน
ทุกซ์เทวษพระจักรินทร์	นิราศแล้ว
ภูมิพลังแห่งปถวิ	คีนส์ พิมานแล
ไอ้พระร่มโพธิ์แก้ว	พสกถ้วนระทมทวิ

(วรวิธ ภัคดิบุรุษ, 2560, น. 167)

เห็นได้ว่า การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีที่มาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระราชอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตร คำเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงมีลักษณะเฉพาะพระองค์ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ อีกทั้ง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีเป็นจำนวนมาก และมีพัฒนาการในช่วงระยะ 70 ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีส่วนเน้นย้ำและขับเคลื่อนการใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ให้มีลักษณะเป็นจารีตนิยมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้

2) การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ คำภาษาต่างประเทศที่มักปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ ภาษาเขมร บาลี และสันสกฤต สำหรับคำภาษาอังกฤษพบว่าได้เริ่มปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งภาษาอังกฤษได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในสมัยนั้น ดังในเรื่องโคลงลิขิตมหามกุฎราชคุณานุสรณ์ ผู้แต่งใช้คำภาษาอังกฤษซึ่งเป็นคำศัพท์เฉพาะทางวิทยาศาสตร์ ดังนี้

ตอนแลติฐีหสิบสอง	องศาของติฐีห้อย
จึงเสด็จไปชม้อยคล้อย	ไคร่ยล

(กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2547, น. 224)

และเรื่องลิลิตเฉลิมพระเกียรติ ผู้แต่งได้นำคำภาษาอังกฤษมาใช้ในการแต่งเพื่อสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังเนื้อความว่า

สรวมโลฟส์ลุตฟุตโลตัส	พริทศธรรมธเรศ
เครตวิศดอมซัดติช	พิชิตประชานารถ
บรมราชกระษัตริเยศ	ถวัลประเทศเสียมภพ
จบโลกฮอนเนอร์ขจร	คลอริอมรมนุษยชน

เปรมกระมลปราโมทย์	สับโปตพระพุทธานัน
ทวยราษฎร์ทรงบำรุง	ผดุงขัตติวงศ์
พงศโนเบลล์เสมอท้าวหน้า	ข้าพระบาทในเดิม
เดิมหม่อมมาตยาใหม่	ให้อยิ่งใหญ่เจริญยศ
ปรากฏเกียรติกำจาย	สุขสบายบริบูรณ์
ภูลพระเดชอยู่เกล้า	ทุกคำเข้าชื่นชม
พระบรมบารมี	ทุกบุรีเวียงราช
ประกาศเกียรติถวายไชย	ในเอมเปรอปรตแยก
อิมเปรกนเบลล์กรุงไกร	เจ้าไวด์เอลพันตา
ไตรครุชาเสวตรฉวี	หัตถินีตรีเปรียบ
เทียบจักรพรรดิราช	คชชาติศิวพงศ์

(เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ อ้างอิงใน ยุพธู แสงทักษิณ, 2537, น. 258-259)

ส่วนเรื่องสามกรุง ผู้แต่งใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในการแต่ง ดังนี้

อันองค์ปฐมราชเจ้า	จักรี
พระชดาบารมี	เลมียดห้อม
คือ แม่น ออฟ เด็สทีนี	แท่น
เด่นระดับมหัทธผลพร้อม	เพริศแพรวแนวเจริญ

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 235)

การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสม่ำเสมอและแพร่หลาย โดยเป็นคำทับศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป ศัพท์เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับสหวิทยาการสมัยใหม่ และคำศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะ การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษแสดงให้เห็นความเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยและเพิ่มอรรถรสในการอ่าน ทั้งยังสัมพันธ์กับภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่ โดยพบว่าการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษนี้ ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่งนับตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลจนถึงช่วงสวรรคต ดังตัวอย่าง

เรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งแต่งตั้งในช่วงต้นรัชกาล ผู้แต่งใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นศัพท์เทคนิคของงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่มีความหมายว่ากษัตริย์พิเศษ การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นกษัตริย์ในบริบทสังคมสมัยใหม่ และทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่ ดังนี้

ไผ่หทัยในศิลปวิจารณ์ ทรงคิดวาดภาพเจดีย์
ภาพเหมือนภาพ*แอ็บสแตร็คชั่น* จิตรกรพากันชื่นชม

(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, 2525,
น. 49)

โลกพร้องพระนามงามยิ่ง ว่า “*ยูนิคิง*” มหาศาล
กษัตริย์พิเศษ” ทรงงาน ทุกด้านเปรี๊ยะปราชญ์กาไกร

(ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, 2525,
น. 49)

เรื่องลิลิตอัครศิลปิน ผู้แต่งใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปและคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับการถ่ายภาพ ดังนี้

กล้องดูเขยไม่ใช่ มากมี
หากพร่องเทคโนโลยี ไม่ต้อง
ติด*แฟลช*ชมดี นับแน่
โดยไม่จำกัดข้อ เกี้ยวแก่เชิงกล

.....
อาจทรงเล่น*เลนส์*เด่นล้ำ ราคา

หากบ่ปรารถนา ไปดัน

เดิมมืออย่างไรมา ก็เล่น

หากแต่ทรงคิดค้น แต่งด้วยปัญญา

.....
จุดหมายมีแน่แท้ บันทึบ

คงบ่ใช่เพียงนึก ถ่ายจำ

*ชัตเตอร์*ก่อนลั่นตริก ตรองแน่

มิใช่เฮฮาซ่า แต่ไร้สาระ

(ถวัลย์ ภาสกรวิทย์, 2542, น. 39-40)

เรื่องนวมินทราธิราชวาทราชสุคติ ผู้แต่งใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษที่เสริมให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระจักรพรรดิราชในบริบทของโลกสมัยใหม่ ดังนี้

พระองค์ทรงชื่อสุจริต ต่อปิยมิตรสนิธิยัง
ต่างแดนแคว้นไกลไปทั้ง เป็น “คิงออฟคิงส์” ยิ่งยง
(นภลัย สุวรรณธาดา, 2560, น. 183)

และวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎรล้วนอาลัย ผู้แต่งใช้คำทับศัพท์ ภาษาอังกฤษในการบรรยายคุณลักษณะของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะใกล้เคียงกับคนทั่วไป ซึ่งได้เสริมให้เห็นถึงแนวคิดเทวดาเดินดินได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังนี้

เป็นกษัตริย์ผู้มี *ศรีเอทิว* เป็นประทีปสว่างล้นนำคำสอน
เป็นครูของแผ่นดินแคว้นนคร เป็นทุกบททุกตอนที่ผ่านมา
(อนุสรณ์ จักรกิตติ์, 2560, น. 220)

การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเพณีวรรณกรรมร้อยแก้ว ลักษณะการใช้ภาษาเช่นนี้ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยที่มุ่งเน้นสื่อสารกับผู้อ่านในบริบทสังคมสมัยใหม่ และทำให้ความเข้มข้นตามขนบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติลดลง ดังในรวมเรื่องสั้นชุดแสงธรรมแห่งศรัทธา มีเนื้อความดังนี้

และในขณะนี้ ฉันก็ได้จัดทำโครงการห้องสมุดชุมชนไปแล้วกว่าสิบ
แห่งแต่พวกท่านรู้ไหมว่า *เดอะ คิง* พระองค์นั้น มีโครงการพระราชดำริ
เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุข แก่ประชาราษฎร์มาแล้วก็พ้นโครงการ
สำหรับ ฉัน *เดอะ คิง* พระองค์นั้น คือ ความหมายของเหตุและผล
ในคำว่า ครองแผ่นดินโดยธรรม อย่างแท้จริง

(พลอยพินแสง, 2558, น. 48)

จากตัวอย่าง การเลือกใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่มีตัวละครเป็นชาวต่างชาติ คือ มิสเตอร์บ๊อบบี้ และการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษปรากฏในคำพูดของตัวละครดังกล่าว คำว่า “*เดอะ คิง*” ได้สื่อถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชแบบใหม่ในสังคมไทยสมัยใหม่ นั่นคือ ทรงเป็นราชาเหนือราชาจากการทรงงานมากเพื่อช่วยเหลือประชาชน แตกต่างไปจากคติพระจักรพรรดิราชตามคติความเชื่อในสังคมไทยที่มีลักษณะของความเป็นอุดมคติสูง การใช้คำทับศัพท์ว่า เดอะ คิง นี้จึงเป็นความจงใจของผู้แต่งที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงความ เป็นกษัตริย์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสามารถสื่อสารแนวคิดดังกล่าวนี้มายังผู้อ่านให้เข้าใจได้ง่าย

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษอย่างสม่ำเสมอ ส่วนมากเป็นคำศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยเพิ่มอรรถรสในการอ่านสำหรับผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี ดังหนังสือนิทานภาพเรื่องหนูเกิดในรัชกาลที่ 9 ใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า ฟาลัว และ รีไซเคิล ดังนี้

เรือใบวนกลับ พระองค์ท่านตรัส กติกาบอกไว้

ฟาลัวเสียแล้วเรา หากใครรู้เข้า ตาหนีเอาได้

รู้ชอบในตน ชื้อสัจย์ เหลือล้น มันคงจริงใจ

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 7)

ธ ทรงประหยัด รีไซเคิลเด่นชัด นำกลับมาใช้

ดินสอสั้นกุด ใช้ไปให้สุด ต่อต้านยาวช่วยได้

ยาสีฟันบวบี้ หลอดแบนอย่างนี้ ยังเหลืออยู่ไหม

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2560, น. 12)

หนังสือการ์ตูนเรื่องขายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี ใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า ซูเปอร์โค๊ช ดังนี้

ผู้ชายในรูปคงเป็นซูเปอร์โค๊ชให้กับนักกีฬาประเทศไทยทุกคนเลยนะ

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 7)

3) การใช้คำภาษาถิ่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตไม่ปรากฏการใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่าผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งอย่างแพร่หลายเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้อ่าน การใช้คำภาษาถิ่นยังสัมพันธ์กับรูปแบบคำประพันธ์และผู้แต่ง อีกทั้งช่วยสร้างอรรถรสในการอ่านให้แก่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบาง ประเภท จึงเห็นได้ว่า แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจะใช้คำที่มีความหยาบหรืออาจตามลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต แต่ยังคงได้มีการเลือกสรรคำภาษาถิ่นที่มีความเรียบง่ายมาใช้ในการแต่ง ได้แก่ ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นใต้ การสรรคำภาษาถิ่นในการแต่งดังกล่าวนี้สื่อถึงองค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงดูแลประชาชนทั่วทุกภาคในประเทศไทย จึงก่อให้เกิดความซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณ นำมาสู่การถ่ายทอดเรื่องราวระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์ด้วยคำภาษาถิ่นต่าง ๆ ดังวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนามราชสดุดี ผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นอีสาน คือ คำว่า “เ็น” หมายถึง เรียก ดังนี้

เกิดแหล่งน้ำจำเริญ มอญดูผลิตเพลิน
จึงเ็นอ่างเก็บน้ำใช้

(สมจิตร เชื้อหอม, 2531, น. 247)

เรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นเหนือและภาษาถิ่นอีสานในการแต่ง
ดังนี้

คำพ่อสอนไว้ ลูกได้จื้อจำ น้อมเป็นแนวนำ ดำเนินใจไว้
อยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงตัวสืบไส้ จักอยู่ยืนไป ชั่วฟ้า
อยู่กินพอตัว บ่มว่ป่นว้า กลายเป็นผีบ้า เมาเงิน
หื้อรู้จักทุกข์ บ่เมาสุขเส้น ฟุ้งเพ้อผลิตเพลิน อาจพลั้งพลาดได้
(เจริญ มาลาโรจน์, 2560, น. 80)

สองบาทาทองใต้ เสด็จไปบ่มีปล่อย
พระเสโทไหลหลังย้อย เกิดเป็นข้าวและปลา
ยามใดในแหล่งหล้า เชนชาดชลธี
พระภูมิให้ฝนหลวง หลั่งลงบรรเทาแล้ง
บ่อนใดเคยเหยแห้ง ช่นานวันเขียวช่อ
พระพ่อทรงห้อยคัม ถนอมค้ำให้อยู่เย็น
(ฉวีวรรณ พันธุ, 2560, น. 81)

สังเกตได้ว่า การใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งสัมพันธ์กับกวีผู้ประพันธ์ในฐานะที่เป็นศิลปิน
พื้นบ้านและมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังที่เจริญ มาลาโรจน์ เป็นศิลปิน
ชาวเหนือ และฉวีวรรณ พันธุ เป็นศิลปินชาวอีสาน การใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติจึงเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกผ่านมุมมองของกวีในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนใน
ท้องถิ่นต่าง ๆ

ในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน พบว่ามีการใช้คำภาษาถิ่นอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยสร้าง
อารมณ์สให้แกผู้อ่าน ทำให้เรื่องน่าสนใจ และสื่อสารกับผู้อ่านได้ง่ายขึ้น โดยเนื้อความบางตอนของ
หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนไม่ใช้คำราชาศัพท์ แต่ใช้ภาษาทั่วไป การใช้คำภาษาถิ่นในตอนนี้
จึงเหมาะสมกับเนื้อความและสื่อสารมายังผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ดังหนังสือการ์ตูนเรื่องการ์ตูนเทิดไท้องค์
ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน มีบทสนทนาของตัวละคร ดังนี้

คำหล้า ชี้ข่าวดีมาบอกเน้อ
ข่าวดีอันหยั่งละ
พระราชินีได้ลูกสาวคนแรกแล้ว
จริงเระอะ

พระองค์ท่านกลับมาเมืองไทยแล้วรี

ยังดอก! ทั้งสองพระองค์ยังอยู่ประเทศนอกอยู่เลย

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 93)

นอกจากนี้ ในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติยังพบว่า นวนิยายบางเรื่องใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งด้วย ได้แก่ นวนิยายเรื่องแสงดาวกลางใจ ที่ผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นเหนือ โดยการใช้คำภาษาถิ่นเหนือในการแต่งนี้สอดคล้องกับฉากของเรื่องซึ่งเป็นพื้นที่ในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และผู้แต่งไม่ได้ใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งทั้งเรื่อง แต่มักจะปรากฏในคำพูดของตัวละครบ่อยครั้งซึ่งเป็นคนที่มีภูมิสำเนาอยู่ในภาคเหนือที่สามารถพูดภาษาถิ่นได้ ดังตัวอย่างบางตอน ในบทสนทนาระหว่างตัวละครนับดาวกับน่านนี้ ดังนี้

“น่าน ยะหย่งน่านถึงอุ้งจะอันละ การที่น่านพานับมากินอาหารที่ร้านนี้ บ่ใช่เรื่องผิดเลยนะ คนที่ผิดคือนายอคินต่างหาก เป็นยั่วโมโหนับ น่านเล่นรับผิดเองจะอีกคนผิดก็ยิ่งได้ใจ”

“น่านรับผิดก็เพราะว่าตัวเองผิด ถ้าบ่ได้ผิดที่พานับมากินอาหารร้านคุณแก้ว ก็ผิดที่ห้ามนับบ่ให้อำบายเป็นบ่ได้ ทั้งๆ ที่น่านู้จักนิสัยนับดีกว่าไผ่”

(รินทร์ลภัส, 2554, น. 41)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ดังนี้

“หันจะอ้อแล้วนับก็อดภูมิในบ่ได้ ถ้าหากเมื่อหลายปีก่อนในหลวงของเฮาบ่ทรงริเริ่มโครงการเกษตรที่สูง บ่ส่งเสริมให้ประชาชนในถิ่นทุรกันดารอย่างเฮาปลูกพืชเมืองหนาว นับก็นับบ่ ออกเลยว่าจะมีไผ่อื่นมาใส่ใจความเป็นอยู่ของคนยากจนเท่ากับในหลวงอีก

(รินทร์ลภัส, 2554, น. 85)

การใช้คำภาษาถิ่นที่ปรากฏในนวนิยายเฉลิมพระเกียรตินี้ ผู้แต่งจะมีเชิงอรรถอธิบายความหมายของคำภาษาถิ่นนั้น ๆ ไว้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านสามารถอ่านได้เข้าใจ การใช้คำภาษาถิ่นมีความเชื่อมโยงถึงพระเมตตาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ต่อประชาชนทั่วทุกพื้นที่ในประเทศไทย ดังพระเมตตาต่อประชาชนที่ยากจนในพื้นที่ภาคเหนือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น พระเมตตาที่น่าซาบซึ้งได้ถ่ายทอดผ่านความรู้สึกของตัวละครที่เป็นตัวแทนของประชาชนในพื้นที่ภาคเหนือด้วยภาษาถิ่น

หนังสือการ์ตูนมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชา มีบทสนทนาของตัวละครที่ใช้คำภาษาถิ่นอีสาน ซึ่งผู้แต่งอธิบายความหมายของคำภาษาถิ่นไว้ด้วย ดังนี้

เฮ้า ๆ ฟ่าว ๆ ไว ๆ เข้า ในหลวงใกล้สิมาฮอดแล้วเด้อ ฟ่าวหาบน้ำ

มาฮอดนำทหาย่าให้มีไหว่ เตี่ยมมันสิเข้าตาเข้าปาก เข้าดิ่งในหลวงเฝ้า

น้ำส้างเปิดแล้วลู่ผู้ใหญ่

ไปตักหนองสาพ้อใหญ่โฮมพูน

(บันลือ อุตสาหกิจ, 2559, น. 74)

นอกจากนี้ วรรณกรรมบทเพลงที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ปรากฏการใช้คำภาษาถิ่น จึงเห็นได้ว่า การใช้คำภาษาถิ่นสัมพันธ์กับรูปแบบของวรรณกรรม ดังในเพลงเล่าสู่หลานฟัง ดังนี้

นั่งเบิ่งเทียนชัยที่จุดไว้หน้ารูปในหลวง หลานน้อยมาท้วงว่า
เป็นหยั่งลู่จิ้งร้องไห้ เช็ดน้ำตาบ่ทัน จักลือบอกหลานว่า จั่งได้ ตั้งแต่ใน
หลวงจากไป หัวใจก็จุกน้ำตา

และเพลงคิดถึงพ่อหลวง มีการใช้คำภาษาถิ่นได้ ดังนี้

คิดถึงพ่อหลวง น้ำตามันไหลแล้ว *หลาว* คิดถึงทุกๆ เรื่องราวที่
พ่อทำเพื่อคนไทย มันยังตื้นตัน มันยังผูกพัน สุดแสนอาลัยพระหัตถ์ที่
โบกไหวๆ ตั้งแต่นี้ไป ไม่ได้เห็นแล้ว

4.5.2 การใช้ความเปรียบ

การใช้ความเปรียบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยปรากฏจำนวนมาก โดยเป็นการใช้ความเปรียบเพื่อให้ภาพพระมหากษัตริย์ที่สูงส่งและแสดงแง่คิดในการเชิดชู สดุดีกษัตริย์ในฐานะที่เป็นเทวราชาหรือสมมติเทพ ผสมผสานกับความเป็นพุทธราชา อันหมายรวมถึงความเป็นธรรมราชา ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งของความเป็นกษัตริย์ (อัครวิทย์ เรื่องรอง, 2542, น. 48-56)

การใช้ความเปรียบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัย พบว่า ไม่เน้นการใช้ความเปรียบมากนัก และเมื่อใช้ความเปรียบก็นิยมใช้สื่อเปรียบที่เป็นความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความคิดที่ยังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน เช่น ศิลจารึกหลักที่ 6 จารึกวัดป่ามะม่วง ใช้ความเปรียบเพื่อยกย่องพระมหารัชมหาราชาที่ 1 (พญาลิไท) โดยเปรียบกับตัวละครที่อยู่ในวรรณคดีพระพุทธศาสนา ผู้แต่งยกย่องว่าทรงประกอบด้วยทานบารมีเหมือนพระเวสสันดรและศิลปินเหมือนพระสืลวราช (ปัทมา จีฬประเสริฐกุล, 2556, น. 110-113) ดังเนื้อความว่า “ในทานบารมีก็เหมือนพระเวสสันดร ในปัญญาบารมี (ก็เหมือนพระมโหสถ) ในศิลปินมีก็เหมือนพระสืลวราช” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564)

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอยุธยา การใช้ความเปรียบเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์นั้น มีสื่อเปรียบที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ เช่น เทพเจ้าตัวละครจากวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีชาดก (ปัทมา จีฬประเสริฐกุล, 2556, น. 113) ดังเรื่องลิลิตยวนพ่าย ซึ่งนับว่าเป็นต้นเค้าของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย ผู้แต่งนิยมใช้ความเปรียบ

เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 3 ลักษณะ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ และอดิพจน์ โดยใช้ความเปรียบแบบอุปมามากที่สุด เช่น เปรียบสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเทพเจ้าสำคัญของศาสนาฮินดู ได้แก่ พระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม และเทพเจ้าอื่น ๆ เช่น พระอินทร์ พระยม พระพิฆเนศวร พระอาทิตย์ และพระกามเทพ เปรียบฤทธิ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเหมือนพระรามที่ปราบทศกัณฐ์ เปรียบบุญบารมีของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งทำให้บ้านเมืองสงบสุขเหมือนกับยุคพระศรีอารียะ (ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล, 2556, น. 113 และ 288, อัครวิทย์ เรื่องรอง 2542, น. 48-56)

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่า การใช้ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้มีการสืบทอดขนบตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีเรื่อยมาและยังพบพัฒนาการในการใช้ความเปรียบอันแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์ของกวี และความเชื่อความศรัทธาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมา โดยกวีใช้กลวิธีเสนอความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ความเปรียบแบบอุปมา การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ การใช้ความเปรียบแบบอดิพจน์ การใช้ความเปรียบแบบการอ้างถึง การใช้ความเปรียบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาและธนบุรี เช่น การอ้างถึงพระรัตนตรัย นอกเหนือจากการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์ในการถวายพระพรพระมหากษัตริย์ (ปราโมทย์ สกลรักความสุข, 2554, น. 20-156) ดังตัวอย่างในเรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มีเนื้อความว่า

ขอพรไตรรัตน์แก้ว	อำนาจ
เป็นที่ทวยอภิวันต์	นอบน้อม
ให้พระผ่านไศศวรรย์	เสวยสุข เสมอณา
ดับทุกข์โทษภัยพร้อม	สิ่งร้ายมลายสูญ

(พระชำนาญโวหาร, 2546, น. 69)

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งหลังช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังเช่นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏการใช้ความเปรียบเพื่อแสดงสถานภาพที่สูงส่ง พระคุณสมบัติที่พิเศษ และสิ่งเสริมพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ การใช้ความเปรียบเช่นนี้ ส่วนใหญ่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ประพันธ์ขึ้นก่อนการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกลุ่มนี้ยังคงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ที่ประพันธ์ขึ้นหลังจากเสด็จกลับจากประพาสยุโรปครั้งแรกเป็นต้นมาไม่ค่อยปรากฏการใช้ความเปรียบดังกล่าว อันเป็นผลมาจากความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป (ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม, 2557, น. 272-273)

ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้สร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ด้วยกลวิธีการเปรียบเทียบอุปมา และอุปลักษณ์ โดยมีสื่อเปรียบที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตคือ เป็นสื่อเปรียบที่สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตรเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส่งผลให้การสื่อความถึงแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์มีความแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) อุปมา (Simile) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำเชื่อมโยง เช่น คำว่า เหมือน ดุจ ดัง เฉก เช่น ปาน ราว รวากับ ประหนึ่ง ประดุจ เพียง เพียง เทียม ถนัด กล เล่ห์ บั๊มว่า ครุณา ปูน พ่าง ละม้าย มั่น (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 37 และ ธเนศร์ เวศภาดา, 2549, น. 41)

ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ความเปรียบเทียบอุปมาจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพจำนวนมาก จึงทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการใช้ความเปรียบเทียบอุปมาที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตที่เคยปรากฏมาก่อน ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงที่ไพเราะ และเปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน ดังนี้

1.1) เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ แม้การเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อจะปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต แต่ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีการเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่ออย่างสม่ำเสมอโดยแสดงให้เห็นลักษณะและคุณสมบัติของความเป็นพ่อได้อย่างชัดเจน ได้แก่ พ่อที่เมตตา รัก ห่วงใย เอื้ออาทร และดูแลประชาชนดุษฎีด้วยความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับการขับเน้นแนวคิดพ่อของแผ่นดินซึ่งเป็นแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุดีความว่า

เปี่ยมน้ำพระทัยกรุณานัก	บริษัทประเทศไทย
ดงดอน ฤ แดน ทูไรโน	พระเสด็จฯ สดับความ
ทุกซั้วร้อนก็คลายสุขะจรูญ	นรทูนพระเกียรตินาม
เปรียบพ่อก็พ่อชนสยาม	ธ สถิต ณ กลางใจ

(สมบัติ ตั้งก่อเกียรติ, 2531, น. 258)

ผู้แต่งได้เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ จากการที่ทรงดูแลประชาชนด้วยพระมหากรุณา ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ราษฎร แสดงถึงการเอาพระทัยใส่ดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด จึงเห็นได้ว่า ทรงมีลักษณะของพ่อที่อาทรและห่วงใยประชาชนในฐานะ “พ่อชนสยาม” คือ ทรงเป็นพ่อของประชาชนชาวไทยทุกคน

เรื่อง นบพระภูมิบาลบุญดีเรก ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นถึงคุณลักษณะของพ่อที่อาทรห่วงใยและคอยดูแลลูกอย่างชัดเจนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังนี้

ภาวะใดทุกข์เข็ญ	ทรงเป็นหลักแหล่งหล้า
ดับทุกข์ทุกทิวหน้า	ราษฎร์ล้วนสดดี พระเอย
มีทุกข์ร่วมทุกข์ราษฎร์	ชุบชาติหมดหม่นไหม้
เพียงพ่ออุ้มโอบให้	ลูกพ้นโศกภัย พระเอย
ร้อนใดร้อนเร้าร้อน	โศกใดสุขโศกเศร้า
เสียมสร้างเพื่อพ่อเจ้า	พ่อผู้บริบาล พระเอย
หนาวใดพานพะอก	สละทกทั่วถิ่นด้าว
ระงับดับบรรดาร้าว	เรื่องร้ายลาญลง พระเอย
พระหัตถ์ทรงโอบเอื้อ	พิทักษ์ปกเกล้า
กลบร้อนกร่อนกษัย	
พระทัยทรงโอบอ้อม	ดำรงดำรงพร้อม
สิ่งล้วนคงคุณ	

(วันเนาว์ ยูเต็น, 2549, น. 274)

ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อที่คอยโอบอุ้มดูแลประชาชนซึ่งเป็นประดุจลูก ทรงคอยร่วมทุกข์ร่วมสุข ขจัดทุกข์ภัยทั้งปวง แสดงให้เห็นลักษณะของพ่อที่มีเมตตาและเอาใจใส่ดูแลลูกอย่างใกล้ชิด

เรื่องรวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์ทรงรักและห่วงใยประชาชนดุจลูก ดังนี้

พระทรงรักและห่วงใย	ประชาชนไทยประจักษ์ปาน
ปิโยรสพระภูบาล	พสกซึ่งกำซาบใจ
อดีตปัจจุบันเหมือน	สะกิดเตือน ณ ทรวงใน
ผิราษฎร์ ทุกข์ ณ ถิ่นใด	จะเหนือได้เสด็จลด

พนาทیبอุดมทาก	ละหนกรากระแสดล
ไศลสูงละล้วยล	สะท้านผนยะเยือกเย็น
กระหน่ำลมระดมหนาว	รพีฝ่าพุนเชิญ
ธูลีมากวิบากเพ็ญ	ถาจากันพระภูบาล

(วันเพ็ญ เช็นตระกูล, 2550, น. 92)

ความเปรียบข้างต้นมิได้กล่าวเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่ออย่างตรงไปตรงมา แต่กล่าวเปรียบพระมหากษัตริย์กับคุณลักษณะของพ่อ คือ การมีความรักและความห่วงใยให้กับประชาชน เหมือนกับลูก โดยนัยนี้จึงเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์เป็นพ่อที่รักและห่วงใยประชาชนซึ่งเปรียบประดุจลูก ดังการเสด็จเยี่ยมประชาชนทุกภูมิภาค แม้จะเสด็จพระราชดำเนินอย่างยากลำบาก ต้องเผชิญกับป่าที่เต็มไปด้วยตัวทาก ผ่นที่เย็นยะเยือก ลมที่กระหน่ำแรง ความร้อน และฝุ่นที่มีปริมาณมาก แต่ด้วยความรักและความห่วงใยที่ทรงมีต่อประชาชน ความยากลำบากเหล่านี้จึงมิใช่อุปสรรคขวางกั้นในการเสด็จพระราชดำเนิน

การเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ ยังปรากฏในวรรณกรรมบทเพลง ดังในเพลง 80 พรรษามหาราชนัย์ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อที่ดูแลประชาชนชาวไทยด้วยความเอาพระทัยใส่ ไม่ว่าจะเป็นภูมิภาคใด พระองค์คอยบำบัดทุกข์บำรุงสุขอย่างทั่วถึง ดังเนื้อความว่า

เมื่อฝนขไลม ชุ่มชื้นผืนดินทั่วถิ่น ดังพระภูมินทร์ ผู้ห่วงใยรักปวงชน
แผ่นดินแซ่ซ้อง กึกก้อง พระนาม ภูมิพล น้ำพระทัย หลั่งพ้น เกินรำพัน
พระองค์จุจิบดา ปกรัษาแว่นแคว้น เหนือไต่ออกตกแดน อีสาน ทรงเป็น
มิ่งขวัญแม่พิบัติโพยภัย ๘ มิเคยทรงหวั่น ทรงปัดเป่าไปพลัน ที่ทุกข์ก็จางหาย

และเพลงลูกได้เกิดในรัชกาลที่ 9 ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อที่คอยดูแลลูก จนกระทั่งลูกคือประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นพ่อผู้คอยดูแลเอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ดังนี้

เหมือนฟ้าประทานทานมา เหมือนเทวดาผู้ยิ่งใหญ่ เหมือนดั่งพ่อที่คอย
ประคองให้ลูกเดินไป ในยามตั้งไข่ พ่อประคองจนเราเดินได้เอง

1.2) เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์ พระราชานิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นบทพระราชานิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงดัดแปลงจากเรื่องพระมหากษัตริย์จากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายของประชาชนชาวไทย อีกทั้งการประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนมาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นดั่งพระมหากษัตริย์ ผู้แต่งจึงได้สร้างสรรค์ความเปรียบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต คือ เปรียบพระมหา

กษัตริย์กับพระมหากษัตริย์อย่างแพร่หลาย อันเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ดังตัวอย่างในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องมหาภูมิพลราชัญชลี มีเนื้อความว่า

ทรงเป็นดังพระมหากษัตริย์ พระโพธิสัตว์ราชแห่งสยามชีวิตร
ทรงบำเพ็ญพระบารมีศรีแผ่นดิน ทรงเป็นปิ่นหลักชัยไทยประเทศ
(บำรุง พันธุ์อุบล, 2560, น. 96)

และเรื่องนวมินทรราชธิราช มีเนื้อความ ดังนี้

ทรงอุตสาหะ ทรงมีมานะ เสียสละอาจิน
ดุษฎีพระมหากษัตริย์ ว่ายกลางวาริน มีสินพยายาม
(นภลัย สุวรรณธาดา, 2560, น. 178)

แม้ “แสงเทียน” ลับลา “ชะตาชีวิต” แม้ “อาทิตย์อัสดง” สิ้นแรงฉาย
แต่พระองค์ยังทรงแกร่งแรงประกาย มิทรงพ่ายดุจ “พระมหากษัตริย์”
(นภลัย สุวรรณธาดา, 2560, น. 182)

เห็นได้ว่า ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์เพื่อสื่อว่า พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงดุษฎีพระโพธิสัตว์ตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา ทรงมีพระวิริยอุตสาหะอันยิ่งยวด ความเปรียบดังกล่าวได้แสดงถึงสถานะอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์และราชธรรมเรื่องความพิริยของพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

1.3) เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงที่ไพเราะ การสร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่น่าสนใจและไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงที่ไพเราะ ซึ่งมีที่มาจากพระอัจฉริยภาพด้านดนตรีในการพระราชนิพนธ์ เพลงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องรวมบทอาศิรวาทในครอบครองราชย์ 60 ปี ดังเนื้อความว่า

เปรียบ ฐ เช่นเสียงเพลงบรรเลงหวาน กล่อมคนพาลให้คลายหยาบเหี้ยม
ด้วยเดชพระมหากษัตริย์คุณ แผ่นดินกรุ่นเดือดร้อนกลับผ่อนคลาย
(พลบขวัญ ทุกขนิโรธ, 2550, น. 99)

ผู้แต่งได้เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงไพเราะเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีคุณลักษณะเป็นผู้นำความสุขมาสู่ประชาชน เช่นเดียวกับเสียงเพลงที่ไพเราะซึ่งก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ความรื่นรมย์ ความสุข และผ่อนคลายความทุกข์ให้กับผู้ฟัง เมื่อเทียบเคียงกับการประกอบ

พระราชกรณียกิจต่าง ๆ เห็นได้ว่า พระราชกรณียกิจทั้งมวลล้วนส่งผลให้ประชาชนคลายจากความทุกข์ได้ทำนองเดียวกับความหมายที่สื่อจากความเปรียบดังกล่าวนี้

1.4) เปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน การสร้างสรรค์ความเปรียบอีกลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจของวรรณกรรมเฉลิมพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ การเปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน เห็นได้ว่า ผู้แต่งสร้างสรรค์ความเปรียบจากประสบการณ์รอบตัวที่พบเห็นโดยทั่วไป แต่สามารถสื่อถึงพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ของพระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจน ดังในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน มีเนื้อความว่า

เทิดองค์ “ภูมิพล”	ร้อยกมลจิตผสาน
ฤดูที่ผันผ่าน	น้อมเปรียบกาลกับทรงชัย
ซาบซึ้งองค์ภูมิ	ซร้อวงวีรสรรคความนัย
ฤดูเวียนสมัย	เปรียบในหลวงเวียนช่วยชน

(ศุภชาติ เสถียรธนาสาร, 2560, น. 187)

ผู้แต่งสร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อย่างเรียบง่าย โดยการนำประสบการณ์ที่พบเห็นทั่วไปในชีวิตประจำวันมาเปรียบกับพระมหากษัตริย์ คือ ฤดูกาลที่หมุนเวียน เพื่อสื่อความหมายว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีทางจบสิ้นเหมือนกับฤดูกาลที่หมุนเวียนสลับกันไปของแต่ละฤดู ความเปรียบดังกล่าวนี้จึงได้สื่อถึงพระเมตตาที่กว้างขวางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงงานด้วยพระวิริยะเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก จนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) อุปลักษณ์ (Metaphor) คือภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากล่าวแทนที่ โดยไม่มีคำเชื่อม หรืออาจมีคำว่า “คือ” และ “เป็น” โดยเป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน และมักจะเปรียบเทียบคำนามกับคำนามให้เห็นอย่างชัดเจน การใช้อุปลักษณ์เพื่อขยายจินตภาพให้แจ่มชัดหรือเปรียบเทียบความคิดบางประการให้ลึกซึ้งขึ้น (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2549, น. 38 และธนศรี เวศภาดา, 2549, น. 43)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน เปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝ่ายและเพื่อน เปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวง และเปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ ดังนี้

2.1) เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการเปรียบพระมหากษัตริย์ด้วยอุปลักษณ์จากชาตก ผู้แต่งนิยมเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนกซึ่งเป็นการใช้ความเปรียบที่มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ดังในเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก มีเนื้อความดังนี้

ผ่านฟ้ามหาชนกเจ้า คือ เหนือเกล้านวมินทร์ เพื่อแผ่นดินสยาม เพียร
พยายามรอนทุกซ์ สร้างสรรค์สุขขบงพสก หกลีบปีไม่ว่างเว้น ไปเลียงละหลักเรน
ทอดทิ้งไทยผอง

(ญาติา อรุณเวช อารัมภีร์, 2549, น. 79)

และเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลึงแผ่นดิน ดังนี้

คือพระมหาชนกผู้	พิริยา
ทรงครุฑใจกล้าพา	พสกพัน
ความทุกข์ยากนานา	อุปสรรค
ด้วยพระราชกิจต้น	แบบสร้างชีวา

(สายพร แจ่มขำ, 2560, น. 209)

การเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนกข้างต้น มุ่งแสดงให้เห็นลักษณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีความเพียรทำนองเดียวกับพระมหาชนกโพธิสัตว์ ดังสะท้อนผ่านพระราชกรณียกิจในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรมาเป็นระยะเวลายาวนาน การเปรียบพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 กับพระมหาชนก นอกจากเป็นการสร้างสรรค์ความเปรียบเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยแล้ว ยังมีส่วนต่อการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เป็นเอกลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน

2.2) เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน พระนามว่า “ภูมิพล” มีความหมายว่า “พลังแห่งแผ่นดิน” จึงเป็นที่มาทำให้ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้สร้างสรรค์ความเปรียบโดยเปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน ส่งผลให้ความเปรียบดังกล่าวนี้มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตมาก่อน ดังวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุดี มีเนื้อความว่า

พระคือกำลังของแผ่นดิน
จแรงเราเข้าโถมโรมณรงค์

สัมฤทธิ์สินเสกสร้างดังประสงค
แผ่นดินยังยั้งค่าถ้ำลงแรง

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2531, น. 256)

และเรื่องรวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี ดังนี้

พลังแดดที่แผดเผา
พลังอื่นอีกหมื่นพลัง
แต่ “พลังแห่งแผ่นดิน”
ร้อยทุกข์พระบรรเทา

ก็บางเบาเมื่อเมฆบัง
ก็เลิกล้ำก็ทำเนา
คือองค์ปิ่นประชาเรา
เพียงพระทอดพระบาท

(ทองย้อย แสงสินชัย, 2550, น. 88)

เรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎรล้วนอาลัย ดังนี้

ยิ่งเนิ่นนานปีทองทรงครองรัฐ
เป็น “พลังแห่งแผ่นดิน” ปิ่นฉัตรไชย

พระครองธรรมนำพิพัฒน์จำรัสสมัย
พระรักไทยเหนือชีวิตจิตวิญญาณ
(ประยอม ชองทอง, 2560, น. 135)

การเปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน นอกจากมีที่มาจากพระนามที่ว่า “ภูมิพล” หมายถึงพลังแห่งแผ่นดินแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงให้แกราษฎร และขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองในมิติต่าง ๆ สะท้อนว่า ทรงเป็นพลังแห่งแผ่นดินได้อย่างชัดเจนอีกด้วย ส่งผลให้การใช้ความเปรียบดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงอันน่าเชื่อถือได้ และไม่ใชการกล่าวเกินจริงไปหรือการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ตามชนบ

2.3) เปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างไม่ย่อท้อมาเป็นระยะเวลานานถึง 70 ปี และทรงมีแนวพระราชดำริในการดำเนินโครงการพระราชดำริ คือ การต่อสู้กับความยากจนเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้และคนยากจน อีกทั้งเมื่อสังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตทางการเมืองและวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อม พระองค์ได้หาทางออกให้กับทุกปัญหามาจากคนไทยผ่านวิกฤตต่าง ๆ ไปได้ สะท้อนว่าทรงมีลักษณะเป็นวีรบุรุษนักสู้ ทำให้ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเปรียบที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ดังในวรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่องแผ่นดินโดยใด ดังเนื้อความว่า

ยิ่งศึกษายิ่งเข้าใจยิ่งได้รู้
 สู้กับความปวดร้าวของชาวไทย

พระองค์คือนักสู้ผู้ยิ่งใหญ่
 สู้กับความยากไร้ของแผ่นดิน
 (ขมิ้นพร แสงกระจ่าง, 2560, น. 24)

จากการเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ข้างต้น เป็นการสร้างสรรค์ความเปรียบที่มีความเรียบง่าย หากแต่สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยของอดีตของไทย ทรงมีลักษณะเป็นนักสู้ที่ต้องต่อสู้ในการสงครามกับอริราชศัตรู มีสมรภูมิ คือ สนามรบ แต่พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นนักสู้กับ “ความปวดร้าวของชาวไทย” และ “ความยากไร้ของแผ่นดิน” มีสมรภูมิ คือ ประเทศไทย ซึ่งเป็นพระราชภารกิจที่ยิ่งใหญ่ไม่น้อยกว่าการต่อสู้ในสนามรบ การเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้จึงสื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่มีพระราชภารกิจที่ยิ่งใหญ่และทำได้ยาก พระลักษณะของการเป็นนักสู้ที่ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคทั้งปวงนี้ ทำให้ “ความปวดร้าว” ของประชาชน และ “ความยากไร้ของแผ่นดิน” ผ่อนคลายบรรเทาลง อันสะท้อนถึงบทบาทอีกด้านหนึ่งของพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยสมัยใหม่ อีกทั้งช่วยเสริมให้เห็นว่าทรงเป็นกษัตริย์แห่งความเพียรแท้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากการเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ข้างต้น เป็นการสร้างสรรค์ความเปรียบที่มีความเรียบง่าย หากแต่สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยของอดีตของไทย ทรงมีลักษณะเป็นนักสู้ที่ต้องต่อสู้ในการสงครามกับอริราชศัตรู มีสมรภูมิ คือ สนามรบ แต่พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็น นักสู้กับ “ความปวดร้าวของชาวไทย” และ “ความยากไร้ของแผ่นดิน” มีสมรภูมิ คือ ประเทศไทย ซึ่งเป็นพระราชภารกิจที่ยิ่งใหญ่ไม่น้อยกว่าการต่อสู้ในสนามรบ การเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้จึงสื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่มีพระราชภารกิจที่ยิ่งใหญ่และทำได้ยาก พระลักษณะของการเป็นนักสู้ที่ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคทั้งปวงนี้ ทำให้ “ความปวดร้าว” ของประชาชน และ “ความยากไร้ของแผ่นดิน” ผ่อนคลายบรรเทาลง อันสะท้อนถึงบทบาทอีกด้านหนึ่งของพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งช่วยเสริมให้เห็นว่าทรงเป็นกษัตริย์แห่งความเพียรแท้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.4) เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝ่ายและเขื่อน เนื่องจากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ราษฎรสามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ ทรงมีแนวพระราชดำริในการสร้างฝายและเขื่อนเพื่อการอนุรักษ์ดิน น้ำ

และป่าไม้ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาระบาดของโรคระบาดน้ำและปัญหาน้ำท่วม ทำให้ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ความเปรียบที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตจากพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝายและเขื่อน ดังวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุดี มีเนื้อความว่า “เมื่ออุทกภัยแล้วทุ่งเถื่อน พ่อเป็นฝายเป็นเขื่อนค้ำจุน” (ศิวกันท์ ปทุมสูติ, 2531, น. 265)

ความเปรียบพระมหากษัตริย์กับฝายและเขื่อนข้างต้น นอกจากมีที่มาจากพระราชกรณียกิจในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสื่อความหมายถึงบทบาทและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน ทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ดังเช่นคุณสมบัติของฝายและเขื่อนที่สามารถช่วยป้องกันปัญหาน้ำท่วมและแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ นำความสุขที่ยั่งยืนมาสู่ประชาชน

2.5) เปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่ การสร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีที่มาจากบทพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระเมตตาต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนมาอย่างยาวนานตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ อันเป็นสิ่งสะท้อนถึงความรักที่พระองค์ทรงมีต่อประชาชนได้อย่างชัดเจน ดังในเรื่อง 70 สัมผัสฉรณ์ของรัชธรรมราชา ความว่า “พระองค์คืออาณาจักรรักยิ่งใหญ่ ผู้กล้าให้ กล้าให้ ไม่รู้สิ้น” (กานติ ฦ ศรัทธา, 2559, น. 53)

ผู้แต่งเปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่ เพื่อสื่อว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานความรักให้แก่ประชาชนมาอย่างยาวนาน ทรงเป็นผู้ให้อย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งพระราชกรณียกิจทั้งหมดได้สะท้อนถึงการให้ของพระองค์ทั้งสิ้น ได้แก่ การให้ความรู้ การให้วัตถุสิ่งของ การให้อาชีพ และการให้ความเมตตาอย่างไม่เคยหมดสิ้น ความเปรียบดังกล่าวนี้จึงแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงมีคุณลักษณะเป็นพระมหากษัตริย์แห่งความรัก มีเพียงทรงเป็นหลักแห่งความมั่นคงของประเทศไทย แต่ทรงเป็นผู้ธำรงความมั่นคงของชาติบ้านเมืองด้วยความรักที่ทรงมีต่อประชาชน

2.6) เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวง พระราชกรณียกิจทั้งหมดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้น โครงการฝนหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งและไฟป่าเป็นโครงการที่ประชาชนรู้จักอย่างแพร่หลาย ผู้แต่งจึงนำมาสร้างสรรค์ความเปรียบที่มีลักษณะเฉพาะพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ดังในเพลงราชันแห่งแผ่นดิน มีเนื้อความว่า

ทุกหนแห่งพระองค์ทรงยาตรา นำมาซึ่งความร่มเย็น ด้บร้อน
ด้วยพระบารมี ทุกถิ่นที่มีความทุกข์เข็ญ เป็นหยาดฝนโปรยปรายความ
ฉ่ำเย็น เป็นฝนหลวงให้ปวงประชา

การเปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน เพื่อสื่อถึงพระเมตตาของพระมหากษัตริย์ทำนองเดียวกับฝนที่ให้ความชุ่มเย็น และคลายความร้อนให้ บรรเทาไป อีกทั้งเพื่อสื่อถึงบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ ดังในกลอนเพลงยาวสรรเสริญ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กวีเปรียบบุญญาธิการของพระองค์ไว้ว่า “ตั้งฝนฟ้าห่าแก้วแผ้ว ระงับ” (นายมี, 2517, น. 8) การเปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวงแสดงถึงลักษณะเฉพาะ พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 อันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพในการคิดค้นและ พัฒนาฝนหลวงเพื่อช่วยเหลือประชาชนจากภัยแล้ง โดยได้สื่อถึงพระเมตตาที่ลึกซึ้งกว้างขวางใน ลักษณะเดียวกับฝนหลวง ซึ่งเป็นฝนนอกฤดูกาลและเกิดขึ้นมาอย่างเหนือความคาดหมาย

2.7) เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับหลักการทรงงาน คือ การเป็นผู้ปิดทองหลังพระ จึงเป็น ที่มาทำให้ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้สร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจาก วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยการเปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลัง พระ ความเปรียบดังกล่าวนี้เป็นกุศโลบายสร้างอุดมการณ์ให้กับข้าราชการและประชาชน คือ การทำ ความดีโดยไม่ต้องป่าวประกาศ ปรากฏในเพลงผู้ปิดทองหลังพระ มีเนื้อความว่า

พระองค์ทรงเสียสละเพียงไหน มีใครได้เห็นได้ยิน ก็ใครหนอ
ใครดวงใจใฝ่ถวิล เป็นผู้ปิดทองหลังพระ ผู้ปิดทองหลังพระ ผู้ปิดทอง
หลังพระ 65 ปี ทำเพื่อราษฎร ทวยไทยทั้งชาติสมควรภาคภูมิ
มีพระมหากษัตริย์เฝ้าคอยห่วงใย ห่มเทพระวรกายเพื่อเรา

ผู้แต่งเปรียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กับผู้ปิดทองหลังพระ เพื่อสื่อว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงประกอบคุณงามความดีทั้งปวงเพื่อประชาชนและประเทศชาติโดยไม่มีใคร ทราบ ทรงเน้นความสุขของประชาชนเป็นสำคัญ ยิ่งกว่าการประกาศถึงการทรงงานของพระองค์ หากการปิดทองหลังพระทำให้พระพุทธรูปงดงามสมบูรณ์ได้ พระมหากษัตริย์ที่ทรงอุทิศพระวรกาย ห่มเทพรงงานเพื่อประชาชน ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญของประเทศชาติในทุกด้านทำนอง เดียวกัน

4.5.3 การอ้างถึง

การอ้างถึง (Allusion) เป็นการกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรม อื่น ๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียนเพื่อที่จะขยายงานเขียนนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลาย หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าประทับใจยิ่งขึ้น การใช้โวหารประเภทนี้ ผู้เขียนมักจะคาดว่าผู้อ่านมีพื้นความรู้ร่วมกับผู้เขียนเป็นอย่างดี (ธเนศร์ เวศภาดา, 2549, น. 58)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการอ้างถึงที่แตกต่างและไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ 1) การอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท 2) การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ 3) การอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ และ 4) การอ้างถึงเพลงเฉลิมพระเกียรติ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

1) การอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จำนวนมาก ได้แก่ พระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอื่น ๆ ดังนี้

1.1) **พระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก** พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 ความว่า *“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”* (ปิยนาก บุญนาค, และคณะ, 2549, น. 5) พระราชดำรัสดังกล่าวนี้มีการอ้างถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมาอย่างสม่ำเสมอ และอ้างถึงมากที่สุดยิ่งกว่าพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทองค์อื่น ๆ จนเป็นลักษณะเด่นของการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร การอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแสดงให้เห็นว่า การประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้นล้วนอยู่ในกรอบแห่งพระราชธรรมและเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรมาโดยตลอดแห่งการครองสิริราชสมบัติ 70 ปี และทรงรักษาความสัตย์ดังพระราชดำรัส การอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นการอ้างถึงอย่างครบถ้วนทั้งองค์หรือเป็นการอ้างเพียงบางส่วน ดังตัวอย่าง

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องบทธาสิทธาตราสคติ ซึ่งแต่งขึ้นในช่วงต้นรัชสมัย ผู้แต่งได้อ้างอิงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังนี้

ทรงไว้พระดำรัส	ดุจตรัสโอษฐ์
เด่นดวงมนัสใน	นิจแจ่มจรัสฉาย
เรานี้จะปกครอง	รัฐปองมโนหมาย
เพื่อสรรค์ประโยชน์ผาย	สุขสู่่นรากร
ราษฎรสุขนรินทร์สุข	ผิวทุกข์พระอวรณ์
สรวมเดชประสาทพร	ถิรตั้งปณิธาน

(วงศ์ เขาวนงกี, 2514, น. 12)

ผู้แต่งยังได้อ้างอิงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยได้นำพระราชดำรัสทั้งองค์มาสร้างสรรค์วรรณศิลป์เพื่อให้บทประพันธ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยนำพระราชดำรัสมาเล่นกลบทกระทู้นำบท ดังในเรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีเรก มีเนื้อความดังนี้

เรา	ห่วงใยประชา	ปฎิญาทรงธรรม	อำนวยการสุขปวงไทย
จะ	อวยชัยเสริมชน	ยุบลแรกเกลิงหล้า	รักไพร่ฟ้าอำรุง
ครอง	ธรรมปรุงศรีธา	แปลงวนาเป็นนิเวศน์	ผายเขตเกษตรกรรม
แผ่น	ดินธรรมประเทือง	ดับเชื้อเคืองประเทศ	ขยายเขตผายเชื่อน
ดิน	แดนเถื่อนดอยสถาน	ตรีโครงการจุนเจือ	ขาดเหลือช่วยกอบกู้
โดย	เรียนรู้ออบด้าน	พลิกบ้านเมืองปฏิบัติ	พระสันตปาตทฤษฎี
ธรรม	โสธธราชทาน	ศานติสุขประสาท	สันติราษฎร์ประเดิม
เพื่อ	เสริมศรีทรัพย์สิน	เสริมทำกินเกษตรกร	ถอนทุกข์ภัยนานา
ประ	ชาพร้อมผ่อนเย็น	ไพร่ฟ้าเชื้อผ่อนทุกข์	ไทยสุขพระสำราญ
โยชน์	ตระการล้ำโยชน์	โสธธผลจาคะ	ปสาทะธรรมเลิศ
สุข	ประเสริฐประสิทธิ์	ทศพิศทิพย์ผ่นพรา	ราชธรรมชื่นทิพย์ธาร
แห่ง	กัณดารดับเหตุ	แดนอาเพศผ่อนภัย	แดนอาศัยเยี่ยมยล
มหา	ชนใกล้ชิด	ทรงราชกิจทั่วแดน	ไกลแสนไกลทรงผดุง
ชน	บำรุงรักษชาติ	แทบพระบาทกรานเฝ้า	น้อมเกล้าถวายชัย
ชาว	ไทยเทศแจ้งชัด	พระจริยวัตรตรงดงาม	ปลื้มทุกคามนิคม
สยาม	มัยราชดำรัส	แก้วกษัตริย์จักรี	เฉลิมศรีสวัสดิ์พร

(พระมหาสมหวัง ธีเรสโก (สาระกะ)), 2549, น. 45-46)

วรรณกรรมโคลงเรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราชบุรุษล้นอาลัย ผู้แต่งอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพียงเนื้อความบางส่วน ดังนี้

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” พระกรุณาธิคุณเลิศเลอล้ำแผ่ไพศาล
พระบริสุทธิ์คุณแห่งองค์นฤบาล พระราชทานศานติสุขแก่ทุกคน
ทรงดำรงแห่งกษัตริย์เหนือกษัตริย์ ทรงจัดทุกขโพลภัยปรากฏผล
ทรงโอบอุ้มเชิดชูชีวิตปวงชน ทรงเปี่ยมล้นด้วยทศพิศราชธรรม

(วิรุณ ตั้งเจริญ, 2560, น. 175)

เห็นได้ว่า แม้ผู้แต่งอ้างถึงพระราชดำรัสเพียงแค่บางส่วน ดังเนื้อความที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” แต่ผู้อ่านรับรู้ทั่วไปว่าเป็นพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การอ้างถึงพระราชดำรัสดังกล่าวนี้แสดงว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงยึดถือเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมืองมาโดยตลอด ดังเนื้อความว่า “ทรงโอบอุ้มเชิดชูชีวิตปวงชน ทรงเปี่ยมล้นด้วยทศพิศราชธรรม”

การอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกยังปรากฏในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติหนังสือการ์ตูนเฉลิมพระเกียรติ และวรรณกรรมบทเพลง ดังในหนังสือการ์ตูนเรื่องการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน อ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดังนี้

ภายใต้ภาพความประทับใจที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า นำความชื่นชมมาสู่
ผู้คน ส่วนความทุกข์ทางกายก็ได้รับการดูแลแก้ไขพัฒนาจากโครงการหลวง
มากมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง เป็นการ
ยืนยันพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานไว้ว่า *จะทรงครองแผ่นดินโดย
ธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม*

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 113)

การอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทุกประเภท แสดงให้เห็นว่า การอ้างถึงพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยที่เคยมีมาก่อนหน้านี้

1.2) พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอื่น ๆ นอกจากการอ้างถึงพระราชดำรัสในครั้งที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลแล้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังมีการอ้างถึง

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอื่น ๆ ไว้อย่างสม่ำเสมอและหลากหลาย ได้แก่ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับคุณธรรม หลักการทรงงาน โครงการพระราชดำริ และพระราชดำรัสที่ทรงมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไป จึงทำให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผู้แต่งมักจะนิยมอ้างพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระมหากษัตริย์แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ทั้งนี้การอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอื่น ๆ นอกจากพระราชดำรัสในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและความแปลกใหม่ให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ยังทรงมีพระราชกรณียกิจในการพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ประชาชนในวาระต่าง ๆ ไว้มากมายโดยตลอดระยะเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติ ทำให้ผู้แต่งสามารถอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่เหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่องที่แต่งได้

การอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทหลายองค์เช่นนี้ ทำให้เห็นถึงแนวคิดและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดครูแห่งแผ่นดินที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นครูผู้สั่งสอนธรรมะและความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนด้วยความเมตตา และแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนาที่ทรงมีแนวพระราชดำริพัฒนาค้นคว้าและชนบทที่ห่างไกลความเจริญให้พึ่งตนเองได้ อีกทั้งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ผู้แต่งอ้างถึงจำนวนหลายองค์ได้หลอมรวมให้ผู้อ่านเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นจอมปราชญ์แห่งแผ่นดินผู้ที่มีความรอบรู้ในนานาศาสตร์ ดังที่ได้ทรงพระราชทานความรู้เป็นแนวทางการใช้ชีวิตและการประกอบอาชีพให้แก่ประชาชน ดังตัวอย่างวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวนิพนธ์มหาราชสุตติ ผู้แต่งอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ดังนี้

“หากมีอุปสรรคใดใด ถือบริสุทธิ์ใจ
เป็นที่ตั้งกอบกิจกรรม
ทุกคนอย่าท้อแท้ทำ หากงานนี้สำ-
เร็จแล้วเกิดประโยชน์ไสว
และเป็นความภาคภูมิใจ คนทั้งชาติไทย”
พระราชดำรัสพ่อหลวง
ผู้รายได้น้อยทั้งปวง รับสั่งว่า “ห่วง
ความเป็นอยู่อย่างขัดสน
หาทางช่วยจัดทุกข์ทน แล้วให้ทุกคน
มีอาชีพเลี้ยงตัวทั่วกัน”

(ศรีวรรณ สมายานนท์, และนาคะประทีป ศยามานนท์,
2530, น. 55)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน ผู้แต่งอ้างถึง
พระราชดำรัสที่แสดงถึงพระราชวิสัยทัศน์ในการทรงงานเพื่อพัฒนาชนบทให้ประชาชนพึ่งตนเองได้
อย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ทรงสัมผัสทัศนภาพชาติ	ทรงพระราชทัศน์อดิศัย
“ทุกซ์แห่งราษฎร์มีอาจรอนานต่อไป	ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนตามควรการณ์”
“คนชนบทของเราล้วนในส่วนใหญ่	พึ่งตนเองไม่ได้หลายถิ่นฐาน”
อัตคัดขาดแคลนแสนกันดาร	พระราชทานการช่วยเหลือเพื่อประทั้ง
ด้วยแนวทางมุ่งสร้างตนทนต่อสู้	ให้ “พออยู่พอกิน” ไม่สิ้นหวัง
มุ่งคุณงามความดีอย่างจริงจัง	ไม่หยุดยั้งคุณค่าภูฐานันดร
“ถ้าทุกคนพึ่งตนได้ในทุกที่	ย่อมจะมีส่วนประสานการสร้างสรรค์
ประเทศชาติโดยส่วนร่วมร่วมสัมพันธ์	จักคงมั่นในที่สุดทุกจุดยืน”
	(ณรงค์ อิ่มเย็น, 2539, น. 220)

เรื่อง 70 สัมผัสจรรโลงรัชธรรมราชา ผู้แต่งอ้างถึงพระบรมราโชวาทองค์หนึ่งซึ่งมีเนื้อหา
เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง ดังนี้

โดยนัยพระดำริทรงตริตรัส	เป็นบรรทัดฐานไทยไพสิฐผล
บ้านเมืองจะสุขสราญบันดาลดล	มิใช่ให้ทุกคนเป็นคนดี
แต่ส่งเสริมคนดีได้ปกครอง	ตามครรลองเป็นธรรมทำหน้าที่
ควบคุมคนไม่ดีมิให้มี	อำนาจอธรรมอย่าก่อเดือดร้อน
เป็นหลักกรรมหลักไทยไว้เป็นธง	สัจการมั่นคงทรงนุสรณ์
	(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2559, น. 95)

และวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนวมินทราธิราชวาทราชสดุดี ผู้แต่งอ้างถึงพระราชดำรัสและ
พระบรมราโชวาทไว้อ่านหลายองค์ และยังได้นำพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทมาตั้งเป็นชื่อ
ของบทประพันธ์ตอนนั้น ๆ ด้วย ดังตัวอย่างการอ้างถึงพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับภาษาไทยและ
กฎหมาย ดังนี้

ไทยโชคดีมีภาษามาแต่หลัง	สืบแต่ครั้งโบราณนานเหลือหลาย
แม่นานไปไกลลับมิกลับกลาย	สืบทอดสายภาษามาคุ้มครอง
แต่โบราณนานจำเนียรทั้งเขียนพูด	สิ่งพิสุจน์ปัญญาค่าสมอง
มาราคาค่าเกินกว่าเงินทอง	เปรียบเหมือนกองมรดกตกทอดมา
ทุกถ้อยคำอำนาจราชดำรัส	ช่างน่าอัศจรรย์ใจในภาษา

ทั้งคำความงามงดพจนา

ทั้งคุณค่าคำพระองค์ทรงยืนยัน

(มะเนาะ ยูเด็น, 2560, น. 122)

“กฎหมายมิใช่ความ-

ยุติธรรมตามวิถี

กฎหมายที่เกิดขึ้น

คือเครื่องมือเพื่อยุติธรรม

ยุติธรรมในแผ่นดิน

ต้องมีศีลจรรยาंना

ชีวิตจริงก็ต้องจำ

และเหตุผลก็ต้องจริง”

พระบรมราชาบาทประสาทประสิทธิ์ เหมือนเข็มทิศชี้ทางสว่างยิ่ง

เป็นที่พึ่งเป็นที่พักเป็นหลักพึ่ง

และเป็นสิ่งสูงสุดแห่งยุติธรรม

ความถูกต้องความเป็นธรรมจึงล้าลิบ

ประทีปทิพย์ประทานทางสว่างสวรรค์

จึงสยามร่มเย็นเป็นนิรันดร์

ถึงคับขันก็ค่อยคลานมาหลายคราว

(ทองย้อย แสงสินชัย, 2560, น. 142)

ส่วนในนวนิยายเฉลิมพระเกียรติพบว่า ผู้แต่งได้อ้างถึงพระราชดำรัสต่าง ๆ ได้แก่ พระราชดำรัสเกี่ยวกับเชื้อเพลิงทดแทน พระราชดำรัสเรื่องการทำความดีแบบปิดทองหลังพระ พระราชดำรัสในคราวเสด็จออกผนวช พระราชดำรัสเรื่องความประหยัด พระราชดำรัสเรื่องการทำหน้าที่ของบุคคล และพระราชดำรัสเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ดังในนวนิยายเรื่องไต้ร่มใบักดี ได้อ้างถึงพระราชดำรัสเกี่ยวกับเชื้อเพลิงทดแทน ความว่า

เราทำแล้วก็หมายความว่าเราไม่เดือดร้อนถึงเวลาเราอายุร้อยสิบแปด
ถ้าอย่างไรเราก็ใช้น้ำมันปาล์มของเราเอง คนอื่นอาจจะไม่ได้ คนอื่นอาจจะไม่มี
แต่เรามี เพราะเราขวนขวายหาวิธีที่จะทำเชื้อเพลิงทดแทนได้ ถ้าไม่ได้ทำ
เชื้อเพลิงทดแทน เราก็เดือดร้อนแล้วก็เป๋นห่วง แต่เราไม่ต้องเป๋นห่วง ถ้าคนอื่น
เขาไม่ทำ เขาอาจจะไม่มีน้ำมันไปโอดีเซลใช้ แต่เรามี เราคือข้าพเจ้าทำเอง

ผู้ใหญ่ม แก้วกำเนิด แห่งหมู่บ้านเขากะหมอก ยืนมองพระบรมฉายา
ลักษณ์บานใหญ่บนผนังบ้านด้วยแววตาเทิดทูน เมื่อทวนระลึกไปถึงพระราช
ดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช ซึ่งพระราชทานแก่
คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิม
พระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิตฯ อันเป๋น
ข้อความที่เขาเคยได้อ่านผ่านหน้าหนังสือพิมพ์เมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว

(ชมจันทร์, 2554, น. 7)

เห็นได้ว่า การอ้างถึงพระราชดำรัสเกี่ยวกับเชื้อเพลิงทดแทนข้างต้นนี้ สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง
ของนวนิยายที่กล่าวถึงพระราชดำริเกี่ยวกับเชื้อเพลิงทดแทน ผู้แต่งได้เลือกพระราชดำรัสที่สัมพันธ์กับ

เนื้อเรื่องของนวนิยายมาใช้ในการเปิดเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชดำริเรื่อง เชื้อเพลิงทดแทนและเป็นการเปิดเรื่องที่น่าสนใจ

ส่วนนวนิยายเรื่องรอยรักในดวงใจ ผู้แต่งได้อ้างถึงพระราชดำริเรื่องหน้าที่ของบุคคล ดังนี้

แน่นอนว่าพันดารา ก็คิดเสมอว่าตนเองเป็นลูกจ้างไม่ต่างกับพนักงาน
ทุกคน เพียงแต่เป็นลูกจ้างของตัวเอง ที่ต้องบริการลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจ
เจ้าของร้านเท่าที่จะทำได้ กระนั้นเธอก็ทราบว่ตำแหน่งนี้ไม่ได้ใหญ่กว่าใครเลย
เนื่องจากงานทุกอย่างต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงจะสำเร็จได้ ดังพระราชดำริ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า
เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อ 4 ธันวาคม 2533 ความว่า

ต่างคนต่างทำหน้าที่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทำเฉพาะหน้าที่นั้น
เพราะว่าถ้าคนใดทำหน้าที่เฉพาะของตัวเองโดยไม่มองไม่แลคนอื่น งานก็ดำเนินไป
ไม่ได้ เพราะเหตุว่างานทุกอย่างจะต้องพาดพิงกันเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้นแต่ละคน
จะต้องมีความรู้ถึงงานของผู้อื่นแล้วช่วยกันทำ

(รมย์นลิน, 2557, น. 335)

การอ้างถึงพระราชดำริเรื่องหน้าที่ของบุคคลสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่ตัวละครตระหนักใน
บทบาทหน้าที่ของตน การอ้างถึงพระราชดำรินี้ยังแสดงให้เห็นว่า ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของ
เรื่องได้นำพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อันได้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นครูที่พระราชทานคำสอนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้

อีกทั้งในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนยังพบว่าการอ้างถึงพระราชดำรินี้ในเรื่อง
ต่าง ๆ อีกหลายองค์ ได้แก่ พระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การกีฬา และหลักการทรงงาน
โดยผู้แต่งคัดเลือกพระราชดำริและพระบรมราโชวาทนำมาอ้างถึงโดยสัมพันธ์กับเนื้อหาของ
เรื่อง และผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนสามารถเข้าใจได้ไม่ยาก ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง
พระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ ดังเนื้อความ

“หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่า
ชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำ คนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้
แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดการน้ำอย่างเป็นระบบตั้งแต่ฝนบน
ฟ้าถึงน้ำบาดาล ทรงสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นให้ป่า เพราะทรงตระหนักถึงการ
ดูแลฟื้นฟูทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนของพสกนิกร
ไทยทุกหนทุกแห่ง

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 11)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญแก่การฝึกซ้อมอย่างมาก ดังที่มีพระราชดำรัสว่า

“การจะเป็นนักกีฬาที่ดีนั้นต้องให้ความสนใจในการฝึกซ้อม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงตนเองให้มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น ถ้านักกีฬาคนใดไม่ฝึกซ้อมก็จะเป็นนักกีฬาที่ดีไม่ได้”

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 39)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญทุกครั้งที่ได้ช่วยเหลือประชาชน ผู้ใดทำงานตามพระราชประสงค์ก็ย่อมมีความสุขเช่นกัน ดังที่มีรับสั่งว่า “ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น”

(ธัมม ศิริพรหมรินทร์, 2559, น. 75)

เห็นได้ว่า การอ้างอิงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์เฉพาะและเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แตกต่างไปวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต การอ้างอิงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยทุกประเภทนับแต่เรื่องที่แต่งช่วงต้นรัชกาลจนถึงปลายรัชกาล แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้สร้างสรรค์ธรรมเนียมการแต่งที่มีลักษณะเฉพาะและมีการสืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9

2) การอ้างอิงบทพระราชนิพนธ์ การอ้างอิงบทพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ไม่ปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่แต่งขึ้นก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่าในเรื่องสามกรุง ปรากฏเพียงการอ้างอิงเนื้อความบางส่วนของบทพระราชนิพนธ์เรื่องประชุมโคลงสุภาพิณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังเนื้อความว่า

“ความรู้คู่เปรียบด้วย	กำลัง ภายเฮย”
พระราชนิพนธ์ดัง	นี้อ้าง
เป็นหลักประจักษ์จาง	จริงจิต

สำนักนี้การเรียนส้าง

สลักไว้ในกมล

(กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2514, น. 256)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีผลงานพระราชนิพนธ์วรรณกรรมจำนวนมาก พระราชนิพนธ์เรื่องแรก ได้แก่ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 8 บทความบันทึกเรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน” บทความแปลบท วิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม 11 เรื่อง พระราชนิพนธ์แปลเกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญ 2 เรื่อง คือ นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ และ ดิโตะ เรื่องพระมหาชน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์เล่มสำคัญ และเรื่องทองแดง (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 173-205) พระราชนิพนธ์ทุกเรื่องได้รับการอ้างอิงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยเรื่องพระมหาชน เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ดิโตะ และทองแดงได้รับการอ้างอิงอย่างสม่ำเสมอ

บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดน” มีเนื้อความที่ได้รับการอ้างอิงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรบ่อยครั้ง บทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นพระราชนิพนธ์บทความบันทึกเพื่อพระราชทานแก่หนังสือ *วงวรรณคดี* เป็นพิเศษ มีรูปแบบเป็นการบันทึกประจำวัน ตั้งแต่ก่อนเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยเพื่อไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวีเดน 7 วัน คือ ตั้งแต่วันที่ 16 สิงหาคม 2489 จนถึงวันที่ 22 สิงหาคม 2489 ทรงบรรยายถึงพระราชกรณียกิจในแต่ละวัน และมีพระราชดำริถึงบุคคลและสิ่งต่าง ๆ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 174-175) เนื้อหาในพระราชนิพนธ์ที่ได้รับการอ้างอิงเป็นเหตุการณ์ที่คนไทยประทับใจ คือ ทรงเล่าถึงวันเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย วันที่ 19 สิงหาคม 2489 หลังจากลาเจ้านายฝ่ายในแล้วเสด็จฯ ไปนมัสการลาพระแก้วมรกตและพระภิกษุสงฆ์ ทรงลาเจ้านายฝ่ายหน้า ข้าราชการทั้งไทยและต่างประเทศที่เข้าเฝ้าฯ จากนั้นก็ประทับรถยนต์พระที่นั่งเล่นออกไปจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

รถเล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตร รถเล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่า “อย่าละทิ้งประชาชน” อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ “ทิ้ง” ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะ “ละทิ้ง” อย่างไรได้ แต่รถวิ่งเร็วและเลยไปไกลเสียแล้ว”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อ้างอิงใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น. 178-179)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องสมเด็จพระภัทรมหาราชคำฉันท์ ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นช่วงต้นรัชกาล
ได้อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีตเซอร์แลนด์” ดังนี้

ปางนั้นไทยคณะปวงก็ห้วงทวิคุณ

จักไกลพระไอศุรย์ สุกพล

ชายหนึ่งกล่าวสรก้องสถานธรรดล

“อย่าทิ้งประชาชน” ยะยิน

ยามรถเร็วรมิทันจะตรัสวจนจินต์

เพียงทรงคะนิงฉิน พระพักตร์

หากปวงชนบมิทิ้งพระองค์ศักดิ์

ฤทธีนรากรัก นิรันดร์

(ศิวภานท์ ปทุมสูติ, 2527, น. 29)

เรื่องเย็นศิระเพราะพระบริบาล มีเนื้อความ ดังนี้

พลันมีบุรุษพลั้ง	เปลอผวา
ละล้าละลักวา-	ทะก้อง
“ในหลวงอย่าทิ้งประชา-	ชนเหว-ว้าไ้อ้”
ทรงแว่วเสียงวอนร้อน	เร่งไถ่ถ้อยถวิล
ภูบดินทร์ตอบโต้	แต่ใน หทัยนอ
“เราจักทิ้งไทยไหน	เล่าเนื้อ
ตราบใดที่ทวยไทย	ไม่ทิ้ง เรานา”
ทรงพร่ำรำพึงเพ้อ	รถพันพสกนิกร

(สุกร ผลชีวิน, 2527, น. 4)

วรรณกรรมร้อยกรองที่แต่งในช่วงปลายรัชกาล เรื่องนบพระภูมิบาลบุญดีแรก มีเนื้อความ ดังนี้

สมศักดิ์จอมกษัตริย์ เอ่ยอรรถมิ่งมงคล ผูกพันชนทั่วไทย ปรากฏใน
พระราชนิพนธ์ ครองกมลทุกเขตคาม เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวีตเซอร์แลนด์
ห่างไกลแสนสุดฟ้า ก่อนปิ่นหล้าลาไทย ราษฎรร่วมใจส่งเสด็จฯ เพชรพาทีเพราะ
พร้อม ร้องทูลเสียงสั่นพรา **“อย่าละทิ้งประชาชน”** บัดลพระดำรัส ตรัสตอบใน
กมล **“ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าฯ ข้าจะทิ้งท่านได้อย่างไร”**

(ญาดา อารัมเษ อารัมภีร์, 2549, น. 78-79)

วรรณกรรมร้อยกรองโศกาลัยเรื่อง ร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากษัตริย์คุณ มีเนื้อความ ดังนี้

ในหลวงไม่ละทิ้งประชาชน จึ่งวันนีทุกทุกคนพิสุจน์ว่า

ความจงรักภักดีเคยมีมา

คงตรึงค่าต่อไปในใจเรา

(ซัชพล ไชยพร, 2560, น. 24)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังมีการอ้างอิงถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ โดยบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้รับการอ้างอิงถึงอย่างสม่ำเสมอ ดังในเรื่องนบพระภูมิบาลบุญติเรก ผู้แต่งได้อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ไว้หลายเรื่อง มีทั้งบทความและวรรณกรรม บทพระราชนิพนธ์จำนวนมากที่ได้รับการอ้างอิงเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอย่างชัดเจน ดังนี้

นานาพระราชนิพนธ์ ภูวดลแปลเรียบเรียง ไม่เพียงเพียงเนื้อหา
อวยสารประโยชน์ วิทยาทานโปรดทวยไทย ร่วมรวมใจไตร่ตรอง อาหารสมองเลิศ
รส ล้วนบทความหลากหลาย รายงานจากลอนดอน แพร่จรขจายไป สอนใจไทย
ทั่วกัน **ฝันร้ายไม่จำเป็นต้องเป็นจริง** อิงความรู้หลากล้วน ถ้วนทุกสิ่งทรงสรรค์
สารพันคมความคิดนำชีวิตก้าวไกล ไชยปรัชญาญะเขว่น **เขาวัวอย่างนั้น เราก็ว่า**
อย่างนั้น ไปกีดกันมุมมอง ไทยทั้งผองตระหนัก ประจักษ์สรรพสาระ **ทัศนะนำ**
อัศจรรย์จากซีล้า วีบุรุษตามสมัยนิยม ชนชมชื่นยืนนาน การคืบหน้าของมาร์ก
ซิสต์ ชวนคิดปรัชญาแฝง **จินแดง: ตัวเหี้ย-ค้ายาเสพติดโลก** โชคผู้ได้อ่านบทความ
รายงานตามนโยบายคอมมิวนิสต์ **ข่าวจากวิทยุเพื่อสันติภาพ** ชนทราบ
ความก้าวหน้า ใต้คั่นคว่ำเผยแพร่ พระราชทานแก่ปวงประชา หลากสาระ**ประเทศ**
จีนอยู่ยง ล้วนทรงกลั่นกรองแล้ว ทุกบทพยานเปรียบแก้ว ขจัดสิ้นอวิชชา

ในบรรดาวรรณกรรม ที่ทรงธรรมโปรดนัก เป็นที่รักครองหทัย ไฉจะคู่ควร
เทียบ เปรียบ**พระมหาชนก** จากชาดกทศชาติ สอนใจราษฎรรู้คิด มุ่งมั่นจิตวิริยะ ะ
เปลี่ยนแปลงท่อนท้าย ด้วยหมายให้สอดคล้อง ต้องตามการณ์ปัจจุบัน เข้าใจกัน
ถ้วนหน้า ผ่านฟ้ามหาชนกเจ้า คือ เหนือเกล้านวมินทร์ เพื่อแผ่นดินถิ่นสยาม
เพียรพยายามรอนทุกข์ สร้างสรรค์สุขปวงพสก หกลีบปีไม่ว่างเว้น ไปเลียงละหลัก
เร้น ทอดทั้งไทยผอง

ก้องเงาเพชรรัตนล้ำ

วรรณศิลป์

ลือเลื่องเลอคุณระบิล

รสถ้อย

พระมหาชนกหยาดริน

คมคิด คติเฮย

สรรพจรรย์จรรยาร้อย

พร่างแพร่พรายแสง

(ญาติ อรุณเวช อารัมภีร์, 2549,
น. 76-79)

เรื่องนวนิยายทราศิราชาสตุติ ผู้แต่งได้อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ซึ่งคนทั่วไปรู้จักกันเป็นอย่างดี ได้แก่ ตีโต นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ พระมหาชนก และทองแดง ดังนี้

บทพระราชนิพนธ์	คือมณฑลแห่งสยาม
บ้างแปลต้นฉบับตาม	ต่างประเทศพิเศษคุณ
เรื่อง “ตีโต” และ “นายอินทร์ฯ”	มีรูสึ้นประเสริฐคุณ
“พระมหาชนก” หนุน	ให้อย่างศดุดงตาม
ทั้งเรื่องคุณ “ทองแดง”	ประจักษ์แจ้งปรากฏนาม
พระเมตตาทุกเมื่อยาม	แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน

(หม่อมราชวงศ์อรณัฏร ศุขสวัสดิ์ ของทอง, 2560, น. 102)

เรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยปิตรงค์ มีการอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องนายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ ตีโต และพระมหาชนก สังเกตได้ว่าผู้แต่งให้ความสำคัญกับการอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ผู้แต่งได้อธิบายขยายความถึงเรื่องพระมหาชนกไว้อย่างละเอียดกว่าเรื่องอื่น ๆ ดังนี้

นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ	ทำความดีเสียสละทุกแห่งหน
เรื่องตีโตช่วยเตือนใจให้ทุกคน	สลายตัวสลายตนเพื่อบ้านเมือง
พระมหาชนกที่ทรงแปล	ประจักษ์ทองคำแท้ทั้งภาพ-เรื่อง
เมื่อเราน้อมดวงมานอ่านเนือง ๆ	ย่อมประเทืองสารแสดงแจ้งปัญญา
ทรงสอนว่าความเพียรที่บริสุทธิ์	จะช่วยพ้นห้วงสมุทรแห่งปัญหา
ปวงนักปราชญ์ถ่ายทอดศาสตร์พระราชา	นำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
มหาวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย	มีอยู่ทั่วถิ่นไทยเห็นดาษดื่น
แหล่งวิชาแก่ทุกข์สุขกลับคืน	ทำงานหนักแต่สดชื่นด้วยพอเพียง

(ถนอมวงศ์ ถ้ายอดมรรคผล, 2560, น. 17)

การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ปรากฏในหนังสือการ์ตูน ดังเรื่องขายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก... โดยภักดี ได้อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องเมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่สวีเดนแลนด์ (บันลืออุตสาหจิต, 2559, น. 81) หนังสือการ์ตูนเรื่องมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชา อ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (บันลืออุตสาหจิต, 2559, น. 100-101) และในวรรณกรรมบทเพลง ยังคงมีการอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์ ดังเพลงเหตุผลของพ่อ อ้างถึงเรื่องเมื่อข้าพเจ้าจากสยามสู่

สวิตเซอร์แลนด์ และเพลงพลังแสงอาทิตย์ อ้างถึงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนับแต่เรื่องที่แต่งช่วงต้นรัชกาลถึงช่วงปลายรัชกาล และเรื่องที่แต่งขึ้นช่วงสวรรคตอย่างชัดเจน โดยมีที่มาจากพระอัจฉริยภาพทางภาษาและวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผู้แต่งมักอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์เรื่องสำคัญ ได้แก่ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ตีโต นายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ และทองแดง การอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์จึงเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต และเป็นขนบนิยมของการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างชัดเจน

3) การอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงมีผลงานพระราชนิพนธ์เพลงทั้งสิ้น 48 เพลง พระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่ปี 2489-2538 ทั้งในจังหวะวอลตซ์ สโลว์ ควิกสเต็ป มาร์ช และอื่น ๆ เมื่อทรงพระราชนิพนธ์ทำนองแล้ว บางเพลงทรงใส่คำร้องภาษาอังกฤษด้วยพระองค์เอง และทรงโปรดเกล้าฯ ให้บุคคลต่าง ๆ ประพันธ์เนื้อร้องภาษาไทย (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2559, น.141-153) พระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์เพลงไม่ปรากฏในพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ผู้แต่งจึงได้นำชื่อเพลงและเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์มาอ้างถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสม่ำเสมอ ทำให้การอ้างถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตมาก่อน

เรื่องลิลิตอัครศิลปิน ผู้แต่งได้อ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ทั้งหมด 48 เพลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์บทเพลงอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างบางตอน ดังนี้

เพลง “สายลม” “ใกล้รุ่ง”	“ชะตา-ชีวิต” นอ
“อาทิตย์อัสดง” ครา	“คำแล้ว”
“ภิรมย์รัก” “เทวา-	พาคู่-ฝัน” แส
“ยามค่ำ” คิดถึงแก้ว	เมื่อร้าง “ไร้จันทร์”
“ความฝันอันสูงสุด” ย้า	เพลงยิน
“มาร์ชราชนาวิกโยธิน”	เกริกก้อง
“เราสู้” เพื่อ “แผ่นดิน-	ของเรา” อยู่
“มาร์ชราชวัลลภ” ร้อง	จัก “ยิ้มสู้” เสมอ

(อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ, 2539, น. 160)

เรื่อง 70 สัมผัสจรรณลงรัชธรรมราชา ผู้แต่งอ้างถึงชื่อเพลงและนำมาเรียบเรียงเพื่อสรรเสริญพระเกียรติได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อความ ดังนี้

อัญเชิญเพลงไพเราะ	ชื่อเสนาะแสนครื้นเครง
ดนตรีศรีบรรเลง	ผ่านชื่อเพลงเทิดพระองค์
เริ่มต้นชีวิตไทย	ก้าวเดินไปไม่ล้มลง
“แสงเทียน” เพียร ธ ทรง	คอยชี้ส่งชีวิตงาม
“ยิ้มสู้” คราวมีทุกข์	ทรงปลอบปลุกสุขเขตคาม
เสด็จผ่านป่าหนาม	ทรงเยื่อนามอร่ามดิน
ธ หวงท่วงปวงชน	ดูจ “สายฝน” ยลทรัพย์สิน
ชุ่มชื่นรื่นชีวิน	ยินพลพระบารมี
“ลมหนาว” ไม่หนาวใจ	มีองค์ให้อุ่นฤดี
“เราสู้” ตามจักรี	ครองชีวิแบบพอเพียง
“ความผืนอันสูงสุด”	ชาติพิสุทธิ์พุทธธรรมเคียง
“ไกล่รุ่ง” มุ่งชีพเลี้ยง	“ยามเย็น” เสี่ยงไทยเฮฮา
ผืนไทยเป็นดั่งนั้น	หลักแรงผืนมั่นราชา
พระหัตถ์แก้ปัญา	ทรงค้นคว้าผลโครงการ
เฉลิมพระเกียรติก้อง	โอกาสครองให้ทรงงาน
ซาบซึ้งถึงเพลงสาสน์	สรรเสริญวาทรงพระเจริญ

(ศุภชาติ เสถียรธรรณสาร, 2559, น. 145)

วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องพระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎรล้วนอาลัย ผู้แต่งอ้างถึงชื่อบทเพลงพระราชนิพนธ์ และยังได้สร้างสรรค์วรรณศิลป์โดยนำชื่อบทเพลงที่อ้างถึงนั้นมาร้อยเรียงเพื่อแสดงความอาลัยต่อการสวรรคตได้อย่างซาบซึ้ง และเหมาะสมกับเนื้อหา ดังนี้

สายลม สงบเยียบเย็น	ไกล่รุ่ง ลำเค็ญ
ยามเย็น อารมณ์อ่อนระโหย	
ยามค่ำ รำไหโรย	สายฝน ปรายโปรย
แผ่นดินของเรา คล้าน้ำตา	
น้อมรำลึกพระกรุณา	ทรงเกื้อประชา
ทรงวาด ชะตาชีวิต ชน	
พอเพียงเลี้ยงไทย ไกล่กังวล	ยิ้มสู้ อดทน
สุขใจได้ร่วมพระบารมี	

ดวงใจกับความรัก พลี

เพื่อรักภักดี

ต่อองค์ภูมินทร์ปิ่นไฟท

ทุกความทรงจำเตือนใจ

แม่นานเพียงใด

พระสถิตในดวงใจนิรันดร์

(วิณา วุฒิจำนงค์, 2560, น. 189)

การอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรประเภทร้อยแก้วและวรรณกรรมบทเพลง นอกจากจะอ้างถึงชื่อเพลงพระราชนิพนธ์แล้ว ผู้แต่งจะอ้างถึงเนื้อหาคำร้องของเพลงพระราชนิพนธ์ โดยการอ้างถึงเนื้อหาทั้งหมดและเนื้อหาบางส่วนของเพลง พบว่าการอ้างถึงบทเพลงพระราชนิพนธ์ในนวนิยายทั้งหมด 6 เรื่องจากข้อมูลนวนิยายทั้งหมด 10 เรื่อง ได้แก่ เรื่องหัวใจใกล้รุ่ง (อิสยาห์, 2554) เรื่องในม่านเมฆ (ร่มแก้ว, 2554, น. 359) เรื่องดั่งต้องมนตร์รัก (โมริสา, 2557, น. 467) เรื่องในร่มเงารัก (พูโหม, 2557, น. 10, 152 และ 485) เรื่องเพลงรักรอยฝัน (เตชิตา, 2557, น. 17-18, 454, 455 และ 512) และเรื่องรอยรักในดวงใจ (รมย์นลิน, 2557, น. 9 และ 76)

นวนิยายเรื่องหัวใจใกล้รุ่ง ของ อิสยาห์ มีการอ้างถึงบทเพลงพระราชนิพนธ์จำนวนมาก เนื่องจากมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์เพลงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นอกจากนี้ผู้แต่งจะอ้างถึงชื่อเพลงพระราชนิพนธ์แล้ว ยังได้นำเนื้อหา คำร้องของเพลงพระราชนิพนธ์มาใช้ในการนำเสนอเรื่อง ผู้แต่งเปิดเรื่องในแต่ละบทด้วยคำร้องบางส่วนของบทเพลงพระราชนิพนธ์ ซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาในตอนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง และฉากของเรื่อง ดังตัวอย่างผู้แต่งเปิดเรื่องโดยอ้างถึงคำร้องบางส่วนของเพลง Blue Day ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในเรื่องที่แม่กับน้องชายของตัวละครใกล้รุ่งทะเลาะกันอย่างหนักจนทำให้น้องชายหนีออกจากบ้าน แม่เสียใจมาก ทำให้ใกล้รุ่งพลอยเป็นทุกข์ตาม เป็นวันที่แสนเศร้า และหุดหุดคำร้องของเพลง Blue Day ดังนี้

Blue Day

Blue Day, there's no sunshine

Why must you go away, leaving me here alone?

ขณะเปิดประตูเข้าบ้านด้วยอารมณ์ที่ยากจะบรรยาย ภาพเหตุการณ์ใน

รถเมื่อครู่ยังเด่นชัด

แต่แล้วใกล้รุ่งก็ต้องชะงักนั่ง หน้านึ่ว กับเสียงถกเถียงดังสนั่นของ

มารดา กับแสงแรกที่ตั้งมาจากชั้นสอง

(อิสยาห์, 2554, น. 150)

ส่วนฉากของเรื่องซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาว ผู้แต่งก็ได้อ้างอิงเนื้อหาคำร้องของเพลงลมหนาวในการเปิดเรื่องของตอนนั้น ๆ ดังนี้

ลมหนาว

ยามลมหนาวพัดโบกโบยโชยขึ้น เหล่าสกุณร้องรื่นรมย์
 หมู่ดอกไม้ชวนภมรอ่อนช้อย ช่างสุขสมเพลินตาน่าดูชูใจ
 ฤดูหนาวปีนี้ยาวนานกว่าทุกปี ลมหนาวกลางเดือนกุมภาพันธ์พัดโชยมาระลอกแล้วระลอก
 เล่า ไกลรุ่งปัดผมที่ปลิวปรกหน้าขณะเปิดประตูรั้วบ้านให้ชายหนุ่ม

(อิสยาห์, 2554, น. 366)

นอกจากนี้ นวนิยายเรื่องในมานเมฆ ปิดเรื่องด้วยการอ้างอิงบทเพลงพระราชนิพนธ์ เพลงสายฝน สัมพันธ์กับเนื้อหาของนวนิยายที่นำเสนอถึงพระอัจฉริยภาพการคิดค้นและพัฒนา ฝนหลวง ผู้แต่งได้อ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์สายฝนโดยอ้างอิงคำร้องของบทเพลงทั้งเพลง ดังนี้

อีกไม่นาน สายฝนก็จะโปรยปรายลงมา หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตที่รอคอย
 สายน้ำแห่งชีวิต...ต้นไม้ ใบหญ้า พุ่มนา ไร่นาของเกษตรกรจะงอกงาม
 ปริมาณของน้ำในเขื่อนกับอ่างเก็บน้ำจะเพิ่มขึ้น ขณะที่ฝายชะลอน้ำที่ถูกสร้าง
 ขึ้นจะช่วยเก็บความชุ่มชื้นจากน้ำฝนไว้เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนดิน
 และป่าต้นน้ำต่อไป

ในหูหลอนเหมือนจะได้ยินเสียงเพลงแว่วมากับสายลม...เพลงที่คุ้นหูมา
 ตั้งแต่เด็ก ทว่าซาบซึ้งถึงความหมายชัดเจนจับหัวใจในวันนี้

เมื่อลมฝนบนฟ้ามาลือ	ต้นไม้อ้อปลิวลู่กิ่งใบ
เหมือนจะเอนรากคลอนถอนไป	แต่เหล่าไม้ยังกลับงาม
พระพรหมท่านบันดาลให้ฝนหลั่ง	เพื่อประทั้งชีวิตมิทรา
น้ำทิพย์สดเป็นสายพรายพลิวทิวงาม	ทั่วเขตคามชุ่มธารา
สดเป็นสายพรายพลิวทิวทุ่ง	แดดทอรู้อร่ามตา
รู้เงื้อมลายพรางพรายนภา	ยามเมื่อฝนมาแต่ไกล
พระพรหมช่วยอำนวยให้ชื่นฉ่ำ	จะนำดับความร้อนใจ
น้ำฝนหลังลงมาจากฟ้าแดนไกล	พืชพรรณไม่สิ้นยืนยง

จึงเห็นได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเพณีนวนิยายได้อ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ โดยได้นำมาเป็นกลวิธีในการประพันธ์ ทั้งการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และปิดเรื่อง

หนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ อ้างถึงบทเพลงพระราชนิพนธ์โดยการอ้างอิงชื่อบทเพลงและเนื้อหาคำร้องบางส่วนของบทเพลง ดังนี้

บทเพลงที่ทรงพระราชนิพนธ์เพลงแรกคือเพลง “แสงเทียน” เป็นแนว Blues แต่เนื่องจากมีพระราชประสงค์ที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น จึงยังไม่โปรดเกล้าฯ พระราชทานออกมา ทรงพระราชนิพนธ์เพลง “ยามเย็น” และเพลง “สายฝน” แล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้บรรเลงกันได้ทั่วไป ทั้งสามเพลงนี้เป็นบทเพลงที่ซาบซึ้งและประทับใจพสกนิกรเป็นอย่างมาก ปัจจุบันมีบทเพลงพระราชนิพนธ์ถึง 47 เพลง

...แดดรอนรอน เมื่อทินกรจะลับเหลี่ยมเมฆา

ทอแสงเรืองอร่ามช่างงามตา ในภาสลับจับอัมพร

บทเพลงพระราชนิพนธ์ “ยามเย็น”

(ธัมม์ ศิริพรมรินทร์, 2559, น. 17)

หนังสือการ์ตูนชายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี อ้างถึงบทเพลงพระราชนิพนธ์ โดยอ้างถึงเนื้อหาคำร้องของบทเพลงทั้งเพลง ดังนี้

โลกจะสุขสบายนั้นเป็นได้หลายทาง ต้องหลบสิ่งกีดขวางหนทางให้พ้นไป จะสบความสุขสันต์สำคัญที่ใจ สุขและทุกข้ออย่างไรเพราะใจตนเอง ฝ่าลู่ทางชีวิตต้องคิดเผื่อใจ โลกมีดมนเพียงใดหัวใจอย่าคร่ำเกรง ตั้งหน้าขึ้นเอาไว้อย่อมใจด้วยเพลง โยนีกกลัวหวาดเกรงยืมสู้ คนเป็นคนจะจนหรือมี ร้ายหรือดีคงมีหวังอยู่ ยามปวงมารมาพาลลบหลู่ ย่อมละไมใจสู้หม่อมลเภทภัย ฝึกระทำความดีให้มีจิตโสภะ สร้างแต่ความเมตตาหาความสุขสันต์ไป จะสบความสุขสันต์สำคัญที่ใจ ฝ่าแต่ยืมสู้ไปแล้วใจขึ้นบาน

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 71)

ส่วนในวรรณกรรมบทเพลง ปรากฏการอ้างถึงบทเพลงพระราชนิพนธ์เช่นกัน ดังเพลงในหลวงในดวงใจที่อ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ โดยอ้างถึงเนื้อหาบางส่วนของบทเพลงพระราชนิพนธ์ดังเนื้อความ

นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง หมายผดุงยุติธรรมอันสดใส เราต่างก็รู้ กันอยู่
 แก่ใจ จะมีใครรักเราได้เท่านี้ นี่คือนิถนาในดวงใจ ที่ทำให้เราคนไทยยิ้มได้
 อย่างวันนี้ เย็นศิระพระบริบาล ได้ร่มพระบารมี

นอกจากนี้ วรรณกรรมบทเพลงยังได้อ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ โดยนำชื่อบทเพลงมาร้อยเรียงเพื่อสื่อถึงความอาลัยต่อการสวรรคต ดังเพลงรักในดวงใจนิรันดร์ มีเนื้อความดังนี้

แว่ว เสียงราษฎร์รำไห่ใน ยามค่ำ สายฝน พริ้ว แผ่นดินของเราผอง
เมื่ออาทิตย์อัสดง ลานน้ำตานอง สายลม ต້อง แสงเทียน ดับลับชั่วคราว
ศุภรัศมีลักษณะ บังคมลา พระมหามงคล โอ้ คำแล้ว ในกมลสัน คำหวาน คื่นไร่
เดือน ลมหนาว นั้นยาวนาน กว่าผ่านห้วงเวลา ชะตาชีวิต เมื่อโสมส่อง
เดือนใจ ให้ยังอยู่ หักอาลัย ยิ้มสู้ ประกอบกิจ เพื่อ ความฝันอันสูงสุด จักอุทิศ
หวังตามรอยบาทพิตรด้วยใจภักดี ผ่าน ยามเย็น เห็น แสงเดือน ที่เคลื่อน
คล้อย เราสู้ คอยอดทนให้ชนประจักษ์ ทำความดีด้วย ดวงใจกับความรัก
เพื่อทรงพัก ไกลกังวล ที่บนฟ้าเจ้า แก้วตาขวัญใจ อย่าให้หวน จงช่วยชวนกัน
ฝัน ถึงวันหน้า ไกลรุ่ง แล้วประเทศไทยในน้ำตาพระราชาสถิต ในดวงใจนิรันดร์
... รักนี้จะอยู่ในดวงใจนิรันดร์ ...

กล่าวได้ว่า การอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ซึ่งมีที่มาจากพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไว้เป็นจำนวนมากเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่มีความน่าสนใจ และไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต อีกทั้งการอ้างถึงเพลงพระราชนิพนธ์ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อย่างสม่ำเสมอ อันเป็นลักษณะเฉพาะอีกลักษณะหนึ่ง นอกเหนือไปจากการอ้างถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท และการอ้างถึงบทพระราชนิพนธ์

4) การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงาน เนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือประชาชนจำนวนมาก และทรงมีหลักการทรงงานที่ชัดเจนในการดำเนินโครงการพระราชดำริ ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงได้อ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานต่าง ๆ ไว้จำนวนมากและปรากฏอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้เห็นว่า การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จำนวนมากเช่นนี้ ได้เสริมให้เห็นแนวคิดเฉพาะพระองค์ ได้แก่ กษัตริย์นักพัฒนา จอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน และภาพเสนอกษัตริย์ที่ทรงงานหนักเพื่อประชาชนได้เด่นชัดยิ่งขึ้นด้วยดังตัวอย่าง

เรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน ผู้แต่งได้อ้างถึงโครงการพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่และหลักของการทำเกษตรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้

ทรงนิมิต “ทฤษฎีใหม่” ให้โลกเห็น ด้วยประเด็นความสัมพันธ์อันเกี่ยวข้อ
 เป็นสูตรงามดลสัมฤทธิ์ดุจจิตปอง ผลสนองสมครลองแนวต้องการ
 เป็นตัวอย่างวางสัดส่วนสมควรรู้ นำทางสู่ภาวะมาตรฐาน
 พื้นที่น้อยใช้ดีอยู่ฐานการสร้างงาน **“สามส่วน”** สานสืบเขตเกษตรไทย
“ส่วนที่หนึ่ง” สร้างแหล่งน้ำนำคุณค่า เพื่อเลี้ยงปลาเพื่อเพาะปลูกถุกสมัย
“ร้อยละสามสิบ” เน้นกฎเกณฑ์ไว้ มีน้ำใช้อาหารดีมีเงินตรา
“ส่วนที่สอง” ครองงานการมุ่งก้าว ทั้งปลูกข้าวพืชเล็กใหญ่ให้หรรษา
“ร้อยละหกสิบ” ย้ำพื้งนาพา เป็นผืนนาผืนไร่นาสวนล้วนอุดม
“ส่วนที่สาม” เขตอาศัยพิไลผ่อง ค้นคูคลองถนนสร้างอย่างเหมาะสม
“ร้อยละสิบ” ส่วนหยิบยื่นชีพรับมัย แนวนิยมสมส่วนนำหลักสำคัญ

(ณรงค์ อิ่มเย็น, 2539, น. 347)

เรื่อง 70 สัมพัจฉรฉลงรัชธรรมราชา ผู้แต่งได้อ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการ
 ทรงงาน ดังนี้

“แนวคิดและทฤษฎี” ภูมิพระราชทาน โครงการกว่าสี่พัน สำคัญ
 ประโยชน์มี “ทฤษฎีการพัฒนา” ปัญหาป่าน้ำดิน ยลยินหลากวิธี ดินดีต้องรักษา
 “หญ้าแฝก” แก่ดินดาน ป้องกันการพังทลาย พืชตายเพราะดินเปรี้ยว เยียวยา
 ด้วย “แก่งดิน” ทำกินได้ผลดี คราใดที่ฝนแล้ง พืชทนแล้งสร้างเฉย ละเลยทำ
 หน้าที่ ภูมิทรงสั่งฟ้า ล่าเมฆทำ “ฝนหลวง” ปวงประชาชาวโลก สร้างโคกสุข
 เปรมปรีดี น้ำดีมีอากาศ จอมปราชญ์ทรงคิดค้น เครื่องกลประดิษฐ์ล้ำ “กังหัน
 น้ำ” ล้ำค่า “ชัยพัฒนา” ของไทย ก้าวไกลใช้ต่างประเทศ อาเพศ
 “น้ำสามรส” ปรากฏ “เขตพรุ” ได้ แก่ไขอย่างสมดุล เกื้อหนุนการทำกิน น้ำดิน
 และป่าไม้ พันธุ์ไม้นวนวาง “ป่าสามอย่าง” อุดมนิยม “ทฤษฎีใหม่” ใช้ดำรงชีวิต
 “เศรษฐกิจพอเพียง” เลี้ยงตนเองอยู่รอด ปลอดภัยพ้นวิกฤต แนวคิด “ทำได้
 ง่าย” มุ่งหมาย “ความยั่งยืน” มีพื้นฐาน “มั่นคง” สำเสร็จส่ง “คุณค่า” มากกว่า
 การ “คุ้มทุน” หนุนตามรอยพระบาท “ขาดทุนคือกำไร” “ไม่ยึดติดตำรา”
 พัฒนาอย่าง “รวมขอม” ยอมรับสภาพจริง เป็นสิ่งชนประจักษ์ สร้าง “รู้ รัก
 สามัคคี” จึงอยู่ดีมีกิน ทุกถิ่นประสิทธิ์ผล ดลภาคเหนือไร่ฝิ่น ดินภาคใต้ไร่เปรี้ยว
 อีสานเขียวไร่แล้ง ไทยทุกแห่งบริบูรณ์ เพิ่มพูนสวัสดิ์ศรี ทฤษฎีพระราชฯ ล้วน
 คุณค่าแน่แท้ ผลเกิดล้ำเลิศแท้ แซ่ซ้องก้องสกล

(สมจินตนา เทียมวิไล, 2559, น. 149)

เรื่องนวมินทราธิราชสวัสดิ์ ผู้แต่งได้อ้างถึงหลักการทรงงานต่าง ๆ ได้แก่ ศึกษาข้อมูล
ระเบิดจาก ข้างใน แก้ไขปัญหาที่จุดเล็ก ทำตามลำดับชั้น ภูมิสังคม ทำงานแบบองค์รวม ไม่คิด
ติดตำรา ใช้ธรรมปราบอธรรม ประหยัดและเรียบง่าย ปลุกป่าในใจคน การทำให้ง่าย การมีส่วนร่วม
ยึดถือประโยชน์ส่วนรวม บริการเบ็ดเสร็จ การใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ขาดทุนคือกำไร การพึ่งพา
ตนเอง หลักพออยู่พอกิน การให้ไม่สิ้นสุด ทำงานอย่างมีความสุข ความเพียร และรู้ รัก สามัคคี
ดังตัวอย่างบางตอน

ไม่คิดติดตำรา	ภูมิปัญญาค่ายิ่งใหญ่
คิดอ่านทำการใด	อย่ามองข้ามหลักความจริง
ยึดหยุ่นและรอมชอม	สิ่งแวดล้อมน้อมฟัง
หลักใดใช้อ้างอิง	ใช้อยึดติดแต่ทฤษฎี
ใช้ธรรมปราบอธรรม	หลักการล้าสมัย
ผลงานตามวิธี	อาจไม่มีในตำรา
น้ำเสียบำบัดได้	ทดลองใช้ผักตบชวา
ปนเปื้อนสารพิษพา	น้ำดีไล่ให้เจือจาง
ประหยัดและเรียบง่าย	สื่อความหมายเดินสายกลาง
ประยุกต์ทุกแนวทาง	ใช้สิ่งของท้องถิ่นตน
ลงทุนไม่สูงมาก	ไม่ลำบากถึงยากจน
กำไรได้เป็นผล	จนทำได้ถ้าได้ทำ
ปลุกป่าในใจคน	สำนึกตนคือผู้นำ
ช่วยคิดสร้างกิจกรรม	ปลูกต้นไม้ให้แผ่นดิน
ประโยชน์เกิดแก่ไทย	หากร่วมใจเป็นอาจิณ
ป่าพูนสมบูรณ์สิน	เกิดต้นน้ำตามครรลอง

(ชมพร เพชรอนันต์กุล, 2560, น. 77)

การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานยังคงปรากฏในวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติประภทวรรณกรรมร้อยแก้ว ทั้งในเรื่องสั้น นวนิยาย หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน
สำหรับเด็กและเยาวชน ทำให้เห็นได้ว่า การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานเป็น
ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลย
เดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นชนบการแต่งที่มีการสืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
กลุ่มร้อยแก้ว ดังในนวนิยายเรื่องไต้ร่มใบกัณฑ์ อ้างถึงโครงการพระราชดำริพลังงานทดแทนไบโอดีเซล
ดังเนื้อความว่า

โดยหลักใหญ่ใจความของแผนงานก็คือ การนำน้ำมันพืชซึ่งใช้แล้วหรือสกัดจากพืชที่สามารถผลิตน้ำมันได้มาทำปฏิกิริยาทางเคมี จนกลายเป็นน้ำมันที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงน้ำมันดีเซล จากนั้นจึงเอาผลผลิตดังกล่าวไปผสมกับน้ำมันดีเซล ก็จะสามารถนำกลับมาใช้ทดแทนพลังงานเชื้อเพลิงได้เป็นอย่างดี

.....

ผู้ใหญ่มแห่งบ้านเขากะหมอกสรรเสริญพระปรีชาชาญของพ่อหลวงเป็นยิ่งนัก พระองค์มีสายพระเนตรอันกว้างไกล ทรงคาดการณ์ได้อย่างแม่นยำว่าการสร้างพลังงานทดแทนอย่างน้ำมันไบโอดีเซลขึ้นมานั้นจะช่วยลดความลำบากให้แก่ลูกหลานของเรา หากพลังงานเชื้อเพลิงที่พวกตนใช้กันอย่างสิ้นเปลืองทุกวันนี้อ้อยหรือลงไปใต้อาณาเขตหน้า และยิ่งถือเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปในตัวด้วย เพราะน้ำมันไบโอดีเซลนั้นสามารถลดมลพิษทางอากาศที่เป็นผลมาจากการเผาไหม้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยลดควันดำได้ถึงร้อยละ 40 เลยทีเดียว

(ชมจันทร์, 2554, น. 8)

นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ อ้างถึงหลักการทรงงานที่มุ่งเน้นการทำให้คนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน คือ การให้เบ็ดตกปลา มิใช่การนำปลาไปให้ ดังเนื้อความในจดหมายของชาตินิรนามที่ตัวละครรวงข้าวอ่าน ความว่า

ช่วงแรกที่ผมมาที่นี่ ผมได้เรียนรู้งานที่พระองค์ท่านทำ ผมยิ่งรู้ว่าท่านมีพระอัจฉริยภาพมากแค่ไหน ทุกสิ่งที่ทรงทำ ล้วนมีแนวคิดอยู่ที่ว่า ไม่มีอะไรดีไปกว่าการที่ทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การช่วยให้คนที่ยืนด้วยขาตัวเองก็เหมือนกับการให้เบ็ดตกปลาแก่เขา ไม่ใช่เอาปลาไปให้

การใช้เบ็ดตกปลา อาจต้องใช้ความอดทน ต้องฝึกฝน และตกทุกวัน เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์และรู้ว่าตกอย่างไรให้ได้ปลา รู้ว่าตรงไหนมีปลาชุก ตอนไหนปลาจะมากินเหยื่อ ไม่เหมือนเนื้อปลาที่กินได้ทันที แต่เมื่อหมดไปแล้ว ก็ต้องรอคนเอามาให้ใหม่ เพราะตกเองไม่เป็น

(ร่มแก้ว, 2554, น. 96-97)

หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ผู้แต่งได้คำนึงถึงผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน จึงมีการอ้างถึงโครงการพระราชดำริที่สัมพันธ์กับการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้อ่าน และเป็นโครงการพระราชดำริที่ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก เช่น โครงการฝนหลวง โครงการแก้มลิง เศรษฐกิจพอเพียง ส่วนในวรรณกรรมบทเพลงมักจะอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงาน

ที่คนทั่วไปรู้จักกันเป็นอย่างดี ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่องฉันทรักในหลวง อ้างถึงโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ดังนี้

ความรักของในหลวงอยู่ในสายฝนของพระองค์ *โครงการฝนหลวง*

ความรักของในหลวง...อยู่ในสายน้ำของพระองค์ *ฝายแม้ว*

ความรักของในหลวง อยู่ในผืนป่าของพระองค์ *โครงการพัฒนาพื้นที่ป่า*

ความรักของในหลวง...อยู่ในเมล็ดข้าวของพระองค์ *พันธุ์ข้าวพระราชทานวันพืชมงคล*

ความรักของในหลวง อยู่ในผืนดินของพระองค์ *โครงการที่ดินพระราชทาน*

(นันทกฤษ, 2559, น. 5-14)

ส่วนวรรณกรรมบทเพลงมีการอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงาน ดังเพลงในหลวงในดวงใจ อ้างถึงเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการทรงงาน ได้แก่ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และการทำงานโดยการปิดทองหลังพระ ดังนี้

ใครที่สอนให้เราเรียนรู้ ได้เรียนรู้ได้รู้ *ความพอดี* ได้ภาคภูมิใจในสิ่งที่เรามี
อยู่ดีกินดีเรื่อยมา ใครที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร *เข้าใจและเข้าถึงพัฒนา ปิดทองข้างหลังองค์พระปฏิมา* จะเหนื่อยจะลำบากไม่เคยท้อใจ

และเพลงเทวดาเดินดิน อ้างถึงโครงการพระราชดำริ ได้แก่ ฝนหลวง แก้มลิง แกล้งดิน และชิงห้วยมัน ดังนี้

เทวดาเดินดิน ปิดป่าทุกซอกสัน ทั่วผืนแผ่นดินไทย เรียกฝนบนฟ้า
ข้าวปลาพองไพร น้ำท่วมหลากไหล เก็บไว้ในแก้มลิง ดินเปรี้ยวดินเค็ม ก็แกล้งดิน
เสียจริง ดินแล้งแห้งทั้ง ต้องชิงห้วยมัน

การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงาน มีที่มาจากการประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาตลอดระยะเวลา 70 ปี ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก พระราชกรณียกิจต่าง ๆ เหล่านี้แตกต่างไปจากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ก่อน ส่งผลให้การอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานเป็นลักษณะเฉพาะในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และการอ้างถึงโครงการพระราชดำริและหลักการทรงงานยังเป็นความนิยมในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นับแต่ช่วงกลางรัชกาลจนถึงช่วงสวรรคต

4) การอ้างถึงเพลงเฉลิมพระเกียรติ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้น เกิดวรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติขึ้นจำนวนมาก ซึ่งมีความแพร่หลาย และเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป อีกทั้งผู้ฟังสามารถเข้าใจได้โดยง่าย ทำให้ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรม

ชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้นำมาอ้างอิง ลักษณะเช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

การอ้างอิงเพลงเฉลิมพระเกียรติในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่า ปรากฏในหนังสือการ์ตูนอย่างชัดเจน โดยมีการอ้างอิงเพลงเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ เพลงต้นไม้ของพ่อ เพลงภูมิแผ่นดินนวมินทร์มหาราชา รูปที่มีทุกบ้าน ขอเป็นข้าราชการ และเย็นศิระเพราะพระบริบาล ดังตัวอย่างในหนังสือการ์ตูนเรื่องมหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชามีการอ้างอิงเพลงต้นไม้ของพ่อ ซึ่งเป็นบทเพลงที่รู้จักกันโดยทั่วไปที่สามารถสื่อสารถึงพระเมตตาของพระองค์ โดยนำเสนอพร้อมภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขณะทรงดนตรี และอ้างอิงเนื้อเพลงบางส่วนของเพลงต้นไม้ของพ่อ ดังนี้

ผ่านมาแล้วสักกี่ปี ต้นไม้ที่พ่อปลูก ยังสวยงามงดงามและยิ่งใหญ่

(บันลือ อุตสาหจิต, 2559, น. 78)

และหนังสือการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน อ้างถึงเนื้อเพลงบางส่วนของเพลงภูมิแผ่นดิน นวมินทร์มหาราชา ซึ่งช่วยเสริมเนื้อหาของเรื่องที่กำลังกล่าวถึงการเฉลิมพระเกียรติในวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษา 6 รอบ ในปี 2542 ดังนี้

มาถึงต้นปี พ.ศ. 2542 นับเป็นปีมหามงคลอีกสมัย
หนึ่ง เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญ
พระชนมพรรษา 6 รอบ รัฐบาลจึงกำหนดให้จัดพิธีเฉลิมฉลอง
อย่างยิ่งใหญ่ตลอดทั้งปี

*บุญของแผ่นดินไทย พ่อหลวงบันดาลให้ที่ในยังงามมี
ข้าว น้ำรินดินดีใครเล่า ทุกซิดเเห็นไปบรรเทา ด้วยพระบาท
เกือบศตวรรษ ๕ นำไทยทั้งชาติพันภัย แผ่นดินถิ่นเมืองทอง
ผ่านพ้นโศภณภัยเนื่องนอง พระทรงคุ้มครองไทยไว้*

บทเพลง “ภูมิแผ่นดิน นวมินทร์มหาราชา” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดี และความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของปวงชนชาวไทย

*๕ เป็นพลังแผ่นดิน สมานพลังชีวิตของชนชาวไทย อุ่น
ใจไพร่ฟ้า พระบุญญาเกริกไกร ภูมิพลมหาราชา*

(สละ นาคบำรุง, 2554, น. 90-91)

การอ้างถึงเพลงเฉลิมพระเกียรติจึงเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์อีกลักษณะหนึ่งที่ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต นับว่าเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์จากความแพร่หลายของเพลงเฉลิมพระเกียรติที่ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีลักษณะเฉพาะและช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

จากที่กล่าวมา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตในมิติภาษาวรรณศิลป์ไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต เนื่องจากสภาพทางสังคมเปลี่ยนผ่านยุคสมัย รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่ง โดยเฉพาะการใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์ของรัชกาลที่ 9 การใช้คำภาษาไทยถิ่น การนำคำภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ มาใช้ในการแต่ง และการสร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีที่มาจากพระราชกรณียกิจ ภาษาวรรณศิลป์เหล่านี้ยังได้รับการสืบทอดในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 มาตลอดจนมีเอกลักษณ์ อย่างไรก็ตาม แม้พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในมิติภาษาวรรณศิลป์จะปรากฏไม่มาก แต่ได้แสดงให้เห็นว่า กวีผู้แต่งได้สร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ให้แปลกแตกต่างไปจากที่เคยมีมา การใช้คำภาษาไทยถิ่นเชื่อมโยงให้เห็นความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน สถานะของพระมหากษัตริย์มิได้สูงส่งดังเทพเจ้าที่ห่างไกลจากประชาชน ส่วนการใช้คำภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ มีส่วนเสริมให้เห็นถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ในบริบทของโลกสมัยใหม่ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตรเป็นที่มาของการสร้างสรรค์ความเปรียบและการอ้างถึงอันมีเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ทั้งในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ พลวัตในมิติต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เห็นถึงสายธารของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่ไหลรินอย่างไม่เคยหยุดนิ่ง โดยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้สร้างสรรค์ลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์กับข้อเท็จจริงขององค์พระมหากษัตริย์ ทั้งพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เกิดขึ้นจำนวนมากและมีรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในรัชสมัยนี้ จึงมิเพียงเป็นสิ่งสะท้อนถึงความจงรักภักดีต่อ

พระมหากษัตริย์ แต่ยังทำให้แวดวงของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเคลื่อนไหวตามปัจจัยของบริบทสังคมร่วมสมัย รวมทั้งการตอบสนองต่อกลุ่มผู้อ่านที่มีความชัดเจนซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ได้แก่ เด็กและเยาวชน จึงเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเพียงเพื่อสรรเสริญพระมหากษัตริย์ แต่ยังมีบทบาทในด้านการให้ความรู้ การสั่งสอน และการให้ความเพลิดเพลิน พลวัตที่เกิดขึ้นนี้จึงทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบต่อจากในอดีตได้อย่างมั่นคงและมีเอกลักษณ์

ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร อันจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่แต่งขึ้นมาก่อนในสมัยอดีต

บทที่ 5

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตอันเนื่องมาจากบริบทในช่วงที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดขึ้น

ตามแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและแนวคิดประวัติศาสตร์นิพนธ์ใหม่ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำแนกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ บริบทของการแต่งวรรณกรรมและบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

5.1 บริบทของการแต่งวรรณกรรม บริบทของการแต่งวรรณกรรมซึ่งเป็นปัจจัยส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ นักเขียน ตัวบทวรรณกรรม ผู้อ่าน สำนักพิมพ์ และการเผยแพร่ อธิบายได้ ดังนี้

5.1.1 นักเขียน นักเขียนหรือผู้แต่งซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ ความหลากหลายของนักเขียน ศิลปินพื้นบ้านกับวรรณศิลป์ท้องถิ่น และการประจวบกับการกำหนดทิศทางของนักเขียน อธิบายได้โดยละเอียด ดังนี้

1) ความหลากหลายของนักเขียน จากเดิมที่การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต มีผู้แต่งเป็นข้าราชการบริพารหรือบุคคลใกล้ชิดพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชโอรสเป็นชนชั้นสูงในสังคม (ยุพร แสงทักษิณ, 2537, น.195-196) ซึ่งผู้แต่งมีความรู้ในเรื่องการอ่านออกเขียนได้และรับรู้ถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างดี ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้การสร้างสรรควรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นขนบนิยมหรือจารีตที่รับรู้และถ่ายทอดเฉพาะกลุ่มบุคคลชั้นสูงในสังคม

ผู้เขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มิได้จำกัดเพียงข้าราชการหรือบุคคลใกล้ชิดพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่เป็นบุคคลทั่วไป และมีผู้แต่งจำนวนมาก นักเขียนเหล่านี้ ได้แก่ ประชาชนที่ได้รับรู้พระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ทั้งจากประสบการณ์ตรง และจากการรับรู้ผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ นักเขียนบางคนมีโอกาสดำเนินชีวิตกับพระมหากษัตริย์โดยตรง มีโอกาสพบพระพักตร์จากการประกอบพระราชกรณียกิจของพระองค์ จึงสามารถถ่ายทอดเรื่องราว อารมณ์ความรู้สึก และมุมมองต่อพระมหากษัตริย์จากประสบการณ์จริงและเป็นความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

ผู้เขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังมีความหลากหลาย ทั้งด้านอาชีพ และวัย มีการเกิดขึ้นของผู้เขียนที่เป็นเยาวชนอย่างชัดเจนซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ความหลากหลายของนักเขียนส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยโดยการนำเสนอความคิดที่หลากหลาย การสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่แปลกใหม่ และการเพิ่มจำนวนของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

อีกทั้งนักเขียนยังมีอายุหลายช่วงวัย ประกอบด้วยวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว และวัยผู้ใหญ่ มีอาชีพและบทบาทในสังคมที่หลากหลาย ได้แก่ นักเขียน นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ข้าราชการ ศิลปินแห่งชาติ นักวิชาการ ประชาชนทั่วไป และพระสงฆ์ จึงมีการสร้างสรรค์เนื้อหาและวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้อย่างอิสระมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตในหลากหลายมิติ โดยวรรณกรรมร่วมสมัยที่แต่งขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลเริ่มปรากฏว่ามีผู้แต่งหลายคน และผู้แต่งมีความหลากหลาย เช่น บทร้อยกรองเรื่อง เทิดพระเกียรติพระบรมราชจักรีวงศ์สมโภช กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (2525) บทร้อยกรองเรื่องนวมินทรมหาราชสดุดีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร สยามมินทราธิราชบรมนาถบพิตรเฉลิมพระชนมพรรษาห้าวรอบพระนักษัตร วันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2530 (2530) และบทร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุดี : กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสยามฉันทน์ (2532) ของคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีกวีร่วมประพันธ์มากถึง 101 ท่าน (น. คำนำ) และผู้แต่งมีอาชีพและวัยที่หลากหลาย

บทร้อยกรองเรื่องภูมิพลมหาราชคำฉันทน์ (2542) ของ พระปรัชญา อภิวิโส ผู้แต่งซึ่งเป็นพระสงฆ์ได้ประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่ในการประพันธ์ ผู้แต่งได้กล่าวไว้ว่า ฉันทลักษณ์ดังกล่าวมานี้ได้มาโดยบังเอิญ มีลีลาและจังหวะไพเราะ จะลบทิ้งก็เสียดาย จึงได้นำมาใช้ในการประพันธ์เนื้อหาบางตอน (พระปรัชญา อภิวิโส, 2542, น. คำนำผู้ประพันธ์) การสร้างสรรค์ฉันทลักษณ์ขึ้นใหม่นี้ทำให้บทประพันธ์มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นและมีความแปลกใหม่ไปจากฉันทลักษณ์ที่เคยใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

บทร้อยกรองเรื่อง โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิ่มเย็น เรื่องลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ และเรื่องมหาชนกคำฉันท์ (2539) ของ บุญเตือน ศรี วรพจน์ ซึ่งเป็นฉบับที่ชนะการประกวด ท้ายเรื่องของหนังสือได้แสดงข้อมูลผู้เขียนที่ส่งผลงานเข้าประกวด ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก แม้ว่านักเขียนเหล่านั้นไม่ได้รับรางวัลในการประกวด แต่ได้แสดงให้เห็นว่า นักเขียนที่เกิดขึ้นใหม่ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีจำนวนมากและเป็นประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ บทร้อยกรองเรื่องร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีท่านองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2542) ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร มีการแสดงชื่อ อาชีพ ของผู้แต่งไว้ด้วย ซึ่งมีจำนวนมากเช่นกันและนักเขียนมีความหลากหลายทั้งเรื่องอาชีพและวัย และเป็นนักเรียนวัยรุ่นและเยาวชน ส่วนบทร้อยกรองเรื่อง นวมินทราศิรวาท : รวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี (2550) ของ มูลนิธิศิลปินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นการรวบรวมบทอาศิรวาท โดยมีการสืบค้นมา 3,000 สำนวนจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน แล้วคัดเลือกให้เหลือเพียง 112 สำนวน แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนมีเป็นจำนวนมาก บทร้อยกรองเรื่อง 70 ปีสัมพัจฉรฉลงรัชธรรมราชา (2559) ของ กรมศิลปากร มีทำเนียบผู้ร้อยกรองท้ายเล่มทั้งหมด 70 คน กรมศิลปากรโดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ได้เรียนเชิญกวีทั่วทุกภาค ศิลปินแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิร่วมสร้างสรรค์บทกวี (อนันต์ ชูโชติ, 2550, น. 11)

ผู้เขียนเป็นเยาวชนปรากฏในบทร้อยกรองเรื่อง 84 พรรษาในหลวงของปวงชน : รวมผลงานการประกวดวรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2555) ของ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยมีผู้เขียนเป็นเยาวชน ได้แก่ นักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาประกวด

อีกทั้งวรรณกรรมโศกาลัยซึ่งเป็นการรวบรวมบทประพันธ์ที่มีนักเขียนหลายคนเพื่อให้ทันช่วงเวลาแสดงการอาลัยต่อการสวรรคต ส่วนมากเป็นการรวบรวมผลงานของนักเขียนหลายคน เช่น บทร้อยกรองเรื่องนวมินทราศิรวาทราชสดุดี (2560) ปรากฏประวัติผู้ร้อยกรองท้ายเล่ม ที่แสดงให้เห็นว่านักเขียนหลายท่านร่วมประพันธ์ โดยเป็นศิลปินแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญด้านกวีนิพนธ์ ดังที่อนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร ได้ชี้แจงเกี่ยวกับหนังสือเรื่องนี้ไว้ว่า

หนังสือ “นวมินทราศิรวาทราชสดุดี” ร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่รังสรรค์ขึ้นนี้เป็นหนังสือร้อยกรองประเภทกวีนิพนธ์จะประกอบด้วยรูปแบบการประพันธ์หลากหลายชนิด เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย กรมศิลปากรได้เรียนเชิญศิลปินแห่งชาติด้านวรรณศิลป์และกวีผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านกวีนิพนธ์ จำนวน 9 คนร่วมรังสรรค์วรรณกรรมร้อยกรอง เริ่มต้นด้วยบท “นวมินทรมหาราชาศิรวาท” ประพันธ์

โดย คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ และประมวลเนื้อหาโดยการเลือกสรรข้อความจากพระบรมชาโชาวาทและกระแสพระราชดำรัสที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ มากำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง แบ่งเป็น 9 หัวข้อ คือ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” ประพันธ์โดย นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ประพันธ์โดย นายสถาพร ศรีสังข์ “คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของชาติ” ประพันธ์โดย นายชมพร เพชรอนันต์กุล “การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่งของมนุษย์” ประพันธ์โดย หม่อมราชวงศ์อรณัฏ ศุขสวัสดิ์ ชองทอง “เราโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล” ประพันธ์โดย นายมะเนาะ ยูเต็น “ของงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ มีปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์” ประพันธ์โดย นาวาเอกทองย้อม แสงสินชัย “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน” ประพันธ์โดย นายวรวิทย์ ภัคดิบุรุษ “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดี” ประพันธ์โดย รองศาสตราจารย์นภลัย สุวรรณธาดา และ “น้อมรำลึกพระผู้สู่อิสรเสรี” ประพันธ์โดยนายบุญเดือน ศรีวรรณ

(อนันต์ ชูโชติ, 2560, น. คำชี้แจง)

บทร้อยกรองเรื่อง นวมรัชชัตติยานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (2560) มีนักเขียนทั้งสิ้นถึง 99 คน กล่าวคือ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้จัดทำหนังสือ นวมรัชชัตติยานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขึ้น เพื่อเป็นอมตานุสรณ์ในวาระดังกล่าว ผลงานสร้างสรรค์สหวิทยาการทั้ง 99 ผลงาน เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของประชาคมมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วยผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิตเก่า นิสิตปัจจุบัน จำนวน 99 คน (กิตติมา อินทรมพรรย์, 2560, น. คำปรารภ)

บทร้อยกรองเรื่องทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์ (2560) มีผู้เขียนจำนวนมากเช่นกัน กล่าวคือ จุลสารลายไทยฉบับพิเศษ “ทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยบิดรงค์” เกิดขึ้นด้วยความจงรักภักดีของคณาจารย์ ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน สาขาวิชาภาษาไทยที่พร้อมใจกันรังสรรค์งานเขียนแสดงความอาลัยเพื่อน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณพันพระมาณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ดังที่ อธิษฐาน สิงหตระกูล ซึ่งเป็นบรรณาธิการของจุลสาร กล่าวไว้ว่า

ผลงานที่รวมพิมพ์ในครั้งนี้ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้พร้อมใจกันประพันธ์ถวายจำนวน 29 เรื่อง รวมทั้งได้รับเกียรติจากศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงอีกสามท่าน คือ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิษย์เก่าคณะนิติศาสตร์ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ นิภา ทองถาวร ศิษย์เก่าคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

เจ้าของฉายา บุชบา ทาพระจันทร์ ซึ่งทั้งสองท่านเป็นกวีมือทองแห่งชุมชนม
วรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ และ ดร.ธนอมวงศ์ ล้ายอดมรรคผล นายกสมาคม
นักแปลและล่ามแห่งประเทศไทย ศิษย์เก่าคณะศิลปศาสตร์และอดีตอาจารย์
สาขาวิชาภาษาไทย

(อิชิโนะ สิงหตระกูล (บรรณาธิการ), 2560, น. บรรณาธิการแถลง)

และบทร้อยกรองเรื่องมงกุฎฟ้า (2560) มีนักเขียนจำนวนมากถึง 75 คน ดังที่บรรณาธิการ
ได้กล่าวไว้ว่า เป็นผลงานการร้อยกรองของนักกลอนทุกรุ่น ตลอดทั้งกวีร่วมสมัยในยุคปัจจุบัน มีผู้เขียน
รวมทั้งสิ้น 75 คน (ยุทธิ โตคติเทพ, 2560, น. บทบรรณาธิการ)

นอกจากนี้ นักเขียนนวนิยาย หนังสือนิทานภาพ และหนังสือการ์ตูน ยังส่งผลให้เกิดรูปแบบ
ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่หลากหลายและไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวคือ นักเขียนได้
สร้างสรรค์วรรณกรรมรูปแบบนี้และมีแนวทางการเขียนเฉพาะตัวอยู่แล้วจนเป็นที่รู้จักในสังคมอย่าง
กว้างขวาง กล่าวได้ว่า นักเขียนมีการสังกัดประเภททางวรรณกรรมที่ชัดเจนจึงได้ใช้รูปแบบวรรณกรรม
ที่ตนเองถนัดมาสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ จากเดิมที่เขียนนวนิยายแนวรักโรแมนติกก็ได้
ดัดแปลงให้มีเนื้อหาเฉลิมพระเกียรติได้ด้วย เช่น นวนิยายเรื่องน้ำเล่นไฟ (2553) ของ กฤษณา อโศก
สิน นวนิยายเรื่องในม่านเมฆ (2554) ของ ร่มแก้ว และจากที่เคยเขียนหนังสือนิทานภาพและหนังสือ
การ์ตูน ก็ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เกี่ยวข้องกับการเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัยต่อเหตุการณ์
สวรรคต เช่น หนังสือภาพเรื่องเมฆน้อยของพระราชินี (2555) ของ เกริก ยุ้นพันธ์ และหนังสือการ์ตูน
เรื่องชายหัวเราะ ฉบับ ปังปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี (2559) ของ บัณฑิต อุตสาหจิต

นักเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน คือ นักเขียนเป็น
องค์พระมหากษัตริย์เอง ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก และบทพระราชนิพนธ์เรื่อง
พระมหาชนกฉบับการ์ตูน ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตของไทยก่อนรัชสมัยรัชกาลที่ 9 ยังไม่
ปรากฏว่าองค์พระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อเฉลิมพระเกียรติ
พระองค์เอง การสร้างสรรค์บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกและบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหา
ชนก ฉบับการ์ตูน จึงเป็นปรากฏการณ์การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่น่าสนใจ และ
สัมพันธ์กับการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อันเป็นแนวคิดเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือ แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน อย่างมีนัยยะสำคัญ ผู้เขียนวรรณกรรม
เฉลิมพระเกียรติทั้ง 2 เรื่องมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เรื่องพระมหาชนกแพร่หลาย ซึ่งทำให้แนวคิด
พระมหาชนกแห่งแผ่นดินเกิดขึ้นและรับรู้ในสังคมอย่างกว้างขวาง แม้องค์พระราชนิพนธ์จะทรงเคยมี
พระราชดำรัสไว้ว่า มิได้มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนคิดว่าพระองค์คือพระมหาชนก หากแต่มี
พระราชประสงค์ให้ประชาชนทุกคนเป็นดังพระมหาชนก (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2552, น.51) แต่หาก

เทียบเคียงกับพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจแล้ว ก็ทำให้เห็นวาทะของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ก็คือพระมหากษัตริย์ที่มีความเพียรแท้ตามบทพระราชนิพนธ์นั่นเอง โดยเฉพาะการดัดแปลงเนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ให้แตกต่างออกไปจากชาดก และมีเนื้อหาสอดคล้องกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทำให้ผู้อ่านเชื่อว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จึงเป็นภาพเสนอของพระองค์เอง รวมทั้งทรงมีผลงานพระราชนิพนธ์อีกหลายเรื่องที่ดีสรรมาเพื่อสังคม เช่น ตีโต้ นายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ ทองแดง ลักษณะเช่นนี้นับว่าเป็น “เครดิตพิเศษ” ที่ไม่เคยปรากฏในพระมหากษัตริย์พระองค์ใดอย่างชัดเจนมาก่อน

นอกจากนี้ ผู้เขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังเป็นชาวต่างชาติ โดยเป็นอาจารย์ชาวเยอรมันและฝรั่งเศส ส่งผลต่อการนำภาษาต่างประเทศมาใช้ในการแต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต ได้แก่ Sang Min Kim อาจารย์สาขาวิชาภาษาเยอรมัน ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประพันธ์บทร้อยกรองเรื่อง Zum Gedenken von Bhumibol เป็นภาษาเยอรมัน (Sang Min Kim, 2560, น. 189) และ Xavier GALLAND อาจารย์สาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประพันธ์บทร้อยกรองเรื่อง Tristesse เป็นภาษาฝรั่งเศส (Xavier GALLAND, 2560, น. 190) อย่างไรก็ตาม แม้มีนักเขียนเป็นชาวไทย แต่ก็ยังพบว่ามีการใช้ภาษาอังกฤษในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้แก่ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ (2539) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และหนังสือนิทานภาพเรื่องบ้านพอเพียง (2564) ของ ไพโรจน์ คงเกิด ลักษณะของนักเขียนดังกล่าวมานี้ส่งผลให้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยด้วยภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย

2) ศิลปินพื้นบ้านกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ท้องถิ่น นักเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ได้แก่ นักเขียนที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน นอกจากผู้เขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมักเป็นสามัญชนทั่วไปที่อ่านออกเขียนได้แล้ว ยังมีนักเขียนที่เป็นศิลปินพื้นบ้านด้วย นักเขียนกลุ่มนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การนำวรรณศิลป์พื้นบ้านมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ส่งผลให้มีการสร้างสรรค์รูปแบบคำประพันธ์และภาษาวรรณศิลป์ที่มีความแตกต่างและเกิดความแปลกใหม่ไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผู้เขียนที่เป็นศิลปินพื้นบ้านมักใช้ภาษาถิ่นในการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ทั้งภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นใต้ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีความแปลกใหม่ไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นก่อนในสมัยก่อนหน้าซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่ระดับประดา

ด้วยภาษาซึ่งเป็นคำศัพท์สูง โอ้อ่า และหรรษาเพื่อแสดงถึงสถานะอันสูงส่งและบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ นักเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน มีตัวอย่าง ดังนี้

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เป็นศิลปินชาวล้านนาและมีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา ได้นำรูปแบบคำประพันธ์โคลงพื้นบ้านของภาคเหนือและคำภาษาถิ่นภาคเหนือในการประพันธ์บทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ปรากฏในเรื่อง 70 ปีสัมพัจฉรฉลงรัชธรรมราชา ดังนี้

สาสา เนาแนบ่น้อม	ช่างจิตช่างใจดี้อม
ม่อนน้อยยอสา	เจ้าเฮย
ไหว้สาตนพระบาทเจ้า	จอมใจ
บุญเบิกบุญอุ่นใส	ส่องหล้า
ดำเนินสรไข	บุญช่าง เมืองเนอ
เย็นพระปารมีเจ้า	จอดห้องใจหอม
.....	
ทิมายาวอยู่ยัง	บุญสู่บุญจอดจั้ง
ม่อนน้อม ยอสา	เจ้าเอย
อยู่ม่วนกินหวาน เขยบานทั่วหน้า	ไคว่แคว้นล้านนา แบนนิค
ชุ่มเนื้อเย็นใจ ไชพรทั่วทิศ	สถิตคู່ห้อง ใจเจิม
เจ็ดสิบขวบครบ ครองราชย์เฉลิม	ถวายเป็นบุญเต็ม พ้อฟ้าหลวงเจ้า
เจ็ดสิบขวบครบ นบเกล้าเฉลิม	ถวายเป็นบุญเต็ม พ้อฟ้าหลวงข้า

(วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2559, น. 133)

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ยังคงนำรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านและภาษาถิ่นของล้านนามาแต่งบทร้อยกรองแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต ดังในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ร้อยกรองสำนักพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ดังนี้

ยีนเพลง พระม่วนเหล่าน	เลิงเขชม
แสนสิริวิเศษ เอม	เอิบเกล้า
ทิพเสกพสกเปรม	ปราโมทย์
บุญแผ่นดินพระพ่อเจ้า	จอดห้องใจหอม
เข้าคีน ฮอมห่มให้	ห่อนหาย
อกตีบใจตัน ตาย	เตื่อมถั่ง
ง่อมเหงาแต่กินงาย	จำเจ็บ
จำเจ็บครองสติถั่ง	เก็บสร้อยชอถวายเป็น
ใจหมายส่งเสด็จเหล่าน	นนถิ

ปราสาทไหว นะเพลงพลี	พ่อฟ้า
เอาไต่ จะไต่ดี	ธ สดับ
เพลงเอกล้านนาข้าฯ	ม่อนน้อยกระนิงหวังฯ

(วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2560, น. 173)

นอกจากนี้ เจริญ มาลาโรจน์หรือมาลา คำจันทร์ เป็นศิลปินชาวล้านนา มีผลงานในการประพันธ์นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวล้านนาหลายเรื่อง และเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ได้นำภาษาถิ่นเหนือมาใช้ในการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ปรากฏในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ร้อยกรองสำนึกพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ดังนี้

คำพ่อสอนไว้	ลูกได้จ้อจำ	น้อมเป็นแนวทาง	ดำเนินใจไว้
อยู่อย่างพอเพียง	เลี้ยงตัวสับไส้	จักอยู่เย็นไป	ชั่วฟ้า
อยู่ก่อนพอตัว	บ่ม้วนบ้วน	กลายเป็นผีบ้า	เมาเงิน
หือรู้จักทุกข์	บ่เมาสุขเส้น	ฟังเพื่อเพลิดเพลิด	อาจพลั้งพลาดได้
มัตตัญญูตา	รู้เหนือรู้ใต้	รู้หนทางไป	ปลอดภัย

(เจริญ มาลาโรจน์, 2560, น. 79)

ส่วนฉวีวรรณ พันธุ เป็นศิลปินพื้นบ้านชาวอีสาน ได้รับยกย่องว่าเป็นราชินีหมอลำ และเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) แต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติโดยนำภาษาถิ่นอีสานมาใช้ในการประพันธ์ ปรากฏในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ร้อยกรองสำนึกพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ดังนี้

สองบาททองให้	เสด็จไปปลื้มปล่อย
พระเสโทไหลหลังย้อย	เกิดเป็นข้าวและปลา
ยามใดในแหล่งหล้า	เงินขาดชลธี
พระภูมิให้ฝนหลวง	หลังลงบรรเทาแล้ง
บ่อนใดเคยเหยแห้ง	บ่บานวันเขียวข่ม
พระพ่อทรงช้อยคุ้ม	ถนอมคุ้มให้อยู่เย็น

(ฉวีวรรณ พันธุ, 2560, น. 81)

อีกทั้งขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง จากการเป็นแม่เพลงพื้นบ้านภาคกลาง ได้นำรูปแบบของกลอนเพลงอีแซว ซึ่งเป็นกลอนพื้นบ้านภาคกลางมาแต่งบทประพันธ์แสดงความอาลัยต่อการสวรรคต ปรากฏในเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลังแผ่นดิน ร้อยกรองสำนึกพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ดังนี้

เมื่อพอมาลาลับ ไม่มีวันกลับมาแล้ว ...เอ๋ย... เหลือแนวรอยพระบาทศาสตร์พระราชา
 พ่อได้สอนลูกไว้ ให้เดินในทางที่ดี รู้รักสามัคคี ชีวิตรมคุณค่า
 สอนให้ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์อดทน มีคุณธรรมประจำตน บุญกุศลจงอุตส่าห์
 เศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นเยี่ยงอย่างเลิศ ...เอ๋ย... ทฤษฎีที่ประเสริฐ ก่อให้เกิดภูมิปัญญา
 พ่อจำพ่อย่าห่วง ประทับบนสรวงสวรรค์ ...เอ๋ย... ลูกขอตามรอยนั้น ขอยืนยันสัญญา
 จะสอนลูกหลาน ให้สมัครสมานกันไว้ รักษาความเป็นไทย สืบไปภายภาคหน้า
 ศิลปวัฒนธรรมไทย ดำรงไปเนานาน กตัญญูสำคัญ แล้วสืบสานรักษา
 แม้ชาติใหม่ภายหน้าถ้าได้เกิดมาอีกหน...เอ๋ย... ขอเกิดเป็นน้ำพร้า พ่อภูมิพล ขอให้กุศลนำพา
 (ขวัญจิต ศรีประจันต์, 2560, น. 75)

นักเขียนบางคนแม้จะไม่ได้เป็นศิลปินที่รู้จักอย่างกว้างขวาง แต่มีความรู้เรื่องรูปแบบ
 คำประพันธ์และภาษาถิ่น ก็ได้นำรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านและภาษาถิ่นมาใช้ในการแต่งวรรณกรรม
 เฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเช่นเดียวกัน ดังที่กรกฎา บุญวิชัย ได้นำรูปแบบคำประพันธ์กลอนเพลงเรือ
 และภาษาถิ่นภาคใต้มาใช้ในการประพันธ์บทร้อยกรองแสดงความอาลัยต่อการสวรรคต ปรากฏในเรื่อง
 นวมรัชชัตติยานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
 บรมนาถบพิตร ดังนี้

รำแล้ว โศกแล้ว คิดส่งวิญญาณ ปวงข้าตังจิต คิดส่งวิญญาณ เพื่อนเหอ
 ตังจิต ว่าคิดส่งวิญญาณ พระภูมิบาล สำราญบนหวัน รำแล้วโศกแล้ว สำราญบน
 หวัน พระภูมิพล สำราญบนหวัน เพื่อนเหอพระภูมิบาล ให้สำราญบนหวัน
 (กรกฎา บุญวิชัย, 2560, น. 17)

กล่าวได้ว่า นักเขียนที่เป็นศิลปินพื้นบ้านมีบทบาททำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
 ร่วมสมัยมีความแปลกใหม่เกิดขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยใน
 สมัยอดีต คือ การนำรูปแบบของคำประพันธ์พื้นบ้านและภาษาถิ่นมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิม
 พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ลักษณะ
 คำประพันธ์และการใช้ภาษาดังกล่าวมานี้ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนำเสนอแนวคิด
 เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน และการคลี่คลายของสถานะอันสูงส่งท่ามกลาง
 ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

3) การประกวดกับการกำหนดทิศทางของนักเขียน การจัดประกวดวรรณกรรม
 เฉลิมพระเกียรติเป็นกิจกรรมที่มีอย่างยาวนาน และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปมาโดยตลอด
 ดังที่เกศสุดา นาสีเคน (2562, น. 30) กล่าวไว้ว่า

หน่วยงานภาครัฐทำให้เกิดโครงการจัดประกวดการแต่งวรรณกรรม
 เฉลิมพระเกียรติในวาระต่าง ๆ ซึ่งสร้างขวัญกำลังใจและเสริมแรงกระตุ้นให้เกิด

การสร้างสรรค์วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการสร้าง และเสพวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่

ในโอกาสมหามงคลต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐมักมีนโยบายให้จัดประกวดการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอย่างสม่ำเสมอ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมายาวนานในรัชกาลที่ 9 เช่น โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา โอกาสวันครองสิริราชสมบัติที่ยาวนาน และโอกาสเฉลิมฉลองพระนครกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกปีมาอย่างยาวนาน กิจกรรมการประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติในโอกาสต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากเป็นกิจกรรมที่ไม่เคยปรากฏในรัชกาลก่อน ๆ แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้เกิดนักเขียนหน้าใหม่ขึ้นจำนวนมาก และทำให้ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากในรัชสมัยนี้ยิ่งกว่าในรัชกาลอื่น ๆ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตในหลากหลายมิติ

กิจกรรมการประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภาคเอกชน ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ การประกวดมีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของนักเขียน ทั้งเรื่องรูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์ มีผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินและตรวจสอบคุณภาพของผลงาน ตลอดจนการให้คำแนะนำปรับแก้ไขก่อนการตีพิมพ์เผยแพร่ นอกจากนักเขียนจะสร้างสรรค์ผลงานตามหลักเกณฑ์การประกวดแล้ว นักเขียนก็ยังได้สร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่มีความแปลกใหม่ มีความโดดเด่น ไม่ซ้ำกับผลงานของคนอื่น และเป็นสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เพื่อให้ผลงานของตนน่าสนใจและได้รับรางวัลในการประกวด ลักษณะเช่นนี้ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีลักษณะแตกต่างไปวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนั้น มีที่มาจากการประกวด คือ เรื่องเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515) ของ เกื้อ นคร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2524) ของ ศิวานนท์ ปทุมสูติ และเย็นศิริระเพราพระบริบาล (2527) ของ สุภร ผลชีวิน กิจกรรมการประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติดังกล่าวปรากฏเรื่อยมาจนถึงช่วงกลางรัชกาล เช่น เรื่องพระราชกรณียกิจ : คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด (2531) ของ พระมหาสมหัง สารทะนะ เรื่อง พระราชกรณียกิจ: คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด (2531)

ในปี 2539 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี จึงมีการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของการประกวดบทร้อยกรองเฉลิม

พระเกียรติอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้เกิดวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขึ้นหลายเรื่อง เช่น เรื่องโครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิ่มเย็น เรื่อง ลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ และเรื่อง มหาชนกคำฉันท์ (2539) ของ บุญเตือน ศรีวรพจน์ และร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสวดดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2542) ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

แม้ในช่วงปลายรัชกาล กิจกรรมการประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็ยังคงปรากฏอยู่ ดังเช่น เรื่อง 84 พรรษาในหลวงของปวงชน: รวมผลงานการประกวดวรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2555) ของ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

เนื่องจากการประกวดบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเป็นการประชันแข่งขันเพื่อคัดเลือกหาสำนวนที่ผู้แต่งแต่งได้ดีที่สุด และตามปกติแล้วนั้นการจัดประกวดได้รับความสนใจจากผู้คนจำนวนมาก นักเขียนจึงจำเป็นต้องสร้างผลงานของตนให้โดดเด่น เพื่อให้ได้รับรางวัลในการประกวด ดังที่เกื้อ นคร ผู้แต่งเรื่อง เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515) ได้กล่าวถึงจุดเด่นของผลงานตนเองไว้ว่า

ในด้านพระราชประวัติหรือด้านพระราชกรณียกิจก็ได้พยายามรวบรวมรายละเอียดและเก็บเก็สถัดอันกระจุ้มกระจิมเป็นเรื่องอื่น ๆ เท่าที่จะค้นหาและพบเห็นจากที่ ไต่ ๆ มาประมวลไว้ในหนังสือเล่มนี้จนสุดความสามารถจึงอาจจะกล่าวได้ว่า พระราชประวัติหรือพระราชกรณียกิจซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้มีความละเอียดมากกว่าบรรดาหนังสือพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ซึ่งนักเขียนอื่น ๆ ได้เขียนขึ้นและพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้อัญเชิญพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระประวัติของทูลกระหม่อมทั้ง 4 พระองค์ เท่าที่จะค้นหาหลักฐานได้มาประมวลไว้โดยละเอียดอีกด้วย

(2515, น. คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ 1)

ส่วนการจัดประกวดบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ปี 2539 คณะผู้จัดการประกวดได้กล่าวถึงจุดเด่นของผลงานที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมทั้ง 3 เรื่อง ดังนี้

เรื่อง “มหาชนกคำฉันท์” เป็นคำประพันธ์บทร้อยกรองประเภทคำฉันท์สำนวนที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมของ “นายบุญเตือน ศรีวรพจน์” ร้อยกรองจากวรรณคดีพระพุทธรศาสนาในทศชาติกหรือมหานิบาตชาติก

เรื่อง “มหาชนกชาดก” เป็นชาดกเรื่องที่สองเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็น “มหาชนก” ได้ทรงบำเพ็ญเพียรด้วยพระวิริยบารมีที่ล้ำเลิศ เปรียบเสมือนกับพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นอเนกอนันต์ด้วยพระราชวิริยบารมีเพื่อ อารงคุณประโยชน์และความรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติและปวงชนชาวไทยตลอด ระยะเวลาในการปกครองกว่า 50 ปี

เรื่อง “ลิลิตอัครศิลปิน” เป็นคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทลิลิต สำนวนที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมของ “นางอรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ” ร้อยกรอง คำประพันธ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระปรีชา สามารถเลื่องลือเป็นที่ปรากฏแก่สายตาชาวโลกเกี่ยวกับพระอัจฉริยภาพด้าน จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพถ่าย และดนตรี จนได้รับพระราชสมัญญา ประกาศพระเกียรติคุณว่า “อัครศิลปิน”

เรื่อง “โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน” เป็นคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทคำกลอนสำนวนที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ของ “นายณรงค์ อิ่มเย็น” ซึ่งเฉลิมพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของปวงอาณา ประชาาราษฎร์ด้วยพระราชวิริยอุตสาหะ โดยดำเนินพระบรมราโชบายเกี่ยวกับ โครงการที่จักดำรงสืบสวัสดิภาพพัฒนมงคลแก่พสกนิกรและประเทศชาติ เป็นต้น ว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการตามพระราชประสงค์ โครงการส่วนพระองค์ และโครงการหลวง

(2539, น. (4))

ความน่าสนใจของวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่องข้างต้นนี้ อยู่ที่การนำเสนอเนื้อหาของเรื่องที่มี ความแปลกใหม่ กล่าวคือ โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิ่มเย็น นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ อื่น ๆ อันได้แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นธรรมราชาที่แผ่พระเมตตาอันไพศาลต่อประชาชนในทุกพื้นที่ อย่างชัดเจน

ลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ ผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ พระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องงานศิลปแขนงต่าง ๆ เพื่อให้เห็นว่า ทรงเป็นอัครศิลปิน ซึ่งไม่เคยปรากฏพระคุณสมบัตินี้ในพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมาก่อน

มหาชนกคำฉันท์ (2539) ของ บุญเดือน ศรีวรพจน์ มีเนื้อหามาจากชาดกเรื่องพระมหาชนก แต่ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาบางตอน ที่สามารถสื่อให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ก็คือพระมหาชนก ซึ่งยังไม่มีมีการเปรียบพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดกับพระมหาชนกมาก่อน ประจวบเหมาะแก่ปี 2539 บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกตีพิมพ์เผยแพร่ในปีเดียวกันนี้ ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนแนวคิดเรื่องพระมหาชนกแห่งแผ่นดินให้กว้างขวางออกไปในสังคมไทย

การที่ผู้เขียนได้สร้างสรรค์เนื้อหาของผลงานที่มีความโดดเด่นจนชนะการประกวดข้างต้นดังกล่าว ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต โดยเฉพาะแนวคิดและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

นอกจากนี้ ในการประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คณะกรรมการจัดกิจกรรมในการประกวดมีส่วนกำหนดเนื้อหา รูปแบบคำประพันธ์ วรรณศิลป์เพื่อการเผยแพร่ต่อไป ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีมาตรฐาน และมีแนวปฏิบัติเพื่อให้ผลงานมีคุณภาพ ดังเช่น การจัดประกวดปี 2524 ผู้จัดการประกวด คือ มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ มีการกำหนดหลักเกณฑ์ เรื่องรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา ความยาว เป็นสำนวนที่ยังไม่เคยได้รับรางวัล แต่งขึ้นเป็นต้นฉบับใหม่ ไม่อยู่ระหว่างการตีพิมพ์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน เป็นคณะกรรมการพิจารณาตัดสินผลงาน เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์พิเศษเสถียร พันธรัชนี ราชบัณฑิต นายเกษม บุญศรี ราชบัณฑิต

ต่อมาในปี 2531 คณะกรรมการการประกวดกำหนดให้แต่งบทร้อยกรอง 3 ประเภท คือ คำฉันท์ ลิลิต และคำกลอน มีเนื้อหาในหัวข้อ บารมีพระร่มเกล้า พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจตามลำดับ และเมื่อให้รางวัลแล้ว ยังกำหนดให้นักเขียนปรับปรุงผลงานตามมติของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

ในการพิมพ์เผยแพร่ คณะผู้ทรงคุณวุฒิการประกวดฯ ได้ให้ข้อเสนอแนะแก้ไขปรับปรุง ทั้งด้านเนื้อหาและฉันทลักษณ์ ตามความเหมาะสม ซึ่งนายวรรณดี สรรพจิต ได้พากเพียรพยายามปรับแต่ง ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างบทร้อยกรองคำฉันท์เฉลิมพระเกียรติ สำหรับมหามงคลพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เพื่อประดับไว้เป็นสมบัติล้ำค่าของชาติสืบไป

(คณะอนุกรรมการฝ่ายรัฐ, 2531, น. คำนำ)

ปี 2539 มีการจัดประกวดแต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเนื่องในปีกาญจนาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองราชสมบัติครบ 50 ปี คณะกรรมการจัดการประกวดกำหนดรูปแบบคำประพันธ์ในการแต่ง ได้แก่ คำกลอน ลิลิต และคำฉันท์ โดยกำหนดเนื้อหาไว้ว่า เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย

เดชที่ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขสมดังพระราชปณิธานที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ปี 2542 มีการประกวดร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 คณะผู้จัดการประกวดได้กำหนดประเภทของผู้ประกวด (นักเขียน) ได้แก่ ระดับนักเรียน ระดับครูอาจารย์ และระดับประชาชน กำหนดรูปแบบฉันทลักษณ์ในการแต่งของนักเขียนแต่ละประเภท และกำหนดเนื้อหาไว้ว่า เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงกอบกู้ด้วยทศพิธราชธรรม และเอื้อต่อการนำไปสวดสรภัญญะ (2542, น. (7)) การกำหนดประเภทของผู้เข้าประกวด ส่งผลให้นักเขียนเพิ่มขึ้นจำนวนมาก และมีนักเขียนในวัยเยาว์เกิดขึ้นด้วย ดังที่มีผู้ส่งผลงานเข้าร่วมประกวดรวมทุกประเภททั้งสิ้น 113 สำนวน (2542, น. (8))

และปี 2555 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้จัดประกวดวรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยได้จัดอบรมเรื่องการแต่งลิลิตให้กับนักศึกษา อายุไม่เกิน 20 ปี ซึ่งการจัดอบรมให้ความรู้ดังกล่าวเป็นการกำหนดแนวทางการเขียน และทำให้เกิดนักเขียนกลุ่มเยาวชนหน้าใหม่ หลังจากอบรมเสร็จจึงมีการจัดประกวดผลงานต่อ (2555, น. (3)-(7))

สิ่งที่น่าสนใจในการจัดประกวดแต่งวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ยังได้แก่ การให้เงินรางวัลที่มีมูลค่าสูง และการไม่ให้รางวัลหากผลงานไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกวดกำหนดและคาดหวังไว้ ลักษณะเช่นนี้เป็นการกระตุ้นให้นักเขียนมีความสนใจที่จะผลิตผลงานที่ดี มีความสร้างสรรค์ แปลกใหม่ เข้าร่วมประกวด โดยพบว่าเงินรางวัลผลงานชนะเลิศ มักจะมีมูลค่าสูง ตั้งแต่ 50,000-100,000 บาท และลดหลั่นกันลงมาตามระดับของการให้รางวัล ดังเช่น ปี 2539 การจัดประกวดแต่งบร้อยกรองเนื่องในปีกาญจนาภิเษกนั้น กำหนดเงินรางวัลไว้สูงถึง 100,000 บาท ส่วนการไม่ให้รางวัลสำหรับการแต่งที่ยังไม่เหมาะสม เป็นการสร้างมาตรฐานให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งปรากฏบ่อยครั้งเช่นเดียวกัน ดังเช่น มูลนิธิธนาคารกรุงฯ จัดประกวดวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ปี 2524 มีการไม่ให้รางวัลสำนวนที่ยังไม่สมควรได้รับรางวัล (ร้อยแก้ว) จึงมีเพียงเรื่องสมเด็จพระพุทธมหาราชคำฉันท์ (2524) ของ ศิวกันท์ ปทุมสูติ ที่ได้รับรางวัลเท่านั้น และ ปี 2531 ไม่ให้รางวัลที่ยังไม่สมควร ไม่มีรางวัลยอดเยี่ยม มีเพียงเรื่องพระราชกรณียกิจ: ค่ำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด (2531) ของ พระมหาสมหวัง สารระภา ที่ได้รับรางวัล

มีข้อสังเกตว่า การจัดประกวดแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ไม่ปรากฏการประกวดวรรณกรรมร้อยแก้ว และบทร้อยกรองโศกาลัย รวมทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะอาจมิใช่ธรรมเนียมปฏิบัติที่เคยกระทำกันมา และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบาง

ประเภทนั้นไม่ใช่เรื่องจะจัดประกวดได้ เช่น บทร้อยกรองโคลงกลอน เพราะมีเนื้อหามุ่งเน้นแสดงความอาลัย และต้องแต่งขึ้นภายในระยะเวลาอันจำกัดให้ทันต่อการแสดงความอาลัย

กล่าวได้ว่า กิจกรรมการประกวดแต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นมาอย่างยาวนานตลอดรัชสมัยในการครองสิริราชสมบัตินั้น เป็นการกระตุ้นให้เกิดนักเขียนหน้าใหม่ และกระตุ้นให้นักเขียนสร้างสรรค์ผลงานที่มีความแปลกใหม่ โดดเด่น เพื่อให้ได้รับรางวัล อีกทั้ง ทำให้ผลงานวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผู้จัดการประกวดยังมีส่วนกำหนดคุณภาพของผลงานให้มีมาตรฐานทางวรรณศิลป์และคงไว้ซึ่งลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้นักเขียนต้องสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้มีคุณภาพและทรงคุณค่า นักเขียนจึงมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่มีพลวัต

5.1.2 ตัวบทวรรณกรรม ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ส่งผลให้เกิดพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ การสร้างตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในวัฒนธรรมกระแสหลัก การพิมพ์ต่อเนื่อง การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของวรรณศิลป์ร่วมสมัย และการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่าน อธิบายได้ ดังนี้

1) การสร้างตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในวัฒนธรรมกระแสหลัก
วัฒนธรรมกระแสหลัก (Mainstream culture) เป็นรูปแบบ วัฒนธรรม ความคิด หรือความเชื่อที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในสังคม และเป็นที่ยอมรับและยอมรับโดยคนส่วนใหญ่ในสังคม มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิต สังคมเชื่อว่าเป็นที่ชื่นชอบ มีการแสดงออกและการบริโภคในวงกว้าง อีกทั้งมักได้รับอิทธิพลจากสื่อ โดยมีการขับเคลื่อนและเผยแพร่ออกไปผ่านสื่อมวลชน เช่น ภาพยนตร์ เพลง โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ในบริบทของการแต่งและเผยแพร่วรรณกรรม การสร้างสรรค์ตัวบทวรรณกรรมในวัฒนธรรมกระแสหลัก ย่อมส่งผลต่อความนิยมในการอ่านของผู้อ่าน และการถูกทำให้แพร่หลายในวงกว้างได้ง่าย

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่มีมาแต่ครั้งโบราณ เป็นการสร้างสรรค์ภายใต้วัฒนธรรมกระแสหลัก คือ แนวคิดเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นเสาหลักของชาติไทย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ แม้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในยุคสมัยใหม่ก็ยังคงเป็นผลงานที่สร้างสรรค์ภายใต้วัฒนธรรมกระแสหลักของชาติไทย ดังที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีเนื้อหาหลักแสดงการเชิดชูพระเกียรติคุณและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้ ส่งผลให้ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังคงดำรงอยู่ได้และแพร่หลาย

ในสังคมปัจจุบันมาอย่างยาวนานกว่า 70 ปี ตลอดจนเป็นที่นิยมและยอมรับจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังที่ ยูพร แสงทักษิณ (2537, น. 196) กล่าวไว้ว่า

ตราบไคที่ประเทศไทยยังคงมีการปกครองในระบอบที่มี
พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นพระประมุข ตรานั้นสายธารแห่งวรรณคดี
ยอพระเกียรติจะไม่มีวันหยุดรินไหลหรือแห้งเหือดไป เพราะ
พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติไทยโดยแท้จริง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่งขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลเรื่อยมา พบว่า ผู้แต่งหรือสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ขึ้นภายใต้วัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมไทย โดยมีจุดประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติและแสดงถึงความจงรักภักดี ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังคงดำรงอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทย และได้รับความนิยมมาโดยตลอด ดังบทร้อยกรองเรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2525) ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา มีเนื้อความกล่าวไว้ในส่วนคำนำว่า “เป็นการเทิดพระเกียรติคุณ สดุดีพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2525, น. คำนำ)

บทร้อยกรองเรื่อง ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2542) ของ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร มีเนื้อความกล่าวไว้ว่า พสกนิกรสร้างสรรค์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายความจงรักภักดี ดังนี้

ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสดุดีทำนองสรภัญญะ เป็นวรรณกรรมที่ปวง
พสกนิกรผู้จงรักภักดีต่อองค์พระประมุขของประเทศได้น้อมใจกันสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อ
เฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ที่ 9 ผู้ทรง
ปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยทศพิธราชธรรม ทั้งทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่
ทรงคุณอันยิ่งใหญ่แก่ไพร่ฟ้าและประเทศชาติยากที่จะหาพระมหากษัตริย์พระองค์ใด
เสมอเหมือน จึงควรร่วมใจกันถวายความจงรักภักดี และแซ่ซ้องถวายพระพร
“ขอพระองค์ทรงพระเจริญ” เป็นมิ่งขวัญแก่พสกนิกรชาวไทยทั่วทิศานุทิศตราบกาล
นิรันดร์

(2542, น.(9))

บทร้อยกรองเรื่อง นวมินตราศิริวาทราชสดุดี (2560) ของ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีคำชี้แจงไว้ว่า หนังสือ “นวมินตราศิริวาทราชสดุดี” ร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เป็นวรรณกรรม

ร้อยกรองที่ยกย่องสุดคือพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพอันล้ำเลิศและพระราชกรณียกิจนานับการที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวไทยตลอดระยะเวลา 70 ปี และน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ (อนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร, น. คำชี้แจง)

แม้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรประเภทร้อยแก้ว ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างไปจากร้อยกรอง และเป็นรูปแบบที่ผู้คนให้ความนิยมในการอ่านเช่นเดียวกัน ยังคงมีเนื้อหาที่แสดงถึงการเฉลิมพระเกียรติและแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ดังในนวนิยายเรื่อง ไตรัมไบภักดิ์ (2554) ของ ชมจันทร์ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า เขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ดังนี้

เมื่อได้รับคำชักชวนจากคุณประดับเกียรติ ตุมประธาน บรรณาธิการให้ร่วมเขียนนวนิยายชุด “ลูกไม้ของพ่อ” ด้วยนั้น ดิฉันรีบตอบตกลงทันทีด้วยความดีใจ เพราะครั้งหนึ่งในชีวิตของเรามีน้อยมากที่จะได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ นี่จึงถือเป็นเกียรติประวัติที่น่าภาคภูมิใจเป็นที่สุดสำหรับนักเขียนตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง

เมื่อเลือกที่จะเขียนเกี่ยวกับน้ำมันไบโอดีเซลซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำรินี้จึงกลายเป็นงานหิน เพราะต้องหาข้อมูลและแทรกพระราชดำริผ่านการกระทำของตัวเอง รวมทั้งต้องเขียนให้คนไทยรู้จักและตระหนักถึงความสำคัญของไบโอดีเซลให้มากที่สุด ทุกครั้งที่ได้รับรู้ถึงคุณงามความดีและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ความรู้สึกอ้อมเอมใจก็จะบังเกิดทุกครั้งที่จะรดปลายนิ้วลงบนคีย์บอร์ด ถ้าหากจะบอกว่าดิฉันเขียนนิยายเรื่องนี้เพื่อในหลวงก็คงจะไม่ผิดนัก

(ชมจันทร์, 2554, น. คำนำนักเขียน)

ในหนังสือนิทานภาพยังมีการสร้างสรรค์ตัวบทวรรณกรรมในวัฒนธรรมกระแสหลัก โดยมีเนื้อหากล่าวถึงพระเกียรติคุณและแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ดังหนังสือนิทานภาพเรื่องนิทานพ่อเพียง ชุดในหลวงรัชกาลที่ 9 (2559) ของ กองบรรณาธิการสร้างสรรค์ ปรากฏคำนำสำนักพิมพ์ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทกำลังพระวรกายและกำลังพระทัยที่มุ่งมั่น ทรงงานหนักอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อยเพื่อปวงชนชาวไทย แม้สถานที่นั้นจะอยู่ห่างไกลเพียงใด ทุรกันดารแค่ไหน ทุกหนทุกแห่งบนผืนแผ่นดินไทยก็ร่มเย็นเป็นสุขด้วยพระบารมี พระองค์ทรงเป็นขวัญและกำลังใจ ทรงเป็นดั่งต้นไม้ใหญ่ที่ยังรากแก้วแห่งความรักอันยิ่งใหญ่สู่ดวงใจที่จงรักภักดีของประชาชนชาวไทย และแผ่กิ่งก้านแห่งความแห่งความร่มเย็นปกปักรักษาพสกนิกรตลอดมา

ด้วยสำนักในพระมหากรุณาธิคุณ สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ จึงขอ
เทิดพระเกียรติคุณด้วยการน้อมนำพระราชดำริ พระจริยวัตร และพระราชกรณีย
กิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาสร้างสื่อการเรียนรู้เป็นหนังสือ ชุด 9
ตามรอยพ่อ

(ผ่องเพ็ญ อาษาเทวัญ, 2559, น. คำนำสำนักพิมพ์)

นอกจากนี้ วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติเป็นรูปแบบใหม่ของวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติร่วมสมัยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนและมีจำนวนมากอย่างไม่อาจระบุจำนวนได้ทั้งหมด
มีการเผยแพร่ในวงกว้าง และได้รับการสร้างสรรค์อย่างอิสระ มีทั้งเป็นผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียง
และบุคคลทั่วไป เผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต มีทั้งผลงานบทเพลงไทยสากล เพลงไทย
ลูกทุ่ง และเพลงพื้นบ้าน โดยมักสร้างสรรค์ด้วยภาษาวรรณศิลป์และท่วงทำนองที่มีความเรียบง่าย
คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้โดยง่าย แสดงให้เห็นว่า ตัวยาววรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่
สร้างสรรค์ขึ้นในวัฒนธรรมกระแสหลักได้รับความนิยมและเผยแพร่ในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช
มหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ตัวยาวสร้างสรรค์ขึ้นใน
วัฒนธรรมกระแสหลักเกี่ยวกับการนำเสนอพระเกียรติคุณและการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบัน
พระมหากษัตริย์ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังคงเป็นสิ่งที่ผู้อ่านให้ความสนใจและ
ให้ความนิยม อีกทั้งตัวยาววรรณกรรมยังเผยแพร่ได้ง่ายในวงกว้าง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
ร่วมสมัยจึงได้รับการสร้างสรรค์อย่างมีพลวัตตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการ
เกิดขึ้นของรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยรูปแบบใหม่ ๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

2) การพิมพ์ต่อเนื่อง การพิมพ์เผยแพร่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัย
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ส่งผลให้ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
เผยแพร่ในวงกว้าง มีการสืบทอดเป็นจารีต จนเกิดลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติร่วมสมัยที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต โดยวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่ง
ขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลจนกระทั่งสวรรคต ซึ่งมีการพิมพ์ต่อเนื่องมากกว่า 2 ครั้ง และมีนัยยะที่น่าสนใจ
ต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ บทร้อยกรองเรื่องเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2525) ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ
อยุธยา หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์เผยแพร่ 3 ครั้ง โดยการพิมพ์ครั้งที่ 3 มีจำนวนมากถึง 6,000 เล่ม นับว่า
เป็นการส่งเสริมให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นที่รู้จักในสังคม และยังได้มีการแจกจ่ายไปยัง
ประชาชน ทั้งนี้การจัดพิมพ์ในครั้งที่ 3 นี้ ก็เนื่องมาจากการเรียกร้องของผู้อ่าน ดังเนื้อความที่ผู้จัดทำ
กล่าวไว้ว่า

แต่เนื่องจากหนังสือเฉลิมพระเกียรติเล่มนี้ได้แจกจ่ายไปตามหน่วยราชการ และผู้สนใจหมดแล้ว ปรากฏว่ายังมีผู้ต้องการเรียกร้องอีกเป็นจำนวนมาก จึงเห็นสมควรที่จะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นครั้งที่สอง เพื่อประโยชน์แก่นักศึกษาและผู้สนใจ และเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐให้กว้างขวางออกไป จึงหวังว่าหนังสือกวีนิพนธ์เล่มนี้ จักก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านได้ตามสมควร

(คณะกรรมการจัดทำเอกสารและบทความ
สดุดีบุคคลสำคัญในคณะกรรมการเอกลักษณ์
ของชาติ, 2546, น. คำนำ)

การจัดพิมพ์หนังสือบทร้อยกรองเรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้รับการเผยแพร่ไปด้วย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีการพิมพ์ต่อเนื่องมากที่สุด คือ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (2539) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นับแต่ปี 2539 เป็นต้นมา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกพิมพ์ต่อเนื่องกันมากกว่าถึง 40 ครั้ง และได้รับความนิยมจากประชาชนมาโดยตลอด มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่หนังสืออย่างกว้างขวางผ่านทางสื่อต่าง ๆ ตลอดจนการนำมาศึกษาทางวิชาการ และการดัดแปลงเป็นเรื่องเล่าในรูปแบบอื่น ๆ เช่น บทละครเวที การแสดงลิเก การแสดงหนังใหญ่ และภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชั่น ส่งผลให้พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกเผยแพร่อย่างกว้างขวางในสังคมไทยมาอย่างยาวนานถึง 20 ปี การพิมพ์บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเนื่องด้วยบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกนั้น มีจุดเด่นของเรื่องที่น่าสนใจ คือ การนำเสนอแนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน พระมหาชนกในบทพระราชนิพนธ์เป็นภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การพิมพ์ต่อเนื่องจึงมีส่วนในการขับเคลื่อนและเผยแพร่แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน จนเกิดเป็นแนวคิดเฉพาะพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนอย่างชัดเจน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ หนังสือการ์ตูนและหนังสือนิทานภาพก็พบว่าการพิมพ์อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน ได้แก่ การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน (2554) การ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม (2554) และการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน (2554) ของ สละ นาคบำรุง หนังสือการ์ตูนทั้ง 3 เรื่องนี้ มีการจัดพิมพ์ 5 ครั้ง ซึ่งเนื้อหาได้นำเสนอถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนและ

ประชาชนทั่วไปจึงได้รับทราบถึงพระราชกรณียกิจเฉพาะพระองค์ โดยเฉพาะการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภาคในประเทศไทย และหนังสือการ์ตูนเรื่องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน (2542) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์ 8 ครั้ง โดยจัดพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา การจัดพิมพ์ครั้งที่ 8 เมื่อพฤศจิกายน 2559 จำนวน 30,000 เล่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชปรารภถึงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ไว้ว่า

ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล (พ.ศ. 2539) พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ก็ออกถึงมือผู้อ่าน และเป็นที่ชื่นชมโดยทั่วไป แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความและของภาพ ทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา

ในโอกาสสมหมายมงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (พ.ศ. 2542) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน โดยโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการที่สุดเป็นผู้วาดรูป และโปรดฯ ให้พิมพ์ด้วยกระดาษไทยเพื่อความประหยัด ให้ทุกคนมีโอกาสได้อ่าน

ปรากฏว่าเด็กอายุเก้าขวบพูดออกมาว่าอย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปีก็อุทานออกมาว่าอ่านสบายไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก นอกจากนี้ราคาฉบับว่าย่อมเยา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ก็จะช่วยให้ทุกคนสามารถพิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, น. (3))

การพิมพ์ต่อเนื่องพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน นี้ มีส่วนผลิตซ้ำแนวคิดเรื่องพระมหาชนกแห่งแผ่นดินจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ให้แพร่หลาย อีกทั้งการจัดพิมพ์ด้วยพระราชดำริว่า เน้นความประหยัด เพื่อให้ทุกคนได้อ่าน เป็นการส่งเสริมให้แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดินเผยแพร่ไปได้โดยง่ายยิ่งขึ้น และการปรับปรุงเนื้อหาของพระราชนิพนธ์ในฉบับการ์ตูน ทำให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่เข้าถึงเนื้อเรื่องได้ง่ายยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ หนังสือนิทานภาพ เรื่อง ฉันทรักในหลวง (2559) ของ น้านกฮูก จัดพิมพ์ 12 ครั้ง เมื่อตุลาคม 2559 โดยพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่มิถุนายน 2554 เรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 (2560) “คำสอนของพ่อ” ของ กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่าง พับลิชชิง แอนด์ พรินติ้ง จัดพิมพ์ 3 ครั้ง และเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 (2560) ของ ธัมม์ ศิริพรหมรินทร์ จัดพิมพ์ 2 ครั้ง

อย่างไรก็ตาม แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอีกหลายเรื่องเป็นการพิมพ์เพียงครั้งเดียว แต่เป็นการพิมพ์เป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ 500-15,000 เล่ม และนำไปแจกจ่ายเผยแพร่ให้แก่ประชาชน เป็นการเผยแพร่วรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9 สู่มวลชนและเกิดการสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างกว้างขวาง

3) การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของวรรณศิลป์ร่วมสมัย

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏในวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตมีขนบหรือธรรมเนียมจารีตในการแต่งทั้งเรื่องรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรสร้างสรรค์ขึ้นในบริบทสังคมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมในสมัยอดีต ส่งผลให้มีการสร้างสรรค์ด้วยทโนรูปแบบของวรรณศิลป์ร่วมสมัย ซึ่งมีพื้นที่ในการสร้างสรรค์ให้ตลอด โดยเฉพาะในรูปแบบของการเขียนหนังสือทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าร้อยกรอง และตอบสนองต่อความคิดและวิถีชีวิตของผู้อ่านและผู้เสพในสังคมร่วมสมัย

การสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัยมีรากฐานมาจากการรับอิทธิพลมาจากตะวันตก นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งจะมีรูปแบบ แนวคิด เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ที่แตกต่างไปจากวรรณคดีไทยที่มีมาก่อนหน้านั้น มีเนื้อหาเน้นความสมจริงที่สัมพันธ์กับชีวิตและสังคมสมัยใหม่ ไม่ยึดติดกับรูปแบบและฉันทลักษณ์แบบดั้งเดิม มีกลวิธีการนำเสนอเรื่องใหม่ ๆ และนำเสนอแนวคิดที่หลากหลาย วรรณศิลป์ร่วมสมัยจึงเป็นงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นในบริบทของสังคมสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เสพในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีการสร้างสรรค์ทั้งการสืบทอดและเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมของผู้คนและสภาพสังคม อีกทั้งมีลักษณะร่วมกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ และประเภทอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน (رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2547, จิรวัดน์ เพชรรัตน์, และอัมพร ทองใบ, 2561)

ด้วยทโนของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยสร้างสรรค์ขึ้นด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร่วมสมัย แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรบางกลุ่มยังแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง แต่ได้มีการสร้างสรรค์รูปแบบคำประพันธ์ใหม่ ๆ แปลก ๆ โดยเฉพาะการนำรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านมาใช้ในการแต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยดังที่กวีนิพนธ์ร่วมสมัยมักมีการนำรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านมาใช้ในการแต่ง (นิตยา แก้วคัลณา, 2561, น. 192-212) แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังแต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรอง แต่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวโน้มในการแต่งกวีนิพนธ์ร่วมสมัย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจึงมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยมีมา

นอกจากรูปแบบบทร้อยกรอง ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ยังสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบอื่น ๆ ตามลักษณะของวรรณกรรมร่วมสมัย ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย การ์ตูน นิทานภาพ และบทเพลง ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ไม่เคยนำมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาก่อน แต่เป็นรูปแบบที่ปรากฏทั่วไปและได้รับความนิยมในการแต่งวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทอื่น ๆ การเกิดขึ้นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยแก้วและบทเพลงแสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลของรูปแบบวรรณกรรมร่วมสมัยเพื่อนำมาปรับเปลี่ยนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้น่าสนใจและยังคงดำรงอยู่ในบริบทของสังคมร่วมสมัยได้

กล่าวได้ว่า รูปแบบของวรรณกรรมร่วมสมัยที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำมาใช้เป็นรูปแบบคำประพันธ์แสดงให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตจากรูปแบบคำประพันธ์ที่แปลกใหม่และเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มจำนวนขึ้นมาก มีรูปแบบที่หลากหลายน่าสนใจยิ่งขึ้น และตอบสนองต่อความคิดและความนิยมของผู้อ่านและผู้เสพในสังคมร่วมสมัย ดังเช่นบทเพลงเฉลิมพระเกียรติที่มีจำนวนมากและแพร่หลายผ่านสื่อต่าง ๆ และเข้าถึงผู้เสพได้ง่าย

ตัวบทของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังมีเนื้อหาและแนวคิดที่สอดคล้องกับผู้คนและสภาพสังคมร่วมสมัย ไม่นำเสนอความเป็นอุดมคติสูงส่ง แต่เน้นนำเสนอความจริง ดังที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในกลุ่มบทร้อยกรอง นำเสนอเนื้อหาพระราชกรณียกิจซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติซึ่งเป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค พระราชกรณียกิจการดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มาจากข้อเท็จจริงมิใช่การสรรเสริญพระมหากษัตริย์ให้มีความเป็นอุดมคติ นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพอันเป็นที่ประจักษ์ เช่น แนวคิดเวทดาเดินดิน แนวคิดพระมหากษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา อันแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มิใช่เทพเจ้าผู้สูงส่งซึ่งมีความเป็นอุดมคติสูง แต่ทรงเป็นสามัญมนุษย์ที่พัฒนาคนและสังคมไทยด้วยพระสติปัญญาและคุณธรรมที่ทรงยึดมั่น

เนื้อหาของวรรณกรรมร่วมสมัยยังเน้นความจริงและสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เมื่อผู้เขียนและผู้อ่านเป็นคนร่วมสมัยเดียวกัน เนื้อหาของวรรณกรรมร่วมสมัยจึงมักนำสภาพความเป็นไปและเหตุการณ์ทางสังคม ณ ขณะนั้นมาเป็นเนื้อหาของวรรณกรรม ดังที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของวรรณกรรมชาดกร่วมสมัย เรื่องสั้น นวนิยาย และหนังสือนิทานภาพ นำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั่วไปในชีวิตประจำวัน เนื้อหามีความสมจริงและอาจประสบพบเจอได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน การนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การต่อสู้และก้าวผ่านปัญหาด้วยสติปัญญาและ

คุณธรรม เช่น พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีการดัดแปลงเนื้อเรื่องให้ทันสมัย โดยเฉพาะการปรับเนื้อหาให้พระมหาชนกไม่ต้องออกบวช ภาพวาดประกอบพระราชนิพนธ์ที่สะท้อนสภาพสังคมร่วมสมัย เทคโนโลยี สงคราม ปัญหาสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูต้นมะม่วง 9 วิธีด้วยวิทยาการสมัยใหม่ และการใช้เครื่องย่นดกล อีกทั้งการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรแท้และคุณธรรมเรื่องเนกขัมมะโดยไม่ต้องออกบวชเพื่อนำเสนอแนวคิดที่ว่ากษัตริย์ทรงอยู่ดูแลประชาชนในบริบทของโลกแห่งความเป็นจริง

ส่วนนวนิยายเรื่อง ลูกหนี้ที่รัก (2554) ของ ชาศรียา สะท้อนปัญหาของสังคมไทยร่วมสมัย คือ ปัญหาหนี้สินของคนเมือง ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

วันนี้ภาพรวมเศรษฐกิจไทยก้าวเข้าสู่ภาวะมั่นคง แต่มองในส่วนบุคคล โพลล์ทุกสถาบันพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพล้วนมีหนี้สินติดตัวไม่มากก็น้อย

บริโภคนิยมกระตุ้นให้คนเป็นหนี้ สื่อโฆษณากระตุ้นให้ซื้อๆ เมื่อเงินในปัจจุบันไม่พอกก็หันไปใช้เงินในอนาคตนั่นคือบัตรเครดิต...บัตรเครดิตใบเล็กๆ ที่หากใช้ผิดทางกลับมีอำนาจการทำลายล้างสูงส่ง...ขนาดมหาเศรษฐีอันดับต้น ๆ ของโลกอย่าง วอร์เรน บัฟเฟตต์ ยังใช้ชีวิตพอเพียงได้อย่างน่าทึ่ง แล้วทำไมมนุษย์เงินเดือนในเมืองใหญ่ผู้รู้ทันบริโภคนิยมอย่างเราจะใช้ชีวิตพอเพียงอย่างเก๋ไก๋และมีความสุขไม่ได้ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายผ่านแอปแอสเซนดลาดในสมาร์ตโฟน เข้าโปรแกรมหยุดซื้อเสื้อผ้าหนึ่งปี งดใช้รถยนต์ ปั่นจักรยานลดโลกร้อน ปลุกผักบนดาดฟ้า ทั้งหมดนี้เพื่อนำเธอ เขา และคุณ สู่วิถีชีวิตพอเพียงแบบไม่ยอมย่อหน้าใครเรื่องความเก๋ เท่ และมีความสุขรับผิดชอบ ต่อตัวเอง สังคม และโลกร้อน ๆ

(ชาครียา, 2554, น. คำนำนักเขียน)

หนังสือนิทานภาพเรื่องการเดินทางของความสุข (2555) ของ ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์ นำเสนอเรื่องด้วยเรื่องราวของ ส.ค.ส. ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตใหม่ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อข้าพเจ้ามีโอกาสทำนิทานเกี่ยวกับพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการออกแบบเรขศิลป์เล่มนี้ สิ่งที่ข้าพเจ้าประทับใจและอยากจะถ่ายทอดออกมาเป็นนิทานคือ ส.ค.ส. หรือบัตรส่งความสุข เพราะนอกจากพระองค์ท่านจะทรงงานอย่างหนักเพื่อสร้างโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ไว้มากมาย และพระองค์ยังทรงสละเวลาทุกๆ ปี เพื่อทำบัตรส่งความสุขด้วยพระองค์เอง ส่งไปสู่ข้าราชการบริพารที่ทำงานถวาย และพระองค์ยังทรงสละเวลาทุก ๆ ปี เพื่อทำบัตรส่งความสุขด้วยพระองค์เอง ส่งไปสู่ข้าราชการบริพารที่

ทำงานถวาย รวมทั้งพสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศ บัตรส่งความสุขนี้เองที่ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเมตตา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กอย่างบัตรส่งความสุข พระองค์ก็มีความตั้งใจที่จะส่งผ่านความสุขไปสู่คนไทยทุกๆ คน

(ชาญศิลป์ กิตติโชติพานิชย์, 2555, น. 27)

หนังสือนิทานภาพเรื่อง ต้นไม้ของพระราชินี (2555) ของ ธนะชัยและนวิษฐา สุนทรเวช นำเสนอคุณธรรมที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ เรื่องการฟันฝ่าอุปสรรคของผู้คนในสังคมด้วยความสามัคคี ความเพียร การทำความดีมีศีลธรรม ความกตัญญูรู้คุณ ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

เรื่องราวของวรรณกรรม มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้และความคิดอ่านผ่านตัวหนังสือ ซึ่งสื่อออกมาด้วยดอกผลของต้นไม้ที่เริ่มจากเมล็ดเล็ก ๆ แล้วค่อย ๆ งอกงามเติบโต แก่นของเรื่องจึงดำเนินไปโดย “ครูดินไม้” ที่เป็นดั่งร่มโพธิ์ร่มไทรและศูนย์รวมใจของคนในสังคม บอกเล่าผ่านเนื้อหาที่เป็นร้อยกรองแฝงความหมายสอนใจทั้งเรื่องรักการอ่าน การฟันฝ่าอุปสรรคของผู้คนในสังคมด้วยความสามัคคี การน้อมนำบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” และ “ทองแดง” มาเป็นตัวอย่างในการให้คติเรื่องความเพียร การทำความดีมีศีลธรรม ความกตัญญูรู้คุณ ตลอดไปจนถึงตอนท้ายของเรื่องที่สุดแทรกเรื่องการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนที่แผ่ขยายออกไปได้ทั่วทั้งแผ่นดินไทย

(ธนะชัยและนวิษฐา สุนทรเวช, 2555, น. 27)

นอกจากนี้ วรรณกรรมร่วมสมัยมีกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่หลากหลาย และผู้แต่งมักมีกลวิธีการนำเสนอเรื่องใหม่ ๆ แปลก ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์เพื่อนำเสนอความคิดของตน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีรูปแบบการนำเสนอเรื่องซึ่งเป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมร่วมสมัย ได้แก่ การใช้รูปภาพ การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ การใช้ภาษาถิ่น การใช้เรื่องเล่า และการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น กลวิธีดังกล่าวนี้เป็นลักษณะร่วมที่ปรากฏในวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทอื่น ๆ

ภาษาของวรรณกรรมร่วมสมัยเป็นภาษาที่ผู้แต่งและผู้อ่านเข้าใจร่วมกัน วัฒนธรรมการใช้ภาษาในสังคมเป็นอย่างไร ผู้แต่งก็มักใช้ภาษาที่สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมในขณะที่วรรณกรรมเรื่องนั้นแต่งขึ้น วรรณกรรมร่วมสมัยใช้ภาษาที่เป็นปัจจุบัน โดยนิยมใช้ภาษาร้อยแก้ว และเป็นภาษาที่ผู้คนในสังคมเข้าใจร่วมกันได้ มิใช่การใช้ภาษาเก่า ภาษาที่มีความหยาบกร้านเกินไป ดังที่บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก แม้จะเป็นวรรณกรรมชาดก แต่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ดัดแปลงการใช้ภาษาไม่ใช้ภาษาโบราณคำครี หรือคำศัพท์สูงจนเกินไป วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรม

ชาดกร่วมสมัยที่ผู้อ่านได้เข้าใจได้ โดยปรากฏทั้งการใช้ภาษาปากและการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขึ้น

อีกทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทเรื่องสั้นและนวนิยาย นิทานภาพและการตูน ตลอดจนบทเพลงเฉลิมพระเกียรติ ปรากฏการใช้ภาษาที่มีความร่วมสมัยที่ผู้อ่านเข้าใจได้โดยทั่วไป ภาษามีความเรียบง่าย ไม่ใช้คำสูง และการใช้ภาษาระดับสนทนาซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง

กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัย ซึ่งต้องสร้างสรรค์วรรณกรรมให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้อ่าน การนำเสนอแนวคิด เนื้อหา ภาษา วรรณศิลป์ และรูปแบบที่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวรรณศิลป์ของวรรณกรรมร่วมสมัย ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยแก้ว ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน อีกทั้ง แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความคิดและวิถีชีวิตของผู้อ่านในสังคมร่วมสมัย

4) การปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่าน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีการดัดแปลงเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่าน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่ในสังคม และได้รับความนิยมจากผู้อ่าน การปรับตัวดังกล่าวนี้ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตในมิติต่าง ๆ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทบทร้อยกรอง มีเนื้อหาอ่านไม่ยาก อีกทั้งนิยมรูปแบบกลอน ซึ่งทำให้อ่านได้ง่ายยิ่งขึ้น และเนื้อหาก็คงเรื่องราวที่มีความเข้มข้น โดยเฉพาะการลดเนื้อหาความเป็นเทพผู้สูงส่งของพระมหากษัตริย์ลง และปรับให้เหมาะสมและสอดคล้องกับผู้อ่านในบริบทสังคมสมัยใหม่ เช่น การนำเสนอแนวคิดเทวดาเดินดิน แสดงให้เห็นความเป็นมนุษย์ปุถุชนของพระมหากษัตริย์มากขึ้น การใช้ความรู้ความสามารถและคุณธรรมในการแก้ไขปัญหาและวิกฤตต่าง ๆ ในสังคม

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทร้อยแก้ว ในกลุ่มนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ มีการปรับเนื้อหาให้ทันสมัย เป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวัน แม้ยังคงเป็นนวนิยายรักที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านทั่วไป แต่มีเนื้อหาที่สนุกสนาน ลดความเป็นวิชาการ และสามารถเฉลิมพระเกียรติได้ การปรับตัวดังกล่าวของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยส่งผลให้เกิดวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในรูปแบบของร้อยแก้วขึ้น เช่น นวนิยายเรื่องหัวใจใกล้รุ่ง ผู้เขียนได้กล่าวถึงการเขียนนวนิยายเรื่องนี้โดยการพยายามคัดสรรบทเพลงพระราชนิพนธ์ให้เข้ากับเนื้อเรื่องแต่ละตอน ดังนี้

แรกเริ่มเมื่อทราบว่าจะได้ร่วมเขียนนิยายในโครงการ “ลูกไม้ของพ่อ”

ผู้เขียนรู้สึกดีใจและเป็นเกียรติอย่างมาก เพราะโอกาสเช่นนี้คงไม่มีเข้ามาบ่อยนัก

ทว่าหลังจากนั้นก็เริ่มกังวลว่าเราจะเลือกพระราชกรณียกิจ หรือ โครงการ

พระราชดำริโครงการใดดี แล้วเราจะทำได้ดีไหม เพราะนี่ไม่ใช่แค่การเขียนนิยายรักทั่วไปอย่างที่เคยเขียนมา แต่ก็บอกตัวเองว่าเราต้องทำได้และทำให้ดีที่สุด...ก่อนลงมือเขียน ผู้เขียนใช้เวลาฟังเพลงพระราชนิพนธ์อยู่นานพอสมควร โดยเฉพาะอัลบั้ม H.M. Blues ฟังซ้ำไปมาไม่รู้กี่เที่ยว...หัวใจใกล้รุ่ง ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตและความรักที่มีทั้งสุขและทุกข์ผ่านบทเพลงพระราชนิพนธ์ โดยมีตัวเอกอย่างใกล้รุ่ง ครูสาวสอน อุคูเล่ผู้รักในเสียงดนตรีและผูกพันกับบทเพลงพระราชนิพนธ์มาตั้งแต่เด็ก เป็นผู้ดำเนินเรื่องเสียส่วนใหญ่ ผู้เขียนพยายามคัดสรรบทเพลงให้เข้ากับเนื้อเรื่องแต่ละตอน และมั่นใจว่าเรื่องนี้อาจจะไม่ใช่นิยายที่สนุกหรือดีที่สุด แต่ก็ใช่นิยายที่ผู้เขียนรักและภูมิใจที่สุดเรื่องหนึ่ง

(อิสยาห์, 2554, น. คำนำนักเขียน)

ส่วนนวนิยายเรื่องในม่านเมฆ (2554) ของ ร่มแก้ว ผู้เขียนกล่าวถึงการปรับเนื้อหาของนวนิยายโดยมีใจความหลักเกี่ยวกับเรื่องของความรัก แม้จะเป็นนวนิยายที่แต่งเฉลิมพระเกียรติตั้งเนื้อความว่า

จากความรักประทับใจทั้งหมด ตัวละครอย่าง “ทิวเมฆ” จึงถูกสร้างขึ้นมาเป็นตัวแทน เพื่อแสดงให้เห็นบางแง่มุมของการทำงานอันน่าทึ่ง อย่างไรก็ตามใจความหลักของเรื่อง ยังคงอยู่บนเรื่องราวของความรัก ให้สมกับความเป็นนวนิยายรัก เหตุการณ์ทั้งหมดจึงมีการแต่งเสริมและสมมติขึ้น

(ร่มแก้ว, 2554, น. คำนำนักเขียน)

นวนิยายเรื่อง แสงดาวกลางใจ (2554) ของ รินท์ลภัส ผู้เขียนกล่าวถึงการดัดแปลงนวนิยายรักให้เป็นนวนิยายเทิดพระเกียรติในแนวโรแมนติคคอมเมดี้ ซึ่งเป็นแนวที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านในปัจจุบัน ดังนี้

แต่ด้วยความที่แก่นของเรื่องเป็นนิยายเทิดพระเกียรติ ซึ่งไม่เหมาะสมกับการเขียนอะไรหือหาว ผู้เขียนจึงตั้งใจเขียนให้เป็นแนวโรแมนติคคอมเมดี้ เพราะอยากให้ทุกคนที่ได้อ่านเรื่องนี้อ่านไปยิ้มไป จนในที่สุดก็ได้พลอตเรื่องแสงดาวกลางใจออกมา

(รินท์ลภัส, 2554, น. คำนำนักเขียน)

การเขียนนวนิยายชุดแผ่นดินแห่งรัก ซึ่งมีนวนิยายทั้งหมด 4 เรื่อง ผู้เขียนได้สร้างตัวละครที่เกี่ยวข้องกันตั้งแต่เล่มแรก โดยมีการสอดแทรกชีวิตของตัวละคร และความจงรักภักดี ตลอดจนการสร้างตัวละครให้มีความเป็นมนุษย์ ดังที่ผู้เขียนนวนิยายเรื่อง ดั่งต้องมนตร์รัก (2557) กล่าวไว้ ดังนี้

นวนิยายชุด “แผ่นดินแห่งรัก” ซึ่งเป็นงานเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น นักอ่านบางท่านอาจจะลังเล แล้วอาจคิดว่านี่คืองานเขียนสารคดี แท้จริงแล้ว ดังต้องมนตร์รัก ในร่มเงารัก เปรงรักรอยฝัน รวมถึงรอยรักในดวงใจ เป็นนวนิยายที่มีตัวละครเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่เล่มแรก นั่นคือ ดังต้องมนตร์รัก แล้วสอดแทรกชีวิตความเป็นอยู่ การทำงาน ความจงรักภักดี ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ให้ชีวิตของตัวละครเหล่านั้น

เท่านั้นยังไม่พอ เรายังเพิ่มความเข้มข้น เกลียดชัง ความอิจฉาริษยา อาฆาตมาดร้าย แล้วก็ไม่มีสิ่งที่จะเติมความสดชื่นด้วยรสหวานดังเช่นความรักของพระนาง ความรักของแม่กับพ่อที่มีต่อลูก รวมถึงรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ สุดท้ายเรื่องของดวงวิญญาณที่มีกรรมเป็นตัวกำหนด

(โมริสา, 2557, น. คำนำนักเขียน)

และนวนิยายเรื่อง เปรงรักรอยฝัน (2557) ของ เตชิตา ผู้เขียนกล่าวถึงที่มาของการเขียนนวนิยายเฉลิมพระเกียรติชุดแผ่นดินแห่งรัก โดยสร้างตัวละครผี และผูกเรื่องราวอย่างสนุกสนาน ซึ่งเป็นแนวที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านในปัจจุบัน ดังนี้

เดือนเมษายน 2557 เราสี่คนลงสำรวจสถานที่ที่ต้องการจนสรุปว่าจะใช้บ้านแถววัดโพธิ์เป็นฉากสำคัญของบ้านอรรถสุนทร นำตัวละครผีทั้งสี่ใส่ไว้ในบ้านหลังดังกล่าว ผูกเรื่องราวกันอย่างสนุกสนาน กระทั่งพลอตหลักของแต่ละคนไหลลื่นออกมา เมื่อได้พลอตแล้วก็คิดชื่อเรื่องกัน ถือว่าเป็นงานยากมากสำหรับผู้เขียนจริงๆ แต่คงเพราะค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสำหรับการเขียนมาก จึงเก็บไปฝันว่าท่านพระราชทานชื่อให้ตัวเองว่า “รอยสยาม” และนั่นคือที่มาของชื่อพระเอก ซึ่งเตชิตาถือว่าเป็นมงคลอย่างหาที่สุดมิได้

(เตชิตา, 2557, น. คำนำนักเขียน)

ส่วนนวนิยายเรื่อง ในร่มเงารัก (2557) ของ พู่ไหม ซึ่งเป็นนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งในชุดแผ่นดินแห่งรัก ผู้เขียนกล่าวถึงการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่องนี้ให้เป็นนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ โดยนำพระบรมราโชวาทมาต่อยอดเป็นเรื่องราว ทั้งการกำหนดช่วงเวลาในการดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และการนำเสนอพระอัจฉริยภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่านในปัจจุบัน ดังนี้

การทำความดีโดยอยู่ข้างหลังนั้น...ผู้เขียนได้นำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 25 กรกฎาคม 2506 นำมาต่อยอดเป็นเรื่องราวที่มีตัวละครหลายชีวิตเดินไปตามเส้นทางที่ชะตากำหนด

ทว่าในเส้นทางนั้น...กว่าจะพบปลายทางอย่างที่หวัง ก็ต้องผ่านมรสุมชีวิตที่ถาโถมเข้ามาอย่างหนักจนเกือบจะเอาชีวิตไม่รอด

ในร่มเงารัก คือ เรื่องราวหลักในปี 2507-2508 เป็นนวนิยายเทิดพระเกียรติในหลวงรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งต้องแทรกข้อมูลอันสำคัญเกี่ยวกับพระองค์ลงไปในเนื้อหาแล้วประเด็นที่ผู้เขียนรับผิดชอบคือปี 2505-2519 ดังนั้นจึงเลือกนำมาร้อยเรียงเกี่ยวกับเรื่องผีพระหัตถ์ในการทรงงานทางด้านจิตรกรรม อันได้แก่ภาพเขียนสีน้ำเงิน ซึ่งพระองค์ได้เขียนขึ้นราวปี 2502-2510 จำนวนทั้งสิ้น 107 ภาพ

โดยมีตัวละครหลักที่เป็นวิญญาณทั้งสี่ดวงอันได้แก่ คุณหญิงยี่สุ่น พะยอม นายผาด และ กุมารเพียร เป็นจุดเชื่อมโยงของซีรีส์ “แผ่นดินแห่งรัก” ตั้งแต่เรื่อง ดังต้อมมนตร์รัก ของ โมริสา มาจนถึง ในร่มเงารัก ของผู้เขียนเป็นเรื่องที่สอง ต่อด้วย เพชรรักรอยฝัน ของ เดชิตา และจบซีรีส์นี้ด้วยเรื่อง รอยรักในดวงใจของ รมย์นลิน

ทุกตัวละครจึงมีบทบาทที่ร้อยเรียงกันไปตามกาลเวลาที่ผันผ่านใน “บ้านอรุณสุนทร” ซึ่งอยู่ในอาณาเขตติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตรงข้ามวัดอรุณฯ เป็นฉากหลักที่มีตัวละครผ่านเข้ามาโลดแล่นเต็มไปด้วยความเคียดแค้น ชิงชิง อิจฉา ริษยา หรือแม้แต่ความรัก โลก โกรธ หลง ก็ล้วนวนเวียนกันอยู่ในที่แห่งนี้ ท้ายที่สุด การรอคอยของดวงวิญญาณก็ได้รับการปลดปล่อยพร้อมกับเรื่องนี้ได้ ชี้ให้เห็นว่า การทำดีโดยไม่มีใครเห็นนั้นนับเป็นสิ่งพิเศษที่น่าสรรเสริญ ผู้เขียนจึงเฝ้านึกว่าอรรถรสของนวนิยายเรื่องนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการชักชวนให้สังคมในปัจจุบันเต็มไปด้วยคนที่คิดกระทำแต่ความดีเป็นส่วนหนึ่งในพื้นฐานของจิตใจ

(พูโหม, 2557, น. คำนำนักเขียน)

และนวนิยายเรื่อง น้ำเล่นไฟ (2553) ของ กฤษณา อโศกสิน ผู้เขียนกล่าวถึงการปรับนวนิยายรักให้เป็นนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ โดยการนำวิชาการมาปรับให้เป็นความบันเทิง ผ่านการสร้างตัวละครเพื่อนำเสนอแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้

นวนิยายเรื่อง “น้ำเล่นไฟ” นี้เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในเกษตรทฤษฎีใหม่และหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ผสมผสานกับตลาดสดไทยในแบบฉบับที่พัฒนาแล้วจนครบวงจร เนื่องด้วยเห็นว่าการเกษตรกับตลาดสดนั้นสามารถไปด้วยกันและเกื้อกูลกันได้เป็นอย่างดี มันคงยาวนานนับพัน ๆ ปีมาแล้ว เพียงแต่ต้องนำ “วิชาการ” มากลั่นกรองให้ได้หัวน้ำหอม คือความบันเทิงในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งก็มีใช่ว่าไม่เสี่ยง เพราะในความรู้สึกของข้าพเจ้าเมื่อแรกที่ลงมือ

เขียนนั้น ตระหนักดีว่ายากเพียงไร ยากกว่าเรื่องชีวิตโศกซึ่งสะท้อนอารมณ์หลายเท่า เนื่องด้วยต้องเข้าใจการสกดและคั่นเพื่อให้ได้หัวน้ำหอมที่หอมใส ไม่มีกากให้แลเห็นเป็นขึ้น ๆ ระบายนัยน์ตาหรือหยาบต่อสัมผัส โดยต้องคัดเฟ้นตัวละครที่ได้มาตรฐานแน่นอนมาเข้าฉาก แล้วให้ตัวละครช่วยละลายวิชาการที่ยากเย็นกลายเป็นความมหัศจรรย์

เมื่อลงมือเขียนบรรทัดแรก ข้าพเจ้าจึงมีความไม่มั่นใจว่าจะพาวิชาการและ “บันเทิงคดี” ที่เพียรแต่งปรุงนี้ไปได้อย่างงาม ออกใจที่ตามตัวอักษรไปจึงมักสั่นไหวด้วยความกลัวเป็นระยะ กลัวตนเองจะก้าวผิดจังหวะจนเสียการทรงตัว

แต่ก็ต้องยกย่อง นายดัด และ ดินดี ที่ข้าพเจ้าเสกเป่าขึ้นมาให้ทั้งคู่มีชีวิตสามารถละลายวิชาการให้กลายเป็นความเกษมหรระษาได้เท่าที่คาดหวัง ช่วยให้ทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงและตลาดสดกลมกลืนไปด้วยกัน

ช่วยให้ระลอก “น้ำ” อันคือภาคปฏิบัติของปวงชน เมื่อได้แสงจากดวง “ไฟ” คือ พระปัญญาบารมีที่ทรงพระกรุณาพระราชทานเกิดประกายฉายฉานระยิบระยับ

นับเป็นความปิติอย่างสุดซึ้ง หนึ่งในปิติสูงสุดเมื่อสามารถพานวนิยายเรื่องนี้มาจนถึงบรรทัดสุดท้ายได้ตั้งใจ

(ภฤณ อโศกสิน, 2553, น. คำนำ/จากผู้เขียน)

ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทหนังสือนิทานภาพ มีการปรับให้เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยยังมีเนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชน การผสมผสานระหว่างจินตนาการ ข้อเท็จจริง สอดแทรกความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน และมีกลวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ขณะเดียวกันสามารถเฉลิมพระเกียรติได้ด้วย ดังเรื่องกล้องของใคร (2555) ของ ลำภู แสงลก ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

เมื่อทราบว่าจะได้เขียนหนังสือพระปรีชาสามารถด้านการถ่ายภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้สึกดีใจและปลื้มใจเป็นอย่างมากที่จะมีโอกาสสร้างผลงานเพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ท่าน แต่ก็หวั่นใจอยู่ลึกๆ เพราะมีความรู้เรื่องกล้องน้อยมาก จึงพยายามค้นหาข้อมูลเรื่องกล้องถ่ายรูปในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้ทราบว่าพระองค์มีกล้องมากมายหลายรุ่นเหลือเกิน

ในขณะนั้นผู้เขียนยังคิดเนื้อเรื่องไม่ออกจนกระทั่งใกล้กำหนดส่งงาน แล้ววันหนึ่งเมื่อเห็นเด็กวัยรุ่นถ่ายภาพด้วยความสนุก ทำท่าทาง

แปลก ๆ จึงคิดว่า คนทั่วไปถ่ายภาพเพียงเพราะอยากเก็บความประทับใจ ในช่วงนั้น ๆ แต่อาจจะไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์อะไร ต่อผู้ใดเลย

ตั้งแต่เลิกงานโต คนไทยทุกคนเห็นพระบรมฉายาลักษณ์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคล้องกลองถ่ายรูปที่พระศอ พร้อมหนีบ แผ่นที่ติดพระวรกายไปทุกหนทุกแห่ง พระองค์มิได้ถ่ายภาพไว้เพียงเพราะ ความสนุกสนาน ความสวยงาม หรือความประทับใจเท่านั้น แต่ภาพถ่ายทุก ภาพนำมาเป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาประเทศต่อไป นำมาสร้างประโยชน์สุขเพื่อ พสกนิกรชาวไทย ดังเห็นได้จากการมีโครงการพระราชดำริมากมายกว่า 4,000 โครงการ

ผู้เขียนจึงคิดเรื่อง “กลองของใคร” ขึ้นมาโดยนำเสนอ “กลองชรา” เป็นตัวแทนของกลองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเคยใช้ ส่วนกลอง อื่นๆ เป็นตัวแทนของผู้คนสมัยใหม่ ที่ใช้ชีวิตแต่ละวันแตกต่างกันไป ส่วน กลองเด็กเป็นตัวแทนของเด็กทุกคนที่กำลังเติบโต และสามารถเลือกได้ว่า จะโตขึ้นเป็นกลองหรือเป็นผู้ใหญ่แบบไหน ใช้ชีวิตอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ และมีคุณค่าต่อตนเองและผู้อื่นในสังคม (ลำภู แสงสก, 2555, น. 23)

หนังสือนิทานภาพเรื่องเพลงแผ่นดิน (2555) ของ ชีวัน วิสาสะ นำเสนอเนื้อหาของเรื่องเป็น จังหวะทำนอง ตามที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์ ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

พระปรีชาสามารถทางดนตรีเป็นหนึ่งในพระปรีชาสามารถหลาย ด้านขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ผู้ใดได้ยินได้ฟังบทเพลงพระราชนิพนธ์แล้วย่อมก่อให้เกิดความสุข ความปิติ และรื่นรมย์ คิดเชื่อมโยงไปถึง ความสุขในชีวิตที่เกิดมาบนผืนแผ่นดิน ภายใต้พระบารมีแห่งองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ด้วยแนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนและวาด “เพลงแผ่นดิน” จึงได้ใช้ ถ้อยคำเป็นจังหวะ ร้อยเรียงเป็นท่วงทำนองผสมผสานกับภาพกึ่งนามธรรมมี ลักษณะเส้นไหลเชื่อมต่อกันดุจเสียงเพลงทำให้เกิดความซาบซึ้งสะท้อน อารมณ์ และด้วยถ้อยคำที่กระตุ้นให้คิดตาม ติดตามไปหาจุดกำเนิด อันยิ่งใหญ่แห่งความสุขของแผ่นดิน จุดกำเนิดของ “เพลงแผ่นดิน” ที่มีควร ลืมเลือนตราบนานเท่านาน

(ชีวัน วิสาสะ, 2555, น. 27)

เนื้อหาของเรื่องเป็นจังหวะทำนอง ตามที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอเกี่ยวกับเพลงพระราชนิพนธ์

ดังนี้

พลี๊ว พลิ๊ว พรำ พรำ โครมครีน ครีนเครง
 หรีง หรีง ตัง ตัง วิบวับ วิบวับ
 หวีไวหะ เฮฮา เฮฮา ครีนเครง
 เสียงเพลงกังวานไกล
 ได้ยินไหม เสียงจากหัวใจ
 ได้ยินไหม เสียงใครบรรเลง

(ชีวิต วิสาสะ, 2555, น. 22)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ผู้เขียนปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับสนิยมการอ่านของผู้อ่าน โดยเฉพาะในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทนวนิยายและหนังสือนิทานภาพ ด้วยการปรับจากนวนิยายรักและวรรณกรรมสำหรับเยาวชนให้เฉลิมพระเกียรติได้ ส่งผลให้เกิดรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทร้อยแก้วขึ้น ตลอดจนการนำเสนอแนวคิดและภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่สอดคล้องกับประเพณีวรรณกรรมและผู้อ่าน

5.1.3 ผู้อ่าน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีผู้อ่านจำแนกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้อ่านวัยเยาว์ และผู้อ่านเป็นประชาชนทั่วไป กลุ่มผู้อ่านดังกล่าวส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต ดังนี้

1) ผู้อ่านวัยเยาว์ ผู้อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน คือ ผู้อ่านวัยเยาว์ ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน เนื่องจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยสร้างสรรค์ขึ้นในรูปแบบของหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนจำนวนมาก การเกิดขึ้นของรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนเช่นนี้ส่งผลให้เกิดผู้อ่านกลุ่มใหม่ขึ้นด้วย ผู้อ่านที่เป็นผู้อ่านวัยเยาว์ทำให้นักเขียนต้องคัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนมานำเสนอ เช่น เรื่องคุณธรรม พระราชประวัติวัยเยาว์ พระอัจฉริยภาพ นับเป็นกลวิธีที่ชาญฉลาดของนักเขียนอย่างมาก เมื่อผลิตหนังสือออกมายังคงจัดจำหน่ายตามราคาปกติ ซึ่งตามปกติมีราคาค่อนข้างแพง คือราคาหนึ่งร้อยถึงสามร้อยบาท และสามารถสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้จากรูปแบบของหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนซึ่งเป็นรูปแบบที่มีอยู่แล้ว

หนังสือนิทานภาพเฉลิมพระเกียรติดังมีเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการขยายและเพิ่มจำนวนผู้อ่านวัยเยาว์ออกไปได้อย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้อ่านยังเป็นตัวกระตุ้นต่อการผลิตหนังสือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ สังเกตได้ว่า การพิมพ์จำหน่ายในแต่ละครั้งจะมีการพิมพ์จำนวนมาก คือ 500-15,000 เล่ม แสดงให้เห็นถึงการรองรับกลุ่มผู้อ่านที่ขยายเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งกลุ่มผู้อ่านเป็นกลุ่มเดิมของหนังสือนิทานภาพและการ์ตูน คือ เด็กและเยาวชน ประกอบด้วย เด็กเล็กและ

เด็กโต เด็กเล็กที่ยังอ่านหนังสือไม่ได้ อาจจะฟัง เด็กโต เน้นอ่านมากกว่าฟัง (ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, น. 42, ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2545, น. 55-57)

ผู้อ่านวัยเยาว์ปรากฏในหนังสือนิทานภาพหลายเรื่อง ดังที่หนังสือนิทานภาพเรื่อง นิทานพอเพียง ชุดในหลวงรัชกาลที่ 9 (2559) ของ กองบรรณาธิการสร้างสรรค์ เรียกกลุ่มผู้อ่านว่า “น้อง ๆ” ดังนี้

เปิดประตูสู่โลกจินตนาการกับนิทานพอเพียง พี่ ๆ กองบรรณาธิการสกายบุ๊กส์ได้ร้อยเรียงนิทาน 9 เรื่องมาให้ **น้อง ๆ** อ่านอย่างสนุกสนาน นิทานทั้ง 9 เรื่องนี้ล้วนได้รับแรงบันดาลใจจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระราชดำริให้ชาวไทยรู้จัก “ความพอเพียง” อันเป็นหนทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุขอย่างยั่งยืน

น้อง ๆ อาจจะเข้าใจความหมายของ “ความพอเพียง” ว่าเป็นการอดออมและใช้ น้อย ๆ เท่านั้น แต่ช้าก่อน แท้จริงแล้ว ความพอเพียงยังมีความลับหรือปริศนามากมายซ่อนอยู่รอให้น้อง ๆ มาค้นพบจากเรื่องง่าย ๆ ที่ปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน บางเรื่องก็อยู่ใกล้ตัวเราจนนึกไม่ถึง หรือที่เรียกว่า “เส้นผมบังภูเขา” หากน้อง ๆ อดใจรอไม่ไหว อยากจะไขปริศนาแล้วละก็จงอย่ารอช้า มาร่วมหาคำตอบได้ในนิทานพอเพียง ณ บัดนี้

(กองบรรณาธิการสร้างสรรค์, 2559, น. คำนำผู้เขียน)

และหนังสือการ์ตูน ในหลวงของเรา (2559) ของ กองบรรณาธิการ สำนักพิมพ์แอปปีคิดส์ ได้ระบุกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายว่าเป็น เด็กและเยาวชน ดังเนื้อความว่า

การจัดทำหนังสือเรื่อง “ในหลวงของเรา” ฉบับการ์ตูน โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านคือ **เด็กและเยาวชน** เป็นอีกหนทางหนึ่งในการบอกเล่าเรื่องราวโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งในหนังสือเล่มนี้มีจำนวน 5 โครงการ ช่วยให้ความรู้ในแต่ละโครงการด้วย ภาพที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระที่น่าสนใจ สามารถสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่ากิจกรรมของแต่ละโครงการเป็นอย่างไร และมีประโยชน์เพียงใดต่อประชาชน

(สุเมธ ตันติเวชกุล, 2559, น. คำนิยม)

หนังสือนิทานภาพเรื่อง นิทานทำดีตามคำพ่อ (2552) ของ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) กล่าวไว้ว่า มีกลุ่มผู้อ่านเป็นเด็กและเยาวชน ดังนี้

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม ได้พิจารณาว่า การรวบรวมพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอสู่สาธารณะ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนชาวไทยยึดถือปฏิบัติ นั้น ส่วนใหญ่นำเสนอในรูปแบบของเอกสารที่เป็นทางการอันอาจจะไม่เป็นที่น่าสนใจสำหรับเด็กและเยาวชนที่จะเป็นพลังของแผ่นดินในอนาคต จึงได้จัดทำประมวลพระบรมราโชวาทในรูปแบบของนิทานภาพสอนคุณธรรมความดี เพื่อให้ บิดามารดา ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ สามารถนำไปปลูกฝังสั่งสอนให้กับ **เด็กและเยาวชน** ในแต่ละคุณธรรมความดีได้สะดวกยิ่งขึ้น โดยให้ชื่อว่า “ทำดีตาม คำพ่อ”

(วิริวิทย์ คงศักดิ์ ประธานอนุกรรมการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา
พลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2552, น. คำปรารภ)

การผลิตหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนยังเกี่ยวข้องกับการผลิตในระบบการตลาด คือ สำนักพิมพ์มีการคำนึงถึงการจำหน่ายได้ด้วย ดังนั้น ผู้อ่านซึ่งเป็นผู้ซื้อหนังสือจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่ง การผลิตวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบของหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนจึงต้องพิจารณาความเหมาะสม ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับผู้อ่าน ต้องคำนึงถึงธรรมชาติ พัฒนาการและความสามารถในการเรียนรู้ของผู้อ่าน ความสนใจของเด็กวัยต่าง ๆ รวมทั้งขนาดความยาวของเรื่อง ดังที่ ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, น. 41) กล่าวไว้ว่า เรื่องที่เสนอควรเป็นเรื่องที่ช่วยให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง เสริมสร้างความซื่อสัตย์ ความคิดฝันและคุณธรรมที่ดี และทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2545, น. 46-57) กล่าวไว้ว่า ข้อความที่เขียนแต่ละตอนหรือแต่ละย่อหน้า จะต้องมีความสมกับที่เด็กอดุส่าห์อ่าน คือ ต้องเขียนให้อ่านเพลิน สนุกตื่นเต้น มีอารมณ์ขันแทรกบ้างและไม่ยืดเยื้อ ผู้ที่จะเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก จำเป็นจะต้องเข้าใจพัฒนาการของเด็ก ทฤษฎีการเรียนรู้ของเด็ก และความสนใจของเด็ก นอกจากนั้น จะต้องรู้ด้วยว่า เด็กแต่ละวัย แต่ละชั้น มีความสนใจในการอ่านหนังสือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่จะเขียนวรรณกรรมให้เด็กอ่านได้ตรงกับความสนใจของเด็กแต่ละระดับอายุและชั้นเรียน

หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนยังต้องจัดทำอย่างประณีต ต้องพิมพ์สอດสีและมีภาพประกอบสีทุกหน้า รูปเล่มต้องแข็งแรงทนทาน ต้นทุนการผลิตจึงสูง ทำให้ต้องจำหน่ายในราคาแพง จึงมีตลาดอยู่ในวงจำกัด (ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, น. 90) อีกทั้ง วัฒนธรรมการอ่านสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ และกลไกตลาดยังไม่เอื้ออำนวย กอปรกับหนังสือสำหรับเด็กที่ตีพิมพ์มีต้นทุนสูง ทำให้หนังสือสำหรับเด็กแพร่หลายอยู่ในวงจำกัด (เจตจิต คชฤทธิ์, 2557, น.165-177) แม้ตลาดหนังสือเด็กอยู่ในวงจำกัดและมีต้นทุนในการผลิตสูง แต่การที่สำนักพิมพ์ยังเลือกผลิตหนังสือเฉลิมพระเกียรติสำหรับเด็กเช่นนี้ แสดงว่ามองเห็นการอยู่รอดของหนังสือเด็กในแนวนี้และได้ประเมินความ

เสียงเรื่องกลุ่มผู้อ่านไว้ด้วยแล้วในระดับหนึ่ง ที่สำคัญคือหนังสือเฉลิมพระเกียรติสำหรับเด็กและเยาวชนมีเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงการตอบรับจากผู้อ่านวัยเยาว์ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน ผู้ผลิตก็ส่งเสริมให้หนังสือประเภทนี้แพร่หลายเข้าถึงผู้อ่านวัยเยาว์ได้มากยิ่งขึ้นด้วย นับเป็นความเคลื่อนไหวของวงการหนังสือสำหรับเด็กที่น่าสนใจ

ผู้อ่านวัยเยาว์ส่งผลต่อการสร้างสรรค์เนื้อหา วรรณศิลป์ แนวคิดและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ ผู้เขียนจะต้องเลือกนำเสนอให้เหมาะสมกับผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ตามพัฒนาการของวัย เช่น การนำเสนอเรื่องความกตัญญู อารมณ์ขัน การนำเสนอเรื่องโดยเน้นใช้ภาพไม่ใช่ตัวหนังสือมาก เรื่องที่สามารถอ่านได้ทั้งเด็กเล็กและเด็กโต และเข้าใจเนื้อหาตามสติปัญญาของเด็กในแต่ละช่วงวัย อีกทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในรูปแบบของหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้อ่าน โดยเป็นการผสมผสานความเป็นหนังสือนิทานภาพกับการ์ตูนกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้อย่างกลมกลืน ส่งผลให้ผู้อ่านยังเป็นผู้่านกลุ่มเดิมของหนังสือนิทานภาพและการ์ตูนที่ยังสามารถอ่านนิทานและการ์ตูนซึ่งได้ปรับให้เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้

2) ผู้อ่านเป็นประชาชนทั่วไป นักเขียนกับนักอ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า ต่างมีสถานภาพเป็นประชาชนทั่วไป ลักษณะเช่นนี้มีผลต่อการสื่อสารระหว่างกัน ได้แก่ การนำเสนอเรื่องราวที่เข้าใจร่วมกันได้ ภาษาที่ใช้ในการแต่งและการสร้างสรรค์ การใช้ความเปรียบที่มีความเรียบง่าย เข้าใจได้ไม่ยาก และการนำเสนอเนื้อหาที่มีมาจกพระราชกรณียกิจที่ประชาชนทั่วไปรับรู้

ผู้อ่านที่เป็นประชาชนทั่วไปยังเป็นแรงบันดาลใจและเงื่อนไขสำคัญของนักเขียนในการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเพื่อให้ประชาชนทั่วไปอ่านเข้าใจ ทิศทางของเนื้อหาที่ไม่ใช่เรื่องยาก เรื่องโบราณ เครื่องขริมอีกต่อไป โดยปรากฏว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่แต่งขึ้นตั้งแต่ต้นรัชกาลมีกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านเป็นประชาชนทั่วไป ดังเรื่องลิลิตราชาภิเษก สมรสบรมราชาภิเษกและเฉลิมราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2514) ของ จิรภา อ่อนเรือง มีเนื้อความกล่าวไว้ว่า

บริษัทตั้งใจจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สำหรับเป็นของพระราชทานแก่ข้าราชการบริพารจำนวนหนึ่ง อีกจำนวนหนึ่งจะได้
แจกจ่ายไปยังห้องสมุด ยังสถานศึกษาต่าง ๆ และประชาชนผู้สนใจ

(2514, น. คำนำ)

นอกจากนี้ หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีพระราชปรารภที่แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ให้ประชาชนทั่วไปสามารถอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้ ความว่า

เมื่อ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสดับพระธรรมเทศนา
ของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสโร มหาเถร) วัดราชผาติการาม เรื่องพระมหา

ชนกเสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา เรื่องมีใจความว่า ที่ทางเข้าสวนหลวงมีต้นมะม่วงสองต้น ต้นหนึ่งมีผล อีกต้นหนึ่งไม่มีผล ทรงลี้มระมะม่วงอันโอชา แล้วเสด็จเยี่ยมอุทยาน เมื่อเสด็จกลับออกจากสวนหลวง ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลสดถูกข้าราชบริพารดึงทิ้งจนโคนลง ส่วนต้นที่ไม่มีลูกก็ยังคงตั้งอยู่ตระหง่าน แสดงว่าสิ่งใดดี มีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการยึดแย้ง และจะเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมหาชกในพระไตรปิฎก (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตรงจากมหาชนกชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่องโดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ.2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2557, น. (6)-(8))

ต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชกฉบับการ์ตูน ทรงมีพระราชปรารภปรับปรุงวรรณกรรมเรื่องนี้ให้อ่านง่ายและมีความประหยัดเพื่อให้ประชาชนทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัยอ่านได้เข้าใจและมีโอกาสได้อ่าน ดังนี้

ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล (พ.ศ. 2539) พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชก ก็ออกถึงมือผู้อ่าน และเป็นที่ชื่นชมโดยทั่วไป แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความและของภาพ ทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา

ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (พ.ศ. 2542) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก ฉบับการ์ตูน โดยโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการที่สุดเป็นผู้วาดรูป และโปรดฯ ให้พิมพ์ด้วยกระดาษไทย เพื่อความประหยัด ให้ทุกคนมีโอกาสได้อ่าน

ปรากฏว่าเด็กอายุเก้าขวบพูดออกมาว่าอย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปี ก็อุทานออกมาว่าอ่านสบายไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก นอกจากนี้ราคา

นับว่าย่อมเยา พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ก็จะช่วยให้ทุกคนสามารถ
พิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย
เดช, 2559, น. (3))

มีข้อน่าสังเกตว่า เมื่อจัดพิมพ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย จะมีการเผยแพร่โดย
นิยมนำไปแจกจ่ายให้แก่ผู้สนใจและมอบหนังสือไปยังห้องสมุด ทำให้ประชาชนที่เป็นผู้อ่านเข้าถึงการ
อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้ง่ายขึ้นโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย นำว่าเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านที่เป็น
ประชาชนทั่วไปหันมาสนใจวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะใน
สถาบันการศึกษา ดังที่ เรื่อง เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
(2525) ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ได้แจกจ่ายไปตามหน่วยงานราชการ และผู้สนใจ
เมื่อแจกจ่ายหมดแล้ว ปรากฏว่ายังมีผู้ต้องการเรียกร้องอีกเป็นจำนวนมาก จึงมีการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็น
ครั้งที่สอง (2525, น. คำนำ) และเรื่องเย็นศิระเพราะพระบริบาล (2527) ของ สุภร ผลชีวิน
เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านระดับมัธยมศึกษา (2527, น. คำนำ) ลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดผู้อ่านเป็น
นักเรียนระดับมัธยมทั่วทั้งประเทศและบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติร่วมสมัยเป็นการสร้างสรรค์วรรณศิลป์เพื่อมวลชน และมีมวลชนเป็นผู้อ่านหรือผู้เสพ มิใช่
วรรณกรรมในราชสำนักตามที่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต

ผู้อ่านที่เป็นประชาชนทั่วไป ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต โดยมีการ
ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้อ่านที่เปลี่ยนแปลงไปและมีความชัดเจนขึ้น เช่น การสร้างสรรค์
วรรณศิลป์ที่เรียบง่าย การนำเสนอแนวคิดและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่แสดงให้เห็นถึงความ
ใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนและคำนึงถึงความเป็นจริง ดังเช่น การนำเสนอแนวคิด
เทวดาที่เดินดิน และภาพเสนอพระมหากษัตริย์ที่มีพระอัจฉริยภาพและแก้ไขวิกฤตสังคมด้วยหลักวิชา
ความรู้และคุณธรรม

5.1.4 สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนด
ทิศทางของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างมาก นักเขียนมักจะถูกกำกับโดยสำนักพิมพ์และ
ผู้อุปถัมภ์ในการสร้างสรรค์ผลงาน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีการปรับเปลี่ยนไป
จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตที่เคยมีมา ได้แก่ การกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ การคัดเลือกนักเขียน การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติขายได้ ดังนี้

1) การกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์มีบทบาทในการกำหนดกรอบเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย
ตลอดจนทำหน้าที่ในการกลั่นกรอง การปรับแก้ไขผลงานให้กับนักเขียน ทำให้ผลงานมีคุณภาพที่ดี

เพียงพอตตามวัตถุประสงค์ของผู้อุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์จึงมีบทบาทต่อการสร้างมาตรฐานของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

ผู้อุปถัมภ์นักเขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้อุปถัมภ์นักเขียนที่สำคัญ โดยเฉพาะการมีนโยบายให้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในโอกาสต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้อุปถัมภ์หลักของการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ กรมกิจการพลเรือนทหารบก สถาบันการศึกษาต่าง ๆ กระทรวงศึกษาธิการ มูลนิธิศิลปินแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ส่วนหน่วยงานภาคเอกชนที่เป็นผู้อุปถัมภ์ ได้แก่ มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ การจัดประกวดของมูลนิธิธนาคารกรุงเทพ จัดมาเป็นเวลานานกว่าสิบปี เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีธนาคารไทยพาณิชย์ บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช และสำนักพิมพ์เอกชนต่าง ๆ ในระยะหลังสำนักพิมพ์เอกชนมีบทบาทในการเป็นผู้อุปถัมภ์นักเขียนในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย โดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทนวนิยาย และหนังสือนิทานภาพ

บทบาทของสำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ในการกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่ามีการแต่งตั้งผู้มีความรู้ความสามารถทางการประพันธ์เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องและความไพเราะของเนื้อหาวรรณกรรม ดังที่บทร้อยกรองเรื่อง เย็นศิระเพราะพระบริบาล (2527) ของ สุภร ผลชีวิน มีความไพเราะเชิงการประพันธ์ และได้มีการเสนอกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นผู้ตรวจขึ้นสุดท้าย (2527, น. คำนำ)

ส่วนบทร้อยกรองเรื่อง นวราชสดุติ : กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมาพันธ์ (2532) ของคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการกำหนดโครงเรื่องไว้เป็นแนวทางให้กวีเลือกประพันธ์ และเปิดโอกาสให้กวีเสนอหัวข้อเพิ่มเติม โดยมีการแต่งตั้งคณะบรรณาธิการขึ้นพิจารณาแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับบทประพันธ์ เพื่อความถูกต้องและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าจะแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริง และถูกต้องตามหลักฉันทลักษณ์ ทั้งยังต้องประพันธ์ให้แต่ละบท แต่ละหัวข้อร้อยสัมผัสกัน แม้จะต่างคำประพันธ์กันก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมคณะกวี บทร้อยกรองบางบท หากข้อมูลผิดพลาด คณะบรรณาธิการจำต้องประพันธ์แก้ไขเกือบทั้งหมด หรือบางบท บางเรื่อง หากผิดฉันทลักษณ์ หรือใช้คำที่ไม่สื่อความเข้าใจตลอดหรือมีเนื้อหาซ้ำ คณะบรรณาธิการก็จำต้องตัดออก (2532, น. คำนำ)

บทร้อยกรองเรื่อง บารมีพระร่มเกล้า : คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ธิเบศนการประกวต (2531) ของ วรณคดี สรรพจิต ในการพิมพ์เผยแพร่ คณะผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินการประกวตฯ ได้ให้ข้อเสนอแนะแก้ไขปรับปรุงทั้งด้านเนื้อหาและฉันทลักษณ์ ตามความเหมาะสม ซึ่งนายวรรณดี สรรพจิต ได้พากเพียรปรับแต่ง ด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างบทร้อยกรองคำฉันท์เฉลิมพระเกียรติ สำหรับมหามงคลพระราชพิธีมหามงคลภิเษก เพื่อประดับไว้เป็นสมบัติล้ำค่าของชาติสืบไป (2531, น. คำนำ)

บทร้อยกรองเรื่อง นวมินทราศิวาท : รวมบทอาศิวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี (2550) ของ มูลนิธิศิลปินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะบรรณาธิการ ทำหน้าที่กลั่นกรองและคัดสรรบทร้อยกรองต่าง ๆ ที่สืบค้นมาได้ 3,000 สำนวน และได้ทำการคัดสรรสุดท้ายไว้ 112 สำนวน ใช้เกณฑ์การคัดเลือกโดยพิจารณาฉันทลักษณ์การประพันธ์ของงานร้อยกรองนั้น ๆ ที่มีความไพเราะทางการใช้ภาษา เพื่อให้เป็นหนังสืองานวรรณกรรมที่ถูกต้อง เป็นแบบฉบับของเยาวชนต่อไป (คณะบรรณาธิการ, 2550, น. บทบรรณาธิการ)

บทร้อยกรองเรื่อง นบพระภูมิบาลบุญดีเรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2549) ของ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี กรมศิลปากรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ตรวจสอบพิจารณาปรับปรุงผลงานร้อยกรอง โดยเฉพาะด้านฉันทลักษณ์ประเภทลิลิต ซึ่งประกอบด้วยคำประพันธ์หลากหลายชนิด และมีเอกลักษณ์ทางวรรณศิลป์ รวมทั้งพิจารณาเนื้อหาสาระ การลำดับเรื่อง การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างบท ระหว่างเรื่อง ตลอดจนขนาดความยาวของเรื่อง เพื่อให้ลิลิตเรื่องนี้ถูกต้องสมบูรณ์ชัดเจน สมควรแก่การเฉลิมพระเกียรติเป็นสำคัญ (อารักษ์ สังหิตกุล, 2549, น. คำชี้แจง)

และบทร้อยกรองเรื่อง พระเสด็จสู่ฟ้า ราชบุรณาลัย (2560) ของ ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ (บรรณาธิการ) อธิบดีกรมศิลปากร ได้กล่าวถึงการจัดทำหนังสือเรื่องนี้ โดยมีศิลปินแห่งชาติ และผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมเป็นคณะบรรณาธิการพิจารณาคัดเลือกบทร้อยกรองแสดงความอาลัย ดังนี้

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ กระทรวงวัฒนธรรม จึงมอบให้กรมศิลปากร โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัด กระทรวงวัฒนธรรม จัดทำโครงการกานต์กวีคีตการปวงประชาน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เพื่อรวบรวมบทกวีนิพนธ์แสดงความอาลัย ซึ่งประชาชนได้ประพันธ์และเผยแพร่ทางสื่อสิ่งพิมพ์ และสังคมออนไลน์ เป็นจำนวนนับหมื่นบท จัดเก็บเป็นหลักฐานบันทึกเหตุการณ์

ฯ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมทั้งคัดสรรบทกวีนิพนธ์ดังกล่าวจำนวน 189 บท มาจัดพิมพ์หนังสือ “พระเสด็จสู่ฟ้า ราษฎร์ล้วนอาลัย” เพื่อเผยแพร่ให้โลกได้ประจักษ์ถึงความจงรักภักดีและความผูกพันที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งและเป็นศูนย์รวมจิตใจ อันจะมีส่วนในการเฉลิมพระเกียรติให้แผ่ไพศาล สืบไป โดยการจัดพิมพ์จะเรียงตามลำดับอักษรนาม นามแฝง ผู้ประพันธ์

.....

กรมศิลปากรขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยและวรรณศิลป์ ประกอบด้วย นางชมัยกร บางคมบาง ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ หม่อมราชวงศ์อรฉัตร (ศุขสวัสดิ์) ชองทอง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยและผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น นายบุญเดือน ศรีวรรณ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาและวรรณกรรม นายสมยศ แสงสุวรรณ นายกสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย ซึ่งร่วมเป็นคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกบทร้อยกรองแสดงความอาลัย ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความร่วมมือดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วง

(อนันต์ ชูโชติ, 2560, น. คำชี้แจง)

2) การคัดเลือกนักเขียน สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์มีบทบาทในการคัดเลือกนักเขียนเพื่อแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย โดยมักจะคัดเลือกนักเขียนที่มีความสามารถทางกวีนิพนธ์ ได้แก่ เป็นศิลปินแห่งชาติ เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียง มีผลงาน มีประสบการณ์ ได้รับรางวัลจากการประกวดต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างสำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์กับนักเขียน การคัดเลือกนักเขียนดังกล่าวเช่นนี้ส่งผลต่อคุณภาพของผลงาน การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผลงานวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขายได้ การทำให้ผลงานเผยแพร่ได้โดยง่าย ตลอดจนการกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติตามแนวทางของสำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์

สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ทั้งที่เป็นหน่วยงานราชการและเอกชนได้คัดเลือกนักเขียน ดังเช่น

บทร้อยกรองเรื่อง ลิลิตราชาภิเษกสมรสบรมราชาภิเษกและเฉลิมราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2514) ของ จิรภา อ่อนเรือง จัดทำโดยบริษัททวนจันทร์จำกัด และบริษัทเทพธานี จำกัด กล่าวไว้ว่า นางสาวจิรภา อ่อนเรือง ได้พยายามร้อยกรองอย่างประณีต บรรจงรักษาภูมโนทัศน์ของแบบลิลิตไว้อย่างถูกต้อง เป็นเรื่องที่น่าสนใจและนับเป็นหนังสือที่มีคุณค่าเล่มหนึ่ง (2514, น. คำนำ)

บทร้อยกรองเรื่อง ไบบุญโบายโบกฟ้า (2523) ของ อนงค์ อินทรมพรรย์ ผู้เขียนคือ อนงค์ อินทรมพรรย์ เป็นเจ้าของรางวัลดีเด่น กองทุนอนุสรณ์ จอน เอ. เอ็กกัน พ.ศ. 2523 และผู้เขียนได้กล่าว

ไว้ว่า นาวาอากาศเอกภาสกร จุฑะพุทธิ แห่ง บริษัท ภาชิต จำกัด เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของร้อยกรองได้
ให้ความสนับสนุน ความฝันของผู้เขียนจึงเป็นจริงขึ้นมา (2523, น. บอกยบล)

บทร้อยกรองเรื่อง เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2525)
ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ผู้อุปถัมภ์กล่าวไว้ว่า ผู้เขียนเป็น “กวีผู้ถึงพร้อมด้วย
คุณสมบัติแห่งกวีแก้วประจำรัชกาล” (2525, น. คำนำ ในการพิมพ์ครั้งแรก)

บทร้อยกรองเรื่อง ลิลิตโครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพลมหาราชเสวยสิริราช
สมบัติครบ 50 ปี (2539) ของ สุนีย์ ปิยะเกตุ จัดพิมพ์โดยสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระ
นครเหนือ กล่าวไว้ว่า อาจารย์สุนีย์ ปิยะเกตุ เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งมีความสามารถทางด้านการประพันธ์ได้
ร่วมแสดงความจงรักภักดีด้วยการประพันธ์ลิลิต โครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพล
มหาราช เสวยสิริราชสมบัติครบ 50 ปี นับว่าเป็นผลงานที่มีค่ายิ่ง อันจะเป็นเกียรติประวัติแก่
ผู้ประพันธ์ และสถาบันฯ สืบไป (2539, น. คำนิยม)

บทร้อยกรองเรื่อง สยามรัฐร่วมฉัตรแก้ว : รวมบทกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช (2554) ของ วรวิทย์ ภักดีบุรุษ ผู้เขียนได้รับรางวัลในการประกวด
บทร้อยกรอง บทความ/เรียงความ และวรรณกรรมรางวัลหนังสือดีเด่นแห่งชาติ จำนวนหลายรางวัล

บทร้อยกรองเรื่อง 89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ร้อยกรองสำนักพระมหากษัตริย์คุณใน
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (2560) ของ ศิริรัตน์ ทวีทรัพย์
(บรรณาธิการ) กล่าวถึงการคัดเลือกนักเขียนไว้ว่า

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจและหน้าที่สำคัญในการ
สนองพระมหากษัตริย์คุณสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ภารกิจ
อย่างหนึ่งคือการธำรงรักษาสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชาติด้านภาษาและ
วรรณศิลป์ จึงดำริจัดจัดทำหนังสือร้อยกรองสำนักในพระมหากษัตริย์คุณของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และได้
มอบหมายให้สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์จัดทำหนังสือ “89 พรรษาแห่ง
ภูมิพลแผ่นดิน” โดยเรียนเชิญศิลปินแห่งชาติและผู้ทรงคุณวุฒิด้านกวีนิพนธ์ทั่ว
ทุกภูมิภาค จำนวน 89 คน ร่วมรังสรรค์กวีนิพนธ์เพื่อน้อมถวายเป็นราชสักการะ
และสำนักในพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อ
ประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยมาตลอดระยะเวลา 89 ปี แห่งพระชนมพรรษา

(อนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร, 2560, น. คำนำ)

สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในกลุ่มวรรณกรรมร้อยแก้ว สำนักพิมพ์จะ
คัดเลือกนักเขียนจากความรู้ความสามารถ การมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และความสัมพันธ์ระหว่าง

สำนักพิมพ์กับนักเขียน ดังในนวนิยายเรื่อง แสงดาวกลางใจ (2554) ของ รินท์ลัส ผู้เขียนกล่าวถึง การได้รับโอกาสจากบรรณาธิการของสำนักพิมพ์ เมื่อได้รับการชักชวนที่ตอบตกลงทันที ดังนี้

แรกเริ่มได้รับโทรศัพท์จากคุณประดับเกียรติ ตุมประธาน บรรณาธิการ ชวนมาเขียนนิยายชุดลูกไม้ของพ่อ ผู้เขียนไม่ลังเลใจเลยสักระยะเดียวที่จะตอบตกลง ...แต่เมื่อรับงานมาแล้ว ผู้เขียนก็เริ่มมีความกังวลเป็นอย่างมาก มีนั่งจอนัดตสันใจ ไม่ถูกว่าควรเริ่มต้นจากตรงไหน ควรเขียนโครงการอะไรถึงจะไม่ซ้ำกับที่นักเขียน ท่านอื่นได้เลือกกันไปก่อนแล้ว พลอตเรื่องจะเป็นยังไง...จนในที่สุดก็ได้พลอตเรื่อง แสงดาวกลางใจออกมา...ผู้เขียนขอขอบคุณคุณประดับเกียรติ ตุมประธานที่ให้ โอกาสผู้เขียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในนิยายชุดลูกไม้ของพ่อ

(รินท์ลัส, 2554, น. คำนำนักเขียน)

ส่วนนวนิยายเรื่องเพรงรักรอยฝัน (2557) ของ เตชิตา ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า ได้รับความ ไว้วางใจจากทางสำนักพิมพ์ให้มีโอกาสสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรม และเมื่อเริ่มต้นเขียนซึ่งต้อง ทำงานร่วมกับนักเขียนอีก 3 ท่าน บรรณาธิการของสำนักพิมพ์ก็ได้กำหนดทิศทางของเนื้อเรื่องให้ด้วย ซึ่งได้แสดงให้เห็นบทบาทของสำนักพิมพ์ต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ดังที่ เตชิตา กล่าวไว้ว่า

เพรงรักรอยฝัน เป็นผลงานลำดับที่ 15 ของเตชิตา และเป็นเรื่องที่ 2 ที่ได้ตีพิมพ์กับสำนักพิมพ์มายดรีม ซึ่งผู้เขียนรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับความ ไว้วางใจจากทางสำนักพิมพ์ เลือกให้ผู้เขียนได้มาร่วมงานกับเพื่อน ๆ นักเขียนอีก สามท่านในการเขียนซีรีส์ชุด “แผ่นดินแห่งรัก”

เมื่อได้รายชื่อนักเขียนในทีมครบ ซึ่งคอนเซ็ปต์ของซีรีส์ในชุดนี้คือตัวละครที่อยู่แผ่นดินเดียวกันได้ร่วมพระบารมี เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง ปิพุทธศักราช โดยเริ่มตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์กระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้ บรรณาธิการแบ่งช่วง พ.ศ. ให้นักเขียนไปทำการบ้านค้นหาข้อมูลในการเขียนแต่ ช่วง พ.ศ. เตชิตาได้รับช่วง พ.ศ. 2520-2535 แต่เนื่องจากบรรณาธิการต้องการให้ เรามีตัวละครอยู่บนแผ่นดินธรรมนี้ตั้งแต่ต้นร่วมกัน เพื่อยึดเรื่องทั้งหมดให้เป็น โครงเรื่องเดียวกัน และตั้งโจทย์ตัวละครที่เป็นวิญญานให้พวกเราถึงสี่ตัว ได้แก่ คุณหญิงยี่สุ่น พะยอม ผาด และกุมารเพียร นักเขียนจึงต้องระดมความคิดกันอย่าง หนักว่าจะผูกเรื่องอย่างไรให้มีตัวละครทั้งสี่ในนิยายของตนเอง

(เตชิตา, 2557, น. คำนำนักเขียน)

และในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประเภทหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์จะเป็นคนคัดเลือกนักเขียน โดยเป็นนักเขียนที่มีผลงาน ได้รับรางวัล

มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จัก และเป็นนักเขียนประจำของสำนักพิมพ์อยู่แล้ว ดังในหนังสือนิทานภาพเรื่อง หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 (2560) “คำสอนของพ่อ” ของ กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพัลลขิง แอนด์ พรีนติ้ง นักวาดภาพประกอบ คือ วิภาวี จันทรวงศ์ ได้รับรางวัลและมีผลงานในการเขียนนิทานภาพ เช่น รางวัลชนะเลิศ ประเภทนิทานภาพส่งเสริมคุณธรรม นิทานเรื่อง จู๊ดจ๊าดกับจ๊อดจ๊อด จากการประกวดโครงการวรรณกรรมแว่นแก้ว รางวัลแว่นแก้ว ครั้งที่ 11 ประจำปี 2557 หนังสือชุดเกษตรกรรมลองทำดู เรื่องปลาสด ผัก เห็ด ฟาง ผักบุ้ง และทุ่งนามหาสนุก ของสำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ นิทานเรื่องโลก ข้า ข้า ของหอยทาก คำถามจากลูกอ๊อด ของสำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก (กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพัลลขิง แอนด์ พรีนติ้ง, 2560, น. รู้จักนักวาด)

ส่วนหนังสือ นิทานภาพเรื่องเรารักในหลวง (2560) ของ กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก นักวาดภาพ ได้แก่ วรวิภาวรรณ ทับเสือ และกฤษณะ กาญจนภา โดยวรวิภาวรรณ ทับเสือ มีผลงานหนังสือภาพหลายเรื่อง เช่น ลูกเจี๊ยบ 5 ตัว ได้รับรางวัลดีเด่น รักลูกอวอร์ด สีสหายตะลุยสวนสนุก ได้รับรางวัลชมเชยประเภทหนังสือภาพสวยงามจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ (สพฐ.) ส่วนกฤษณะ กาญจนภา มีผลงานหนังสือภาพหลายเรื่อง เช่น ขนมหอมแม่ ได้รับรางวัลชมเชย รักลูกอวอร์ด สีสหายผจญภัย ได้รับรางวัลชมเชย รักลูกอวอร์ด ทั้ง 2 คน มีอาชีพทำหนังสือภาพสำหรับเด็ก

นอกจากนี้ หนังสือนิทานภาพเรื่องฉันรักในหลวง (2559) ของ น้านกฮูก สำนักพิมพ์เป็นผู้อุปถัมภ์นักเขียน โดยคัดเลือกนักเขียนที่มีผลงานมาก่อน อีกทั้งมีความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนกับสำนักพิมพ์ กล่าวคือ นักเขียน คือ น้านกฮูก เป็นบรรณาธิการบริหาร ที่บริษัท แพลน ฟอว์ คิส์ จำกัด ดูแลสำนักพิมพ์ แอปป์คิส์สำนักพิมพ์ แอปป์ แฟมิลี สำนักพิมพ์ แอปป์เลิร์นนิ่ง และนิทานเพื่อนรัก ทำหนังสือเกี่ยวกับเด็กจำนวนมาก ส่วนนักวาดภาพ คือ อะตอม (นพดล กำจรไพศาล) มีผลงานตีพิมพ์ในนิตยสารตั้งแต่สมัยมัธยม ปัจจุบันทำงานเป็นนักวาดภาพประกอบอิสระ และมุ่งมั่นที่จะเขียนภาพประกอบนิทานสำหรับเด็กต่อไป

และหนังสือนิทานภาพเรื่องพระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ (2559) ของ ธัมม์ ศิริพรมรินทร์ นักเขียน คือ ธัมม์ ศิริพรมรินทร์ เป็นนักเขียนประจำกองบรรณาธิการ มีผลงาน ได้แก่ หนังสือหลวงตาเล่าชาดก หนังสือชุดมหาราช สงคราม 9 ทัพ นิทานบุญ นิทานบาป นิทานมงคล 38 ประการ นิทานศีล 5 เล่าเรื่องพงศาวดาร อยุธยา ฯลฯ ส่วนนักวาด LEK Amarin ผลงาน รวมเกียรติวีรณคดียกย่อง ฉบับคลาสสิก นิทานบุญ นิทานบาป นิทานมงคล 38 ประการ นิทานศีล 5 นิทานพอเพียง และพระอัจฉริยภาพของพ่อ

นอกจากนี้ หนังสือการ์ตูนในเครือข่ายหัวเราะ ผู้อุปถัมภ์นักเขียน คือ สำนักพิมพ์ของหนังสือข่ายหัวเราะ โดยสามารถขายได้โดยตัวสำนักพิมพ์เองและมีเนื้อหาอันเป็นเอกลักษณ์ของข่าย

หัวเราะ การ์ตูนเฉลิมพระเกียรติกำกับดูแลโดยบรรณาธิการ มีนักเขียนที่เป็นนักเขียนและนักวาดการ์ตูนที่ทำงานกับสำนักพิมพ์อยู่แล้ว และอาจจะมีนักเขียนที่เป็นนักเขียนรับเชิญมาบ้าง เนื่องจากหนังสือการ์ตูนขายหัวเราะมีแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ของสำนักพิมพ์อยู่แล้วและเป็นที่รู้จักของคนไทยมายาวนาน การคัดเลือกนักเขียนของสำนักพิมพ์จึงทำให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยโดยยังมีเอกลักษณ์ของหนังสือขายหัวเราะ เช่น การปรากฏของตัวละครของการ์ตูนขายหัวเราะ การแทรกอารมณ์ขัน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต

3) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขายได้

สำนักพิมพ์หรือผู้อุปถัมภ์มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขายได้ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเผยแพร่ในสังคมและยังคงได้รับความนิยม ส่งผลทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต

สำนักพิมพ์หรือผู้อุปถัมภ์การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยขายได้หรือเป็นที่รู้จัก โดยการใช้กลยุทธ์ทางการตลาด การแจกจ่ายโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การนำมาใช้เป็นแบบเรียน การจำหน่ายในราคาพิเศษ การแนะนำโดยสำนักพิมพ์และผู้อ่าน การนำหนังสือถวายเป็นพระราชกุศล และน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในช่วงสวรรคต

การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่แต่งขึ้นช่วงต้นรัชกาล พบว่า ผู้เขียนทำหน้าที่ในการเผยแพร่ด้วยตนเอง กล่าวได้ว่าผู้เขียนเป็นผู้อุปถัมภ์ตนเอง ดังที่บทร้อยกรองเรื่องเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2515) ของ เกื้อ นคร ในการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเรื่องนี้ ผู้เขียนเป็นผู้จัดพิมพ์ และได้เดินทางออกจำหน่ายด้วยตัวเอง และหนังสือได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากผู้อ่านและจำหน่ายหมดในเวลาไม่ช้า

นอกจากนี้ ยังมีการแจกจ่ายวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทำให้มีผู้ต้องการอีกจำนวนมาก นับว่าเป็นวิธีการเผยแพร่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้เป็นอย่างดี ดังเช่นเรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (2525) ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา หนังสือเล่มนี้ได้แจกจ่ายไปตามหน่วยงานราชการ และผู้สนใจเมื่อแจกจ่ายจนหมดแล้ว ปรากฏว่ายังมีผู้ต้องการเรียกร้องอีกเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นครั้งที่ 2 และในการพิมพ์ครั้งที่ 3 มีจำนวนมากถึง 6,000 เล่ม และบทร้อยกรองเรื่องนวมราชสดุติ: กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมาพันธ์ (2532) ของ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการพิมพ์เผยแพร่ 7,000 เล่ม แล้วแจกจ่ายตามสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ บทร้อยกรองเรื่อง มหาภูมิพลธรรมราชัญชลี (2560) ของ บำรุง พันธุ์อุบล มอบให้แก่โรงเรียน องค์การการกุศล หรือบุคคลผู้สนใจโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด และยังมี

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางกลุ่มมิได้ผลิตมาเพื่อการจัดจำหน่าย แต่เพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชน โดยเฉพาะจากกระทรวงวัฒนธรรม ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแพร่หลาย เป็นการเผยแพร่วรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย และทำให้ประชาชนเข้าถึงวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้อย่างกว้างขวาง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรบางเรื่องยังนำมาใช้เป็นแบบเรียน ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเผยแพร่สู่ นักเรียนและบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว ได้แก่ บทร้อยกรองเรื่อง เย็นศิระเพราะพระบริบาล (2527) ของ สุภร ผลชีวิน เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านระดับมัธยมศึกษา โดยเสนอกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้ง ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นผู้ตรวจขึ้นสุดท้าย และพิมพ์เผยแพร่มากถึง 8,000 เล่ม และหนังสือเรื่องพระมหาชนก เป็นหนังสือนอกเวลาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทำให้บทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นที่รู้จักของคนไทยอย่างแพร่หลาย มีการตีพิมพ์บทพระราชนิพนธ์มากกว่า 40 ครั้ง ทำให้การขับเคลื่อนแนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดินขยายสู่สังคมไทยอย่างกว้างขวาง

น่าสนใจว่า สำนักพิมพ์อมรินทร์ซึ่งเป็นผู้จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้ใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารในยุคปัจจุบันเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์ให้บทพระราชนิพนธ์ขายได้และเผยแพร่อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ มีการประชาสัมพันธ์หนังสือผ่านทางเว็บไซต์ของร้านจำหน่ายหนังสือนายอินทร์ คือ <https://www.naiin.com> ผู้สนใจสามารถสั่งซื้อทางช่องทางออนไลน์ได้อย่างสะดวกสบาย โดยมีการแนะนำหนังสือทั้งจากทางสำนักพิมพ์เองและผู้อ่านดังที่สำนักพิมพ์แนะนำหนังสือเรื่องนี้ไว้ว่า

หนังสือเรื่องพระมหาชนกหนังสือนอกเวลาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พระมหาชนก เป็นวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ปรากฏอยู่ในชาดก เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระมหาชนกทรงกระทำความเพียรโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ อันเป็นความเพียรที่บริสุทธิ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงดัดแปลงเนื้อเรื่องเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ที่ทำให้คนทุกหมู่เหล่าเจริญทั้งทางสติปัญญาและวิชาการ เพื่อจะได้สำนึกถึงผลประโยชน์อันแท้จริง ทั้งของส่วนตนและส่วนรวม พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษควบคู่กันไปด้วย ผู้อ่านจะได้รรถรสทั้งทางวรรณกรรมและทางภาษาควบคู่กันไป และยังมีภาพแผนที่ฝีพระหัตถ์ ประกอบเรื่องด้วยถึง 4 ภาพ พร้อมภาพประกอบจากศิลปินผู้มีชื่อเสียงของประเทศด้วย

(นายอินทร์ออนไลน์, 2567)

ขณะเดียวกันยังมีผู้อ่านเข้ามาแนะนำหนังสือ โดยให้คะแนนเต็ม 5 คะแนน และเขียนแนะนำหนังสือไว้ว่า “หนังสือพระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์เรียบเรียงมาให้เข้าใจง่าย ที่บ้านเก็บปกนี้ไว้ ได้อ่านตั้งแต่ยังเด็กเลยคะ ชอบมาก ๆ” (นายอินทร์ออนไลน์, 2567) ลักษณะเช่นนี้ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อหนังสือของผู้อ่านด้วย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจำนวนหนึ่งยังมีการประชาสัมพันธ์ให้ขายได้โดยการระบุว่านำรายได้มอบให้กับโรงเรียนหรือองค์กรการกุศล ดังเช่น หนังสือการ์ตูนชุด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับเยาวชน (2559) ของ รวีศรี หล้าหา ซึ่งสำนักพิมพ์จะนำรายได้ส่วนหนึ่งมอบให้โรงเรียนในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ 89 โรงเรียน

อีกทั้ง สำนักพิมพ์ยังมีการนำรายได้จากการจำหน่ายหนังสือเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศล ซึ่งทำให้ประชาชนประสงค์ซื้อหนังสือเพื่อร่วมการสร้างกุศลในครั้งนี้ ได้แก่ หนังสือการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน (2554) หนังสือการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม (2554) และหนังสือการ์ตูนเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน (2554) ของ สละ นาคบำรุง ซึ่งรายได้จากการจำหน่ายเล่มละ 10 บาท ทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลในกิจการของโรงเรียนไกลกังวล

นอกจากนี้ สำนักพิมพ์ยังมีการจัดจำหน่ายหนังสือในราคาพิเศษ หากซื้อจำนวนมาก นับว่าเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่ทำให้สามารถจำหน่ายหนังสือได้ในปริมาณมาก ได้แก่ หนังสือนิทานภาพเรื่อง ตามรอยพ่อ (หลวง) (ม.ป.ป.) ของ ศักดิ์ดา ศรีमानนท์ ด้านหลังหนังสือ ระบุว่า ห้องสมุดสถาบันการศึกษา ผู้ที่ต้องการสั่งซื้อจำนวนมาก ติดต่อสั่งซื้อได้ที่บริษัทในราคาพิเศษ

5.1.5 การเผยแพร่

การเผยแพร่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย จำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ การพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเผยแพร่ดังกล่าวส่งผลต่อการคงอยู่ ความนิยม และทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) **การพิมพ์** การพิมพ์เป็นช่องทางการเผยแพร่หลักของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตของธุรกิจการพิมพ์ในประเทศไทย การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลที่ 9 เป็นต้นมา จึงเผยแพร่ผ่านการพิมพ์อย่างกว้างขวาง โดยการพิมพ์เผยแพร่มักมีการจัดพิมพ์เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ 500-15,000 เล่ม ดังเช่น เรื่อง โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน (2539) ของ ณรงค์ อิมเย็น ลิลิตอัครศิลปิน (2539) ของ อรอนงค์ ตั้งก่อเกียรติ และมหากษัตริย์คำฉันท์ (2539) ของ บุญเตือน ศรีวรพจน์ทั้ง 3 เรื่องนี้ จัดพิมพ์รวมเป็นหนังสือเล่มเดียวกัน โดยจัดพิมพ์จำนวน 10,000 เล่ม บทร้อยกรองเรื่อง นวมินทราศิรวัตราชสดุดี (2560) ของ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุงาน

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีการพิมพ์เผยแพร่จำนวน 15,000 เล่ม

การพิมพ์ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเผยแพร่สู่ประชาชนได้ในวงกว้าง เกิดกลุ่มผู้อ่านที่เป็นประชาชนทั่วไป และส่งผลต่อการจัดจำหน่าย เช่น หนังสือขายหัวเราะ หาซื้อได้ตามจุดจำหน่ายนิตยสารทั่วไป และร้านหนังสือชั้นนำทั่วประเทศ และสั่งซื้อกับสำนักพิมพ์ทางช่องทางออนไลน์

2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเผยแพร่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย นอกจากปรากฏการเผยแพร่ในรูปแบบการพิมพ์จำนวนมากแล้ว ยังปรากฏในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์นี้ปรากฏไม่มาก วรรณกรรมร้อยกรอง ได้แก่ เรื่อง ทวยราษฎร์รักบาทแมียิ่งด้วยปิตุรงค์ (2560) ของ อธิชนัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ) ผู้อ่านสามารถอ่านผ่าน AR Code และได้อธิบายขั้นตอนการใช้ AR Code ไว้ด้วย ดังที่บรรณาธิการกล่าวไว้ว่า

จุลสารลายไทยฉบับนี้ออกแบบให้มีความพิเศษด้วยการนำเทคโนโลยีเสมือนจริง หรือ Augmented Reality (AR) มาผสมผสานในการบันทึกเสียงอ่านงานเขียนทั้งกวีและความเรียงเพื่อเพิ่มช่องทางในการเผยแพร่ผลงานในจุลสารฉบับนี้ให้เข้าถึงผู้ที่สนใจได้มากขึ้น

(อธิชนัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ), 2560, น. บรรณาธิการแถลง)

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มักเป็นกลุ่มหนังสือนิทานภาพ โดยมีการจัดทำหนังสือนิทานภาพในรูปแบบ E-Book ที่ผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดมาอ่านได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ดำเนินการผลิตโดยหน่วยงานของราชการ ผู้อ่านสามารถอ่านได้ในรูปแบบของสื่อผสม คือ มีทั้งเสียง ภาพ และอ่านจากช่องทางออนไลน์ได้ ได้แก่ เรื่อง 1) ในหลวงของฉันทน์ (2555) ของ เฉลิม อัครกะพู่ พิมพ์จำนวน 5,000 เล่ม จัดทำโดยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม 2) กล้องของใคร (2555) ของ ลำภู แสงลภ 3) เพลงแผ่นดิน (2555) ของ ชีวัน วิสาสะ 4) วาดภาพตามพ่อ (2555) ของ กฤษณะ กาญจนภาพและวชิราวรรณ ทับเสือ 5) เมฆน้อยของพระราช (2555) ของ เกริก ยืนพันธ์ 6) เรือใบใจกล้า (2555) ของ วิภาวี ฅกาจทรงศักดิ์ 7) การเดินทางของความสุข (2555) ของ ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์ 8) ต้นไม้ของพระราช (2555) ของ ธนะชัยและนวิษฐา สุนทรเวช 9) ตามยายไปวัด (2555) ของ วีรยุทธ เลิศสุตวิชัย 10) นิทานทำดีตามคำพ่อ (2552) ของ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) และ 11) ฉันรักในหลวง (2559) ของ น้านกฐก ซึ่งเป็น AR Book อ่านได้ผ่านแอปพลิเคชัน AR “ฉันรักในหลวง” โดยดาวน์โหลดได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ การเผยแพร่วรรณกรรมบทเพลงมักปรากฏจำนวนมากในช่องทางออนไลน์ ได้แก่ www.Youtube.com ซึ่งสามารถเข้าใช้งานได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเช่นเดียวกัน และช่องทางออนไลน์มีบทบาทต่อการเผยแพร่วรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้ง่าย รวดเร็ว และเข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวาง

การเผยแพร่ในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยได้อย่างแท้จริง ผู้อ่านสามารถอ่านได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ช่วยสร้างความบันเทิงและสีสันในการอ่าน และบางครั้งไม่เสียค่าใช้จ่าย นับเป็นการเผยแพร่วรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยให้กว้างขวางด้วยช่องทางใหม่ ๆ จากเทคโนโลยีดิจิทัลในบริบทสังคมร่วมสมัย

5.2 บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์

บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ยังเป็นปัจจัยอีกส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัต ได้แก่ อุดมการณ์ทางการเมือง การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก และอุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย มีรายละเอียดที่สามารถอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

5.2.1 อุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมืองในยุคสมัยที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นได้ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต ได้แก่ แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย การตอกย้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตย ดังนี้

1) แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย ผู้ปกครองของรัฐในสมัยสุโขทัยยอมรับเอาศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเข้ามาเป็นศาสนาหลัก แนวคิดและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในยุคสมัยนี้ ได้แก่ แนวคิดเรื่องธรรมราชา คือ พระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์โดยธรรม หลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือในการปกครองบ้านเมือง อันเรียกว่า ราชธรรม ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทศพิธราชธรรมหรือราชธรรม 10 จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 4 ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อัครคัมภีร์ว่า กษัตริย์ในอุดมคติของศาสนาพุทธ คือ กษัตริย์ผู้ดำรงธรรมและใช้ธรรมในการปกครองบ้านเมือง และจักกวัตติสูตกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับธรรมราชาไว้

พระมหากษัตริย์สุโขทัยทรงให้ความสำคัญในการแสดงพระองค์ในฐานะพระธรรมราชา ดังที่มีธรรมเนียมใช้คำว่า “พระมหาธรรมราชา” เป็นพระบรมนามาภิไธยตั้งแต่รัชกาลพระมหาธรรมราชา

ลิไทเป็นต้นมา อีกทั้งในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลักมีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ว่า ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ดังเช่นในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง มีเนื้อความว่า

อภิเชกให้เปนท้าวเปนพระยา ทั้งหลายจึงสมมติขึ้นชื่อศรีสุริยพงศ์รามมหา
ธรรมราชาธิราช เสวยราชย์ชอบด้วยทศพิธราชธรรม รู้ปราณีแก้ไพร่ฟ้าข้าไทย
ทั้งหลาย...เพื่อจักจูงเป็นพระพุทธร จูงจักเอาฝูงสัตว์ทั้งหลายข้ามสงสารนี้

(2548, น. 73)

การที่พระมหากษัตริย์ทรงแสดงพระองค์ในฐานะธรรมราชาเพื่อแสดงถึงสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองบ้านเมือง ดังที่ตินาร์ บุญธรรม (2554, น. 73) กล่าวไว้ว่า การแสดงพระองค์เป็นพระธรรมราชาของพระมหากษัตริย์สุโขทัยนั้น คือ การแสดงนัยทางการเมืองให้ปรากฏชัดว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำทรงบาปมี มีสิทธิธรรมความชอบในการปกครองบ้านเมืองจากความเป็นพระมหากษัตริย์ผู้نب่ถือและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าพระองค์ปกครองบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์โดยธรรม ทั้งยังยึดพระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการปกครอง

สถานะพระธรรมราชา ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคติความเชื่ออื่น ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ คติการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล คติเรื่องพระเจ้ามหาสมมตราช ผู้ได้รับมติจากมหาชนในการขึ้นมาปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และคติพระเจ้าจักรพรรดิราชอันหมายถึงกษัตริย์ในอุดมคติทางพระพุทธศาสนา ผู้มีพระบรมเดชานุภาพและความยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งปวงในชมพูทวีป และเป็นกษัตริย์ผู้نب่ถือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อกษัตริย์สุโขทัยทรงแสดงพระองค์ในฐานะพระธรรมราชา ย่อมหมายความว่า ทรงได้รับการยกย่องในฐานะพระโพธิสัตว์ พระเจ้ามหาสมมตราช และพระเจ้าจักรพรรดิราชตามคติทางพระพุทธศาสนาด้วย

ในวรรณคดีสมัยสุโขทัยเรื่องไตรภูมิพระร่วง ปรากฏการนำเสนอแนวคิดเรื่องธรรมราชา และสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสมมตราช ธรรมราชา พระโพธิสัตว์ และพระเจ้าจักรพรรดิราชไว้ กล่าวคือ มหาชนเลือกพระโพธิสัตว์ให้เป็นกษัตริย์ด้วยการมีปัญญาและคุณธรรมอันมากกว่าบุคคลอื่น และพระเจ้าจักรพรรดิราชทรงเป็นธรรมราชาทางโลก ในขณะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นธรรมราชาทางธรรม ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2552, น. 189) ได้อธิบายไว้ว่า แนวคิดเรื่องธรรมราชาและพระญาจักรพรรดิราชเป็นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับผู้ปกครองหรือกษัตริย์ผู้ดำรงธรรมตามคติพุทธ กษัตริย์ผู้ดำรงธรรมที่กล่าวถึงในพระไตรปิฎกและในไตรภูมิภูมิกถามีอยู่สองระดับ คือ ผู้ทรงธรรมในระดับทั่วไป หรือ ธรรมราชา กับผู้ดำรงธรรมอันยิ่งใหญ่หรือพระญาจักรพรรดิราช แนวคิดเกี่ยวกับผู้ดำรงธรรมทั้งสองสถานะนี้มีผลต่อการกำหนดความเชื่อ ความคิดและคุณค่าในทางการเมืองการปกครองที่สำคัญยิ่งนับแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาในสมัยอยุธยา คดีเรื่องทวารวาชและพุทธราชา ได้รับการขับเน้นอย่างเข้มข้น แม้พระมหากษัตริย์จะทรงยังยึดการปกครองบ้านเมืองโดยธรรมในสถานะแห่งธรรมราชาและพระจักรพรรดิราช

การแสดงพระองค์เป็นพระธรรมราชาเป็นการแสดงสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยต่อมาทรงยึดถือเป็นแบบธรรมเนียมสืบมาจนปัจจุบันพระมหากษัตริย์ทรงครองธรรม คือ ทรงเป็นธรรมราชา ปกครองบ้านเมืองโดยธรรมยังคงเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ในทุกยุคทุกสมัยยังคงยึดถือเป็นแนวทางในการปกครอง

สถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยต่อมา ยังคงนำแนวคิดและความเชื่อดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในการอธิบายสถานะและพระจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ 9 โดยได้มีการประยุกต์แนวคิดและความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตซึ่งอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญของเทคโนโลยี ทุนนิยม ระบอบการเมืองการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย ตลอดจนสภาพสังคมที่มีพลวัตด้านต่าง ๆ หลากหลายมิติและเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสถานะความเป็นสมมติเทพของพระมหากษัตริย์ซึ่งเปี่ยมด้วยฤทธานุภาพและกฤษฎาภินิหารอันห่างไกลจากสามัญมนุษย์อย่างสิ้นเชิง และสถานะความเป็นพุทธราชาและพระจักรพรรดิราชซึ่งมีความเป็นอุดมคติสูงได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคใหม่อย่างสมเหตุสมผล

แนวคิดและความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ได้นำมาอธิบายสถานะอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะของมหาเทพ ได้รับการปรับเปลี่ยนเพื่ออธิบายสถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลเพื่อลดความเป็นอุดมคติ โดยความเป็นสมมติเทพของพระมหากษัตริย์ได้คลี่คลายใกล้เคียงกับความเป็นสามัญมนุษย์มากยิ่งขึ้น ปรากฏผ่านแนวคิดเทวดาเดินดิน แม้พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นเทพแต่มิได้ชี้เฉพาะเจาะจงในความเป็นมหาเทพตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอีกต่อไป อีกทั้ง สถานะเทวดาเดินดิน แสดงว่าพระมหากษัตริย์มีลักษณะของสามัญมนุษย์และอยู่ใกล้ชิดกับประชาชน การประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงเพื่อช่วยเหลือประชาชนจึงมาจากพระอัจฉริยภาพและคุณธรรม มิใช่กฤษฎาภินิหารแห่งมหาเทพ การอธิบายสถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวดาเดินดินเช่นนี้ นับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดและความเชื่อดั้งเดิมทางศาสนาให้สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ และยังสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อของคนในสังคมสมัยใหม่

ส่วนแนวคิดและความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่นำมาอธิบายสถานะของพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นธรรมราชา พุทธราชา และพระจักรพรรดิราช ได้รับการปรับเปลี่ยนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการคลี่คลายจากความเป็นอุดมคติสูงให้สอดคล้องกับพระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์ จึงทำให้สถานะดังกล่าวนี้มีความสมเหตุสมผล สามารถลดความเป็นอุดมคติตามความคิดความเชื่อทาง

พระพุทธศาสนาไปได้มาก และประชาชนเกิดความศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์อย่างสนิทใจว่าทรงเป็นเช่นนั้นโดยแท้จริง กล่าวคือ พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ยังทรงมีสถานะแห่งธรรมราชาเอกเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ของไทยพระองค์อื่น ๆ หากแต่คุณธรรมเรื่องความเมตตาของพระองค์นั้นปรากฏอย่างชัดเจน โดยเฉพาะพระเมตตาต่อผู้ยากไร้ ซึ่งปรากฏผ่านพระราชกรณียกิจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดารมาอย่างยาวนาน ทำให้ภาพความเป็นธรรมราชาของพระองค์ได้รับการขับเน้นในลักษณะของธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้ ความเป็นธรรมราชาของพระองค์จึงแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ในสถานะของพุทธราชาและพระจักรพรรดิราชซึ่งมีความเป็นอุดมคติสูงตามความคิดความเชื่อของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ห่างไกลจากวิถีชีวิตของคนยุคใหม่ และทำให้เชื่อได้ยาก จึงมีการปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อดั้งเดิมดังกล่าวซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชประวัติ กล่าวคือ เนื่องจากพระราชกรณียกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงบำเพ็ญมาอย่างยาวนานถึง 70 ปี อย่างไม่ย่อท้อ ทำให้เห็นว่า ทรงมีความเพียรอันยิ่งและทรงงานหนักอย่างต่อเนื่อง ลักษณะเช่นนี้ในสถานะความเป็นพระโพธิสัตว์ตามความคิดความเชื่อเรื่องพุทธราชา จึงเห็นได้ว่า อาจเทียบเคียงได้กับพระมหาชนกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์แห่งความเพียรในวรรณกรรมชาดก สถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงเป็นพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน อันเป็นการอธิบายความเป็นพุทธราชาที่มีความสมเหตุสมผลในบริบทสังคมสมัยใหม่ และเป็นสถานะพุทธราชาที่มีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ ที่ทรงมีสถานะเป็นพระพุทธเจ้าและพระเวสสันดรโพธิสัตว์

ส่วนความคิดความเชื่อเรื่องพระจักรพรรดิราชซึ่งมีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบุญญาธิการมากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ และทรงเป็นผู้ครอบครองรัตนะ 7 ประการอย่างครบถ้วน ได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทสังคม โดยการคำนึงถึงพระราชกรณียกิจและพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระจักรพรรดิราชแบบใหม่ สิ่งที่ทรงมีความเหนือกว่ากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ได้รับการอธิบายจากพระราชกรณียกิจและพระราชประวัติ กล่าวคือ ทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงงานหนัก การเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทย พระเมตตาและคุณธรรมอันยอดเยี่ยมที่หาได้ยาก รวมทั้งการครอบครองอติรัตนะ คือ นางแก้ว ซึ่งหมายถึง สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ที่ทรงมีบทบาทช่วยเหลือและส่งเสริมการประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน ส่งผลให้สถานะแห่งพระจักรพรรดิราชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลเป็นการแสดงถึงบุญญาธิการมีในเชิงประจักษ์ และแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ ที่มีสถานะความเป็นพระจักรพรรดิราชซึ่งมีความเป็นอุดมคติสูง

การปรับประยุกต์แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทยที่เคยมีมาในการอธิบายสถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิม

พระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต โดยเฉพาะพลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ โดยมีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ เทวตาที่เดินดิน ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และอุบถัมภ์ทุกศาสนา พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์ และพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคลี่คลายจากสถานะอันสูงส่งและความเป็นอุดมคติ โดยการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชประวัติ

การปรับประยุกต์แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในการอธิบายสถานะพระมหากษัตริย์ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ยังส่งผลให้ภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตเช่นเดียวกัน ดังปรากฏภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย ได้แก่ กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ และกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ภาพเสนอเหล่านี้เกิดจากแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของรัชกาลที่ 9 ที่ได้ปรับประยุกต์ไปจากความคิดความเชื่อดั้งเดิมทางศาสนา ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะของสามัญมนุษย์ ทรงถึงพร้อมด้วยคุณธรรมโดยเฉพาะความเพียร การประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนจนบรรลุความสำเร็จได้นั้นเนื่องมาจากความวิริยะของพระมหากษัตริย์ มิใช่จากฤทธานุภาพของเทพเจ้า และการทรงงานอย่างหนักเพื่อประชาชน แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชแบบใหม่ที่มีพระคุณสมบัติเหนือกว่ากษัตริย์อื่น ๆ จากการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลได้มีการประยุกต์แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยผ่านพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชประวัติ จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นเทวราชา ธรรมราชา พระจักรพรรดิราช และพุทธราชา ได้ปรับเปลี่ยนเป็นเทวตาที่เดินดินซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นสามัญมนุษย์และใกล้ชิดกับประชาชน แม้ยังทรงเป็นธรรมราชา แต่ได้ทรงแสดงให้เห็นความเมตตาอันแผ่ไพศาลทั่วถึงอย่างเด่นชัดซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ นอกจากนี้ พระราชกรณียกิจอันถึงพร้อมด้วยพระวิริยอุตสาหะตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติที่ยาวนานถึง 70 ปี ชวนให้เกิดศรัทธาว่าเป็นดัง จริยวัตรของพระโพธิสัตว์เพื่อการตรัสรู้เฉกเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ที่มีความอุตสาหะว่ายน้ำท่ามกลางมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน อย่างไม่ย่อท้อ อีกทั้ง ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชแบบใหม่ที่ความเป็นอุดมคติได้ลดลง เน้นนำเสนอถึงบารมีในเชิงประจักษ์ที่มีความเหนือกว่าและโดดเด่นกว่ากษัตริย์องค์อื่น ๆ ได้แก่ การทรงงานหนักเพื่อประชาชน พระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค และการครอบครองอิทธิฤทธิ์ การปรับเปลี่ยนแนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทยจึงส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และภาพเสนอ

ของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยและมีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์อย่างโดดเด่น โดยเฉพาะการนำเสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ เทวตาเดินดิน และแนวคิดพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดิน

2) การตอกย้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก พระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์กลางของเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลักของไทย โดยนำเสนอเพื่อแสดงถึงการสวดวีรกรรม และแสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติและความมั่นคงของบ้านเมืองตั้งแต่ครั้งโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ดังที่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม (2558, น.22) กล่าวไว้ว่า

หากพูดถึงคนไทยเรื่องประวัติศาสตร์ เกือบทุกคนก็จะนึกถึงภาพพระมหากษัตริย์เป็นลำดับมาในอดีต ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยนั้น จะละเลยถึงเรื่องสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การทำมาหากิน และเรื่องอื่น ๆ แต่จุดเด่นในประวัติศาสตร์ก็เป็นภาพของผู้นำ เริ่มตั้งแต่การยกย่องคนที่เข้มแข็ง มีความสามารถในการรบ เป็นหัวหน้า ทำหน้าที่ปกป้องพลเมือง และพื้นที่ทำกิน มีวิวัฒนาการต่อมาจนเป็นสถาบันพระมหากษัตริย์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยยังเกี่ยวข้องกับความป็นชาตินิยม การอธิบายถึงความเป็นไทย และวัฒนธรรมหลักของชาติอย่างสนิทแนบแน่น กล่าวได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์ คือชาติ ตรงกับที่ วันชนะ ทองคำเภา (2551, น. 332) เรียกเป็นภาษาไทยว่า “กษัตราชาตินิยม” โดยแนวคิดเรื่องชาตินิยมได้รับการขับเคลื่อนในสังคมไทยนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4-5 เป็นต้นมา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ได้รับการเผยแพร่ในสังคมไทยผ่านกิจกรรมทางสังคมและการเมืองหลายอย่าง รวมทั้งในระบบการศึกษา มาช้านานและแพร่หลาย นำเสนอความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำของบ้านเมือง ทรงเป็นเสาหลักของความเจริญของชาติบ้านเมือง พระมหากษัตริย์คือประเทศชาติ เป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักพิงของคนในชาติ วีรกรรมอันยิ่งใหญ่และพระปรีชาญาณต่าง ๆ ล้วนเพื่อการดำรงไว้ซึ่งประเทศชาติชาติจะไร้ซึ่งพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นไปไม่ได้ พระมหากษัตริย์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติหรือผูกโยงกับความเป็นชาตินิยมของไทยมาเสมอ ดังที่ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, และคณะ (2558 น. 287-318) กล่าวว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่อยู่ควบคู่กับรัฐไทยและสังคมไทยมายาวนานหลายศตวรรษ นับตั้งแต่ก่อตั้งรัฐไทยขึ้นมาเมื่อกว่าสามพันปีมาแล้ว ทศนคติและความเชื่อของคนไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มีอย่างเหนียวแน่นผูกพันกันอย่างแยกไม่ออก เสมือน “น้ำ” กับ “ปลา” ซึ่งทั้งน้ำและปลาต้องพึ่งพาอาศัยกัน คนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีคุณูปการต่อคนไทย รัฐไทย และสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีความเป็นป็นตัวแทนของชาติและประชาชน

เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นรัฐชาติ ทำให้ชาติมีความเข้มแข็งและดำรงความเป็นชาติได้อย่างยั่งยืนตลอดมา

อุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติบ้านเมือง ยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงได้รับการเทิดทูนและเคารพจากประชาชนอย่างไม่เสื่อมคลาย แม้พระมหากษัตริย์ไม่ทรงมีความสำคัญและเป็นเสาหลักในการต่อสู้กับศัตรูและทำสงครามขยายดินแดนอีกต่อไป แต่ทรงต่อสู้กับวิกฤตปัญหาต่าง ๆ ในสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้ดีขึ้น ส่งผลให้การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในยุคสมัยนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีจำนวนมาก

อุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ยังคงเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักในสังคมไทย พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำในสังคม เป็นหลักชัยของการดำรงอยู่ของชาติบ้านเมือง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ในสังคมและวัฒนธรรมไทย พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติและวัฒนธรรมหลักของชาติ อุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างเหนียวแน่นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณ แสดงถึงบทบาทและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ยังคงปรากฏในสังคมไทยมาโดยตลอด การเพิ่มขึ้นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจำนวนมาก และรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ประกอบกับการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลที่มีระยะเวลายาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่นถึง 70 ปี ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดพลวัตอย่างต่อเนื่อง และได้มีการสืบทอดขนบจารีตที่เกิดขึ้นใหม่นี้จนส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างชัดเจน การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ เนื้อหา และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ เช่น แนวคิดจอมปราษฎ์แห่งแผ่นดิน แนวคิดครูแห่งแผ่นดิน แนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียงภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน เนื้อหาพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทย และโครงการพระราชดำรินานัปการ และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์โดยการเปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน และเปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ ได้แสดงให้เห็นสถานะบทบาท และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ โดยได้หลอมรวมให้เห็นถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ต่อสังคม สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างยิ่ง

3) ชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตย ก่อน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ กฎหมายมีฐานที่มาจากพระมหากษัตริย์ พระราชดำรัส และพระราชประสงค์ต่าง ๆ มีผลเป็นกฎหมายที่ประชาชนต้องปฏิบัติตาม ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 ส่งผลให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่เคยมีอย่างล้นพ้นถูกจำกัดภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ไม่ว่าประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ยังทรงยึดถือหลักธรรมของผู้ปกครองในการปกครองบ้านเมืองเพื่อความผาสุกของอาณาประชาราษฎร์มาโดยตลอด

อุดมการณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีหลักการสำคัญ คือ การให้อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองประเทศในด้านต่าง ๆ ตลอดจนให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพอันได้รับการคุ้มครองจากผู้ปกครองรัฐ (ปณิธน์ ปทุมวัฒน์, 2559, น. 57) ระบอบประชาธิปไตยมีความมุ่งหมายในการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม ตลอดจนมีหลักการและวิธีการโดยผูกพันอยู่กับประชาชนอยู่เสมอ ดังที่สมภพ ระเบียบทุกข์, 2566, น. 42-43, และปิยกร อภิบาลศรี, ม.ป.ป, น. 1) กล่าวถึงหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ 1) อำนาจสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน อำนาจหน้าที่อันชอบธรรมในการปกครองประเทศ จะต้องมาจากประชาชน หรือได้รับความยินยอมจากประชาชน 2) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และ เพื่อประชาชน เป็นการปกครองที่ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุด 3) ยึดถือเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็เคารพเสียงข้างน้อย 4) ประชาชนมีความเสมอภาคกันและมีสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนด และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และ 5) การยอมรับในความแตกต่างทางความคิดเห็น โดยยึดหลักการสันติวิธีและสังคมประชาธิปไตย

เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และเสด็จสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังที่วัชร ไซยสาร (2549, น. 1) กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เพียง 14 ปี พระองค์จึงทรงครองราชย์ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยได้เปลี่ยนแปลง มิได้ทรงมีพระบรมเดชานุภาพจากความกล้าหาญ ความสามารถในการรบ การทำสงครามหรือการแผ่ขยายพระราชอาณาจักร แต่ทรงใกล้ชิดกับประชาชน โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราช

อำนาจทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามรัฐธรรมนูญ การบำบัดทุกข์บำรุงสุข ปกป้องคุ้มครองประเทศชาติและประชาชนให้ตั้งอยู่ในความมั่นคง ความเจริญ และความเป็นปึกติสุข

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงมีพระราชปณิธานเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชนอันเป็นอุดมการณ์สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนับตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ดังพระราชดำรัสในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พุทธศักราช 2493 ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แสดงให้เห็นว่า ทรงยึดหลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองและทรงมีพระราชปณิธานในการสร้างประโยชน์ทั้งมวลเพื่อประชาชน สะท้อนถึงความเข้าพระทัยในแนวทางของระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ดังที่ เชษฐา ทองยิ่ง (2560, น. 2) อธิบายไว้ว่า ทรงปฏิบัติพระองค์ในฐานะของประมุขของประเทศโดยยึดหลักธรรมาธิปไตยในการใช้พระราชอำนาจและปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวกับการปกครองประเทศ โดยเฉพาะทศพิธราชธรรมหรือธรรมะในการปกครองประเทศ ราชสังคหะหรือธรรมะในการทำบำรุงราษฎร จักรวรรดิวัตรหรือธรรมะในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร์ และหลักธรรมอื่น ๆ ที่ทรงยึดถือปฏิบัติ จนส่งผลให้พสกนิกรชาวไทยของพระองค์ได้รับความสุขสมบูรณ์อย่างทั่วหน้าและทุกพื้นที่ของประเทศไทย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานแก่ประชาชนทั้งในและต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในความเข้าพระทัยต่อหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย และทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนตามพระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่ทรงทำเกินหน้าที่ ดังพระราชดำรัสในโอกาสที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ประธานศาลปกครองสูงสุดนำตุลาการศาลปกครองสูงสุดเฝ้า ฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ วันอังคารที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2549 ความตอนหนึ่งว่า

พูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจทำได้ทุกอย่าง ถ้าทำเขาจะต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเกิน ไม่เคยทำเกินหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2549)

พระราชดำรัสในคราวเดียวกันนี้ ยังได้สะท้อนถึงประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และหลักพระมหากษัตริย์ไม่อาจมีความผิดได้ ดังความตอนหนึ่งว่า

ในมาตรา 7 นั้น ไม่ได้บอกว่ามีพระมหากษัตริย์สั่งได้ ไม่มีลงไปตามตรา 7 เขาเขียนว่า ไม่มีการบัพัญญัติแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่า มีพระมหากษัตริย์ที่จะมาสั่งการได้ แล้วก็ขอยืนยันว่าไม่เคยสั่งการ อะไรที่ไม่มีความถูกต้องของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญทุกอย่าง อย่างที่เขาบอกว่าให้มีให้พระราชทานนายก พระราชทาน ไม่เคย ไม่เคยมีข้อนี้มันยากแบบมีการรับสนองพระบรมราชโองการอย่าง ที่ถูกต้องทุกครั้ง มีคนเขาก็อาจจะมาบอกว่าพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 เนี่ยทำตามใจชอบ ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ตั้งแต่เป็นมา มีรัฐธรรมนูญ หลายฉบับ แล้วก็ทำมาหลายสิบปีไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำไปตามใจชอบ ก็เข้าใจว่าบ้านเมืองล่มจมไปนานแล้ว แต่ตอนนี้เขาขอให้ทำตามใจชอบ แล้วเวลาถ้าเขา ถ้าทำตามที่เขาขอ เขาก็จะต้องตาวานินทาพระมหากษัตริย์ว่า ทำตามใจชอบซึ่งไม่ใช่กลัวถ้าต้องทำก็ต้องทำ แต่ว่ามันไม่ต้องทำ

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2549)

เมื่อเกิดวิกฤตความขัดแย้งทางการเมืองในอดีต 3 ครั้งสำคัญที่ผ่านมา ได้แก่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และเหตุการณ์ 17-20 พฤษภาคม 2535 และในยามที่บ้านเมืองประสบปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ เช่น ปี 2540 พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงพระปรีชา โดยพระราชทานแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนและประเทศไทยสามารถผ่านพ้นวิกฤตทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ไปได้ด้วยดี อันได้สะท้อนถึงพระปัญญาบารมีในการแก้ไขวิกฤตทางการเมืองและสังคมเพื่อสันติสุขแห่งมหาชน

หลักการทรงงานของพระราชกรณียกิจเพื่อช่วยเหลือประชาชนชาวไทยน่านับการยังมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมตามแนวทางประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้สาธารณชนประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น ในลักษณะประชาพิจารณ์เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยให้อาชาวบ้านเป็นครู ดังที่ปิยนารถ บุนนาค, และคณะ (2549, น. 21) กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชนด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำใจให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือ การระดมสติปัญญาละประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยการปฏิบัติ บริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2554)

นอกจากนี้ พระราชกรณียกิจงานปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศและคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง ทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยเฉพาะในเขตชนบทนั้น ทรงมีพระราชดำริว่า มีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลายด้านยิ่งกว่าในเขตเมือง การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศไทยนำมาสู่โครงการในพระราชดำริต่าง ๆ จำนวนมาก เป็นการส่งเสริมให้คนยากไร้มีสิทธิ เสรีภาพ ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และสร้างความเท่าเทียมตามอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย อันได้สะท้อนถึงความเข้าพระทัยต่อการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะสมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาทั้งระบบ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และประชากรให้มีเสถียรภาพ

ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติอันยาวนาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงถึงพร้อมแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อการพัฒนาบ้านเมืองและคุณภาพชีวิตของประชาชนภายใต้กรอบกฎหมายของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังที่ วิชา ไชยสาร (2549, น.1) กล่าวว่า ตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าและพระราชจริยาวัตรตามกรอบแห่งกฎหมายโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมได้อย่างมีศิลปะและมีความสง่างามเป็นอย่างยิ่ง ทรงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤตของบ้านเมืองภายใต้กรอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อันเป็นการจรรโลงการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้คงอยู่ต่อไป พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท และพระราชกรณียกิจ เป็นการเตือนสติทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ รวมทั้งองค์กรอิสระและประชาชนคนไทยทุกคน ให้มีสติ และหลักในการบริหารราชการแผ่นดิน ต้องคำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ และการแก้ไขปัญหาทางการเมืองตามครรลองประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีบรรทัดฐานการวางพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทย ทรงถึงพร้อมด้วยพระปรีชาสามารถ แม้จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจตามกฎหมายและตามราชประเพณีหลายประการ แต่ก็ทรงบริหารพระราชอำนาจนั้นอย่างมีขอบเขต ไม่ทรงนิยมใช้พระเดชสั่งการทางการเมือง หากแต่ทรงใช้พระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาธิคุณในลักษณะของธรรมิกราชผู้ทรงธรรม ในการพระราชทานคำแนะนำและคำตักเตือนแก่ฝ่ายบริหารทุกฝ่ายเป็นการภายใน เพื่อผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้รับไปพิจารณาเป็นแนวทางและใช้สติสำนึกในการ

ปฏิบัตินับเป็นจุดเชื่อมประสานวิถีประชาธิปไตยกับการมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้อย่างดีเยี่ยม และเป็นวิถีทางที่ทำให้ทรงดำรงความเป็นกลางในทางการเมืองไว้ได้ และร่วมมือโดยสันติวิธีกับทุกฝ่าย ทรงมีประสบการณ์ได้ทอดพระเนตรเห็นความเป็นไปในด้านการเมืองการปกครองของไทยในยุคสมัยประชาธิปไตยมามากที่สุด เพราะทรงต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ มาตลอดระยะที่ทรงครองราชย์ ทรงมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการเมืองหลายต่อหลายครั้งที่เกิดความสับสนทางการเมือง เกิดวิกฤตทางกฎหมาย และเกิดวิกฤตทางการเมืองการปกครองที่ยากแก่การแก้ไข แต่ด้วยพระปรีชาสามารถที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระองค์ทรงเป็นหลักในการจรรโลงประชาธิปไตย ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อความกินดีอยู่ดีอย่างยั่งยืนและเพื่อแก้ไขปัญหาบ้านเมืองตามครรลองประชาธิปไตยและการบริหารราชการแผ่นดินที่คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลักได้อย่างมีศิลปะและมีความสง่างามเป็นอย่างยิ่ง กล่าวได้ว่า ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย”

อีกทั้งปณิธาน ปทุมวัฒน์ (2559, น. 69) กล่าวไว้ว่า ตลอดรัชสมัยแห่งการทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา 70 ปีทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ โดยทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางองค์กร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญโดยธรรม ราชอาณาจักรไทยจึงมีระบอบธรรมราชาปรากฏควบคู่กับระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับเชษฐา ทองยิ่ง (2560, น. 1-2) กล่าวไว้ว่า ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงดำรงตนด้วยความเป็นกลางทางการเมือง ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดเหมือนกับประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้บ้านเมืองสามารถขับเคลื่อนไปตามกลไกของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทรงใช้พระราชอำนาจเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนันทนาการเพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชนเป็นสำคัญ เมื่อใดในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตหรือไม่ปกติสุขขึ้นมา แม้จะไม่ใช่เรื่องที่บัญญัติไว้ในกฎหมายหรือโบราณราชประเพณีว่าเป็นพระราชอำนาจของพระองค์ที่ต้องปฏิบัติก็ตาม แต่ทรงยื่นพระหัตถ์เข้าช่วยเหลือเพื่อบรรเทาแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปโดยสันติเสมอมา ตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ทรงครองราชย์ แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพที่ทรงสั่งสมพระบารมีและประสบการณ์ในการปกครองแผ่นดินภายใต้ระบอบประชาธิปไตย และทรงยึดมั่นในหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ขึ้นในบริบทสังคมประชาธิปไตย จึงได้นำเสนอเรื่องราวและบทบาทขององค์พระมหากษัตริย์แบบใหม่และแตกต่าง

ไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายที่ทุกคนในสังคมประชาธิปไตยต้องเคารพยึดถือปฏิบัติตาม และไม่ทรงมีอภิสิทธิ์เหนือกฎหมาย การประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงเพื่อมุ่งเน้นขจัดความเหลื่อมล้ำ ผดุงไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชน อีกทั้งทรงใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนตามแนวทางและอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ และเนื้อหา อันแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งแตกต่างไปจากยุคสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ เช่น แนวคิดเทวดาที่เดินดิน แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน แนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน และเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่นำเสนอพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศและโครงการพระราชดำรินานัปการ อันหลอมรวมให้เห็นว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในบริบททางการเมืองแบบใหม่ที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีอุดมการณ์มุ่งเน้นอำนาจของประชาชน สิทธิและเสรีภาพอันเท่าเทียมกัน และพระมหากษัตริย์ได้ทรงทำหน้าที่ในการส่งเสริม การพัฒนา และขับเคลื่อนสังคมไทยตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย

แนวคิดเทวดาที่เดินดิน และแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน ได้แสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายของสถานะพระมหากษัตริย์ จากเดิมที่ทรงเป็นมหาเทพที่มาตรฐานอันศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง และมีพระราชอำนาจสูงสุดในแผ่นดินมาสู่เทวดาที่เดินดิน พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะของมนุษย์สามัญ ทรงใกล้ชิดและเมตตาต่อประชาชนดังพ่อกับลูก อันแสดงให้เห็นการตระหนักต่อความเท่าเทียมของมนุษย์ อีกทั้งพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ยังอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ

ส่วนแนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนาและแนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ได้ทรงพัฒนาความพร้อมในสังคมด้านต่าง ๆ เพื่อนำสังคมสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะการพัฒนาชนบทและภาคการเกษตรเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถเข้าถึงบริการต่าง ๆ ของภาครัฐตามสิทธิของตนได้ เป็นการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และกระจายความเท่าเทียม พระราชกรณียกิจเพื่อประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำริต่าง ๆ จึงเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน อันเป็นการขบขันแนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อย่างหนักก็เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม คือ ประชาชนชาวไทยผู้เป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นอุดมการณ์สำคัญของระบอบประชาธิปไตย

เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่นำเสนอพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทย และโครงการพระราชดำรินานัปการ แสดงให้เห็นถึงพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และไม่ทรงทำเกินหน้าที่ เนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ เป็นการขบขันให้เห็นถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนและส่งเสริมการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยการส่งเสริมผลประโยชน์ของประชาชนและส่งเสริมให้ประชาชนได้มีสิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียมในสังคม

ชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ และเนื้อหา อันแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งแตกต่างไปจากยุคสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ เช่น แนวคิดเทวดาที่เดินดิน แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน แนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน และเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่นำเสนอพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ อันหลอมรวมให้เห็นว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในบริบททางการเมืองแบบใหม่ที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีอุดมการณ์มุ่งเน้นอำนาจของประชาชน สิทธิและเสรีภาพอันเท่าเทียมกัน และพระมหากษัตริย์ได้ทรงทำหน้าที่ในการส่งเสริมและขับเคลื่อนสังคมไทยตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย

5.2.2 การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กระแสสังคมโลกล้วนได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างไร้ขีดจำกัด การเกิดขึ้นของกระแสโลกาภิวัตน์และลัทธิทุนนิยมของตะวันตกได้แผ่ขยายไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย เกิดเป็นโลกสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีและการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ขณะเดียวกันระบบการผลิตและอุตสาหกรรมแบบทุนนิยมได้ก่อเกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม ซึ่งนำความสับสนและปัญหาสู่สังคมมนุษย์เช่นเดียวกัน

โลกาภิวัตน์เป็นโลกยุคใหม่ที่ระบบการสื่อสารได้รับการพัฒนา ดังที่ลีชิต ธีรเวคิน (2548, น. 7-8) ได้อธิบายไว้ว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ข่าวสารข้อมูลซึ่งมีการพัฒนาระบบการสื่อสาร การพัฒนาสมองกล การเพิ่มปริมาณข้อมูลข่าวสารและความรู้วิชาการในแขนงต่าง ๆ ทำให้โลกเล็กลงด้วยการข้ามแดนของข่าวสารข้อมูล และการเดินทางของประชาชนชาติต่าง ๆ การติดต่อที่ฉับพลันโดยใช้เทคโนโลยี การสื่อสารและสนทนาระหว่างกัน ทำให้โลกกลายเป็นหมู่บ้านที่ติดต่อถึงกันได้ เรียกว่า global

village และไฟโรจน์ คงทวีศักดิ์ (2560, น. 44-52) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ค่อนข้างใหม่ ถือกำเนิดขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ. 1945 และเริ่มแผ่ขยายกว้างขวางนับแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา โดยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการโทรคมนาคม การคมนาคม รวมทั้งการสื่อสารมวลชน คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สภาวะโลกาภิวัตน์เกิดขึ้น เทคโนโลยีด้านการสื่อสารและการคมนาคมเหล่านี้ได้ทำให้ระยะห่างทางพื้นที่ เช่น ความไกลที่เคยเป็นอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารของมนุษย์มาช้านาน มีความเป็นปัญหาน้อยลง โลกาภิวัตน์เป็นยุคแห่งการหดระยะห่างของโลก ผู้คนมีความรู้สึกที่โลกทั้งใบเป็นหนึ่งเดียวกัน และเทคโนโลยีทำให้โลกเล็กลงทุกขณะ ขณะเดียวกัน โลกาภิวัตน์คือยุคที่ความเป็นตะวันตกและความเป็นอเมริกาได้แผ่ตัวคลุมโลกใบนี้ ทำให้สังคมเมืองกลายเป็นอาณาบริเวณของการบริโภค โดยเฉพาะการบริโภค เชิงสัญลักษณ์อย่างเข้มข้น สินค้าต่าง ๆ ถูกระบบทุนนิยมสร้างคุณค่าทางสัญลักษณ์ ทำให้ผู้คนผลิตเฟลินและจริงจังอยู่กับการบริโภค

ระบบโลกทุนนิยมของโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ดังที่อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2560, น. 54-55) กล่าวว่า การปฏิวัติระบบสื่อสารมาเป็นโลกยุคดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตทำให้โลกหดแคบลงทั้งในมิติเวลาและสถานที่ การหมุนเวียนของข่าวสารที่รวดเร็วและฉับไวทำให้เราตระหนักถึงที่แหลมคมขึ้นเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของเราในระบบโลก อีกทั้งเกิดการบริโภคอย่างท่วมท้นไปด้วยสัญญาณต่าง ๆ การเร่งอัตราความเร็วทั้งในวงจรการผลิตและการบริโภค จังหวะชีวิตของผู้คนถูกเร่งเร็วขึ้นอย่างมาก เกิดวัฒนธรรม “แตกตัว” ขึ้นมา การแข่งขันการบริโภคนำไปสู่การปะทะระหว่าง “ของจริง” กับ “ของปลอม” ผู้คนบางกลุ่มไม่สนใจแยกแยะความจริงกับภาพลวงตา ไม่อาจตระหนักถึงความฉาบฉวยชั่วแฉกของวัฒนธรรม ค้นหาตัวตนของตนไม่พบ ไม่รู้ว่าสนใจหรือไม่สนใจว่าชีวิตมีเป้าหมายอะไร

อีกทั้ง ยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ดังเช่น ประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับตัวพัฒนาความรู้ความสามารถในวิทยาการด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง การพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่อุตสาหกรรม และการเกิดขึ้นของเศรษฐกิจฟองสบู่แตก (ลิขิต ธีรเวคิน, 2548, น. 8-12)

ในประเทศไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา กระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปจากสมัยอดีต ขณะเดียวกันก็เริ่มเกิดการตระหนักต่อผลกระทบของปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ ดังในแวดวงวรรณกรรมนักเขียนได้เริ่มสร้างงานเขียนที่ต่อต้านและชี้ให้เห็นผลกระทบจากปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ ดังที่ บาหยัน อิมสำราญ (2548) กล่าวว่า เรื่องอติตา นวนิยายที่นำเรื่องบางระจันมาเล่าใหม่โดยผูกโยงให้เข้ากับปัจจุบัน ผู้แต่งต้องการเรียกร้องให้คนปัจจุบันมีสำนึกในอดีตและแสวงหารากเหง้าของตนเองผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หากพิจารณาถึงสังคมในช่วงทศวรรษ 2530 นั้น กล่าวได้ว่าเป็นยุคที่โลกาภิวัตน์ได้แผ่ขยายไปทั่วโลก สร้างระบบวัฒนธรรมใหม่ครอบงำโลกโดยใช้ระบบสารสนเทศไร้พรมแดนเป็น

เครื่องมือ การเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมน่าจะเป็นสิ่งที่หมยันตีหว่าดวิตก หมยันตีเขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อต่อสู้กับโลกาภิวัตน์ที่ตัดขาดจากวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยหวังให้นวนิยายเรื่องนี้เป็นสื่อในการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้แก่คนไทยได้หันกลับมาคิดถึงตัวตนที่แท้จริง โลกาภิวัตน์เป็นศัตรูที่แท้จริงในโลกยุคปัจจุบัน อีกทั้ง ธนิกายุจน์ จินาพันธ์ (2552) พบว่า วรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2540-2550 แสดงให้เห็นถึงมุมมองของนักเขียนต่อปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ 2 ลักษณะในช่วงแรก (พ.ศ. 2540-2548) โลกาภิวัตน์วัฒนธรรมคือการครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก โลกาภิวัตน์เป็นปีศาจร้ายที่เข้ามาคุกคามและทำให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นล่มสลาย ภาพท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงเป็นการแสดงการต่อต้านและปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ ช่วงที่สอง (พ.ศ. 2549-2550) โลกาภิวัตน์วัฒนธรรม คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการเลื่อนไหลของอำนาจ ในช่วงที่สองนี้ ภาพปรากฏของท้องถิ่นเริ่มแสดงให้เห็นการตอบโต้ และการประนีประนอมเพื่ออยู่ร่วมกับโลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นนิยม เป็นแนวคิดที่นักเขียนนำมาใช้เพื่อต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ การดำรงอยู่ด้วยวิธีคิดแบบท้องถิ่นนิยมในทางเดียวโดยปฏิเสธโลกาภิวัตน์อาจนำมาสู่การสิ้นสุดของท้องถิ่นเองในที่สุด

ท่ามกลางกระแสของระบบทุนนิยม โลกาภิวัตน์ที่ครอบงำสังคมโลกและสังคมไทย และวิกฤตทางสังคมและวัฒนธรรมหลายด้านที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเสนอทางออกให้แก่สังคมด้วยแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน มีลักษณะเป็นการโต้กลับกระแสสังคมที่ทำให้เกิดวิกฤตต่าง ๆ ในสังคม อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมบริโภคนิยมอย่างเกินพอดี ดังที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550, น. 358) กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติท่ามกลางช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ดุเดือดไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงด้วยวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุและแนวคิดด้านการปกครองที่เน้นความเท่าเทียมกันของมนุษย์ สถานการณ์ของโลกเช่นนี้ได้ลดความสำคัญของศาสนาและสถาบันกษัตริย์ในโลกลงไปอย่างมาก แต่กระแสที่วนนี้กลับไม่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศไทย ไม่เพียงแต่ไม่กระทบ พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นกลับก่อให้เกิดกระแส “โต้กลับ” กระแสทางความคิดหลักของโลกาภิวัตน์ที่กำลังครอบงำโลกทั้งโลกอยู่ในเวลานี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงครองราชสมบัติในยุคสมัยที่กระแสโลกาภิวัตน์และกระแสทุนนิยมของตะวันตก มีอิทธิพลในสังคมโลกและสังคมไทย ในขณะที่ผู้คนวิ่งตามความร่ำรวยและเงินทองจนหลงลืมศีลธรรม ถูกกลืนกินและครอบงำด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยมอย่างถอนตัวไม่ขึ้น เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทรงมี

แนวพระราชดำริอันเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาใหม่ เพื่อให้คนอยู่รอดท่ามกลางกระแสสังคมที่มีความผันผวน ทรงมีแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2539 กระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2540 ทั่วโลกต้องเผชิญกับสภาวะต้มยำกุ้งหรือภาวะพองสบู่แตก เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของอารยธรรมตะวันตกและการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมซึ่งเป็นการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเล็งเห็นว่า การพัฒนาประเทศแบบก้าวกระโดดที่ปราศจากซึ่งรากฐานอันมั่นคง รวมถึงการก้าวไปกับกระแสบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับยุคโลกาภิวัตน์ จะนำประเทศไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม จึงพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง” ปรัชญาอันยิ่งใหญ่แก่ปวงชนชาวไทยเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงพออยู่พอกิน และสามารถพึ่งตนเองได้ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนาในยุคโลกไร้พรมแดน อันเป็นหนทางสู่ความสุขสงบ ความอยู่ดีกินดีอย่างพอเพียงและยั่งยืนตลอดไป

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 174) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของพระราชกรณียกิจพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดเกือบ 40 ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เนื่องจากทรงทอดพระเนตรเห็นความเสี่ยงของเศรษฐกิจและสังคมไทยที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกสูงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว จึงทรงเตือนให้พสกนิกรตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทรงเน้นย้ำว่า การพัฒนาต้องเริ่มจากการพึ่งตนเอง สร้างพื้นฐานให้พอมี พอกิน พอใช้ ด้วยวิธีการประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชาการให้ได้ก่อน โดยต้องรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และทำตามลำดับขั้นตอน สู่การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อพัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งแล้วจะได้พัฒนาเครือข่ายเชื่อมสู่สังคมภายนอกอย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ นำสู่ความสมดุล อันจะส่งผลให้มีความสุขอย่างยั่งยืน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 6-16) ได้อธิบายไว้ว่า *ความพอประมาณ* หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับ

พอประมาณ ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น *ความมีเหตุผล* หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วน โดยคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ *ภูมิคุ้มกันที่ดี* หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่ว่าการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ยังต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขคุณธรรม หลักวิชา และเงื่อนไขชีวิตเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขคุณธรรม เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้ รัก สามัคคีไม่โลภ ไม่ตระหนี่ และรู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น เงื่อนไขหลักวิชา อาศัยความรู้ รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และเงื่อนไขชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนมีความเพียร มีสติและปัญญา บริหารจัดการการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐาน

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ (มูลนิธิชัยพัฒนา, มปป.) ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้กับการประกอบการทำงานและการใช้ชีวิต ให้พบกับความสุขความเจริญที่แท้จริงยั่งยืน เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ และองค์กรต่าง ๆ ดังที่ สุเมธ ตันติเวชกุล (2548, 112-128) กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นแนวคิดปรับสมดุลของการดำเนินชีวิตของบุคคลและกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานของสายกลางของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับการใช้ชีวิต การดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานได้ทุกระดับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงมีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงผ่านพระบรมราชโองการ แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเสาเข็ม ต้องทำแบบคนจน และพึ่งตนเอง ได้ทรงขยายความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลายโอกาส ดังนี้

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้แทนสมาคม หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับศาสนา ครู นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ นักศึกษามหาวิทยาลัยที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, น. 242) ความว่า

คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทย ไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่เรามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวดทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความเห็นเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า พอควร พออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดเวลา

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2559, น. 3)

คำว่า พอเพียง มีความหมายว่า พอกิน เศรษฐกิจแบบพอเพียงหมายความว่า ผลิอะไรพอมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง แปลงจากภาษาฝรั่งได้ว่า ให้อยืนบนขาตัวเอง หมายความว่า สองขาของเรายืนอยู่บนพื้นได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องขอยืมของคนอื่นเพื่อที่จะยืนอยู่...คำว่า พอ คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย พอเพียงอาจมีมาก อาจมีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2534 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2551, น. 195)

ต้องทำแบบคนจน เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก ก็จะมีแต่ถอยหลัง ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเริ่มการบริหารที่เรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละ คือเมตตาถนอม ก็จะอยู่ได้ตลอดไป

พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสได้ทรงย้ำว่าความพอเพียงของบุคคลในระดับต่าง ๆ ที่พึงมีต่อสังคมนั้นเป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่า มีอีกหลายประเด็นที่ยังไม่พอเพียง หรือไม่ได้เป็นข้อปฏิบัติกัน ในสังคมไทยเท่าที่ควรจะเป็น เช่น ความอดทน ความรอบคอบ ความมีคุณธรรม ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความกตัญญูต่อบุคคล และการให้ความสำคัญกับจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าต้องพัฒนาควบคู่ไปกับวัตถุ (ปิยนารถ บุนนาค, และคณะ, 2554, น. 46)

นับว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชวิสัยทัศน์อันยาวไกล และทรงตระหนักถึงสังคมไทยว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมเป็นปึกแผ่นมายาวนาน มีความรัก สมานฉันท์ เอื้ออาทร และเกื้อกูลต่อกัน จึงได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่สังคมไทยเพื่อบูรณาการไปสู่การพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุล พอดี และพอประมาณอย่างมีเหตุผล จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันโลก และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันได้ในที่สุด (ปิยนารถ บุนนาค, และคณะ, 2554, น. 120)

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้แนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบคลุม ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาประเทศและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ หลักสำคัญของความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อการรับมือกับผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง โดยมีความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง

ในสังคมไทย นับแต่ช่วงประมาณ พ.ศ. 2540 ได้มีการเผยแพร่และขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด ปรากฏผ่านพระราชจริยวัตร พระราชกรณียกิจ หลักการทรงงาน พระบรมราชาบาท บทพระราชนิพนธ์ หนังสือและสารคดีเฉลิมพระเกียรติวรมณกรรมเฉลิมพระเกียรติ การศึกษาวิจัย และรัฐบาลได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจไปเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่องเด่นในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ได้ทรงสอดแทรกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในบทพระราชนิพนธ์

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาใหม่ของการพึ่งตนเองเพื่อความอยู่รอดในกระแสโลกาภิวัตน์ ดังที่ประเวศ วะสี (2549) กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาใหม่เพื่อต่อสู้และเอาตัวรอดในกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อมองหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จะเห็นว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนา ซึ่งแตกต่างไปจากการพัฒนากระแสหลักของโลก แนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรรณาลบพิตร มีความสำคัญยิ่งนักที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นวิกฤติจากอารยธรรมปัจจุบันได้ กล่าวคือ การพัฒนาตามแนวทางตะวันตกสืบเนื่องมาจากการใช้ความรู้เป็นอำนาจแย่งชิงเพื่อเงินหรือความร่ำรวย เขียนเป็นรหัสพัฒนาได้ว่า ความรู้-อำนาจ-เงิน การพัฒนาเช่นนี้กำลังพาโลกเข้าไปสู่ความเจ็บป่วยและวิกฤตการณ์มากขึ้นทุกที ๆ ส่วนแนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรรณาลบพิตร เรียกว่า เอาความดีเป็นที่ตั้งเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยใช้ความรู้ เขียนเป็นรหัสพัฒนาได้ว่า ความดี-การอยู่ร่วมกัน-ความรู้ สอดคล้องกับมโนญ มุขีประดิษฐ์ (2544) กล่าวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นมิติใหม่ทางจริยธรรมของการพึ่งตนเองเพื่อความอยู่รอด

กล่าวได้ว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การก่อกำเนิดและแพร่หลายอย่างกว้างขวางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้ทำให้เกิดการผนวกรวมกันของสัญลักษณ์ความเป็นชาติไทยระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และปรัชญาแห่งการพัฒนาอันทรงคุณค่านี้ และได้โต้แย้งอารยธรรมตะวันตกที่มุ่งเน้นการพัฒนอย่างก้าวกระโดด ให้มีความสำคัญกับทุนนิยมและการบริโภคมากจนเกินไป แนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นศาสตราวุธอันทรงพลังอย่างยิ่งที่พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำของชาติทรงใช้เพื่อปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีและคุณภาพชีวิตของประชาชนให้กลับคืนสู่ความสุขที่ยั่งยืนได้อีกครั้ง

การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตกผ่านแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ส่งผลให้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัต กล่าวคือ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ปรากฏการนำเสนอแนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียง ภาพเสนอ กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ และการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่มีการอ้างอิงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเด่นชัด พลวัตดังกล่าวนี้ยังได้รับการขบขันก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งในวรรณกรรมร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้ว และวรรณกรรมบทเพลง ตลอดจนการสืบทอดเอกลักษณ์ทางวรรณศิลป์ดังกล่าวนี้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมาตลอดเกือบ 20 ปีอย่างกว้างขวาง

5.2.3 อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย

แนวคิดเรื่องวีรบุรุษปรากฏในสังคมตะวันตกและสังคมตะวันออกมาช้านาน และยังปรากฏแนวคิดนี้อยู่ในสังคมปัจจุบัน วีรบุรุษ หมายถึง บุคคลที่มีความยิ่งใหญ่ในด้านใดด้านหนึ่ง หรือ มีการตัดสินใจที่ยิ่งใหญ่ หรือมีการกระทำที่ยิ่งใหญ่ จนได้รับการยกย่อง แนวคิดเรื่องวีรบุรุษปรากฏในประวัติศาสตร์ วีรบุรุษในเทพปกรณัม วีรบุรุษในวรรณคดีมหากาพย์ วีรบุรุษแบบลัทธิฮัศวิน วีรบุรุษแบบจอมยุทธ์ของจีน และอนุภาคของวีรบุรุษในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านมีลักษณะร่วมกัน คือ ความสามารถที่เหนือคนธรรมดาทั่วไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แล้วนำความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองและประชาชน (มารศรี สอทิพย์, 2551, น. 21-27)

ในหลายสังคมมีเรื่องราวของวีรบุรุษปรากฏอยู่ แสดงให้เห็นว่า สังคมต้องการวีรบุรุษ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น. 35-55) กล่าวว่า สังคมต้องการวีรบุรุษเพราะสังคมต้องการอุดมคติของ คุณธรรม ซึ่งวีรบุรุษเป็นอุดมคติที่มีเลือดเนื้อและบุคลิกภาพ (ซึ่งอาจจะไม่มีหรือไม่มีอยู่จริง) ในการสื่อเรื่องราวตามแต่อุดมคติของคุณธรรมที่วัฒนธรรมนั้น ๆ ยึดถือ และวีรบุรุษของชาติ ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งมีความเป็นมนุษย์ที่สามารถตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าคนอื่นและเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม วีรบุรุษของชาติมีคุณสมบัติสำคัญ คือ ความเป็นนักรบ และล้วนแต่เป็นผู้ปกครองทั้งสิ้น ดังที่ บาทยัน อัมสำราญ (2548) เขียนบทความเรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช: จากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษราชาชาตินิยม” เพื่อศึกษาภาพของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรมต่างยุคต่างสมัยจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย บทละครอิงประวัติศาสตร์เรื่องพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ลิลิตนเรศวร นวนิยายเรื่องมหาราชโสด บทละครดึกดำบรรพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และวรรณกรรมเรื่องอิระวดี พบว่า ภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวรรณกรรม แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ วีรบุรุษราชสำนัก โดยการประกอบสร้างให้ภาพตัวแทนของพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และถึงพร้อมในทศพิธราชธรรม ลักษณะที่สองคือ ภาพของวีรบุรุษชาตินิยมที่มีบทบาทเป็นผู้นำในการกระทำทุกสิ่งเพื่อความมั่นคงของชาติ และลักษณะที่สามคือภาพของวีรบุรุษราชาชาตินิยมที่นอกจากจะสร้างให้พระองค์เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อขับไล่เอกราชศัตรูแล้ว ยังเน้นบทบาทและสถานะของชาติกำเนิดของวีรบุรุษซึ่งก็คือการเป็นชาติชาติของสมเด็จพระนเรศวรอีกด้วย

การประกอบสร้างความเป็นวีรบุรุษในสังคมไทย สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วีรบุรุษแบบวีรบุรุษ และวีรบุรุษแบบปลุกชน (วันชนะ ทองคำเภา, 2551, น. 367-382)

วีรบุรุษแบบวีรบุรุษ มีลักษณะมหาบุรุษผู้ประกอบวีรกรรมยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์ วีรกรรมได้รับการช่วยเหลือจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพยดาและกำเนิดที่พิเศษคือบารมีของวีรบุรุษเอง วีรกรรมของวีรบุรุษนั้นเกิดขึ้นได้ยากและเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ วีรบุรุษจึงได้รับการยกย่องเป็นเวลานาน

ที่สำคัญคือ วีรกรรมที่วีรบุรุษประกอบนั้นเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่มีผู้อื่นกระทำได้ ทำให้วีรกรรมนั้นเป็นที่จดจำ มักปรากฏในลักษณะของวีรบุรุษนักรบ

วีรบุรุษแบบปฤช มีลักษณะเป็นมนุษย์ปฤชของวีรสตรีและวีรบุรุษสมัยใหม่ มิได้เป็นผู้มีบุญญาธิการที่ได้รับการอวยพรจากทวยเทพหรือประสูติมาเพื่อปราบยุคเข็ญเพียงอย่างเดียว แต่ต้องประสบกับความลำบากในการประกอบวีรกรรม ความทุกข์ใจ ความเศร้า และความตรากตรำพระวรกาย เกิดการให้ความหมายใหม่แก่วีรกรรมว่าเป็นการเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อชาติ วีรบุรุษยังสามารถกระทำการผิดพลาดหรือมีข้อบกพร่องได้ในขั้นตอนของการเรียนรู้ชีวิตเพื่อที่จะกลายเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ เพราะว่าวีรบุรุษเองก็เป็นมนุษย์ปฤช

ในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของไทยมักปรากฏแนวคิดวีรบุรุษแบบวีรมหาราชอย่างสม่ำเสมอ นำเสนอให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นวีรมหาราชหรือวีรบุรุษนักรบ อันแสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยมีการประกอบสร้างพระมหากษัตริย์ให้เป็นวีรบุรุษ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536, น. 37-56) กล่าวไว้ว่า การสร้างวีรบุรุษในสังคมไทยมี 4 ประเภท ได้แก่ วีรบุรุษทางวัฒนธรรม วีรบุรุษของประชาชน วีรบุรุษของราชสำนัก วีรบุรุษของพระพุทธศาสนา และวีรบุรุษของชาติ โดยวีรบุรุษทางวัฒนธรรม เป็นผู้สร้างหรือการนำสิ่งดั้งเดิมเข้าสู่สังคมและต้องเป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์รวมทั้งยังมีพลังบันดาลใจในปัจจุบัน ซึ่งส่วนมากจะได้รับเลือกจากอำนาจอันยิ่งใหญ่ให้เป็นผู้กระทำ ดังนั้นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมจึงเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น พระร่วงแห่งราชวงศ์สุโขทัยที่เชื่อกันว่าได้แต่งรูปตัวหนังสือไทย พระเจ้าอู่ทองที่เชื่อกันว่าพระองค์เป็นผู้ตั้งกรุงศรีอยุธยา พระเจ้า มังรายผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ หรือพระเจ้าศรีธรรมไตรราชผู้สร้างพระบรมธาตุที่เมืองนคร เป็นต้น

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ในสังคมตะวันตกและสังคมไทยได้มีการแปรเปลี่ยนแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ จากเดิมที่มีการประกอบสร้างวีรบุรุษแบบวีรมหาราชได้แปรเปลี่ยนเป็นวีรบุรุษแบบปฤช ดังที่เดเนียล เจ บอร์สติน (Daniel J. Boorstin) (อ้างอิงใน วันชนะ ทองคำเภา, 2551, น. 365-367) เขียนบทความเรื่อง From Hero to Celebrity: The Human Pseudo Event กล่าวไว้ว่า ในสังคมตะวันตก ทัศนคติต่อบุคคลผู้เป็นที่ยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย กล่าวคือในสมัยโบราณ ผู้จะเป็นวีรบุรุษได้นั้นจะต้องประกอบวีรกรรมอันยิ่งใหญ่เหนือมนุษย์ วีรกรรมนั้นต้องใช้เวลานานยาวนานจึงจะเป็นที่จดจำ และพลังอำนาจที่ทำให้วีรบุรุษประกอบวีรกรรมได้สำเร็จนั้นคืออำนาจลึกลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนในสมัยใหม่ หลังจากเกิดเทคโนโลยีการพิมพ์แล้ว ภาพลักษณ์ของวีรบุรุษเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ สามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ประชาชนผู้เสพข่าวสารต้องการชื่นชมยกย่องวีรบุรุษผู้ประกอบคุณธรรมความดีธรรมดา ๆ ที่พวกเขาเองก็ทำได้ การยกย่องวีรบุรุษของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่จึงเปรียบเสมือนการยกย่องตนเอง วีรบุรุษสมัยใหม่จึงเป็นตัวแทนของมนุษย์ทั่วไปในสังคมนั้น ๆ และในสมัยต่อมา หลังจากการปฏิวัติความรู้ด้าน

กราฟฟิก (Graphic Revolution) มีเทคโนโลยีมากมายที่ทำให้มนุษย์ธรรมดา ๆ สามารถมีชื่อเสียงได้ในชั่วข้ามคืน และเทคโนโลยียังสามารถขยายภาพลักษณ์ของวีรบุรุษให้ใหญ่โตเกินจริงได้ คนในสังคมจึงมีได้ศรัทธาวีรบุรุษมากเท่าเดิม เพราะเชื่อว่าวีรกรรมนั้นสามารถสังเคราะห์ขึ้นมาได้ด้วยเทคโนโลยี วีรบุรุษในสมัยปัจจุบันจึงเป็นเพียงคนดัง (Celebrity) มีใช้วีรบุรุษ (hero) หรือมหาบุรุษ (Great man)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก โดยเฉพาะการเติบโตทางเทคโนโลยี นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ พระมหากษัตริย์ในบริบทของสังคมร่วมสมัยท่ามกลางความเจริญของสรรพสิ่งและปราศจากซึ่งการทำสงครามกับข้าศึกศัตรูเพื่อปกป้องและขยายดินแดน ได้ถูกประกอบสร้างให้เป็นวีรบุรุษแบบใหม่แตกต่างไปจากวีรบุรุษแบบวีรมหาราช ทรงมีลักษณะเป็นปुरुชน ประสพกับความลำบากในการประกอบวีรกรรม และความตรากตรำพระวรกายในการทรงงานหนัก ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อชาติ ทรงเรียนรู้และพัฒนาแนวพระราชดำริเป็นเวลานานกว่าจะเกิดเป็นศาสตร์พระราชาเพื่อพระราชทานให้แก่ประชาชนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งทรงประกอบคุณธรรมความดีที่คนทั่วไปก็ทำได้

หากพิจารณาพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ตลอดระยะเวลา 70 ปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลทรงครองราชสมบัติ ได้แก่ การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงแก้ปัญหาสังคม พระราชกรณียกิจพลิกฟื้นผืนดิน ผืนน้ำ และชีวิตของประชาชนด้วยศาสตร์พระราชา การใช้พระราชวังเป็นแหล่งทดลองโครงการต่าง ๆ ทรงระบับสงครามทางการเมืองและแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนอย่างไม่ย่อท้อทั่วทุกภูมิภาค การเผชิญกับความผันผวนในสังคมมาตลอดระยะเวลา 70 ปี อีกทั้งทรงได้รับการยอมรับจากนานาชาติ การถวายพระเกียรติคุณและพระสมัญญานามจำนวนมาก เน้นย้ำถึงพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่เพื่อประชาชนและมวลมนุษยชาติ และทรงเป็นแบบอย่างของการทำความดีตามอุดมคติ แสดงให้เห็นคุณลักษณะของวีรบุรุษผู้กอบกู้วิกฤตของชาติในบริบทสังคมร่วมสมัยที่มีความผันผวนแปรอันเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ ทรงต่อสู้อย่างที่มนุษย์สามัญสามารถทำได้ คือ การใช้ความรู้ความสามารถ สติปัญญา และคุณธรรมเผชิญกับสรรพปัญหาอย่างกล้าหาญ ทรงใช้ความเพียรนับครั้งไม่ถ้วน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมคือคุณภาพชีวิตของประชาชนและความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง

อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัยที่ปรากฏผ่านพระอัจฉริยภาพและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนำเสนอความเป็นวีรกษัตริย์ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ เช่น แนวคิดเทวดาเดินดิน แนวคิดกษัตริย์ผู้เป็นนักพัฒนา และแนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะของมนุษย์ปुरुชนซึ่งได้ประกอบวีรกรรมในการพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างยากลำบาก กว่าที่จะทรงพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการเกษตรของไทยให้เกิดความยั่งยืน ได้ทรงตรากตรำพระวรกายใน

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศไทยเพื่อศึกษาทำความเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การนำเสนอภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้าน ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี กษัตริย์ผู้ทรงมีความเพียรแท้ กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ยังได้ขับเน้นให้เห็นถึงลักษณะของวีรกษัตริย์ร่วมสมัยให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ทรงมีความเป็นปุณฺณจากการมีอารมณ์ขันเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป ได้ทรงฝึกฝนพัฒนาศักยภาพในพระองค์และทำงานอย่างหนักเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จนทำให้สังคมดีขึ้น อีกทั้งคุณธรรมในพระองค์เป็นคุณธรรมที่มีได้ในคนทั่วไป ได้แก่ ความกตัญญู ความเพียร และความเมตตาต่อสัตว์ นอกจากนี้ การสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังได้แสดงให้เห็นความเป็นวีรบุรุษร่วมสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน เปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ การสร้างสรรค์ความเปรียบดังกล่าวนี้แสดงถึงคุณลักษณะของวีรบุรุษร่วมสมัยผู้ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยจากการประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อพัฒนาชาติบ้านเมือง ทรงเป็นนักสู้ที่ต้องตรากตรำและใช้ความเพียรพยายามอย่างมากในการเผชิญสรรพปัญหาต่าง ๆ อีกทั้ง ยังทรงประกอบคุณงามความดีที่ปุณฺณสามารถทำได้ คือ การทำความดีโดยไม่ต้องป่าวประกาศ

กล่าวได้ว่า การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์วีรบุรุษจากวีรบุรุษแบบวีรมหาราชมาเป็นวีรบุรุษแบบปุณฺณ ส่งผลให้ความเป็นวีรกษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้รับการประกอบสร้างโดยปรับเปลี่ยนเป็นวีรบุรุษแบบใหม่ โดยทรงมีลักษณะเป็นปุณฺณ ประสพกับความลำบากในการประกอบวีรกรรม และความตรากตรำพระวรกายในการทรงงานหนัก ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อชาติ ทรงเรียนรู้และพัฒนาแนวพระราชดำริเป็นเวลานานกว่าจะเกิดเป็นศาสตร์พระราชาเพื่อพระราชทานให้แก่ประชาชนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งทรงประกอบคุณธรรมความดีที่คนทั่วไปก็ทำได้ อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัยอันเป็นอุดมการณ์ทางสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 จึงส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์อันเนื่องมาจากอุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัยที่แพร่หลายอยู่ในสังคม

บทที่ 6

บทสรุป

วิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร: พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ และศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร**

งานวิจัยเรื่องนี้ พบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยมีมาก่อนหน้านี้หลายมิติ ได้แก่ มิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ พลวัตดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในช่วงที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยประพันธ์ขึ้นสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ใน 5 มิติ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์

1) **พลวัตในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์** แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมักมีความเป็นอุดมคติตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลอย่างเข้มแข็งเหนียวแน่นในสังคมไทยมาโดยตลอด ได้แก่ เทวราชา ธรรมราชา พุทธราชา และพระจักรพรรดิราชา วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีพลวัตไปจากที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยเป็นแนวคิดเดิมที่มี

การขบเน้นคุณลักษณะบางประการให้โดดเด่น ได้แก่ เทวดาเดินดิน ธรรมราชาที่เมตตาต่อผู้ยากไร้และ
อุปลัมภ์ทุกศาสนา พระจักรพรรดิราชผู้ทรงบารมีแบบใหม่และครอบครองอิทธิฤทธิ์ จอมปราชญ์
แห่งแผ่นดิน ครูแห่งแผ่นดิน พ่อแห่งแผ่นดิน กษัตริย์นักพัฒนา กษัตริย์แห่งการเกษตร และ
เป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ได้แก่ พระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินและกษัตริย์แห่งความพอเพียง
แนวคิดดังกล่าวนี้มีที่มาจากพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้ภาพ
ของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 เป็นภาพสะท้อนแตกต่างไปจากภาพในอุดมคติของพระมหากษัตริย์
พระองค์อื่น ๆ และแสดงให้เห็นความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทยในบริบทโลก
ยุคโลกาภิวัตน์และทุนนิยม แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์นี้มีบทบาท
ต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9 ในมิติอื่น ๆ รวมทั้งการกำหนดทิศทางและ
สร้างสรรค์ลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้อีกด้วย

2) พลวัตในมิติภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรม
เฉลิมพระเกียรติของไทยประมวลได้ทั้งหมด 34 ภาพ เช่น ผู้ทรงมีชาติกำเนิดและชาติตระกูลสูง ผู้ทรง
พระปรีชาสามารถ ผู้มีบุญญาบารมี ผู้ทรงครองราชธรรม ผู้ทรงพระบรมเดชานุภาพ ผู้ทรงทันสมัย
ทันเหตุการณ์ ทันโลก และมองการณ์ไกล พระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่เสด็จประพาส
ต่างประเทศ ผู้ทรงมีน้ำพระทัยประชาธิปไตยและทรงวางรากฐานประชาธิปไตย ภาพเสนอของ
พระมหากษัตริย์เหล่านี้สัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมไทยและมี
ความเป็นอุดมคติค่อนข้างมาก ภาพเสนอบางภาพเกิดจากพระราชกรณียกิจเฉพาะพระองค์
เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์
ทรงเป็นธรรมราชาและเป็นผู้นำของบ้านเมืองที่มีฐานะอันศักดิ์สิทธิ์และสูงส่ง แม้จะปรากฏภาพ
พระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะคลี่คลายจากความเป็นเทพเจ้าและความเป็นอุดมคติอยู่บ้าง เช่น ภาพผู้
ทรงเป็นมนุษย์ธรรมดาที่ทรงเป็นประมุข ภาพผู้ทรงเป็นพ่อที่ห่วงใยและดูแลประชาชนอย่างใกล้ชิด
และภาพผู้ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชสมัยใหม่ แต่ก็ยังไม่ได้ขบเน้นอย่างเด่นชัดและต่อเนื่องใน
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ มักนำเสนอเฉพาะพระมหากษัตริย์บางพระองค์เท่านั้น

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชม
หาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตในมิติภาพเสนอของ
พระมหากษัตริย์ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ได้แก่ 1) กษัตริย์ผู้ทรงมี
พระอัจฉริยภาพเป็นเลิศในสหวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน 2) กษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคม
ร่วมสมัย 3) กษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่
4) กษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือประชาชน 5) กษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน 6) กษัตริย์ผู้ทรง
เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน 7) กษัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี 8) กษัตริย์
ผู้ทรงมีความเพียรแท้ 9) กษัตริย์ผู้ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และ 10) กษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน

ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยน่าสนใจและมีเอกลักษณ์ ภาพพระมหากษัตริย์ที่คัดเลือกมานำเสนอยังสัมพันธ์กับวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่มุ่งเน้นความเพลิดเพลินและการให้คติสอนใจ ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีความหมายและความสำคัญต่อการนำเสนอให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีคุณลักษณะของผู้นำที่มีสถานะเป็นมนุษย์ธรรมดาที่เปี่ยมด้วยศักยภาพและคุณธรรม ทรงมีสถานะที่คลี่คลายไปจากความเป็นอุดมคติ ไม่ทรงอยู่ในฐานะสมมติเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์และห่างไกลจากประชาชน ทรงมีพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรเฉพาะพระองค์ที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นธรรมราชาและผู้ปกครองบ้านเมืองที่เหมาะสมคู่ควรในบริบทสังคมร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมไทยในสมัยอดีต ซึ่งมีความสัมพันธ์และช่วยขับเคลื่อนแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เฉพาะรัชกาลที่ 9 ให้เด่นชัด

3) พลวัตในมิติรูปแบบ จากเดิมที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยนิยมแต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรอง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีรูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลาย แม้จะยังแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง แต่ได้มีการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ขึ้น การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว แม้จะมีการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ชนิดใหม่ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อเพิ่มความแปลกใหม่และความน่าสนใจ แต่เป็นเพียงการทดลองนำมาแต่งเท่านั้น เนื่องจากไม่ได้ใช้แต่งทั้งเรื่องและไม่ปรากฏว่ามีการนำฉันทลักษณ์ดังกล่าวไปแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่นหรือการประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่อื่น ๆ ขึ้นมาอีก น่าสนใจอย่างยิ่งว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้นำรูปแบบคำประพันธ์ที่ไม่เคยใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมาก่อน ได้แก่ การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้าน การใช้คำประพันธ์ผสมระหว่างกลอนกับร้อยแก้ว การใช้คำประพันธ์ร้อยแก้วร่วมสมัย และวรรณกรรมบทเพลง ทำให้รูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความหลากหลาย รูปแบบคำประพันธ์ดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับการสื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ดังเช่น การใช้คำประพันธ์ของกลอนเพลงพื้นบ้านที่สื่อถึงแนวคิดเทวดาเดินดินและแนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน และเสริมลักษณะของความเป็นกวีนิพนธ์ร่วมสมัยที่นิยมนำกลอนพื้นบ้านมาใช้ในการแต่ง การใช้คำประพันธ์ระหว่างกลอนกับร้อยแก้วได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบของวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน อีกทั้งรูปแบบการแต่งวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมของคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดรูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทร้อยแก้วร่วมสมัยและวรรณกรรมบทเพลงซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติยังคงมีลักษณะเป็นเรื่องสมจริง ส่วนนวนิยายเป็นการปรับแปลงมาจากนวนิยายรักโรแมนติก ทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายเฉลิมพระเกียรติมีจุดเด่นอยู่ที่การสร้างตัวละครให้มีลักษณะเป็นผู้ที่เทิดทูนพระมหากษัตริย์และดำเนินชีวิตตามรอยพระยุคลบาท มีโครงเรื่องที่แสดงถึงการนำแนวพระราชดำริมาแก้ไขปัญหาในชีวิตและ

ปัญหาสังคม นวนิยายเฉลิมพระเกียรติมีทั้งที่แต่งขึ้นอย่างเป็นเอกเทศเพียงเรื่องเดียว และนวนิยายชุดที่มีเนื้อหาต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่องกันทั้งชุด แต่เนื่องจากนวนิยายเฉลิม พระเกียรติมีจำนวนไม่มาก จึงคาดการณ์ได้ว่า เป็นช่วงระยะเวลาของการพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้กับนวนิยายเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีพัฒนาการและลักษณะเฉพาะที่ยังไม่ชัดเจนนัก เป็นเพียงการ ปรับปรุงมาจากนวนิยายรักโรแมนติกร่วมสมัยที่มีอยู่แล้วและได้รับความนิยม วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร้อยแก้วร่วมสมัยยังสร้างสรรค์นิทานชาดกร่วมสมัยที่สอดแทรกเนื้อเรื่องและแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้อีกด้วย รูปแบบวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่ปรากฏจำนวนมากและเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยพบมาก่อน คือ วรรณกรรมบทเพลง ซึ่งมีส่วนทำให้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก เข้าถึงผู้เสพได้ง่าย แต่ยังมีการสืบทอดเนื้อหา และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในทำนองเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ร้อยกรองและร้อยแก้วที่มีในยุคสมัยเดียวกันนี้ รูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงมีความน่าสนใจ ความแปลกใหม่ มีบทบาทต่อการสื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมีรูปแบบการเสนอเรื่องและดำเนินเรื่อง โดยรูปแบบการนำเสนอเรื่องประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนต้นเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนท้าย ส่วนต้นเรื่องจะเป็นบทประณามพจน์ บทนมัสการหรือไหว้ครู ปฐมสดุดี สังเขปเรื่อง กล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่ง ส่วนเนื้อเรื่อง แสดงการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ และส่วนท้าย เป็นบทขอพรและกล่าวถึงตัวกวี บางเรื่องยังมีการนำเสนอเรื่องที่ไม่ครบถ้วนทั้ง 3 ส่วน โดยการนำเสนอเรื่องเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงล้วน ๆ การนำเสนอข้อเท็จจริงผสมกับจินตนาการ เพิ่มเติมรายละเอียดตามความคิดสร้างสรรค์ของกวี เช่น การเพิ่มบทนิราศ การเลือกนำเหตุการณ์และพระราชกรณียกิจที่คิดว่าสำคัญมากกล่าวสรรเสริญ และการตั้งหัวข้อเรื่องแล้วจึงบรรยายหรือพรรณนาไปจนจบ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีรูปแบบการนำเสนอเรื่องและดำเนินเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ได้แก่ การใช้รูปภาพ การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ การใช้อารมณ์ขัน การใช้เรื่องเล่า และการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยใช้รูปภาพหลายลักษณะประกอบการนำเสนอเรื่องเพื่อสื่อสารเนื้อหาของเรื่องให้ชัดเจน โดยเฉพาะภาพพระบรมฉายาลักษณ์ ในระยะแรกนิยมใช้รูปภาพพระบรมฉายาลักษณ์ แต่ในระยะหลังจะใช้รูปภาพพระราชกรณียกิจ รูปภาพพระอัจฉริยภาพ และรูปภาพประชาชนทำกิจกรรมถวายความอาลัยต่อการสวรรคต ภาษาที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย นอกจากใช้ภาษาไทยเป็นหลักแล้ว ยังมีการใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ในการแต่งที่มีส่วนเผยแพร่เนื้อหา ภาพลักษณ์

และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์สู่สากลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และมีส่วนแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นกษัตริย์ในบริบทโลกสมัยใหม่ การใช้อารมณ์ขันในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทหนังสือการ์ตูนสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของหนังสือการ์ตูนขายหัวเราะ ทำให้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความสนุกสนาน มีบทบาทต่อการนำเสนอแนวคิดเทวดาเดินดินและ ภาพเสนาอักษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขันของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อีกทั้ง การใช้เรื่องเล่าที่มีโครงเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่องนิทานชาดก โครงเรื่องแนวจินตนาการ โครงเรื่องแนวสมจริง และ โครงเรื่องแนวชีวประวัติ ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภท วรรณกรรมร้อยแก้ว การใช้เรื่องเล่าในการนำเสนอเรื่องได้สร้างความแปลกใหม่และเพิ่มความน่าสนใจ ให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย นอกจากนี้ วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชที่แต่งขึ้นในระยะปลายรัชกาลและ วรรณกรรมร้อยกรองโคลงกลอน มีลักษณะเป็นการรวบรวมบทประพันธ์ขนาดสั้น ไม่ใช่เรื่องขนาดยาวที่ แต่งต่อเนื่องกัน ส่วนมากมีผู้แต่งหลายคน แตกต่างไปวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ซึ่งเป็นการแต่งเรื่องทั้งเรื่องโดยผู้แต่งเพียงคนเดียว ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว เพราะผู้แต่งไม่ได้ใช้ เวลาในการแต่งมากดังเช่นการแต่งเพียงคนเดียว ส่งผลให้นำเสนอความคิดต่อพระมหากษัตริย์และ การสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่หลากหลาย และแปลกใหม่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติของไทยในสมัยอดีต

4) พลวัตในมิติเนื้อหา เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตของไทย แสดงการ สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ คุณสมบัติ สภาพสังคม เหตุการณ์บ้านเมือง การทำสงคราม บทสวดติพระเกียรติ โดยตรง และการสรรเสริญพระราชวงศ์ที่มีบทบาทควบคู่กันด้วย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการเพิ่มเติมและ ปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยมีที่มาจาก พระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้แก่ 1) พระราชประวัติวัยเยาว์และชีวิตครอบครัว 2) บทบาทของสมเด็จพระราชินี 3) พระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ และ 4) พระราช กรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ

การเพิ่มเติมเนื้อหาพระราชประวัติตอนทรงพระเยาว์และพระราชประวัติชีวิตครอบครัวซึ่ง ไม่เคยปรากฏเนื้อหาเช่นนี้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทย ทำให้วรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

มีลักษณะเฉพาะมากยิ่งขึ้น โดยได้นำเสนอพระราชประวัติในเชิงข้อเท็จจริง แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีคุณลักษณะที่ดีแห่งการเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงได้รับการอภิบาลจากพระบรมราชชนนีและทรงได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ส่งผลต่อการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทำให้ทรงสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบสุขร่มเย็น อีกทั้ง เนื้อหาส่วนพระราชประวัติ ตอนทรงพระเยาว์และชีวิตครอบครัว เช่น การไปโรงเรียน การเล่นและความสนพระทัยในวัยเยาว์ และพระราชประวัติในตอนพบรักกับสมเด็จพระราชินี ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีสีสัน เกิดความสนุกสนาน เพิ่มอรรถรสในการอ่าน และให้คำสอนแก่เยาวชนซึ่งเป็นผู้อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทการ์ตูนและหนังสือนิทานภาพ ตลอดจนการเสริมให้เห็นภาพพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีลักษณะของมนุษย์สามัญ

เนื้อหาบทบาทของสมเด็จพระราชินีที่กล่าวไว้อย่างชัดเจน แม้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในสมัยโบราณกล่าวถึงพระบรมราชินีและเหล่าพระสนม แต่จะบรรยายชมพระสิริโฉมและแสดงถึงการเป็นสิ่งคู่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ มีเพียงเรื่องฉันทและกาพย์ของหม่อมเจ้าเพิ่ม กล่าวถึง บทบาทของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถว่า ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านการปกครอง เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวที่พระองค์เสด็จประพาส ยุโรป แต่ไม่ปรากฏบทบาทด้านอื่น ๆ ที่ชัดเจน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีเนื้อหากล่าวถึง สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ทรงมีบทบาทในการดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างชัดเจน นอกจาก ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 แล้ว ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อดูแลราษฎรมาอย่างยาวนาน อันเป็นการสนับสนุนส่งเสริมการประกอบ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตามเสด็จเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เยี่ยมราษฎร ทั่วประเทศ แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชินีในฐานะของ “คู่พระบารมี” และทรงเป็น “พระแม่ฟ้า” และ “แม่ฟ้าหลวง” สัมพันธ์กับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดิน บทบาทของพระราชินีจึงสัมพันธ์กับการ นำเสนอแนวคิดพระจักรพรรดิราชผู้ทรงครอบครองอิทธิฤทธิ์ซึ่งเป็นแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

เนื้อหาพระอัจฉริยภาพในฐานะอัครศิลปินและพระอัจฉริยภาพในบริบทของโลกสมัยใหม่ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตไม่ปรากฏเนื้อหาที่มุ่งกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของ พระมหากษัตริย์ด้านศิลปะทุกด้านที่หลอมรวมกันแล้วทำให้เห็นว่า ทรงเป็นอัครศิลปินหรือศิลปิน ผู้ยิ่งใหญ่ แต่มักจะกล่าวถึงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งจะมุ่งเน้น

ด้านวรรณศิลป์เป็นสำคัญ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเนื้อหากล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ใน ฐานะอัครศิลปินทั้งเรื่อง โดยนำเสนอพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ใน ด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ไว้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ภาพถ่าย ดนตรี วรรณศิลป์ ซึ่งยังไม่ปรากฏในพระลักษณะของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ของไทยมาก่อน การเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาดังกล่าวนี้ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย มีลักษณะเฉพาะตัว และส่งผลให้เกิดภาพเสนอกษัตริย์แบบใหม่ผู้ทรงเป็นอัครศิลปิน

นอกจากนี้ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของ พระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระอัจฉริยภาพด้านการสงคราม ด้านปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ด้านอักษร ศาสตร์ โหราศาสตร์ ศิลปศาสตร์ทั้งปวง ทรงรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างกระจ่างแจ้ง เมื่อสังคมไทยได้รับอิทธิพลของตะวันตกและต้องเผชิญกับการล่าอาณานิคม ทำให้พระมหากษัตริย์ ทรงมีพระอัจฉริยภาพที่มีความทันสมัยตามอย่างประเทศทางตะวันตกมากยิ่งขึ้น ได้แก่ พระอัจฉริยภาพทางด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงบ้านเมืองและวัฒนธรรมไทยให้ ทันสมัย โดยเป็นการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมตะวันตก การวางรากฐาน ทางด้านการศึกษา การจัดความเหลื่อมล้ำและกดขี่ทางชนชั้น และการวางรากฐานประเทศเพื่อการ เปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตย ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกา ธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กล่าวถึงพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ใน บริบทของโลกสมัยใหม่ที่ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม และปัญหาสังคมหลากหลายด้าน ได้แก่ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม วิศวกรรม การกีฬา วิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การบริหาร จัดการ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยการบูรณาการ เห็นได้ว่า มีเนื้อหากล่าวถึง พระอัจฉริยภาพที่ไม่เคยมีมาก่อนในพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ เช่น กีฬา การแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงทรง เป็นพระมหากษัตริย์ท่ามกลางความผันผวนและวิกฤตทางสังคมที่ทวีความรุนแรงในโลกปัจจุบัน ได้ทรงแก้ไขวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยพระสติปัญญาอันเฉียบคมเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งความ สงบสุขและสันติภาพของบ้านเมืองในทุก ๆ ด้าน ทั้งหมดนี้ได้หลอมรวมให้เห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ อีกทั้งทรงมีลักษณะของเทวดาเดินดินผู้ทรงนำความรู้ทั้งปวงมาใช้ในการบำบัดทุกข์บำรุงให้แก่ ประชาชนโดยปราศจากกฏธนูภาพแห่งเทพเจ้าตามคติความเชื่อ

เนื้อหาพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ด้านการสงคราม การเมืองการปกครอง การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ ศิลปวัฒนธรรม การแก้ไขภัยพิบัติ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย การเสด็จพระราชดำเนินยังประเทศทางตะวันตกเพื่อเจริญทางพระราชไมตรี ด้านการศึกษา และด้านการวางรากฐานเพื่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ให้แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย โดยนำพระราชกรณียกิจการเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาคในถิ่นทุรกันดารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งยังไม่เคยปรากฏเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมาก่อนมาเป็นเนื้อหาสำคัญของเรื่อง การขับเน้นเนื้อหาดังกล่าวนี้อย่างสม่ำเสมอทั้งการบรรยายโดยละเอียดและการกล่าวถึงอย่างสังเขป ส่งผลให้พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 แตกต่างไปที่เคยกล่าวถึงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต โดยผู้แต่งมักเน้นบรรยายถึงการเสด็จเยี่ยมประชาชนว่า การเดินทางเป็นไปด้วยความลำบาก เพื่อให้เห็นถึงความตั้งพระทัยอันแน่วแน่และความรักความเมตตาที่พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชน แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นธรรมราชาที่แผ่เมตตาไพศาลและทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา

อีกทั้ง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังปรับเปลี่ยนเนื้อหาส่วนพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ โดยบรรยายถึงโครงการพระราชดำรินานัปการ ปรากฏการบรรยายถึงโครงการพระราชดำริหลายโครงการในวรรณกรรมทั้งเรื่องซึ่งมีขนาดยาว การบรรยายถึงโครงการพระราชดำริอย่างสังเขป และการบรรยายถึงโครงการพระราชดำริเพียงโครงการใดโครงการหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ การปรับเปลี่ยนเนื้อหาดังกล่าวนี้มีที่มาจากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ประชาชนรับทราบกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่แสดงถึงแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้แก่ กษัตริย์นักพัฒนาและจอมปราชญ์แห่งแผ่นดิน

5) พลวัตในมิติภาษาวรรณศิลป์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพลวัตในมิติของการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่น่าสนใจ คือ กวีให้ความสำคัญในการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่แปลกใหม่ ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ได้แก่ การสรรคำ การใช้ความเปรียบ และการอ้างถึง

ด้านการสรรคำ ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้เลือกสรรคำในการแต่งที่แตกต่างไปจากในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในอดีต ได้แก่ การใช้คำเรียกพระนาม การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ และ การใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำเรียกพระนามพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตเป็นคำเรียกพระนามที่แสดงถึงสถานะการเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นใหญ่ในแผ่นดิน พระคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่มีพระบรมเชษฐาภาพ มีพระเกียรติ มีปัญญาและมีบุญญาบารมี สถานภาพการเป็นเทวราชา ธรรมราชา พุทธราชา และพระจักรพรรดิราช ส่วนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นคำเรียกพระนามมีที่มาจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระราชอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตร คำเรียกพระนามพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงมีลักษณะเฉพาะพระองค์ที่แตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ อีกทั้ง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีเป็นจำนวนมาก และมีพัฒนาการในช่วงระยะ 70 ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีส่วนเน้นย้ำและขับเคลื่อนการใช้คำเรียกพระมหากษัตริย์ดังกล่าวให้เป็นจารัตินิยมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้ ส่วนการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ คำภาษาต่างประเทศที่มักปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ ภาษาเขมร บาลี และสันสกฤต สำหรับการใช้คำภาษาอังกฤษพบว่าได้เริ่มปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่แต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งภาษาอังกฤษได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในสมัยนั้น การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสม่ำเสมอและแพร่หลาย โดยเป็นคำทับศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป ศัพท์เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับสหวิทยาการสมัยใหม่ และคำศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะ การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษแสดงให้เห็นความเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยและเพิ่มอรรถรสในการอ่านสัมพันธ์กับภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่ โดยพบว่าการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษนี้ ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่แต่งนับตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลจนถึงช่วงสวรรคต และด้านการใช้คำภาษาถิ่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตไม่ปรากฏการใช้คำภาษาถิ่นในการแต่ง ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พบว่าผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นในการแต่งอย่างแพร่หลายเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้อ่าน การใช้คำภาษาถิ่นยังมักปรากฏควบคู่ไปกับรูปแบบคำประพันธ์พื้นบ้านและผู้แต่งที่

เป็นศิลปินพื้นบ้าน อีกทั้งช่วยสร้างอรรถรสในการอ่าน ในหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน พบว่ามีการใช้คำภาษาถิ่นอย่างชัดเจน แม้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังคงใช้คำในการแต่งที่มีความหยาบหรืออาจตามลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต แต่ยังมีการสรรคำภาษาถิ่นที่มีความเรียบง่ายมาใช้ในการแต่งด้วย ได้แก่ ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสาน และภาษาถิ่นใต้ ซึ่งสื่อถึงองค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงดูแลประชาชนทั่วทุกภาคในประเทศไทย และความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

ด้านการใช้ความเปรียบ การใช้ความเปรียบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตของไทยปรากฏจำนวนมาก โดยเป็นการใช้ความเปรียบดีเพื่อให้ภาพพระมหากษัตริย์ที่สูงส่งและแสดงแง่คิดในการเชิดชูสดุดีกษัตริย์ในสถานะและมีคุณสมบัติแห่งเทวราชา ผสมผสานกับความเป็นธรรมราชา พระจักรพรรดิราช และพุทธราชา ผู้แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้สร้างสรรค์ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ด้วยกลวิธีการเปรียบเทียบอุปมาและอุปลักษณ์ โดยมีสื่อเปรียบที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต คือ เป็นสื่อเปรียบที่สัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพ และพระราชจริยวัตรเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส่งผลให้การสื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์มีความแตกต่างไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ

ผู้แต่งได้สร้างสรรค์ความเปรียบแบบอุปมาจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพจำนวนมาก จึงทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการใช้ความเปรียบที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต การใช้ความเปรียบแบบอุปมา ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพ่อ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับเสียงเพลงที่ไพเราะ และเปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน การใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ ได้แก่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน เปรียบพระมหากษัตริย์กับนกยูง เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝ้ายและเขื่อน เปรียบพระมหากษัตริย์กับอาณาจักรรักที่ยิ่งใหญ่ เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวง เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ การใช้ความเปรียบทั้งแบบอุปมาและอุปลักษณ์โดยเปรียบพระมหากษัตริย์เป็นพระมหาชนกสัมพันธ์กับการขับเน้นแนวคิดเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือ แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน

ด้านการอ้างอิง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีการอ้างอิงซึ่งมีที่มาจากพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 จึงเป็นการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่มีความเฉพาะ ไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีตมาก่อน ได้แก่ การอ้างอิงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท การอ้างอิงบทพระราชนิพนธ์ การอ้างอิงเพลงพระราชนิพนธ์ และการอ้างอิงเพลงเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต ทั้งในมิติแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ พลวัตในมิติต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสอดคล้องและกลมกลืนกัน อันได้หลอมรวมให้เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่เหนือความเป็นอุดมคติ โดยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้สร้างสรรค์ลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์กับข้อเท็จจริงขององค์พระมหากษัตริย์ ทั้งพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ พลวัตที่เกิดขึ้นนี้ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบต่อจากในอดีตได้อย่างมั่นคงและมีเอกลักษณ์

6.1.2 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำแนกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ บริบทของการแต่งวรรณกรรมและบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์

บริบทของการแต่งวรรณกรรมซึ่งเป็นปัจจัยส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีพลวัตไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ นักเขียน ตัวบทวรรณกรรม ผู้อ่าน สำนักพิมพ์ และการเผยแพร่

1) นักเขียน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีความหลากหลายของนักเขียน ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่มีความหลากหลายทั้งอาชีพและวัย นักเขียนวัยเยาว์ พระมหากษัตริย์ นักเขียนชาวต่างชาติ และนักเขียนเป็นศิลปินพื้นบ้าน ความหลากหลายของนักเขียนส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่

หลากหลาย โดยเฉพาะนักเขียนที่เป็นศิลปินพื้นบ้านมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติด้วยวรรณศิลป์ท้องถิ่น ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีความแปลกใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาก่อน คือ การนำรูปแบบของคำประพันธ์พื้นบ้านและภาษาถิ่นมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ อีกทั้งยังมีกิจกรรมการประกวดแต่งบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นมาอย่างยาวนานตลอดรัชสมัยในการครองสิริราชสมบัตินั้น เป็นการกระตุ้นให้เกิดนักเขียนหน้าใหม่ และกระตุ้นให้นักเขียนสร้างสรรค์ผลงานที่มีความแปลกใหม่ โดดเด่น เพื่อให้ได้รับรางวัล ผู้จัดการประกวดยังมีส่วนกำหนดคุณภาพผลงานของนักเขียนให้มีมาตรฐานทางวรรณศิลป์และคงไว้ซึ่งลักษณะหรือขนบของความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต

2) ตัวบทวรรณกรรม วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นการสร้างตัวบทวรรณกรรมในวัฒนธรรมกระแสหลัก คือ วัฒนธรรมในการจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่และได้รับความนิยมในสังคมวัฒนธรรมไทย ตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังมีการพิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่องและมักพิมพ์เผยแพร่จำนวนมาก อีกทั้งการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอยู่ในรูปแบบของวรรณศิลป์ร่วมสมัยและมีการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับรสนิยมการอ่านของผู้อ่าน ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังคงได้รับความนิยม เกิดรูปแบบที่แปลกใหม่ เป็นการเผยแพร่และสืบทอดวรรณศิลป์ร่วมสมัยอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้กว้างขวาง

3) ผู้อ่าน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีผู้อ่านวัยเยาว์เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ส่งผลต่อการผลิตวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนที่มีจำนวนมาก ซึ่งเป็นรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ตลอดจนการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เนื้อหา รูปแบบคำประพันธ์และภาษาวรรณศิลป์ให้เหมาะสมกับผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ผู้อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติดังยังเป็นประชาชนทั่วไป ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้อ่านที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การสร้างสรรค์วรรณศิลป์ที่เรียบง่าย การนำเสนอแนวคิดและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนและคำนึงถึงความเป็นจริงกับสภาพของวิถีชีวิตของคนทั่วไปในสังคม เช่น การนำเสนอแนวคิดเทวดา

เดินดิน ภาพเสนอพระมหากษัตริย์ที่มีพระอัจฉริยภาพและแก้ไขวิกฤตสังคมด้วยหลักวิชาความรู้และคุณธรรม การใช้คำภาษาอังกฤษและภาษาถิ่นในการแต่ง

4) สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีบทบาทต่อการกำหนดให้นักเขียนสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้งการกำหนดกรอบเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ตลอดจนทำหน้าที่ในการกลั่นกรอง การปรับแก้ไขผลงานให้กับนักเขียน ทำให้ผลงานมีคุณภาพที่ดีเพียงพอตามวัตถุประสงค์ของผู้อุปถัมภ์ สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์ยังมีบทบาทในการคัดเลือกนักเขียน และทำหน้าที่ในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขายได้ ส่งผลให้เกิดความนิยม การเพิ่มจำนวน เกิดการเผยแพร่และสืบทอดวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ดังเช่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบนวนิยายซึ่งสำนักพิมพ์จะทำหน้าที่ในการคัดเลือกนักเขียนที่เป็นที่รู้จัก มีผลงานในการเขียนนวนิยายมาก่อน และกำหนดกรอบเนื้อหาของนวนิยายให้กับนักเขียน แม้เป็นเรื่องวิชาการและเฉลิมพระเกียรติ แต่มีความสนุกสนานและอารมณ์ขันผสมกลมกลืนกัน ไม่นำเสนอเรื่องความรักหรือหวิว และเป็นแนวเรื่องที่ได้รับความนิยม

5) การเผยแพร่ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเผยแพร่โดยการพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การพิมพ์เป็นช่องทางการเผยแพร่หลัก อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตของธุรกิจการพิมพ์ในประเทศไทย การพิมพ์ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเผยแพร่สู่ประชาชนได้ในวงกว้าง เกิดกลุ่มผู้อ่านที่เป็นประชาชนทั่วไป และส่งผลต่อการจัดจำหน่าย เช่น หนังสือขายหัวเราะที่สามารถหาซื้อได้ตามจุดจำหน่ายนิตยสารทั่วไปและร้านหนังสือชั้นนำทั่วประเทศ และสั่งซื้อกับสำนักพิมพ์ทางช่องทางออนไลน์ การเผยแพร่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยยังปรากฏในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ปรากฏไม่มาก มักเป็นกลุ่มหนังสือนิทานภาพ โดยมีการจัดทำหนังสือนิทานภาพในรูปแบบ E-Book ที่ผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดมาอ่านได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ผู้อ่านสามารถอ่านได้ในรูปแบบของสื่อผสม คือ มีทั้งเสียง ภาพ และอ่านจากช่องทางออนไลน์ได้ พบว่า การเผยแพร่วรรณกรรมบทเพลงเฉลิมพระเกียรติมักปรากฏจำนวนมากในช่องทางออนไลน์ การเผยแพร่ในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 มีลักษณะเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยได้อย่างแท้จริง นับเป็นการเผยแพร่วรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยให้กว้างขวางด้วยช่องทางใหม่ ๆ จากเทคโนโลยีดิจิทัลในบริบทสังคมร่วมสมัย

บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ อุดมการณ์ทางการเมือง การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก และอุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย

1) อุดมการณ์ทางการเมืองในยุคสมัยของการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต ได้แก่ แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย การตอกย้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตย

แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยได้นำความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มาอธิบายพระราชสถานะและพระราชกรณียกิจมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ได้ทรงประยุกต์แนวคิดและความเชื่อทางศาสนาให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยผ่านพระราชสถานะ พระอภัยมณี และพระราชกรณียกิจ จากเดิมที่พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นเทวราชา ธรรมราชา พระจักรพรรดิราชา และพุทธราชา ได้ทรงปรับเปลี่ยนเป็นเทวดาเดินดินซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นสามัญมนุษย์และใกล้ชิดกับประชาชน แม้ยังทรงเป็นธรรมราชา แต่ได้ทรงแสดงให้เห็นความเมตตาอันแผ่ไพศาลทั่วถึงอย่างเด่นชัดซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ อีกทั้ง ทรงมีพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจอันชวนแก่การศรัทธาว่าเป็นดังจริยวัตรของพระโพธิสัตว์เพื่อการตรัสรู้ โดยเฉพาะพระวชิรอุตสาหะในการประกอบพระราชกรณียกิจตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติที่ยาวนานถึง 70 ปี เปรียบเสมือนเดียวกับพระมหาชนก ที่มีความอุตสาหะว่ายน้ำท่ามกลางมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน อย่างไม่ย่อท้อ การปรับเปลี่ยนแนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทยส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยและมีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะแนวคิดเทวดาเดินดิน และแนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน

นอกจากนี้ อุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ยังคงเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ได้รับการยอมรับในสังคมไทย อย่างกว้างขวาง พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำในสังคม เป็นหลักชัยของการดำรงอยู่ของชาติบ้านเมือง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน พระมหากษัตริย์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติและวัฒนธรรมหลักของชาติ อุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างเหนียวแน่นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ส่งผลให้

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณ แสดงถึงบทบาทและความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต่อสังคมยังคงปรากฏมีมาโดยตลอด การเพิ่มขึ้นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจำนวนมาก และรูปแบบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ประกอบกับการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลที่มีระยะเวลายาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่นถึง 70 ปี ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยเกิดพลวัตอย่างต่อเนื่อง และได้มีการสืบทอดขนบจารีตที่เกิดขึ้นใหม่นี้จนส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างชัดเจน การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ เนื้อหา และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ เช่น แนวคิดจอมปราษฎแห่งแผ่นดิน แนวคิดครูแห่งแผ่นดิน แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียง ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงสั่งสอนประชาชน เนื้อหาพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์โดยการเปรียบพระมหากษัตริย์กับฤดูกาลที่หมุนเวียน เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน และเปรียบพระมหากษัตริย์กับนกสู ได้แสดงให้เห็นสถานะ บทบาท และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ โดยได้หลอมรวมให้เห็นถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ต่อสังคม สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างยิ่ง

อีกทั้งชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ส่งผลให้พระมหากษัตริย์ได้ทรงปรับเปลี่ยนพระราชสถานะ พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง บทบาทและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และพระราชกรณียกิจทั้งปวงเพื่อประชาชนได้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงพยายามขจัดความเหลื่อมล้ำ กระจายความเท่าเทียม และผดุงไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน พระมหากษัตริย์ไม่ทรงมีสถานะสูงส่งห่างไกลจากประชาชน และทรงให้ความใกล้ชิดกับประชาชนดุจดังพ่อที่ดูแลลูก อีกทั้ง การใช้พระราชอำนาจล้วนอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ และเนื้อหา อันแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งแตกต่างไปจากยุคสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ เช่น แนวคิดเทวดาเดินดิน แนวคิดพ่อแห่งแผ่นดิน แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงงานหนักเพื่อประชาชน และเนื้อหา

ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่นำเสนอพระราชกรณียกิจเสด็จเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศไทยและโครงการพระราชดำรินานัปการ แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในบริบททางการเมืองที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีอุดมการณ์มุ่งเน้นอำนาจของประชาชน สิทธิและเสรีภาพ อันเท่าเทียมกัน และพระมหากษัตริย์ได้ทรงทำหน้าที่สนับสนุนอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคม

2) การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก ในขณะที่กระแสสังคมในช่วงระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชอยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก ส่งผลให้คนและสังคมไทยลุ่มหลงในวัฒนธรรมดังกล่าว โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับลัทธิบริโภคนิยมมากเกินไป การบูชาวัตถุ จนเกิดสภาวะเกินตัว ด้วยพระราชวิสัยทัศน์อันยาวไกลและพระปัญญาญาณอันประเสริฐ ได้ทรงตระหนักถึงภัยจากกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก โดยเฉพาะสถานการณ์ต้มยำกุ้งและเศรษฐกิจพองสบู่แตกที่เกิดขึ้นทั่วโลกในปี 2540 จึงเป็นที่มาของการพระราชทานทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ นั่นคือ การพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการใช้ชีวิตให้แก่ประชาชน ภายใต้แนวคิดสำคัญ ได้แก่ พอเพียง พอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรจึงได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และภาพเสนอของพระมหากษัตริย์อันเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญเฉพาะพระองค์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์อื่น ๆ ได้แก่ แนวคิดกษัตริย์แห่งความพอเพียง และภาพเสนอของกษัตริย์ผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่แต่งขึ้นตั้งแต่ปี 2540 จนกระทั่งสวรรคต มักนำเสนอแนวคิดและภาพเสนอดังกล่าวนี้อย่างสม่ำเสมอ จนก่อให้เกิดเป็นขนบจารีตของการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

3) **อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย** การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์วีรบุรุษจากวีรบุรุษแบบวีรมหาราชมาเป็นวีรบุรุษแบบปุณชน ส่งผลให้ความเป็นวีรกษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้รับการประกอบสร้างโดยปรับเปลี่ยนเป็นวีรบุรุษแบบใหม่ ไม่ทรงเป็นวีรกษัตริย์ในสนามรบอีกต่อไป หากแต่ทรงเป็นวีรกษัตริย์ท่ามกลางสนามแห่งความผืนผวนของสังคมที่รุ่มร่าด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน ทรงมีลักษณะเป็นปุณชนที่ประสบกับความลำบากในการประกอบวีรกรรม และความตรากตรำพระวรกายในการทรงงานหนัก ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อชาติ ทรงเรียนรู้และพัฒนาแนวพระราชดำริเป็นเวลานานกว่าจะเกิดเป็นศาสตร์พระราชามาเพื่อพระราชทานให้แก่ประชาชนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้ง

ทรงประกอบคุณธรรมความดีที่คนทั่วไปทำได้ อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัยมีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ และการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ในสมัยอดีตและมีลักษณะเฉพาะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เพื่อนำเสนอคุณลักษณะของวีรบุรุษแบบใหม่ท่ามกลางยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ดังเช่น แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา แนวคิดกษัตริย์แห่งการเกษตร ภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพในสหวิทยาการสมัยใหม่เป็นเลิศรอบด้าน และภาพเสนอกษัตริย์ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย ตลอดจนการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ เช่น เปรียบพระมหากษัตริย์กับพลังแห่งแผ่นดิน เปรียบพระมหากษัตริย์กับนักสู้ เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ อันได้ย้าให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นวีรกษัตริย์แบบใหม่ท่ามกลางสภาพสังคมร่วมสมัยที่มีความผันผวนปรวนแปร จำต้องเผชิญและรับมือกับปัญหาด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะของมนุษย์ปุถุชนที่ทรงฝึกฝนพัฒนาศักยภาพในพระองค์และทรงงานอย่างหนักเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทรงประกอบวีรกรรมในการพัฒนาชาติบ้านเมืองอย่างยากลำบาก โดยกว่าที่จะทรงพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการเกษตรของไทยให้เกิดความยั่งยืนได้ทรงตรากตรำพระวรกายในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศไทยเพื่อศึกษาทำความเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งคุณธรรมที่พระองค์ทรงมีเป็นคุณธรรมที่มีได้แก่คนทั่วไป ได้แก่ ความกตัญญู ความเพียร และการทำความดีโดยไม่ต้องป่าวประกาศ

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีตมีจำนวนมาก เนื่องจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ไม่ได้มีจำนวนมากเท่ากับรัชกาลนี้ จึงไม่อาจขบขันแนวคิดได้เด่นชัดเทียบเท่า และระยะเวลาการครองราชสมบัติที่มากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ยังทำให้พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีโอกาสรอบพระภคินีภคเณย์และพระราชจริยวัตรต่าง ๆ หลากหลาย เป็นที่มาของแนวคิดเฉพาะพระองค์ ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปสัมพันธ์กับพระราช จริยวัตรพระราชกรณียกิจของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ทรงปฏิบัติอย่างเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน และสัมพันธ์กับบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยได้ลดสถานะของพระมหากษัตริย์ที่มีความสูงส่ง แตกต่างจากคนทั่วไปอย่างสิ้นเชิงลง ทรงเป็นสามัญมนุษย์ที่ใกล้ชิดกับประชาชน และทรงดูแลประชาชนด้วยคุณธรรมพระปรีชาสามารถ และการทรงงานอย่างหนัก อีกทั้งแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นยังแสดงถึงความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน ได้แก่ แนวคิดกษัตริย์นักพัฒนา กษัตริย์

เกษตร และกษัตริย์แห่งความพอเพียง ซึ่งล้วนมีที่มาจากพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในการช่วยเหลือประชาชน สอดคล้องกับกฤษฎา ปานเทวัญ (2562) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “กวีนิพนธ์โศกาลัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างวรรณศิลป์” พบว่า กวีนิพนธ์โศกาลัยมีการสืบทอดแนวคิดพระมหากษัตริย์ในอุดมคติและแนวคิดอันเกิดแต่การบำเพ็ญพระองค์เพื่ออาณาประชาราษฎร์

ส่วนวิทยานิพนธ์นี้ ค้นพบว่า การสืบทอดแนวคิดพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ มิใช่เพียงการนำเสนอตามชนบ แต่ได้ขบเน้นลักษณะบางอย่างให้โดดเด่นโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับความเป็นจริงขององค์พระมหากษัตริย์และบริบทสังคม ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เคยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเปลี่ยนแปลงไป เช่น แนวคิดพระจักรพรรดิราช ผู้ทรงบารมีแบบใหม่ พระมหากษัตริย์มิได้ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชที่ทรงบารมีจากการแสดงพระบรมเดชานุภาพ แต่ทรงบารมีจากคุณธรรม พระเมตตา พระอัจฉริยภาพ พระราชจริยวัตร และการทรงงานอย่างหนักเหนือกว่ากษัตริย์อื่น ความเป็นพระจักรพรรดิราชของพระมหากษัตริย์จึงมิใช่การสรรเสริญตามธรรมเนียมหรือทรงเป็นพระจักรพรรดิราชตามอุดมคติเท่านั้น แต่ทรงเป็นพระจักรพรรดิราชที่ทรงบารมีในเชิงประจักษ์ แม้แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่สืบทอดมาจากอดีต แต่ได้ปรับเปลี่ยนให้แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ ส่งผลให้ภาพพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 มีลักษณะเป็นภาพสะท้อนแตกต่างไปจากภาพในอุดมคติของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต อีกทั้งแนวคิดที่ปรับเปลี่ยนไปนี้ยังสัมพันธ์ระหว่างกันเอง คือ ช่วยเสริมแนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่นี้ระหว่างกัน เช่น แนวคิดครูแห่งแผ่นดิน กษัตริย์เกษตร กษัตริย์แห่งความพอเพียงเสริมให้เห็นถึงแนวคิดกษัตริย์นักพัฒนาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

งานวิจัยนี้ ค้นพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีลักษณะเป็นกษัตริย์แบบใหม่ที่มีความเหมาะสมกับบริบทสังคม ดังเช่น แนวคิดเทวดาเดินดิน ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์สามัญที่ทรงงานช่วยเหลือประชาชน แนวคิดพระมหาชนกแห่งแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างของความเพียรแท้ที่เอาชนะและต่อสู้กับสรรพปัญหาด้วยปัญญาและความเพียรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนทั่วไปนำไปเป็นแนวทางประยุกต์ใช้กับชีวิตของตนได้จริงในบริบทสังคมร่วมสมัย และแนวคิดธรรมราชาที่อุปถัมภ์ทุกศาสนา ทำให้เกิดความสามัคคีของประชาชนในชาติที่มีการนับถือศาสนาและมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ทำให้พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็น “กษัตริย์แห่งความรัก” และ “กษัตริย์ที่ทรงงานเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน” สถาบันกษัตริย์จึงยังคงดำรงอยู่ได้ เพราะสามารถผูกศรัทธาอย่างเหนียวแน่นกับประชาชน อีกทั้งแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรน่าสนใจ และสร้างเอกลักษณ์เฉพาะพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทั้งนี้

แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้นำเสนออย่างมีความหมายสำคัญ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นกษัตริย์แบบใหม่ที่นำจดจำและทำให้ทรงสถิตอยู่ในใจประชาราษฎร์ไปนิรันดร์หลังจากการสวรรคต แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สัมพันธ์ต่อภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ รูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ผู้อ่าน ความแพร่หลาย และการคงอยู่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังเช่นแนวคิดเทวดาเดินดิน ทำให้รูปแบบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทกลอนแบบต่าง ๆ ได้รับความนิยม และภาษาที่ใช้ในการแต่ง ไม่ใช่คำยากที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ เข้มขลัง และหยาบช้าตามคติเดิมที่มุ่งแสดงความเป็นเทวราชาของพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์นี้มีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางและลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรัชสมัยนี้

พลวัตในมิติภาพเสนอของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่เปลี่ยนแปลงไปปรากฏจำนวนมาก เนื่องจากทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์ยาวนานถึง 70 ปี ทรงประกอบพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรนานัปการ อีกทั้งมีการคัดเลือกภาพเสนอที่สัมพันธ์กับผู้อ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประเภทหนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูนซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏอย่างหลากหลายนี้ ไม่ได้ดำเนินตามกรอบจารีตของภาพเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ผ่านมา ซึ่งเป็นภาพลักษณะตายตัว (stereo type) แต่ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยกลับมีภาพเสนอที่หลากหลายมิติ ทั้งในแง่พระราชกรณียกิจสำคัญ และในมิติของบุคลิกภาพ จิตใจ และคลี่คลายจากภาวะเสมือนเทพสู่ภาวะของมนุษย์ธรรมดาที่ใกล้ชิดประชาชนมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ วิเชษฐชาย กมลสัจจะ (2561) เขียนผลงานการค้นคว้าอิสระเรื่อง “บทอาศิริวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช: ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์และกลวิธีการนำเสนอ” พบว่า บทอาศิริวาท พ.ศ. 2558 มีการผสมผสานภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์แบบอุดมคติและภาพลักษณ์เฉพาะพระองค์ ภาพลักษณ์เฉพาะพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปรากฏภาพที่พระองค์เป็นผู้ยึดหลักความพอเพียง ผู้มีพระวิริยอุตสาหะในการเสด็จเยี่ยมราษฎร ผู้คิดริเริ่มโครงการเพื่อชาติและประชาชน ผู้เป็นครูของแผ่นดิน ผู้ทรงงานหนัก ผู้มีพระราชสมัญญา “มหาราช” ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและชลประทาน ผู้เป็นนักดนตรี ผู้เป็นนักกีฬา ผู้เป็นนักพัฒนา นักคิด นักวิทยาศาสตร์และผู้ครองราชย์ยาวนาน จึงเป็นภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่โดดเด่นและแตกต่างไปจากภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์โดยทั่วไป

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการอธิบาย สนับสนุนแนวคิดต่อพระมหากษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปให้ชัดเจนเป็น รูปธรรม เช่น แนวคิดพระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษยธรรมตา ปรากฏผ่านภาพเสนอผู้ทรงมี พระอัจฉริยภาพเป็นเลิศรอบด้านเพื่อนำมาใช้พัฒนาประเทศชาติ ผู้ทรงงานหนักเพื่อช่วยเหลือ ประชาชน ผู้ทรงมีความเพียรแท้ และผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ภาพเหล่านี้ได้จับเน้นให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์สามัญที่ใช้ความรู้ความสามารถและคุณธรรมเพื่อปกครองบ้านเมืองใน บริบทสังคมร่วมสมัย

ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่เปลี่ยนแปลงไปจากภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอดีตใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.ปรับให้ต่างออกไปโดยการเพิ่มรายละเอียด เช่น ภาพเสนอผู้ทรงมีพระอัจฉริยภาพ เป็นเลิศในสหวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน ผู้ทรงแก้ไขวิกฤตปัญหาในสังคมร่วมสมัย 2. การนำ คุณลักษณะที่เคยกล่าวไว้โดยรวมมานำเสนอเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งให้เด่นชัด เช่น ภาพเสนอ ผู้ทรงมีความเพียรแท้ ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี และ 3. นำเสนอภาพใหม่ที่ไม่เคย ปรากฏมาก่อน เช่น ภาพเสนอผู้พระราชทานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน ส่วนมากจะใช้วิธีปรับให้ต่างออกไปโดยการเพิ่มรายละเอียด

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ค้นพบว่า ภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่เกิดขึ้นใหม่สัมพันธ์กับรูปแบบใหม่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ร่วมสมัย คือ หนังสือนิทานภาพและหนังสือการ์ตูน ซึ่งมีการคัดเลือกนำเสนอให้สอดคล้องกับผู้อ่านที่ เป็นเด็กและเยาวชน จึงปรากฏภาพเสนออภิศัตริย์ผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระบรมราชชนนี กษัตริย์ผู้ ทรงมีเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง และกษัตริย์ผู้ทรงมีอารมณ์ขัน พลวัตในมิติภาพเสนอพระบาทสมเด็จพระ บรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเกิดจากการผสมผสานระหว่าง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ วรรณกรรมร่วมสมัย และวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กล่าวคือ ภาพเสนอมีลักษณะเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชแสดงให้เห็นถึงการสรรเสริญ พระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ พระอัจฉริยภาพและคุณธรรมที่ทรงยึดมั่น ลักษณะแห่งความเป็นมนุษยธรรมตาที่ฟันฝ่าอุปสรรคด้วย ความรู้ความสามารถและคุณธรรม อีกทั้งทรงมีพระชนม์ชีพอยู่และเผชิญกับสังคมและโลกสมัยใหม่ ตามลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมร่วมสมัย และลักษณะของผู้มีอารมณ์ขันสอดคล้องกับลักษณะของ วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีเนื้อหามุ่งเน้นความเพลิดเพลิน และการสั่งสอน ให้อคติสอนใจ โดยเฉพาะภาพเสนอผู้ทรงสั่งสอนประชาชน ผู้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน ผู้ทรงมีอารมณ์

ชั้น ผู้ทรงมีความกตัญญู ผู้อ่านหลักซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนสามารถรับรู้ เข้าใจ และสามารถปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้อ่านผ่านภาพเสนอดังกล่าวนี้นี้ได้

พลวัตในมิติรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ แม้ปรากฏไม่มาก แต่มีความน่าสนใจในแง่ของการสร้างเอกลักษณ์ให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต เช่น เกิดวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในรูปแบบร้อยแก้วร่วมสมัยทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น หนังสือนิทานภาพ หนังสือการ์ตูน รวมทั้งบทเพลงขึ้นอย่างชัดเจน และมีจำนวนมาก ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน การนำเสนอเรื่องโดยการแทรกอารมณ์ขัน การนำเสนอเรื่องด้วยภาษาต่างประเทศ และการสร้างสรรค์ความเปรียบเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เช่น เปรียบพระมหากษัตริย์กับพระมหาชุนก เปรียบพระมหากษัตริย์กับฝนหลวง เปรียบพระมหากษัตริย์กับผู้ปิดทองหลังพระ รูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเกิดพลวัตแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต สอดคล้องกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในบางประเภทที่พบว่า มีรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ที่น่าสนใจแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในอดีต ได้แก่ สุวรรณา งามเหลือ (2562) เขียนบทความเรื่อง “เนื้อหาและภาษาในบทเพลงถึง ‘พ่อ’ : พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” ศึกษาบทเพลงเกี่ยวกับพ่อที่เผยแพร่ระหว่างเดือนกันยายน 2559-เดือนกุมภาพันธ์ 2560 จำนวน 89 บทเพลง พบว่า มีการใช้ความเปรียบเพื่อสร้างความสนใจ การใช้ภาษาในเนื้อเพลงมีการใช้คำเรียกว่า “พ่อ” และการใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปลักษณ์ อุปมา บุคคลวัตและอติพจน์ การใช้ภาษาดังกล่าวทำให้บทเพลงมีความไพเราะทั้งด้านเสียงและความหมาย ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของปวงชนชาวไทยที่มีต่อ “พ่อ” และวัชรารภณ์ ดิษฐบ้าน (2560) เขียนบทความเรื่อง “ชายหัวเราะ-มหาสนุกฉบับในหลวงรัชกาลที่ 9: การ์ตูนกับการเทิดพระเกียรติ” พบว่า ชายหัวเราะฉบับรอยยิ้มของพระราชาและมหาสนุกฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชา มีกลวิธีการนำเสนอและการใช้ภาษาเพื่อเทิดพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 คือ การใช้ภาพการ์ตูน การนำเสนอเรื่องราวของในหลวง รัชกาลที่ 9 ผ่านตัวการ์ตูนที่เป็นเอกลักษณ์ของนิตยสาร ส่วนกลวิธีการเทิดพระเกียรติผ่านกลวิธีการใช้ภาษา ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องของการ์ตูน การใช้คำเรียกแทนในหลวงรัชกาลที่ 9 การกล่าวเทิดพระเกียรติโดยตรง การใช้คำถามและคำตอบในบทสนทนา การใช้ภาพพจน์ในการเทิดพระเกียรติ และการใช้สัทพ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ค้นพบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในรูปแบบหนังสือนิทานภาพ หนังสือการ์ตูน และวรรณกรรมบทเพลงมีเป็นจำนวนมาก และหนังสือนิทานภาพ ยังไม่มีผู้นำมา

ศึกษามาก่อน การนำหนังสือนิทานภาพมาศึกษานับว่าเป็นการเพิ่มขอบเขตการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยพลวัตในมิติรูปแบบ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ เนื่องมาจากสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัย การคำนึงถึงความนิยมของผู้อ่าน และความคิดสร้างสรรค์ของผู้เขียนในการสร้างวรรณศิลป์ใหม่ ๆ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่ได้ เป็นการสร้างสรรค์จากพระราชประวัติ พระอัจฉริยภาพ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีลักษณะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยอย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเพิ่มจำนวนให้กับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยและการเผยแพร่สู่สังคมได้อย่างกว้างขวาง

พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สอดคล้องกับธงชัย ดิษโส (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช” พบว่าแม้ว่าวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช มีลักษณะส่วนใหญ่ที่สืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีตอย่างเคร่งครัดทั้งรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา แต่ยังพบว่า มีลักษณะบางส่วนที่ได้ปรับเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนด้านเนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษาที่ผู้แต่งคิดสร้างสรรค์และแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ รวมทั้งการดัดแปลง เพิ่มเติมหรือพัฒนา สิ่งที่เคยปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีตและวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ มาก่อน เพื่อนำเสนอในลักษณะใหม่ที่มีแง่มุมต่างไปจากเดิม และที่สำคัญคือเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ การคิดประดิษฐ์ฉันทลักษณ์ใหม่ การนำเสนอโดยใช้ภาพประกอบ การนำเสนอโดยใช้เชิงอรรถ ส่วนเนื้อหามีการปรับเปลี่ยนส่วนพระราชประวัติ พระราชธรรม พระอัจฉริยภาพ สิ่งคู่บุญบารมี พระราชกรณียกิจ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ สภาพบ้านเมือง การกล่าวบรรยายสภาพพระราชวังที่ประทับ และเนื้อหาปลุกยอที่ผู้แต่งประทับใจ และด้านศิลปะการใช้ภาษา มีการปรับเปลี่ยนคำเรียกแทนพระนาม และการใช้ภาพพจน์ และรัชนิกร รัชตกรตระกูล (2561) เขียนรายงานการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ” แสดงให้เห็นถึงแนวคิด คติความเชื่อ และอุดมการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีการสืบทอดและเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ในเรื่องเล่าจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ปรากฏแนวคิดในการสรรเสริญพระเกียรติ 5 ประการ ได้แก่ 1) พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมความเพียร 2) กษัตริย์ผู้นำปัญญา

มาสู่มหาชน 3) กษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม 4) กษัตริย์นักเกษตรกรรม และ 5) พ่อผู้เมตตาแก่
มหาชน

พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยในมิติต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมี
ลักษณะที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีตที่เคยมีมา และมีเอกลักษณ์
เฉพาะตัว สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทย ของนิตยา แก้วคัลณา (2561,
น.231-233) ที่กล่าวไว้ว่า

การศึกษาการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการนำไปใช้
ศึกษากวีนิพนธ์และสามารถเข้าถึงการสร้างงานของกวีไทยจากอดีตจนกระทั่งถึง
ปัจจุบัน โดยเฉพาะในมิติของการสร้างงานที่ก่อให้เกิดเป็นความงอกงามทางปัญญาทั้ง
ผู้สร้างในอดีตและร่วมสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นเอกลักษณ์และการสำนึกต่อความ
เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

มิติของการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยมิใช่เกิดจากการสืบทอดเพียงอย่างเดียว
หากต้องมีการสร้างสรรค์ สิ่งใหม่เกิดขึ้น และยังรวมถึงการสร้างสรรค์ใน
กระบวนการสืบทอดอีกด้วย กระบวนการสร้างที่กล่าวทั้งหมดนี้สามารถถักทอด้วยบท
ให้งอกงามได้อย่างไม่รู้จบ โดยมีฐานสำคัญจากขนบวรรณศิลป์ของไทย

เมื่อพิจารณาถึงการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยจะมองเห็นว่ามีความสอดคล้อง
สัมพันธ์กับการสร้างงานในบริบทของสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัยและยังเป็นแนวคิด
สำคัญที่สร้างความเคลื่อนไหวเป็นพลวัตและชุบชีวิตใหม่ให้แก่วรรณศิลป์ไทยอยู่
ตลอดเวลา นอกเหนือจากการเป็นเครื่องมือสำคัญของการส่ง “สาร” หรือต้องเรียนรู้
เพื่อให้เกิดปัญญาในการสร้างงานแล้วยังเป็นการธำรงไว้ซึ่งมรดกวรรณศิลป์ไทย
แนวคิดนี้จึงสร้างพลังในการสร้างงานแล้วยังเป็นการธำรงไว้ซึ่งมรดกทางวรรณศิลป์
ไทย แนวคิดนี้จึงสร้างพลังให้แก่ขนบวรรณศิลป์ไทยให้เติบโตสอดคล้องกับวรรณศิลป์
ร่วมสมัย อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าที่นับเป็นมิติหนึ่งของพัฒนาการทางวรรณศิลป์
ของไทย ในขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการสืบสรรค์ไม่ได้ดำรงอยู่ที่ผู้สร้างเพียงฝ่าย
เดียว ผู้เสพเองจะต้องมีความรู้และพื้นฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนรากฐานสำคัญ
ของการสร้างงานโดยเฉพาะขนบทางวรรณศิลป์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าผู้เสพจะต้อง
มีความรู้และเข้าใจรากฐานของมรดกวรรณศิลป์ที่กวีนำมาถักทอเป็นดั่งบทใหม่ด้วย

แนวคิดเรื่องการสืบสรรค์เป็นการแสดงออกซึ่งสุนทรียะทางวรรณศิลป์และยังมีความสัมพันธ์กับการสร้างสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์ในลักษณะของการประเมินค่า และมีกระบวนการสร้างและเสพที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในมิติหรือการสร้างสรรคที่หลากหลาย เพื่อสื่อความคิดและอารมณ์ที่มีต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องการสืบสรรค์ยังมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ของกวีและพันธกิจของกวีนิพนธ์ และกระบวนการสร้างงานของกวีในแต่ละยุคสมัย ทำให้มองเห็นปรากฏการณ์ของการสืบสรรค์ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทยอันก่อให้เกิดเป็นพลวัตของวัฒนธรรมวรรณศิลป์ โดยมีกวีเป็นผู้ปรับปรนและแปลงประสบการณ์ถึงทอด้วยทให้คงเญไม่รู้จัก

การสืบสรรค์เชิงกลศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยปรากฏปรากฏการสืบสรรค์กวีนิพนธ์แบบฉบับโบราณ กวีนิพนธ์พื้นบ้าน และกวีนิพนธ์ร่วมสมัย ทำให้มองเห็นถึงการปะทะสังสน์กันระหว่างตัวบทและการทำงานของกวีในแต่ละยุคสมัยและกวีไทยร่วมสมัย

แนวคิดเรื่องการสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทยมีบทบาทต่อการศึกษาและทำความเข้าใจการสร้างงานของกวีในแต่ละยุคสมัยในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย และแนวคิดนี้ยังเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์โยงใยระหว่างวรรณคดีโบราณกับกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ซึ่งไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ และในขณะเดียวกันยังให้เห็นความสัมพันธ์ของการสร้างงานของกวีในบริบทของวัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัยด้วย

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่ บริบทของการแต่งวรรณกรรมและบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ โดยบริบทของการแต่งวรรณกรรมที่ส่งผลให้วรรณกรรมร่วมสมัยมีพลวัต ได้แก่ นักเขียน ตัวบทวรรณกรรม ผู้อ่าน สำนักพิมพ์ และการเผยแพร่สอดคล้องกับการศึกษาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม ได้แก่ นันทนัย ประสานนาม (2549) เขียนบทความเรื่อง “หนังสือกลอนวัยรุ่นของไทยในมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี” มุ่งศึกษาหนังสือกลอนวัยรุ่นผ่านมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี อันได้แก่ ตัวบท ผู้เขียน ผู้อ่าน และบทบาทของสำนักพิมพ์โดยมีสำนักพิมพ์ไยใหม่เป็นกรณีศึกษา ผลของการศึกษาพบว่าหนังสือกลอนวัยรุ่นมีลักษณะเด่นคือ ตัวบทมีจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เครื่องหมายวรรคตอน

ลายมือ และภาพประกอบที่มีลักษณะเฉพาะตัว ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกลอนวัยรุ่นกับผู้อ่านมีลักษณะพิเศษ คือ ผู้อ่านสามารถเปลี่ยนฐานะไปเป็นผู้เขียนและผู้คัดเลือกได้โดยใช้ตัวบทเป็นช่องทาง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของสำนักพิมพ์ที่ทำหน้าที่กำหนดหลักของการประพันธ์ สร้างและอุปถัมภ์นักเขียน รวมทั้งส่งเสริมการขาย จึงกล่าวได้ว่าทั้งความเฟื่องฟูและความเสื่อมถอยของกลอนวัยรุ่นล้วนเกิดจากอิทธิพลของสำนักพิมพ์ในฐานะองค์กรปกครองโลกของวรรณกรรม อีกทั้ง การศึกษาบทบาทของผู้เขียนต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม เช่น ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (2558) เขียนบทความเรื่อง “ปริศนาข้างหลังภาพ ‘คณะสุภาพบุรุษ’” และการศึกษาบทบาทของสถาบันวรรณกรรม เช่น สุรพงศ์ จันทรเกษมพงศ์ (2547) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “หนังสือวัดเกาะ: การสืบทอดคุณค่าและปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465-2575” มาโนช ดินลานสกุล (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน” และธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วชิรญาณกับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2427-2448” การศึกษาวิจัยเหล่านี้ แม้ไม่ได้กล่าวถึงการนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมมาใช้ในการศึกษาอย่างชัดเจน แต่ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมย่อมมีความสัมพันธ์กับบริบทของการแต่งหรือวงสังคมของวรรณกรรม

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ค้นพบว่า ความหลากหลายของนักเขียน กลุ่มผู้อ่านที่เป็นเยาวชนและประชาชนทั่วไปซึ่งปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน สำนักพิมพ์และผู้อุปถัมภ์มีบทบาทต่อการกำหนดให้นักเขียนสร้างผลงาน และการเผยแพร่วรรณกรรมด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอดีต โดยไม่ปรากฏบทบาทของนักวิจารณ์ เนื่องจากธรรมเนียมของการแต่งและการเสพวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีเนื้อหาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ จึงส่งผลให้ไม่เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เพราะอาจมีผลต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมวัฒนธรรมไทย อีกทั้ง การนำแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมมาใช้กับการศึกษาบริบทที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้ทำให้เกิดแนวทางการศึกษาและวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติด้วยทฤษฎีวรรณกรรมร่วมสมัย ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้นำทฤษฎีดังกล่าวนี้มาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมาก่อน การนำทฤษฎีสังคมวิทยาวรรณกรรมมาศึกษาวรรณกรรม ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวงสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมวรรณกรรมมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมโดยไม่อาจแยกขาดจากกันได้ ทั้งการทำให้วรรณกรรมมีการปรับตัว การคงอยู่ ความแพร่หลาย การสร้างและอุปถัมภ์นักเขียน ตลอดจนการสร้างมาตรฐานทางวรรณศิลป์ให้กับวรรณกรรม

ด้านบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้แก่

- 1) อุดมการณ์ทางการเมือง ประกอบด้วยแนวคิดและความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมในสังคมไทย การต่อยอดอุดมการณ์เกี่ยวกับกษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และชุดอุดมการณ์ประชาธิปไตย
- 2) การโต้แย้งกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมของตะวันตก และ 3) อุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องเล่าและวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ของไทยซึ่งพบว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยส่งผลต่อการเล่าเรื่องของตัวบทวรรณกรรมและภาพเสนอของพระมหากษัตริย์ ดังที่ วรุณญา อัจฉริยบดี (2554) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทน คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ และวันชนะ ทองคำเภา (2550) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย” พบว่า ความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างตัวละครสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้แก่ วาทกรรมชาตินิยม ความแตกต่างด้านโลกทัศน์เกี่ยวกับพม่า การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เรื่องวีรบุรุษ วาทกรรมการเมืองในวิกฤติการณ์ 14 ตุลา 2516 และพิษภาพทมิฬ วาทกรรมประวัติศาสตร์กระแสรอง และอิทธิพลของมโนทัศน์เรื่องพ่อของแผ่นดิน

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยมีพลวัตไปตามคติความเชื่อ อุดมการณ์และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสอดคล้องและมีนัยยะสำคัญ ในฐานะที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ขึ้นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปจากการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยในสมัยอดีต วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยจึงย่อมได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่ตัวบทประพันธ์ขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องสัมพันธ์กับอุดมการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ อุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์วีรบุรุษร่วมสมัย หรืออาจเป็นการโต้แย้งกับกระแสความเป็นไปทางสังคมบางประการผ่านพระราชจริยวัตร พระอัจฉริยภาพ และพระราชกรณียกิจ การปรับตัวดังกล่าวนี้ทำให้พระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาท ความสำคัญ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชนในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่มีพลวัตไปจาก
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยที่เคยปรากฏมีมาในยุคสมัยก่อนหน้านี้

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยซึ่งสร้างสรรค์ขึ้น
อย่างมีพลวัตไม่อาจแยกขาดจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในขณะที่ตัวบทได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยยังคงดำรงอยู่ได้และเกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้นด้วยการปรับเปลี่ยน
ตัวบทให้สอดคล้องสัมพันธ์กับบริบทของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

แม้การสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นอภิปรัชญา คือ ไม่ว่าเวลาจะผ่านมานาน
เพียงใด วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังเป็นเรื่องที่มีความยิ่งใหญ่ ผู้คนสามารถเข้าถึงลักษณะของ
วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติได้ตลอดเวลา (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2560, น. 15) แต่เมื่อยุคสมัย
เกิดการเปลี่ยนแปลงตามหลักสัจธรรมของโลกที่ว่า ความแน่นอนคือความไม่แน่นอน นั่นคือ การเกิด
พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความเป็นอภิปรัชญา สรรพสิ่งใดที่ไม่ยอมปรับตัวและปราศจาก
บทบาทหน้าที่ในสังคมย่อมหายสาบสูญไป พลวัตของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้แสดงให้เห็น
เห็นถึงการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความหมาย ไม่ละทิ้งรากเหง้าเดิม ในขณะเดียวกัน
ยังมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้น่าสนใจ กระทั่งก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่น่าจดจำ เฉกเช่นเดียวกับ
วรรณกรรมร่วมสมัยอีกหลายประเภทที่มีพลวัตในบริบทสังคมสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนสรรพสิ่ง
ในโลกที่ย่อมเกิดพลวัตอยู่ตลอดเวลาเป็นหลักสัจธรรมอันจริงแท้

6.3 ข้อเสนอแนะ

1. การเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ปรากฏในรูปแบบของบทละคร
โทรทัศน์และสารคดีที่เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์และสื่อออนไลน์อีกจำนวนมาก สามารถศึกษาแนวคิด
เกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติจากกลุ่มข้อมูลดังกล่าวนี้ได้เพื่อให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการเฉลิม
พระเกียรติ

2. อาจศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 10 จะทำให้เห็นลักษณะของวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติร่วมสมัยได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

3. อาจศึกษาพลวัตในมิติบทบาทของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

4. แนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและประวัติศาสตร์นิยมใหม่จะช่วยให้การศึกษาวรรณกรรมกับ
สังคมมีขอบเขตที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น สามารถนำไปปรับใช้กับการศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัยประเภท
อื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมไทยให้กว้างขวาง

5. วรรณกรรมร่วมสมัยของไทยอีกหลายประเภทมีพลวัตในมิติต่าง ๆ หากมีการนำมาศึกษา
จะช่วยต่อยอดและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมร่วมสมัยได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมพลหลวงและการบินเกษตร. (ม.ป.ป.). *ฝนหลวง*. สืบค้น 1 ตุลาคม 2565, จาก https://www.royalrain.go.th/royalrain/Editor_Page.aspx?MenuId=45
- กรมศิลปากร (2565). *พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ: การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). *ประวัติศาสตร์ชาติไทย*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *นพรัชบรมราชจักรีวงศ์*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). *99 พระบรมราชาโชวาท น้อมนำราชนิพนธ์มาเป็นสุขสานต์*. กรุงเทพฯ : กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- กษริน วงศ์กิตติขวลิต. (2552). *ภาพตัวแทนของพระสุริโยทัยในวรรณกรรมไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรรณิกา จรรย์แสง. (2543). *วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในฝรั่งเศส*. นครปฐม: ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรีกมล หนูเกื้อ. (2563). การศึกษาบทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ในฐานะวรรณกรรมเทิดพระเกียรติ. *วารสารสถาบัน วัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 22 (1), 24-32.
- กฤษฎา ปานเทวัญ. (2562). *กวีนิพนธ์โศกาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร: แนวคิดและกลวิธีการสร้างวรรณศิลป์* (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กฤษณะ กาญจนานา, และวชิราวรรณ ทับเสื่อ. (2555). *วาดภาพตามพ่อ*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- กฤษณา โอศกสิน. (2553). *น้ำเล่นไฟ*. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.
- กองบรรณาธิการแพรวเพื่อนเด็ก. (2560). *เรารักในหลวง*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กองบรรณาธิการสร้างสรรค์. (2559). *นิทานพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.
- กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์แอสปี้คิดส์. (2559). *ในหลวงของเรา*. กรุงเทพฯ: แอสปี้คิดส์.

กองบรรณาธิการ ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพับลิชชิง แอนด์ พริ้นติ้ง.

(2560). *หนูเกิดในรัชกาลที่ 9 “คำสอนของพ่อ”* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ไอ.เอส. แพรคติกัล สำนักพิมพ์ในเครือ บจก. วงศ์สว่างพับลิชชิง แอนด์ พริ้นติ้ง.

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2542). *ร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสวดดีทำนองสรภัญญะเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กาญจนา ธรรมเมธี. (2519). *วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒประสานมิตร.

กิริติ บุญเจือ. (2558). *ปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังพระบรมราโชวาท. ใน 80 ปีราชบัณฑิตยสถาน* (น. 263-298). กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

กุลนิจ คณะฤกษ์. (2552). *ชนบทการประพันธ์และวรรณคดีเรื่องความคิดสร้างสรรค์ในวรรณคดีสันสกฤต : ศึกษาเปรียบเทียบจากวรรณคดีมหากาพย์กับวรรณคดีกาพย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กฤษมา รักขมณี. (2534). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เกศสุตา นาสิเคน. (2562). *คุณค่าของลิลิตอัครศิลปินในฐานะวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ, 26 (1), 24-59.*

เกริก ยุ้นพันธ์. (2555). *เมฆน้อยของพระราชฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

เกื้อ นคร. (2515). *เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: สัตยการพิมพ์.

คณะกรรมการจัดงานโครงการกวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล. (2539). *กวีเทิดพระเกียรติให้ภูมิพล: รวมผลงานและบทกวีเทิดพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ: ไอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. (2549). *นบพระภูมิบาลบุญดีแรก: ลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2549). บทขอพระราชทานน้อมเกล้า
น้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา. ใน *อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม* (น. 11-19) (พิมพ์
ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. (2551). *สารานุกรมพระราชกรณียกิจ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรอบ 60 ปีแห่งการครองราชย์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2532). *นวมราช
สดุดี: กวีนิพนธ์ฉบับคณะกวีสมาพันธ์*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร.

คณะอนุกรรมการยกร่างคำเทอดพระเกียรติพระบรมราชจักรีวงศ์ใน พ.ศ. 2525. (2526).
เทอดพระเกียรติพระบรมราชจักรีวงศ์สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525. กรุงเทพฯ:
การศาสนา.

คุณพุ่ม. (2566). *เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ*. สืบค้น 15 มกราคม 2566, จาก <https://vajirayana.org>
แคทรียา อังทองกำเนิด. (2562). *อาร์คไทป์อวตาร: ปรากฏการณ์ทางเทพปกรณัมในศาสนาฮินดูและ
พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

คำยวง วราสิทธิชัย. (2549). มอญวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.
วรรณ วิทัศน์. 6, 31-71.

จตุพร มีสกุล. (2556). *การศึกษา “วรรณคดีโสกาถ์” ในสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะวรรณคดีเฉพาะ
ประเภท* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นโท). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จักษ์ พันชูเพชร. (2549). *การเมืองการปกครองไทยจากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ* (พิมพ์ครั้งที่ 5).
กรุงเทพฯ: มายด์พับลิชชิ่ง.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2550). *โฉมหน้าศักดินาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 10). นนทบุรี: ศรีปัญญา.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2561). *บทวิเคราะห์มรดกวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: ศรีปัญญา.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2557). *ประวัติศาสตร์ชนบทา ดำเนินแห่งนครวัด* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ชนนิยม.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2547). *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
ฟ้าเดียวกัน.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2563). *โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา*. กรุงเทพฯ:
ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ (2006).

จิรภา อ่อนเรือง. (2514). *ลิลิตราชาภิเษกสมรสบรมราชาภิเษกและเฉลิมราชมนเทียรพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: ครุสภาลาดพร้าว.

- จิรวัดน์ เพชรรัตน์, และอัมพร ทองใบ. (2561). *วรรณกรรมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2552). *พระราชพิธีสิบสองเดือน*. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). *ได้รับพระบรมมหาราชูปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 70 ปีสัมพัจฉรฉนงราชธรรมราชา. (2559). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร.
- เจตน์ คชฤทธิ์. (2557). สังคมไทยกับหนังสือสำหรับเด็ก: แสงสว่างที่ปรากฏ มุมมองและความคิดเห็นบางประการ. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 4 (2), 165–177.
- เจตนา นาควัชร. (2542). *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- โจรี, แพทริค จิตฐิตา ชัมเจริญ ผู้แปล. (2563). *ทฤษฎีกษัตริย์โพธิสัตว์: เวสสันดรในประวัติศาสตร์ไทย* [Thailand's Theory of Monarchy: The Vessantara Jataka and the idea of the Perfect Man] (จิตฐิตา ชัมเจริญ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อิลลูมินันส์ เอ็ดดิชันส์.
- เฉลิม อัครคพ. (2555). *ในหลวงของฉัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- เฉลิมชัย ตาละลักษณ์. (2530). *ลิลิตเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ*. กรุงเทพฯ: วัฒนกิจพาณิชย์.
- ฉัตรินทร์ โพธิ์ศิริ. (2542). *การวิเคราะห์ลักษณะความเป็นธรรมราชาของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2525-2394)* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ชัยภร แสงกระจ่าง. (2560). *แผ่นดินโดยใจ*. กรุงเทพฯ: คมบาง.
- ชมจันทร์. (2554). *ได้รับใบกักตัก*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2548). ความคิดเรื่อง “พุทธราชา” ในวรรณคดีไทย. ใน *วรรณคดี: รวมบทความวิจัยและบทความวิชาการภาษาและวรรณคดีไทย* (น.15-56). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา ศิริวิทย์เจริญ. (2519). *การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัตสนธิ์ สันธูสิงห์. (2532). *วรรณคดีที่ศนา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชัยรัตน์ พลมุข. (2552). *วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาครียา. (2554). *ลูกหนี้ที่รัก*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์. (2555). *การเดินทางของความสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชานป์วิษซ์ ทดแก้ว. (2560). จารึกปรากฏต-สันสกฤตและกาวยะ: ต้นธารแห่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย. ใน *โสมสรวงศรีธรรมากร วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยา ตอนต้น* (น.87-100). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- ชิน รยเลข. (2516). โคลงของนายชิน รยเลข. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 181-190) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- ชีวัน วิสาสะ. (2555). *เพลงแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). นิยายนักสืบกับอุดมการณ์ทางการเมือง. ใน *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง* (น. 381-386) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). บทบาทของรางวัลวรรณกรรมต่อการสร้างและเสถียรภาพวรรณกรรม. ใน *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง* (น. 35-42) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). ปริศนาข้างหลังภาพ 'คณะสุภาพบุรุษ'. ใน *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง* (น. 125-133) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). ไม้ เมืองเดิม: นักเขียนตำนาน ตำนานนักเขียน. ใน *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง* (น. 85-121) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อ่าน.
- เชษฐา ทองยิ่ง. (2560). *พระราชกรณียกิจด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*. สืบค้น 1 ก.ค. 2568, จาก <https://prt.parliament.go.th/>
- ชำนาญหาร, พระ. (2546). *โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- ไชยวิจิต (เผือก), พระยา. (2518). *ย่อเกียรติ 3 รัชกาล* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: บางกระบือการพิมพ์.
- ชัตเทอร์แลนด์, จอห์น. (2561). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องเล่าแห่งจินตนาการ* [A little History of Literature] (สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป.

- ณปักษ์ มานินพันธ์. (2565). *อุดมการณ์ของชนชั้นกลางไทยในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ ว.วินิจฉัยกุล* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ อิ่มเย็น. (2539). โครงการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำกลอน. ใน *ร้อยกรองกาญจนาภิเษก*. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2560). พระราชานิพนธ์ ‘พระมหาชนก’: การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารไทยศึกษา*, 13 (2), 73-97.
- ณัฐพงศ์ แย้มเจริญ. (2544). *วาทกรรมวิเคราะห์เรื่องพระมหาชนก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, คณิดา หอมทรัพย์, และจันทิมา สว่างลาภ. (2559). *พ่อสอนไว้ใจดีงาม*. กรุงเทพฯ: อักษร อินส์ปรี.
- ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, คณิดา หอมทรัพย์, และจันทิมา สว่างลาภ. (2559). *หนูจะทำตามคำพ่อ*. กรุงเทพฯ : อักษร อินส์ปรี.
- ดวงธิดา ราเมศรี. (2550). *สารานุกรม ภูต ผี วิญญาณ นางฟ้า เทวดา และสัตว์ประหลาด*. กรุงเทพฯ: ท็อปอักษร.
- ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ (บ.ก.). (2560). *พระเสด็จสู่ฟ้า ราชบุรุษลี้ภัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ตินาร์ บุญธรรม. (2555). *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ตรัง, พระยา. (2512). *โคลงฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: CURSUA พระสุเมรุ.
- เตชิสรา. (2557). *เพชรกรวยฝัน*. กรุงเทพฯ: มายดรีม.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2542). *ลิลิตอัครศิลปิน “นวนิพนธ์มหาราช”*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ทวยราษฎร์รักบาทแม่ ยิ่งด้วยปิตุรงค์. (2560). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2545). *การเขียนวรรณกรรมสำหรับเด็ก* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เทียมจิตร พ่วงสมจิตร. (2560). สัญลักษณ์และความหมายทางพุทธธรรมในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก. *วารสารไทยคดีศึกษา*, 14 (1), 49-111.
- ธงชัย ดิชโส. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ธนพงศ์ จิตต์สง่า. (2552). *วชิรญาณกับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2427-2448* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนะชัย สุนทรเวช, และนวิฐา สุนทรเวช. (2555). *ต้นไม้ของพระราชฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- ธนิกาญจน์ จินาพันธ์. (2552). *โลกาภิวัตน์วัฒนธรรม: สื่อกับท้องถิ่นนิยมในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2552). *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธัมม์ ศิริพรหมรินทร์. (2559). *พระอัจฉริยภาพของพ่อ ชุด 9 ตามรอยพ่อ*. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- ธัมม์ ศิริพรหมรินทร์. (2560). *หนูเกิดในรัชกาลที่ 9* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.
- ธานินทร์ จิตตะศรี. (2555). ลิลิตกระบวนพยุหยาตราสถลมารคและชลมารค: จากพระราชพิธีสู่วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 1, 39-62.
- นพรัตน์ ประกอบไวยกิจ. (2548). *พฤติกรรมการณ์ซื้อหนังสือวรรณกรรมเยาวชนในกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2547). *โคลงลิขิตมหามกุฏราชคุณานุสรณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2516). กลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 173-178) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2516). ลิลิตคำหลวงของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น.195-208) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- นวมินทราธิราชวราหสดี. (2560). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร.
- น้องพี. (2564). *คำสอนของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *ต้นไม้ของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *แผนของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.

- น้องพี. (2564). *เพลงของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *รอยเท้าของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *วันของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *หยาดฝนของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- น้องพี. (2564). *เหรียญทองของพ่อ*. กรุงเทพฯ: Baby Books.
- นัทนัย ประสานนาม. (2549). หนังสือกลอนวัยรุ่นของไทยในมิติทางสังคมวิทยาวรรณคดี. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 27(1), 165-20.
- นัทนัย ประสานนาม, และธีระ รุ่งธีระ. (2556). *งานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย : การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- น่านกฐก. (2559). *ฉันรักในหลวง* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: แฮปปี้คิดส์.
- นายมี. (2517). *กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ห.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- นายสวน. (2539). โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี. ใน *วรรณกรรมสมัยธนบุรี* (น. 277-296). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- นายอินทร์ออนไลน์. (2567). พระมหาชนก (ปกอ่อนสีฟ้า) (พิมพ์ใหม่). สืบค้น 1 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.naiin.com/product/detail/>
- นิตยา แก้วคัลณา. (2542). ภาพสะท้อนเกี่ยวกับสถานภาพของกษัตริย์ในวรรณกรรมไทย. *วารสารธรรมศาสตร์*, 25(1), 127-135.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2561). *การสืบสรรค์ในกวีนิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย. ใน *การแสดงปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์* (น. 35-55). กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิพัทธ์ แยมเดช, และจิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2561). จารึกปราสาทพิมานอากาศของพระนางศรีอินทรเทวี: สาระและสำคัญในการสดุดีพระเกียรติพระเจ้าชัยวรมันที่ 7. *วารสารไทยคดีศึกษา*, 15(2), 89-142.
- น้ำผึ้ง ปุณณสุคนธ์ สุรพล ราชภัณฑารักษ์ สมบูรณ์ สุขสำราญ และเอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2561). การเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, ฉบับพิเศษ*, 378-389.

- บรรศักดิ์ อูวรรโณ. (2553). *วิกฤตเศรษฐกิจและวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- บันลือ อุตสาหจิต. (2559). *ชายหัวเราะ ฉบับรอยยิ้มของพระราชฯ*. กรุงเทพฯ: ไชเบอร์พริ้นท์กรุ๊ป.
- บันลือ อุตสาหจิต. (2559). *มหาสนุก ฉบับเมื่อเจ้าชายกลายเป็นพระราชฯ*. กรุงเทพฯ: ไชเบอร์ พริ้นท์ กรุ๊ป.
- บันลือ อุตสาหจิต. (2559). *ชายหัวเราะ ฉบับปึงปอนด์ ด้วยจงรัก...โดยภักดี*. กรุงเทพฯ: ไชเบอร์ พริ้นท์กรุ๊ป.
- บันลือ อุตสาหจิต. (2560). *ชายหัวเราะ ฉบับคิดถึงพระราชฯ*. กรุงเทพฯ: ไชเบอร์ พริ้นท์กรุ๊ป.
- บาหยัน อิมสำราญ. (2548). บางระจัน: ประวัติศาสตร์ในวรรณกรรม. ใน *วิพากษ์วรรณกรรม* (น. 211-260). กรุงเทพฯ: ตูลาราลีก.
- บาหยัน อิมสำราญ. (2548). สมเด็จพระนเรศวรมหาราช: จากวีรบุรุษราชสำนักสู่วีรบุรุษราชาชาตินิยม. ใน *วิพากษ์วรรณกรรม* (น. 139-181). กรุงเทพฯ: ตูลาราลีก.
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2560). “ช้าง” ในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. ใน *สโมสรสงวนศิริราชวงศ์ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 141-158). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2539). มหาชนกคำฉันท์. ใน *ร้อยกรองกาญจนาภิเษก* (น. 29-77). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- บุญสมหญิง พลเมืองดี. (2552). *สมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับมุมมองทางคติชนวิทยา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บำรุง พันธุ์อุบล. (2560). *มหาภูมิพลธรรมราชัญชลี*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปณิธัน ปทุมวัฒน์. (2559). *วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2568, จาก https://www.senate.go.th/commission_meeting/readfile/
- ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2553). *ลิลิตตะเลงพ่าย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว.
- ปรมินทร์มหาภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระ. (2554). *คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ.

- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2538). การสดุดีวีรกษัตริย์ในมหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง. ใน *วรรณกรรม – ศิลปะ สดุดี* (น. 10-22). กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2543). ความเป็นมาของผู้ปกครอง: จากตำนานไทย-ไตรภูมิพระร่วง. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 17, 64-77.
- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2542). ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*, 16, 1-25.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหการ. (2560). ปาฐกถาพิเศษเรื่องภาพรวมวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ. ใน *สโมสรสงฆ์ศิริราช วรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 15-39). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2549). *พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ปรัชญา ปานเกตุ. (2561). *สารานุกรมศาสตร์พระราชา*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- ปราโมทย์ สกลรักความสุข. (2554). *ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีของพระเกียรติ สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ปราโมทย์ สกลรักความสุข. (2561). บทอาศิรวาทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในฐานะบันทึกประวัติศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15 (1), 55-67.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2542). *ธรรมรัฐ ธรรมราชา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, และคณะ. (2558). *สถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล. (2547). *ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล. (2556). *ยวนพ่ายโคลงฉันท์: ความสำคัญที่มีต่อการสร้างขนบและพัฒนากาพย์ของวรรณคดีประเภทยอพระเกียรติของไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ กัณหาทรัพย์. (2558). *เทวราชาและธรรมราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปิยกร อภิบาลศรี. (ม.ป.ป). *หลักประชาธิปไตย*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2568, จาก <https://elibrary.constitutionalcourt.or.th/document/read.php>

ปิยนาค บุนนาค, และคณะ. (2554). *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: พระอัจฉริยภาพในการบริหารจัดการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

84 *พระราชในหลวงของปวงชน: รวมผลงานการประกววรรณกรรมร้อยกรองประเภทลิลิตเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. (2555). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง. (2549). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปรัชญา อภิวิโส. (2542). *ภูมิพลมหาราชคำฉันท์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ 1999.

พระมหาสมหวัง สารทะ. (2531). *พระราชกรณียกิจ: คำกลอนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับชนะการประกวด*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พิทยาลงกรณ, พระราชวรรังสรรค์ กรมหมื่น. (2556). *ภาพแห่งเรือ พระนิพนธ์พระราชวรรังสรรค์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ. ใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บ.ก.), ภาพแห่งเรือจากสมัยอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช* (น. 113-119). กรุงเทพฯ: แสงดาว.

พระศรีมโหสถ. (2561). *โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงนิราศนครสวรรค์ ภาพยนตร์โคลง โคลงอักษรสาม*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พรณี ประจวบเหมาะ, และพัชรวิไล วงศ์บุญสิน. (2531). *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศในเอเชียอย่างเป็นทางการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลอยพันแสง. (2558). *เรื่องสั้นเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชุด แสงธรรมแห่งศรัทธา*. กรุงเทพฯ: ประชาชนอินเตอร์ปรีน.

พ่อของแผ่นดิน. (2560). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พิชิตปรีชากร, กรมหลวง. (2516). *ร่ายดั้นของกรมหลวงพิชิตปรีชากร*. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 133-142) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.

พิชิตปรีชากร, กรมหลวง. (2516). *ลิลิตของพระองค์เจ้าคัมภีร์คุณ*. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 25-63) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.

- พิภพ ไทยบุณนา. (2547). *ทัศนคติและพฤติกรรมในการเลือกซื้อหนังสือประเภทบันเทิงคดีของบุคคลวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. (2514). *สามกรุง*. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.
- พุ่ม. (2557). *ในร่มเงารัก*. กรุงเทพฯ: มายตรีม.
- ไพโรจน์ คงเกิด. (2564). *บ้านพอเพียง*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์คิดดี.
- ไพโรจน์ คงศักดิ์. (2560). *วิถีชีวิตสังคมเมืองและโลกาภิวัตน์*. ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว (บ.ก.), *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน* (พิมพ์ครั้งที่ 2) (น. 44-53). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- เพิ่ม ลดาวัลย์, หม่อมเจ้า. (2516). *ฉันทและภาพห่อโคลงของหม่อมเจ้าเพิ่ม*. ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 143-164) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- เพน สดุดิโ. (2559). *สาวดอกไม้ นายกล้วยไข่ ฉบับรำลึกถึงในหลวงรัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ: ไชเบอร์พริ้นท์กรุ๊ป.
- ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2538). *โครงการการสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชสมบัติครบ 50 ปี เรื่อง ยอยศธรรมิกราช*. ใน *วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี* (น. 6-7). กรุงเทพฯ: อักษรสมัยการพิมพ์.
- ภิญญาพร นิตยะประภา. (2534). *การผลิตหนังสือสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2559). *108 มงคลพระบรมราโชวาท* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2557). *พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เรื่องพระมหาชนก* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ภูมิพลอดุลยเดชฯ, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). *พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- มงกุฎฟ้า. (2560). กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2560). *พระมหาชนก: มหาชาดกของพระราชา*. ใน *การสัมมนาทางวิชาการ เรื่องงานเผยแพร่พระอัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*.

- มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 (น. 1-7). กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2560). วรรณคดีสันสกฤต: ต้นทางวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย. ใน *โสมสรวงศ์ธีรวัชร วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 49-64). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (ม.ป.ป.). *พระจักรพรรดิราช*. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://www.kids-d.swu.ac.th>
- มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. (2544). *ประทีปแห่งแผ่นดิน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ชารอักษร.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2537). *พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มานโซ ดินลานสกุล. (2552). *วาทกรรมวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- มารศรี สอทิพย์. (2551). *เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิศิลปินแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2550). *นวมินทราชินวาท: รวมบทอาศิรวาทในรอบครองราชย์ 60 ปี*. กรุงเทพฯ: ปรีณท์แมน.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (ม.ป.ป.). *เศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้น 9 พฤษภาคม 2567 จาก <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>
- โมริสา. (2557). *ดั่งต้องมนตร์รัก*. กรุงเทพฯ: มายตรีม.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2537). *วรรณคดียอพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- ร่มแก้ว. (2554). *ในม่านเมฆ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- รมย์นลิน. (2557). *รอยรักในดวงใจ*. กรุงเทพฯ: มายตรีม.
- ร้อยมนีน้าตา รำลึกพระมหากรุณาธิคุณ. (2560). กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รวีพรรณ สาสีผล. (2555). *ประวัติของเศรษฐกิจไทยตั้งแต่ 2475*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วิศิษฐ์ หล้าหา. (2559). *การตูนชุด สดุดีมหาราชา เทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 ฉบับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: เพชรกระรัต.
- รัชนิกร รัชตกรตระกูล. (2560). *เรื่องเล่าจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก: พลวัตของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ* (รายงานผลการวิจัย). ม.ป.ท.
- รัตนพล ชื่นคำ (บ.ก.). (2560). *นมวรัชชัตติยานุสรณ์: รวมผลงานรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร*. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2545). *พจนานุกรมวรรณกรรม อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รินทร์ลภัส. (2554). *แสงดาวกลางใจ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (บรรณาธิการ). (2556). *กาพย์เห่เรือจากสมัยอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2552). พระมหาชนก: คำสอนจากพ่อ. ใน *จากเก้าสู่ใหม่ วรรณศิลป์ไทยไม่สิ้นสูญ* (น. 73-109). กรุงเทพฯ: ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2559). *อัครศิลปินแห่งแผ่นดินสยาม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2547). *วรรณกรรมปัจจุบัน* (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- แรกแลน, ลอร์ด. (2519). *แง่คิดจากวีรบุรุษในวัฒนธรรมประเพณีของลอร์ด แรกแลน* (กิ่งแก้ว อรรถากร ผู้แปล). ใน คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2548). *ผ่ากระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: แม็ค.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2554). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์ (1987).
- ลิไท, พญา. (2551). *ไตรภูมิภาพหรือไตรภูมิพระร่วง*. (พิมพ์ครั้งที่ 13.). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของ สกสค.
- ลิลิตยวนพ่าย. (2513). กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.
- ลำภู แสงลภ. (2555). *กล้องของใคร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- วงศ์ เชาวนะกวี. (2514). *บทอาศรัยวาทราชสดุดี*. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.
- วงศ์ เชาวนะกวี. (2530). *บทกวีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.

- วนิดา บำรุงไทย. (2556). นวนิยายรักพาฝัน ‘น้ำเล่นไฟ’ ของกฤษณา อโศกสิน และการสอดแทรกพระราชปรีชาญาณ ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ และ ‘เกษตรทฤษฎีใหม่’. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 4 (1), 29-39.
- วรรณคดี สรรพจิต. (2531). *บารมีพระร่มเกล้า: คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ฉบับคณะกรรมการประกวด*. กรุงเทพฯ: หจก.ไอเดีย สแควร์.
- วรรณรณนา เพ็ชรกิจ และสุธาสินี ปิยพสุนทร. (2560). “พระทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์” : การศึกษามโนอุปลักษณ์และมุมมองของของพสกนิกรไทยที่มีต่อในหลวงรัชกาลที่ 9. *วรรณวิทัศน์*, 17, 5-33.
- วรวิทย์ รักดีบุรุษ. (2554). *สยามรัฐร่วมฉัตรแก้ว: รวมบทกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณญา อัจฉริยบดี. (2554). *สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วอลเดน เบลโล เชียร์ คันนิงแฮม ลี เค็ง ปอร์. (2542). *โคกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่* (สุนทร ชงศิลา ผู้แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- วัชร ไซยสาร. (2549). พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 4 (2), 7-23.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2560). ข่ายหัวเราะ-มหาสนุกฉบับในหลวงรัชกาลที่ 9: การตลกกับการเทิดพระเกียรติ. *วรรณวิทัศน์*, 17, 84 -131.
- วันชนะ ทองคำเภา. (2550). *ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันเพ็ญ เซ็นตระกูล. (2530). *พระผู้ทรงเป็นจอมทัพไทย*. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- วิเชษฐชาย กมลสัจจะ. (2561). *บทอาศรัยวาทเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช: ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์และกลวิธีการนำเสนอ*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2544). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.
- วิภาวี ฉกาจทรงศักดิ์. (2555). *เรือใบใจกล้า*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

- วิโรจน์ ศรีสุโร. (2525). *เกียรติยศและอิทธิพลแห่งบรมราชจักรีวงศ์*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- วิลาส มณีวัต. (2544). *พระราชอารมณ์ขันจากพระโอษฐ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ปิ่นอักษร.
- วิลาส มณีวัต. (2559). *พระราชอารมณ์ขัน*. กรุงเทพฯ: ปัญญาญาณ.
- วีรยุทธ เลิศสุตวิชัย. (2555). *ตามยายไปวัด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- ศักดิ์ชัย ตระกูลเลิศงาม. (2557). *ลักษณะเด่นของวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ดา ศรีमानนท์. *ตามรอยพ่อ (หลวง)*. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: ชมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์.
- ศานติ ภักดีคำ. (2560). จากศิลาจารึกเขมรโบราณสู่วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติของไทย. ใน *สโมสรสงฆ์ศิริราช วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 65-86). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- ศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง. (2548). ใน *ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย* (น. 39-51). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิลาจารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุม. (2548). ใน *ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย* (น. 59-70). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิวกันท์ ปทุมสูติ. (2524). *สมเด็จพระมหาพรหมเจ้าคำฉันท์*. กรุงเทพฯ: หจก.การพิมพ์พระนคร.
- ศิริรัตน์ ทวีทรัพย์ (บ.ก.). (2560). *89 พรรษาแห่งภูมิพลแผ่นดิน ร้อยกรองสำนึกพระมหากษัตริย์คุณ* ใน *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ศุภานุฯ กำลังหาญ. (2559). *การวิเคราะห์นวนิยายเทิดพระเกียรติชุด “ลูกไม้ของพ่อ”* (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโท). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2564). *ศิลาจารึกหลักที่ 6 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง*. สืบค้น 1 กันยายน 2565, จาก https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/25608.
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). (2552). *นิทานทำดีตามคำพ่อ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (ศูนย์คุณธรรม).

สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์. (2530). *นวนิพนธ์มหาราชสุตฺติ พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร สยามมินทราธิราช
บรมนาถบพิตร เสด็จประพาสพาราณาสีหรรษาหรรษาวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 ปีระกา 2530*. กรุงเทพฯ: วิกตอรีเพาเวอร์พอยท์.

สมพร จารุณัฐ (บ.ก.). (2540). *ฉัตรแก้วแก้วแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ.

สมภพ กระจุกชุม. (2566). การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย. *วารสารส่งเสริมและพัฒนา
วิชาการสมัยใหม่*, 1(3), 35-46.

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. (2525). *เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ภูมิพลอดุลยเดช* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความ
สดุดีบุคคลสำคัญ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนัก
นายกรัฐมนตรี.

สละ นาคบำรุง. (2554). *การตื่นเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 พระคือพลังแห่งแผ่นดิน* (พิมพ์ครั้งที่ 5).
กรุงเทพฯ: อมรินทร์คอมมิกส์.

สละ นาคบำรุง. (2554). *การตื่นเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม*
(พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อมรินทร์คอมมิกส์.

สละ นาคบำรุง. (2554). *การตื่นเทิดไท้องค์ราชัน รัชกาลที่ 9 มหาราชกลางใจชน* (พิมพ์ครั้งที่ 5).
กรุงเทพฯ: อมรินทร์คอมมิกส์.

สุนีย์ ปิยะเกตุ. (2539). *ลิลิตโครงการพระราชดำริเฉลิมพระเกียรติพระภูมิพลมหาราชเสวยสิริราช
สมบัติครบ 50 ปี*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครเหนือ.

สุกัญญา สุจฉายา. (2545). *เพลงพื้นบ้านศึกษา*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันติภาพ ชารัมย์. (2560). ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติเรื่อง
70 ปีสัมพัจฉรฉนงรัชธรรมราชา. *วิจิตรวรรณสาร*, 1(2), 13-36.

สิทธา พินิจกุล. (2538). ยอยศธรรมิกราชในมหากาพย์ของยุโรป. ใน *วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี*
(น. 94-102). กรุงเทพฯ: อักษรสมัยการพิมพ์.

สุกัญญา สุจฉายา. (2560). วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเจ้านายสตรีสมัยสุโขทัย. ใน *โลมสรวงศิริราช*
วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น (น. 101-118). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการ
พิมพ์.

- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). *เจมจันทน์กังสดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภร พลชีวิน. (2527). *เย็นศิระเพราะพระบริบาล*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สุภักซ์ สุรนภิญโญ วิรัช วงศ์กัณท์วัฒนา และมารศรี สอทิพย์. (2562). *ราชันผู้ยิ่งใหญ่: การนำเสนอภาพ วีรรส ใน ภาพยนตร์เห่เรือ*. สืบค้น 30 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.hs.kku.ac.th/ichuso/020-ICHUSO-2019>
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2526). *สังคมวิทยาวรรณคดี*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2546). *ใต้เบื้องพระยุคลบาท*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). *หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2557). *ตามรอยพระยุคลบาทครูแห่งแผ่นดิน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงศ์ จันทร์เกษมพงศ์. (2547). *หนังสือวัดเกาะ: การสืบทอดคุณค่าและปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465-2575* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ งามเหลือ. (2562). เนื้อหาและภาษาในบทเพลงถึง ‘พ่อ’. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 8 (1), 1-28.
- สุวัฒน์ อัสวไชย. (2559). *ตามรอยพ่อ ก-ฮ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สารคดี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 21 เซ็นจูรี่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา*. กรุงเทพฯ: เพชรรุ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2557). *วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมยุคทองสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เสาวณิต วิงวอน. (2530). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เสาวณิต วิงวอน. (2538). เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมยอพระเกียรติ. ใน *วรรณกรรม ศิลปะ-สดุดี* (น. 76-87). กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- เสาวณิต วิงวอน. (2538). เลบิกอังกอร์วัด: วรรณกรรมสดุดีของเขมร. ใน *วรรณกรรม ศิลปะ-สดุดี* (น. 88-93). กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- เสาวณิต วิงวอน. (2550). ยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, โคลง. ใน *มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (บ.ก.), นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี* (น. 410-411). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- เสาวณิต วิงวอน. (2560). บทนำวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ. ใน *โสมสรวงศ์ธีรวงศ์ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 43-46). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- เสาวณิต วิงวอน. (2560). ยวนพ่าย: ปฐมบทแห่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา. ใน *โสมสรวงศ์ธีรวงศ์ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น* (น. 119-137). กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.
- ส.ศิริรักษ์. (2534). *ความเข้าใจในเรื่องพระพุทธเจ้า และมหาสาวิกาสัมัยพุทธกาล* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษา.
- แหล่งเทศน์มหาพนกล่าวเรื่องถวายบังคมพระบรมศพ. (2516). ใน *คำกลอนสรรเสริญพระบารมี* (น. 237-240) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- อนงค์ อินทรมพรรย์. (2523). *ใบบุญใบบาป*. กรุงเทพฯ: บริษัทภาชิต.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2560). ปรากฎการณ์ทางศาสนาในโลกาภิวัตน์ ใน *โลกสมัยใหม่ในชีวิตประจำวัน* (พิมพ์ครั้งที่ 2) (น. 44-53). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- อรรถวิทย์ รอดเจริญ. (2552). สีสานภาษาในบทเพลงเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 16 (1), 117-129.
- อรุษา สุวรรณประเทศ. (2552). *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พลังขับเคลื่อนประชาชาติ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- อัมพร สายสุวรรณ. (2523). *เทวดา/รั้ง กรีก-โรมัน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- อิสยาห์. (2554). *หัวใจใกล้รุ่ง*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- เอนก นาวิกมูล. (2550). *เพลงพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานอุทยานการเรียนรู้.
- เอนก มากอนันต์. (2561). *จักรพรรดิราช คดีอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- armpipat. (2560). *ทำไมคนไทยรักในหลวง รัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ: อาร์มาดีโล่.

- Almalech, M. (2013). *What Dose "Psalm" Mean in Hebrew?*. Retrieved June 30, 2020, from [https:// www.researchgate.net/publication/286675294](https://www.researchgate.net/publication/286675294)
- Anik, M. (2020). An Analysis of the Sociology of Literature on Don Quixote in the Context of Its Emphasis on Modern Individual and Reader. *Folklor / edebiyat*. 26 (4), 919-913.
- Baldick, C. (2008). *The Oxford Dictionary of Literary Terms* (3rd ed). Retrieved August 30, 2021, from <https://www.oxfordreference.com>
- Barry, P. (1995). *Beginning theory: an introduction to literary and cultural theory*. New York: Manchester University.
- Hall, J. (1979). *The Sociology of Literature*. London and New York : Longman.
- Hickling, M. (2018). New Historicism. *Brock Education Journal*. 27(2), 53-57.
- Kaes, A.(1989). New Historicism and the Study of German Literature. *The German Quarterly*, 62(2), 210-219.
- Merrill, Francis E. (1967). *The Sociology of Literature*. Retrieved August 30, 2021, from <https://www.jstor.org/stable/40970748>
- O' Shaughnessy, M., and Stadler, J. (2005). *Media and Society: An introduction*. Victoria: Oxford University Press.
- Ratna, N. K. (2004). *Teori, metode, dan teknik penelitian sastra [Theory, method, and technique of literary research]*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Shaw, H. (1972). *Dictionary of Literary Terms*. United States of America: McGraw-Hill, Inc.
- Singer, Amy E.(2011). A Novel Approach: The Sociology of Literature, children' Books, and Social Inequality. *International Journal of Qualitative Methods*, 10 (4), 307-320.
- Hall, S. (2003). *Representation: Cultural Representations and Sinifying Practices Conception*. London: Sage.
- The Oxford Dictionary of Literary Terms* (3rd ed.). Retrieved October 1, 2021, from [http:// www. Oxfordreference.com/](http://www.Oxfordreference.com/).

Tyson, L. (2006). *Critical theory today: a user-friendly guide* (2nd ed.). New York: Taylor and Francis Group.

Vesić, Violeta M. (2016). *New Historicism: Text and Context*. Retrieved August 30, 2021, from <https://doaj.org/article/743067ff2fab4ec098d4038e4fa4c427>

Watkins, A. (2017). *The Sociology of Literature: Theoretical Premises*. Retrieved November 1, 2021, from [https:// docplayer.net/28841208-Chapter-i-the-sociology-of-literature-theoretical-permises.html](https://docplayer.net/28841208-Chapter-i-the-sociology-of-literature-theoretical-permises.html)

Wendland, Ernst R. (2017). *Study in the Psalms Literary-structural Analysis with Application to Translation*. Dallas, Texas: SIL International.

